RICHARD LEWINSHON

CİNSİ ÂDETLER TARİHİ

VARLIK YAYINLARI

Dr. RICHARD LEWINSOHN

CİNSÎ ÂDETLER TARİHİ

Çeviren :
ENDER GÜROL

VARLIK YAYINEVİ
Ankara Caddesi, İstanbul

FAYDALI KİTAPLAR : 65

Varlık Yayınları, sayı : 1247
İstanbul'da Ekin Basımevi'nde basılmıştır
Kasım, 1966

1

BAŞLANGIÇTA KADIN VARDI

Cinsel içgüdü, insan içgüdülerinin en hayvansı olanıdır. Aslında, insanın tarih boyunca, cinsel hayatının kültürel ve toplumsal cephelerinin bir incelemesi olan bu kitabın dışında bu gibi kelimeler kullanmamız, insanın cinsel hayatını, daha başlangıçta "hayvansı" diyerek, horgörmek için değildir. Bu sözlerden çıkarılması gereken anlam, sadece, hayvanların, cinsel hayatlarındaki alışkanlıklarını ve davranışlarını oldukça ileri bir evrim safhasına yükseltmiş, insanlarınsa, buna pek bir şey eklememiş olduklarıdır.

Basit ve herkesçe bilinen bir karşılaştırma anlamımızı açığa çıkarır. Cinsel içgüdüye, yoğunluk bakımından en yakın, biricik tabiî içgüdü, açlık içgüdüsüdür. Ama insanı, türlü hayvanlarla karşılaştıracak olursak, yiyeceği konusunda hiç de titiz davranmadığını görürüz; bir bakıma, köpek veya domuz gibi, ne bulsa yer. Bununla birlikte, kesin bir ayrılık vardır aralarında: hayvan hiçbir zaman yiyeceğini pişirerek hazırlamaz; avı parçalayabilir, ya da yumuşamaya bırakabilir. Oysa insanın, en ilkeli bile, yemeğini bir ateşte pişirir - bu, konuşma melekesinden hiç de daha az önemli olmayan bir dönem noktasıdır.

Cinsiyet alanında bundan daha önemli ayrılık yoktur. Hayvanların cinsel yaşayışları, hiç de "vahşî" değildir; birçok bakımdan insanlarınkinden daha düzenli olup kendi ahlâksal ölçülerine tamamiyle uygundur. Hayvanların çoğu tekkarılıdır, üstelik, örnek aile eşleri ve anne ve baba olurlar. Hayvan dünyasında, yavrusunu ihmal eden bir sürü hayvan vardır tabii, üstelik gayrımeşru baba sayısı çok daha fazladır; ama, genellikle, yavruya bakım çok gelişmiş durumdadır; bu bazan öyle belirli bir gelişim gösterir ki, cinsel içgüdünün görünürdeki rolünü, daha çok, soyun çoğalması ve korunmasına inhisar ettirir gibi olur.

Erkek, cinsel ilişkide, çoğu zaman dişi hayvandan daha sal-

dırgandır, ama dişi eş, karşıysa, ırza tecavüz, zorla saldırma ve çiftleşme fizyolojik bakımdan imkânsızdır: tarih boyunca, kanun koyucuları ve mahkemeleri nice zor durumlara düşürmüş olan bu şüphe götürür ayrıcalığı insanlıkla paylaşan sadece bir tek örümcek türü vardır. İşte bu yüzden, hayvan dünyasında, çiftleşmeden önce, aşk-oyunları yer alır, bu yaklaşma, kur yapma ve flört sırasında hayvanlar, tabiatın kendilerine bahşettiği bütün çekici renk ve davranışlarını ortaya koyarlar. Bugün öğrenmiş bulunduğumuza göre, bu aşk-oyunu çoğu kuşlarda bir tören halini almaktadır.

Kur sahnelerinin yanı sıra, çoğu zaman kıskançlıklar görülür. Dişi ele geçirilmeden önce, rakiplerle türlü düellolar yapılır, ya da hiç olmazsa meydan okunur. Bu alanda da, insan, ortaya yeni bir şey koymuş değildir pek. İnsanlardaki türlü cinsel sapıklıklar hayvanlar dünyasında da vardır. Kısacası, **İnsan-ı Kâmil**'in cinsel yaşayışında, kendine özel hiçbir şey yoktur. Bütün canlı yaratıklar içinde, insanın yeryuvarlağında en son olarak ortaya çıktığı doğruysa, tabiatın başka türlerden esirgeyip de ona verdiği herhangi bir şey olmadığını söyleyebiliriz. "Hayvanların en üstünü" olan insan, sadece bir bakımdan mükemmellik gösterir: o da, kendinde, hayvanlarda ancak bir tek türe özel olan birçok sıfatları toplamış olmasında.

Hayvanın yeryüzünde belirişi

İnsan ilk ortaya çıktığında bu çeşitlilik ne çaptaydı? İyi ve kötü niteliklerinin hangileri yaradılışında vardı, hangileri sonradan gelişti, edinildi? Sorunun cevabı güç, çünkü evrimin ilk basamaklarındaki insanın cinsel hayatı konusunda doğrusu hiçbir şey bilmiyoruz. Avrupada, Afrikada, Cava veya Çinde, bir iskelet parçası bulunduğunda, iskeletin kadına mı, erkeğe mi ait olduğunu söylemek bile çoğu zaman güç oluyor.

Topraktan çıkan ilk tarihöncesi "kadın"ın, ünlü "Paviland'lı Kızıl Hanım"ın - 1832 de, Wales'de bulunan, kırmızı demir cevherine bulanmış bir iskelettir bu - sonradan bir erkeğe ait olduğu anlaşılmıştır; üstelik, 'Kızıl Hanım", artık pek eski de sayılmamaktadır.

Tarihöncesi zamanlarda, erkek ve kadınlar bir arada nasıl yaşıyorlardı - eşler halinde mi, yoksa daha büyük topluluklar halinde mi, cinsel serbestlik içinde mi, yoksa bir yığın-yasası'na gö-

re mi, kadın el üstünde mi tutuluyordu, yoksa hor mu görülüyordu? Aşağı yukarı yarım milyon yıl boyunca "insangiller" ile ilgili bütün bu soruların cevabı, bir varsayım, ya da daha doğrusu tamamiyle bir tahmin işi olarak kalacaktır.

Kişi, ayaklarının altında sağlam bir temel duymak istiyorsa, 20.000 yıldan daha geriye gitmek tehlikeli olur. İnsanın cinsel yaşayışı konusundaki ilk kesin bilgimiz, kemiklerden değil, genellikle, kadınla ilgili insan biçimindeki resimlerden elde edilmiştir. Bu bilgilerin elde edilmesi, oldukça yakın zamanlarda olmuştur. Ancak Ondokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru, insan biçiminde olduğu şüphe götürmeyen bazı heykelcikler Fransanın Güneyinde bulunmuştur. Sanat ve teknik bakımından bunlar, Güney Fransa ile Kuzey İspanyada bulunmuş olan hayvan biçimlerinin yanında çok daha kaba eserlerdir. Oysa bunlar, özellikle kadın biçiminde olan insan şekilleridir.

Heykelciklerin çoğu bir el büyüklüğünde ve hacmindedir, bununla birlikte, daha küçük olanları da vardır. Tarihöncesi heykeltraşları, bu daracık alana bütün bir kadın vücudunu sığdırabilmişlerdir; koca koca sarkık memeli, alabildiğine geniş, nisbetsiz kalçalı, çıkık karınlı, üretim organları iyice belirli bu kadınları yapan heykeltraşların cinsel **motif**'i belirtmekten zevk duydukları bellidir. Yüz, hemen hemen, tamamiyle belirsizdir, ancak bir istisna vardır, bu, Bayonne'a yakın Brassempouy'deki "Papanın Mağarası"nda bulunan, fildişinden yapılmış güzel bir kız başıdır. Vücudun alt taraflarının acayip şişmanlığı, Mentone'ye yakın, Grimaldi Mağaralarında bulunan ikinci önemli buluşla da ha bir açığa çıkmıştır; anatomi bilimcileri, ilkin, o çağın kadınlarının **steatopygy**, yani kaba etlerin aşırı yağlanması hastalığı çekmiş olduklarını düşünmüşlerdir.

Fransız bilimcileri, ince bir alayla, bu heykelciklere, Milo Venüsünden esinlenerek, "Venüs" adını vermişlerdir; oysa, bun ların aşk veya bereket tanrıçaları olduğunu destekliyecek hiç bir kanıt bulunamamıştır. Bununla birlikte, bu ad tutunmuş, bu alanda yapılan buluşların en etkilisinin yer aldığı 1908 yılının yazına kadar arkeologlar tarafından günlük dilde kullanılmıştır.

Viyana'dan 30 mil kadar ötede, Tuna ırmağının yukarı ta rafına doğru, bir kıyı köyü olan Willendorf denen yerde, bir demiryolu işçisi, kırmızımsı bir taştan yapılmış, küçük bir heykelcik bulmuştur. Bunu, tabiatın bir cilvesi, tesadüfen insan biçimini almış bir taş gibi fırlatıp atmak üzereyken, orada bulun-

makta olan üç arkeolog, yardıma koşmuşlardır. Heykelin bulunduğu yer, toprağın altında sadece bir metre kadar derinlikte idiyse de, kayaların teşekkülâtı ve aynı tabakada bulunan tarihöncesi hayvanların kalıntıları, bunun, Fransada bulunanlar gibi, taş devrine ait olduğunu, hattâ bazı uzmanlara göre, daha da eski olabileceğini göstermişti. Birçok uzman eserinde, daha da çok kılavuzlarda, "Willendorf Venüsü"nün, elde bulunan en eski insan biçimi olduğu söylenmektedir. Bugün meraklı kişi, bu yontulmuş Havvanın ancak alçıdan kalıbıyla yetinmek zorundadır, çünkü heykelin aslı ışık ve hava görmiyecek derecede güven altında, Viyana'da Tabiat Tarihi Müzesinde saklı bulunmaktadır.

Kadın biçimlerinin (tarihi bilinen) en eskisi olan bu heykel, gözenekli küfeki taşındandır ve onbir santim yüksekliğindedir. İzleri hâlâ belirli olup, kırmızı demir cevherine bulanmıştır; bununla birlikte, 20.000 yıl önce, âletiyle ve keskisiyle, heyke'traşının yaptığı gibi kalmış olması gerektir. Fransa'daki heykelcikler gibi, Avusturyamn Havvası da çıplaktır; örtülü yanı yoktur. Bulucularının biri tarafından ilk rapordaki anlatımdan daha iyisi olamaz:

"Heykel, şişman, iri süt salgı bezleri olan, göbekli, kocaman kalça ve baldırlı, ama "yağlanma" hastalığı belirtisi göstermeyen şişko bir kadın temsil etmektedir. Boyutlar Brassempouy Venüsünün boyutlarına pek benzemektedir, üretim organının dudakları iyice belirlidir. Doktorların "yağlanma" hastalığı teşhisi koymalarına sebep olan, (pek bozulmuş durumda ele geçen) koca kalçalı Fransız heykelciğindeki gibi bir durum yoktur bunda. Saç, kafatası çevresinde bir helezon teşkil eden, yükseltilmiş yay gibi, bir şeritle belirtilmiştir; heykeltraş, heykelin yüzüyle hiç uğraşmamıştır; gözler, burun, ağız, çene, kulaklar belirsizdir. Kollar nisbetsiz bir şekilde küçüktür, dirsek ile bilek arasındaki kısım ve eller göğüslerin üstünde hafif kabartmalarla belirtilmiştir sadece. Dizler pek belirli yapılmıştır; dizden aşağı olan bacağın ön tarafı baldırlıdır, ama pek kısa gösterilmiş olup, ayaklar hiç yapılmamıştır. Bütün şekil, sanatçının, insan biçimi yoğurmada büyük hünerini gösteriyor, ama üretimle ilgili organlarla dolaylarını, bile bile daha bir belirtmiş, öte yanlarınıysa silik bırakmıştır; bu teknik, bugün, karikatürcüler tarafından hâlâ kullanılmaktadır."

Venüs adını koymuş olmalarına rağmen, insanların bu kadın atasına dehşetle bakmasında hayret edilecek bir şey yok.

Çünkü, o ana kadar herkes tarihöncesi Havvayı göz kamaştırıcı güzelliği olan bir kadın gibi hayal etmişti. Her çağ onu kendi zevkine uygun olarak yapmıştır. Henüz Roma'nın ideal güzelliğinin etkisi altında olan Ortaçağ'ın başlarındaki Havva oldukça iri yarıydı. Gotik Çağda, sahnedeymiş gibi kurum kurum kurulan, âhu gözlü, ipince bir dilberdi. Rönesansda enine boyuna, koca göğüslü, simetrik nisbetleri olan, cinsel görevini yerine hemen hemen getiremiyecek derecede soylu olan biriydi. Bununla birlikte, ister gerçekçi olsun ister olmasın, hiç bir sanat biçimi, Willendorf Venüs'ü kadar bir hilkat garibesi kadın yaratmamıştır. İster dinsel bir amaçla yapılmış olsun, ister olmasın, belli olan bir şey varsa, o da, portreyle değil de, kadın tipiyle ilgili olmasına rağmen, gözlemi güclü olan bir sanatçının eseri olmasıdır. Bu kadın tipinin, çağdaşlarının güzellik tipiyle en küçük bir ilgisi olduğunu bile düşünsek, taş devrindeki cinsel yaşayışın, hiç bir cinsel çekiciliği olmaması gerekir, çünkü bu Venüs, hiç bir erkeğin canı çekmiyeceği belli olan bir yağ yığınından başka bir şey değildir: bereket sembolü değil, çocuk doğura doğura biçimi bozulmuş bir anadır. Bu sahici tarihöncesi kalıntısı cinsel bakımdan tiksindiriciydi, hattâ antropologların hayalleriyle yaratmağa çalıştığı Neanderthal kadınının, ya da daha başka "eksik bağlar"ın yanında bile iğrenç kalıyordu.

Bununla birlikte, daha yakından incelendiğinde, bu temsil bile, taş devri insanının, kadına sadece çocuk doğuran bir makina gibi bakmadığını; bu kadının bile kendini çekici göstermek için çaba göstermiş olduğunu görür. Her iki kadında da bilezik vardır, baştaki bazı işaretlerin de süs ifade ettiği sanılmaktadır - bazı arkeologların tahminine göre, Doğu Avrupada bulunan resimlerdeki gibi midye kabuklarıyla bezenmiş bir başlıktır bu. Willendorf Venüs'ünün, ille de bir "Avusturya" tipi değil de, çirkin bir mahallî tipi tasvir etmesi de mümkündür. Bu şişman vücutlu Tuna Venüsünün, Doğudan getirilmiş olma ihtimali de vardır. O günden beri Avrupanın başka taraflarında bulunmuş olan kadın şekillerinin bazıları çok daha çekicidir, bunun sebebinin sadece sanatçıda değil, aynı zamanda modellik yapan kadınlarda da olması, özellikle de nisbet ve zarifliği, cüsseliliğe tercih eden bir erkek zevkinden ileri gelmesi de mümkündür. Fransada Aigle-Sur-L'Anglin'deki **Roc aux Sourciers**'de araştırma yapan iki Fransız kadını, geçenlerde, Renoir'ın bir tablosunda ya da Maillol'un heykelinde görürsek yadırgamıyacağımız, klâ-

sik çizgileri olan üç kadını temsil eden bir kabartma bulmuşlardır.

Kadına tapınma

Hemen hemen bütün taş devri eserlerine ortak, sadece bir özellik var: kadının bütün cinsel özelliklerinin değil, aynı zamanda esas uzuvlarının da, bazan tabiattakinden daha belirli de olsa, birçok heykel ve kabartmalarda, tam bir anatomik sadakatle yapılmış olduğudur. Bir kere, Venüs Tepesi belirtilmiştir. Stilize eserlerde - Lespugue Venüsündeki gibi bir takım tarihöncesi kadın resimlerinde - bu karnın kıvrımıyla, baldırların çevresinin meydana getirdiği bir üçgen vardır. Taş Devri insanının, kadın cinsel özelliği, **cunnus**'u, günümüzün gençlerinin duvarlara çizdikleri uzun yamuk değil, bu üçgendir.

Erkeklerin bu cinsel resimlerden zevk almasının - ki zevk aldıkları bellidir - sebeplerinden biri, muhtemelen, bu uzuvları gerçek hayatta sık görme fırsatı bulamamış olmalarıdır. Bu eserlerin çoğunu meydana getiren, Masikülinan burcu çağının erkekleriyle kadınları nüdist değillerdi. Utangaçlık değilse bile, esen soğuk rüzgârlar giyinmelerini zorunlu kılıyordu. Uygun olmayan iklim şartları, yılda ancak birkaç ay, avlanmak için, alacakaranlık mağaralarından dışarı çıkmalarına izin veriyordu; kadınlarsa, herhalde daha da az çıkıyorlardı dışarı. Bu bakımdan, çıplak bir kadın görmek, erkek için, her gün rastlanan olaylardan değildi.

Erkeklerin, kadının cinsel özellikleri konusunda merak göstermesi, o zamanki cinsel yaşayışın kaba ve şehvet düşkünü olduğunu ifade etmez. Bir aşk sahnesi tasvir eden, bilinen en eski resim, Laussel mağarasındaki bir kabartma olup (bunun, eskiden, yanlışlıkla bir doğum tasvir ettiği sanılıyordu) çiftleşen iki sevgiliyi göstermektedir. Bir kemik üstüne kazılmış daha sonraki bir resim (bu, Fransanın Güneybatı ucundaki Isturitz mağarasında bulunmuştur) bir aşk karikatürü göstermekle birlikte, Taş Devrindeki sevişmenin tamamiyle saygıdeğer bir sevişme olduğunu belirtmektedir. Bu resimde, bir erkeğin, yalvarır bir şekilde, üzgün gözlerle, âhım şâhım bir güzelliği olmayan çıplak bir kadına doğru kollarını uzatmış, bakmakta olduğu görülmektedir. Anlamın daha belirli olması için de, kadının baldırı üstünde bir ok vardır. Bu manzaranın şiddetle, şehvetle ilgisi yoktur - daha

çok, kadın biçimine olan komik, aşırı bir hayranlıktır bu; bu resimde kadının vücudu, kendisine tapan erkekten çok daha iri yarıdır; erkeğin yüzündeyse, ahmaklık, kaygı ve tutku görülmektedir. Erkek, kısacası, kadına "bitmiştir". Bu aşk karikatürü örneğidir: kadın muzaffer, erkekse ebedî budala.

Taş Devrindeki cinsel hayatı gösteren bu resimli kayıtlar şüphesiz ki tek yönlüdür; bunları yapanlar, tabii, erkeklerdir. Cinsel yaşayışları konusunda yaşantılarını bize aktaranlar kadın olsaydı, resim başka türlü olurdu. Kaynakların tek yönlü oluşu, kendini, sadece tarihöncesi zamanlarda değil, çağımızda da belli eden bir engel yaratıyor şüphesiz. Mümkün olduğu kadar çağdaş belgelere dayanan bir cinsel yaşayış tarihi, ister istemez, erkeklerin gözüyle görülen bir kadınlar tarihi olacaktır. Erkekler kadını idealleştirir ve şeklini bozar; cinsel ilişkilerde kendilerini hep zayıf eş olarak göstermeğe eğilirler, buna sebep daha istekli olmalarıdır; ararlar, isterler, kadınsa rıza gösterip verir. Kadın ve toplum için giriştikleri kahramanca davranışlarını kaydederler, ama kadının erkek için, her türlü uygarlık safhasında yapmış olduğu şeylerden bahsetmezler pek. Bu, insanlığın en eski sanat alanındaki belirtilerini, kadına tapınmayı açmaktadır.

Bununla birlikte, "tapınma" kelimesine herhangi dinsel bir anlam vermek belki yanlış olur. Ondokuzuncu yüzyılın maddeci görünüşüne bir tepki, Reinach ve Frazer öncülüğünde, cinsiyetle ilgili olan bütün eski resimlere, dinsel-büyüsel bir anlam verme teşebbüsüne yol açmıştır. Ne ifade ettiği apaçık **Cunnus** üçgeni ile Isturitz aşk sahnesindeki ok bile dinsel semboller olarak açıklanmıştır. Kişinin boynuna asacağı her türlü kadın resminin, bir muska olması gerekmiştir. İri yarı Venüs heykelcikleri bereket dinsel-sembolleri, ya da muhtemelen aile hayatı tanrıçaları idi, bunun sebebi, sırf, Güney Rusyada bir ocak önünde bu çeşit bazı heykelciklerin bulunmuş olmasıydı.

Ama Taş Devri resimlerinin başlıca özelliği, üretimden çok, cinsiyetin kendisiyle ilgili olmasıdır. Kadınların çoğu, hâmile gibi görünürse de, bu çağdan, hiç bir ana ve çocuk temsil eden resim, hiç bir Madonna kalmamıştır. Taş Devri sanatçıları üretim fikriyle ilgili değillerdi - bu tabiîdir, çünkü o çağın erkekleri avcıydılar, avcılarsa, kalabalık ailelere pek önem vermezler. Daha sonraki Masikülinan çağında, avlanma yerlerinin geniş olduğu doğrudur; sürü sürü vahşi atlar vardı, insanların başlıca yiyeceği de muhtemelen at etiydi. Yine de o çağdan kalan bir sü-

rü resmin hiç birinde, çocuklara karşı özel bir ilgi izine rastlanmamaktadır.

Bunu izleyen Magdelenian çağı, kültür bakımından pek parlak bir çağdı. Bu, büyük mağara-resimleri çağıdır. Bununla birlikte, maddî bakımdan insanlık için çok zor zamanlardı. İklim daha soğumuştu, bitkiler azalmıştı, büyük av hayvanı pek yoktu. İnsanlar mağaralarında ve yeraltı barınaklarında her zamankinden daha çok birbirlerine sokuluyorlar, dışarı, açık havaya çıkmıyorlardı. Bununla birlikte, kadın-erkek ilişkilerinde herhangi kesin bir değişiklik olduğunu gösterecek hiçbir şey yok; kadınların toplumdaki yerleri de, belli bir şekilde değişmiş değildir. İnsan mızrağı, oku ve yayı bulup da, büyük av hayvanı avlamağa başladıktan sonra - biraz (yani bin yıl kadar) sonra - kadının iktisadî rolü ikinci dereceye düşmüştür. Erkek tarafından eve getirilen etin yanına katılması gereken zerzevatından sorumluydu. Aile yetiştirme işlerine eklenen bu görevler de, av kadar yorucu olup, orman hayvanlarının tehlikesine maruzdu, ancak kahramanca, dramatik bir yanı yoktu bu eylemlerin. İnceden inceye bir sürü av sahneleri bırakmış olan, Magdelenian çağı sanatçıları, kadınları işte çalışır gösteren bir tek resim bırakmamışlardır.

Kadını cinsî bir varlık olarak değil de, çalışır halde gösterdiği sanılan en eski resim, arkeologların Mezolitik, ya da Orta Taş Devri (aşağı yukarı İ.Ö. 16.000) diye bildikleri çağdan kalmadır. Kuzey Avrupa, o zamana kadar buzla kaplanmış, insanlar güneye inmişlerdir, bu ilginç belgenin geldiği yer de güneydir: güney doğu İspanyada, Valencia eyaletinin, bir sunî mağarasında bulunmuştur. Usta işi bir ip merdivende durmuş, arı yuvasından aldığı balı sepetine koyan bir insan biçimi göstermektedir. Vücut alabildiğine ince uzun olup, üslûp, Afrika üslûbunun aynıdır. Kadın vücudu olması pek muhtemeldir; ama bu konuda fikir ayrılıkları vardır.

Tohum ve meyve

İklim değişip de, Avrupa yavaş yavaş buzlardan kurtulduğunda, cinsel yaşayış üstünde de büyük etkileri olacak büyük bir toplumsal değişiklik oldu. Jeologlar, Son Buzul Çağının sonunu İ.Ö. 12.000'e götürüyorlar, ama bunu büyük bir kuraklık devresi izlemiş olup, insanların Akdeniz bölgesinin büyük ırmaklarının

vâdilerinde tutunabilmesi için, muhtemelen 6000 yılın daha geçmiş olması gerektir. Avlanma çağı bitmişti. Büyük hayvanlar, ya soğuktan ölmüş, ya da göç etmişti. Bununla birlikte, yavaş yavaş insanlar vuruş menzillerine giren her hayvanı vurup, bıçaklamadan da, kendilerini besleyebildiklerinin farkına vardılar. Avlanmanın yerini hayvan yetiştirme aldı. Hayvan yetiştiricilerinin, döllenme ile doğum arasında ne kadar zaman geçmesi gerektiğini bilmeleri gerekti.

Hayvan yetiştirmek birçok bölgelerde yaşamak için yetmediğinden, insanların topraktan başka yenecek meyveler elde etmek için kollarını sıvaması gerekti. Yaban bitkilerinin tohumlarını toprağa sokup da, daha çok tohum elde etmeyi bulanların kimler olduğunu bilmiyoruz. Pirincin ilkin güney batı Asyada ekilmiş olduğu, çok geçmeden de Nil vâdisine arpa saçılmış olduğu düşünülmektedir. Toprağın ekilmesi, üretime dikkati çekmiştir. Avcı topluluklar için, genellikle tuhaf olan bereket kavramının, tamamiyle bilincine varmış bulunuyordu insan. Bereketin, kendiliğinden olmadığının; tabiatın göğün ve toprağın yardım etmesi gerektiğinin, bütün bunlardan başka da, özellikle tohumun olması gerektiğinin farkına varmışlardı. İnsan, bir dereceye kadar bereketi arttırmağa ve düzenlemeğe yetkindi. Bitki ve hayvanlarda böyle olduğuna göre, insanı doğurmak da, muhtemelen buna benzeyen bir şeydi. Bu sonuca varmak, büyük bilgi sahibi olmayı gerektirmez. Yine de, çocuğu olmasını isteyen birinin, havanın uygun hava olup olmadığına bakması, gökteki belirtileri dikkate alması, ay ve yıldızların etkilerini düşünmesi gerekti. Kalabalık bir aileye, tanrısal bir lütuf olarak bakılıyordu, tarım çok yardımcı gerektirdiğinden, bu gibi ailelere özeniliyordu.

Kadınların, bu yeni toprak işinde ilkin çok büyük rol oynadığı apaçık. Tarihöncesi insanları, kendi çağımızın geri oymaklarındaki gibi, tarım işlerini tamamiyle kadınlara bırakmamış olsalar bile, ekim işinin çoğunu yine de kadınların yapması gerekmiştir, olgun başakların kesilmesi de herhalde erkek tarafından olmuştur.

Tarlalardaki bu ağır işten başka, çok geçmeden, bir görevi olmuştur kadınların. Yeter sayıda hayvan olmadığı için - sıcak iklimlerde de hayvan postu insanı fazla sıcak tuttuğundan - insanın kendine başka türlü bir giyim eşyası bulması gerekmiştir. İlkin bezlerin, bir çeşit sepet örme ameliyesiyle meydana getiril-

miş olması gerek; sepet örme o zamanlara kadar epey gelişmiş durumda bulunuyordu. Malzeme olarak, kıl, koyun yünü ve keten kullanılıyordu. Daha düzgün bir iplik meydana getirecek olan iğ'in bulunuşundan sonra bile, bu işin pek ağır bir iş olması gerek; bu iş ise tamamiyle kadınlara düşüyordu.

Jus Maternum ile Patria Potestas

Uygarlığımızın kuruluşunda kadın tarafından oynanan son derece önemli iktisadî rol, geçen yüzyılın cinsiyet kuramlarının en cüretlisinin ve en tartışmaya yol açanının meydana gelmesini etkileyen sebeplerden biridir: bu öğreti **jus maternum**'dur. Bu kurama göre, insanlar aslında tam bir cinsel serbestlik içinde yaşıyorlardı; kimse filân çocuğun babasının kim olduğunu bilmediğine göre, belli olan biricik fiziksel bağın çocuğuyla annesi arasında olması gerekiyordu. Bu bakımdan analar, genellikle de kadınlar büyük saygı görüyorlardı. Siyasî hâkimiyet de onların elindeydi. Kadın hâkimiyeti **jinekokrasi** bütün eski çağ topluluklarında ilk siyasî şekildir. Uzun süren bir mücadeleden sonradır ki ancak, yavaş yavaş, yeni bir "insansı ortak yaşayış" biçimi olan tekkarılı aile düzeni gelişmiştir. Artık çocukların hangi babanın olduğu belliydi. Bundan böyle erkek, cinsel eşlikte, ailede, oymakta, Devlette hâkim eş olmuştur. **Jus paternum** (baba hukuku), **Jus maternum** (anne hukuku) nun yerini almıştır.

Bu çeşit kuramlar önceden, özellikle de onsekizinci yüzyılın başında, Kuzey Amerika yerlileri arasında yürürlükte olan **jus maternum**'un bir şeklini bulan Fransız Cizvit misyoneri Lafitau tarafından da ileri sürülmüştü. Bununla birlikte, bu kuramlar birkaç izleyici kazanmıştı, öyle ki, 1861 de İsviçreli hukukçu Johann Jakob Bachofen, **Das Mutterrecht** adlı (jus maternum) üstüne yazdığı temel eserini yayınladığında, görüşleri yeni ve pek önemli bir buluş gibi karşılanmıştı. Kitap uygun bir zamanda yayınlanmıştı. Sayısız buluşların, tarihöncesiyle ilgili herşeye karşı büyük merak uyandırdığı ve tabiat ile insanlığın geçmişteki gelişimi üstündeki bütün kuramlara yeniden biçim vermek için genel bir kararlılık yarattığı bir çağdı bu. Darwin'in **Origin of Species** (Türlerin Çıkışı) adlı eseriyle, Marx'ın ilk büyük çaptaki toplum incelemesi çıkalı iki yıl oluyordu; her yerde, fizikte, kimyada, tıpta yerleşmiş yetkinin temelleri sarsılıyordu.

Bachofen, kendisi devrimciden başka her şey olduğundan,

yetkili bir kişi gibi görünüyordu. Yine de, onun tarafından ortaya atılan kuram, var olan toplum düzeninin direklerinden birini, erkeğin kadına üstün olduğu inancını yıkacak cinstendi.

Bachofen tabiatın erkeği herhangi bir şekilde aileye hükmetsin diye yaratmış olmadığını ileri sürdü. Tabiî hak kadınındı, o kadın ki geçmişte bu hakkın nasıl kullanılacağını bilmişti. Erkek, hâkimiyeti zorbalıkla ele geçirmişti. Bachofen bu gelişime esefle bakmıyordu, tersine, bir ilerleme olarak görüyordu. Bununla birlikte, erkeğe bir tarih dersi vermek istemiş, erkeğin daima efendi olmadığını, bugün dahi her yerde efendi olmadığım göstermek istemişti. İnsanların hâlâ tabiata yakın olduğu yerlerde hâkim olan vücuttur, vücutsa kadındır. Ancak ruh, bedene hâkim olduğunda geçmiştir erkek tahta.

Aslında bu kuram erkeği över gibiydi, ama itibarını yükseltmiyordu, devamlı bir şekilde hâkimiyetini sürdürmemiş olan bir hakan, yine bir gün tahtından olabilirdi. Bachofen ilkin, Likyalılarda, insan, babanın değil, annenin soyadığını alıyor diye yazan Herodot'un eserinin bir yerini okuduktan sonra kuramına biçim vermeğe çalışmıştır. Bachofen eski çağlardan ve soyadı ile irsiyetin anayoluyla geçtiği modern çağların bazı "ilkel" toplumlarından da bazı veriler elde etmiştir. Ama genellikle, görüşleri felsefî ve genel kültürel düşüncelere dayanıyordu. Bununla birlikte, sorun ortaya atılır atılmaz Kuramları İngiliz ve Amerikan yazarları tarafından güçle desteklendi. En zengin bilgi Iroquois yerlilerindeki **jus maternum**'dan, **jus paternum**'un bir sistemine geçişi gözlemlemiş olan Amerikan etnoloğu Lewis N. Morgan tarafından sağlanmıştır.

Bachofen'in fikirlerinden güç alarak, Morgan, ilkel topluluklar için bir cinsiyet ve aile "hukuku" geliştirdi, öyle bir hukuktu ki bu, bu alandaki bütün bilmeceleri çözer gibi olup, hem tarihöncesi insanı için, hem de sağ kalmış "vahşî" topluluklar için cinsel ilişkilerde bir derecelenme sağlıyordu. Ancak ilkel sürüde tam bir cinsel serbestlik olabilir; düzenli, avcılıkla geçinen oymaklardaki cinsel yaşayış kesin bir şekilde kurallanmış bulunuyordu. Her bir oymak topluluklara ayrılmıştı, herhangi bir topluluktaki erkek, ancak başka bir topluluğun kadınını alabilirdi; ama evlilik ortaktı, bireysel değildi. Çocuğun babasının kim olduğu bilinmediğinden, anne, bütün aile ilişkilerinde olsun, miras konusunda olsun, başlıca unsur olarak kalmıştı. Ancak iki insan varlığı, bir erkekle bir kadın, oymaklı arkadaşlarının devamlı

yardımına ihtiyaç göstermeden, hayvancılık ve tarımla kendilerini iktisadî bakımdan geçindirebildiklerinde, aile ayrılmış ve tekkarılı düzen ortaya çıkmıştır. Tekkarılılık böylece, şahsî mülkün gelişimiyle paralel bir yol çizmiştir.

Erkek iktisadî bakımdan daha etkin ve güçlü bir eş olunca, kadın, cinsel bakımdan olsun, başka bakımlardan olsun, onun hâkimiyeti altına girmiştir. Bir hakanın tebaasını zorlayabileceği her türlü hakka sahip "erkeğin", kadını olmuştur. Kadın artık sırf erkeği için yaşayacaktır. Kadının göstereceği sadakatsizlik en ağır cezalarla, tardedilmekle, hattâ ölümle cezalandırılırken, erkek başka kadınlarla cinsel ilişkiler kurmak ve birçok memlekette, varlığının müsaade ettiği kadar, daimî malı olarak bir sürü kadın tutmak hakkını kendisine tanımıştır. Kadının tabiî üstünlüğünü - tabiî olmasının sebebi, yavruyla daha yakından bağlı olduğundandır - tabiî olmayan erkek üstünlüğü izlemiştir. Sosyalistler **jus maternum**'u kural haline getirmişlerdir. Marx büyük bir hevesle Morgan'ı okumuş; Engels ile öğrencisi Bebel, Amerikan etnoloğunun kuramlarını halka yaymıştır. Her nekadar ilkel halk toplulukları içindeki şartlar, çağdaş toplumdaki ya da ister istemez geleceğin sosyalist devletindeki eşit haklar davasını pek desteklemiyorduysa da - bu kuralları kadın hakları mücadelesinde silâh olarak kullanmışlardır.

Ama bu kuramlar, "okumuş" sosyetenin günlük konusu haline gelmişken, uzmanlar daha ağır silâhlar ortaya çıkarmış, bu sunî öğreti yapısında, birbiri ardından birçok yıkılmalar yer almıştır. **Jus maternum**'un izlerinin, birçok ilkel topluluklarda, aynı zamanda eski çağların birçok halk topluluklarında, özellikle de Yunanistan ve Roma'da bulunduğuna şüphe yoktur. Ama "anayoluyla geçme" ifadesiyle, "anaerkil" ifadesini karıştırmamak gerekir. Soyun anneye dayanması, kadının, oymağın olması şöyle dursun, ailenin bile yöneticisi olduğuna kanıt değildir. Elimizdeki arkeolojik ve etnolojik verilerin bütünü gözden geçirilecek olursa, katıksız anaerkilliğin kural değil, olsa olsa bir istisna olduğunu görürüz. Kadınların gerçekten yönetici olarak bilindiği yerlerde, çoğu zaman, yetkin gücünü kullanan bir erkek vardır arkalarında; bu kocası olmasa bile, erkek kardeşidir.

İnsanların eskiden cinsel serbestlik içinde yaşadığı fikri de şüphe konusu olmuştur. Tarihöncesi zamanlarda durumun nasıl olduğunu kimse bilmiyor, ama bugünkü arta kalan ilkel topluluklarla yapılan karşılaştırmalar tekkarılılığın sadece oymak

düzenleri olduğunu belli eden bir takım kalıntılara sahip, en ilkel sürülerde bile yürürlükte olduğunu göstermektedir. Bunda şaşılacak bir şey yoktur; tekkarılılık, antropoid maymunlarda da sık görülen bir şeydir - bununla birlikte, insanın bu en yakın küstah akrabaları arasındaki toplumsal yaşama biçimlerinin öylesine çeşitli ve öylesine çelişken olduğu söylenebilir ki, biricik, güvenle yapabileceğimiz genelleme, genellemelerin imkânsız olduğunu söylemektir.

İlkel insan toplumu üstündeki görüşlerimiz, bugün bu durumda. Bilimin yüz yıl önce diktiğini sandığı Yasa Levhaları kırılmıştır; şimdilik yerine geçecek de yoktur. Şey'ler üstünde ayrı ayrı yapılan araştırmalar evrensel görünüşü yok etmiştir. Yüzyıllar süren zahmetli araştırmalardan sonra, bilginler, birbirlerinden daha bir uzaklaşmış, daha şüpheci olmuş durumdadırlar. Cinsel sorunlar üstünde çağdaş uzmanların başında gelen Londralı Bronislaw Malinowski bir zamanlar şöyle özetlemişti durumu: "Mrs. Seligman ile, ya da Dr. Lowie ile ne zaman karşılaşacak olsam, ya da Radcliffe-Brown veya Kroeber (bunların hepsi de yüksek mevki sahibi uzmanlardır) ile herhangi bir konu üstünde tartışacak olsam, tartıştığım kimsenin, konudan bir şey anlamadığının hemen farkına varıyorum, sonra bu yargının kendim için de uygulanabileceğini duyuyorum. Bu, akrabalık üzerine yazdığımız bütün yazıları da kapsar ve her bakımdan karşılar."

2

KOCAN SENİN EFENDİN, SULTANINDIR

Tarihöncesi insanları, bizim için, bir türün adsız temsilcileridir. Birbirlerinden ayırmak için, bunlara çıktıkları yerlerin adları verilmektedir. Bu yerlerin jeolojik bakımdan kat kat oluşumunu, kemik fosillerinin anatomik özelliklerini, âletlerin mükemmellik derecesini ve resimlerin üslûbunu kılavuz gibi kullanarak, ancak bir iki bin yıllık bir şaşmayla, kronolojik bir tablo çizebiliyoruz. Tam bir dakiklik, ancak varsayım şeklinde var olabilir. Ama bu kronolojik tablolara uydurduğumuz insan varlıkları, hayalî bir takım çizgiler halinde kalmaktadır; daima soyut bir yanları olmaktadır.

Sözlü ve yazılı geleneğin, belli kişilere verdiği adların ortaya çıkmasıyla başlar tarih. Adlar, tarihöncesi birinin fosil iskeletinden daha az inanılır cinsten de olsa, yine de, adsız olmayan, bireysel bir gerçek sağlar adı taşıyanlara. Adı olanın bir anası, bir babası vardır, çoğu zaman, adın kendi de, onların kim oldukları konusunda bazı belirtiler verir. Adı olan, varlığının kafatası ölçmeyle doğrulanması gerekmediği bir soya, oymağa, bir halk topluluğuna bağlıdır. Bu bakımdan, efsanelerde geçen adlar bile, tarihöncesinin adsız bilinmeyenlerinden daha çok gerçektir.

Arkeologların ve tarihçilerin, iki çağ arasında köprü kurmak için uzun uzun didinmiş olmalarına rağmen, tarihöncesinin adsız çağıyla, adları olan tarih zamanının başlangıcı arasında hâlâ büyük bir uçurum uzanmaktadır. İnsanlara ne yapması, ne yapmaması gerektiğini buyuran, güçlü hakanlar, saraylılar ve ruhban sınıfı tarafından yönetilen büyük imparatorluklar görüyoruz birden. Tarımdan başka, olsa olsa bir tek zenaat (çömlekçilik) bilen tek tük yoksul köylerin yanında geniş şehirler, bir sürü meslekler; karmaşık matematik hesaplar gerektiren yapılar; efendiler, köleler, nezaretçiler, tüccarlar...

Nerden ortaya çıkmıştır bütün bu faaliyet? Kim yaratmıştır bu yeni dünyayı? Yaratanlar erkeklerdi herhalde; bazıları konu-

sunda bir şeyler biliyoruz. Bununla birlikte kesin değil bilgimiz; nasıl olmuş olursa olsun, kayda değer bir şey varsa, o da adlar ortaya çıktıkça, kadınların işin içine girmesi, üstelik yüksek mevkiler işgal etmesidir: kırallar gibi hüküm süren kraliçeler, tapınaklara ve insanlara yüksek rütbeli rahipler gibi hizmet eden yüksek rütbeli rahibeler görüyoruz. Kadınların, çoğu zaman üste çıktığı görülmektedir - cinsel ilişkilerde üstün eşler olmalarından değil, (bazan böyle olmuş olabilir) kadının nesiller arasındaki tabiî bir bağ oluşundandır bu. Şecereyi daha geri götürecek olursanız, bu böyle olmaktan çıkmaktadır: erkeklerin, tanrılarla arasının daha iyi olmasına rağmen, son ve sondan bir önceki nesilde, anne, şüphe götürmeyecek bir şekilde, babaya nazaran, çocuğunun nesebi sahihliği bakımından daha iyi bir güven sağlamaktadır. Tabiat böyle düzenlemiştir. Erkekler bu olgunun görünüşünü değiştirmek için bir takım kanunlar uydurabilirlerse de, tamamiyle ortadan kaldıramazlar.

Sınıf ahlâkı

O halde toplumun esas biçimi anaerkil miydi? Bu gibi genel ifadelerle tutulacak yanı yoktur ileri sürülen tezin, çünkü böyle olması için, her şeyden önce gelen bir panseksüalizm düşünülmektedir ki, toplumsal gelişimin herhangi bir safhasında bunun varlığını tanıtlayacak hiç bir kanıt yoktur. Cinsiyet daima önemli olmuştur - bazı çağlarda, başka çağlara nazaran önemi daha da artmış olabilir - ama hiç bir zaman mutlak önem kazanmamıştır. İnsan hiçbir zaman sırf apışarası ile yönetilmemiştir. Başka içgüdüler ve ihtiyaçlar kendilerini hep belirtmişlerdir: tarihçe bilinen en eski, örgütlenmiş Devletlerde bile, izlerinin çoğunun bugün de görülebileceği, toplumun üç sınıfa ayrılması sonucu bir üstünlük olmuştur cinsler arasında.

Üst sınıf, nesil ifadesiyle düşünmektedir. Ya bir tanrı, ya da büyük değeri olan bir ataya dayamaktadır geçmişini. Bu büyük atadan gelen herkesin, cinsiyet farkı gözetilmeksizin, aynı sınıftan olduğu düşünülür. Bunların hepsi taç giyemezler, veya mirasta eşit pay alamazlar, çünkü iktidar, sonsuzca paylaşılamıyacağı gibi, mal da sonsuzca bölünemez, yoksa iktidar denen şey yok olur. Bu yüzden, mirasın özel kanunlarla düzenlenmesi gerek-

miştir, buysa ülkeden ülkeye, çağdan çağa değişir. Fizyolojik olarak doğrulanıyorsa, daha da iyidir. "Tabiî kanun" denen, "ilk evlâtlık kanunu", herhalde, aslında bir çeşit pragmatik düşüncelere uyularak yapılmıştı. Tohum, insan yaşlandıkça zayıflamaktadır: bu yüzden ilk meyve verecek olan en iyisidir. Bununla birlikte tabiatın daha az lûtuf gösterdiği öteki üyeler bile, soyları sayesinde elde etmiş oldukları toplumsal ayrıcalıklardan faydalanabilirler.

Bu ayrıcalıklardan kadın ve erkek eşit bir şekilde faydalanır. Çoğu çağlarda bunun sonucu olarak, üst sınıf kadınlar, erkek kardeşleri gibi, aşağılık ailelerden gelen erkeklerle temas ederek kanı kirletmediği süre, oldukça fazla bir cinsel serbestlik içinde yaşamışlardır. Çünkü erkeğin çocuk doğurtmasıyla, kadının çocuk edinmesi aynı şey değildir. Asil erkekliğini, halktan bir kadına bağışlayan erkek, onu asilleştirmektedir, ama aşağı sınıftan birine kendini veren bir prenses, ırkını soysuzlaştırmaktadır.

Sonradan burjuvazi denecek olan orta sınıfta kadının toplumdaki yeri, tâ baştan, çok daha az avantajlı olmuştur. Aşağı bir durumda olması, iktisadî etkenlerdendir. Erkek ancak tüccar, zenaatkâr veya memur olarak çalışıp ailesini geçindirebilirken, kadın, karşılığında ücret almadığı - bugün de durum aynıdır - bir işte çalışıyor ve herhangi bir geliri olmuyor. Kadın tüketmekte, harcamakta, bu yüzden de maddî bakımdan bir gider gibi görülmektedir. Böyle bir yükün, bir mi fazla mı alacağı, erkeğin gelirine bağlıdır; ama nasıl olursa olsun, kadın erkeğine bağlı kalacaktır; çünkü kanunî ifadeyle konuşmak gerekirse, erkeğin sırf kölesi değilse de, ona ait bulunmaktadır; gebe kalsın ve başkalarının değil kendi çocuklarını büyütsün diye edinmiştir onu erkek.

Aşağı sınıflarda, yoksulluk, kadın ve erkeği eşit yapmaktadır. Çokkarılılık fazla pahalıya mal olmaktadır, genelevler bile çoğu kimsenin gücü dışındadır. Meslek faaliyeti de, kadın ile erkeği biraraya getirmektedir. Tarlalarda, delikanlılarla kızlar, hiç de sınırlı olmayan bir hava içinde birlikte çalışmaktadırlar. Tınaz, çayır ve çimen, kır ozanları tarafından övülmeden çok önce, zifaf yatakları olmuştur; böyle olmasaydı, insanlığın nüfusu çok daha az olurdu. Eski Çinde, tarlalardaki durum epey serbestlik içindeydi. Bununla birlikte, bu aşklar uzun ömürlü değildir. Kızlar yirmisini bulunca, oğlanlar da otuzuna gelince

birbirlerine bağlanmak zorundaydılar. Yine de, bu bile medenî hukukta evlilik (huen) sayılmazdı; köylü sadece bir ortaklık (pen) elde etmiş oluyordu.

Yakın Doğuda da, mukaveleyle yapılan bir evlilik, yüksek sınıfların bir ayrıcalığıydı. Mısırda, halk tabakası, bu hakkı ancak İ.Ö. 2.000 yılında yer alan büyük toplumsal devrim ile elde etmiştir. Böylece, sadece toplumdaki yerini ilerletmekle kalmayıp, toprak ve ev tasarrufuna da hak kazandı. Bu hakları kullanabilmek için, insanın, her şeyden önce, bir mülke sahip olması gerekti. Yoksulların elde ettiği biricik kazanç, üstünde ailenin ölülere tapınma törenini yapabilecekleri bir mezarlık oldu, böylece, kendilerine önceden tanınmayan bir hakkı, öteki dünyaya giriş hakkını elde etmiş oluyorlardı. Babilde, evlilik bu faydayı bile sağlamıyordu. Babilde, aile hukuku, inceden inceye düzenlenmiş miras kanunlarıyla ve ikinci derecedeki karılar ile cariyelerin durumlarının ve görevlerinin sınıflandırılmasıyla, sadece zengin sınıfların ihtiyaçlarını karşılamak için ayarlanmıştır: proletarya için anlamı yoktur. Nitekim, Mezopotamyadan bize kadar gelen bir sürü evlilik mukaveleleri, sadece, büyük çapta mal tasarruflarından bahsetmektedir.

Aşağı sınıflar, genellikle tekkarılı bir düzen içinde yaşıyorlardı, ama kaybedecekleri veya kazanacakları bir şey olmadığından, birlikte nasıl geçinirlerse geçinsinler, bu kadınla erkeğin kendi bileceği bir işti. Devlet sadece sonuca bakıyordu, bunun sebebi Babil hakanlarının amacının azamî bir nüfus artışını sağlamak olmasıdır. Tarlaları sürecek, tapınak ve saraylar yapacak, savaşta savaşıp ülkenin sınırlarını genişletecek insan-gücüne olan ihtiyaçtı sebep. Bu bakımdan, sınıfı ne olursa olsun, her doğup büyüyenin korunması gerekti. Rahmindeki çocuğu yok etmeğe çalışan kadın, hangi vasıtaya başvurmuş olursa olsun - eski çağlarda bu konuda türlü vasıtalar biliyorlardı - ya tomruğa bağlanır, ya da kırbaçlanırdı. Ceza uygulanmadan ölecek olursa, kutsal cenaze töreni yapılmazdı. Hamile bir kadını, iterek, vurarak çocuğunun düşmesine sebep olan bir insan, para cezasına çarptırıldığı gibi, ayrıca ağır hapise de mahkûm olurdu. Cezaların, kurbanın durumuna göre, dikkatle uygulandığı doğrudur: bir burjuva kızının rahminin meyvesi, köle kızınkinden beş, fahişeninkindense üç kere daha pahalıydı. Bununla birlikte, durum ne olursa olsun, oldukça esrarlı bir kurala göre, suç işleyenin, kadının "canlı yaratığını" yerine koyması gerekti.

Mısır'da yakınlararası evlilik

Mezopotamya hakanları arasında sadece bir tek kadın adı var, o da ihtimal yaşamamış olan bir kadın adıdır. Babil'in ünlü kurucusu ve asma bahçelerinin mimarı, efsanevî Semiramis'tir bu. Mısır'da, Kleopatra'dan önce hiç bir kadın, onunki kadar süren bir ün kazanmamıştır; bununla birlikte, Mısır tarihi, tâ başlangıcından beri, çoğu zaman herhangi bir erkek firavundan daha güçlü olarak, bizzat hüküm süren kadınlarla doludur. Menes'in karısı Neit-Hetep, Usaphais'in karısı Mert-Neit gibi ilk Kraliçeler, Deltalı prensesler olup, kocalarına çeyiz olarak verimli toprak getirmişlerdir - bu, her çağda, hakanlar için fiziksel verimlilikten daha önemli bir şeydi. Mısır, siyasal evliliğin örneğini vermiştir, büyük halk topluluklarını ister istemez birleştiren iki bireyin birleşmesiyle veriliyordu bu örnek.

Cinsel bakımdan, bu ilk Firavunlar, tamamiyle normal gibi görünüyorlar. Erkek ve kızkardeşler arasında evlenme yüzyıllarca sonra âdet olmuştur. Bazı sülâlelerde tahta çıkacak kişinin, ille de kızkardeşiyle evlenmesi gerekiyordu: yoksa kanunî hakan olarak tanınmazdı. Sonradan bu gelenek kaybolmuştur, bununla birlikte bu, son defa Helenistik çağda olmak üzere, zaman zaman yeniden canlandırılmıştır. Büyük İskender'in halefleri (bir Yunan sülâlesi olan) Ptolemeler, görünürde herhangi kötü bir fiziksel sonucu olmaksızın, üç yüz yıl kadar erkek ile kızkardeş arasında evlenmişlerdir.

Bu, dinsel köklerden türemiştir, özellikle, üretici gücünün ölümden sonra da yaşadığı tanrısal çift İsis ile Osiris'e tapmaktan çıkmıştır. Bununla birlikte, başka dinlerde de sık sık görülmüştür bu, ama siyasal kuruluşlara yol açmamıştır. Çıkış yerini bir çift ataya kadar götüren, tanrısal olsun, insansı olsun, her türlü şecerede, annebabalarla çocuklar, erkek kardeşlerle kızkardeşler arasında cinsel birleşmelerin ister istemez yer almış olması gerek. Habil ile Kabil başka türlü üretemezlerdi soylarını.

Akılcı bir açıklama, bu Firavun âdetini miras kanununa bağlamağa çalışmaktadır. Mısır hukukunda erkek, ailenin mal ve mülkünün sahibiydi, ama öldüğü zaman karının kan akrabalarına geçerdi. Aile mal ve mülkünün bölünmesini ve - bu mülk çoğu zaman koca bir ülke genişliğinde olurdu - yabancı ellere gitmesini istemeyen bir Firavun, kendi kızkardeşiyle evlenmek zorundaydı. Bu epey akla yatkın gibi görünüyor, ama meseleyi çöz-

meden, sadece daha bir halledilmiş duruma getiriyor. Erkek ile kızkardeş arasındaki evlilikler tabiî sayılmıyor idiyse, aile hukuku niye değiştirilmemiştir? Erkek ile kızkardeş arasındaki cinsel birleşme, hiç olmazsa, yüksek sınıflarda, bir sapıklık olarak görülmüyordu. Pek sunî ve açık saçık olan Mısır aşk şiirinde sevgililer, birbirlerine, en samimî konularda "kardeş" veya "bacı" diye hitap ederlerdi, çoğu zaman ilişkileri de böyleydi.

Hem ilkel halk topluluklarında, hem de eski zaman uluslarında yakın akrabalar arası birleşmelere karşı davranış çok değişikti. Musa'dan önce, Yahudiler, aynı babadan gelen çocuklar arasında evlenmeye müsaade ettiği halde, aynı anadan gelen çocukların evlenmelerine izin vermiyordu. Hazret-i İbrahim, üvey kardeşi Sara ile evlenebilmişti. Sonradan kural daha sıkılaşmıştır. Levililer kitabında cinsiyet konusundaki incelikleriyle verilen kurallar, erkek, kız kardeşler arasındaki evlenmeleri yasaklamakla kalmıyor, her türlü yakın kan akrabalarıyla evlenmeleri de yasak ediyor. Perslerde yakın akrabalar arasında "kutsal" bir evlilik vardı, oysa Hindistan'da, Gautama Buddha, altıncı dereceden akrabaya kadar evlenmeleri yasak etmektedir. Babil mesele edinmemişti bunu, oysa Mısır'da, görmüş olduğumuz gibi, erkek ve kız kardeşler arasında evlenmeler, zaman zaman bir Devlet kuruluşu haline gelmiş ve hiçbir zaman yasaklanmamıştır. Firavunların kızkardeşlerini helâl eşler olarak aldıklarında, evlilik hayatlarını fazla yeknesaklıktan kurtarmak için yeter sayıda metres tuttukları doğrudur. İkinci Ramses'in yüz altmış çocuğu olduğu söylenir. Firavunların tahtına oturmuş olan kadınlar da sırf erkek kardeşlerinin ihtimamıyla yetinmemiştir. Ptoleme sülâlesinin son temsilcisi Kleopatra; kralî lûtuflarını arasıra başkalarına bahşeden ilk kimse değildir elbette.

Firavunların karılarının, ister kızkardeşleri olsun, ister olmasın, Mısır tarihinin her çağında önemli rol oynadığı ve çoğu zaman kocalarına tamamiyle hâkim oldukları doğrulanmış bulunmaktadır. İkibininci yılın ortalarındaki kargaşalık zamanlarında, kadınlar öyle hâkim bir duruma geçmişlerdir ki, kocaları, çoğu zaman, refakat prensi durumuna gelmişlerdir. Denge, ordudan çıkan kadın düşmanlığı hareketiyle sağlanmıştır. Büyük kraliçe Hatshepsut'un adıysa, bütün kamu yapılarından silinmiştir. Ama sonunda, ne yapıp yapıp kadınlar yine zafer elde etmişlerdir. Ülkeye saraydan hükmedemiyor idilerse de, tapınaktan hükmetmeği başarabilmişlerdi. İ.Ö. sekizinci yüzyılda XXIII üncü sülâ-

lenin hâkimiyeti altında, bir prenses, Thebes'deki Ammon tapınağının Başrahibesi olmuştur, bu kuruluş, Yunanistan'daki Delfi tapınağının rolünü oynuyordu hemen hemen, herhangi önemli bir siyasî karar alınmadan önce orada kehanete başvurulurdu. Böylece, bu tapınakta önemli siyasî kararlar alınmaktaydı. Başrahibenin kocası olamazdı Tanrıdan başka, ama sonradan kendi yerini alacak olan bir kızı evlât edinebilirdi. Böylece Ammon tapınağı, Mısır'ın Persler tarafından fethine kadar, iki yüzyıl süren resmî olmayan bir çeşit kadın hükûmetin tahtı olmuştur.

Hamurabi kanunları

Mısır, daha sonraki dünyaya kendini, hikâyede veya görünüşte kadının hâkim olduğu bir ülke, tutkulu, hünerli, güzel, hoş, entrikacı kadınların yönettiği bir ülke olarak tanıtmışken, Yakın Doğunun öteki büyük devleti Babil'de hâkim olan, erkek unsur dur. Orada dahi, eski bir anaerkil toplumdan arta kaldığı ileri sürülebilecek bazı kuruluşlar bulunmasına rağmen, tarih zamanlarında kamu işleri erkeklerin elinde olmuştur. Kadının görevi çocuk doğurma, ev işlerine bakma, özellikle de erkeğin keyfine hizmet etmeydi. Bu daha sonraları olacağı gibi kadını tam bir köle gibi kullanmayı ifade etmiyordu henüz. Kadın onun eşiydi, insan olarak davranılması gereken bir varlıktı, gönlünün dilediği gibi kullanacağı bir esir değildi. Görevleri olduğu gibi, hakları da vardı, birçok bakımdan da kanun karşısında eşitti.

Babil, Roma'nın gerçek öncüsüydü. Babil Devleti, kanunun yönettiği bir devletti; yazılı hukuk, vatandaşlara neyi yapması, neyi yapmaması gerektiğini ve suç işlediğinde ne gibi cezalara çarptırılacağını gösteriyordu. İ.Ö. iki bininci yılın başlarında, kral Hamurabi, mevcut kanun hükümlerini ve en önemli içtihadları, sonradan yüzyıllarca yürürlükte kalacak olan tek bir külliyat halinde topladı. Hamurabi'nin kanunları, eski zamanların birçok külliyatına nazaran daha çok toplumsal unsur ihtiva etmektedir. Kadınlar dahil, zayıf kimseleri korumaktadır. Bununla birlikte, başlıca kaygısı mülkün korunmasıdır. Babilliler pratik kafalı kimselerdi, kanun koyucuları, şaşmaz ilkeler koymuyorlardı; amaçları günlük hayatın belli başlı meselelerini açıklamak ve haklarında bir karara varmaktı.

Babil'in dinsel efsaneleri, insanın, tanrılara zevk versin diye yaratıldığını söyler. Bununla birlikte, bu dünyada, Babillilerin

düşüncesi para üstünde toplanıyordu. Henüz basılmış sikke yoktu, para yerine gümüş çubuklar ile arpa ölçekleri kullanılıyordu. Hamurabi külliyatında, aile hukukunun çoğu, para, mülk ve şahsî mal, satış, borç ile ipotek gibi hususlarla uğraşır; ama aynı zamanda, aile içinde karı koca ve akrabaları arasındaki insansı ilişkilerin ayarlanmasına da önem verir. Külliyatın 252 maddesinin tam 64'ü aile hukuku ile ilgiliydi.

Ailenin temeli İlk Evlilikti, bu bir evlilik mukavelesiyle tasdik olunurdu. Koca, ayrıca, bir veya daha çok kapatma tutabilir, onları hattâ kendi evine alabilirdi, özellikle karısı rahatsız olduğu zamanlar veya kısır ise. Erkeğin metreslerinden de çocuğu olmuyorsa ve çocuk olması için hâlâ ısrar ediyorsa, istisnaî durumlarda, esas karısını boşamadan ikinci bir karıyla da evlenebilirdi. Bununla birlikte, ikinci karısının durumu aşağı bir durumdu, örneğin birinci karısının ayaklarını yıkaması gerekti.

Eski kanunda saf bir kızı baştan çıkaran bir erkek, kızı annesinden babasından istemek zorundaydı. Kızı almamağa kalkması başına mal olabilirdi. Bu sıkılık sonradan gevşemiştir. Hamurabi'nin külliyatında, evlilik öncesi cinsel birleşmeden bahis yoktur. Devlet, teb'asının gönül işlerine, ancak bir erkeğin kendi evlenmeğe karar verdiğinde, karışmağa başlamıştı. Evlilik büyük çapta malî sorumluluklar gerektirdiğinden, her şeyin, önceden, incelikle ayarlanması gerekiyordu.

İşin ticarî yanı iki safhada oluyordu: ilkin erkek düğün hediyeleri veriyordu geline, sonra kızın annesinden babasından bir çeyiz alıyordu; bununla birlikte bu, bir satın alış fiyatı olmayıp, sadece karısını geçindirmek için gerekecek paraya bir yardımdı. Sık sık olduğu gibi, kız evlendikten sonra annebabasının evinde kalacak olursa, kocanın annebabaya kızın geçimi için bir para ödemesi gerekti. Çeyiz, hukuken kadının malı olarak kalırdı, kocası, başka bir kadın almak üzere onu bıraktığında, mal onundu. Boşanma sebepleri çoktu, oldukça da belirsizdi. Başlıca sebep kadının çocuk doğuramamasıydı: tabiî bir şeydi bu, çünkü evliliğin amacı erkeğe çocuk doğurmaktı. Bir koca, karısını, sıhhati yüzünden evine bakamıyacak olduğundan, ya da şu bu sebepten kötü bir ev kadını olduğu için de boşayabilirdi. Bütün bu durumlarda, kocanın tek taraflı bir beyanı evliliğin feshine yetiyordu: o zaman kadın çeyizini, ya da çeyizinden geri kalanı, alır giderdi. Çocuk var ise, bakımı babaya aitti. Yüksek ruhluysa,

yargıç da rıza gösterirse, karısını evde alıkoyabilir, resmen kovmaksızın bir esir gibi kullanabilirdi.

Bütün bunlar pek zalimce görünüyor, ama yumuşatan bir şey vardı, kadın da, kocası kötü davranıyorsa ve evlilik görevlerini yerine getirmiyorsa, kocasını boşayabilirdi, ancak buna mahkemenin rıza göstermesi gerekti. Başarı kazanırsa çeyizini geri alabilirdi, üstelik tazminat alır ve yeniden evlenme yetkisine sahip olabilirdi. Bu bakımdan, eski Babil'in boşanma kanunları, aslında modern dünyanınkinden pek farklı değildi, biricik ayrılık boşanmanın erkek için kadından daha kolay oluşuydu.

Eşe bağlılık konusundaki ayrılıklar çok daha büyüktü, koca karısını pek fazla ihmal ediyor idiyse, kadın onu bırakabilirdi; başka bir doğrultma gerekmiyordu. Erkeğin karısını aldatması herhangi bir ceza gerektirmiyordu, ancak karısına tazminat vermesi ihtimal dahilindeydi. Öte yandan, kocasını aldatan bir kadın, suya atılıp boğulma tehlikesine maruzdu. Sevgilisiyle birlikte suçüstü yakalanmışlarsa, ikisi de bağlanarak suya atılırdı; suç ispat olunamadığında, Tanrıyı tanık tutarlar; şüpheli çift suya bağlanmadan atılır, ırmak tanrısı da suçlu olup olmadıklarına kendi karar verirdi. Suya atma, Babil adaletinde gözde bir cezaydı. Bir Don Juan veya hafifmeşrep bir kadın iyi yüzme biliyorsa, Dicle veya Fırat ırmaklarında vakitsiz bir ölümden kurtulabilirdi.

Başka bir zalimce hüküm daha vardı, buna göre mahkemenin rıza göstermesi şartıyla bir koca, sadece karısını değil aynı zamanda çocuklarını da borcu karşılığı teminat olarak, borçlu olduğu kimsede kalmasını sağlayabilirdi; böylece, yalnız borçlarından değil, aynı zamanda, isterse karısından da kurtulmuş olurdu.

Bunu, boşanma amacıyla kötüye kullanmayı önlemek için, kadının rehine verilebileceği süreyi kanun üç yıl olarak tesbit etmişti. Çok sayıda kocanın bundan faydalanmış olması ihtimali yoktur. Bununla birlikte, daha sonra süre uzatılmış ve Yeni Babil İmparatorluğunda kadın ve çocukları rehin bırakmak özel bir esir ticareti kolu haline gelmiştir.

Asur'un fethinden sonra kanun daha sıkılaşmıştı. Suya atma cezasından başka, kocasını aldatan bir kadının burnu kesilebilir, sevgilisiyse hadım edilebilirdi. Evli kadın temin eden mamaların kulakları kesilirdi.

Tapınakta fuhuş

Aile hukukunun hükümleri sıkılaştıkça, erkeklerin, cinsel zevklerini, ceza yemeden, tatmin edecekleri özgür bir bölge ihtiyacı da artmaktaydı. Kadın, yaptığı hizmet karşılığı ücret alıyordu, ama ziyaretçisinden başka şey istemeğe hakkı yoktu. Erkeğin gönlü diler, yeniden uğrayabilirdi, ama sık sık gelmesi veya belli sürelerle bir düzen üzere uğraması da herhangi kanunî bir zorunluluk gerektirmiyordu. Evlilik ve metres sisteminin doğurduğu, karmaşık, kadın-erkek ilişkileri yerine, basit bir alışveriş geçmişti. Ahlâksal ve maddî sonuçlar (bu sonuçlar ille de fizyolojik olmayabilir) üzerine kaygılanmak, ortadan kalkmış oluyordu. Geriye kalan sadece, tek açık amaç olan cinsel birleşmedir, ne uzun bir giriş gerektirir, ne bitişi uzatmak zorunluluğu vardır.

Erkek için bu büyük kolaylık, fuhuşun kurulmasıyla olmuştur. Pek ilkel topluluklarda bile vardır bu; en eski tarih çağlarında bile sağlam-köklü bir kuruluş olarak vardır. İ.Ö. üç bin yıllarında, insanın o günedek eriştiği en ileri uygarlıkların beşiği olan Doğu imparatorluklarında almış yürümüştü. Her yerde bir kamu kuruluşu olarak tapınağa bağlıydı, tapınaklar, gelirlerinin bir kısmını böyle sağlarlardı; her yerde bu ticarete kadın da katılıyordu, erkek de. Fahişelerin, tanrıların hizmetkârları olarak iş görmeleri ve çağdaş yazıların onlara "kutsal" demesi, yaptıkları işin gerçek niteliğini değiştirmez.

Cinsel iktisadın bu kolu konusundaki kaynakların, bütün doğu devletlerinin en pratik zihniyetlisi olan Babil'de özellikle bol oluşu, hiç de tesadüfî değildir. Tapınakta fuhuşun, bir zamanlar, Sami ırktan gelen halk topluluklarının bir özelliği olduğuna inanılıyordu; bununla birlikte, tarihin kaydettiği en eski tapınak genelevi, Sami ırktan olmayan bir ulusun, Sümer devletinin, Uruktaki baş tanrı Anu tapınağındaydı. Fahişeler, Anu'nun şehvetli kızı İştar'a tapmaya adamışlardı kendilerini. Fahişeler, Gagum denen özel bir evde, bir mamanın nezareti altında çalışırlardı. Üç sınıf fahişe vardı, bunlar Kizrete, Senhate ve Harimate idiler. Sonuncusunun adı özellikle kötüye çıkmıştı: eski bir metinde, onların eline düşen erkeğin mahvolacağı yazılıydı.

Sonraki çağlarda, fahişelerin aleyhine söylenen sözler, aynı şekilde Harimate'ye de söyleniyordu: "Sayısız erkekle yatan Harimate ile evlenmeyin sakın. Talihinizin kötü gittiğinde size yar-

dım etmezler. Yargıç karşısında aleyhinize konuşurlar. Saygı ve alçakgönüllülük nedir bilmezler. Evinizi yıkacaklarından şüpheniz olmasın. Gözleri yabancı erkeklerin adımlarını izleyen bu kadınları kovun. Girecekleri her evin namusu gitmiş sayılır. Onunla evlenen ne mutlu olur ne de refah bulur."

Bir delikanlıya hitaben yazılmış olduğu belli bu ikaz, kadınların, fahişeliklerini sadece tanrıça uğruna yapmadığını, daha geniş bir alan kapladığını, bazan da evlilik yoluyla burjuva toplumuna girmeğe çalıştığını gösteriyor. Büyük saygı gören gerçek rahibelere karşıt olarak bunlara aforoz edilmiş gibi davranılıyordu. Tapınak fahişelerinin, kendi çocuklarını kendilerinin yetiştirmesine müsaade yoktu: bunlar üvey anne ve babalara verilir ve babasının kim olduğunu araştırmaları yasak edilirdi, bu yasağı bozanlar, ölüm cezasına çarptırılırlardı. Bir zamanlar fahişe sınıfından olan bir kadın artık tamamiyle mahvolmuş sayılırdı.

Fuhuşa karşı bu horgörür davranışla, Herodot'un, "Mezopotamya'da her kadın evlenmeden önce bir kere tapınağın birinde kendini bir yabancıya vermek zorundaydı" sözleriyle pek uyuşmuyor. Bu pek eski çağlardan gelen bir âdet kalıntısı olabilirse de, kayıda göre tarih, İ.S. V yüzyıl ortalarında Perslerin fethinden sonra olduğunu gösteriyor. O zamana kadar, tapınak genelevleri, zevkin satın alınabileceği biricik yerler olmaktan çoktan çıkmıştı. Kadın esirlerin fuhuşundan büyük gelir elde eden bazı zengin Babilli vatandaşlar olduğuna dair, Herodot'dan yüzyıllarca önce, en son büyük Kalde kralı Nabukadnezar II'nin saltanatına raslayan birtakım belge bulunmuştur. Bunlardan birine göre, Nabu-Akiddin adında biri, Kalbe diye birine ait bir genelevde, hizmetçilerini çalıştırmakta ve kârdan yüzde yetmişbeş almaktadır.

Namuslu hemşehrilerin, kızlarının, tapınağa gidip de, kucaklarına bir sikke atan herhangi birine kendilerini bir kere (sadece bir kere, hiç bir zaman iki kere olamazdı) vermek zorunda olduklarını anlatan Yunan tarihçilerinin romantik hikâyelerinden, Babil'in kil tabletleri şüphesiz ki daha güvenilir kanıttır.

Çağdaş bilimciler tarafından genel olarak benimsenmiş olan Herodot'un, bu zorunlu fahişeliği açıklamasına göre, her kadının bir gece, hiç olmazsa bir saat, kendini tanrıça uğruna vermesi bunun tamamiyle dinsel bir eylem olduğunu göstermektedir. Tanrıça kendine bir sevgili seçiyordu. İşi yapan kişinin, yaptığı

işle, doğrudan doğruya hiçbir ilgisi yoktur, tanrıçayla aralarındaki bağ öyle bir mistik bağdır ki, daha evlenmeden kızın kızlığını bozmaktadır. İlkel halk topluluklarında bu çeşit evlenme-öncesi âdetlere rastlamaktayız: ama sırf miras meseleleri yüzünden bile olsa, orta sınıfın cinsel yaşayışının pek sıkı bir şekilde kanunla düzenlendiği Babil gibi bir yerde, bu âdetlere rastlamak insanı şaşırtıyor. Herodot'un hikâyesi doğruysa, çocuk düşürtme özellikle yasak olduğuna göre, sayısız evlenme-öncesi doğumun yer almış olması gerek. Bu Tanrıça İştar uğruna edinilen, evlilik-dışı doğan çocukların toplumdaki yeri neydi, miras hakları var mıydı? Babil kaynaklarının hiç biri bu konuda bizi aydınlatmadığı gibi, bunları söz konusu bile etmiyor.

Herodot, başka türlü bir tapınak fuhuşu daha anlatmaktadır. Kral Nabopalassar'ın restore ettiği ünlü Babil kulesi **Etemenanki**'nin tâ tepesinde, içinde son derece süslü, büyük bir yatak, yanında da altından bir masa olan bir türbe varmış. Her gece bu esrarlı odada, eşi olmak üzere, Tanrısı - herhalde ulu Marduk olacak - tarafından ülkenin kızları arasından seçilen bir kadın bulunurmuş. Bu kadın, düşlerinde mi tanrının kolları arasında olmaktan zevk duyuyordu, yoksa tanrı rolünü oynayan ölümlü biri, kral veya bir başrahip mi vardı, bilmiyoruz.

Homoseksüellik, bütün Doğu ülkelerinde olduğu gibi, Mezopotamya'da da çok yaygındı, bu iş için özel bir erkek genelevi vardı, bu genelev tabiî dinsel nezaret altındaydı. Ukkurum denen üstün rütbeli bir rahip bakardı bu işlere.

Yavaş yavaş, özellikle Asur devrinde, Saray, sonradan Osmanlı İmparatorluğunun son devirlerinde göreceğimiz gibi bir takım değişiklikler gördü. Sarayda geniş bir harem, başında bir nezaretçi, bir de haremağası vardı. Bununla birlikte, Babil, aslında, siyasî sebeplerden dolayı düşman olan, Kitab-ı Mukaddesin yazarlarının bize inandırmak istediği gibi, bir kötülükler yatağı olarak görünmemektedir. Babil'in kanun koyucuları, bütün Batı dünyası için örnek teşkil edecek olan bir aile hukuku düzeni kurmuşlardı; nitekim, dört bin yıl sonra, bugün bile etkisinin izleri hâlâ görülmektedir. Bu sistem, her bir aileyi kuvvetlendirmek, zürriyetin çıkarlarını korumak, cinsel hayatta serbestlik ile zorunluluk arasında bir denge kurmak için uğraşıyordu; kadınlara da, bugün birçok memleketlerde hâlâ elde etmek için uğraştıkları hakları veriyordu. Kısacası, bazı sapıklıklara rağmen, Babil daha birçok alanda olduğu gibi, bu alanda da, iyi hizmetlerde bu-

lundu, ahlâkçılar bu iftiraya uğrayan şehre saygı göstermekte haklıdırlar.

Onanizm (İstimna) ve sünnet

İnsanlar, Hiyeroglif ile çivi yazısını çözmeyi öğreneliden beri, eski İbranilerin cinsel hayatının, komşularınınkinden büyük farkı olmadığı meydana çıkmıştır. Ahlâk düzenleri, kötülükleri, yasakları ve dinî yasalarının, Babil, Asur ve Mısır'dakilerle temelde bir olduğu görülmektedir. Evli kadın ve erkek arasındaki ilişkiye karşı İbranilerin davranışı, Hamurabi külliyatındaki davranışla hemen hemen aynıdır, ancak İbranilerde ataerkil etken daha güçlüdür. Aile başkanının, karısı ve çocukları üstünde hemen hemen sınırsız bir tasarruf hakkı vardır.

Evliliğin amacı üretimdir. Çocuk üretilmiyorsa, görevini yerine getiremediğine göre feshedilebilir.

Bekârlık açıktan açığa yasak edilmiş değildir, ama tabiî olarak görülmemektedir. Sadece belli bir durumda, bir erkeğin evlenmesi şarttır: bir ağabey erkek çocuk doğurtmadan ölecek olursa, küçük kardeşinin, dul kalan ağabeyinin karısıyla, evlenmesi gerekir. Levirate (kocanın kardeşi) denen bu türlü zorunlu evlenme, ilkel toplulukların çoğunda vardır. Yahudiler bunu pek sıkı olarak uyguluyorlardı. Bununla birlikte, evlenmek zorunda olan adam için her zaman hoş bir şey değildi, üstelik, böyle bir evlilikten doğan oğullar, ölü kardeşin meşru çocukları sayılıyordu. Küçük kardeş, böylece doğurtanın sadece fizyolojik rolünü oynamış oluyordu ki, bundan ikide bir kaçınıyordu.

Eski Ahid'de, Onan ile Thamar'ın tuhaf hikâyesi vardır. Yehudanın oğlu Er, Tanrı tarafından, işlemiş olduğu bir günah yüzünden cezalandırılır, kardeşi Onan'ın ise, dul kalan Thamar ile evlenmesi gerekir, ama buna karşı çıkar. Thamar ile birlikte yatmak üzere odaya girince, tohumunu kardeşinin sülâlesinin devamı için vereceğine, yere akıtarak kendinin namusunu olsun, ailenin namusunu olsun kirletmiştir. İşlediği suç yüzünden, Tanrının gazabına uğrayarak can vermiştir. Kitab-ı Mukaddesteki hikâyede, bunun, bir istimna sonucu mu, yoksa yarıda bırakılan bir cinsel birleşme **(coitus interruptus)** yüzünden mi olduğu belli değildir, ama sonraki nesiller, birinci ihtimali kabul etmişlerdir, her iki cinsteki istimnaya da bugün Onanizm denmektedir.

On Emir'deki "Zina yapmayacaksın" ile "Komşunun karısına

göz dikmeyeceksin" emirleri Musa'dan önce dahi pek sıkı olarak uygulanmaktaydı; ancak suya atma cezası Babil'dekinden daha az sıkıydı. Zina sanığı bir kadın hemencecik suya atılmazdı: ilkin, hiç de tatlı olmayan bir çeşit su içirilirdi. Karnı şişerse, suçlu sayılırdı. Bununla birlikte, Babil'deki gibi dedikodulara karşı korunmaktaydı, asılsız bir itham da ölüm cezasıyla cezalandırılırdı. Banyoda Suzan'ın iffetine saldırmağa yeltenip de, bir şey elde edemeyen iki yaşlı adamın, kadının aleyhine iddiada bulunduğu tesbit edildiğinde, bu iftiralarını hayatlarıyla ödemiştiler. Tintoretto, Rubens, Rembrandt ve başkalarının resimlerinde görünenden daha ağır sonuçlar doğurmuştur bu hikâye.

Yahudiler, zekâya, güzellik ve iffetten daha çok önem verirlerdi. Bu bir erkek ayrıcalığı değildi. Yahudiler, erkeklerin üstün olduğu bir toplumdu, bununla birlikte, zekâsı üstün olan kadınlar, toplumun en yüksek mevkilerine kadar çıkabilirlerdi. Bunun en iyi bilinen örneği, Yahudilerin Jan d'Ark'ı, kadın peygamber Deborah idi, Kanaan savaşında duraksayanları teşvik ederek Kanaanlıların kralı Sisera'yı yenmişti. Deborah vatandaşları tarafından bir yargıç olarak tanınırdı, yani bir hükûmet üyesi gibi görülürdü.

Deborah görev ve mevki icabı bir peygamberdi. Eski Yahudi toplumunda bir kadının ulaşabileceği en yüksek mevkiydi bu. Yahudi dininde, eski Doğunun başka halk topluluklarınkinden ayrı olarak rahibeler yoktu, olsa olsa aşk rahibeleri olmuş olabilir. Kulanparalığın genel olarak yasak edilmiş olmasına ve peygamberlerin bağırıp çağırmalarına rağmen, tapınak fuhuşu İsrail'den hiç bir zaman tamamiyle kalkmamıştır. Babil'deki gibi erkek ve kadın "aziz"ler vardı - bunlara Gedesim ile Gedesot derlerdi. Ama kendilerinden beklenen hizmet, Yahvenin tapınağında, İştar'ın türbelerindekinden görünürde daha az olduğundan, fahişeler, yolcuların yararına, işlerini kasabalarda da yapmaktaydılar. Toplum tiksintiyle bakardı bunlara.

Yahudilerin cinsel hayatındaki başka etkenler Mısır'dan gelmişti. Bu arada sünnet de vardır, iki bin yıl süresince Yahudilere küfür etmek için kullanılan bu ameliyat, aslında (bugün de bazı yerlerde) bir ilerlemeyi ifade etmektedir. Bilimciler bu ameliyatın esas anlamı üstünde henüz anlaşmış değillerdir. Bazıları üst derinin kesilmesini, insan kurban edilen günlerdeki âdetlerden kalmış bir şey gibi görmektedir. Bu durumda, St Augustine'in tahminine göre, atalarının günahlarıyla yüklü olarak dünyaya ge-

len çocuğu bir arıtma yolu olmaktadır. Başka bilimcilere göre her delikanlının, oymağının, ya da topluluğunun tam bir üyesi olabilmesi için geçirmesi gerektiği bir cesaret denemesidir. İmkânsız görünen tek bir açıklama var sadece, o da Yahudilerin sünnete, kendilerini başkalarından ayırmak için başvurmuş olmalarıdır.

Sünnet, Kitab-ı Mukaddesin zamanlarında ayırıcı bir belirti olamaz çünkü, Yahudilerin temas ettikleri kimselerin kendileri de sünnetliydi. Mısır'dayken Yahudiler sünnetsiz oluşlarını bir sakınca gibi gördüler. Sünnet bir Mısır buluşu değildi: kuzey oymaklarından tutun da, Ottanto'lara kadar, özellikle de tropikal bölgelerde olmak üzere, bütün Afrikada uygulanan bir şeydi. Mısırlı rahip doktorlar, onuru olan hiç bir kimsenin kaçınamıyacağı bir temizlik vasıtası haline getirmişlerdi sünneti. Üst derisini kestirmeyene, barbar diye bakıyorlardı - saçını ve sakalını kesmeyen kimselerden daha aşağı görürlerdi onları. Saray tarafından himaye gören Musa'nın, okumuş çevrelere girdiğinde - Mısır kaynaklarına göre bir zamanlar Heliopolis'te rahiplik de etmiştir - sünnetin faydasına ve gerekliliğine gönülden inanmadığı bellidir. Kitab-ı Mukaddes, Musa'nın kendisini sünnet ettirmeğe hiç bir zaman yanaşmadığını defalarca belirtir. Oğlu sünnet edilmiştir, ama ameliyatı kendi tarafından değil, Midia'nın bir rahibinin kızı olan karısı Zipporah tarafından yapılmıştır.

Ancak Musa'nın ölümünden sonra Yoşara bütün Yahudilerin sünnet edilmesi için genel bir emir vermiştir. Boyun eğilmesini sağlamak için, atalarından örnekler getirmiştir. Hazreti İbrahim'in bu âdeti getirmiş olduğunu, ama çoktan unutulmuş olduğundan "yenilenmesi" gerektiğini ilân etmiştir. Çağdaş yüksek eleştirmeye göre, eski metinlerde olmayan bu sözler sonradan metine sokulmuştur; ama filologların yardımı olmasa bile, sünnetin bir Mısır âdeti olduğu açıktır. Hazreti İbrahim, Babil'in güneyinde bir taşra şehri olan Ur'da doğmuştu, sünnetse Babil İmparatorluğunda genel olarak uygulanmamaktaydı; ama Mısır'da bulunmuştu ve ancak bu ziyaretinden sonradır ki, kendi olsun, evindeki öteki erkekler olsun bu ameliyata tâbi tutuldular. Ataerkillik çağında bile, ne ulusal, ne de ille de dinsel bir buyruktu bu, sadece başka ırktan olan esirlerin ve hattâ Hazreti İbrahim'in konukseverliğinden faydalanan dostlarının da boyun eğmek zorunda olduğu, toplumsal bir zorunluluktu. Bir temizlik şartıydı, dolayı-

sıyla da dinsel bir havaya bürünmüştü, çünkü temizlik imandan geliyordu.

Yoşua zamanındaki görüş hâlâ böyleydi. Yahudiler sünnet edilmekten gurur duyuyorlardı, kendileri de, aynı sebepten dolayı eskiden Mısırlılar tarafından horgörüldüklerinden, sünnetsiz Filistinlileri aşağı görüyorlardı. Bununla birlikte, yavaş yavaş, birçok doğulu ulus, görünüşe bakılırsa, başta Fenikeliler olmak üzere sünneti bıraktılar. Yahudiler dağılmalarından sonra bile sünneti bırakmadı, daha uygar topluluklara girme ve uyma belirtisi olan sünnet âdeti sünnetsizlerce, barbarca bir atacılık diye, horgörülen bir ırk özelliği haline geldi. Ama bu fikir bile sonsuzca sürmedi. Hitler'in izleyicileri sünnetlilerle alay ederken, Batı ülkelerindeki tıp yetkilileri sünnetin büyük sıhhî faydasını görmüşlerdi, bugünse Birleşik Amerika'daki kliniklerde doğan erkek çocukların yüzde seksenbeşi din ve ırk gözetilmeksizin doğar doğmaz sünnet edilmektedir.

Erdemli kadın (Sati) ve aşk sanatı

Eski zamanlardaki cinsî âdetlerin en zalimi, sabır ve direnmeme ülkesi olan Hindistan'dan gelmektedir. Hindistan'daki dul kalan kadınların (erdemli kadının) kendi kendini kurban etmesi, kadının erkeğe karşı olan mantıkî haddin en sonuna götürülmüş bağlılığını gösterir. Bir erkeğe emaneten verilmiş bir kadının, bu dünyada olduğu gibi öteki dünyada da, hep kocasıyla olması gerektir. Yas tutma, ölülere tapınma, hattâ bekârlık bile yetmemektedir. Gerçekten kocasına bağlı bir kadın, fiziksel olarak bile ondan ayrılamaz. Ölüm erkeği alır, başka bir dünyaya götürürse, kadının da onunla birlikte gitmesi, vücudunun yakıldığı günde, kendi küllerini onunkilerle karıştırması gerektir. Bu, hem şairane, hem de kahramanca bir davranış gibi görünüyor - ölüm korkusundan daha güçlü, evlilik ve evlilik bağı esrarının bir çeşit beyanı gibi. Bununla birlikte, bu davranışın, toplum ve erkekler tarafından kadınlara zorla kabul ettirilen, eşi olmayan bir cinsel esirlik sonucu olduğu düşünülürse, hiç bir soylu yanı kalmıyor. Bu âdetin içinde çıktığı ve çağımıza kadar süregeldiği şartları düşününce daha da tiksinç bir manzara oluyor.

Sati'nin başlangıcı İsa'dan önce iki bininci yıla kadar uzanır. Bütün Hindistan'da yayılmış olmasına imkân yoktur. Kuzey Hindistan'ın Âri dili konuşan topluluklarında çıkmıştır ortaya: Gü-

neyin Davudu izleyen oymakları, bunu pek kabul etmemişlerdir. Başlangıcını insan kurbanında aramak tabiîdir, ancak Hindistan'ın en eski din kitapları bunu desteklememektedir. Olsa olsa Sati'yi hoş görüyorlar ve ondan kaçmak için türlü yollar öğütlüyorlar. Bir karı, odun yığını üstündeki ölü kocasının yanına yatar da, başka bir erkek, son anda elini tutarsa, onu ikinci kocası diye tanıyıp, canlılar ülkesine dönmesi gerektir. Bu güzel öğüt, görünürde izlenmemiştir pek, çünkü - bu acayip evlenme usulüne önceden karar vermemişlerse - kadın kadar erkeğin de çabucak karar vermesi gerektir, ki bu sık sık yer almış olabilir, çünkü kadın hernekadar hapis idiyse de, daima bir bağlılık sembolü değildi.

Sati'nin sebebi dinsel öğreti değil idiyse, ateşi dürtükleyen rahiplerin suçunun daha da iğrenç olması gerek. Brahmanlar, özellikle, zengin dulların, kocalarıyla birlikte mahvolması üzerinde ısrar ediyorlardı; genellikle onlardı duldan kalacak malları alacak olanlar. Tabiî, yoksul kadınların açık havada yakılıp yakılmaması pek ilgilendirmiyordu onları, arkada bırakacakları bir şeyleri olmadığı için o kadar erdemli olmaları gerekmezdi. Aynı zamanda birçok kocayla yaşamaları bile ilgilendirmiyordu rahipleri. Böylece Sati, daha çok yüksek sınıfların bir ayrıcalığı olarak kalmıştır. Çokkarılılığın hüküm sürdüğü çevrelerde kadınlar bazan efendilerini, beylerini yakıp tüketen alevlere kendilerini atarlar, onunla birlikte ölümden sonra yeniden canlanacaklarına inanırlardı. Lord William Bentick, Hindistan'ın genel valisi, rahiplerin güclü karşı koymalarına rağmen, satiyi, 1829 da yasak ettikten sonra bile, bu gibi olaylar yer almakta devam etmiştir.

Bu korkunç dehşet hikâyesi ile miras koparmanın biricik yumuşatıcı tarafı, satinin sadece reşit kimselere münhasır olmasıdır. Yüksek sınıflarda küçük, bebek denecek kızlar, kendi yaşlarındaki oğlanlara verilirdi. Hindistan'da, kız çocukları, annebaba için daima bir yük olarak görülmüştür; ellerinden ne kadar çabuk çıkarsa, o kadar iyi olmuştur onlar için. Bu, çok saçma durumlar yaratıyordu. Üç yaşındaki "koca", kızamıktan veya boğmacadan ölecek olursa, evli karısı o yaşta dul kalıyor, ömrü boyunca da dul sayılıyordu.

Kadınların mevkiinin, Hindistan'ın renkli tarihinin türlü safhalarında başka başka olduğu doğrudur. Özellikle Budizmin etkisi altında, oldukça serbestlik tanıdıkları gibi, büyük baskı altında kaldıkları da olmuştur. İ.S. IV-V inci yüzyıllarda Gupta

sülâlesi sırasında - bu devir refah ve yüksek bir kültür gelişimi devridir - kadınların yüksek idarî mevkilere geçtiği görülmektedir, bununla birlikte, aynı devir çokkarılılığın yayılmasını, dulların bekâr olarak kalmak zorunda olmasını, ve sati'nin genellikle artmasını da görmüştür. Yüksek-sınıftan olan bir kadın için, kocası öldükten sonra yaşamağa devam etmek namussuzluk sayılıyordu.

Buna rağmen, odunlar üstünde binlerce kadının yanıp kül olduğu bu çağda, Hindistan'ın en ünlü, muhtemelen de en eski aşk kitabı **Kâmusûtra** yazılmıştır. Bu kitabın yazarı, Mallaniga Vâtsyâyana, kaygısız bir Don Juan değildi; son derece bilge ve dindar bir kimse olarak ün salmıştı, bu, okuyucularına aşkın sırlarını veriş şeklinde görülür, **Kâmasûtra** kelimesi "aşk-ilkeleri" anlamına gelir. Vâtsyâyana da tam bir öğretmendir. Eseri, savaş ve devlet sanatı, sahne sanatı gibi konular üzerine yazılmış eski Hint kitaplarından yapı bakımından pek farklı değildir. Büyük zevk vermesi bir yana, cinsel birleşme bile, tam tadına varmak için öğrenilmesi gereken bir sanattır. Budizmin nirvanasının tam tersidir bu: insan duyularından elden geldiği kadar tad almak için yaşamalıdır. Bununla birlikte dikkat edilecek bir nokta var, aşk sanatı sadece erkeğin zevk alması için değildir; kadın da mümkün olduğu kadar işin tadına varmalıdır. Vâtsyâyana, kadının erkekten daha büyük zevk alabileceğini de ileri sürmektedir, çünkü kadının kendini vermesi demek "benliğine varma mutluluğu" demektir. Bununla birlikte, rolü hiç bir şekilde pasif değildir: tam tatmin olabilmesi için, çok değişik şekillerde saldırılara geçmesi öğütlenmektedir.

Hintliler, sayılarla çok ilgilidir. Her şeyin tam sayısını bilmek isterler. Sayılar işleri kolaylaştırır, bazan bir sistem halini alır. Böylece **Kâmasûtra**'daki, psikolojik olsun, fizyolojik olsun, bütün akla gelebilecek aşk yaşantıları ve ameliyeleri numaralanmış halde bir tablo teşkil etmektedir. Vâtsyâyana'ya göre üç temel aşk-çifti vardır, bunu zoolojik benzetmelerle ifade eder: yabani tavşan ile ceylân; boğa ile kısrak; aygır ile dişi fil. Bir kadınla tanışan erkeğin, onunla fiziksel olarak birleşebilmesi için dört yol vardır. Kur ilerledikçe, on türlü öpüşme olabilir, bu, suyun yüzünde kadının aksini sembolik olarak öpmekten tutun da, dil ile türlü öpüşmelere kadar gider. Sarılışma tekniği de inceden

inceye anlatılmıştır. Yüksek Hint aşk ekolü, şairane adlar taşıyan dört çeşit sarılmadan bahsetmektedir: sarmaşık, ağaca tırmanış, susam pirinci ve sütle su. Öpücüklerle sarılışmaları türlü türlü birbirine uydurarak cinsel birleşmeden önce altmış dört türlü durum ortaya çıkmaktadır. Cinsel birleşmenin kendi de, bir sürü kurallara ve değişikliklere tâbidir. Bununla birlikte, eninde sonunda, bakacak olursanız, Hint aşk-tekniği, başka ülkelerde gençlerin bilimsel bir eğitim geçirmeden, kendiliklerinden ortaya çıkardıkları şeylere bir şey eklememektedir.

Bilge Vâtsyâyana'nın kendi de, büyük özelliği olmayan öğretisinin okuyucular için büyük şey ifade etmediğini anlamış gibi görünmektedir. Bu yüzden, erkekliği arttırmak için, birtakım ilâçlar, kadınlardaki soğukluğu yenmek için, huyları uzlaştırmak veya kadınların aldatmasını önlemek için bir sürü öğütler veren bir de "gizli öğreti" eklemiştir kitabına. **Kâmasûtra**'nın ilâç dolabı pek doludur: şehvet arttırıcı ilâçlardan tutun da maymun pisliğine kadar gitmektedir.

Bu gibi edebiyatta genellikle bulunacağı gibi, Vâtsyâyana, sadece bir bilimci gibi değil aynı zamanda bir ahlâkçı gibi de yazdığını ileri sürmektedir. Dediğine göre, bütün amacı aşk tekniğini mükemmelleştirerek evliliği kuvvetlendirmek ve insanları daha erdemli yapmaktır. Dindar bir kişi olarak, aşkta bile Brahmaya dua etmeyi, ama tapınakta filân hiç bir şekilde sevişilmemesini öğütlemektedir. Çünkü Hindistan'daki din, Yakın Doğudakine benzemeyip, tapınak fuhuşuna müsaade etmemektedir. Bu bakımdan, Hint rahipleri iman, iş ve cinsel yaşayış arasında kesin ayrılıklar görmüş, erdemli kadınların uğradığı dehşetlerden faydalanmakla yetinmiştir.

3

GÜZELLİĞE İNANÇ

Çağdaş bir tarihçi şöyle demiştir: "Demokrasi, kadını sokaktan alıp eve kapamıştır." Bu öndeyiş saçma görünse de, çağımıza uyguladığımız zaman - eski zamanlarda bile genellikle doğru sayılamaz bu, çünkü kadınlar, demokrasinin ilk izleri daha ortaya çıkmadan çok önce evlere kapatılmıştı bile - demokrasinin beşiği olan Yunanistan söz konusu olduğunda biraz doğrulanmaktadır. Eskiden Yunanlıların cinsel yaşayışı Doğulu halk topluluklarındaki kadar coşkun ve renkliydi. Tanrıların ve kahramanların efsaneleri, hep kadınlar etrafında dolaşıp durmaktadır; aşk uğruna ve sadakatsizlikten öc almak için savaşlara girişilmektedir; cinsel içtepiden daha güclü hiç bir kuvvet yoktur görünürde. Isparta'daki gibi buyurucu rejimlerin hüküm sürdüğü yerlerde, kadınların durumları daha sonra bile vekarlıdır. Ama demokratik Atina'da, cinsiyet arka planda kalmış gibi görünüyor. Siyasetle sadece erkekler uğraşabiliyor, kadınlarsa kamu hayatından çekiliyorlar. Evde bile kadınlar Doğudaki gibi erkekleri artık büyüleri altında tutamıyorlar. Kadın öyle saygıdeğer ve ilginç yanı kalmayan bir varlık oluyor ki, hiciv bir yana Yunan edebiyatında söz konusu bile edilmiyor.

Kocalar kölelerinin en değersizine gösterdiği ilgiden daha da az ilgi göstermeğe başlıyorlar karılarına. Kocaların ilişkileri konusundaki çağdaş kanıtların gösterdiği manzara, ilgisizlikten çok, bir horgörüdür. Herhangi entelektüel bir merakı olan erkeği çeken cinsel hava, **hetaira** ile **ephebi** dünyasının havasıdır. Yunan dünyası, kültürünün en yüksek noktasında - belki de olguların doğrulandığından daha da büyük çapta - hafifmeşrep kadınlar ile homoseksüellerin hükmü altındaydı.

Sonraki çağların, Hellas'ı, sahne ışığında görmüş olduğu doğrudur. Olağanüstünü olağana tercih eden şairlerin ve sanatçıların gözlükleriyle bakarız çoğu zaman Yunan antikitesine. Ama mübalâğaya, acayip ve gülünç olana karşı sevgi, trajik karma-

şıklıklara eğilim, hayal ve hayal oyunları gibi özellikler dikkate alınsa da, Klâsik Çağın Yunanlılarındaki cinsel yaşayışın, daha eski ve daha sonraki devrelere ve çağdaş komşu devletlerindekine nazaran, temel özellikler bakımdan tamamiyle ayrılığı inkâr edilemez; gariptir bu.

Ne olmuştu? Bu ayrılığı meydana getiren neydi? Tabiat tamamiyle anormal, fizyolojik tepkileri olan bir topluluk mu yaratmıştı kazara? Yoksa cinsel yaşayışlarını tayin eden Yunanlıların zihinsel görünüşleri miydi? Cinsel içtepiyi normal yolundan saptırıp, başka bir yola sokan dinsel düşünceler miydi? Savaşlar mıydı sebep olan - ya da iktisadî durumlar mı? Bu kadar çok imkân ileri sürebilmek bile yeter Yunan kadınlarının işgal ettikleri aşağı mevkiin biricik sorumluluğunu demokrasinin siyasi kuruluşuna yüklemek için.

Amazonlar

Her nekadar Yunanlılar, her çağda Cennetlerini, uğruna tapınak diktikleri ve ihtiyaç anında dua ettikleri tanrıçalarla donatmışlarsa da, kadınların yeryüzündeki hâkimiyetine kolay kolay boyun eğmemişlerdir. Zamanımızın bir İngiliz bilgini, Ege bölgesinde gerçek bir anaerkilliğin hüküm sürmüş olduğunu doğrulamağa kalkmışsa da, elde ettiği sonuçlar, oldukça zayıftır. Yunanlıların hiç de bir peri hikâyesi gibi görmediği, tarihlerinin başlangıcındaki bir olay olarak benimsedikleri Amazonlar efsanesi dir bu gibi teşebbüslere yol açan. Herodot, bu savaş kadınlarının (haklarında genel olarak pek iyi şeyler söylememektedir) Yunanlı olmadıklarını ileri sürmektedir; bunlar yenilgiye uğramış ve Yunanlılar tarafından esir alınmıştır, ama sonunda deniz yoluyla Kırım'a geçmişler, orada İskitlilerle dost olmuşlardır. Öte yandan Ege adaları ve İyonya kıyısı, Amazonlar konusunda daha övücü bir geleneğe yer vermektedirler. Birçok şehir, kuruluşunu Amazonlara götürmektedir; Efes'teki en eski Artemis tapınağı da, onlara atfolunmaktadır. Amazonlar hiç bir zaman vahşi, soysuzlaşmış bir sürü olarak görülmemekte, saygıdeğer ataları olan, uygar bir topluluk gibi düşünülmektedir.

Bununla birlikte, Yunanlıların Amazonları saygıdeğer görmeden önce, kadınsılıklarını yok etmek ihtiyacı duymaları dikkate değer. Mantıkî bir topluluk olduğundan, önce fiziksel biçimlerini düzeltmeğe başlamışlardır. Bir kadın at üstünde bütün

dünyayı dolaşabilirdi dolaşmasına - ama gerekli savaş âletlerini - mızrak, ok ve yay kullanabilir miydi? Tabiî ki hayır! Bu yüzden Amazonların çocukken daha, göğüslerini dağlamış olmaları gerekti (**Amazon** kelimesi göğüssüz anlamına gelir). Savaşta erkeklerle cinsel birleşmede bulunmamaları gerektiği açıktır. Bununla birlikte eğer Amazonlar koruyucuları bakire avcı Artemis'ten örnek alıp da bütün ömürleri boyunca bâkire kalmış olsalardı, soyları kururdu. Askerlik görevlerinden sonra, ikinci bir görevleri vardı, yeni nesil ortaya çıkarmak. Bu amaçla, erkeklerle cinsel birleşmede bulunmalarına müsaade ediliyordu. Bu kocalarının emrinde ev kadınları olduğunu göstermez, çünkü kadınların kamu işleriyle uğraşması gerekiyordu. Amazonlar bir kraliçenin buyruğu altında değillerdi münhasıran; kendi Devletlerini kendileri yönetiyorlardı. Bu görevi yapmak zorunda olduklarından, birinin çocuklara ve ev işlerine bakma yükünü üstüne alması gerekiyordu, bu görev ise kocalarına düşüyordu.

Böylece Amazonlar dünyasında, normal dünyanın bütün ilişkileri tersine dönmüş oluyordu (Yunanlılar bu çeşit **fikir-oyunu'n**dan hoşlanırlardı). Amazonlar, yarı insan, yarı keçi, ya da insan başlı at gibi insanlardan fizik bakımından ayrı değillerdi. Başka türlü düzenlenmiş bir toplum dünyasında yaşayan insan varlıklarıydı. Yunanlılar, Amazon Devletine ideal bir Devlet olarak, ya da geleceğin Devleti olarak bakmıyorlardı, ama hilkat garibesi gibi bir şey olarak da görmüyorlardı, sadece bir tecrübeydi. Erkekler kadın işleri, kadınlar da erkek işleri yaptığı takdirde, ne olacağını düşünüyorlar, cevabını da Amazon Devletinde görüyorlardı. Mesele Aristofanes'in komik oyunlarına konu olacak cinsten bir şey olarak görülmüyordu: tarihçiler büyük ciddiyetle ele alıyorlardı bu konuyu. İmparator Augustus'un zamanında, coğrafyacı Diodorus, Amazonların göçleri ve savaşları konusun da teferruatlı bir eser yazmıştı.

Ergenlik çağındaki cinsel içtepinin geri itilmesi sonucu, Amazonların yaşayış biçiminde bir takım çatışmalar olması tabiî idi, bunlar ozanlar tarafından anlatılmıştır. Bununla birlikte, bu, Amazonların asker ve yönetici olamıyacaklarını göstermez. Çatışma daima olacaktır: erkek kaderinden kaçamaz. Askerî-siyasî uzmanlar şöyle fikir yürütüyordu: kadınlar da silâha sarılırsa, bizim için birçok bakımdan uygunsuz olur, ama Devlet daha kuvvetlenir. Kadınlar yaradılıştan zayıf cins değildir, ancak gerektiği gibi yetiştirilmeleri, fiziksel yetilerinin geliştirilmesi gerekir.

Isparta'daki eğitimin amacı budur: daha çocukluk çağında, cinsiyetler arasındaki ayrılıkların azaltılmasına, böylelikle erkeklerin ve kadınların icabında birbirlerinin yerlerini alabilmelerine çalışılmaktadır.

Aslında, bu çabadan büyük şey elde edilmemişti. Yunanistan'da bile bir muhasara veya düşman saldırısına karşı koymada, bu gibi büyük tehlike gösteren durumlarda, kadınlar da iş başına geçiyorlardı: gene de Yunan orduları daima erkeklerden meydana getirilmiştir. Yahudi veya Roma tarihindekinden ayrı olarak, Yunan tarihinde kadın kahramanlardan bahis yoktur. Kadın, zaferin mükâfatıdır, savaşta yağma edilen ganimettir, (Nietzsche'nin sözünü kullanırsak) savaşçının eğlencesidir. Generaller metreslerini, gözde köle kızlarını, oyuncu kızları ve flüt çalanları savaş alanına getirirler, bunlar dinlenme saatlerinde gönüllerini eğlerlerdi. Aşağı sınıflar, hangi devletle savaşıyorsa, o devletin kızlarıyla işlerini becermek zorundaydılar.

Estetik ve cinsiyet

Bütün bunlara rağmen, Amazonlarda cinslerin birbirinin yerine geçmesi kavramının kökü Yunan estetiğindedir. Bu, doğrusu, Yunan güzellik ideali üstünde kesin bir etkide bulunmamıştır; bu ideal Akdenizin güney kıyılarından gelmiştir. İyonyadaki göçmenler olsun, Yunanlılar olsun, tâ başlarda, Asyanın kadın tipinden kendilerini kurtarmışlardır. Yakın doğunun etine dolgun kadınları zevklerini okşamıyordu. Rahimin verimli olması iyi bir şey olabilirdi, ama güzel değildi. Doğululların hazine diye bildikleri, üzüm salkımları gibi sallanan koca göğüsler, kocaman karın, yaygın kalçalar, tombul kıçlar Yunanlıları tiksindiriyordu. Daha az dolgun, daha zinde bir biçime hayrandılar: vücut daha hafif, çevik ve ince olacaktı.

Mısır'ın oyuncu kızıydı örnek. Yunanlıların hayal ettikleri ideal, Nil ırmağının yetiştirdiği, ince kadın tipiydi, geniş omuzlu, nazik konca-göğüslü, yarı açılmış bir çiçeğe benzeyen, çıkıntısız kalçaların kâsesinden yükselen, dik, ipince bir vücut idi. Afrika ile Avrupanın ortasında, Girit'te bu tip, Yunanlılaştırıldı. İ.Ö. iki bininci yılın ortalarında Girit'in Knossos'unda gelişen ileri kültür, Yunanlıların, Praksiteles'in devrine kadar el üstünde tutacağı, güzellik idealini tesbit etmiştir.

Cinsel özellikler, Mısır'dakinden daha da az belirliydi; cin-

siyetsiz bir tipti. Vücuttan çok ruha önem veren genel bir insan güzelliği idealiydi. Knossos'ta, kraliyet sarayının duvarlarındaki fresklerin üzerlerine yapılmış raksedenlerin kadın mı erkek mi olduğunu bir bakışta söylemek kolay değildir. Yunanistan'ın esas topraklarında, sekiz yüz yıl sonra yaratılan eski heykellerde bile, saç veya giyim belli değilse cinsiyeti tayin etmek güçtür. Resim ister Hermes'i, ister Afrodit'i temsil etsin yüzdeki ifade ne kadınsı ne de erkeksidir, vücut, oğlan çocuğununki gibi ince, kollar kız kolları gibi naziktir. Sanatın, acıklı ve muhteşem manzara yansıtmağa çalıştığı klâsik çağda bile, cinsel özellik nerdeyse yok olacak şekilde nötr hale getirilmiştir. Uzun elbiseli Müzleri arkasından götüren tanrı Apollo, elinde liri, arkasındaki kadın kafilesinden öyle farksızdır ki, arkeolojinin biyolojiye yardım etmesi gerekmektedir.

Bundan anlaşılması gereken bir iffet taslama işi değildir. İnsanların veya tanrıların insan biçimindeki resimleri, - Ortaçağlardaki gibi - seyredene şehvet aşılamasın diye kasten cinsiyetinden uzaklaştırılmış değildir. Antikite çağındaki bütün resimler, bâkire Artemis, ve sert Athena'nınkiler bile, bir bakıma cinsiyetleştirilmiştir, ama bu nötr bir şekilde olup, karşı cinsi çekmek amacıyla yapılmamıştır. Cinsiyetin, kökleri estetikte olan başlı başına bir alanı vardır, estetik ise cinsel etkensiz varolamaz. Bu alan içinde kadınla erkek arasında bir ayrılık, ikiye bölücü bir kesin çizgi, sırf bir cinsi çekip te ötekini itecek olan hiç bir şey yoktur.

Sanatta da böyledir, tabiatta da. İkisi, bizim gerçek dediğimiz şeyi, hayatımızın muhtevasını meydana getirir. Münhasıran sanat eserleri için olup ta, etli kanlı insan varlıkları için geçerli olmayan estetik kuralları yoktur. Burada bile cinsiyetin başlı başına bir alanı vardır ki estetikten ayrılamaz. Filân delikanlı sadece kızlar için, falan kız sadece oğlanlar için güzeldir demek saçma olur.

Çekicilik sırf bir cinse inhisar ettirilemiyeceğinden, başka cinslere karşı istekle, kendi cinsine karşı istek arasında sınır koyucu bir çizgi olamaz. Başka çağ ve topluluklar için apaçık ve temel bir şey gibi gelen bu ayrılık, Yunan zihni için anlamsız gelmektedir. Çünkü bir insan varlığının bir başkasını çekmesi cinsiyet organlarına değil, gizli bir takım estetik kurallarına bağlıdır, her nekadar bizim bilgimiz bölük pörçükse de bu kuralların var olduğuna şüphe yoktur; bazı nisbetler dahilinde alınan tada

dayanmaktadır; hareketin temposuna, sözlerin tonuna, sayısız çeşitteki düşünce ve duygular arasındaki uyum'a, hattâ çatışmaya bağlıdır, Bu şeylerden doğan, daha bir yaklaşma ihtiyacı, cinsiyetin üstünde olan bir şeydir. Amaç erkek olabileceği gibi, kadın da olabilir. Onu harekete getiren sebep gibi, o da nötr bir niteliktedir.

Asyadan gelen etkilerin, yeniden Yunan ruhuna işlemeğe başladığı, Helenistik çağ ancak, bu nötrlüğü kabaca parçalamak istemiş, Eros'u, hem erkek hem de kadın organları olan bir hermafrodit (ünsa), şehvet dolu bir melez yapmıştır. Doğulular bu iki cinsiyetli Eros'u canavar bir kadın-erkek olarak yani erkek üretim organı olan, sakallı bir kadın olarak tahayyül etmişlerdir. Bu anatomik biçimsizlik, biraz olsun şiir ve büyü katmak isteyen Yunanlılar için fazlasıyla estetiğe aykırı bir şeydi. Mantığı tatmin eden ve tabiî çelişmeyi ince bir imayla halleden bir masal uydurdular. Güzel bir genç bir gün bir kuyunun içinde yıkanırken, kuyunun perisi tarafından görülür, derken peri kendinden geçer, öyle ki, tanrılara vücudunun onunkiyle kaynaştırılıp bir vücut haline getirilmesi için yalvarır. Hermes ile Afrodit'in oğlu Hermafrodit böyle doğar. Heykeltraş Polikles'in İ.Ö. ikinci yüzyılda, hayalindeki peri genç böyleydi. Polikles'in örneği, İskenderiye'de defalarca taklit edilmiş, çağın zevkine uydurulmuştur. Rönesansın sonuna doğru, yeni bir özellik getirilmiştir: Hermafrodit insanı çeken, baştan çıkaran bir odalık gibi rahatça mermer yastıklara yatırılmıştır. Paris'te, Louvre müzesinde, Roma'da Termi müzesinde ve çağdaş dünyanın daha başka sanat galerilerinde hâlâ bu durumda yatmaktadır.

Nüfus siyaseti

Yunanistan'ın cinsel yaşayışı konusunda, ötedenberi ileri sürülen sakınca şudur: Cinsiyet, böyle mühürlenip kapatılırsa ve kendi dünyasını biçimlendirmeğe bırakılırsa, ne olur? Nitekim, Yunanistan'daki cinsel yaşayış, şahsî mülkün korunması, kadınların geçimini sağlama ve adam kullanma için tamamiyle iktisadî bir iş faaliyeti haline gelmişti. Genellikle, bu üç görevi yerine getiriyordu. Devlet için hepsinden daha önemli olan dördüncü görev, gelecek neslin geçimini sağlamak meselesiydi.

Nüfus siyaseti bakımından, Yunanistan'ın iyi devreleri olduğu gibi kötü devreleri de olmuştu. İyi devreleri ilk zamanların-

daydı. Homeros **İlyada** adlı eserinde Truvalıların çocuk bolluğunu övmektedir. Truva kralı Priamus'un elli oğlu ile oniki kızı vardı. Ege'nin batı kıyısındaki Yunanlılar bu gibi rakamlarla başa çıkamazlardı, bununla birlikte Yunan prenslerinin en eskisi Nestor'un altı oğlu bir sürü de torunu vardı. Aeolus'un oniki evli çocuğu vardı. Odisseus'un dostça davranan ev sahibesi Nausicaa'nın babası Alcinous'un beş oğlu vardı. Yönetici sınıfın refah içindeki üyeleri arasında bu istatistik rakamları bugüne dek böyle gelmiştir. Bu rakamların gerçekten, İlyumun kutsal kulelerinin devrildiği İ.Ö. onikinci yüzyıldaki şartlarla, Homer'in yaşadığı dokuzuncu yüzyıldaki şartların durumunu yansıtıp yansıtmadıklarını gerçek olarak bilmiyoruz. Bununla birlikte, kesin olan bir şey varsa, o da, daha Homeros'un zamanında hele yüzyıl sonra yoksul bir adamın bir oğuldan fazlasını yetiştirmesinin çok zor olduğudur. Mesele ekilebilecek toprak azlığıydı. Toprak ağalarının hayvan sürüleri vardı, rahatlık içindeydiler. Yoksulun sürmek için bir tek öküzü vardı; ikinci bir oğul doğduğunda, ya büyük malikânelerin birinde işçi olarak bir iş bulması, ya da şehirde bayağı bir işçi olarak çalışması gerekiyordu, çünkü ailenin arazisinin artık bölünebilecek yanı yoktu.

Verimli toprağı sayesinde, Yunanistan'ın en zengin bölgelerinden biri olan Isparta'da, yoksulluk öylesine almış yürümüştü ki, en ilkel topluluklardaki gibi, birçok kardeş bir tek kadını paylaşıyorlardı. Ama çokkocalılık bile bir çözüm yolu olmadı. Açlık, aileleri bir tek çocukla kalmağa mahkûm ediyordu. Başka bir çocuğa gebe kalındı mı, çocuğun doğmasını önlemek için elden gelen şey esirgenmiyordu. Bununla birlikte, her şeye rağmen, çocuk doğar da erkek olursa, anne-baba, öteki Yunan şehirlerinin çoğundaki gibi, çocuğu büyütmekte veya açık havaya bırakmakta, ya da istedikleri gibi öldürmekte serbest değillerdi. Kuramsal bakımdan çocuk Devletindi, birçok öjenikcilerin Isparta'yı örnek bir Devlet gibi anlatmalarına sebep olan özellik başlamış bulunuyordu. Baba yeni doğan çocuğu bir sağlık kuruluna götürmek zorundaydı, bu kurul, çocuğun büyüyüp de, iyi bir asker yetişebilip yetişemiyeceğini kontrol ederdi. İyi bulduysa, Devlet alırdı üstüne çocuğun bakımını; sıhhî durumu iyi görülmezse Taygetus boğazındaki bebek mezarlığına atılırdı. Isparta'nın nüfusunun gittikçe azalması, bu kontroldan geçip de sağ kalanların epey az olduğunu gösteriyor.

Rahatlık içinde olan Atina'nın öjenik konusuna aldırdığı yok-

tu pek, ama daha büyük bir toplumsal görüşü vardı. Kendi ekmeğini kazanabilecek durumda olmayan yoksullar, Devletten günde iki gümüş sikke alırdı; öyle zamanlar olmuştur ki, bu şekilde Devlet tarafından para verilen aile sayısı 4.000'i aşmıştır. Bu yardımla en yoksul aile bile ikinci ve üçüncü çocuk doğurabiliyordu. Pers savaşından sonra nüfus birden arttı - bu daha çok tabiî artışla değil, göçle olmuştu. İ.Ö. beşinci yüzyılın ortalarına doğru, dış bölgeler dışarda kalmak üzre Atina'nın 200.000 kadar nüfusu vardı. Bu, yükselme devirlerinde Memfis, Babil veya Roma nüfuslarından çok daha azdır, yine de Atina dünya şehirlerinin en kalabalığı sayılırdı; ileri görüşlü devlet adamlarının görüşüne göre, nüfus fazlalığı vardı.

Evliliğin kuruluşu : Çeyiz

Nüfus artışı ve sınıfların karışması mülk sahiplerini kaygılandırıyordu. Oğulları, çoğu zaman otuzuna varmadan evleniyorlardı. Öte yandan kız çocuklar evlenmekte büyük zorluk çekiyorlardı, çünkü zengin delikanlılar kendilerine aşağı sınıf halktan arkadaşlar buluyorlar, ve evlenme zamanı gelince onlardan ayrılmaları güç oluyordu. Zenginle yoksul arasında uygunsuz evlilikler gittikçe artıyordu. Büyük bir kusurdu bu; demokrasiyi fazla ileri götürmekti. Babaların ikazları etki göstermemeğe başlayınca, patrisyenler devlet mekanizmasını işletmeğe başladılar. İ.Ö. 451 tarihinde bir kanun kondu, bu kanuna göre vatandaşların oğullarının evlilikleri, kız da tam bir vatandaşın kızıyla geçerli sayılıyordu. Bir "metik"in kızıysa, hele bir esirin kızıysa bu birleşmeye bir metres hayatı gibi bakılıyor, doğacak çocukların miras hakkı olmuyordu. Öte yandan, aile mülkünün bölünmesini önlemek için kanun yakın akrabalar arasındaki evliliklere son derece hoşgörür davranıyordu: Doğuda olduğu gibi, anne ayrı olmak şartıyla, aynı babanın çocukları bile birbirleriyle evlenebiliyorlardı.

Bu kanunu yürürlüğe koyan, lekesiz bir ünü olan Perikles'tir. Kırk elli yaşları arasında olup, büyük bir ailenin kızıyla evli ve iki meşru çocuk babasıydı. Bu gibi bir şahsın kanuna karşı çıkabileceği hiç kimsenin aklına gelmemişti. Buna rağmen, çok geçmeden Perikles, kanunî karısını bıraktı, geçmişi hayli maceralı olan Aspasya adında birini aldı. Kendisi güzel ve zeki bir kadındı ama fahişe olduğu belliydi. Üstelik Miletos'luydu, babası da Ati-

na vatandaşı değildi. Bu yüzden, defalarca, kanun karşısında ehliyetsiz olarak ilân edilmişti; yine de Perikles onu evine almış bulunuyordu, kanun sanki onlar için değilmiş gibi, karı koca olarak yıllarca yaşadılar.

Perikles, Hükûmetin en güclü adamı olduğu için, en saygıdeğer vatandaşlar bile, Perikles'in evlilik üstündeki aykırı görüşlerini kabul ediyorlardı. Ziyarete gelenler kanunî karılarını da birlikte getiriyorlar, yüksek sosyete hanımları Aspasya'ya dalkavukluk ediyorlardı. Bununla birlikte Perikles'in yıldızı sönmeğe başlayınca, halk Aspasya'nın ne de olsa bir metres olduğunu, üstelik geçmişi şüpheli bir kadın olduğunu hatırladı. Evlilikler bozulunca, suçlandı; vatandaşların karılarına kötü örnek olduğu, uygar yaşayışı bozan, kötü dehâ olduğunu, ortadan kaldırılması gerektiğini söylediler. Perikles, tutkulu bir savunma ile serbest bırakılmasını sağlayabildi, ama mahkeme ahlâk bakımından, Perikles'in mesleğine son verdiği gibi, hayatımn en ağır yenilgisini de ona tattırmış oldu. Saygıdeğer sosyete, dıştakini yenmişti.

Bu, ailenin cinsel içtepiye karşı kazandığı zaferi gösteriyordu. Bir erkek geçimini sağladıktan sonra, istediği sayıda kadına sahip olabilirdi, ama Doğuluların davranışı gibi davranılmıyacaktı. Yuvanın kendi "saf" kalacaktı - yani tekkarılı olacaktı. Mülk düzeni bunu gerektiriyordu, çünkü evlilik, çeyiz üstüne kurulmuştu. Çeyiz kadının malı olarak kalıyordu; ortak mülkiyet yoktu. Para sevgisi, sahibine karşı saygı duyulmasını gerektiriyordu. Kocanın boyun eğmesi gereken bir fedakârlıktı bu. Öte yandan, çocuklar konusunda, evde hâkim-i mutlaktı. Çocukları üzerindeki hakkı daha doğumdan önce başlıyordu. Karısı, kocasının rızası olmadan gebeliğinden kurtulacak olursa, katil olarak yargılanabilirdi, ama kocanın kendi dilerse, çocuğu düşürtebilirdi. Karısı, ancak çocuk doğduktan sonra, hasta olsun diye gizlice açık havada bırakabilirdi, doğumdan sonra çocuğun yaşaması yine babanın gönlüne bağlıydı. Kalabalık aileleri olan Doğu uluslarındaki gibi çocuklar, evlilik mukavelesine göre kendiliğinden meşru sayılmıyorlardı. Çocuğun, baba tarafından kabulü, doğumdan en geç on gün içinde **anfidromia** denen muhteşem bir törenle yer alırdı. Ancak bu törenden sonra, baba, çocuğunu istese de öldüremezdi.

Babanın haklarının sınırsız olmasına rağmen, demokratik Atina'da kadınların mevkii aşağı değildi. Doğuyla karşılaştırılırsa, Yunanistan bu bakımdan da özgürlüğün beşiğidir. Kadın arka

plânda bir hayat sürerdi, ama dünyayla ilişiği kesilmiş durumda değildi. Kadınlara müsaade edilen şeylerden çok, nelerin yasak edildiği, ya da kadınlara nelerin yakışmadığını biliyoruz, özellikle bu yasakların istisna olduğunu göstermektedir. Saygıdeğer bir vatandaşın karısı, kendi başına çarşıya gitmiyor da, hizmetçilerini veya uşaklarını gönderiyorsa, bu, sınıfının farkında olduğunu gösterirdi. Evli kadınların Olimpiyadlara gidememesinin sebebi, gösteri yapan atletlerin çırılçıplak olması değildi, çünkü genç kızlar da gösterileri seyredebilirlerdi. Mesele, Olimpiyadların bir halk bayramı, ve külhanbeylerle dolu oluşuydu; üstelik, Yunanistan'ın hemen hemen her yerinden oraya giden yol, evlilikdışı eğlenceler şehri olan Korent'ten geçerdi; evli erkekler bile her dört yılda bir değişiklik isterlerdi.

Akropolis'in dibinde, Diyonizos tiyatrosundaki oyunlarda olduğu gibi, Delfide de - özellikle de, Atina'daki Pan-Atinai bayramlarında - seyircilerin çoğu kadındı. Yüksek ahlâk trajedilerinden sonra, açık saçık mizahî oyunlar oynandığı için, ve Aristofanes'ın oyunları, hattâ daha da müstehcen oyunlar görüldüğü için, kadınlar yuvalarının dışında ne olup bittiğini pek iyi biliyorlardı; erkek üretim organına tapınma bayramı olan Diyonizos karnavalını kadınların seyretmesine müsaade ediliyordu. Kadın erkek bir sürü Atinalı, her Eylül ayında Elevsiste yapılan dinî âyinlere giderler, orada, Dimitra tapınağındaki bir takım törenlere, akşam yer alan cümbüşe katılırlardı. Bu bakımdan, Yunan kadınlarının evlerine kapatılmış ve evlendikten sonra sıkıcı bir saray hayatı sürmüş oldukları söylenemez.

Onlarda olmayan, saraydakinin öte yanıydı: erkek, yatak odalarına girdiği zaman, saraydaki gibi hâkimiyeti elinde bulundurmazdı. İtibarî olan birleşme eylemiyle tamamlanmamış pek az evliliğin olduğu doğrudur. Evlendiklerinin ertesi günü, âdete göre her iki eşin ailesinin, cinsel birleşmede bulunulup bulunulmadığı konusunda bilgi edinmesi gerekti. Gene de evliliklerin çoğu, güdük kalıyordu. Evlilik-dışı ilişkiler yüzünden Yunanlı kocalar evde pek seyrek ateşli olabiliyorlardı, üstelik nazik davranmıyorlardı da. Canları sıkılıyordu, bunu da karılarına belli ediyorlardı, onlar da türlü türlü tepkilerde bulunuyorlardı. İlkin belki acemi oluyorlar - çoğu zaman evlendikleri yaş onbeşti - ama sonradan inatçı, cadaloz kimseler olup, kocalarının hayatlarını berbat ediyorlardı. Gecelerini öğrencileriyle geçiren Sokrates, - ki bazı başka yönlerden de örnek bir koca değildi herhalde - Xantippe'i

olan biricik kimse değildi. Eski Yunan edebiyatı, tahammülü güç karılardan bahsetmekte, yazar çoğu zaman erkeği tutmaktadır.

Atina'da kadınların haklarını kazanması

Durum, İ.Ö. beşinci yüzyılın sonlarına doğru değişmiş gibi görünüyor. İlk içtepi, Atina ile Isparta arasındaki uzun süren savaştan gelmiştir. Kadınlar, erkekler savaşa gidince, kendi başlarına kalmışlardı. Bazıları ahu vah edip beklemiş, bazılarıysa, kendilerini tatmin yolunu bulmuşlardır. Bir sürü evlilikler bozulmuştur. Suç kadınların mıydı? Günün en gözde şairi Euripides kadınları savunuyordu, kendisi kamu oyu üstünde büyük etkisi olan ama aynı zamanda halkının isteklerini bilen bir kimseydi. İlk oyunlarında, kadınların aleyhine bir sürü şey yazmıstı. ama şimdi bu durumda onların tarafını açıktan açığa tutan ilk kimse oluyordu. Erkekler, vatanlarını kurtarmak üzere, hayatlarını feda etmeğe savaşa gittikleri için, fazla kabarmamalıydılar; "bir çocuk doğurmak, üç savaşta savaşmaktan beterdir" dedirtir Medea'sına sert bir ifadeyle. Bununla da yetinmez. Medea'nın vicdana başvurması, bir savaş şiarına yol açar: "Kadının namus saati yaklaşmakta" der.

Aristofanes, Atmalılara kadınlar başkaldırmağa kışkırtıldığında neler olabileceğini göstermiştir. **Lysistrata** adlı eserinde, kadınlar barışın ille de sağlanması için, kocaları eve izinli geldiklerinde yatak odalarının kapılarını kilitlemişlerdir. Aristofanes barış tarafçısıydı ve kadınları tutardı; ama **Lysistrata** ne de olsa sadece bir nükte oyunudur. Bununla birlikte, bu arada ciddî bir düşünür Yunanlı kocaları işi ciddiye almaları için ikaz ediyordu. Kadınlar savaş sırasında fazla ileriye gitmişlerse, bu onların kötü olduklarını göstermez diyordu: sadece hasta oldukları için böyle davranmışlardır. Cinsiyet açlığının yarattığı fiziksel durum bir kadının zihinsel dengesini bozardı.

Bu öğretiyi yayan, Hipokrates adında Cos adasından bir doktordu, Atina'da bir veba salgınında büyük yararlığı dokunmuştu. Bu düşünce yeni değildi ama, hastalığın arazlarını incelikleriyle anlatan, anatomik ve fizyolojik bakımdan açıklayan ilk kimseydi. En önemli kadın cinsiyet organı, rahim anlamına gelen histera idi. Rahim, erkeğin tohumuyla muntazaman tahrik edilmedikçe, kan yukarı çıkar, kadının zihnini bulandırır bazan solumasını bile etkileyebilirdi. Kadınlarda sık görülen tedirgin durum ve

sinirlilik, böylece bir rahim hastalığı; histeri oluyordu. Derde zamanında çare bulundu mu, kolaylıkla iyileşebiliyordu. Kan dolaşımını düzenli bir şekilde tutmak için, kadınların normal cinsel içgüdülerini tatmin etmelerine izin verilmesi gerekti. **Nubat illa-et morbus effugiet** (evlensin, bir şeyciği kalmaz); bu, iki bin yıllık bir süre, her türlü histerik olayda Hipokrat ekolünün reçetesi olarak kullanılmıştır.

Bununla birlikte Atina'da, kötülüğün kökleri daha da derinlere kök salmış gibiydi. Savaş sona erince, kadınlar erkeklere, eskisinden daha çok düşkün bir durumdaydı, ama erkekler, evlenme konusunda pek hevesli değillerdi. Savaşta yenilgiye uğranmıştı, işler kötü gidiyordu, gelecek belirsizdi: insana muhtemelen boynuz taktıracak bir kadına ne diye bağlanacaklardı? Boşanmalar arttı, delikanlılar evlenmiyordu; gerçekten bir buhran hüküm sürmekteydi. Neydi bunun çaresi? Kadınların haklarını daha kısıp, erkeklerinkini daha mı genişletmek? Yoksa kadınların zihinlerini histeriden uzaklaştırmak için, hukukî durumlarını düzelterek, daha iyi yetiştirip eğiterek, mümkünse kamu hayatında bir mevki vermek mi iyi olurdu?

Günlük hayatın sorunları konusunda hemencecik cevap veren Sofistler susuyorlardı; geçimleri mahkemelerden geliyordu, erkek müşterilerini gücendirmek istemezlerdi. Bununla birlikte, bir takım asil ruhlu kimseler, kadınların tarafını tuttular. Sokrates, kadınların çocukları üstündeki hakkının babanınki ile eşit olduğunu ileri sürdü. Öğrencisi Platon, karı koca arasındaki ilişkileri tam bir eşitlik üstüne dayıyordu. Kendisi, bekâr olduğundan, kadınlarla olan ilgisi de pek plâtonik olmadığından, çıkarı olmadığı için, radikal ve tarafsız olması kolaydı. Evli bir vatandaşın, kendi karısından başka kimseyle cinsel birleşmede bulunmaması için bir kanun ileri sürdü. **Hetaira** veya köle kızlarla yapılacak zinanın yasak edilmesini, aynı zamanda başka vatandaşların evli karılarıyla bulunulacak cinsel birleşmelerin de yasak edilmesini savundu. Bu teklife bütün kulaklar sağır kaldığından, Platon yenilgiye uğradı; ideal Devletinde kadın ve erkek arasında tam bir cinsel ve toplumsal eşitlik olmak üzere serbest bir aşk hüküm sürecekti. **Kanunlar** adlı, ihtiyarlığında yazdığı eserinde, evlilik kuruluşunun olduğu yerde, gizliliğe dikkat edildiği, kepazeliğe sebebiyet verilmediği süre, kanun-dışı bağlara müsaade edilebileceği fikrini ileri sürmektedir. Hakikatı, İyi'yi ve Güzel'i felsefesinde savunan biri için bu, tutarlı bir davranış de-

ğildir pek; ama Platon'un yükseklerde gezinen düşüncelerini yönettiği Akademinin korularında bazan gerçek realizm nefesinin estiğini göstermektedir.

Aristoteles'in kadınların aşağı seviyesi hakkındaki düşündükleri

Platon'un öğrencisi Aristoteles, çarkı daha da geri çevirdi. Erkeğin ayrıcalıklı durumunu savunmak için, ağır bilgi silâhları getirdi. Herhangi bir ahlâk konusunda söz etmeden, ona göre insan tabiatın sesine kulak vermelidir: tabiatın ise erkeğin üstünlüğü konusundaki cevabı kesindir. Her yerde, hayvan dünyasında erkek tür, dişi türden daha büyük, güçlü ve çevik olup ileri bir durum göstermektedir. Erkeğin durumu da böyledir, tabiatın isteğinin böyle olduğu açıktır. Bu hayalî bir eşitlik ilkesi uğruna bozulmalı mıdır? Hayır, hem bireyin, hem de topluluğun menfaatine aykırı olur.

Aristoteles'in erkeğin üstünlüğünü doğrulaması, sadece dış özelliklere dayanmıyordu. Kendisi, sadece bir zoolog değildi, her şeyden önce bir filozoftu, filozof olarak da, kendi gözlemlerinin, cinsiyetin niteliği ve gelişmesi konusundaki sistemine doğru veya yanlış, uydurulması gerekti. Organik olan, biçim verilmiş maddedir. Esas mesele biçim bulmada, gerçek yaratıcı güctedir, bu gücse erkeksi özelliktedir. Erkek ve kadın, güneşle toprak, enerji ile madde gibidirler. Erkek marangozsa, kadın tahtadır. Erkeğin tohumu, hayat verici, biçimlendirici unsuru taşımaktadır içinde. Kadın organizmasını sadece bir hazne, ya da, olsa olsa erkek tohumu için bir tohum yatağı gibi gören eski biyologlardan ayrı olarak Aristoteles, çocuğu meydana getiren yaratıcı işlemde kadınların da payı olduğunu kabul etmiştir. Kadınlar da kendilerine has cinsel bir madde, âdet kanı ifraz etmektedirler, ki bu "yarı-pişmiş tohumdur".

Aristoteles'e göre işte bu, kadınların aşağı seviyede olduklarını belirtiyordu. Isı enerjidir, kadınsa erkekten soğuktur. Doğrusu erkekler arasında - bu daha çok yaşa dayanmaktadır - ayrılıklar yok değildir. Gençler, ihtiyarlardan daha güçlü ve sıcaktırlar, bu yüzden, daha çok erkek çocuk doğurturlar, oysa yaşı ilerlemiş olanlar (Aristoteles'e göre çocuk doğurtma gücü yetmiş bir yaşına kadar sürebilirdi) ancak kız babası olabilirler. Fiziksel yapı ve yaş değildir sadece etkileyen şeyler. Dış ısı derecele-

rinin de etkisi vardır. Soğuk bir kuzey rüzgârı esiyorsa, daha çok, kız çocuğuna gebe kalınır; sıcak havadaysa oğlana.

Bütün yanlışlarına rağmen biyolojik bakımdan Aristoteles'in öğretisi, bütün öncekilere nazaran büyük ilerleme göstermektedir, çünkü annenin doğum-öncesi bir sütnineden daha başka şey olduğunu söylemiş oluyor ilk olarak. Çocuğu karnında taşıyıp, doğurmakla kalmıyor, kendinden de bir şey katıyor. Çocuk sadece babanın malı değil, biyolojik bakımdan anneye de bağlı bir varlık oluyor. Ama Aristoteles, öncekilerden çok daha kuvvetle, cinsiyet ilkesinin aslında bir olduğu üstünde durarak buluşunun önemini belirtmiştir.

Bütün o güneşle toprak (bunu Platon'un hayallerinden çıkarmaktadır) benzetmelerinin güzelliğine rağmen Aristoteles, erkekle kadın arasındaki ayrılığa, bir cins ayrılığı olarak değil, bir derece ayrılığı gibi bakmaktadır. Her iki cinste de ısı ve enerji vardır, ama kadında bunlar daha azdır. İkisi de aslında aynı olan bir madde çıkarmaktadır, ancak kadınınki daha az gelişmiş bir durumda olduğu için, etkisi daha azdır. Erkekle kadın tamamiyle ayrı varlıklar olsalardı, kendi sınıflarında eşit olabilirlerdi. Ama durum başka türlüydü. Yaratıcı işlemin kendi, en önyargısız toplum filozofunun dahi kabul etmek zorunda olduğu tabiî bir silsilenin varlığını doğruluyordu.

Yunanistanın kadın hakları konusundaki hareketinin hızı sonunda kesildi. Kanunda önemli bir değişiklik yapılmadı. Kadınlar, hak elde edemedi ve kamu hayatında mevki alamadı. Evlilik bağı daha da gevşedi, ama sürenlerde de hâkim, yine erkekti. Bir koca, gene isterse, karısını boşayabilirdi. Bir baba, iffetini yitiren bir kızını köle diye satabilirdi. Babaların bu haktan faydalandığı pek görülmemiş olabilir, ama bunun varlığı, bâkireliğin vatandaşlar dünyasında hâlâ değeri olduğunu göstermektedir. Karının eski aile hukukunun zincirlerinden kurtulması için yapılan savaşta gerçek zafer kazanan, ne kocaydı, ne de baba, **hetaira** idi. Cinsiyet, aileye karşı zafer elde etmişti savaşta.

HETAİRA : Gerçek ve hayal

Hetaira, Akropolis'teki bâkire tanrıça Athene gibi Atina hayatının ayrılmaz bir parçasıdır. Bütün çağlarda saygı görmüştür. Eski çağlarda bile, şiir ve nesir, yaygın bir edebiyat onunla ilgilidir, öyle ki namuslu eşlerden daha çok fahişelerin adlarını bil-

mekteyiz. Athenaus'un tarihten seçme yazıları, Lukianos'un **Hetaira Diyalogları** ve Meleager'in antolojisi gibi bize kadar gelen başlıca kaynakların çok daha sonraki bir tarihe ait olduğu doğrudur. Arada hayal ile gerçeğin daha bir karışmış olması da mümkündür. Büyük fahişe'lerin Altın Çağı İ.Ö. dördüncü yüzyıldır, Praksiteles'in Afrodit heykeli için Firne'nin poz verdiği, Platon'un izleyicisi bilge Aristippus'un hetaira Lais ile arkadaşlık ettiği, komedi yazarı Menander'in ilham perisi olarak sevgilisi Glika'yı seçtiği, filozof Epikuros'un hetaira Leontion ile hayatın zevklerini tattığı çağdır bu.

Parnasların yamaçlarında bunlardan başka, kendilerini daha çok iktidara, zenginliğe, adayan, daha ün salan kimseler de olmuştur. Tâ Pers savaşlarında bile, Plutarkhos'a göre, fahişe taç giyerdi giymesine, ama sırf güzelliği sayesinde değil. Milos'lu hetaira Thargelia, Aspasya gibi Pers Kıralı için, hem casusluk, hem propaganda yapmış ve Tesalya kraliçesi olarak ölmüştür. Büyük İskender zamanında da güzel hoş kadınlar bu çeşit siyasî işlere katılırlardı.

Makedonyalı krallar ve generaller gönlü geniş aşıklardı, soya sopa bakmazlardı. Atinalı bir hetaira olan, İskender'in metresi Thais, kendisi tarafından gözde generali Ptolomaeus'a aktarılmış olup, onun sayesinde Mısır tahtına oturmuş, Kleopatra'nın atası ve örneği olarak Ptolome sülâlesinin kurucusu olmuştur. Hemşehrisi ve meslekdaşı Lamia, kendi yurdunda ondan daha büyük ün salmıştır. Akropolis'teki Partenon'da bir prens sarayı kurmuş ve Atinalıların, kendisine olsun, metresine olsun, tanrı gibi saygı göstermelerini sağlamış olan General Demetrios Poliorketes'in sevgilisi olmuştur. Ürkmüş ve gönüllerini alçaltmış olan Atinalı vatandaşlar boyun eğmişler ve "Afrodit Lamia" için bir tapınak kurmuşlardır.

Yunanlı hetairaların erkekleri sadece güzellikleriyle değil, aynı zamanda akıllarıyla da büyüledikleri söylenmektedir. Bu bazıları için doğru olmuş olabilir. Perikles, Menander ve Epikuros gibi adamların ömürlerinin büyük kısımlarını birlikte geçirdikleri kadınların zekâlarının ortadan üstün olduğu, akıl işleriyle ilgili oldukları ve düşünüye karşı açık bulundukları tahmin edilebilir. Dördüncü ve Üçüncü yüzyılların sonlarına doğru Epikuros'un yaşadığı devirde, tutkulu hetairaların felsefe okullarında

ders dinlemeleri moda olmuştu. Epikuros'un aşığı Leontion'un, öğretmeninin eserlerindekinden daha keskin Atik mizahı kapsayan felsefî bir eser yazdığı söylenir. Ama akıl ile güzelliği karıştırabilmesini bilen kadın sayısı, ister istemez pek azdı. Atina'da bile istisna sayılırdı. Yunan hetairalarının büyük çoğunluğu, ruh, konuşma, davramş ve tutku bakımından, başka ülke ve çağlardaki meslektaşlarından ayrı değildi. Fahişe hayatı zor, çetin bir hayattır; o hayatı yaşayanlar zamanından önce ihtiyarlar, en zekî olanı bile körleşir, zihinlerini pek dar bir ilgi çerçevesi içinde toplarlar, çok geçmeden de, işlerinin gerektirdiği şeyleri yapmağa adarlar kendilerini - pörsümüş vücutlarının bakımına, tuvaletine, ufak tefek birtakım cilvelere ve daimî yoksulluk mücadelesine atılırlar. Zihni geliştirmeğe zaman yoktur, üstelik, genellikle müşteri tarafından aranan bir şey değildir. Yunanistan'da bile erkeklerin çoğu hetairalarından entelektüellik beklemiyorlardı. Bu yalnız, oldukça hayalî olan Lukianos'un **Hetaira Diyalogları**'nda ve hetairanın rol aldığı bir sürü Yunan komedisinde değil; aynı zamanda zamanımıza kadar erişen hetairalara gelen ve onların yazdığı aşk mektuplarında da belirlidir. Loncaların yüksek sınıf temsilcileri biraz çene çalardı, ama ziyaretçileri uzun uzun konuşmalarla vakit geçirmezlerdi pek.

Hetaira'ların ancak pek azı kendi hesaplarına çalışırdı. Şatafatlı büyük fahişelerin ücretleri pek yüksekti, ayrıca, evliliğin dışında aradıkları burjuva atmosferi bulan müşterilerin uğradığı orta sınıf fuhuşu vardı. Günümüzün siyasî bir şiiri olarak görülebilecek, ama aslında Europa adlı Atinalı bir kadına yazılmış Antipater'in bir vecizesi, şöyle anlatıyor maddî aşkın zevklerini:

Altı oboldur Europanın değeri, Atina Güzeli;
Hazırdır her zaman, çekinecek şeyi yoktur;
Yatak tertemizdir, kışları sıpsıcak
Bu, istemez senden Zeus, ille boğa olmanı!

Hetaira'ların çoğu, genelevlerdeydi, Atina'da genelev çeşiti çok zengindi. Kendilerini vermeden, âşıklarını bir süre oyaladıkları kibar fahişelerin bulunduğu randevu evleri de vardı; otel ve restoran kisvesi altında birleşme evleri, profesyonel sanatlarından başka şeyler de beceren kadın dansözler, flüt çalgıcıları, akrobatlar; sahiplerinin bazan zengin müşterilere uzun süreli kiraya verdikleri, hattâ beyaz kadın ticareti yaptıkları genelevler

vardı. Ücretler yüksekti, ama yirmi veya kırk gümüş paraya bir kız satın alınabilirdi. Çoğu fahişenin hülyasıydı bu, çünkü genellikle haklarını kazanıyorlar ve metres **(pallakae)** ünvanına yükseliyorlardı.

Aşağı sınıfların fuhşu belli genelev sokaklarında oluyordu. Altıncı yüzyılın büyük kanun koyucusu Solon'un zamanında bu evler ancak ehliyet almak, böylece sıkı kontrol altında bulundurulmak suretiyle güven altında tutulabiliyordu. Bu evlerde ücret bir obol'du, bu bakımdan Atina Cumhuriyetinin, kötü şöhretli evlerin Pire limanının çevresindeki sokaklarda, kenar mahallelerde olmasını istemesi, gerçekte bir menfaat yüzünden değildi. Bununla birlikte, Devlet yüksek sınıf fuhuştan, malî kâr almaktan çekinmiyordu. Atina Meclisi hetaira'lara muntazaman ödenmek şartıyla yıllık bir vergi koymuş olup, Devletin gelirini hesaplayabilmesi için zaman zaman sayımlar yapmıştır. Atina'nın hetaira vergisi, başkaları tarafından da büyük çapta örnek alınmıştır. Roma'da da ona benzer bir vergi konmuş, bu, çağımıza kadar gelmiştir; Rönesansta, Kurya'nın başlıca gelir kaynaklarından biriydi.

Tapınakta fuhuş, Yunanistan'a Doğudan tâ başlangıçta gelmişti, ama Yunan şehirlerinin çoğu Afrodite tapınmayla genelevciliği karıştırmayı aşağılık bir şey olarak görüyordu. Bunu sadece Korent kabul etmiş, bu yüzden de, uluslararası çekici bir yer olmuştur. Augustus çağında yazan Strabo, Korent'teki Afrodit tapınağında onbinden fazla hetairanın çalıştırıldığını söylemektedir. İnanılmayacak bir rakamdır bu, çünkü Korent, Atina'dan sonra Yunanistan'ın en geniş limanı ve zengin, eğlenceli bir yer olmasına rağmen, Atina ve Olimpik oyunları mevsimi dışta kalmak üzere, bu sayının yarısı kadar bile ziyaretçi gelmesine imkân yoktur. Yunanistan'da yolculuk mevsimi kısa sürerdi; güz fırtınaları başladı mı bir kere, hiç bir gemi denize çıkmayı göze alamazdı. Durum böyleyken, Afrodit'in tanrıçaları güzelliklerini kimlere satarlardı acaba? Yine de, güzelliklerinin ve dindarlıklarının ünü alabildiğine büyüktü, Pindaros gibi bir adam bile, en güzel kasidelerinden birini onlar için yazmıştır.

Erkek fuhşu

Kadın fuhşundan başka, erkek fuhşu da, özellikle Atina'da olmak üzere, bütün Yunanistan'da yaygın bir durumdaydı. Yetiş-

kin erkeklerin kendilerini kullandırmaları, hattâ müşteri yabancıysa belli bir fiyata kendilerini kiralamaları kanuna uygundu. Buna gençler ve çocuklar kalkacak olursa, ve bu işe girmek istemeleri baba, amca veya dayılarının rızasiyle olduğu doğrulanırsa, bu kışkırtıcılar cezalandırılırdı; ama cezalanan kimselerin çok az sayıda olduğunu kabul edebiliriz.

Kadınlara göre, erkekler için çok daha zordu parasız aşkla paralı aşk arasında çizgi çizmek. Genç kızlarla ücretsiz sevişme Yunanistan'da pek seyrekti, oysa delikanlılarla **efebi**'lerle ücretsiz sevişmek sık sık görülen şeylerdendi. Solon kanunlarının bu türlü sevişen vatandaşların, vatandaş sınıfından olan gençlere inhisar etmesi gerektiğini (bunun sebebi kısmen sınıf vekarını korumak, kısmen de temasların paraya dökülmesini önlemekti) söylediği doğrudur. Ama bu kanun, hiç bir zaman inceden inceye gözetilmiyordu, vatandaş sınıfından olan oğlanlar da, her zaman, verilen parayı geri çevirmiyordu. Para değilse bile, çoğu zaman büyük değeri olan armağanlar alıyorlardı: pahalı giyim eşyaları, ya da bir zırh alırlardı. Daha da sık yer alan bir şey, âşıkların genç oğlanları evlerine alıp okutup yetiştirmeleridir. Böylece **efebi**'lerin anne-babaları kâr etmiş bulunuyor, arabuluculukla suçlanamıyordu.

Belirtmiş olduğumuz gibi, bugünkü gibi, eskiden de, homoseksüellik Doğu Akdeniz ülkelerinde, Batıdan daha çok yaygın bir durumdaydı. Bununla birlikte, Yunanistan'daki özel yaygın durumu için fizyolojik bir açıklama yoktur. Yunanlıların fiziksel yapılışlarının başka ülkedekilerinkinden ayrı olduğunu gösterecek hiçbir şey yoktur. Bu yüzden sebebi toplumsal bir etkende, delikanlının ince uzun vücudunda en yakın bir şekilde gerçekleşen kesin bir güzellik idealinin gelişiminde aramalıdır. Bütün bunlara rağmen, gene de, genellikle karşı cinsten çok kendi yaşlarındaki kimselere karşı çekicilik duyan oğlanların, kendilerinden daha yaşlı kimselerin sarılışlarını tiksinmeden karşılamaları tuhaftır.

Genellikle normal sayılan cinsel hayattan bu çeşit sapma, eğitim maskesi altında gençlere yapılan baskı, ve bu baskıyı yumuşatan maddî menfaatler, armağanlar, kendi yuvalarındakinden daha rahat bir hayat ve parlak bir meslek imkânı gibi hususlar sonucu meydana gelmiştir tabiî. Durumdaki karşı konabilecek unsuru bir kere atlattılar mı, geri kalanı, boşgurur yönetiyordu. Kendinden daha yaşlı ve daha nüfuzlu adamlarla eşit tutulduğu

için gururu okşanıyordu; babasının ve okul öğretmeninin gördüğü gibi küçük bir yaramaz olmadığı için, bir dost çevresinin eşit üyesi olarak muamele gördüğünden öğünüyordu. Bu gibi durumlarda, tiksindirici bir görünüşü olan Sokrates gibi kimselerin sarılmasından hoşlanıyorlar, üstelik bu gibi kimselerin kendilerini pek az okşayıp sevdiklerinden yakınıyorlardı.

Asiller delikanlıların tutkusunu, hoşgörürlülüğünü erkekler arasındaki aşkın, gerçekten biricik aristokratik aşk, erotizmin şövalyece bir biçimi olduğunu ileri sürerek daha da teşvik ediyorlardı. "Dorik" idi. Güçlü bir kelimeydi bu. Girit de "Dorik" idi, Isparta da "Dorik" idi; "Dorik" kelimesi "asil kanlı" anlamına geliyordu, buysa demokratik Atina'da bile, son derece çekiciliği olan bir şeydi. Bunun arkasında, tarihsel bir gerçek olup olmadığı belli değildir. Doryenler, Yunanistan'a İyonyalılardan çok önce gelmiş'erdi, ama ilk zamanlarda homoseksüellikten söz edilmemektedir. Cinsiyet konusunun ikide bir geçtiği Homeros'un eserlerinde, erkekler-arası özel bir bağdan söz edilmez. Aeskhilos'un, Patroklos'un kulanparası, Platon'u ise oğlanı gibi gösterdiği Achilles, biricik esir-kız sevgilisi Briseis'ten yoksun kalınca, bütün Yunan ordusunu tehlikeye attığını anlatır. Akha ordusunun önderleri, Lakedemonya prensleri homoseksüel değildir; uğruna savaştıkları kadınları vardır. İliada'dan yüz yıl sonra yazılan, Hesiodos'un büyük tanrısal destanı **Theogonya**'sında bile homoseksüelliğe hemen hemen hiç işaret yoktur. Hesiodos'un Olympos'u karşı cinse yönelmişti, muhtemelen gününün Yunanlıları da öyleydi.

Ancak altıncı yüzyılda değişiklik belirtileri başlıyor. Peisistratos'un oğulları homoseksüeldi, Tiranların (zorbaların) katilleri Harmodios ile Aristogeiton açıktan açığa sevişiyorlardı. Solon'un **pedofili** (küçükseverlik) konusundaki sözlerinin dostça olduğu açıktır. Yüz yıl sonra, iki devlet adamı, erdemli Aristides ile cesur Temistokles, Stesilaos adlı yakışıklı bir genç yüzünden kıskanıp darılırlar. Homoseksüellerin kutsal kitabı **Şölen** adlı kitapta Platon, Aristophanes'e, bedenen ve manen homoseksüel aşka kendilerini adayan delikanlılar ancak devlet adamı olurlar, dedirttiğinde, gene de büyük mübalâğada bulunuyordu. Homoseksüelliğin almış yürümüş olduğu zamanlarda bile, tamamiyle normal, sadece karşı cinse karşı duygu duyan bir sürü devlet adamı vardı.

Plâtonik aşk ve seviciler

Platon'un kendi evinde değil de, ün salmış bir homoseksüel olan, trajedi yazarı Agathon'un evinde, Platon'un daha çocukluğuna rastlayan bir tarihte verilen **Şölen,** birçok bakımdan güvenilemiyecek bir tarihsel kaynaktır. Homoseksüel edebiyatın tipik örneğidir. Dünyayı bir homoseksüelin gözüyle biçim değiştirmiş olarak görmektedir. Yunanistan'ın **seçkin** zümresini temsil ettiği iddia olunan yarı sarhoş adamlar, kimin kimin yanında yatacağı üzerinde uzun uzun tartışmaktadırlar. Gene de Platon, "plâtonik aşkın" babası ününü almasını bu kitaba borçludur, bu aşk bütün beden tadlarından uzaktır, bugüne kadar da namuslarını savunan kadınlar, sonradan evlenecekleri kocaları dışta kalmak üzere, erkeklerle olan ilişkilerinin sadece "plâtonik" olduğunu ileri sürerek gurur duymuşlardır.

Bütün erotizm sözlüğünde, bundan daha acayip bir yanlışlık yoktur. Platon - daha doğrusu Platon'un konuşturduğu Pausanias - ruhî ahenk ve entelektüel cazibeye dayanan "kutsal aşk" ile, sadece fiziksel tatmine dayanan "beden aşkı" arasında bir ayrılık yapmaktadır. Ama hemen arkasından, kutsal aşkın sadece erkekler arasında olacağını ilâve etmektedir: göksel aşkın tanrısı Afrodit Urania'nın erkek ile kadın arasındaki aşkta yeri yoktur. Bütün halkın, Krethi'nin ve Plethi'nin aşk tanrıçası olan Pandemoslu Afrodite'ye düşmektedir bu. Kadın, böylece, ilke olarak "plâtonik" aşktan uzak tutulmuş olmaktadır, bu aşk özellikle "Uranian"lara aittir, sonradan homoseksüellere alay makamında "uranyan"lar denmiştir.

Platon'un kendinin cinsel yaşayışı konusundaki bilgimiz kesin değildir. En büyük hayranları, görüşlerinin homoseksüelliğe doğru eğildiğini kabul etmek zorunda kalmışlardır. Aziz olarak ilân etme kaygısı olmayan antikite dünyası, erkeklerle olan ilişkisinin sadece "plâtonik" olmadığını önceden kabul ederek, aşağıdaki gibi şiirler yazmışlardır:

Amathio'yu öptüğümde ruhum dudaklarımda asılıydı
Psike ne yapsın, hazırdı karşımdakine geçmeye.

Toplumun homoseksüel aşka karşı müeyyide koyduğu Yunanistan gibi bir ülkede bile, Platon şüphesiz, Devletin karşı tedbirler alması gerektiği bir takım çatışmalar ortaya çıkacağını

kabul ediyordu. Kelimenin tam anlamıyla, erkek homoseksüellere, yani sevişmek için oğlanlar ve "tüysüz gençler" arayan erkeklere karşı bir tutumu vardı. Homoseksüel aşkın kötüye kullanılması kanunla yasak edilmelidir diyordu. Gençlerin baştan çıkarıcılarla, tavlamaya çalışanlara karşı korunmasının istenmesi yeni bir şey değildi. Platon'dan çok önce, Aeskhilos, aynı konuyu, **Laios** adlı oyununda ele almıştı. Ama Yunanistan, arabuluculuk olmadığı süre, erkekler arasındaki homoseksüelliği kanunen cezalandırmamıştır.

Kadınların bu alanda erkeklerle ne derece paralel bir yol izledikleri belli değildir. İlk Yunan lirik şairlerinden Safo, Midilli adasında, Platon'un akademisinin küçük çaptaki bir öncüsü olan bir kız hümanist okulu kurmuştu. Atina'da olduğu gibi, Midilli'de de, güzelliğe karşı hayranlığın içine cinsiyet de giriyordu, kadınların çoğu birbirlerinden zevk alıyordu. Safo'nun kendi de, öğrencilerinden birine âşık olmuştu, ama esrarlı dostu Faon'a olan aşkı gibi bu aşkı da karşılıksız kalmıştır. Sonunda, çaresizlik içinde, kendini denize atmıştır. Bunun, İ.Ö. altıncı yüzyılın başında erkek homoseksüelliğinin Atina'da kök salmağa başladığı sırada geçmiş olması gerektir.

Midilli'den, ya da Yunanistan'ın herhangi başka bir yerinden duyduğumuz tek kadınlararası aşk budur. Yunanlılar sevicilere **tribades** (sürtüşmek anlamına gelen **tribein** kelimesinden gelmektedir) diyerek horgörürlerdi. Yine de, Safo ve Midilli adası, kadın homoseksüelliğinin sembolleri olmuştur. Lukianos'un dediğine göre, seviciler erkeklere karşı ilgisiz olup, birbirine sanki kadın ve erkek imişler gibi davranan kimselerdir. Eski Yunanistan'dan daha çok, Roma'nın İmparatorluk devrinde yaygın olduğu görülen sevici aşkı konusunda, Lukianos'un olsun, Romalı şairler Juvenal ile Martial'in olsun, söyleyecekleri çok şey vardır. Her nekadar sevici anlamına gelen Lesbien kelimesi (Midilli adasının eski adı Lesbos idi) evrensel bir kelime olmuşsa da, sevicilik, Yunanistan'ın cinsel yaşayışının özelliği değildi.

4

SÖZDE-AİLE

"Seks" kelimesini Romalılar çıkarmıştır. Kelimenin nereden geldiği, dil bilimcilerinin zihinlerini epey kurcalamıştır. Bazıları Yunanca **hexis**'ten geldiğini ileri sürmüşlerdir, bu kelime insanın fiziksel ve ahlâksal durumunu, özellikle de huyunu ifade etmekted r, yoksa Romalıların erkekle kadın arasındaki tabiî ayrılığı ifade eden **sexus** kelimesinin anlattığı şeyi ifade etmemektedir. Bu sorunu ele alan dil bilimcilerinin çoğu, kelimenin etimolojisi, kökü söz konusu olduğunda bile ayrılık unsuru üstünde durmaktadırlar. Kelimeyi kesmek, ayırmak anlamına gelen **secare** kelimesinden türetmektedirler, üstelik kelime **secus** olarak şiirde de geçmektedir.

Bu terim başlangıcında şaka yollu söylenmiş olabilir, ya da eski bir Yunan masalına göre kullanılmış olabilir, bu masala göre, insan varlıkları, başlangıçta iki cinsiyetliydi, aynı kimsede hem kadın hem erkek üretim organları vardı; derken Zeus, bunları kesip ikiye ayırarak onları cezalandırmıştı. Bu kelimenin oldukça geç, Cumhuriyet devrinin sonuna doğru ortaya çıktığı kesindir. Edebiyatta ilk olarak Cicero'da rastlanmaktadır, hitabet sanatı konusundaki eserinde orta malı bir fikir beyan etmektedir, insan varlıklarının cinsiyetine göre erkek ve kadın olarak ikiye ayrıldıklarını söylemektedir **(hominum genus et in sexu consideratur, virile an muliebre)**. Başka bir yerde Cicero, her iki cinsten olan, erkek ve kadın, özgür kişilerden söz etmektedir **(liberi utriusque sexus)**. Bununla birlikte, yüz yıl sonra Plinius, Romalıların, hünsa olduğundan da bahsediyor **(homines utriusque sexus)**. Zayıf cins **(sexus infirmus)** ifadesini de muhtemelen Plinius çıkarmıştır.

Romalılar, yarı-cinsiyetlileri ilginç bulmuyorlardı. Hünsalarla alay ediyorlardı, zaten bütün cinsel anormallikler, onlara tiksindirici geliyordu. Homoseksüelliğe, "Yunan âdeti" deniyordu. Cezaya tâbi değildi, ama gerçek bir Romalıya yakışmayacak bir

şeydi. Romalılar sadece iki cinsiyet biliyorlardı, kadın ve erkek; yaradılışlarının gerektirdiği gibi, ikisinin de, faal bir cinsel hayat sürmesini istiyorlardı. Yalnız çökmekte olan İmparatorluk devrinde böyle değildi, tâ başlangıçtan beri böyleydi. Ahlâk görüşleri ve cinsel yaşayış biçimleri tabiî bin yıl süren bir tarih boyunca birtakım değişiklikler geçirmiştir, ama temel özellikleri, değişmeden kalmıştır. Romalılar, cinsel içgüdüye, tabiî bir kuvvet gibi bakıyorlar, son derece önemli bir durum olmadıkça Devletin bile kısıtlayamayacağını düşünüyorlardı. Cinsel hayattan faydalanmak insanlığın tabiî hakkıydı, bu hak kadın için de erkek için de aynıydı. Bu bakımdan, Roma, bâkirelik üstünde olsun, evlilik sadakatı konusunda olsun, titiz davranmıyordu. Erkekle kadın uyuşamıyorlarsa, ya da birbirlerini tatmin edemiyorlarsa, yapacakları şey, eş değiştirmekti. Birtakım karmaşıklıklar çıksa bile ortaya, cinsel açlıktan daha iyiydi.

Boşanmalar ülkesi

Çağdaş Roma tarihçilerinin tahminine göre, İtalya'daki tarihöncesi toplumda, cinsel hayat serbestti ve bunun izleri kralların zamanına kadar gelmişti. Tutunus Mutuus tanrısı şerefine yapılan evliliğin, başlangıçta hiç de tekkarılı bir kuruluş olmadığını göstermektedir. Topluma kabul olunma eylemiydi. Cinsel eylem küçükken başlardı; kızlar oniki, oğlanlarsa ondört yaşlarındayken. Bunun sebeplerinden biri, nüfus artışını istemek olsa gerek, çünkü Romalılar kendilerini komşularına eş görünceye kadar nüfuslarının artmasını çok istemekteydiler. Bununla birlikte bu siyasetten değil daha çok cinsel içgüdüden ileri geliyordu. Yunanistan'da olduğu gibi Roma'da da çocuk düşürmek suçtu.

Çok eski zamanlarda, evlilik bir kadın satın alma işiydi. Bununla birlikte bir erkek, kadının babasının rızası olmadan bir kadın iktisap eder de onunla bir yıl yaşarsa, bu birleşme, **usus** (alışkanlık) ile kanunîleşiyordu; ancak kadının yuvasından üç gece dışarda başka bir yerde kaldığı doğrulanabildiği zaman, babası geri alabilirdi onu.

Kadın için kötüydü bu, çünkü Roma'nın ilk zamanlarında aile başkanı **pater familias** baba; kız olsun, oğlan olsun, bütün çocukları üstünde mutlak kudrete sahipti. Onları ister öldürebilir, ister esir gibi satabilirdi. Bu korkunç **patria potestas,** Yunanistan'da görülmemiş derecede ileriydi; insana daha çok Babil'i hatırlat-

maktadır. Bununla birlikte, pratikte yumuşatılmıştı bu durum, bir kanuna göre baba, ilk aklma estiği gibi hareket edemezdi. Dost ve akrabalardan meydana gelen bir aile kuruluna başvurması gerekti ilkin. Yavaş yavaş oğulları üstündeki tasarruf hakkı kalktı, kızlarından elde edebileceği menfaat de sadece para bakımından oldu. Kızını vermesi, babaya para getiriyordu, böylece kızların bile değeri olmuş oluyordu.

Ama aşağı yukarı Atina'dakiyle aynı zamanda ve aynı sebeplerden, zenginle yoksul arasındaki evlenmeler meselesi, çok ciddî bir durum aldı. Roma Hukukunun ilk yazılı kayıdı Oniki Levha (İ.Ö. 457-449) patrisyenler (asiller) ile plebler (halk) arasında evlenmeleri yasak ediyordu. Bununla beraber, Roma'da cinsiyet fazla güclüydü. Bu kanun, tunç halinde ebedîleştirildikten sonra birkaç yıl geçti geçmedi, kaldırıldı. Yunanistan'da olduğu gibi Roma'da da, yüksek sosyetedeki bir aşk macerası hemen buna sebebiyet veriyordu. Perikles'in Roma'daki karşılığı, Appius Claudius adında kendini beğenmiş bir patrisyen olup patrisyenler ile plebler arasındaki evliliğin yasak olduğunu ilân etmiş bulunuyordu. Derken metres olarak tutmak istediği genç bir pleb kızına çıldırasıya âşık oldu. Ama Virginia adında namuslu bir kız olan bu kız Aspasya'ya benzemiyordu. Bir subay kızıydı, halk tribünlerinden biriyle de nişanlıydı. Aile şerefini kurtarmak için, kızın babası, Forumda kızını hançerle öldürdü. Bu olay, orduda bir başkaldırmaya sebep oldu; patrisyenlerin pleb kızlarla evlenmelerini kanunlaştırmak içindi bu.

Erdemli Virginia ile zalim, ama yüksek prensip sahibi babanın hikâyesi, bugün hâlâ eski Roma aile hayatı konusunda çizilen resime pek benzeyen bir manzara göstermektedir: amansız bir **pater familias,** bir sınıf savaşının mâsum kurbanı asil bir kız ve yanında aynı asillikte özgürlük ve adalet şövalyesi. Manzarada biricik eksik kalan taraf, salonda kırmızı kenarlı uzun elbisesiyle dolaşan, ya da bir iskemleye oturmuş kocasına giyim eşyası ören bir anadır. Karıların Roma'da, Yunanistandakine göre çok daha iyi durumda olduğu bellidir, tâ eski zamanlarda, kocanın çocukları üstündeki hakları gibi, karıları üstünde de mutlak hakları olmuş olmasına rağmen böyledir. İsterse onları öldürebilir, isterse satabilirdi. Bununla birlikte hayat ve ölüm üstündeki hak pek seyrek olarak kullanılıyordu. Sonradan kocalar, karılarını suçüstü yakalamadıkları süre, bu hakkı kanun karşısında

kaybetmişlerdir: İmparatorlar zamanında bu linç kanunu dahi kalkmıştır.

Bu değişikliğin sebepleri iktisadî idi. Kadınlarının tarlalarda yardım ettiği veya davarları otlattığı, fazla gelişmiş bir şehir olmaktan çıktı Roma. Erkekler, ailenin geçimini sağlamakla, kadınlarsa sadece ev işlerine bakmakla görevlendiler. Böylece iktisadî değerleri de düştü. Damadın, kayın babaya evlenirken verdiği paranın yerini çeyiz aldı. Bu ilkin, güya kadının geçimini sağlamak için bir çeşit tazminat gibiydi. Ama kocalar bunu daima yerinde kullanmadığından, kayın babalar çeyizi kadının üstüne yapmağa başladılar, mal ayırımı da sık sık kavgalara sebep olduğundan kayın babalar daha da ileri gittiler, evlilikten sonra dahi babalık yetkisini kullanmağa devam ettiler.

Bu, kadını kocasından pek bağımsız bir duruma getiriyordu. Kadın, görevlerini yerine getirdiği sürece, koca ona hiçbir şey yapamıyordu, hattâ evlilik bağı konusunda biraz gevşekçe davranmaları bile hemencecik kanlı bıçaklı yapmıyordu kocaları. Bazı istisnalar varsa da, Romalılar, kudurmuş Othellolardan değillerdi. Bir evliliğin yürümeyeceği belli olduğu zaman, feshediliyordu. İkinci Kartaca savaşından sonra boşanmalar arttı. Yeterli sebep buldukları zaman kadınlar artık boşanma davası açabiliyorlardı. Yargıçlar sebepleri araştırmakta daha gevşek davranmağa başladılar. Koca, uzun süren bir savaşa gitmişse, kadın başka biriyle evlenebilirdi. Sonunda kocanın askere çağrılması, boşanma için yeterli sebep olarak kabul edildi. İmparatorlar zamanında, taraflardan birinin beyanı ile, evlilik feshedilebiliyordu.

İşler pek bu kadar resmiyete dökülmüyordu çoğu zaman; daha dostça bir anlaşmaya varılabiliyordu. Toplumda sık görülen bir âdet, bir kocanın karısını bir arkadaşına, ya da kadının bir dostuna devretmesiydi. Romalı vatandaş örneği Cato'nun oğlu gibi biri bile, yine saygıdeğer karısı Marcia'yı, Hortensius'a devretmişti, çünkü Hortensius, ondan çocuk edinmek istiyordu. Octavian'ın kendi birinci karısı Livia, kadının eski kocası Claudius tarafından devrolunmuştu; bu, kadının Roma'nın ilk imparatoriçesi olmasına ve sınıfına lâyık saygıyı elde etmesine engel olmamıştır.

"Devretme" kelimesi, Romalı karıyı, kocasının keyfî tasarrufundaki bir inek veya bir mal gibi gören ilkel görüşü hatırlatır gibiyse de, durum değişmiş bulunuyordu. Cumhuriyet devrinin

sonlarında, kadının kendi istemediği süre, başkasına devrolunmamakta serbest olduğu kesindir. Keyfî bir eylem değildi bu, ne de bir satış veya aracılıktı; sadece fiziksel, veya başka sebeplerden dolayı başarısızlığa uğramış bir evliliğin, üç taraf arasında, dostça bir çözümüydü. Çoğu zaman, evlilik, zaten bozulmuş bir durumda oluyordu. "devir" ise sadece karının zinasını kanunlaştırmış oluyordu. Eski Roma hukukunun müsaade ettiği barbarca davranışlara başvuracağına - daha sonraki çağlarda da şövalyelik kanunları kocadan bunu bekliyordu - erkek, karısını âşığına devrediveriyordu. Kadınlar konusunda herhangi bir kan dâvası filân güdülmüyordu artık; Romalı vatandaşlar, bu bakımdan pek maddî idi.

Lükresya ve Sabin kadınları

Her şeye rağmen edebin korunması gerekti. Kadına tecavüz Roma'da da bir suçtu ve cezası vardı. Efsanenin Monarşinin çökmesinin sebebi olarak gördüğü Lukresya'nın kaçırılması, ulusal bir mitos, bir ikaz biçimini aldı: Roma, kadınlarının namusunu koruyordu, bir prensin oğlu bile erdemli bir Romalı kadın vatandaşa elini süremezdi. Bununla birlikte duruma ciddî olarak bakılacak olursa, bu macera, maceraya katılanlar için iyi sonuçlanmıyordu. Boynuzlanmış koca tarafının başarı kazandığı ve baştan çıkarıcı tarafın kaybettiği, **İlyada**'daki gibi değildi. Burada, kadının namusuna saldıranlarla, savunucuları, yani her iki taraf da kötü durumdaydı. Lukresya yüzünden yiğitçe çarpışan Tarquinus taraftarları olsun, Devlet sistemi olsun birlikte çökmüştür. Bundan çıkarılabilecek tek ahlâk dersi, kadın için döğüşmenin boşuna olduğudur.

Pratik zihniyetli Romalılar - Romalıların çoğunluğu zaten pratik kafalıydı - eski kahramanlık günlerinden bir takım örnekler getirebiliyorlardı. Roma tarihindeki ilk ve en büyük cinsel macera Sabinli kadınların ırzına tecavüz efsanesidir. Kralları Romulus'un hâkimiyeti altındaki Romalılar, komşuları Sabinleri, tanrı Consus'un şerefine verilecek bir şölene çağırırlar. Sabinler karılarıyla, çoluk çocuklarıyla gelirler. Şölenin ortalarında, Romulus'un bir işareti üzerine Romalılar Sabinli kadınlara saldırır ve erkek konuklarını kovarlar. İki Devlet arasında savaş çıkar, ve Roma için kötü sonuçlanacakken, son anda, kadınlar kendileri-

ni savaş edenlerin ortalarına atarlar ve erkekleri uzlaşmaya ve iki ülkeyi bir devlet haline koymağa ikna ederler.

Bu hikâyenin birinci bölümü Roma'nın pek lehinde değil. Roma tarihçileri bu yığın-tecavüzünü, Roma'daki kadın azlığına yormuşlardır - bununla birlikte niye bu kadar erkek çokluğu olduğu belli değildir. Buna rağmen Romalıların saikini, nüfus olarak kabul etsek, ya da yayılmak amacıyla böyle bir işe giriştiğini farzetsek bile, dinsel bir törende bu şekilde davranmak pek âdice bir şeydir; eski çağların ahlâk ölçülerine göre suçların en büyüğüdür.

Sabinli kadınlara saldırma, hem insan, hem de Tanrı yasasına karşı bir şeydir; ulusal bir mitosun olması gerektiğinin tam tersidir. Romalıların kendileri hikâyenin kötü insanları, rakipleri ise kahraman gibi görünmektedir.

Bununla birlikte, efsanenin sonu esefle anılacak başlangıcını unutturmaktadır ve hikâyenin ahlâksal anlamını ortaya çıkarmaktadır: haksız yere de olsa edinilmiş kadınlar, erkekleri ve insan topluluklarını birbirine kaynaştıran unsur olarak görülmektedir. Cinsiyet, bütün dost ve arkadaşlık bağlarından daha güçlü ilişkiler meydana getirmektedir. Fethedecek, etki alanını genişletecek kimsenin, kadınlardan faydalanması gerektir. Bu, yüksek siyaset meselelerinde böyle olduğu gibi, şahsî hayatta da böyledir. Kadın bir aile topluluğunu bir ötekine bağlayan köprüdür; şehri bağımsız bir takım kliklere ayrılmaktan korumuştur. Kadın sınıf farklarını düzeltir, siyasî rakiplerle güvenilmez dostlar arasında, anlaşmalara sebep olurdu. Cumhuriyet devrinin son yüzyılında, bu, bir düzene konmuştur. Devletadamları arasında olsun, generaller arasında olsun, işin içinde evlilik olmayan hiç bir anlaşma hemen hemen yoktu; anlaşan taraflardan biri, öteki tarafın ya kızkardeşini, ya da kızını alırdı.

Annesiz oğullar

Bu, eski bir anaerkilliğin kalıntısı olmadığı gibi, yeni bir anaerkilliğin tohumu da değildir. Zekî ve tutkulu bir kadın, çoğu zaman, kocası vasıtasıyla, siyaset üstünde önemli etkide bulunabilirdi. Caesar'ın katili Brutus, karısı Porsiya'nın tamamiyle buyruğu altındaydı. Bununla birlikte Roma'da genellikle kazaklık hüküm sürüyordu. Siyasette bile kadın bir pazarlık vasıtası, bir yem gibiydi. İmparatorluk devrinde birkaç kadın kısa süreli ola-

rak, nâib gibi veya zayıf ve yetersiz yöneticilerin anneleri veya karıları olarak ellerine gerçek yetkiyi almayı başarabilmişlerdir; ama bunlar pek istisnaî durumlar olup, halk tarafından hoş karşılanmamıştır. Roma'da hiç bir zaman gerçek bir anaerkil düzen olmamıştır. Tarih zamanlarında kadınlar Doğudakinden veya Yunanistandakinden daha saygı görmüşlerdir, ama yönetici mevkiine gelmelerine müsaade edilmemiştir.

Önemli bir nokta, Roma monarşisinde - krallıkta olsun, imparatorlukta olsun - başa, ille de sülâleden gelenin geçmemesidir. Krallar, genellikle, mümkün olduğu kadar oğullarının birinin, özellikle de en büyüğünün kendilerine halef olmasını isterlerdi; ama bunun bir talih meselesi olduğunu da bilirlerdi - hiç bir baba, çocuğunun yetkin bir yönetici olacağını temin edemezdi. Bu yüzden, tahtı, kendi ailesinden yetersiz ve güvenilmez biri yerine güvendiği, kendi akrabası olmayan birine vasiyet etmeyi tercih ederlerdi. Adayı evlâtlık veya damat gibi kendi aileleri içine alırlardı, bu, sülâlenin tahta geçmesini kanunlaştırırdı. Romulus'tan sonraki altı kralın ikisi, atalarıyla hiç bir bakımdan akraba değildi, ikisi de damattı. Servius Tullius adında biri de, bir köle kızının oğluydu. Bütün bunlar, efsane olabilir, ama bu gibi efsaneler, krallarının atasına büyük önem veren bir ülkede türeyemezdi.

İmparatorluk devrinde tahta geçme daha da düzensizdi. Kitaplarda Julius - Claudius sülâlesi, Flaviuslar veya Antoninler diye geçmektedir: yanıltıcı bir şeydir bu. Aslında Roma'daki İmparatorluk daima seçme eylemine dayanmıştır. İlkin İmparatorun kendi, halefini seçmiştir, sonradan askerler seçmeğe başlamışlardır. İmparatorların hâlâ haleflerini seçmekte olduğu bu devrede bile, vücutlarının parçası olan oğullarını pek seyrek olarak seçerlerdi. Her nekadar heykelleri bütün Roma'nın nüfusunu doğurtabilecek derecede erkeksi görünmekteyse de, çoğu bereketli değildi; ya karıları kısır oluyordu, ya oğulları, ya da gençken başka bir sebepten ölüyorlardı. İsa'dan sonraki ilk iki yüzyılın büyük hakanları Augustus, Trajanus, Hadrianus ve Marcus Aurelius'un hepsi de evlâtlık idi.

Evlâtlık edinme, sadece İmparatorlara özel bir şey değildi. Herhangi bir Romalı vatandaş meşru bir "oğul"u evlâtlık edinebilir ve ona miras hakkını tanıyabilirdi. Evlâtlık edinme Yunanistan'da da biliniyordu ama, Roma'da toplumun direği durumuna gelmiştir. Biricik şart evlâtlık edinilecek çocukların vatandaş

haklarına sahip Romalı vatandaşlardan olmaları gerekti; bu yolla, topluma yabancı ve esir sokmak kanuna aykırıydı. Bundan başka hiç bir kısıtlama yoktu. Evlâtlık edinen "baba"nın ille de evli olması gerekmediği gibi, hiç bir kadınla ilişkisi olmamış olabilirdi de. Bir erkek, torun olarak evlâtlık edinerek birdenbire büyükbaba olabilirdi. Evlâtlık edinilen oğul "baba"dan daha yaşlı da olabilirdi.

Ancak son İmparatorlar zamanında, toplum, bu saçmalıkların farkına vardı ve konan bir kanunla, evlâtlık edinilen çocuğun "baba"dan en az onsekiz yaş küçük olması şart koşuldu. Daha sonra hukukçular, bir hadımın evlâtlık edinemiyeceğine dair bir kural koydular; ama herhangi başka bir sebepten iktidarsız bir erkek, miras kanunu bakımından evlâtlık edinerek gediği örtmede serbestti.

Öte yandan, kadınlar, bazı pek istisnaî durumlar dışta kalmak üzere, evlâtlık edinemezlerdi. Böylece, çocuk isteyen bir kadının koca bulması şart oluyordu, oysa baba olmak isteyen bir erkeğin ille de karısı olması gerekmiyordu. Bu ayrılık gösteriyor ki, Roma'nın kadınlara karşı olan davranışı her ne kadar yumuşak idiyse de, her iki cinse aym kanunî eşitliği sağlamağa hazır değildi, bunun başka bir belirtisi de, çocukların yetiştirilmesinde annenin rolüne büyük önem verilmemesidir. Bir çocuk annesiz büyüyebilirdi, ama babasız olamazdı. Aile topluluğunun temeli, anne değil babaydı Roma'da, çünkü aile tabiî fizyolojik bir kuruluş değildi, mülkün muhafazası ve bazı dinsel zorunlulukların yerine getirilmesi için kurulmuş hukukî bir müesseseydi. Aile tanrıları **penates**'ler, **pater familias**'dan gelmeyen evlâtlıklardan da kurbanlar kabul ediyor, dualarını duyuyordu. Ocağın önünde oturması gereken bir anaya ihtiyaç yoktu ille de. Daha yakından bakılırsa, ün salmış olan Roma ailesi de tıpkı Romus ile Romulus efsanesi gibi büyük bir tarihsel gerçeğe dayanmamaktadır.

Pompei'deki dinsel oyunlar

Gelecek nesil bakımından bir kadın eşin önemi, Doğudakinden hattâ Yunanistandakinden daha az idiyse de, kocasıyla olan ilişkisi, ona cinsel zevk verebilme kabiliyetine daha çok dayanıyordu. Cinsel zevk veremiyorsa, kocanın başka yerde kendini tatmin etmesi gerekiyordu. Sırf bu yüzden de olsa, fuhuşa izin veriliyordu. Büyük ahlâkçılar Cato, Censor, Cicero ve Seneca,

fuhuşa, evliliği doğrudan doğruya koruyan bir kuruluş gibi bakıyorlardı; çünkü, erkeklerin başkalarının evliliklerini bozmasını önlemiş oluyordu böylece. Bununla birlikte Roma'da şehevî aşka Yunanistan'dan daha gerçekçi bir gözle bakıyorlardı. Korent'teki gibi, dinî kisveye bürünmüş değildi; fahişelere Atina'daki gibi, ya da daha sonra Fransa'daki gibi duygusal adlar takmıyorlardı (**hetaira**'nın kelime anlamı, bir hanım dost veya arkadaştır. Fransızca **courtisane** kelimesiye, âşığının sevistiği kadındır). Romalılar için fuhuş bir ticaretti - belki gerekli bir ticaretti de aynı zamanda, her neyse, büyük talep gören bir ticaret olduğu belliydi; ama bu ticaretin mallarını teşkil eden kadınlar, hiçbir zaman aşk tanrıçaları veya bereket tanrıçaları gibi görülmüyorlardı. Romalı hukukçular, fahişeyi açık seçik çizmektedirler; fahişe, hayatını, vücudunu satarak kazanan bir kadındır (**quae corpore meret**). Resmî adı, kazanan anlamına gelen **meretrix** idi.

Roma, Atina'dan daha zengindi, ama Yunanistan'daki kardeşleri gibi büyük para sahibi olduklarını duymuşluğumuz yok pek. Bunların çoğu, mamalar tarafından çalıştırılırdı. Roma'nın her bir taşra şehrinde, halkın gidebileceği bir ev vardı, buna **lupanar** derlerdi. Askerlerin bulunduğu şehirler tabiî bu bakımdan daha zengindi. Atina'da olduğu gibi Roma'da da büyük genelev mahalleleri vardı; bunların en ün salmış olanı **Subura**'dır. Genelevlerin çoğu basitti, görünüşleri hiç de çekici değildi. "Dişi Kurdun Mağarası" anlamına gelen **lupunar** kelimesi bile hoş bir şey değildir. Bununla birlikte, zenginler için lüks yerler de vardı.

Bu lüks genelevlerden biri, Pompei'deki ünlü Vettii genelevi, Vezüv'ün lâvları altında bozulmadan kalmıştır. Bu ev, şehrin en güzel ve şatafatlı evlerinden biriydi herhalde, övülen mimarî eserlerinden biridir. Büyük kabul salonundaki **amoretti** freskoları, yan-odaların tezyinatı, iç avlunun çevresindeki sütunların ince işi, hâlâ seyirciyi büyülemektedir. Ana odalardaki lüks, minik loş **cellae** hücreleriyle (buralarda aşk dramının son perdesi oynanırdı) karşı bir durum göstermektedir. Her biri alçak bir taş yatak sığacak kadar yapılmıştır. Burada bile, **leno** denen genelevci, konuklarının bakabileceği bir şey sunuyordu. Duvarlarda hünerli bir el tarafından yapılmış türlü pozisyonlarla erotik mutluluğa erilmektedir, öte yandan gelen müşteriyi heveslendirmek ve sevişme durumuna getirebilmek için, kapıda Frikya tipi şapka giymiş, koca erkeklik organını, gülümseyerek bir sarrafın terazisini koymuş sakallı bir adam resmi selâmlardı.

Yaz aylarını Pompei'de geçiren zengin Romalı tüccarların özel villâlarında da vardır bu resimlerden. Julianus-Claudius ailesine ait olan ama Cumhuriyet devrine ait Misterler-Villâsında da başlıca tezyinat, Diyonizos'a tapınma töreninin Roma'daki karşıtını göstermektedir. Asil bir Romalı hanım yarı çıplak, bütün çekingenliği gidinceye ve çıplak olarak dans etmeğe başlayıncaya kadar bir erkek uzvuyla kırbaçlanmaktadır. Pompei refah devrinin en yüksek noktasına çıkıncaya kadar, Diyonizos cümbüşleri ortadan kalkmıştı, ama bu çeşit resimler hâlâ neşeli bir şölende çerez yerine geçiyordu. Romalılar, cinsel-içgüdülerini saklamıyorlardı, resim olsun, şiir olsun, buna yardım ediyordu. Yunanlıların bir türlü kurtulamadıkları duyusal olanı mitolojik örtülerle örtmek ve başka yollara sokmak Romalıların hoşuna gitmiyordu. Cinsiyet, gerçek bir şeydi: niçin gerçek olarak gösterilmeyecekti? Plautus'un ve Terentius'un kaba saba güldürüleri, eski Roma'da pek tutulmasına rağmen artık hoşa gitmiyordu. Üst sınıf Romalılar sokakta kavga eden çapkınlardan değildi. Dünya adamıydılar, zenginlerin sofrasında yiyen şairlerin durumu açıklamalarını istiyorlardı.

Ovidius ve serbest aşk

Sipariş üzerine resim yapan heykeltraşlar ve ressamlar için durum oldukça kolaydı. Kuralı biliyorlardı: evin içinde her şeyin gösterilmesine müsaade vardı, dışarısı söz konusu olduğunda gizlilik gerekti. Şairler için, okuyucularının duymak istedikleriyle söyleyecekleri şeyleri bir ahenk içine koymak daha zordu. Maecenases doğrusu övülebilir biriydi, şairlerse övmekten geri kalmıyorlardı. Bununla birlikte patronlarından başka kimselerin de şiirlerini okumalarını duymalarını istiyorlardı, ama kitaplarının kimlerin eline geçeceğini bilmiyorlardı. Basımevi daha ortaya çıkmadan çok önce şiir bir kamu mesleğiydi.

Peki halkın istediği neydi? Cinsiyet üstünde daha fazla şeyler işitmek, zamanın cinsel hayatı konusunda bilgi edinmek: bunun böyle olduğu bellidir. İmparatorluk devrinin başında, bir sürü şair bu temayı işlemeğe başladı. Bunların hemen hemen hepsi aşk konusunda serbest fikirleri olan, aşkı yücelten kimselerdi; sadece izlenecek yol konusunda anlaşamıyorlardı. Propertius ile

Horatius, Yunan örneklerinden ayrılmıyorlar, şöhreti şüpheli kadınların topluluğunu övüyorlardı. Aşk ile yaşayan kadınlar, öyle tecrübeli, öyle hoş, öyle neşeliydiler ki, vatandaşların karılarını veya kızlarını baştan çıkarmağa hacet yoktu. Propertius, ağıtlarının birinde, bunu çok iyi ifade ediyor: "Entarisinin yarısını arkasına atmış, çekinmeden, merak ve iştah dolu gözlerden utanmadan yürüyen, Via Sacra kaldırımlarında tozlu ayakkabılarıyla sürtüp duran ve el edildiğinde nazlanmayan o kadınlar yok mu ah! Nasıl da severim onları bir bilseniz. Ne hayır derler size, ne de cebinizi boşaltırlar." Bu, hayali kurcalıyordu, yine de kimseyi incittiği yoktu, çünkü bunlar eski ahlâk kurallarına tamamiyle uyuyordu. Bu gibi tedbirleri alan şairler, tedirgin edilmeden, Parnasos dağının yüksek'erinde gezebilirlerdi, Horatius'un yaptığı gibi de, kasidelerini **meretrices**'e bir yudum şarapla sunduklarında da, ikibin yıl sonra, hayat sevincine örnek olarak, öğrencilere bile okutulabilirlerdi.

Bu şair neslinin en genci ve en kabiliyetlisi Ovidius, yeryüzü mutluluğu için başka bir öğüt veriyordu. Aşkın gerçek tadı, kadını fetihtedir diyordu, insan herkesin satın alabileceği bir kadınla yetinirse, bu zevke hiç bir zaman varamaz. Fetih ne kadar güç olursa, kale duvarları yıkıldığı zamanki tad da o kadar büyük olur. Bu bakımdan en büyük tad, kocasının üstüne aman bir şey yapmasın diye tir tir titrediği, evli bir kadını baştan çıkarmadadır. Kendinden sonra, Boccaccio'ya kadar kimsenin boy ölçüşemiyeceği bir derecede, Ovidius, zekâ ve hoş bir üslûpla nazik durumları çizmektedir. Sevgilisi Corinna'yı kocasıyla birlikte evine çağırır. Gizli gizli, kocanın kötülüğünü istemektedir - "lütfetse de tanrılar, adamın yiyeceği son yemek bu olsa" - ama ahlâk kurallarına uygun olarak yetiştirilmiş bir delikanlı olduğundan, böyle kaba söz söylemek istemez, Ama gelgelelim, gözleri önünde kocasının Corinna'yı okşamasına nasıl dayanacaktır? Böylece, inceden inceye, koca görmesin ama işini yürütsün diye, bir sürü yol arar.

Kocan yastıkların üzerine uzandığında, alçakgönüllü bir davranışla yaklaş ona
Derken yanına uzan, ama ayağın benimkine değsin.

Ovidius'un âşıkına son ikazı, geceleri hiç bir zaman kocasına boyun eğdiğini açıklamamasıdır.

Kocana gizlice verdiğinde kendini, görevini yerine getiriyorsun, başka çıkar yolu yok ta ondan;
Ama gece sana ne getirirse getirsin,
Ertesi gün, yeminle inkâr et bana onun olduğunu.

Roller değişmiştir: erkek âşıktır kıskanan, artık hakkı olmayan bir zevki alarak koca ihanet etmektedir ona. Evlilik döşeğinde geçirilen gece ihanet saatidir, namussuzluktur. Gerçek aşk gündüz olur, evli kadına âşığı geldiği, pancurların, güneşin parlaklığına kapandığı zaman. Ovidius gizli saat şairidir, iki âşığın birleştiği alacakaranlığın şairi. Corinna ile buluşmalarını en ince renkleriyle anlatmaktadır - ne kadar çekingence kendini verdiğini, yarı saydam etekliğini nasıl savunmakta devam ettiğini, sonunda nasıl karşısında göz kamaştırıcı güzelliğiyle durduğunu anlatmaktadır. Tasvirli lirizmi, sırf duyulara hitap etmesine rağmen, öyle ince, öyle hoş bir üslûptadır ki, hiç bir zaman müstehcen edebiyattan sayılamaz.

Ovidius'un **Amores** adlı aşk-ağıtları, âni bir şöhret getirdi. Daha yirmi yirmibeş yaşlarında kadardı. İyi bir taşra ailesinden olan Ovidius, Atina'da okumuş ve Asyayı dolaşmıştı. Hindistan konusunda da epey şeyler duymuş olması gerek, her neyse, Doğudan şiirlerine özel bir koku veren bir hava getirmişti. Sadece bir parçası kalmış olan ikinci eseri **De Medicamine Faciei** örnek üzerine yazılmış didaktik bir şiir olup, tamamiyle Doğu havasındadır. Sevgilisi Corinna kötü bir losyon kullanarak, o canım altın saçlarını mahvetmiştir, aynı durumda olan birçok kadın daha vardır. Romalı kadınlar, Yunanlılardan çok şey öğrenmişlerdi, ama henüz bu alanda sanat sahibi olamamışlardı. Tabiatın kendilerine vermiş olduğu şeye henüz fazlasıyla güvenmekteydiler. Ama güzellik, sadece tanrıların verdiği bir armağan değildir: İnsanın yardım etmesi gerektir. Hukuk okumuş olan Ovidius, oturmuş, güzellik müstahzarları konusunda tetkiklere başlamıştı, kadınların sıhhatlerini bozmadan nasıl güzel görüneceklerine dair öğütler veriyor, ölçüsüyle, ağırlığıyla bir takım reçeteler tavsiye ediyordu.

Erotizmin kimyasına dalma, Ovidius'un aşk sanatı üstündeki büyük eseri **Ars Amatoria** adlı eserinin yazılmasına sebep olmuştur. Bu da didaktik şiir biçimindedir, ama **Kâmusûtra** gibi, yatak cimnastiği dersleri ihtiva eden sistemli bir eser değildir. Çeyiz,

çocuk ve miras gibi dertlerden uzak olarak, gençlerin nasıl birbirleriyle sevişebileceğini göstermektedir. Cinsiyetin ululaştırılması bir yana, bu kitap, aynı zamanda yazılan aşk türkülerinin en güzellerinden biridir.

Ovidius'a göre aşk sanatı, aşk macerasına hazır, evli bir kadına yaklaşma sanatıdır. Ele geçirmek için, strateji gerektir. Birinci mesele kadının nerde bulunacağıdır. Roma vatandaşının evi bu bakımdan pek fırsat çıkarmıyordu. Kadın, bazan bir ziyafet sırasında görülebilirdi, ama en uygun yol hizmetçisi vasıtasıyla hanımına erişmekti; Ovidius'un kendi bu yaklaşma metoduna başvurmuştur Corinna için. Bu metod, hiç olmazsa edebiyatta çağımıza kadar gelmiştir. Fransız, İtalyan, İspanyol güldürülerinde romantik hanımlar daima hizmetçilerle suç ortaklığında bulunurlar. Çapkınlar bunu bilir; bu yüzden ilk kazanılacak şey önce hizmetçi, sonra hanımlarıdır.

Bu dolambaçlı yol, her zaman ille de gerekli olmayabilir. Genç Romalı kadınlar sık sık tiyatroda olsun, arenada olsun kendilerini gösteriyorlardı. Samimî bağlar kurmak için en iyi yerler buralarıydı. Tavlayacak kimsenin her şeyden önce kendisine güveni olması gerekti. Münasebetsizlikten kaçınmalıydı. Ovidius'un kendi pek ateşli bir âşık değildi, bu bakımdan, başkalarının ila kadınlara birden saldırmaması gerektiğini söylemektedir. Bu, zevki azaltır, üstelik bir erkeğin vekarına yakışmaz. Aygırlar ile boğalar pek o kadar delice davranmazlar, çünkü hayvanlar, onlarda sonunda dişilerinin de kendileri kadar ateşli olduğunu bilirler. Sabır, görgü kurallarını izlemek ve ufak tefek incelikler, herkesi amacına götürür.

Kadın aşkına bağlanmak tekin değildir, çünkü **La donno è mobile**'dir (kadın değişkendir); sadece acemi kocaları olan kadınlar değildir kocalarını aldatan. Bir kadını seven erkek, vücudunu zinde tutmalıdır, bu arada zihnini de ihmal etmemelidir, çünkü zihnin çekiciliği biricik süren şeydir. Kavga etmemeğe bakmalıdır, sevgilisine ihtimam göstermeli, hasta olduğu zaman yanından ayrılmamalıdır. Açgözlülüğünü uyandırmadan zevk verecek olan armağanlar vermelidir ona, çünkü gerçek aşk maddî faydalar üzerine kurulmamalıdır. Erkek okuyucularına bu bilgece öğütlerini verdikten sonra, Ovidius, kadınlara da akıllıca bir öğüt vermektedir, bütün aşk dehlizlerinde dolaştırarak isteğini tatmin edecek erkeği nasıl seçmeleri gerektiğini ve erkeğin aşkının nasıl sürdürüleceğini anlatmaktadır.

Ovidius'un ahlâkçı havası, halk arasında rezalet çıkmasını önleyememiştir. **Ars Amatoria,** Augustus çağının toplumu için bile, fazla ileri gidiyordu. Bir sürü küçük alaylı sözler, şahsî ve toplumsal hayatın ince bir gözlemi, evlerin içine bir göz atış, salonlara, yatak odalarına bakış, hizmetçileri yan yan süzüş - bütün bunlar tedirginlik yaratıyordu. Juvenal'ın sonradan yapacağı gibi, bütün bunları alaylı bir hava içinde anlatmış olsaydı Ovidius, halk yutardı; ama **Aşk Sanatı,** Roma toplumunun bir karikatürü olsun diye yazılmamıştı, gerçek bir portresini çizmekti amacı, ki amacını muhtemelen yerine getirmiştir de. Benzerlik fazlasıyla belirliydi.

Eleştiricilerini yatıştırmak için, Ovidius, aşk üstüne dördüncü bir kitap yazdı; **Remedia Amoris,** mutsuz bir aşktan kurtulma yolunu gösteren, insana üzüntü verici bir kitaptır. Avuntu arayan talihsiz âşık, eskiden âşık olduğu kimseden uzak durmalıdır, buluştukları yerlere uğramamalıdır, onu düşünmemeğe çalışmalıdır. Şiirin yarattığı yankı, eserin kendi kadar tatsızdı. Sanki şairin, kendi gençliğine elvedası gibi bir şeydi. Nitekim Ovidius başka alanlara geçti, Roma'nın bayram günlerine dair yazdığı bir eserle yeniden ün kazandı, Yunan mitolojisinin hayalen yeniden kuruluşu olan **Metamorphoses** (Değişimler) adlı eseriyle daha da meşhur oldu. Elli yaşını geçkin, olgun bir adam olmuştu, gençlikteki günahları unutulmuş, bağışlanmış gibiydi.

Derken birden sürgün cezasına uğrayıverdi. Elba'da izinini geçirmekteyken, İmparatorun bir fermanıyla, Karadeniz'de, Roma İmparatorluğunun en ücra köşesi olan Tomi'ye sürülüverdi. Ne bir sebep söylendi, ne de temyiz hakkı tanındı. Suçunun ne olduğunu belirtecek hiç bir kaynak yoktur. Sürülmesi, İmparatorun kız torunuyla aynı yıla (İ.S. 8) tesadüf ettiğinden, kendisinin bir saray skandalında parmağı olabileceği düşünülmekteyse de, bu sadece tahminden ibarettir. Belli olan bir tek şey varsa, o da Augustus'un, onun etkisinin ahlâk bozucu olduğunu düşünmüş ve hiç bir zaman **Ars Amatoria** adlı eserini bağışlamamış olmasıdır.

İmparator Augustus'un cinsel trajedisi

En tanınan ve saygı gören yazarın Roma'dan sürülmesi, evlilik ahlâkını hafiften alan herkes için, bir uyarma yerine geçiyordu belli ki; öç alma ve mahkûm etme rolüne, vatandaşlarının Augustus adını verdiği kimseden daha uygunsuz bir kimse

olamazdı. Ovidius, gördüklerini inceden inceye çizmişti; Augustus ise onun gördüklerinin meydana çıkmasına sebep olmuştu. Roma için ondan daha kötü bir ahlâk örneği olan başka hiç bir Konsül veya tribün olamazdı. Cinsiyeti pek güçlüydü, ama tâ delikanlılık çağından beri zührevî hastalık çektiği sanılmaktadır. Gençliğinde iktidarını etkileyebilecek belsoğukluğu kapmış olabilir; birleştiği kadınları kısır bırakmıştır. Adının sürmesini çok istemesine rağmen ancak üç karısından biri ona çocuk doğurabilmiştir.

Kendi evlilik hayatı, ihtiyarken, mahkûm ettiği cinstendi. İlk karısı Clodia'dan kaçmıştı; henüz başkasının karısı olan Scribonia ile ilişki kurmuştu; Scribonia teslim edilmeden ancak az önce boşanma yer almıştı. Augustus, ondan ahlâk seviyesi düşük diye ayrıldı - evlilik hayatındaki kötü giden şeyler hep kadınlar yüzünden olurdu - bu kez yine başka bir adamın karısı olan biriyle üçüncü defa evlendi. Livia adlı hanım eski evliliğinden iki çocuk getirdi, ama onunla birleşmesi lânetliydi. Augustus'un lûtfundan yoksun olmamak için, aşağı sınıftan ona taptaze kızlar temin ederdi. Bu kızların bâkire olması gerekiyordu, doktorlar bunun, doğurtucu iktidarını arttıracağına inanıyorlardı, ama Augustus'un derdine deva olmuyordu. Evlâtlık edinmek zorunda kaldı.

Scribonia'dan olan kızı Julia, ondört yaşında evlenmişse de iki kere dul kalmıştır. Üçüncü defa, Augustus onu gönlünün rızası olmadan Livia'nın oğullarından biriyle Tiberius'la evlendirdi; ama Julia kocasına, başka erkekleri tercih ediyordu. Cezalandırmak için, babası onu Pandataria adasına sürdü, orada âdi bir mahpus gibi muamele gördü. Kadının beş çocuğundan, sadece bir kız sağ kalmıştır. Bu başka bir Julia olup, annesi gibi cinsel bakımdan azgındı. Zinaları şehrin dedikodusu olmuştu, Augustus onu da sürdürdü; âşıklarından edindiği bir oğlan çocuk İmparatorun emriyle ölmek üzere açık havaya terkedildi. O da annesi ve Ovidius gibi sürgünde ölmüştür.

İkinci Roma monarşisi ilk yıllarında böyleydi işte. Augustus'un düzeninin dengesinden emin olmaması tabiîdir. Temelde şüpheciydi, ama yaşlandıkça kendini Roma halkının **pater familias'ı** gibi görmeye başladı. Kendi evinde cinsiyetin zorbalığını yok edememiş olabilir, ama tebasını tehlikeli gücüne karşı koruyabilirdi. Altmış yaşını geçmişti ki ahlâk savunucusu oldu ve ailenin korunması için bir sürü kanunlar çıkardı. Bu alanda fazla ileri gide-

miyeceğini biliyordu, yoksa Romalılar baş kaldırırdı; eski aile hukukunun sınırsız baba yetkisini yeniden koymanın imkânı yoktu. Ama tecrübeli bir siyaset adamı olduğu için boyun eğmeyeni en zayıf tarafından vurarak evliliğin kaybetmiş olduğu önemini yeniden kurmağa çalıştı.

Şairler sürülebilirdi; zengin vatandaşlar paraları yoluyla kazanılabilirdi. **Lex Julia de maritandis ordinibus** kanunu ile, evlenebilecek yaşta olan en yakın akrabalarını ancak varis tayin edebilir ve onlara miras bırakabilirdi. **Lex Julia adulteriis** kanununa göre, zinadan suçlu kadınlar çeyizlerini kaybederlerdi, çeyizlerinin yarısı aldatılan kocanın, yarısı da devletin olurdu. Evli erkeklerle bekâr kadınlar arasında (fahişeler dışarda kalmak üzere) cinsel birleşmeler her iki taraf için de ceza konusuydu. Boşanma daha zorlaştırılmıştı: yedi tanık gerekti. Eski sahipleriyle evlenen, özgürlüğüne kavuşmuş esir kızlar kocaları aleyhine boşanma dâvası açamazlardı: böylelikle, çok kolay özgür olmuş olurlardı. Genellikle Augustus'un koyduğu kanunlar erkeklerden çok kadınlar için güçtü, ama birtakım toplumsal meseleleri ve nüfus siyasetini dikkate alıyordu: Devlet tayinlerinde geniş ailelerin babaları tercih edilecekti, vasiyet kanunu ise bekârlara nazaran çocuksuz evli çiftlerden daha çok vergi alıyordu.

Bütün bunlar inceden inceye düşünülmüştü. Ama pratikte yaşlı imparatorun kanunları tamamiyle etkisiz kaldı, kanunlar uzun süre kitaplarda kalmışsa da, kimse umursamamıştır. İmparatorluk sarayı daha iyi örnek olmuş olsaydı etki değişebilirdi, ama durum tiksindiriciydi. Augustus'un halefi Tiberius, huysuz, acayip zevkleri olan bir adamdı; Julia ile olan acıklı macerasından sonra kadınlarla ilişiğini kesti. Sonraki İmparatorların çoğu homoseksüel'dir. Kendisine bağlı kalmayan oğullarından birini esir olarak bir eskrim öğretmenine satmıştır. Büyükannesinin bir takım entrikalarla tahta getirdiği Elogabalus adında genç bir Suriyeli, Roma sokaklarında kadın kıyafetinde gezerdi. Romalılar bu çeşit sapıklarla uğraşmıyorlardı. Boğa ense'li Vitellius, Vespasya'nın askerleri tarafından öldürülmüştür, Elogabalus ise, onsekiz yaşındayken kendi askerleri tarafından hayatına son verilmiştir.

Sadece bir tek homoseksüel İmparator, Hadrianus Romalı tebaları tarafından hoşgörülmüştür. Uzun savaş yıllarından sonra Roma'ya yeniden barış getirmiştir; üstelik, hayatının büyük kısmını Yunanistan'da geçirmiştir. Yunanlılara âşıktı, kendisi Yu-

nan filozofları gibi sakal da bırakmıştı, böylece Yunanlıların homoseksüelliği onda hoşgörülüyordu. Bithynian Antinous adındaki sevgilisi, kıza benzeyen, buğulu gözlü, şehvetli dudaklı atletik bir delikanlıydı. Nil ırmağında boğulmuştur. İmparator, ölümünden sonra bile, güzelliğini seyredebilmek için, bir sürü mermer büstünü yaptırmıştır.

Messalina'nın maceraları

Roma imparatorları içinde en ünlü olanın cinsel bakımdan oldukça normal oluşu insanı şaşırtabilir. Caligula, Nero, Domitianus ve Commodus kadın güzelliğine karşı ilgisiz değildiler, ama tatmin olmak bilmez kadın avcıları da değillerdi. Bıktıkları zaman karılarını boşuyorlardı, ancak canları veya tahtları tehlikede olduğu zaman, kızgın bir halde oraya buraya saldırıyorlardı. Cinsel yaşayışlarıyla sadizmlerini açıklamak güç olur. Diktatörün sadizmi, mutlak iktidar aşkı, ancak bazan cinsel alana geçen yaradılıştan olan bir içgüdüdür. Bunlardan biri Valeria Messalina, erkek-delisi, erkek mahvedici kadın örneğidir. Bir takım yetkili kimseler, aynı zamanda sadist olduğunu da ileri sürüyorlarsa da bu pek doğru değildir. Zamanının başka hakanları gibi, o da zalimdi, ama esas kaygısı cinsel maceraydı. Onu tatmin eden erkek - herhalde pek kolay olmasa gerek - hemen himayesi altına giriyordu; isteğini reddeden erkek, hayatına son vermiş demekti.

Eski kaynaklar Messalina'nın güzelce, oldukça iri kıyım bir esmer olduğunu söylemekte. Bir kabartmasında, bayağı, herhangi bir taşralı hanım gibi durmaktadır, ama Louvre'daki mermer heykeli giyim kuşam bakımından olsun, duruş bakımından olsun, erdemli, vekarlı, oturaklı bir hanımefendi gibidir. Her neyse, Roma'nın sayısız güzellerinden biri olmasa gerek, tahta çıkmasına sebep de herhalde dış görünüşü değildi. İmparator Claudius'un üçüncü karısı olduğunda, ilk gençlik çağında değildi, İmparator ise elli yaşlarında bulunuyordu. Kocası, beklenmedik bir zamanda tahta çıkınca, Messalina'nın ilk işi kendi yetkisini kurmak oldu. Bu yetkiyi Yunan soyundan gelme, özgürlüğünü elde etmiş iki köleye dayayınca, aristokrasinin kendi aleyhine başkaldırmasına sebep olmuştur. Roma asillerinin kanları içinde yürüyerek erişmiştir iktidara; bir keresinde kendisiyle yatmayı reddeden birini

öldürttüğü gibi, başka birini de, bahçesine göz diktiği için öldürtmüştür.

Roma'nın gerçek hakanı olunca, sevgililerini seçmede son derece serbest davranmağa başlamıştır. Bir gün, sahnedeki bir adamı yatağına çağırtmıştır. Fahişeliğin nasıl olduğunu anlamak için gecelerini genelevlerde geçirmeğe başlamıştır. Mamaya kendine bir oda vermesini söylemiş, kapısına da, **lupanar**'lardaki âdet üzerine, Lysisca adını taşıyan bir levha astırmış, sokaktan gelen giden herkesle isteğini doyurmaya çalışmıştır. Bütün Roma'nın diline düşmüş, ama Claudius'un umursamadığını görerek, daha da ifrata kaçmıştır. Claudius Ostia'dayken, genç âşığı Gaius Silius'un karısını boşamasını ve resmî bir şekilde kendisiyle evlenmesini emretmiş; böylelikle tahtı ona vermeyi tasarlamıştı. Ancak, bu imparatora bildirilince, İmparatorun gururuna dokunmuş, Messalina'yı öldürtmüştür.

Bu macera bile, Claudius'u kadınlardan çekinmeye götürmemiştir. Sıhhatini formuna sokmak için, altmış yaşını geçmişken, İmparator ailesinden kendi yeğeni Julia Agrippina ile evlenmiştir, ki bu kadın, birlikte yaşadıktan sonra, kendi öz erkek kardeşi Caligula tarafından sürülmüş, geçmişi şüpheli biriydi. Agrippina otuzunu yeni geçmişti, yine de, yerine kendinden daha genç ve daha güzel kadınların geçebileceğinden korkup duruyordu. Rakip gibi gördüğü saraylı kadınlar ya sürdürülüyor, ya öldürülüyordu. Eski evliliğinden olan Nero adındaki, kendi oğlunun tahta geçmesini sağlamak için, Claudius'un kendi oğlunun tahtı tevarüs edememesini sağlamıştır. Claudius, çok uzun ömürlü olduğundan, onu zehirletmiştir: Claudius'u elinde tuttuğu gibi Nero'yu da elinde tutabileceği ümidi boşuna çıkmıştır ama. İşleri karıştırmağa başlayınca, üstelik Messalina'nın oğluyla birlikte sabotaj hareketine girişince Nero onu öldürtmüştür.

Poppaea Sabina adında Roma imparatoriçeleri arasında vampir olan biri pek çekici genç bir kadındı. Roma tahtına geçtiğinde, onun da ardında bir takım aşk mücadeleleri olmuştu. Nero'nun gözüne takıldığı zaman Pretor Muhafız alayı kumandanının karısı bulunuyordu. Genç imparator bu kadını almadan birtakım kaygılar çekmişti. Sonradan imparator olacak dostu Otho'ya itibarî kocası olarak kadın devretmiş, kendisi Poppaea ile metres hayatı yaşamıştır. Ama bu üçlü evlilik yürümemiştir. Otho karısını Nero ile paylaşmaya yanaşmamış, bu yüzden, Portekiz'deki Lusitania'ya vali olarak sürülmüştür. Poppaea'nın kendi, İmpa-

ratorun metresi olmakla yetinmemekte, İmparatoriçe olmayı istemekteydi.

Bu arada, Ana İmparatoriçe Agrippina, böyle aşağı sınıftan olan bir kadınla birleşmeye karşı çıkmıştır. Tahta kimin geçeceğini tasarlarken, Claudius ve Messalina'nın kızı Octavia'yı almıştı Nero'ya. Octavia annesine benzemiyordu; her şeye boyun eğiyor, uzun süre acı çekebiliyordu. Gene de bir engeldi, bu yüzden Nero onu boşamış ve sürgüne göndermiştir, bu davranışı Roma'da tenkitlerle karşılanınca kadıncağızı öldürtmüştür. Bu durumda Poppaea'nın yolu temizlenmiş oluyordu, artık imparatoriçe olmak hakkıydı.

Nero bu kadının karşısında yelkenlerini suya indirmişti. Ona bir kız doğurunca, Nero sevinçten çıldıracaktı nerdeyse; Poppaea'yı "Augusta"lığa yüceltmiştir, doğduktan birkaç gün sonra çocuk ölünce onu azizleştirmiştir. Nero gittikçe ele avuca sığmaz oluyordu. Poppaea yeniden gebe kalınca, bir kavga olmuş, Nero'nun itmesi, kadının sonradan ölümüne sebep olmuştur. Bütün dünyaya, onu ne kadar sevdiğini göstermek için, Roma İmparatoriçelerine tanınan en büyük saygıyı göstermiş, onu tanrılaştırmıştır, Roma'nın dindar hanımlarıysa, onun adına hemencecik bir tapmak kurmuşlardır. Böylece Messalina'nın sebep olduğu onbeş yıl süren kadın ve cinsel suç iktidarı, son derece gülünç bir evlilik oyunuyla sona ermiş bulunuyordu.

5

GÜNAHKÂR BEDEN

Roma, kanunlarını bütün dünyayı kapsamak üzere koyardı. Bununla birlikte, bu kez, Romalıları da içine alan, bütün insanlık için geçerli olarak bir ahlâk yasasını ilân eden, gezgin birtakım vaizler geliyordu Doğudan. İnsanların, geçici refah ve bu dünya hayatı üstünde daha az düşünmeleri, daha az kaygılanmaları, daha çok, ruhlarını ve ölümden sonrası öbür dünyadaki hayatlarını düşünmeleri öğütleniyordu. Cinsiyet alanında da yabancı vaizler, Romalıları, alışılmadık bir davranışa çağırıyorlardı. Evlilik insanın ömrü süresince olacaktı, boşanma günahtı, eski eşi hayattayken yeniden evlenmek ise zinaydı.

Augustus, ahlâk devrimini ilân ettiği sıralarda, bu gibi vecizeler ortaya atılmış olsaydı, Saray tarafından memnunlukla benimsenebilirdi. Ama şimdi Roma'da hüküm süren Nero ile Poppaea idi. Hıristiyan misyonerlerinin ahlâk dersleri, İmparator ailesinin şahsî hayatının bir tenkidi gibiydi, Roma hukukuna ve Roma toplumunun ahlâk düzenine bir saldırıydı. Üst sınıfları kaygılandıran bir şey yoktu, ama bu yabancı mezhep, proletarya arasında bazı izleyiciler kazandığı için polis işin içinde bazı şeylerin olabileceğini düşündü. Bu gibi öğretileri yayan ve benimseyenler her şeye hattâ Roma İmparatorluğunu devirmeğe bile muktedirdi. İ.S. 64 de, Roma yangınından sonra, engizisyon tarafından sorumlulukları tartışıldığında Hıristiyanlar aleyhine bir kanıt bulunamadıysa da, Tacitus'un dediğine göre, "insanlığa nefret" yüzünden suçlandılar. Katliamlarını düzenlemek için, yeter bir sebepti bu. Romalılar, kendi bildiği gibi yaşamak isteyen bir topluluktu. Hayatı seviyorlar, hayattan faydalanmak istiyorlardı. İmparatorun, tebasına oyun meydanlarında sunduğu eğlenceleri bırakıp da, öteki dünyanın vaadleriyle oyalanan adama tahammül edilmiyordu. Bu gibi insan-düşmanları, Devletin düşmanı sayılırdı.

Yeni inancın anavatanında, Hıristiyan topluluklarının böyle manzarası düşünülemez. Dinin kurucusunun mucizeyle hasta iyi-

leştirmeleri eski neslin hâlâ hatırındaydı. Acıyı azaltmağa, hastaya, yoksula yardım etmeye kendilerini adamış olan Hıristiyanlara, insandan-nefret edenler diye bakılamazdı. İsa'nın izleyicileri, ölümde bir barınak arayan veya sıkıcı bir hayattan kurtulmak isteyen mutaassıp adamlar değillerdi. Tıpkı başka insanlar gibi onlar da, kendi ölülerine nasıl acıyorlarsa başkalarının ölümüne de öyle acıyorlardı. Mezar ötesi daha iyi bir hayat vaadi bile, yeryüzünden vakitsizce ayrılmalarına sebep olmuyordu, çünkü diriliş, fiziksel ölümden hemen sonra olmuyordu, çok uzak bir gelecekteydi: kestirme yolu yoktu bunun. Kendini isteyerek öldüren kimse, cennetin kapılarını kendi yüzüne kapıyor demekti. Yahudilerde olduğu gibi, Hıristiyanlarda da insanın kendi kendini yok etmesi ağır bir günah, Tanrının kulunu dilediği zaman çağırma hakkım bozma gibi bir şeydi.

Kendi niyetiyle canını kendinin alması, insan için, nasıl günahsa, rahimdeki hayatı yok etmek de aynı şekilde günahtı. İnciller bundan söz etmemektedir, bundan çıkarılacak tabiî anlam ise, ilk Hıristiyanların, çocuk düşürmeyi yasak eden eski Musa Yasasını olduğu gibi kabul etmiş olmalarıdır. Daha da ilginç olan şey, sonraki nesillerde, Hıristiyan öğretisi Greko-Romen dünyasında yayılmaktayken bu konudan bahis yoktur. Yunanistan'da olsun, Roma'da olsun, çocuk düşürtmenin kanunda cezası varken, ileri gelen filozoflar ve ahlâkçılar savunuyorlar, halk ise çocuk düşürmede devam ediyordu. Bu sorun ortaya atıldığı zaman, büyük ayrılıkların çıkması gerekti. Cinsel hayatın meseleleriyle o kadar ilgilenen Paul bile, misyoner görevini bu nazik noktaya dokunarak bozmak, tehlikeye düşürmek istemiyordu. Ancak çok sonra, ve apayrı durumlarda, St Augustine, açıktan açığa, eski çocuk düşürtme konusundaki Yahudi yasağını yeniledi ve her türlü gebelikten korunma araçlarını yasak etti.

Hıristiyanlığı ilk yayanları, gebelik kontroluna karşı ses çıkarmadan alıkoyan herhalde cesaretsizlik olmasa gerek. Bir bakıma ahlâksal bir meseleydi, bu konudaysa iki türlü cevap olamazdı. Ama toplumsal cephesi de vardı aynı zamanda, nüfus siyaseti yönü de vardı; bunun, özellikle Yahudilerde olduğu gibi, Doğulu topluluklar için büyük önemi vardı. İsrael'in çocuklarının çoğalması buyurulmuştu. İsa'nın zamanında bile koyu yahudiler bu kanuna boyun eğiyorlardı, oysa sonuçları Yahudi toplumu ya da Devleti için hiç de faydalı olmamıştı. Filistin beş yüz yıllık bir süre özgürlüğünü kaybetmişti, sırasıyla Perslerin, Mısırın, Suri-

yelilerin ve Romalıların hükmü altına girmişti. Memleket küçüktü, ve nüfus fazlalığı vardı; yetişmekte olan nesli besleyemiyecek bir duruma geliyordu. Durmadan yapılan göçler sonucu ülkelerinin dışındaki Yahudi sayısı içerdekilerden daha fazla olmuştu.

İnsan ilişkilerinde devrimci olacak kişilerin, gözden kaçırmaması gereken bir şeydi bu. Musa'nın nüfus siyasetini tayin eden milliyetçi görüş, yeni evrensel öğretinin izleyicileri için yersizdi, iki inanç birbirinden ayrılınca sonunda tamamiyle ortadan kalktı. Öte yandan işin toplumsal cephesi gittikçe daha belirli oldu. Temelde ve hitap ettiği kimseler bakımından aslında yoksul kimselerin hareketinin önderleri, izleyicilerine: "Çoğalın, sizin için iyi olur" diyebilirler miydi? İzleyicilerine açıktan açığa nüfusun artmaması gerektiğini söyleyemedilerse de, aynı yola çıkacak olan iyi öğütlerde bulundular.

Doğum kontrolu ve çocuk düşürme ahlâka aykırı olduğuna göre, biricik yapılacak şey perhizdi. Yeni inancın yayıcıları, bunu Hıristiyan adaylarına bir kanun gibi zorla kabul ettirmeye kalkmayacak kadar akıllı ve pratik kimselerdi. İnsanlığın ortadan kalkmasını da istedikleri yoktu; inananın çocuksuz kalmasını da istemiyorlardı pek. Hıristiyanlık, sadece inanç meselelerinde radikal davranıyordu; cinsel yaşayış ve toplumsal ilişkiler konusunda ideal ile gerçek arasında bir uzlaşma arıyorlardı.. Cinsel içgüdüyü, tabiî bir şey olarak görüp ona karşı saygı duyuyorlardı; ancak insanların "günahkâr beden"in esiri olmamaları gerekti, onlar için kötü olurdu; çünkü - hem fiziksel yapılarını, hem de zihinsel durumlarını etkilerdi.

İnancın en ateşli savunucusu Paul'de bile, bu hoşgörür davranış bellidir. Ergenlik çağındaki herkesin evlenmesini söylememektedir, çünkü çocukların artması, başlı başına bir amaç değildir. Ama çağdaşlarının, Yahudilerin Essenes mezhebindekiler gibi, evliliğe karşı olmalarını da istememektedir. Cinsel ahlâk düzeninin temel ilkesi basit ve açıktır: cinsel perhizi kolay bulan evlenmeyecektir; ama perhiz edemiyecek derecede güclü cinsiyeti varsa evlenecektir. Bu kural, bekârlara olsun, dullara olsun, erkeklere olsun, kadınlara olsun uygulanacaktı. Kişisel eğilimlere veya çekinmelere tam bir özgürlük tanıyan, tamamiyle liberal bir öğretiydi. Başka bakımlardan, eski geleneğe karışmıyordu. Çocukların geleceğini tayin edecek olan gene anne babaydı, ama cinsel içgüdüyü dikkate almaları gerekti. Bâkir olarak yaşamak

isteyen biri hiç bir zaman evlenmeye zorlanmamalıydı, cinsel bakımdan kendini tutamayan da evlenmekten alıkonmamalıydı.

Yeni evlilik dogması

Bütün bunlara rağmen, evlilik bağının kuvvetlendirilmesi gerekiyordu. Bu görevi ilk olarak üzerlerine alanlar sadece havariler değildir: İsa'nın kendi de dünya için devamlı sonuçlar doğuracak olan temel taşını bir bakıma kendi yerleştirmiştir. Evlilik bağının çözülemiyeceğini söylemişti.

Galiledeki başarılarından sonra mucize yaratan genç haham, arkasından büyük bir izleyici kafilesiyle Judea'ya gitmişti. Hahamların resmî temsilcileri bir Ferisî topluluğu, Matta'ya göre onu "ayartmak" için ziyaretine gelmişlerdir. Ama kendisine sordukları ilk soru, hiç de engizisyonla ilgisi olmayan bir şeydi, soruyu izleyen konuşma bir tetkikten çok bir tartışma gibiydi. Toplumsal bir sorun konusunda uzmanlar arasında geçen serbest bir tartışmaydı: herhangi bir sebepten erkeğin karısını boşaması kanuna uygun muydu değil miydi?

Ferisîler, bu konuda, İsa'nın ne diyeceğini merak ediyorlardı, çünkü kendi içlerinde de bu konuda büyük ayrılıklar vardı. Hahamlar arasında iki düşünce ekolü vardı: biri, ancak ispat edilmiş zina durumunda boşanmayı kabul eden Haham Şamay; öteki, yürürlükte olan Musa'nın boşanma kanununu savunan, Haham Hillel'in desteklediği muhafazakâr ekol. Musa'nın kanunu, aslında, Hazret-i İbrahim'in çağındaki, hemen hemen aynı olan Babil kanununun, kadının lehine çevrilmiş halidir. Erkek karısını haydi git diyerek boşayamazdı, bir boşanma ilâmının çıkması, kadına yeniden evlenebilme hakkının tanınması gerekti. Ama İsa'nın zamanında boşanma hakkı pek gevşek bir haldeydi. Karısından kurtulmak isteyen bir kimse boşanma ilâmını kendi yazabilirdi: yetkili makamlar tarafından belgenin onaylanması ve doğrulanması gerek değildi. Boşanma, böylece, Roma'da Augustus'tan sonraki duruma nazaran Filinstin'de daha da kolaydı. Anne-babaları ölmüş, dönecek yeri olmayan kadınlar için bu çok ağır basıyordu.

İsa'nın Ferisîlere, Musa yasasının "yürek katılığı"na verilen bir imtiyaz olduğunu söylemekle ifade etmek istediği şey buydu. Toplumsal duyusu olan herkes devrimin gerekli olduğunu görüyordu; biricik mesele bunun ne dereceye kadar olacağıydı. İsa,

bu meseleyi devrim katından ilkeler katına yükseltmiştir. Tek taraflı, keyfî olarak evliliğin feshi yerine, hem erkeği hem de kadını hayat boyunca bağlayacak tam karşıt bir şey öğütledi.

Bu hukuk tarihinde tamamiyle yeni bir şey değildi. Roma hukuku, dinsel özellikte ve sıkı bağlar gerektiren **confarreatio** denen bir çeşit evlilik tanıyordu. Birleşme, Baş Rahip **Pontifex Maximus** ile on tanığın huzurunda, Hıristiyanlıktaki törene benzeyen bir törenle yer alırdı. Gelin ile güvey, **panis farreus** denen, mayasız ,kutsal bir ekmek yerlerdi birlikte; bu eylemle tanrının vücudunu yemiş oluyorlar, ikisi yaşadıkça da tanrıda birleşiyorlardı. Bu şekilde evlenmiş olan kimse'er için boşanma son derece zordu, başka türlü evlenemiyen patrisyen rahipler için ise imkânsızdı. İmparatorluk zamanında da devam etmiş olup, Filistin'deki hukuk uzmanları tarafından tabiî bilinmekteydi.

Bütün bunlara rağmen, yine de, evliliğin bozulmamasını **confarreatio**'ya boyun eğmiş, sınırlı bir insan topluluğuna inhisar ettirmekle, İsa'nın yaptığı gibi evrensel bir ilke olarak ilân etmek arasında büyük fark vardır. Sadece Musa'nın yasası değil, eski zamandaki toplulukların bütün kanunları da boşanmaya kanunda yer vermişlerdi. Şimdiyse bir günah sayılmağa başlamıştı. Bu, devrimden öte bir şeydi, ihtilâldi, etkisi de, İsa'nın en yakın arkadaşları arasında bile, büyük olmuştu. Efendilerinin ağzından bir sürü yeni fikirler işitmeğe ve benimsemeğe alışmış olan havâriler şaşırıp kalmışlardı. Boşanma kalkıp da, koca karısını bırakamazsa, evlilik, erkek için çok güç olacaktı, çoğu kimse de hiç bir zaman evlenemiyecekti. Bunun sonucu, evlenme bağını kuvvetlendirmek değil, evlilikten kaçma olacaktı.

İsa bu karşı fikri incelemedi: havârilere sadece herkesin evlenmiyeceğini söyledi. Bazı erkekler, doğuştan hadımdılar, bazıları sonradan hadım ediliyordu, bazılarıysa, gözleri göğe çevrildiğinden, evlilikten çekiniyorlardı. Bu durumda, kadınla, hayat boyunca ve vazgeçilemiyecek bir mukavele yapmayı güç bulanlar evlenmesin daha iyiydi. Çünkü evlilik, insan tarafından yaratılmış bir kuruluş değildi; Tanrının yaratış tasarısında var olan bir tabiat kanunuydu. Karı ile koca "bir vücut" idi: bir kere birleştiler mi, hiç kimse onları ayıramazdı artık.

Zina ve çocuksuzluk

İsa, boşanmayı tamamiyle mi ortadan kaldırıyordu, yoksa

bazı istisnalar tanıyor muydu? Türlü Hıristiyan kiliseleri bu konu üzerinde, herhangi bir sonuca varmadan, tartışmış durmuşlardır. Katolik Kilise, İsa'nın sözlerinin hiç bir istisna ifade etmediği üzerinde dururken, hemen hemen bütün Protestan Kiliseleri tersini düşünmektedir. Aralarında anlaşma olmadığına göre, metinlerden her iki anlam da çıkıyor demektir. Matta'ya göre İncil'deki boşanma yasağından söz eden iki bölümden sonra şu sözler gelmektedir: "Zina dışta kalmak üzere, karısını boşayıp da başka bir kadın alan herkes zina işliyor demektir." Bununla birlikte, Mark ve Luka'ya göre İncillerde o yerlerde bu istisnadan söz yoktur, Paul boşanmayı kayıtsız şartsız yasak etmektedir.

Hepsi bununla da bitmiyor. Zina anlamına gelen Yunanca **pornia** ve Lâtince **fornicatio** kelimeleri daha çok orospuluk karşılığı olup namuslu bir kadının arasıra yapacağı kaçamakları ifade etmemektedir. Bu ifadeye göre, sorun nasıl yorumlanacaktır? Matta'yı kabul edecek olursak, Tanrının huzurunda boşanmayı doğru çıkarmak için tek bir zina hareketi yeter mi, yoksa devamlı sadakatsizlik mi gerektir? Daha birkaç yıl önce İngiliz Kilisesi, birinci yorumu kabul etmemiş ve tek bir zina suçunun boşanma için yeterli sebep olmayacağını ilân etmiştir.

Binlerce ailenin hayatları için bu meselelerin büyük önem göstermesine rağmen, hâlâ Hıristiyanlığın evlilik üstündeki gerçek ruhuna dokunmamaktadırlar. Zinayı önlemek için şimdiye dek hiç bir kanun başarıya ulaşamamıştır. Tarih zamanlarının ilk başlarında, zina işleyen kadın hayatını tehlikeye atmış oluyordu. İ.Ö. altıncı yüzyıl sıralarında, uygar ülkeler bu zalimce cezalardan vazgeçmiş, daha yumuşak cezalar koymuştur. Çoğu ülkelerde iki cins tarafından işlenen zinalardaki büyük nisbetsizlik gittikçe azalmıştır. Roma'da eşlerden birinin ötekini sadakatsizlik yüzünden boşaması kolaydı. Boşanmanın mutlak olarak yasak edilmesi daha da ilerilere gidiyor. Bir bakıma ifrata kaçıyor, çünkü bazı durumlarda suçlu taraf hiç bir ceza yemeden paçasını kurtarıyor, haksızlığa kurban giden koca veya karı kendisini aldatmış eşle yaşamağa devam etmek zorunda kalıyor. Kilise hukuku bu çıkmazı şöyle halletmiştir: boşanma yerine ayrılık; yani yiyeceği, yatacağı yer ayrı olacaktır ama suçsuz eş yeniden evlenememektedir. Bacağını kazada kaybeden biri gibi kaderine katlanması gerekmektedir.

Boşanma hakkı üstündeki tartışmalarda esas sebep zina idiyse

de - ya da yakın zamanlara kadar böyleydi, çünkü çağdaş Amerikada bu alanda yeni düşünceler yer almıştır - İsa'nın zamanında, özellikle Doğu ülkelerinde ikinci derecedeydi. Eski zamanda evli'ik, her ülkede her şeyden önce nesil yetiştirmek için girişilen bir ortaklıktı. Buydu biricik amacı, herhangi bir durumda bu amaç yerine getirilemediği zaman da evlilik bozulabilirdi, bozulmalıydı da. Zina değil, esas kısırlıktı boşanmayı bozacak olan unsur. Evli'ik çocuk meydana getirmemişse, karısını boşayıp kendisine çocuk doğurur ümidiyle başka bir kadını almak, birçok ülkede erkeğin hakkı, hattâ ödeviydi. Kısırlığın sebebi açık olarak erkekte idiyse kadının da kocasını boşama hakkı vardı. Nüfus siyasetinde, yoksullukta, rahat aramada, çeyizde ve evlâtlık edinmedeki değişik'ikler, evliliğin bu ana amacını gö'gelemiş olabilirse de, Roma'da bile daima belirli olarak kalmıştır. Hiç bir kanun koyucusu, bu konuya dokunmadan edememiştir.

Hıristiyanlıktaki yeni ve devrimsel unsur, eski gelenekten ayrılmasıdır. Kısır kalan ev'ilik'er bile bozulamıyacaktı, çünkü evliliğin biricik amacı çocuk yapmak değildi. Çocuk gelirse hoş geldi safa geldi; sevgi ve dikkatle büyütülmesi gerekti. Ama evliliğin evlilik o'ması için, buna ihtiyaç yoktu. Kısırlık, evli çiftlerin ayrılıp başka verimli ortaklıklar araması için sebep sayılamazdı. Ev'ilik, ifadenin en yüksek anlamıyla cinsel bir ortaklıktı. Cinslerin birbirlerini çekmelerine, erkeği kadına kadını erkeğe bağlayan, doğrudan doğruya olan bağa dayanıyordu. Ama aynı zamanda fizyolojik unsuru aşan bir ahlâk unsuru da bulundurmaktaydı içinde. Hiç bir erkek iki kadınla, hiç bir kadın da iki erkek'e birvücut olamazlardı. Evli eşinin hayatında başka bir kadınla ilişki kuran bir koca zina işliyor sayılır; günün kanunları altında, boşanmış olsun olmasın bu böyledir. Dinsel anlamda boşanma o'mayacağı için, birinci eş yaşadıkça ikinci bir evlilik de olamaz. Ancak ölüm ayırabilir kadınla kocayı. Yeni inanç budur.

Kadınların durumu

Hıristiyanlık dogmasındaki evlilik, ilkin herhangi bir ülkenin kanunu değildi. Sadece inanana hitap ediyordu. St Paul'ün mektuplarında görülebileceği gibi, misyonerler ilkin, yeni öğretiyi

çokkarılılığın hüküm sürdüğü ülkelere sokarken pek dikkatle davranıyorlardı. Her neyse, üyelerinin tamamiyle yeni öğretiyi izlediği Hıristiyan toplulukları gittikçe artıyordu.

Bunun sonuçları ne olmuştur? Bunun ilk ve kaçınılmaz sonucu olarak - iktidarsız kocalar ve kısır kadınlar boşanma yoluyla bırakılamıyacağından - çocuksuz evliliklerde bir artma görüldü. Hıristiyanların tabiî bir şekilde artması böylelikle azalmış oluyordu. Bu unsur dikkatten kaçırılmamalıdır, çünkü kadınların hastalıklarının çoğu için tedavi yetersizdi, hattâ hiç yoktu, ister istemez bugünküne nazaran daha çok çocuksuz evliliklerin olması gerekti.

Servetlerini bırakacakları zengin aileleri de etkiliyordu bu. Eski çağlarda, miras hakkı bütün aile hukukunun temeliydi. Şimdiyse, bunu dikkate almayan bir ahlâk öğretisi gelmiş bulunuyordu, üstelik karısı kısır olan genç ve sıhhatli bir erkek başka biriyle evlenerek çocuk sahibi de olamıyordu. Boşanma yasağı sadece bir ahlâk ilkesi değildi, zenginlerin tehlikeli bulduğu iktisadî bir cephesi de vardı işin. Hıristiyanlığın, hiç olmazsa erkekler arasında uzun bir süre yoksulların dini olarak kalmasının sebeplerinden biri de budur şüphesiz.

Bu gibi sakıncalara karşı gösterilebilecek olumlu fayda, ailenin daha çok sağlamlaşması olmuştur. Erkekle kadın arasındaki bağ o zamana kadar görülmedik bir derecede kuvvetlenmiştir, dolayısıyla anne-babayla çocuklar arasındaki bağ da kuvvetlenmiş oluyordu. Aile ilişkileri basitleştirilmişti. Dullar yeniden evlenebildiklerine göre üvey çocuklar ve kardeşler hâlâ vardı, ama gittikçe azalıyorlardı, kan-bağı da her zamanki gibi oluyordu (oysa İsa'nın zamanındaki Roma'da başka türlü olmuştu).

Evliliğin bozulamamasının en önemli sonucu şüphesiz bunun kadınlara verdiği güven olmuştur. Çünkü boşanmaların çoğunda haksızlığa uğrayan kadın olduğundan, kadınların çoğu boşanma yasağından faydalanmış olmalıdırlar. Bozulamıyan evlilik her zaman mutlu bir evlilik değildi ille de; ama kadın kendi işlemediği bir suç yüzünden kapı dışarı edilme korkusundan kurtulmuştu. Çocuk doğuramasa bile, güven altındaydı. Ömrünün sonuna kadar başını sokacağı bir dam vardı - hiç olmazsa kocasının ömrü boyunca. Güven duygusu, kadınlar arasında Hıristiyanlığa katılanların sayısını arttırdı.

Bununla birlikte, Hıristiyanlığın kadınlara sağlamış olduğu biricik fayda da bu olmuş oldu. Kanun karşısında cinsiyetler

arasındaki genel eşitsizlik eskisi gibi kaldı. Yeni dinin kadınlara sağladığı durum, Roma'da erişmiş oldukları durumdan aslında bir adım daha geriydi. Hıristiyan topluluğunun kendi içinde bile eşitlik yoktu. Asya ülkelerinin çoğunda Mısır'da, Yunanistan'da, özellikle de Roma'da - Bâkire Rahibeler Roma'nın başlıca ileri gelenlerindendi - kadınlar yüksek dinî mevkilere geçebilmekteyken, Hıristiyanlık, bu gibi mevkilerin kapısını kapamıştı onlara. Özel hayatta da erkeğin eşiti olmaktan uzaktı. Evlilikte kadınlara kocalarının buyruğu altında oldukları söyleniyordu. Yunanistan bile, bu denli geniş kapsamlı ve açık bir ifadeyle buyruk altında olduklarını söylememişti; Yunanistan'da kadın ev işlerinin başıydı, Roma'daki domina ise daha çok şeye karışırdı.

Yeni dinin getirmiş olduğu eşitsizlik muhtemelen pratikte o kadar ileri değildi: ülkenin âdetleri bunu yumuşatıyordu. Aynı zamanda unutulmaması gereken bir şey de Yunanistan'da, Roma'da ve Doğu ülkelerindeki aile hukukunun mal mülk sahiplerine göre yapılmış olmasıdır. Kanun koyucular, yoksullar için pek kafa yormuyorlardı, miras kalacak, dağıtılacak veya yönetilecek bir şey arıyorlardı. Oysa ilk Hıristiyan toplulukları genellikle yoksullar arasından meydana getirilmişti. Yine de kadının şahsiyetinin erkeğin buyruğu altında olması, Hıristiyanlık zengin çevrelere girdikten sonra bile Hıristiyan aile hukukunun başlıca ilkesi olmuştur. Karı koca arasında ev işleri konusunda herhangi bir çatışma veya fikir ayrılığı olduğunda, kocanın isteği üstün geliyordu. Koca karısını sevmek ve şefkat göstermek zorunluğundaydı ama karının kocasına boyun eğmesi gerekmekteydi.

Kadınlar bu hak ve görev dağıtımını tamamiyle tabiî buluyorlardı; yoksa Hıristiyanlığı bu kadar kolaylıkla benimsemezlerdi. Bununla birlikte, İ.S. birinci yüzyılda kadınlar babalarının veya kocalarının izni olmaksızın sokağa çıkamamayı bıraktılar, hapis olmaktan vazgeçtiler. Doğuda bile kamu hayatına girmeğe başladılar. Şehirde olsun, Devlette olsun, nelerin olup bittiğini biliyorlardı; zihinleri uyanıktı; çağın dinsel hareketlerini canlı bir merakla izliyorlardı (bir sürü yeni mezhep içinde Hıristiyanlık sadece bir tanesiydi). Essenes'de olduğu gibi, yeni mezheplerin özellikle erkeklerden meydana gelen toplulukları dışta kalmak üzere, izleyicileri kadınları da içlerine alıyorlardı. Çağın büyük dinleri, Mısır'da Osiris'e, Frikya'da Attis'e, Suriye'deyse Adonis'e tapma, tipik kadın dinleridir. Ölüm ve diriliş, acı çek-

me ve pişmanlık, ikide bir geçen dinsel **leitmotif**'lerdir. Persler arasında çıkan, çok geçmeden de Roma lejyon askerlerinin katıldığı Mithras dini bir yana, hepsi de nazik dinlerdir. Tanrılarla devler, tanrısal insanlarla canavarlar arasında savaşlar yoktur artık. Dökülen bir kan varsa, bir yanlış eylemin yapılmış olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, bütün bu dinlerde mistik bir unsur vardır. Sembolizm'leri, kafadan çok kalbe hitap etmektedir. Tören'ler, inananı ya başka bir dünyaya götürmek ya da o dünyaya hazırlamak içindir. Bunlar kaçış dinleridir.

Maria Magdalena

Hıristiyanlık, eğer tâ baştan dikkatini özel olarak kadınlara çevirmişse - bütün çağdaş kayıtlar bunun böyle olduğunu göstermektedir - dinin içindeki mistik ve metafizik unsurlar yüzünden değildir sadece, çünkü bu unsurlar aynı şeklide başka din'erde de vardır. Oysa İsa'nın öğretisi insanlığa bundan fazla bir şey vermektedir; yeni bir değerler düzeni getirmektedir. En son dereceye varıncaya kadar, hattâ çelişmelere düşme pahasına, bütün dünyayı içine alma amacını güderek, "düşmüş kadın"lara bile şefkatli davranmaktadır. Fahişelik eden kadın günahkârdır: bu açıkça belirtilmiştir. Ama fahişelikten fahişeliğe fark vardır. Fahişeler zenginler gibi lüks içinde yaşasalar bile, yine de yoksullardan, sömürülenlerden sayılır, bu yüzden gerçek büyük günahkârların yanında bir derece daha iyidir.

Ferisilerle olan bir tartışma konusunda İsa, açıktan açığa: "Orospular Tanrının ülkesine sizden önce gidecekler" demiştir. Bu, İsa'nın başka bir sözünü hatırlatmaktadır, bu söze göre zengin birinin Cennete girmesi bir devenin gözlü iğnenin deliğinden geçmesinden daha güçtür. Ama fahişeler, girmiş oldukları günah yolunda yürümede devam ederlerse onlar da tanrının sonsuz rahmetine eremezler; yine de onların durumu Ferisîlerinkinden veya zengin adamlarınkinden daha kötü sayılmaz, çünkü düşmüş kadınlar öğütle doğru yola sokulabilirler; pişman olup tövbe edebilirler.

Pişman olan günahkârlardan biri, Yeni Ahiddeki ünlü fahişe Maria Magdalena'dır, bu kadın Galile'nin bir şehrinde, muhtemelen de Kapernaum'da, mesleğini sürdürmekteydi. Sonradan çıkan bir efsane, kadının daha önceki hayatı hakkında epey şey söylemiştir. Magdala'da (ki adı oradan gelmektedir) zengin bir

mülk sahibinin karısıdır, ama erkenden dul kalmış, servetini boş yere harcamış ve yavaş yavaş fahişeliğe düşmüştür. Bu hikâye Alcuin'in öğrencisi Hrabanus Maurus tarafından büyük günahkâra ithaf edilen bir hayat hikâyesinde, ondokuzuncu yüzyılın saray edebiyatında geçmektedir ilk olarak. İlk Hıristiyan yazarlarının bundan haberi yoktur.

İncillerde Maria Magdalena bambaşka bir ışık altında gözükmektedir. Galile boyunca yaptıkları misyonerlik yolculuklarında kendilerini maddî ve manevî rahatsızlıklardan kurtardığı için, inançla ve müteşekkirlikle onlara bakarak, İsa'yı ve havârilerini izleyen kadınlardan biridir. Maria Magdalena bir ruh hastasıydı: kendinin birtakım cinlerin esiri olduğunu sanırdı. Ama "yedi cin" onu bırakmıştı, onun yerine iyi bir ruh gelmiş, böylelikle gözleri de açılmıştı. Onu iyi eden Nazarenli Hahamın insandan ileri bir varlık olduğunu görmüş ve kendini mânen ona bağlanmış hissetmişti.

Bu garip kadının, dünyevî hayatı hakkında İncilden öğrendiğimiz sadece "şehirli bir kadın olduğu ve günahkâr olduğu"dur. Küçük çapta bir fahişe mi yoksa büyük hetaira'lardan mıdır, onu bile bilmiyoruz. Onu mürekkeple, resimle ve sahne oyunuyla yüceltmekde yorulmayan sonraki insanlar, daha renkli varsayımdan yana çıktılar. Onun hakkında ilginç bir kitap yazmış olan çağdaş bir kilise adamı, kadının lüks bir villâsı olduğunu ve Ferisî Simon'un evinde telle işli ve incilerle bezenmiş kırmızı bir tuvalet içinde yemeğe kaldığından söz edilmektedir. Bu teferruatlardan hiç biri İncilde yoktur. İncil yazarı Luka tarafından tanınan, kadının olan biricik mal, sonradan alçakgönüllülükle getirip efendisinin ayaklarını yıkayacağı mermer bir koku kavanozudur. Bazı filologların **Magdalena** adını Magdala adındaki yerden değil de, "berber" anlamına gelen bir kelimeden türettiklerini de söylersek, tarihin bu en ünlü fahişesinin dünyevî hayatı hakkındaki bütün çağdaş kaynakları ortaya koymuş oluruz.

Büyük bir şey değil, ama çelişmeler bakımından ilginç sonuçlar vermektedir. Bu kadının hayatındaki her şey en son uçlara uzanmaktadır. Halktan bir günahkârın, pişman olup, erdemli bir kadın durumuna gelmesinin hiç bir olağanüstü yanı olmazdı. Ama Kapernaum günahkârı Magdalena ile Lazarus'un kızkardeşi "Pişman Magdalena" aynı kadın değildir. Sâkin bir pişman'dan ileri bir şeydir: inancın yayılmasında etkin bir etken olmuştur. İsa'nın mezarının boş olduğunu anlayan ve haberi havârilere ulaş-

turan ilk odur; fiziksel ölümünden sonra, İsa'nın vücudunu ilk gören ve sesini işiten odur. Bu bakımdan Dirilişin ilk tanığıdır. Başka hiç bir dinde, cinsel bir kadın günahkâr yoktur dinsel rolü bu denli önemli olan. Maria Magdalena en yüksek dereceye çıkarılmış hoşgörüyü ifade etmektedir.

Gula ile Libido

Bununla birlikte, hoşgörü çağı uzun sürmemiştir. İ.S. birinci yüzyılın sonlarına doğru ilerici bir tepki başladı, yeni inancı izleyenlerin kendilerinin de altında acı çektiği baskının bir sonucudur bu tabiî. İmparator Domitianus'un saltanatı sırasında (İ.S. 81-96), Hıristiyanlık bütün Roma İmparatorluğunda yasak edilmişti. Vaftiz töreni kanuna aykırıydı, bunun için yeraltında kat kat yapılmış mezarlara başvuruyorlardı. Fiziksel karşı koyma konu dışıydı, ancak manevî karşı koyma kalmıştı. Bunun için, inananın zırh giymesi gerekti. Günahların bağışlanması, Hıristiyan olmak için elzem bir başlangıçtı, ama zaten Hıristiyan olarak doğmuş kimseler için durum başkaydı: hiç bir zaman günah işlememeleri gerekti.

Gula ile **libido,** yani taşkınlık ile ahlâksızlık, insanlığın baş düşmanlarıdır. Bunlar riyazet ile yenilmelidir. Riyazeti benimseyen, ilkin kendi içine kapanık küçük bir topluluktu, Yahudi Hıristiyanlar deniyordu onlara. İsa, daha sık olarak da St Paul tarafından kullanılan "beden" ifadesi, zihinlerinin karışmasına sebep oldu. Bedeni hem kelimenin tam anlamıyla hem de mecazî anlamıyla reddetmeğe başladılar: et yemiyorlar ve cinsel birleşmede bulunmuyorlardı. İkinci yüzyılın ortalarına doğru, ciddî bilginler de kendilerini bu meseleye verdiler ve ilginç sonuçlara vardılar.

Birinci soru tabiî: "Kutsal Yazıt ne diyor?" idi. Buna cevap vermek kolay değildi, çünkü her nekadar İncillerde cinsel perhizde bulunulması konusunda genel hiç bir nokta yok idiyse de, St Paul'ün birçok sözleri oraya doğru yöneliyordu. Paul'ün kendi, herkesin cinsel perhizde bulunmasını öğütlemekten uzaktır ama tam bir bâkirlik içinde geçecek ömrün tercihe değer olduğunu da saklamıyor, inanan bir Hıristiyan ve inancı yayan bir misyoner olarak görevlerini yerine getirmede bâkir olmanın daha iyi olacağını düşünüyor. Bir keresinde, "kadına değmemek yeğdir" demiştir. Çilecilik bu söz üzerine atmıştır temelini. Çok

daha serbest görüşlü, bir sürü başka sözler içinde, bunun ancak bir tanesi olduğu doğrudur; bunun derin inancını ifade ettiğini düşünsek bile sadece kişisel görüşüdür, başka havârilerin fikir ve davranışları tarafından doğrulanmış değildir. Vahiyi doğrudan doğruya İsa'nın ağzından dinleyen oniki havariden biri, Pier, evlenmişti. Bu bakımdan kanıtı Hıristiyan Kilisesini kuranlarda aramak imkânsızdı.

Evlilik öncesi cinsel birleşmeler meselesi de vardı. Bu bakımdan, libido'ya karşı saldırmak için alan boştu, çünkü Yeni Ahid'de dişe dokunur, lehte veya aleyhte herhangi bir şey yoktur. Yeni öğretinin öncülerinin ve kurucularının, Eski Ahid'deki bu konudaki fikirleri zımnen kabul ettiği düşünülebilir olsa olsa. Musa'nın Yasasına göre, bâkirelik kızlarda aranıyordu, delikanlılarda değil. Bu bakımdan, erkeğin durumu son derece imtiyazlıydı. Zifaf gecesinde eşini kız bulmadığı takdirde kızı babasına geri vermede serbestti. Boşamaya bile hacet yoktu; bir sahtekârlık söz konusuydu, evlilik de sahih sayılamazdı.

Hıristiyanlığın boşanma yasağı, işleri karmakarış bir duruma getirdi. Evliliğin bozulamaması, erkekle kadının vücutlarının birleşmesi üzerine dayanıyorsa, bekâretini kaybetmiş bir kadını kovabilir miydi, yoksa kaderine katlanması mı gerekti? Bu bir hukuk konusuydu ama aynı zamanda ahlâk konusuydu da, çünkü bekâret elzem idiyse başka bir soru çıkıyordu ortaya: evlenmemiş olan kadınlar ve hele evli kadınlar cinsel birleşmede bulunamadığına göre, bir erkek evlenmeden önce bâkir olmaz da ne yapardı? Bunun çaresi fuhuştu. Bu, bütün ülkelerde pratikte bir emniyet supapı görevi görüyor, erkeklere evlilik-öncesi cinsel birleşmede bulunmasını sağlarken bâkireliğin ve evlilik sadakatinin korunmasını gerçekleştiriyordu. Bununla birlikte, tabiî, riyazetten yana olanlar libido'nun en utanç verici şekli olan bu hal-çaresini tiksinerek reddettiler; tabiî bu kuramsal bakımdan böyleydi, çünkü işin pratiği başka türlüydü, özellikle cinsel perhizi öğütleyenler arasında durum bambaşkaydı.

Ne sağduyu ne de mantık, riyazet için sağlam bir temel bulamadığından, savunucuları en çapraşık metafizik birtakım düşüncelere, olmayacak şeylere başvurdular. Bu çeşit ilk kuram Suriye'den geldi. Bunu ortaya atan, filozof Saturninus ya da Satornil, dünyanın melek ve cinlerle dolu olduğuna, insanların ruhları için savaştığına inanıyordu. Kötü ruhların başında Şeytan vardı, Şeytan insana günahkâr beden zevkini tattırmış, onu ne-

sil çoğaltmaya ve evliliğe sürüklemişti. Şehvet sonucu olmayan, kendi de tertemiz olan İsa'dan geliyordu her türlü iyilik ve saflık.

İnsanların, şehvet sonucu meydana gelmiş olmaları yüzünden günahkâr olacakları fikri, sonraki yüzyıllar boyunca Hıristiyan teologlarının ve filozoflarının tartışmalarım teşkil etmiştir. Çağın ileri gelen düşünürleri buna katılmışlardır. Şeytan ve melek hikâyeleri yavaş yavaş bırakıldı, kuram dünyaya daha uygun ve daha bilimsel bir hale getirildi. St Augustine cinsel-ahlâksal bir soyaçekim kuramı olan ilk günah öğretisini ortaya attı. Günah, nesillerden nesillere fasit bir sıra halinde geçmektedir: şehvet-üreme-dünyaya günahkâr birinin gelmesi; derken yeniden şehvet-üreme... Bu Adem'in cennetten kovulmasından beri sürüp gitmektedir. Papa büyük Greguar'ın kendi (İ.S. 590-604) bile, anne ve babamız şehvet itkisiyle bizi dünyaya getirdikleri için, günah işlemişlerdir diye beyan etmiştir. Üretim organlarının söz dinlemeyişi ve disiplin altına girmemesi, ilk günahın bir kanıtıydı.

Kilisenin, en ileri gelenlerinin söylemiş oldukları bu sözlerin, gösterdiği gibi, günah meselesi, giderek tamamiyle fizyolojik bir mesele halini alıyordu. Halk babaların günahından söz ettiği zaman yapılan atıf, Eski Ahit'teki gibi, sonraki nesillerin cezasını çekmesi gerektiği ataların işlediği genel bir şeye değil, belli bir şeye idi: yani üretim eylemine. Genelevde olsun, evlilik yatağında olsun cinsel birleşme şeytanî bir şeydi. St Augustin'e göre eşler arasındaki birleşme **copula carnalis** ile erkeğin fahişeyle birleşmesi **copula fornicatiroa** arasında fiziksel bakımdan büyük fark yoktur. İkisi de günahtır onca. İki yüzyıl sonra Papa Greguar da St Augustine'in fikrini desteklemiştir: evlilik içindeki birleşme bile günahtan uzak değildi.

Riyazet çağı

Tevarüs edilen günahtan nasıl kurtulunacaktı? Ilımlılar bir uzlaşma arıyorlardı. Tam bir cinsel perhiz istemiyorlardı, sadece insanların, ellerinden geldiği kadar, evlilikte bile cinsel birleşmeden kaçınmalarını öğütlüyorlardı. Augustine'in dediği gibi "talep" etmeleri gerekti. Öte yandan Radikal parti, erkeklerin baştan çıkarmaya karşı sıkı durmalarını ve kadınların tamamiyle kaçınmalarım ileri sürüyordu. Tipik bir erkek edebiyatı olan bütün riyazet edebiyatında, kadın gerçekten suçlu bir varlıktır. Baştan çıkartıcıdır, tıpkı atası Havvâ gibi; ondan çıkar günah-

kâr fikirler; erkekten daha şehvete düşkün ve saldırgandır, üstelik düşüncelerini gizlemesini pek iyi bilir. Atina'da doğmuş, bilgili ve serbest düşünür bir ilâhiyatçı olan İskenderiyeli Clement daha da ileri giderek şöyle demektedir: "Bütün kadınlar, kadın olduklarını düşündükçe, utanmalıdırlar."

Bütün Kilise ululları bu arada, bir nokta üzerinde anlaşıyorlardı: yarı yarıya perhizde bulunmak, şeytandan yarı yarıya kaçmak demekti. Gerçekten dindar bir adamın, hiç cinsel birleşmede bulunmaması gerekti: ancak böyle erişebilirdi iç sükûna. Bu yüksek amaca, fedakârlık etmeden erişilemezdi: böylece İskenderiye ekolünün en büyük ve orijinal düşünürlerinden Origen kendini hadım ederek insanlığa bir örnek vermek istemiştir. Bununla birlikte, bu, en dindarlardan bile mantıken istenebilecek bir şey değildi pek - üstelik bütün meseleyi hallediyor muydu ki? Hadım edilmiş olanların normal kimselerden çoğu zaman daha çok günahkârca fikirler beslediği biliniyordu. Günahtan kendini kurtarmak isteyen kimse, ilkin ruhunu temiz tutmalıydı, vücudun temizliği de ardından gelirdi. En iyisi bâkirliğe adamaktı kendini.

Manastır Doğuda uzun zamandır bilinen, saygı gören bir kuruluştu, bâkirlik hareketi Doğuda başlamıştı. Kendisi bir mistik olan Likyadaki Olimpus piskoposu Methodius, bunu savunuyordu. Kadınları Şeytanın kızları olarak tasvir etmiş olan Origen'e karşı şiddetle saldırdı. Methodius, öyle bile olsalar diyordu, onları günahın pençesinden kurtarmak ve doğru yola koymak zorundayız. Origen gibi Methodius da, Yunan kültürüne gömülmüş, Platon'a edebî örneği gibi bakıyordu. Bu, ona **On Bâkirenin Şöleni** adlı eserini yazma gibi garip bir fikir vermiştir. Platon'da, aşk dostları Eros üstünde nasıl tartışıyorsa, Methodius'un bâkireleri de bâkirliğin faydaları üzerinde tartışıyorlar ve sonunda bâkirliğin evlilik mutluluğundan çok daha üstün olduğu sonucuna varıyorlar. Konuşmalar, dik bir tepe üstünde, Felsefenin kızı olan Arete'nin bahçesinde yer alır. yazık ki bu konuda, hiç de bâkirelikle uyuşmayan yorumu okuyabilecek Freud'çular yoktu o zaman! Söyleşiler pek yeknesaktır, çünkü Methodius bir Eflâtun değildir. Bununla birlikte, bir tarih açacak tek bir cümlecik söylemiştir: temiz bir bâkirenin ruhu, İsa'nın gelini olabilir.

Bu fikir yeni değildi. Ruhun Tanrıyla birleştiği, "Ezgiler Ezgisi"nden gelmekteydi. Bununla birlikte, Yahudilerin Tanrısının kendi de sadece bir düşünceydi, onun resmini yapmak yasaya aykırıydı. Oysa İsa bir erkek olarak dünyaya gelmişti, çizgileri

bir sürü mihraba yerleştirilmiş yakışıklı bir adamdı. "İsa'nın gelini" fikri büyülü bir hava yarattı. Hıristiyanların bulunduğu bütün ülkelere yayıldı. Riyazetle uğraşan teologlar birtakım şeyler ilâve ettiler, cinsel hayattan alınmış birçok imajlar ve çağrışımlarla süslediler bu fikri. Makarios, biricik malının vücudu olduğu, zavallı bir kız gibi gösterir ruhu. Bununla birlikte, Göklü Güvey yeryüzü nimetlerine aldırmamaktadır. Bâkireyi sevmekte, onunla evlenmek istemektedir. Nişanlanma böylece evlenme halini almaktadır, birçok yazarlara göre de temiz bir bâkirenin ruhu İsa'nın gelini olmuştur bile. Libido artık yokedilmiş değildir, tabiatüstüne çıkarılmıştır.

Batı, bunu Doğudan daha da ileriye götürmüştür. Harnack şöyle yazmaktadır: "Kendilerine yasak olan cinsel-duyguların tamamiyle başka alana geçirilmesi, batılı rahip ve rahibelerin bir özelliğidir." Augustine'in öğretmeni Ambrose, İtalya'daki bâkireliğin yayıcısı olmuştur. Bu Romalı asil, "Batılı piskoposların İmparatoru", bu konuda beş uzun eser yazmıştır. Kaçırılarak, doğuda adı çıkmış bir eve yerleştirilmiş fakat kaçarak şehit olmuş olan Antakyalı bâkire St Thekla'yı öven kitabı öyle ilgi uyandırmıştır ki, genç bâkireler Afrika'dan Milano'ya gelip, Piskopos Ambrose'un himayesi altında rahibe olmağa başlamışlardır.

Riyazet sarhoşluğu, dördüncü ve beşinci yüzyıllarda, Roma İmparatorluğu gittikçe daha büyük süratle çökmeğe başladığı sıralarda, son noktasına varmıştı. Çoğu kimsenin, Roma'nın çöküşünün sebebini çocuk yapmaktan kaçınmada aramış olması muhtemeldir. Bundan çok önce Tertullianus, kendi karısına yazdığı bir kitap olan **Ad Uxorem** de, kendi ölümünden sonra başkasıyla evlenmemesinin onun için daha iyi olacağını, çünkü Hıristiyanlıkta bir tek evliliğin tam olabileceğini ve çocuk sahibi olmak isteğinin her şeyi gölgede bırakamıyacağını yazmaktadır: bu mutsuz zamanlarda çocuklar yükten başka bir şey değildi. Bu Hıristiyanların kovuşturması sırasında oluyordu. Tertullianus'un zamanından sonra, Hıristiyanlık Romayı fethetmiş ve Devletin resmî dini olmuştu. Bununla birlikte, çağ daha da mutsuz olmuştu. Riyazeti öğütleyen Hıristiyan yazarlar, cinsel perhizin çocuk yapmamak olduğu noktası üstünde durmamaktadırlar. Çobanla sürü arasında, çoğalmayı dışta bırakan, sözsüz bir sözleşme yapılmıştı sanki.

Ama bu sonucun tarihsel önemi pek büyüktü. Tarihçilerin

hemen hemen hepsi, Batı İmparatorluğunun çöküşünü nüfusun azalmasında buluyorlar. Bununla birlikte, hâlâ nüfusun azalmasının sebebini ahlâk bozukluğuna yormak âdettir. Oysa Hıristiyan ululanının ifadesini kullanmak gerekirse, **gula** ile **libido** kişiler için kötü sonuç doğurmayacağı gibi halk için de hiçbir kötü yanı olamazdı. Her neyse, bu gibi kötülüklerin riyazetle yenilmesi nüfusu kısmak için daha güvenilecek bir yoldu.. İstatistik ile bunun Roma'da ne dereceye kadar rol oynadığını göstermek imkânsızdır, riyazet lehindeki sayısız eserler sadece edebiyatta kalıyor, birkaç bin papaz ve rahibeden başka kimsenin bu hayatı sürmediği farzedilmedikçe, insan, Roma'nın çöküşüne sebep olan şeyin büyük çapta cinsel perhiz olduğu sonucuna varmak zorunda kalıyor.

6

ÇOKKARILILIK

Müslüman ülkelerin cinsel tarihi, çoğu zaman, sıcak aşk geceleri, haremin şehvetli kadınları ve acayip haremağaları ile tasvir edilir. Ama bu tarihin başlangıcı hiç de romantik değildir. Mekke'de, Kervan işlerinde çalışan Abdülmuttalib'in torunu, Abdullah oğlu Hz. Muhammed, Hatice adındaki zengin bir dul olan patronuyla evlenir. Hatice önceden iki kere evlenmiş olup, yeni kocasından onbeş yaş daha büyüktür.

Hz. Muhammed (1) böylece, maddî ihtiyaçları için kaygılanmadan, kendini rahatça tefekküre verebilmiştir. Hatice ile olan evliliği mutlu geçmiştir: Hatice ölünceye dek, yirmi altı yıl sükûn içinde geçmiştir. Hayat boyunca tekkarılı bir evlilik örneği idi bu. O sıralarda, Hıristiyanlığın iyice yerleşmiş bulunduğu Kızıl Deniz'in ötesindeki Habeş İmparatorluğunda bile bundan mükemmel bir evlilik düşünülemez. İleri yaşına rağmen Hatice, Muhammed'e altı çocuk doğurmuştur, Muhammed ise ona karşı hep bağlı kalmış ve onu sevmiştir. Bağlılığı, Mekke'nin ileri gelenlerini öyle etkilemiştir ki adını El-Emin (güvenilir kişi) takmışlardır.

Tabiî bütün erkekler onun gibi olamazdı. Tek kadınla yetinebilmek herkesin yaradılışına uymaz, üstelik herkes de bir Hatice bulamaz. Muhammed bu gerçekleri pek iyi biliyordu, ve bunlara izin veriyordu, çünkü Allahtan aldığı vahiylerde insanın aşkın zevklerinden yoksun kalmasını isteyen ya da bir erkek herhangi bir kadından zevk almıyorsa bir başkasıyla yatamaz diyen bir yer yoktu. Bu dünyada olmasa bile, Allaha inanan ve

---

(1) Yazar Hıristiyan olduğu için tabii Hz. Muhammed'e bir Hak Dini kurucusu gözüyle değil de bir filozof, bir kanun koyucu gözüyle bakmıştır. Bu bakımdan İslâmî inançlara uymayan düşüncelerine katılmasak da, hoşgörü ile karşılamak gerekir.

buyruklarını yerine getiren iyi kimse, bütün dileklerinin öbür dünyada gerçekleşeceğini görecekti. Doğru yola girecek adaylara hitap ederken, Muhammed, Cenneti âlâda onları bekleyen aşk zevklerinin tasvirini yapmaktan geri kalmamaktadır. Orada, onları bekleyen yataklar vardır, gönüllerinin dilediği gibi de huriler. "Temiz, el değmemiş, daha kabukları içinde gizli inciler gibi iri, kara gözlü bâkireler" vardır.

Ama bütün bu sözler halk içindi. Muhammed'in aklı fikri Haticedeydi; cennette bile ondan başka kadına bakmayacaktı. Ö üm onu Hatice'den yoksun ettiği zaman avunamaz olmuştu. Dostları başka bir kadın almasını, namuslu bir dul ile evlenmesini öğütlediler, ama reddetti, Hatice'ye ihanet olurdu bu. Bununla birlikte, bekâr kalmak yakışık almazdı, böylece dostu Ebu Bekir'in kızı altı yaşındaki Ayşe ile evlenmeğe karar verdi. Çocuklarla evlenmek Arabistan'da acayip bir şey değildi. Yaşlı adamlarla küçük kızlar sık sık evlenirdi. Bütün bunlara rağmen Hz. Muhammed ile Ayşe'nin evlenmesi olağanüstü bir şeydi. Bir kere dul durumunu uzatmaktan farkı yoktu bunun, -çünkü hernekadar Arabistan'da kadınlar erken evleniyorlar idiyse de, cinsel birleşmede bulunmadan, yine de yılların geçmesi gerekiyordu. Ayşe, Muhammed'in evine geldiğinde, oyuncaklarını da birlikte getirdi, babası değil, dedesi olacak yaşta bulunan kocası, onun oyun oynayışını seyretmekten zevk duyuyordu.

Ayşe'nin devesi

Muhammed elli yaşlarındayken, ikinci - daha doğrusu birinci demek gerekir - bir gençlik uyandı içinde. Hayatının sonuna dek sürecek olan bir cinsel istekti bu. Vatandaşları sözlerine kulak asmıyorlardı: Medine'ye göç etti, orada bir Müslüman Devleti kurup, başarılı bir önder oldu. Müslüman olmayanlara karşı kazandığı her zaferde yeniden evlendi. Muhammed'in haremi, imparatorluğundan daha hızlı gelişti. Lûtufta bulunduğu kadınların bazıları savaşta ölenlerin dul kalmış karılarıydı, bazıları uzlaşmak istediği düşmanlarının kızlarıydı. Mısır hakanının Muhammed'e armağan olarak gönderdiği Mısırlı bir Hıristiyan olan Marya adında bir kız da vardı. Bu kız, haremde epey kıskançlığa sebep olmuştur.

Muhammed'in sonraki evlilik hayatı sükûn içinde geçmiş değildir. Genç kadınlar, onu bir türlü rahat bırakmıyorlar, arala-

rında birtakım dolaplar çevirip duruyorlardı. Muhammed, kaç kere, Ayşe'den başka hepsini birden boşamayı düşündü, Ayşe onun sevgili karısı olup, kolları arasında ölmeyi ümit etmekteydi. Ama Ayşe yüzünden bile başı derde girmişti.

Savaşlarına birlikte giden tek karısı Ayşe idi. Başka hiç bir kimsenin Allahın İncisine bakamaması için, sıkı sıkı örtülmüş bir tahtırevanda götürülüyordu. Günlerden bir gün, bir de baktılar, ortada yoktu; deve ve tahtırevan konak yerine onsuz gelmişti. Birinin kaçırmış olmasından şüphe edildi; ama askerleri arasında kim cesaret edebilirdi Muhammed'in karısını kaçırmağa? Birkaç gün sonra, Ayşe yanında genç bir askerle dönüp geldi. Hikâyesi pek heyecanlıydı. Bir konak yerinde yıkanmağa gitmişti, yıkanırken de, gerdanlığını orada bırakmıştı. Dönüp aramağa gittiği sırada kervan yola düzülmüş, devesi de kervanla birlikte yola koyulmuştu. Zavallı bir bedevî kızı gibi oturmuş, kadere boyun eğerek Allahın kurtarmasını beklemeğe başlamıştı. Sonunda kurtarıcı belirmişti, bu nazik asker çıkmıştı karşısına.

Muhammed'in çevresindeki bilge kişiler merakla başlarını sallamağa başlamışlardı. Peygamber ne yapacaktı şimdi? Ayşe'yi bırakacak mıydı? Zina işlemiş bir kadın gibi ölüme mi mahkûm edecekti onu, çünkü bu gibi durumlarda uygulanmak üzere, daha geçenlerde böyle buyurmamış mıydı inananlara? Ama Muhammed bütün bilgelerden de bilgeydi. Karısının şüphe dışı kabul edilmesini isteyen Julius Caesar gibi davranmamış, kendisini anlayışlı ve nazik bir koca olarak göstermişti. Ayşe'den yana çıkmış ve itham edenlere karşı gürlemişti: "Nasıl doğrulayacaklardı, niçin dört tanık getirmiyorlardı? Tanık bulamadıkları süre Allahın gözünde yalancıydılar."

Muhammed hem kadının namusunu, hem de kendininkini korumak için bununla da yetinmedi. Bu olay onu can damarından vurmuştu, böylece zina üstüne bir kanun çıkardı. Bundan böyle, zina işleyen kadınlar ve erkekler (yani kadının âşığı, çünkü koca istediği kadar evlilik bağını ihmal edebilirdi) ölüme mahkûm olmayacaklar kırbaçlanacaklardı. Herbiri yüz kırbaç yiyecekti. Bununla birlikte, bu günahı çarşının orta yerinde herkesin gözü önünde işlemedikleri süre korkacakları bir şey yoktu çünkü herhangi bir kimse namuslu bir kadını zina suçuyla suçladığında dört tanık getiremezse hemen orada seksen kırbaç yiyecekti - bu hemen hemen zina cezası kadardı.

Bugün bu cezalar bile zalimce gelebilir, ama eski Doğuya

göre, "Ayşe Kanunu", örneğine rastlanmayan bir yumuşaklıktaydı. Kendi için, Muhammed, bu olay yüzünden başka bir sonuca vardı; (bu Kuran'da yoksa da, izleyicileri tarafından doğrulanmaktadır): o olaydan sonra, savaşa kendisiyle birlikte gidecek daha tecrübeli bir kadın aldı.

Muhammed'in cinsiyet üzerindeki kanunlarını anlamak için, kendinin kadınlarla olan yaşantılarını - bunlar önemli veya önemsiz olsun - dikkate almak gerekir. Kanunları sadece tarih ve coğrafyanın, çöl ve kervanın, dinî taassubun ve amansız fetihlerin kanunları değildir; aynı zamanda, cinsel bakımdan olağanüstü birinin heyecanlarını ve hayal kırıklıklarını da yansıtmaktadır. Din kurucularının çoğunun cinsel bakımdan anormal olduğu söylenerek belki karşı çıkılabilir buna. Bu doğrudur, dindeki cinsiyet kanunlarının çoğunun sıkı olması da bundandır. Muhammed'in koyduğu kanunlar, sanki geç yaşta gençleşmiş birinin özelliklerini taşır - olgun çağında, tekkarılıktan, çokkarılığa geçmiş, sonradan kadınların fazla geldiğini düşünmüştür. Onları sadece kapayabilmeyi başarmıştır, bu bile daima işe yaramamıştır. Bu gurur ve boyun eğme karışımından, erkeklerin buyurduğu, kadınların söz dinlediği bir dünya, bir harem entrikası dünyası, fazla ateşli, tatmin olmayan bir duyu dünyası çıkmıştır.

Hırçın kızın yola getirilmesi

Müminler, Muhammed'i, zamanına göre kadınlara hak kazandıran bir kimse diye överler, çünkü daha önce kadınlar, Arabistan'da herhangi bir hayvan sürüsünden farksızdı. Bununla birlikte, Hatice örnek gösterilerek, bu iddia önemsenmeyebilir, ne var ki, özgürlük kavramı sadece toplumsal ilişkilere uygulanıyorsa bunda bir gerçek payı olabilir. İslâmlık da Hıristiyanlık gibi, yoksul kişinin dini olarak başlamıştır. İsa'nın Sadusî'lerden gördüğü karşı koyma gibi, Muhammed de Mekke'nin zengin tüccarlarının karşı koymasıyla karşılaşmıştır. Peygamberin en bağlı izleyicileri esirler ve kadınlar olmuştur. Muhammed iki sınıfı da kölelikten kurtarmış değildir ama toplumsal durumlarını düzeltmeğe çalışmıştır. Belli bir boşanma kanunu çıkarmıştır, ve kocaların vicdanlarına hitap ederek karılarını boşadıkları takdirde bu işi iyilikle yapmalarını, çeyizlerinin üstüne oturmamalarını ve nafaka bağlamalarını söylemiştir. Boşandıktan sonra, kadının gebe olduğu anlaşılırsa, mümkün olduğu kadar tarafla-

rın uzlaşmasına gidilecektir, yoksa bir koca, karısının başka biriyle evlenmesine engel olamayacaktır. Muhammed'den önce Arabistan'daki evlilik yasaları hakkında pek bir şey bilmiyoruz, ama evlilik bağının pek gevşek olduğu, kocanın elindeyse büyük yetki olduğu sanılmaktadır. Bu alanda devrim yapılması gereken birçok taraf olmasaydı Muhammed herhalde bu kadar inceden inceye özellikleri olan bir kanun çıkarmazdı.

Kadınların hak kazanması yine de fazla ileri gitmemiştir. Yeni kanuna göre de kadın her bakımdan kocanın buyruğu altındaydı. Kadın, erkeğe göre aşağı seviyede olan bir varlıktı; Allah yarattığı zaman böyle olmasını dilemişti, bunu değiştirmenin imkânı yoktu. Söz dinlemez de, karşı koymaya yeltenirse, kocası ikaz edebilir, yatağını ayırabilir ve onu cezalandırabilirdi.

Koca bu gibi şeylere başvurduktan sonra, kadın boyun eğerse, her şeyin affolunması ve unutulması gerekmektedir. Ceza etkisiz kalmışsa, evlilik de bozulacak gibiyse, ilk iş, her iki tarafın ailelerinden meydana gelmiş bir kurulu toplamaktır. Bu, kadın ile kocayı eşit muameleye tâbi tutar görünen birkaç hükümden biridir. Aslında, evlilik mukavelesini yapmış olan iki ailenin biraraya getirilmesidir sadece. Üstelik, bu mahkeme kurulu son kararı verme yetkisine sahip değildir. Son karar, kocanındır. Erkek eşini boşayabilmekte, kadınsa boşayamamaktadır, erkek istediği kadar kötü davranmış olsun, kadın kocasını boşayamaz. Ama erkek karısına kötü davranmamalıdır: Kuran defalarca bunu tenbih etmekte, kocanın kendine hâkim olmasını ve karısına iyi davranmasını öğütlemektedir. Fakat bunlar sadece uyarı niteliğinde kalmaktadır, bunları dinlemeyenler için, herhangi bir ceza yoktur.

Evlilik bozulduğu takdirde, çocuklar kocaya kalacaktır, çünkü çocuk demek servet demektir. Bu vecize bütün Müslüman hukukunu yönetmektedir. Araplar için yeni bir şeydi bu, çünkü Muhammed'den önce çocuklarını yetiştirecek kadar geçimini sağlayamıyacak olan yoksullar, onları aklın almıyacağı kadar zalimce öldürürler, canlı canlı gömerlerdi. Şimdi aralarından biri çıkmış şöyle buyuruyordu: "Yoksulsunuz diye öldürmeyiniz çocuklarınızı - onlara da bakacağız, sizlere de... Allah kutsal kılmıştır hayatı." Muhammed yoksullara verebileceğinden daha fazlasını vaad etmişti. Bu sözleri ihtiva eden sûre, henüz sadece peygamberken söylenmişti. Daha sonra, Devlet başkanı olunca, ne kadar çocukları olursa olsun besleme konusunda, vaadde bu-

lunmamaya dikkat etmiştir. Bununla birlikte, çocukların ve annelerinin hayatlarını elinden geldiği kadar korumağa çalışmıştır. Hamile ve süt veren kadınların ve bebeklerin korunması konusundaki kanunları, Roma hukukundakinden olsun, Eski ve Yeni Ahidlerdekinden olsun çok daha ileridir. Gerçek toplumsal kanunlardır.

Ancak Muhammed'in ölümünden sonra, izleyicileri Allah adına dünyayı fethe çıktıklarında, daha çok askere ihtiyacı olan bütün Devletler için, tipik nüfus siyaseti haline gelmiştir bu. Yine, evliliğin bir tek amacı olduğunu, yani çocuk yapmak olduğunu ispat etmek için bütün söylenen sözlerin Muhammed tarafından söylenmiş olduğu ileri sürüldü. Muhammed'in kendi hiçbir zaman bu kadar ileri gitmemiştir. Sırdaşlarından birine, bir keresinde şöyle demişti: erkekler dört sebepten evlenirler: kadının parası için, toplumsal mevkii için, güzelliği için ve din uğruna. Kadın kısırsa karınızı boşamanız gerek, dememiştir kocalara. Ayşe ile olan evliliğinden çocuk doğmamıştır, bununla birlikte, Ayşe her zaman için gözde karısı olmuştur. Erkeğin çocuk sahibi olmak isteği, kadın doğuramıyor diye kadına olan aşkını öldürmemelidir, çünkü cinsiyetin de kendi başına hakları vardır. Cinsel içgüdüyle, üretim içgüdüsü uzlaştırılabilir. Bunun çaresi çokkarılılıktır.

Çokkarılılığın derecesi

Çokkarılılık çoğu zaman hayvan yetiştiricilerde görülür. Bunu hayvanlardan örnek olarak almışlardır. Bir tek boğa birçok inek, bir aygır birçok kısrak, bir erkek keçi birçok dişi keçi dölleyebilir. Araplar bunu çok iyi gözlemlemiş bulunuyorlardı: hattâ sunî ilkahı ilk olarak uygulayan kimseler de onlardır. Doğum oranı, her şeyden önce dişi hayvana dayanmaktadır, gebelik ve süt verme süresine bağlıdır, bu süre içinde yeniden gebe kalma hemen hemen imkânsız gibidir. Durum insanlarda da aynıdır. Bir kadının gebe kalma yetisi sınırlıdır, ama bu aralarda, sağlam bir adam, tohumunu başka kadınlara verebilir, çocuk doğurtabilir, aynı zamanda da cinsel iştahını giderebilir. Bir erkek, birçok kadınlara yeter. Tabiatın isteği budur ya da esas amaç üretim olsaydı böyle olurdu.

Ama üretim, cinsel hayatın sadece bir cephesidir. Bir kanun koyucusunun dikkate alması gerektiği başka cepheler de vardır. Çağdaş bir Kur'an tefsircisi, Hıristiyan ve Müslüman evlilik öğretileri arasındaki ayrılığı şöyle belirtmiştir: "Hıristiyanlıkta bekârlık en önemli dinsel idealdir; tekkarılılık bile insan tabiatına tanınan bir imtiyazdır sadece. Müslümanlar için ideal tekkarılılıktır, insan tabiatına tanınan imtiyaz ise çokkarılılıktır." Bu biraz zorlanmış gibi görülebilir, ama Müslüman öğretisini yeterince doğru olarak açıklamaktadır. Kur'an hiçbir surette çokkarılılığın övgü destanı değildir. Muhammed'in çokkarılı evlilik hayatı konusundaki vecizeleri, hemen hemen daima, çokkarılı erkeklerin acınacak durumuyla ilgilidir. Kadınlardan biri hırçın olabilir, ama çok karı oldu mu durum daha da beter olur: birbirleriyle kavga ederler, düşünmeden hareket ederler, gevezedirler (Muhammed hep kaygılanıyordu bu konuda) - kısacası baş belâlarıdır. Cehennemde, kadınların sayısının erkeklerinkine nazaran daha çok olması boşuna değildir. Bununla birlikte çokkarılılık, aşk zevklerinin kesilmemesini sağladığı gibi tekkarılılıktan daha çok çocuk sahibi edebilir insanı.

Eski bir geleneğe göre, bir Müslümanın aynı anda dört kadından fazlasını almaması gerekmektedir. Bununla birlikte, bu sınırlama, Kadılarca sonradan yorumlanarak konmuştur Kur'ana, aynı zamanda makable şâmildir de. Muhammed'in kendinin yazdırdığı metinlere geri gidersek, bu konuda sadece bir tek atıf vardır, o da pek belirsizdir. Peygamberin izleyicilerinin ağır kayıplara uğradığı Uhud savaşında, sağ kalanlara, arkadaşlarının yetim çocuklarına ve dullarına bakmalarını ve "iki, üç veya dördünü almayı" - çok bulurlarsa, bir tanesiyle yetinmelerini öğütlemiştir. Bunun kanun olarak söylenmemiş, duruma göre söylenmiş bir söz olduğu açıktır. Muhammed'in kendi dahi buna bakmamış, on dört kadın almıştır, öldüğü zaman da arkasında dokuz dul bırakmıştır. Başka Müslüman yöneticiler de, bu sayıya dikkat etmemişlerdir; Türk sultanları, kendilerine yedi kadına müsaade etmişler, ayrıca cariyeler ve esir kızlarla da, arasıra ilişkiler kurmuşlardır.

Kur'an tefsircilerinin, normal ölümlüler için esas kadın sayısını dört diye tesbit etmeleri bir tesadüf eseri değildir. Dört, peygamberin gözde sayısıydı: Platon'un, sonra da Hegel'in üçlü kategorileri tuttuğu gibi, peygamber de, türlü durumlarda, düzen prensibine uyarak dört rakkamını uyguluyordu. Peygamber

üç sayısını sevmezdi: Teslis ve Hıristiyanlığın idi üç. Bir veya dört ona tabiî geliyor, sanki Tanrının iradesini yansıtıyordu. Dört üstünde duran her şey, yük hayvanı gibi sağlam temel üstünde duruyordu. Dört tanık bir beyanı doğruluyordu, dört sebep bir tezin ispatı için yetiyordu. Bu bakımdan, sözlerini savaşçıların dul kalan karılarına uygulamak ve Müminin dört karısı olabileceğini söylemek, Peygamberin ruhuna uygundu. Sınırlama iktisadî kaygılarla yapılmamıştı, çünkü Müslümanlıkta karılarından başka, birçok cariyesi olabiliyordu insanın, üstelik onlardan doğacak çocuklar meşru sayılıyordu.

Her nekadar bütün müminlere müsaade var idiyse de, çokkarılılık pek yayılmış olamaz aralarında. Bu, sırf erkeklerin çoğunun bir karıdan fazlasına bakamıyacak kadar yoksul oluşundan değil, nüfus istatistiği bilgisi bakımından da, evlilik hayatı için, genel bir kural olarak pratik değildir. Basit bir matematik hesabı bunu açıklar. İnceden inceye araştırmalar sonucu görülmüştür ki, genellikle kız çocuklar, oğlan çocuklardan daha az doğmaktadır, ama ölüm nisbeti oğlanlarda daha yüksek olduğu için, iki cinsin çocukları da, birkaç yıl içinde, hemen hemen eşit duruma ge'mektedirler. Daha sonra ergenlik çağına kadar - Araplar da pek erken evleniyorlardı - cinsiyetlere göre nüfus bileşimi, duyulur derecede değişmemektedir.

Her yüz delikanlı için, evlilik çağında yüz kız olduğunu düşünelim, delikanlıların sadece on kişide biri islâm kanunundan faydalanır da dört karıyla evlenirse, bu oldukça az sayıdaki çokkarılı evliliğin sonunda, tekkarılı evlilik isteyen doksan erkek için sadece altmış kadın bulunacaktır ki, böylece evlenmek isteyen her üç erkekten biri bekâr kalacaktır. Yüz erkeğin ondördü dört karı alacak olursa, geri kalan seksenaltının kırkdört ya da yarısından çoğu evlenmeden kalacaktır. Her biri dört karılı yirmi evlilik olursa, geri kalan seksen erkeğin dörtte biri bir karı alabilecek ve yirmibeş, dört karılı evlilik de bütün geri kalan erkeklerin bekâr kalmasını gerektirecektir. Ne denli otoriter olursa olsun, hiçbir Devlet erkek tebaasını bu kadar büyük çapta bekâr kalması için zorlayamaz. "Çokkarılılar" bütün kadınları ele geçirdiği için, "tekkarılı" erkeklerin üçte biri istemiye istemiye bekâr kalacak olsaydı bile çokkarılılığa karşı başkaldırılırdı. Oysa Müslüman ülkelerde hiç böyle bir başkaldırma duyulmuş değildir.

Kiralık karılar ve ikikarılılık

Büyük çapta çokkarılılık, ancak bir ülkede herhangi bir sebepten kadın fazlalığı olduğu zaman olabilir. Bu durum, muhtemelen, Muhammed'in zamanında vardı, daha sonra birçok erkeğin öldüğü, Arapların büyük fetih savaşları sırasında da vardı. Muhammed'in, şehit düşen askerlerin karılarıyla evlenilmesi konusundaki sözlerinin temeli budur. Yine Kur'anda söylendiği gibi, askerin yolu üstünde karşılaştığı birçok kadın olduğu gibi, fethedilen ülkelerin kızlarıyla da birçok evlenmeler olmuştur. Kadınlar ganimetti, çünkü çokkarılı bir toplumda daima kadına ihtiyaç vardı. Fazla kadın talebi, İslâm hukukunun, başka dinlerden olan kimselerle evlenmeye müsaade etmesini de açıklamaktadır. Puta tapanlarla evlenmek kesin olarak yasaktı. Müslüman erkekler Yahudi veya Hıristiyan kadınlarla evlenebilirlerdi, ama Müslüman kadınlar Yahudi veya Hıristiyan erkeklerle evlenemezlerdi.

Barış kurulduğu zaman ve insan kaybı azaldığında, ister istemez kadın sayısında bir eksilme oldu. Doğuşta ölüm nisbetinin yüksek olması, cinsler arasındaki oranı tersine çevirme tehlikesi gösterdi, böylece çokkarılılığın sağ kalma şansı gittikçe azaldı. Gerçek çokkarılılık, yani aynı anda birçok kadınla birlikte daimî evlilik bağı kurma, ancak uzun süren savaş devreleri sırasında yaygın olarak yer almış olabilir.

Bununla birlikte, çokkarılılığın dereceleri vardır, bu, Müslüman hukukunun evlilik konusundaki bölümünde, pek güzel bir şekilde belirtilmiştir. Bir erkek, zina yüzünden olmasa bile her an karısını boşayabileceğinden, aslında İslâm hukukunda hiç bir evlilik ömür boyunca değildir. Ama sık sık tekrarlandığı takdirde, her erkeğin karakteri üstünde etkisi olur bunun. İslâm hukukunda kısa süreli, **mut'a** denen bir çeşit evlilik vardır. **Mut'a** meşru olmayan bir metres hayatı değildir, öyle bir evlilik mukavelesine bağlıdır ki, ailesinin rızası olmadan da kadın böyle bir evliliğe girişebilir. Kocanın mukavele süresince, çoğu zaman, belli bir ücret ödeyerek karısını geçindirmesi gerektir, ama kadının, mukavelenin bitiminde herhangi bir malî tazminat istemesi söz konusu değildir. Böylece kiralık bir evlilik meydana gelmiş oluyor ki, erkek için oldukça elverişli bir durum gösteriyor, bazan durum kadın için de belirsiz süreli bir evlilikten daha elverişlidir.

İkide bir, **mut'a** yoluyla evlenen kadınların adı ister istemez

kötüye çıkardı. Sünnî ülkelerde, özellikle de Kuzey Afrika'da **mut'a**'lara sırf "zevk birleşmesi" diye bakılmakta, buna girişen kadınlar kılık değiştirmiş fahişeler gibi görülmektedir. Koyu Şiî Devletlerde - İran ve kısmen Irak'ta - **mut'a** normal evlilik biçimidir; bu birleşmelerden doğan çocuklar meşru sayılmakta, tam miras hakkına sahip olmaktadır.

Müslüman devletlerinde çokkarılılık, çoğunlukla ikikarılılık demektir: bu, erkeğin ilkönce evlenmiş olduğu yaşlı bir kadın ile ya ilk karısı artık cinsel bakımdan onu çekmediğinden ya da çocuk yapamadığından aldığı genç bir kadından meydana gelmektedir. Bu üçlü kanunî evlilik kadar sık görülen başka bir şey de, erkeğin kanunî karısından başka bir de cariyesi olmasıdır ki, çoğunlukla aynı dam altında yer almaktadır. Karı sayısı, her şeyden çok kocanın malî durumuna bağlıdır - bununla birlikte, bir Müslümanın birkaç veya daha çok karısı olmasını ya da biriyle yetinmesini sağlayan biricik etken bu değildir. Başka etkenler, mesleği, çocuk sayısını, toplumsal ortamı da içine alır. Çoğu Kuzey Afrika oymaklarında, tekkarısı olan bir şeyhe, Hıristiyan devletlerinde, ikikarıyla yaşayan yüksek rütbeli bir memur gibi bakılarak bunlar genellikle horgörülür.

İslâm dünyasının başka taraflarında cinsel hayatın batılılaşmış olduğu ve yüksek sosyetenin, bir karıdan başka, aynı anda başka kadın almaya kötü gözle baktığı yerler vardır. İsmailiye mezhebinin ruhî önderi Ağa Han, Ali Han ve sabık Mısır Kralı Faruk, Batı ekolünün göze çarpan temsilcileri olarak görülebilir. Türkiye'deki çokkarılılığın kanunî olarak ortadan kaldırılmasını sonradan göreceğiz; bu çağdaş cinsiyet hayatının en önemli olaylarından biridir.

Haremağalarının görevi

Bütün çeşitleri ve dereceleri bakımından, çokkarılılık, İslâmlıkta erkeklerin bir ayrıcalığıdır. Bir kadın, hiç bir zaman bir kocadan fazlasını alamaz. Kendi, - gözü önünde sayısız başka kadınlarla birleşse bile - kocasına mutlak olarak bağlı kalmak zorundadır. Erkeklerin kendileri, bu büyük eşitsizliği, hep pratikte boyun eğilmesi güç, bir iç çatışma gibi görmüşlerdir; bu, zor kullanmadan uygulanamıyacak ve boyun eğilemiyecek bir şeydi. Kadınlar elden geldiği kadar eve kapatılmalıydı, evden çıktıklarında da başka erkeklerin gözünden peçeyle korunmalıydı.

Her iki özellik, eve kapatma olsun, peçe olsun, çok eskiden de vardı. Bunlarla, ilkel toplulukların tabu kuralları arasında bir ilgi kurmak mümkündür; ama herhangi bir mistik temel aramak gerekmez. Her insan topluluğunda var olan erkek kıskançlığı, kadını sanki görünmez kılan bu yardımcı vasıtaları doğurmuştur. İslâmlıkta çokkarılılık, tekkarılılıktan ayrı bir özellikte değildir. Bununla birlikte, tabiî, çokkarılılık durumu kadınlara gözkulak olabilmek için daha sıkı tedbirler gerektirmektedir. Her nekadar Kur'an kadının eve kapanmasını ve dışarda örtünmesini dinsel zorunluluklar yapmışsa da, bunlar aslında dinsel nitelikte değildir. İslâmlığın ne temel dogmasıyla, ne de dinsel törenleriyle ilgisi yoktur. Kadını mahrem gözlerden korumak için çıkarılmış birtakım cinsel tedbirlerdir; daha doğrusu evlilik sadakatini, yani kocanın cinsel malını korumak içindir.

Her iki özelliğin de Doğunun başka yerlerinde olduğu gibi Arabistan'da da Muhammed'den önce tatbik edilmiş olması muhtemeldir; ama daha ilerici ülke'erde, ya kaldırılmış, ya da gevşemiştir. İslâmlık bunu canlandırmış, hattâ önceden böyle şeyleri bilmeyen ülkelere de götürmüştür. Kadının böyle alçaltıcı bir şekilde sınırlanmasının sorumluluğu buraya kadar İslâmlığa aittir. Kadın böylece dünyadan ayrılmış, bir cüzamlı gibi saklanıp gizlenmiştir. Sadece yüzünü, boynunu ve kollarını saklamakla da yetinmeyecek, aynı zamanda sağır ve dilsiz gibi de davranacaktır. Evde bile ancak en yakın akrabalarıyla veya esirleriyle konuşabilecektir.

Çoğu zaman, daha yarı çocuk denecek bir yaşta olan kadınlara, pek sıkı bir nezaret olmaksızın böyle bir rejimi uygulamak imkânsızdır. Bu görev için en uygun kimsenin yaşlı, tecrübeli bir kadın olacağı düşünülebilir. Ama İslâmlık bu soruya başka türlü cevap vermiştir. Kadınların başka kadınlar üstünde yeterli bir yetkisi yoktu, olsa bile kadınlara güvenilemezdi. Kadınların hepsi aynı soydandı: aldatabilirler, dolaplar çevirebilirler, bir araya gelip suikast hazırlayabilirlerdi. Kadınlara gözcülük edecek erkek gerekti, ama bunların da, tabiî, kadınlara zararda bulunamayacak şekilde olması gerekti, yani harem ağaları gerekiyordu.

Kadın erdeminin bekçileri bu insanları, bizler, örneğin Mozart'ın **Saraydan Kız Kaçırma** adlı operasındaki gibi gülünç yaratıklar olarak görmeğe alışmışızdır - son sahnede daima aldatılan, iri yarı, muzip ama aslında göbekli, zararsız kimseler olarak görmüşüzdür. Oysa bunların çoğu kaba, çirkin yaratıklar olup

casus niteliklerini taşıyan kimselerdi. İnsan olarak daha az tiksindirici olmuş olsalar bile, haremağalık kuruluşu, nefret edilecek bir kuruluştur. Evlilik-hapishanelerinin bekçileri, eski Doğudaki hadım rahipler gibi, kendilerini bekârlığa adamış kimseler değildi. Yapmak istediklerini yapamıyacak şekilde hadım edilmiş kimselerdi. Zina yapamıyacak olduklarından seçilmişlerdi bu mesleğe. Fiziksel iktidarları yoktu, ama psikolojik olarak içinde yaşadıkları cinsel dünyaya aittiler. Bunlar kendilerini riyazete adamış kimseler değil, iğdiş edilmiş, cinsel bakımdan sakat kimselerdi.

Ancak, bu kuruluş, ne Muhammed tarafından konmuş ne de desteklenmiştir, Kur'anda, bu konuda tek kelime yoktur, başka, İslâmlıkla ilgili eski yazılarda da yoktur. Bunlar, ilk olarak Şam ve Bağdad'daki halifelerin saraylarında görülmüş olup, sonradan bütün İslâm dünyasına yayılmış ve tam bin yıl kadar sürmüştür. Haremağası kalıntıları bazı Doğu ülkelerinde hâlâ görülür.

Haremdeki mertebeler silsilesi

Evlilik ahlâkının, hadım bekçilerinin görev gördüğü yere Araplar harem, Türkler haremlik, İranlılar enderun, Hintlilerse zendnah derler. Tello'da yapılan kazıların gösterdiğine göre Mezopotamya'da, tâ İ.Ö. 3000 tarihinde bile, harem olduğu anlaşılmaktadır, Muhammed'den önceki zamanlara rastlayan birçok harem yıkıntıları İran'da da bulunmuştur. Eski Doğuda, hattâ Yunanistan'da, her prens sarayının veya büyük bir vatandaş evinin, kadınlar için özel bölmeleri olduğu bellidir. Ancak, kadınların ne denli kapatıldığı, iyi bilinmemektedir. İslâmlıktakinden daha ileri gitmiş olması tahmin edilmemektedir. Verilen adların kendi de anlamlıdır. Arapça **haram,** ya da harem kelimesi yasak, yaklaşılamıyan, dokunulamıyan anlamına gelir. Caminin içinde **el-haram** denen bir yer vardır. Sadece yerin adı değil, aynı zamanda orada bulunan kadınlara da böyle denir; yani **harim** derler.

Ama harem özel bir tapınaktır. Kapının önüne birkaç nöbetçi koymak yetmez; haremde oturanlar lüks mahpuslardır, koca ziyarete geldiğinde zevkini alabilsin diye, uygun şartlar altında tutulmaları gerekir. Bu da birtakım personel gerektirir, hizmetçiler, terziler, zenaatkârlar, mücevherciler, doktorlar gibi. Büyük beylerin haremleri, dış dünyadan tamamiyle ayrılması imkânsız hale gelen bayağı saray olmuştu. Sadece yoksullar keşiş hayatı yaşayabilirler; lüks, insan görevleri gerektirir. Söz

konusu olan kimseler, itibarî esirler bile olsa, onlarla olan günlük alışveriş, dikkat edilmezse entrikaya, sır ifşasına hattâ daha doğrudan doğruya bir takım samimî ilişkilere yol açabilir.

Türk'er, cinsel tutkuyla cinsel korkunun sonucu, bu meselelere bir hal çaresi olarak özel bir düzen kurmuşlardır. İstanbul'da Sultanın sarayında, alay alay erkek ve kadın işçi vardı. Bunlar sıkı bir mertebe silsilesine tâbi tutulmuşlardı. Bunların başı, Afrika'dan toplanmış siyah haremağalarının başı olan Kızlarağasıydı. Hindistan'dan getirilmiş "esmer haremağaları" olduğu gibi, Sarayda başka görevlerde kullanılan "ak haremağaları" da vardı. Akağalar Sultanın kendi şahsî muhafız alayını teşkilediyordu. Haremağalarının oyuncak köpek gibi yetiştirilebileceği de ortaya çıkarılmıştı, haremin dışında bile, erkeksi etkenlerin kokusunu almada büyük hüner sahibiydiler. Bununla birlikte, zenci haremağalarının başı, sırf bir polis memurundan daha başka bir şeydi. Osmanlı İmparatorluğunun yüksek mevki sahibi olan kimselerindendi, Veziri Âzam ile en yüksek din adamı olan Şeyhülislâm ayarındaydı. Bütün kadın odalarının Başnezaretçisiydi, harem kapılarının anahtarları ondaydı, herhangi kötü bir şeyin kokusunu aldı mı, her zaman Sultanın yanına girebilirdi. Bunun, ille de bir aşk macerası olması gerekmezdi; siyasî bir entrika da olabilirdi: saray devrimlerinin yarısı haremde başlamıştır.

Kadınların siyah bekçileri, aynı zamanda kadınlar dışarı gezinmeye çıktıkları zaman kavalyelik de ederlerdi onlara. "Gezinmek" kelimesi burada yerinde değildir pek, çünkü bir Sultanın "yürüyerek gezmesi" yakışık almazdı. Ya at üstünde çıkardı dışarı, ki o zaman yalnız kendi değil, sadece başı görünen atın da örtülmesi gerekiyordu, ya da dört haremağasının taşıdığı, tabut gibi sımsıkı kapalı, bir tahtırevanla giderdi. Aynı şekilde, haremin içinde de büyük merasim vardı; özellikle, arasıra içeri girmesine izin verilen ipek ve mücevher tüccarları söz konusu olduğunda. Müşterilerine gözucuyla dahi bakamazlardı bu tüccarlar; sadece sahanlığa alınırlar, oradan Sultanın gözdeleriyle, haremin müstahdemleri vasıtasıyla konuşurlardı. Başka bakımlardan, saraydaki en serbest yaratıklar olan Saray soytarıları ve dilsiz kapıcılar bile haremin iç odalarına yaklaşamazlardı.

Saraydaki kadınlar beş sınıfa ayrılmıştı. Birinci sınıf, Sultanın resmî karılarını ihtiva eden kadın efendilerden müteşekkildi; ikincisi, haremde canı yemek yemek istediğinde Sultana

hizmet eden **gedikli**'ler vardı. Bununla birlikte, **gedikli**'lerden daha özel görevler de istenirdi sık sık, özellikle aralarındaki en gözde olanı **ikbal** denen odalıktan. Üçüncü sınıfta Sultanın karılarına ve çocuklarına bakan **usta** ve **kalfalar** yer alırdı. Derken daha yüksek bir mevkiye geçmeyi uman **şakirtler** vardı; en sonunda da basit, esir kızlar olan **cariye** ordusu.

Hizmet görebilecek yaşta olan kadınlardan başka, bir sürü tekaüde sevkolunmuş kadınlar vardı; çünkü Sultanın haremine girmiş bir kadının çıkması, pek seyrek olan bir şeydi. Harem bir hapishaneydi, ama aynı zamanda hayat süresince geçim sağlanmış oluyordu. Bu bakımdan haremin çoğunluğunu yaşlı kadınlar teşkil ederdi, 1909 da Genç Türkler tarafından ele geçirilmesinden sonra Abdülhamid'in bütün hareminin otobüslerle sokaklarda gezdirilmesi dünyada büyük hayret yaramıştı. Gözleriyle görenlerin anlattıklarına göre, yaşlı kadınlar yoksullar yurdundan çıkan kadınlara benziyordu.

Cinsel açlık

Düzinelerce, belki de yüzlerce kadının, içinde kapalı bulunduğu muhteşem haremlerde en güç mesele, fiziksel ve zihinsel nitelikte olan bir güçlüktü. Bütün hapishanelerde görülen bir meseledir bu - yani cinsel açlık meselesi. Haremin efendileri, daima, ateşli âşıklar değildi. Haremin bir salondan başka bir şey ifade etmediği, hattâ kadınların karşısında içleri titrese bile, ellerinden bir şey gelemiyecek olan yaşlı erkeklerdi bunlar. Haremi olan kimsenin ille de Don Juan olması gerekmez. Daha çok, kadın fazlalığı, insanı tekkarılı yapmağa eğilimli kılar. Şehzadenin gözdesi vardı. Bu bakımdan, arasıra başka kadınlarla yatmak lütfunda bulunacak olursa, sırf iyi yürekliliği ve hakseverliği yüzündendi. Peki ötekiler ne yaparlardı? Hemen hemen bâkire kalmağa mahkûmdular.

Doğunun bilge hakanları, bu mesele üstünde inceden inceye düşünmüşlerdi ve haremlerinin zihinlerini, sadece cinsiyet düşünmesinler diye, başka tarafa çekecek yollar aramışlardı. Dokuzuncu yüzyılın başında, Bağdad'da hüküm sürmüş olan büyük halife Harun Reşid'in hareminde dörtyüz metresi bulunduğu ve bunların herbirinin bir el işi yapması gerektiği söylenir. Müzik âleti çalabilirler, yazı yazabilirler, el işleri gibi şeylerle uğraşırlar ille de bir şey yaparlardı. Devlet işlerinden kendini ayıra-

bilse de, gözdesi Zübeyde'den kurtulabilse de bir gelse diye, boş boş bekleyip durmazlardı.

Bu düzenin her zaman iyi işlediği tahmin edilemez, çünkü Harun Reşid'in hareminde bile yeteri kadar entrika dönüyordu. Hal çaresi bulunamıyordu meseleye. Cinsel tatminsizlik, yaradılıştan iyi kalpli kadınların karakterini bile bozar, bazıları tepkisiz, cansız olurlar, bazıları son derece sinirli olurlar, kendilerine tercih edildiğini sandıkları başka kadınları kıskanmaları, ya da aşırı bir cinsel istek hastalığı, bir takım sadik sonuçlar doğurabilir. Bu sonucu tip, Halifeler zamanındaki haremi anlatan Arap yazarlarında sık rastlanır. Kadın, daima kendini aldatan kocasıyla uğraşır: kurnaz, şehvet düşkünü ve zalimdir.

İstediğine ulaşmak için her türlü vasıtaya başvurabilir. Ceza korkusu, sadakatsizliklerini gizli tutturur ona, ama en büyük zaferi, kocasına ondan başka kimselerin isteklerini de yerine getirdiğini ispat ettiği zamandır. Erkeğin istediği kadar kadın almasını, ama bir kadının sadece bir tek erkekle yetinmesini söyleyen, üstelik onun da başka kadın rakipler bulmasına müsaade eden kanuna sinirlenir durur. İçtepilerine hâkim olamaz; alabildiğine aç olduğu için, esirlerinin en çirkininin bile kollarına atar kendini.

Tuhaftır ki, kanun koyucular, haremdeki bütün esirleri hadım yapmamışlardır; kapıcıları da hadım etmemişlerdir. Herhalde, özgür doğan kadınların, hiç bir zaman esirlere bakacak kadar düşmeyeceğini sanmışlardır. Ama cinsel içgüdü, bu toplumsal engeli de aşmıştır. Magribîler ve Mısır'ın son devrinin hikâyelerindeki Memlûkler, kadınların dış dünyadan tamamiyle ayrı tutuldukları ve cinsel açlıklarını giderebilecek hiç bir âşıkın giremiyeceği prens saraylarında istihdam edilmekteydiler. Esirler, kadınlara pek seyrek olarak yaklaşabilirler: yoksa oracıkta başları gidebilir. Ama kadınlar, kendilerine refakat etmeleri için emir verir, o zaman hizmetçiler de, çoğu zaman hanımlarını sevindirecek şekilde görevlerini canla başla yaparlar. Evlilik aşkının bu şekli için bile olsa, ihmal olunmuş bir kadının helâl kocası ve efendisi garez olmaya göre! İşte o zaman harem hayatının en büyük trajedileri ortaya çıkmış olur.

Kadının fendi erkeği yendi

Binbirgece Hikâyelerini doğuran ve manzarasının ana çizgi-

lerini çizen işte bu durumdur. Bir gece, padişah Şahsimen, karılarından birini, zenci bir kölenin kolları arasında yakalar. Kardeşi Sultan Şehriyar'a bundan daha da kötü bir oyun oynamış bulunmaktadır. Şahsimen çok acı verici bir sahne görmüştür -bu zinadan da öte bir şeydir, kardeşinin karısının da katıldığı gerçek bir harem başkaldırması, bir esirler âlemidir bu. Birden, sarayın kapısının açıldığını, kadın ve erkek yirmi kölenin çıktığını görür, kardeşinin karısı da bütün güzelliğiyle onların içindedir. Bir su başına giderler, dururlar, soyunurlar ve topluluk halinde beklerler. Birden kardeşinin karısı "Mesud!" diye bağırır. Siyah bir köle gelip ona sarılır. Ötekiler de eşler halinde birbirlerine sarılışırlar, ve güneş batıncaya dek sarmaşdolaş kalırlar. Kadınlara ne kadar az güven olacağım kardeşler üçüncü bir kere daha işkence içinde görmek zorunda kalırlar. Bir yolculukta, çok sıkı nöbetçilere rağmen, Cinna'nın karısının namuslu kocasını her önüne gelenle nasıl aldattığını görürler.

O zaman işte Şehriyar Sultan bir karar alır ve bir tek gece aşk hayatı yaşadığı kadını sağ bırakmaz. Bundan böyle, bir daha aldatılmayacaktır. Haremağalarının nöbeti bu denli etkisiz kaldığına göre, ancak ölüm yetişecektir imdada hal çaresi olarak. Veziri Âzam'ın güzel ve parlak kızı Şehrazad'a da böyle davranmak ister, Şehrazad zifaf gecesinin ertesi sabahı ölecektir. Şehrazad, kendini bekleyen kaderi bilmektedir, ama kıskanç kocasını fendiyle yener. Kendisine tanınan kısa süreli aşk tadım tadacağına, edebiyattan söz açar ve kocasına bir hikâye anlatmağa başlar, kadının hikâyesi Sultanın öyle hoşuna gider ki, o gecenin zifaf gecesi olduğunu ve yanındaki genç güzel kızın, ertesi sabah ölmesi gerektiğini unutur. Kıza, hikâyesini bitirmek için bir süre tanır, böylece bu bin gece devam eder. Şehrazad, hikâyesini hep en heyecanlı anda keser, her defasında da başını kurtarmış olur.

Hikâyenin meşum bir güzelliği varsa da, Doğulu süslerinden soyulunca, daha derin anlamı olan bir zihin oyunu olduğu görülmektedir: erotik edebiyat, insana sevişmenin kendinden çok daha fazla şey ifade etmektedir. Çağdaş Şarkiyatcılar, bu fikrin Arabistan'dan çıkmadığını, Hindistan'dan geldiğini düşünmektedirler. İki eski Hint şiirinde görülmektedir, Yedi Vezirle **Suka-saptati**'nin hikâyesidir bu, hikâyede kadının biri, gece âşıkıyla buluşmak ister, kocası evde yoktur, kurnaz bir papağan uzun bir hikâye anlatmağa başlar ve en ilginç yerine geldiği zaman şu

sözlerle hikâyeyi keser: "Bu gece evde kalırsan, yarın devam ederim".

Bununla birlikte, Arap yazarının bu dâhiyane fikri adapte etmesi tamamiyle kendine özel birşeydir: Hint hikâyesinde, ahlâkçılık taslayan kuş kadının zina yapmasını önler, oysa çok daha dramatik olan Arap hikâyesinde zaferi kazanan kadındır: kuşkulu, zalim bir kocanın kendinden önceki zina işleyenlerin suçunun cezasını kendinden çıkartmasına meydan vermez. Burada, kadın kurnazlığının, erkek budalalığına karşı kazandığı zaferi görüyoruz, erkek kendini kadının mutlak efendisi sanırken, kadının tuzağına düşmektedir. Zaferin sonunda daima kadının olduğu sonsuz cinsiyet mücadelesinin bir hikâyesidir. Kadın, sadece zihninin silâhına borçlu değildir zaferini, aynı zamanda, eninde sonunda daha güçlü duruma geçmektedir, çünkü erkek, fiziksel olarak kadına, kadının ona olduğundan daha çok borçludur. Erkeklerin en güçlüsü bile, güzel, genç bir kadına dayanamaz. Kadın gücünün sırrı buradadır.

Kral Numan'ın Oğulları hikâyesinde bu pek canlı olarak gösterilmiştir. Kimsenin sırtını yere getiremediği, kuvvetli güreşçi koca Şarkan, tutar, genç kraliçe Abrise'in fethine çıkar. Sonuç, şampiyon ile kraliçe arasında yapılacak bir maç ile belli olacaktır. Güreşçi, kazanacağından emindir, çünkü Abrise bir Brunhilde değildir, alt tarafı güzel, genç bir kadındır. Ama Şarkan'ın başını yiyen de bu olur ya. Binbirgece hikâyesinde, "Nasıl kapıştıkları, kolları bacaklarını sarmaşdolaş ettikleri, sonunda erkeğin kolunun kadının ince beline nasıl dolanıp da yumuşak vücuduna değdiği" anlatılır, "Derken, erkeğin kolları bacakları kesilir, kasırga estiği zaman bir İran kamışının titreyişi gibi ahlayarak gevşeyip titrediğini" görürüz.

Kur'an vâizleri, kadının kurnazlığının, bu şekilde üstünlüğünü ve yüceltilmesini pek beğenmemişlerdir. Doğuda **Elf ül Leyl vel leyl** hikâyeleri, Batıdaki kadar hiçbir zaman beğenilmemiştir. Bu şaheser, onsekizinci yüzyılın başında Arkeolog Antoine Galland tarafından Fransızcaya çevrilmiş, böylelikle Batıya tanıtılmıştır. Arap ülkelerinde bu hikâyelere, kahvehanelerde söylenecek halk hikâyeleri olarak bakılmıştır. Bununla birlikte, milyonlarca kimse, bilinmeyen bir elin yazdığı bu "düzme hikâyeler"in ateşiyle tutuşmuş ve dinledikçe gençliklerinin geri geldiğini duymuşlardır. Edebiyatta, Doğu ve Batı dünyalarına, bundan daha büyük zevk veren, ya da kadının cinsel hayatına daha iyi ışık tutan hiç bir kitap yoktur.

7

GİZLEME SANATI

İki büyük dinden hiç biri, Musa'nın Yasasının sağladığı serbestlik kadar dahi bir serbestlik tanımamıştır cinsel içgüdüye. İslâmlık kadını kurtarmış, çokkarılı kocaların merhametine bırakmıştı; Hıristiyanlık her iki cinsi de hadım etmeğe kalkarak adaleti sağlamağa çalışmıştı. Bununla birlikte, aradaki fark büyüktür. İslâmlıkta dindar bir müslüman şöyle yazabilirdi: 'Şükrolsun o Allaha ki, kadınları güzel yarattı, isteği uyandıran bütün inceliklerle yuğurdu vücudunu, saçlarını ne de güzel yaptı, boyunlarını ve göğüslerinin o canım yuvarlaklarını." Oysa Hıristiyan minberlerinde, Katolik Kilisesinin akşam duasında hâlâ okunmakta olan şu sözler çınlıyordu: **Ecce enim, in iniquitatibus conceptus sum et in peccatis concepit me mater mea** - "Günahla düşmüşüm annemin karnına, günah işlemiş annem bana gebe kalırken." Karı koca bu nedamet sözlerini duyup da duaya katıldıktan sonra, evlilik döşeğine dönüp, bile bile, yeniden günah işleyebilirler miydi?

Gerçekten inananlar korkunç bir baskı altındaydılar. Ama gelgelelim cinsel içgüdü böyle baskı altında kalamazdı. Kendilerini kiliseye adayan kimseler arasında bile maddeten ve mânen başkaldırdı. Kilise üye'erinin bekâr kalması konusundaki mücadele tam bin yıl sürdü. İlâhiyatçılar için mesele, bir dogma meselesiydi ama rahibin kendi için hayatının tamamiyle ters çevrilmes'ni ifade ediyordu. Kiliseyi kuranlar, bunu hesaba katarak, büyük dikkatle işleri görmeye devam ettiler. Bekârlığı bir ilke olarak benimseyen, özellikle de misyonerler için gerekli gören St Paul bile, piskoposları evli, aile babaları arasından seçmiştir. Onlar için tanıdığı zorunluk, sadece, karıları öldüğünde, yeniden evlenmemeleriydi. Hıristiyanlığın ilk üçyüz yılı süresince, aşağı rütbeli kilise üyeleri arasında zorunlu değildi bekârlık; ancak bekârken rahipliğe kendini adamış birinin sonradan evlenmesi yakışık almıyordu.

Bekâr kalma mücadelesi

Riyazet vâizleri, bedenin günahlarına karşı açtıkları savaşı dördüncü yüzyılda şiddetlendirdiklerinde ancak, kilise meclisi bu meseleyi ele almıştır. Kilise meclislerinde, bekârlığı savunanlar, bir araya gelip, rahiplerin karılarını bırakmalarını, ya da hiç olmazsa, onlarla cinsel birleşmede bulunmamalarını ileri sürdüler. Kendisi bekâr olan Kilise üyelerinden, Pafnutius adında bir piskopos, evli adamların yardımına koştu ve onlara zorunlu yapılacak olan cinsel perhizin konmamasını sağladı. Bununla birlikte, birkaç nesil sonra baskı gittikçe şiddetlendi. Batının tâ ucundan geliyordu bu. Bekârlık lehine güçlü bir hareket İspanya'da başlamış, Güney Fransa ile Fransa'ya yayılmaktaydı. Roma, iki ayrı görüşü uzlaştırmak için araya girmeğe çalıştı: bundan böyle evli kimseler yine rahip olarak kalabileceklerdi ama bir kez meshedildikten sonra, cinsel birleşmede bulunamayacaklardı. Papa İnnocent I, bu fedakârlığı kabul etmeyen kimsenin, kendini cezaya müstahak yaptığını ilân etti.

Zorunlu bekâr kalma yeminine daha epey vardı bu tehditten sonra. Sayısız kilise meclisleri bu meseleyi, bütün sonuçlarını gözönüne getirerek tartıştılar. Neden sonra, Yedinci yüzyılın son yıllarında, Trullo Meclisi, evli rahiplerin karılarıyla bir çatı altında yaşayabilmeleri âdetini teyit etti. Ancak bir rahip piskopos olursa, karısının da rahibe olması gerekecekti, takdis ve tayin töreninden sonra evlenecek rahiplerin cüppeleri geri alınacaktı. Bunu izleyen birkaç yüzyıl içinde ancak, yavaş yavaş, tam bekârlık, aşağı rütbeli kilise üyelerini de içine almak üzre kural hal ne geldi. Karşı koyma, Doğuda pek çetin oldu. Ortodoks kilisesinin Roma'dan ayrılmasının başlıca sebebi rahiplerin evlenmesine müsaade etmesidir. Bununla birlikte, Batıda da evli olan ya da metres hayatı yaşayan bir sürü rahip vardı - o metres hayatı ki günahkâr bedenin kalesiydi.. İngiltere'de Canterbury Başpiskoposunun bütün İngiliz rahiplerinin karılarını bırakmalarını emretmesi boşa oldu. Bütün rahiplerin evli olduğu Milano'da, daha da büyük oldu karşı koyma, bunun için St Ambrose'un vermiş olduğu örneğe başvuruldu.

Böyle bir itaatsizlik kilisece hoşgörülmeyecek kadar yakındı Milano Roma'ya. Büyük mücadelenin son safhasını getiren, Lombard rahiplerinin inatçılığı oldu. Önemi gittikçe artmakta olan manastır mezheplerinde bekârlık gittikçe destek buldu. Ke-

şişler, halk arasında rahiplerden daha çok izleyici buluyordu, bunların etkisi rahiplerin evlenmesine karşı olan mücadeleye bir halk hareketi havası vermişti. Evli rahipler, kadın-cin'ine yenilmiş şehvet düşkünleri olarak tomrukta teşhir ediliyordu. Acımamak gerekti bunlara! Bununla birlikte Roma rahipleri kiliseden kovmadan akla davet edebileceğini hâlâ ummaktaydı. 1018 de Papa Benedict VII, kilise üyelerinin çocuklarının Kilisenin daimî kölesi olması için bir kanun çıkardı. Çocuklardan sonra, kadınlar da girdi kara listeye: rahiplerin karıları, metreslerle eşit tutuluyordu.

Kiliseyi, büyük karmaşıklıktan sonra, bir düzene koyan Papa Leo IX (1048-54) bir adım daha ileri gitti. Bundan böyle, rahiplerin cinsel perhizde bulunmaları farz oldu: bu buyruğa boyuneğmemek sadece bir suç işlemek değil, aynı zamanda zındıklık da oluyordu. Bu çok ciddî bir durum yaratıyordu çünkü bir zındıklık isnadının sonuç'arı pek kötü olabilirdi. Kilisenin kendi uğraşmayabilirdi zındığa ceza vermek için. Keşişlerin kışkırttığı halk yığınları, karılarından ayrılmak istemeyen rahiplere saldırıyordu. Milano'nun bile teslim şartlarını tartışmaya başlaması gerekti. 1059 da Roma'da toplanan bir Kilise Meclisi, bir adım daha attı ve evli rahiplere, inananların gözünde kara çalmak için evinde kadın olan bir rahipten Mes âyini dinlemeyi halka yasak etti.

Bu mücadeleyi yöneten güc, Papalık tahtına 1073 de Gregor VII olarak geçen Toskalı bir keşiş, Hildebrand'dan geliyordu. Ertesi yıl, Roma'da kurulan bir Meclis rahipler ile kadınlar arasındaki her türlü alışverişi zina olarak ilân etti. Henüz karılarıyla birlikte yaşamakta devam eden bütün rahiplerin karılarını hemen bırakmalarını emretti. Kilise, boşanma kuruluşunu tanımadığından yattıkları ve yedikleri yerin ayrılması gerekiyordu ama bu pek sıkı olarak uygulanacaktı. Bununla birlikte, İmparatoru karşısında dize getiren, bir türlü pes demiyen keşiş-Papa bekârlık konusunda iradesini belirtmekte epey güçlük çekti. İtalya dışındaki rahiplerin direnmesini kırmak için özel elçiler göndermek zorunda kaldı.

Meselenin yeniden ele alındığı Mainz, Erfurt ve Paris meclis'erinde fırtınalı sahneler yer aldı. Kilisenin yüksek rütbelileri bile hâlâ evli rahiplerin lehinde konuşabiliyorlardı. Halkın gazabını uyandırmak için, keşişler bir kez daha yardıma çağrıldı. Bununla birlikte bekârlık Batıda, hiç olmazsa itibarî olarak, ge-

nellikle kabul olmadan daha yirmi otuz yıl geçti. Roma'ya bağlı Doğu kiliseleri dışta kalmak üzere, rahiplerin evlenmesine artık izin verilmiyordu, bugün dahi Doğudaki durum aynıdır. Bununla birlikte, hemen hemen açıktan açığa denebilecek bir şekilde, metres hayatı sürüp gitmiştir. Manastır ahlâkında da gevşeme olmuştur; manastırların ve kadın manastırlarının çoğunda bir sürü rezaletler çıkmıştır. Martin Luther, ikinci bir kere kilisenin ayrılmasına sebep oluncaya kadar, bekârlık meselesi bütün Ortaçağ boyunca küllenmiş ateş gibi için için yanmakta devam etmiştir.

Abélard'ın hadım edilmesi

Roma, kadın-şeytanını rahiplerin evinden kovmayı başardığını sanırken, Ortaçağın cinsel tragedyalarından en korkuncu yer alıyordu. Abélard ile Héloïse'ın aşk hikâyesi Faust ile Margaret'in dramına benzerse de, onlarınki gibi bir masal değildir. Faust efsanesinin ortaya çıkmasından çok önce, aşağı yukarı İ.S. 1119 tarihinde, Paris'in öğrenci mahallesinde yer almıştır. Seçkin bir ailenin pek bilgin bir üyesi olan Pierre Abélard, keşiş-Papa Hildebrand hâlâ Roma'da hüküm sürmekteyken, 1079 tarihinde Nantes'ın yakınlarında bir yerde doğmuştu. İlâhiyat okumuş, fakat rahip olmamıştı, kadınsız yaşamayı fazlasıyla kısır bir hayat gibi görmüştü. Sonradan Panthéon ve Sorbonne'un kurulacağı, daha o zaman, şimdi de olduğu gibi, öğrenci mahallesi olan Paris'in Mont Sainte Geneviève tepesi üstünde, bir felsefe ve ilâhiyat okulu kurmuştu (felsefeyle ilâhiyat arasında o zaman fark yoktu, çünkü Kiliseden başka gerçek yoktu). Son derece başarılı bir öğretmendi: yüzlerce öğrenci akıyordu okuluna. Okumuş bilgin bir adam için, söylediklerinin biraz fazla serbest olduğu düşünülmekte idiyse de, kilise çevrelerinde büyük saygı görüyordu. Paris piskoposu, dostuydu ve Canon Fulbert ile birlikte oturuyordu.

Sofu Canon, kendini bekârlığa adamıştı ama evine Héloïse adında genç bir yeğenini kabul etmişti. Fransa'nın en asil ailelerinin birinden gelen bu kız, bir rahibe okulunda yetişmişti. Amcası, üzerinde titizlikle duruyor ve saygıdeğer biri evlenmek için başvurduğunda kızın evlilik hayatına bâkire olarak girmesini istiyordu. Bununla birlikte, dindar evinde bile şeytan kötülüğünü becermişti. Héloïse onyedi yaşındaydı, Abélard ise nerdeyse kır-

kına yaklaşmıştı, ama sadece bir bilgin değil aynı zamanda çok iyi bir hatip, usta bir şarkıcı, ve istidatlı bir besteciydi de. Kız kalbini kaptırmıştı. Ruh ve şarkının kanatları üzerinde bir aşk macerası başladı ama birtakım şeyler doğurdu bu. Héloïse'in hamileliği artık gizlenemiyecek bir duruma gelince, Abélard, onu gizlice Britanya'daki kızkardeşine gönderdi, kız orada bir oğlan doğurdu. Abélard, evlenme teklifinde bulundu, ama kız dâhi kimseler, üzerlerine aile yükü almamalılar diye, bu teklifi geri çevirdi; çünkü bekârlık üstüne yazı yazan ilâhiyatçılar böyle diyordu. Héloïse, Abélard ile birlikte okudukları metinlerden örnekler getiriyordu, çünkü o da çok okumuştu ve herhangi bir bilgin gibi Lâtince yazıyordu mektuplarını.

Bununla birlikte, bu arada Sainte Geneviève'deki ev, olan bitenleri duymuştu, yeğenini baştan çıkaran ve evin namusunu kirleten adamdan korkunç bir öç aldı Canon. Bir gece, zorla Abélard'ın odasına girdi, yanında bir sürü suç ortaklarıyla birlikte, Abélard'ı yatırıp oracıkta hadım ettiler. Öğrencileri öğretmenlerine yapılan bu haksızlığa müthiş kızmışlardı, ama kepazelik öyle almış yürümüştü ki, Abélard sonunda, öğretimi bırakıp Paris'ten ayrılmak zorunda kaldı. Kilise, olayı örtbas etti, Héloïse rahibe oldu, Abélard da bir manastıra çekildi.

Ama rahibe Heloissa (şimdiki adı böyleydi Héloïse'in) manastırda bile rahat edemiyordu. Abélard'a tutku dolu mektuplar yazıyordu.

Başka bir tuhaf yaşantı daha duydum. Aşkım çılgınlık halini aldı, bir daha ele geçirme ümidi olmaksızın, istediği biricik şeyi kendi rızasıyla terketti. Bu senin iradene boyun eğip de, vücudumun ve ruhumun efendisinin sadece sen olduğunu, sana göstermek için, entarim yerine kalbimi verdiğimde oldu. Sende, hep seni aradım, Tanrı tanıktır. Sırf sendin istediğim, senin olan şeyler değil. Evlilik değildi aradığım, düğün armağanı kendi isteğimi ve istemimi tatmin etmek istemedim, bütün arzum, seninkileri tatmin etmekti, bilirsin değil mi. 'Karı" kelimesi sana daha asil ve namusluca gelebilirdi, ama benim için senin "sevgilin" olmak, hattâ, yanlış anlama sakın, "metresin" ve "fahişen" olmak çok daha büyük zevk verici bir şeydi.

Abélard onu yatıştırmağa çalıştı ve zihnini, daha çok ruhî şeylere çevirmesi için öğütledi, ama Héloïse kaderine bir türlü

katlanamıyordu: "Sendin memnun etmek istediğim" diye yazıyordu, "Tanrı değil. Beni rahibe yapan senin sözündür, Tanrı aşkı değil. Bak şu mutsuzluğuma, bütün çektiklerimin boşuna olduğunu, gelecekte hiç bir mükâfatını göremiyeceğimi bilen ben, yaşanan hayatların en acısını yaşamıyor muyum?" Abélard onu avutamıyor, sadece Tanrının bilgeliğine güvenmesini söylüyordu: "Esirgeyiciliği sayesinde, birimiz yoluyla ikimizi de kurtarmağa karar vermiş olan Tanrıya, yoksa şeytan, ikimizi birden yok edecekti."

Yavaş yavaş şeytan peşini bırakmıştı onların. Héloïse Abélard'ın gençlere yeniden ders vermeğe başladığını memnunlukla duymuştu. Champagne'daki bir malikânede, yeni bir okul kurmuştu, üç binden fazla öğrenci akın etmişti oraya (bu o sırada Fransa'daki serbest fikirliliği iyi gösterir), fikirlerle nesneler arasındaki ilişkiler, (Universalia) öğretisini öğrenmeğe geliyorlardı bu öğrenciler, Héloïse'in de içinde oturacağı, bir kadın manastırı kurmuştu. Bununla birlikte, çok geçmeden yeniden ayrılmışlardır birbirlerinden. Bu kez keşişler karşı çıkmışlardır. Artık onu oyalayacak cinsiyeti olmadığından, ruhu daha başkaldırır olmuş, böylece Kiliseyle çatışmaya başlamıştı ve ancak Papanın özel bir bağışı ile, geri kalan acılı günlerini basit bir keşiş olarak manastırın birinde geçirebilmiştir. Héloïse ondan sonra yirmi yıl yaşamıştır. O da manastırda ölmüş, ama gençliğinde işlediği günahlar affolunduğundan, büyük saygı içinde, hayata gözlerini kapamıştır.

Şeytanla alış-veriş

Abélard ile Héloïse, birkaç yüzyıl daha yaşamış olsalardı, durumları daha da beter olurdu, çünkü bu arada yeni bir illet çıkmıştı yeryüzüne. Cinsiyet şeytanının esiri olan kadın ve erkekler sadece komşularıyla değil, aynı zamanda devlet yetkilileriyle de uğraşmak zorundaydı, buysa, genellikle büyük işkence sonucu, ateşte yanarak ölmek demekti.

Şeytan, her iki cinsten insanı da baştan çıkarmaktaydı, ama kurbanları genellikle kadınlardı. Şeytanla alış veriş eden kadınlar, yani onunla pis işlere girişenler, türlü türlüydü. Bunlar arasında, hiç bir erkeğin, artık yüzüne bakmayacağı, suratı kırış kırış olmuş, saçı başı darmadağın, geceleri büyücülerin süpürgelerine binip uçan yaşlı cadılar vardı. Bunların kendi cinsel

hayatlarından büyük zarar gelmezdi, ama yine de tehlikeliydiler, çünkü bâkireler ve zina işleyen kadınlar için aşk şerbetleri hazırlarlar, erkekleri iktidarsız yapan birtakım ilâçlar yaparlar, evli olmayan kadınları, şehvet düşkünü erkeklerle çiftleştirirler ve bu günah birleşmelerinden doğan çocukları, rahimdeyken yok ederlerdi. Kısacası, insanlık için kötü, birçok faaliyetlerde bulunuyorlardı.

Bununla birlikte, bunlardan daha tehlikelisi, genç büyücülerdi; çünkü bu kadınlar sadece şeytanla alışverişte bulunmuyor, aynı zamanda bu dünyadan adamlarla da çiftleşiyorlar, özellikle de evli, namuslu kimseleri baştan çıkarıyorlardı. Bir büyücü ile herhangi bir fahişeyi ayırt etmek imkânsız olduğundan, özel deneylerin uygulanması gerekiyordu. Bunun en iyi kanıtı, bir kadını şeytanla veya yardımcılarıyla işbirliği ederken yakalamaktı - çünkü şeytan kendi işini yalnız başına yapamıyacağından, yardımcı cinlerini koştururdu işe. Bu yaratıklar, türlü türlüydü, başta, geceleri kâbus şeklinde kadınlara saldırıp onlarla birleşenler ile, erkeklere aynı şekilde saldıran kadınlar geliyordu. Şeytan bazan orta bir köpek büyüklüğünde siyah bir kedi, bazan da bir erkek keçi kılığında çıkardı ortaya.

Tanıklar, çoğu zaman, sanığı şeytanla konuşurken gördüğünü ileri sürerlerdi. Bununla birlikte, Engizisyon yargıçları, kendi usullerince, vicdanlıydı. İtiraflara önem veriyorlardı, işkence, ya da sadece tehdit çoğu zaman dehşet içindeki kadınların kendi kendilerini saçmaca suçlamalarını zorunlu kılıyordu. 1275 tarihinde, Toulouse'da yer alan bir büyücü yargılanmasında, Angèle de Labarthe adında bir sanık kadın, şeytanın kendisiyle cinsel birleşmede bulunduğunu, ve kurt başlı, yılan kuyruklu bir yaratık doğurduğunu "itiraf" etmiştir. Bu hilkat garibesi, kendi çocuğu, çocuk etiyle beslendiğinden öteki çocukları öldürmek zorunda kalmıştı.

Mahkemenin suçlayıcı soruları, buna benzer cevaplar alıyordu genellikle, böylece, şeytanın tam bir anatomisi ve fizyolojisi kurulmuş oluyordu. Kadınlar şeytanla cinsel birleşmede bulunmanın hep zor olduğunu söylüyorlardı, çünkü erkeklik organı son derece büyük ve sertti: sanki demirdi, ya da balık pullarıyla kaplıydı - bu konuda fikir ayrılığı vardı - er suyu ise, buz gibi soğuktu. Bundan, şeytanın, kadının vücudunu ağır surette yaralamış olacağı çıkarılabilirse de, durum tam tersiydi. Çünkü genç, el değmemiş kızoğlankızlar, büyücü ilân edildiğine göre,

kadınlar demek ki kızlıkları bozulmadan şeytanla cinsel birleşmede bulunabileceklerdi. Saygıdeğer ilâhiyatçılar, bunun pek mümkün olduğunu söylüyorlardı.

Bununla birlikte, şeytanın özel cinsel alanı, vücudun arka tarafıydı ki, şehvet düşkünü kadınlar bundan özel bir tad alıyorlardı. Ortaçağdan kalma birçok resimde şeytanın kuyruğunun altını gözetleyen kadınlar görülür. Deliği öpmeği başaracak olurlarsa, esrarlı bir takım güclerin kendilerine bahşedildiği düşünülmekteydi. Şeytandan daha çok şey bekleyen kimsenin, onunla bir anlaşmaya varması gerekti. Bu, Goethe'nin Faust'undaki gibi, resmî değildi her zaman. Büyücü adaylarının, :uhlarını şeytana dört kıl karşılığı vermeleri yetiyordu. Şeytanla her zaman kan-mukaveleleri yapmak gerekmezdi, bununla birlikte, kâğıt üstüne kırmızı beyaz olarak yazmak, insana daha çok inandırıcı geliyordu. Bu çeşit belgeler, büyücü yargılanmalarında, zaman zaman ortaya konmuştur.

Bununla birlikte, çoğu zaman, engizisyon yargıçlarının, bundan daha küçük çapta kanıtlarla yetinmeleri gerekiyordu. Araştırıcılar için iyi olan bir şey vardı, şeytanla birleşme, büyülenmiş olan kimselerin vücutlarında daima izler bırakıyordu. Bunun en şaşmaz kanıtı, b'r çeşit mevzî anesteziydi. Örneğin tanığa her batırılan iğnede vücudun tepki göstermesi gerekti, eğer iğnenin battığı falan yer, herhangi bir tepki göstermiyorsa, oraya, demek ki şeytan tarafından dokunulmuştu, yoksa duymamasına imkân yoktu. Bunların kanıtı olarak çoğu zaman deride beliren sivilce, siyil veya önemsiz birtakım kabarıklar gösteriliyordu; birkaç gün içinde kaybolan arpacığın bile, şeytanın işi olduğu sanılıyor ve büyük, kötü sonuçlar doğurabileceğine inanılıyordu.

Büyücülerin çekici

Bu saçmalıklar yüzünden kiliseye epey saldırılmıştır. Bu doğru değildir. Ortaçağ kilisesi, hiç de meşum, sadist ve :nistik zihinli bir kuruluş değildi; tersine, kendisini İskenderiye'nin :nistik sislerinden sıyırmıştı, neo-platonizm'den kendini kurtarmış ve kelimenin en iyi anlamıyla lâtinleşmişti. Açıklık peşinde koşuyor ve ışık saçmağa çalışıyor, Roma usulüne uyarak, inandığı ve doğru bulduğu şeyi, mantıkla doğrulamağa çalışıyordu. İnsan inançlarında hep var olmuş olan şeytan kavramını, Doğudan,

özellikle de Perslerin dininden almıştı, kuzeye doğru ilerledikçe onu başka bir biçim altında, yeniden bulmuştu. Kötülük ruhu, her bakımdan iyi olan Tanrının, gerekli bir karşılığı oluyordu: bu düalizm (ikilik) olmadan, Tanrının varlığını ileri sürmek çok güç olurdu. Aynı zamanda, ahlâkın yardımına da koşuyordu, böylece ilâhiyat konusunda tartışmaya akılları ermiyecek halk yığınlarının gözleri önüne, vücuda bürünmüş şeytanı, her türlü kisvesiyle sahneye çıkarabiliyordu. Ama kilise, büyücülerdeki inancın, kökten çıkarılıp atılması gereken putperestçe bir şey olduğu kanısındaydı. İlk tedbirler, büyücülükle suçlanan kimselere değil, onlara inanan kimselere karşı alındı. Paderborn Meclisinin kendi de şöyle dedi: "Gözleri şeytan tarafından kör edilmiş herhangi bir kimse, birinin büyücü olduğuna inanır ve onu yakarsa, kendi de aynı âkıbete uğrayacaktır!"

Bununla birlikte, inançla boş inanç arasındaki çizgi, belirsizleşmeğe başladı. Şeytan, en aydın görüşlü kilise üyelerini bile kör etmişti. Onüçüncü yüzyılın başta gelen iki ilâhiyatcısı, Albertus Magnus ile Thomas Aquinas'ın ikisi de büyücülerin varlığına inanıyordu. Buna inanmayanlar, Engizisyon tarafından çağırılıyor ve Parisli profesör Guillaume Edeline gibi müebbed hapis cezasıyla kurtuluyorlarsa eyvallah diyorlardı. Güney Fransa'da başlayan büyücü yargılamalarının ilk dalgası gücünü yitirdikten sonra, bu kez, Alplerde, ondört ile onbeşinci yüzyıllarda yeni bir büyücü avcılığı salgını başladı. Almanya, Fransa ve İtalya'ya korkunç bir yangın gibi yayıldı ve bir nesil içinde Avrupanın yarısı bu mikroba bulandı. Engizisyoncuların iyi niyetle davranmadıkları çoğu zaman açıktı. Büyücülükle suçlama sadece işine gelmeyen kimseleri ortadan kaldırmak için bir bahaneydi, cinsel saik her zaman üstün gelmiyordu, bunu "büyücü" Jan d'Ark'ın yakılması gösterir; bununla birlikte, büyücülükdeliliği ideolojik bakımdan daima cinsel çağrışımlar getiriyordu.

Engizisyon, elinden geldiği kadar, büyücüleri eledi, ama ardı arkası kesilmiyordu bunların. O zamana kadar uygulanan metodlar bir sonuç vermediği ve Şeytanın sanatını bozamadığı için, bir doktor oğlu olan ve hiç de riyazetle ilgili bir yaşayışı olmayan Papa İnnocent VIII büyük bir darbe hazırladı. 1484 de **Summis desirantes affectibus** adlı fermanını çıkardı, şeytanla birleşme konusundaki kaygısını belirten bu fermanda şöyle yazıyordu: "Geçenlerde büyük bir acıyla öğrendim ki, Almanyanın bazı bölgelerinde, özellikle de Mainz, Trier, Salzburg ve

Bremen bölgelerinde kadın erkek bir sürü kimse, kendi selâmetini unutup, Katolik Kilisesinin yolundan ayrılarak, erkek ve dişi biçiminde bir takım cinslerle birleşmişlerdir." Aynı zamanda Papa, iki usta büyücü-avcısı olan Jakob Sprenger ile Heinrich Institor'a (bunlar kuzey ve güney Almanya engizitörleriydi) büyücüleri tanımak ve mahkûm etmek üzere elde edilebilecek bütün bilgilerin toplanması ve en iyi yolların araştırılmaları için emir buyurdu.

İki uzman, büyük bir şevkle işe koyuldular ve iki yıl sonra Papaya, hukukî dirayet ve cinsî budalalık şaheseri olan **Malleus Maleficarum** yani "Büyücülerin Çekici" adlı eserlerini sundular. İlk olarak 1487 de yayımlandı bu eser, daha sonra, durmadan yeniden gözden geçirildi, öyleki 1669 yılında, yirmisekiz defa basılmış bulunuyordu. Ama ilk baskısı bile adını haklı çıkarıyordu: doğrusu gerçekten bir çekiçti. Artık büyücü-avcıları, onunla, sağına soluna vurabilirlerdi. "Büyücülerin Çekici"nin ilk iki bölümü, büyücülerin suçlarını ve kötülüklerini gizlemek için kullandıkları sanatın genel çizgilerini anlatmaktadır; üçüncü bölüm, doğru bir hukuk usulü uygulandığında, her şeye rağmen, sanığın nasıl mahkûm edilebileceğini anlatmaktadır.

Yargıç, sanığa otuzbeş soru soracaktı. Ötekiler bir yana, birinci soru bile yeterdi büyücüyü ateşle ölüme mahkûm etmeğe. Şöyleydi: "Büyücülere inanıyor musun?" Sanık eğer "Evet" derse büyücü sayılıyordu; "hayır" derse bu kez de zındıktı. Daha fazla soru sorulduğunda, hâlâ suçunu gizlemeğe çalışırsa, işkence edilirdi, özellikle düşman başka büyücüler, ona karşı tanıklık etmeleri için çağrılırlardı. Suçu konusunda hâlâ bir şüphe varsa, Babil'deki zina edenlere karşı başvurulan suya atma cezasına benzer bir ceza verilerek Tanrının yargısına bırakılırdı. Kadının eli kolu bağlanır suya atılırdı. Batarsa, büyücü demekti; su üstünde yüzerse, su vaftizini reddediyor demekti, ki bu yine büyücü olduğunu gösteriyor demekti. 1836 gibi yakın bir tarihte bile, Danzing yakınlarındaki Hela yarımadasında, bir kadın suya atılarak boğulmuştu.

"Büyücülerin Çekici", bütün uygar ülkelerde hemen benimsendi ve kısa bir süre içinde uluslararası bir hukuk, **corpus juris** halini aldı. Rönesansın büyük Papaları, Alexander VI, Julius II, ve Leo X bunu onayladılar. Artık, engizitörler, serbestçe çalışabilirlerdi, hem vicdanları rahattı, hem de cepleri doluyordu, çünkü mahkûm edilen büyücülerin mallarına el konuyor, bir kısmı

da yargıcın bahşişi oluyordu. Büyücü-çılgınlığı ve büyücü-mahkemeleri sadece Katolik dünyasında olmuyordu; Reform her iki yönden onlara yakacak sağladı. İngiltere'de büyücü-avcılığı, Kraliçe Elizabeth'in saltanatı sırasında en son haddini buldu; sonraki yüzyıl, Kuzey Amerika kolonilerine atladı ama Galileo ve Descartes'ın zamanında büyücülük manisi, Avrupada da hâlâ almış yürümüş bir haldeydi. Tek tek kişilerin yok edilmesi değildi bu, insan varlıkları toptan yok ediliyordu. Saksonyalı bir yargıç, Kitab-ı Mukaddesi elli üç kere okuduğunu ve yirmi bin büyücü mahkûm ettiğini söyleyerek övünüyordu.

Şövalyelik ahlâkı : Erdemli zina

Büyücü-mahkemelerinin tarihi gösteriyor ki, Ortaçağ, cinsel hayat konusunda, önceki veya sonraki çağlardan daha geniş görüşlüydü. Keşişlerden, rahip ve rahibelerden - bunlar nüfusun büyük bir kısmını teşkil ediyordu - başka kimseden, cinsel içtepisini tutması istenmiyordu. Kilise ulularının istediği gibi, kovulmuyorlar, sadece gizleniyorlardı. Bu şarta uydukları süre, halk istediği gibi davranabiliyordu. Bu denli uzun süren değişiklikler devresini basit bir şekilde açıklamak gerekirse, bu devrin bir gizleme devri olduğunu söyleyebiliriz. Bu, siyasî hayat için olduğu gibi, cinsî hayat için de varitti. Sathî olarak bakılacak olursa, her şey sadakate dayanıyordu. Bütün feodalite sisteminde, köle efendisine;aile hayatı ise, başka ilişkilere meydan vermiyecek olan evlilik sadakatine bağlıydı. Ama sadakat kavramı bir yandan incelikle işleniyor idiyse de sadakatsizlik, güzel sanatların bir kolu olup çıkmıştı.

İnsan, kibar sosyetenin gerektirdiği davranışlara uyduğu ve gerektiğinde kılıcını çektiği, bazan da - bu pek sık olmazdı - aşkı yüzünden ölmeğe hazır olduğu süre, sadakatsizlik, namussuzluk sayılmıyordu. Zina sanatı da, resmî ahlâk kurallarının ifadelerini kullanıyordu: namus, saflık, erdem, sadakat, başka erkeklerin karılarını baştan çıkaran kahramanların her zaman kullandıkları kelimelerdendi. Kendisini zina alanında yetiştirmeden ve bir takım gönüller fethetmeden bir bâkire ile evlenen şövalye, şövalyeliğe yakışmayan bir şey yapmış oluyordu. Zina, üst sınıflarda toplumsal bir eğlenceydi. Tapacağı, kendini adayacağı bir "hanımı" olması gerekti şövalyelerin, hanımın da evli olması özellikle de, kocasının âşığından biraz üstün bir rütbesi olması

gerekti, çünkü şövalyelik aşkında göz daima yukarıya bakacaktı. Her şey saf, nazik ve asilce olacaktı - **honi soit qui mal y pense.**

Bu cinsel ilişkiler ile şeytan arasında - büyücülük bir yana - herhangi bir ilgi kurmak, şövalyenin gururunu kıracağı gibi kadının namusunu da lekelemiş olacaktı. İyi ki böyle bir ilgi hiç bir zaman kurulmamıştır. Kilise olsun, Devlet olsun genç şövalye ile baron hanım'ları arasındaki bu zina ilişkisini hoş görmüştür. Bir şövalye, gönül maceralarına dini bile katabilirdi. Göksel bir koruyucu seçmek âdetti, her nekadar inanılmaz gibi gelirse de genellikle ilişkiyi Meryem'in koruması ve âşıkının niyazlarına karşı hanımın kalbini yumuşatması için dua edilirdi.

431 de Efes Meclisinde Meryem, kesin olarak **Theotokos** yani Tanrının Anası olarak ilân edilmişti. O günden sonra Meryem'e tapınma türlü safhalar geçirmiştir. Ölümlü bir kadın değildi sadece: ilâhî lütuflarda bulunulmuştu. Putperestlikten Hıristiyanlığa geçiş devrinde Doğuda Greko-Romen'lerin büyük tanrıçası Rhea-Cybele ile bir tutulmuştu. İtalya'da hasat tanrıçası Ceres'in aynı olmuş, Kuzey Avrupada ise tanrıça Freya'nın yerini almıştır. Bununla birlikte, çok geçmeden müminler ona daha yüksek bir taht bulmuş'lar, Gökler Kraliçesi anlamına gelen **Regina Coeli** demiş'lerdir. Ancak Orta çağların sonuna doğru insanlaştırılmış ve anneliğin sembolü haline getirilmiştir. Bununla birlikte hiçbir zaman insanlık Meryem'i düzenli zinanın koruyucusu mevkiine getirmek gibi bir küfürde bulunmamıştı, çünkü şövalye'lerin **minne** hizmetleri, romantik süslerinden kurtarıldı mı bundan başka bir şey değildi.

Minnesinger'lerin cinsel başkaldırmaları

Bir sürü halk şairi tarafından terennüm edilmemiş olsaydı sonraki nesiller, şövalyeler ile sevgili hanım'larını daha ağır bir şekilde yargılarlardı herhalde. **Minnesinger**'lerin şiiri bu işleri öylesine yüceltmiştir ki öğretmenler bu şiirlerin çoğunu öğrencilerine ezberlesin diye verirler, ama bunların aslında ne olduklarını söylemekten tıpkı Ortaçağdaymışız gibi çekinirler. Tabii, bütün bu şiirlerin hepsi çocuklara verilmez.

İlk saz şairi, son derece neşeli olan, talihsiz Abélard'ın çağdaşı Aquitaine dükü William IX'dır. Yüreği genişti, hiçbir şeyden çekinmezdi. Orta çağların pek bağımsız yüksek bir derebeyinin cüret edebileceği kadar, Don Juan'ın felsefesini müjdele-

yen, bir sinikti. İnancına göre gerçek bir erkeğin bütün kadınları elde etmesi gerekiyordu, bu inancını uyguluyordu da. Uzun düşüncelerden sonra haç'ı seferlerine katılmağa karar verdiğinde, Kutsal Toprağa yapacağı yolculuk için çevresine bol bol fahişe aldı, vakanüvis Geoffroy de Viageois seferin başarısızlığa uğramasının sebeplerinden birinin kendini ortasına atmış olduğu şehvet olduğunu söyler. Şiirlerinden ancak parçalar kalmıştır; bunların bazıları bir takım felsefî düşünceler ihtiva etmekte, ötekilerse adî müstehcenlik örnekleridir.

Minne türküsünün ilk atasından sonra, daha saygıdeğer kimseler gelmiştir. Kadınlar onu dinlemek istemediklerinden, kalbi kırık, melânkolik bir asil olan Jaufré Rudel, hakları üstünde ısrar eden ateşli âşık Bernard de Vantadour vardı. Ama Fransa'da, aynı tarihte, kendi asil olmayan, sokakta bulunmuş Marcabru adında biri - Tunalı bir köylü çocuğu olması ihtimali vardır - sesini yükseltti. Saraylı şairlerin ahlâkı bozduğunu ve "Sapıklık Ağacı"nın her şeyi gölgelediğini söyleyerek acı acı yakınıyordu. Bundan ahlâkın Tuna'da Fransa'dan daha üstün olduğu çıkarılmamalıdır. **Minne** şiiri orada, yüzyıl sonunda en yüksek noktasına çıkacaktı. Edebiyat tarihçileri bu şiir türünü "yüksek" ve "alçak" **minne** diye ikiye ayırmaktadırlar, bu ayırım şövalyeleri ve şairleri esenleyen amaç ve duygunun asillik derecesine göredir. Yüksek **minne**'nin eğitici bir amacı vardı: insanı mükemmelleştirmeğe yarıyordu, onu gerçek bir kahraman durumuna getiriyordu. "Alçak" **minne**, daha çok, duygularla ilgiliydi, biçim bakımından da daha serbestti, bununla birlikte, Walther von der Vogelweide gibi dâhi şairler bu biçimi kullanmışlar ve alçak **minne**'yi kaynak gibi görmüşlerdir.

Bu güzel ayırma cinsiyet tarihini pek açıklamamaktadır; çünkü yüksek **minne**'de bile şövalyeler ve şampiyonlar hiç bir zaman plâtonik aşkla yetinmiyorlar, gönüllerinin kadınını ele geçirmek için fethe çıkıyorlardı. Bu çabaların sonucu daima yatakta zafer kazanmak oluyordu. Bu mükâfat içindi çabaları, hanım inatçı veya müstereddit olursa âşık, sadakat yeminini fırlatıp atarak talihini denemek için başka bir güzele yöneliyordu. Her ne kadar şövalyelere özel bir mezhep var idiyse de hayal kırıklığına uğrayıp da, manastıra çekilen veya riyazet hayatına atılan kimseler görmemekteyiz pek. Bu yüksek sosyetenin yazılı olmayan şiarı söyleydi: **Per asper a ad astra** - çabayla yıldızlara - daha doğrusu, **per aspera ad adultera** - çabayla zinaya.

Bazan öyle oluyordu ki kadın fazla ileri gidiyordu, şövalyesinden çok şey istediğinden aradığını bulamayınca hayal kırıklığına uğruyordu. Yiğit şövalye Moritz von Craun'un kendini çok yorduktan sonra tanrıçasının yatağına vardığında yorgunluktan uyuyakaldığı, sevgili hanımının da tabiî bunun, şövalyeliğe yakışmadığını görerek, onu bırakmış olduğu söylenir. Sonra, Don Kişot'un öncüsü bir Stirya şövalyesi vardı. Adı Ulrich von Lichtenstein olan bu şövalye, yanında daima içinde sevgilisinin yıkanmış olduğu su bulunan bir şişe taşır, bu sudan ikide bir içerek içini ferahlatırmış. Her türlü fedakârlığa hazır olduğunu göstermek için parmaklarından birini kesip sevgilisine gönderdiğinde, âşığından daha akıllı olduğu anlaşılan kadın, onu bırakmıştır.

Bunlar, Mozoşizm derecesine vardırılmış bir kadına tapınma olayının traji-komik sonuçlarıdır ki, günümüze kadar eşine rastlanmamıştır. Ama işin daha ciddî bir yanı da vardı. Sosyolojik bakımdan bir şeyler yer almaktaydı. **Minne**'nin tarihi, bize hemen hemen yalnızca aşk şiirleri ve şövalyelerin aşk maceraları ile verildiğinden, bu soruya cevap vermek, ya da bunların ne kadarının uydurma, ne kadarının oldukça gerçek olduğunu söylemek güçtür. Şövalyenin asil hanımın kölesi olması, mevcut feodalite hukukunun bir görünüşüdür: mevkii, rütbesi olan genç beyler asîl hanımların lûtuflarına mazhar olmak peşindeydi; bu hanımlar, özellikle Fransa'nın güneyinde, bayağı zengin ve iktidar sahipleriydi. Ama bu çeşit iktisadî saikler, önemli bir etken olmuş olamaz pek; asalet derecesi yüksek olmayan gezgin naz şairlerinin kışı geçirmek için zengin birinin şatosunda bir barınak aramış olmaları daha muhtemeldir.

Bu kuram doğruysa bütün **minne** şairliği, bir takım aşk süsleriyle donatılmış, edebî bir himaye şekli olurdu. Ama sırf bundan ibaret olmadığı görülüyor. Bunun çoğu, edebiyat için bile olsa, birahanelerde, karayolları üstündeki manastırlardaki yemekhanelerde, ya da asillerin ziyafet sofralarında geçit resmi yapmış olsa bile, yine de bunun arkasında, mevcut dinsel hukuka karşı lâik bir başkaldırma gizliydi. Saz şairlerinin, ozanların dolaylı ama açık bir şekilde, dinleyicilerine söyledikleri şey, şuydu belki de: "Evliliğin kutsallığı konusunda bütün söylenenler, sadece asil olmayan insanlar içindir. Asillerin buna aldırması gerekmez, aldırdıkları da yoktur zaten. **Minne** hukuku, evlilik hukukunun üstündedir."

Bu ilke, erkeklere olduğu kadar, kadınlara da uygulanıyordu. **Parsifal**'in yazarı Wolfram von Eschenbach, Parsifal'in babası Gahmuret'e Belahane ve Herzeloyde adındaki karılarını bıraktırıp, "hamfendi hazretleri" güzel Amphlise'in hizmetine girmesini sağlar. Yine evli bir erkek olan Tristan'daki konu da aynıdır. Ama gerçek yenilik **minnesinger**'lerin evli kadınlara tanıdığı serbestlikti. Şövalyelerine karşı duydukları aşk, kocalarına sadakatlerinde kusur etmelerini bağışlatıyordu. Önemli olan şey, cinsel çekicilikti - evlilik bağı, aile, çoluk çocuk değildi, bunlar **minne** şiirlerinin hiç birinde geçmez. Bununla birlikte, evlilikler resmî olarak bozulamadığı için, âşıkla yapılacak gizli bir ilgi biricik çareydi. Gottfried von Strasbourg gibi birkaç zındık daha da ileri gitti ve açıktan açığa, evliliğin bozulamamasının yarattığı çatışmalar için ahu vah etti. Bununla birlikte, boşanma isteyecek kadar cesaretli değillerdi. **Minnesinger**'ler aşk savaş alanında büyük kahramanlardı, ama cinsiyette başkaldırmış kimseler değillerdi. Yumruklarını cepleri içinde sıkıyorlardı, mevcut düzene karşı meydan okuyamıyorlardı. Böylece, satıhta değişen bir şey olmadı; sadece toplumun içinde bir değişme yer aldı. Evlilik bağı gittikçe gevşedi, kadın da eskisinden çok daha yetki kazandı.

Aşk kurları ve bekâret kemerleri

Ortaçağın sonuna doğru, eski feodalite sistemi bozulmaktayken, prensler ile zengin şehirliler gittikçe genişledikçe, yoksul kalan asiller, kadına tapınmayı bir çeşit sınıf parolası haline getirdiler, bu, aynı zamanda para getiren bir meslek de oluyordu. "Günün hanımı" uğruna turnuvalarda mızrak sallayan gezgin şövalyeler, artık hanımın kendini fethetmek peşinde değillerdi; ondan, değerli bir zafer mükâfatı biçiminde dişe dokunur bir mükâfat almakla yetiniyorlardı. Şövalyeler cesaretlerini ve ustalıklarını hayalî kadınlar uğruna bile gösterebilirlerdi. Gezgin şövalyelerin şampiyonu Jacques de Lalaing, cirit oyunundaki ustalığıyla hem Calabria düşesinin, hem de Prenses Maria de Clèves gibi iki asil hanımın kalbini kazanmış, kadına soyut olarak tapınmanın ileri gelenlerinden olmuştur. Esrarlı, ağlayan kadının heykelini içine koyduğu, Châlon yakınındaki Saone'da, bir pavyon dikmiştir. Kadının kim olduğunu bilen yoktu. Bütün bir yıl **Fontaine des Pleurs**'de turnuvalar yer almıştır.

Şövalyelik, her nekadar belli bir şekilde gözden düşüyor idiyse de, bir takım yeni şövalyelik sınıfları konuyordu; örneğin 1399 da, Mareşal Boucicaut "Beyaz Hanımlı Yeşil Kalkan Sınıfı"nı kurmuştur ki bu sınıfın düzeni, üyelerinin, kadınları bütün saldırılara ve her şeye karşı korumalarını emrediyordu. Bununla birlikte, bu sınıflar genellikle, içinde kitaplar üstüne tartışıldığı, aşk maceralarının anlatıldığı, bayramlar için yapılacak hazırlıklar üzerine konuşulduğu, arasıra da siyaset yapıldığı asillerin kulüp'eriydi. Bunların tamamiyle erkek kulüpleri olduğu da söylenmelidir; kadınlar içeri alınmazdı.

Bunlardan pek ayrı olmayan, ünlü bir **Cour d'Amour** vardı, bu 1400 tarihinde, Paris'te Burgondi dükü Cesur Philip tarafından kurulmuş olup, üyeleri arasında Fransız kralının erkek kardeşi Louis d'Orléans, Bavaryalı Ludwig, Jean de Bourbon gibi, Avrupa saraylarının seçkin entelektüel zümresinden kimseler, önemli hümanistler, hattâ ileri gelen kilise adamları bile vardı. Ruhu bakımından olsun, biçimi bakımından olsun **Cour d'Amour** İtalya'daki Rönesans Akademilerine benziyordu, ancak Paris'te tartışma konusu Platon değil, aşktı. Burada da, gündemdeki en önemli şey, kadınlara hizmetti. Ama aslında, Kur sadece kadınları öven ballad müsabakaları düzenlemek, şiir okumak, ziyafetler vermek ile uğraşıyordu. Edebî eserlerin iddiası yoktu, kadınlarsa bundan hiçbir şey kazanmıyorlardı. Bununla birlikte, başarı kazanmış, çok geçmeden üye sayısı altıyüzü bulmuş, bundan örnek alınarak benzerleri de kurulmuştu.

Bu teşebbüste yeni, önemli bir etken vardı, bunu meydana getiren şövalyeler degil, Sarayın kendi olmuştur, bu etken bir çeşit demokrasinin kurulmuş olmasıdır. Her türlü vatandaş üye olabiliyordu, asil lordlarla aşk meseleleri üstünde tartışmak, tabiî gururlarını alabildiğine okşuyordu. Kadınlara tapınmayı kemerli şövalyelerin bir ayrıcalığı yapan duvar, böylece resmen yıkılmış oluyordu. Burjuva sınıfı bu beklenmedik şerefe layık görünsün diye elinden geleni esirgemedi. Aşk şiirindeki inceliklerde birbirleriyle yarıştılar, onüçüncü yüzyılın büyük Fransız aşk destanı **Roman de la Rose** adlı eserde, "namuslu kadın, kara kuğu kadar az görülen bir şeydir" denmesini büyük şaşkınlıkla karşılıyorlardı. Kendi şiir müsabakalarını kendileri düzenlerlerdi, evlerine ne idüğü belirsiz lirik şarkıları bile alırlardı. Sonunda, Wagner'in **Meistersinger**'inde anlatıldığı gibi büyük bir çelişmeye varıldı; bu eserde, bir kuyumcunun kızına kur yapan

bir şövalyenin bir şehir memuruyla rekabet etmesi, bunun yanında bir ayakkabı tamircisinin himayesine sığınması anlatılmaktadır.

Bununla birlikte, genel olarak orta sınıflar, bu toplumsal kargaşalık çağında bile, ahlâkın koruyucusu olduklarını gösterdiler. Sadece paralarını, mallarını mülklerini değil, aynı zamanda karılarını da, baronunkilerden daha iyi savundular. Kılıç kullanmak gerekiyordu; helâllerini zinaya karşı korumak için şehirliler başka bir yol düşünmüşlerdi. Bir tüccar iş için uzağa gittiği zaman, karısına bekâret kemeri takıyordu. El genişliğinde madenî bir çerçeve olan bu kemerde, cinsiyetle ilgili olmayan görevlerini görebilsinler diye küçük bir delik vardı sadece. Bekâret kemeri kalçaların üzerinde kilitlenir, kilidin anahtarı da sadece kocada bulunurdu.

Bu erkek kıskançlığının insanı tiksindirici mahsulü, doğrudan doğruya Homeros'dan gelmektedir. **Odise**'de Afrodit'in (Venüs'ün) kocası Hefaistos'u, kaynı Ares'le nasıl aldattığı anlatılır. Bunun üzerine Hefaistos, öç almak amacıyla, bir daha aldatılmamak için demirden bir kemer yapar. Bununla birlikte, bu gülünç masalı ciddiye alıp da karılarını bu şekilde bağlamak hiç bir zaman Yunanlıların aklına gelmemiştir. Bu sapık fikir, ancak iki bin yıl sonra uygulanmış - muhtemelen de, karıları pek sadık olmayan Floransalılar tarafından kullanılmıştır. Bu korkunç âlet, derken başka yerlerde de kopya edilmiş ve Avrupada onbeş ile onaltıncı yüzyıllarda, "Venüs kemeri" veya "Floransa kemeri" adı altında çoğu kimse tarafından kullanılmıştır. Teknik bakımdan mükemmelleştirilmişti; zengin adamların karılarının kemerleri altınla süslüydü. Zekî kadınlar, kendilerini bu kemerlerden kurtarmayı öğrenmişlerdi; bekâret kemerinin yedek anahtarı üstüne yapılan şakalar hicivcilerin ağızlarında sakız haline gelmişti. Yine de kocalar cinsel mallarının kapısını kapadıkları zaman, kendilerini güven altında duyuyorlardı. İspanya'da bekâret kemeri, ondokuzuncu yüzyıla kadar kullanılmıştır.

Fahişelerin vesika alması

Bütün çağlarda olduğu gibi, kadına tapınma çağında da, namuslu vatandaş, bekâret kemeri olmayan kadınları ziyaret edebilme hakkını istiyordu. Fuhuş, Ortaçağ boyunca alabildiğine gelişti. Zaman zaman fahişelere ceza uygulanıyordu. Fuhşun en

canlı, en usta düşmanlarından biri olan şüphesizdir ki, İmparator Justinianus'un karısı Bizans İmparatoriçesi Teodora'ydı, oysa İmparatoriçenin kendi de tahta pek namuslu bir yoldan erişmiş değildi. Bununla birlikte, meslekleri kendininki gibi pek parlak sonuçlanmamış olan bu zavallı mahlûklara iyi davranmadı. İstanbul'un genelevlerinde çalışan beşyüz fahişeyi, Boğaziçinin karşı kıyısına gönderip, orada gece gündüz hapiste tutmuştur. Bununla birlikte kızlar böyle bir şeye katlanmak istememiş, çoğu karşıya geçerken, kendini suya atmış, geri kalanlardan bazıları da yalnızlıktan intihar etmişlerdir.

Batıda, Charlemagne çıkmıştır fuhşun karşısına. Kanunlarında kökünün kurutulması gereken üç cinsî kötülük vardır; bunlar zina, fuhuş ve genelev işletme idi - bunun nasıl uygulanacağı kayıtlarda yoktur. Her neyse, Karolenjlilerin bu alandaki kanunları, pek uzun ömürlü görünmüyor. Charlemagne'dan sonra, İmparatorluk tahtına oturan haleflerinden biri, fuhuşa karşı barbarca bir usul koymuştur: kadın çırılçıplak soğuk suya atılacak, gelip geçenler ona yardım etmeyecek, onunla alay edecek, onu horgörecekti. Yine de, bu cinsî kanunların sapıklığına rağmen, fuhuş yaşamış ve bu işi işleyenlere uygulanan cezalar - tomruk, başın traş edilmesi, kırbaçlama etkisiz kalmıştır. Bu yollarla, tek tük bazı kadınlar erdemli yola girmiş olabilirler, ama fuhuş ortadan kalkmamıştır - kaçınılmaz bir şeydi bu, çünkü kadınların değil erkeklerin zevki içindi; erkeklerse, suçüstü yakalansalar bile ceza görmüyorlardı.

Haçlı seferleri, fuhuşun büyük çapta artmasına sebep oldu. Dindar savaşçılar, acıklı da olsa karılarından ayrılmayı göze alabiliyorlardı, ama bazan, yıllarca sürecek olan cinsel perhiz pek ağır geliyordu. Haçlı seferlerinin düzenleyicileri, koca bir orduyu kadınsız tutmanın imkânsız olduğunu pek iyi anlamışlardı. Çıkış limanları, kendilerini haçlılara veren kadınlarla kaynaşıyordu, çoğu da gemilere tırmanıyorlardı. Haçlı seferlerinin muhasebesini tutanlar tarafından yapılan bir hesap, bir yıl içinde onüç bin fahişenin geçiminin sağlanması gerektiğini kaydetmiştir.

Haçlı seferleri sona erince, fahişeleri kontrol altında tutmak, gittikçe daha gerekli olmağa başladı. Birçok yeni şehir kurulmuştu. Eskiden şehirler arası yollarda ayak süren kadınlar, şimdi çağın gidişine ayak uydurmuşlar, ya şehir duvarlarının içinde, ya da kapıların hemen dışında işlerini görüyorlardı. Kadınla-

rı korusalar bile şehirliler, bu durum karşısında utanıyorlardı. Bu hoş olmayan duruma bir çare bulunması gerekti. Kilise durumu anlıyordu. Fuhuşu tamamiyle ortadan kaldırmak boştu; iyilikten çok, kötülük yapmış olurdu. St Augustine bile şöyle demişti: "Fuhuşu kaldıracak olursanız, cinsiyet alanındaki serbestlik ve zevke dalma toplumu bozar". Uzun uzun düşünüp taşındıktan sonra, yetkililer, eski çağların metoduna başvurdular: polisin nezareti altında, fahişeleri genelevlere sokmak daha az bir kötülük gibi geliyordu. Birçok yerlerde, Kilisenin kendi, bu işi üzerine aldı. Papanın oturduğu Avignon şehrinde, "manastır" anlamına gelen "Abbaye" adı altında tanınan bir genelev kuruldu, Napoli Kraliçesi Yoanna resmen koruyordu bu kuruluşu. Orada çalışan kadınlar, dua saatlerini ihmal etmiyecekler, her nekadar kötü işte çalışıyorlarsa da, iyi Hıristiyanlar olarak kalacaklardı. Müşteriler de dinsel bir kurala uymak zorundaydı: bu evlere yalnız Hıristiyanlar girebilirdi; putperestler ile Yahudiler, kesin olarak içeri sokulmuyordu. Bu teşebbüs öyle başarılı olmuştur ki, sonradan Papa Julius II Roma'da tıpkı böyle bir ev kurmuştur. Başka şehirlerde Kilise, bu işe faal olarak katılmayı göze alamamıştır, ama sık sık, rahiplerin ve manastırdaki sörlerin evlerinde bu gibi işler yapılmıştır. Pek kültürlü bir adam olan Mainz piskoposlarından birinin kütüphanesindeki kitap sayısı kadar, evinde fahişe olduğu söylenir. Bir İngiliz Kardinali, hiç de kapatmak niyetinde olmadığı bir genelev satın almıştır.

Bir genelevcinin bu gibi yerlerde işini yürütmesi kendi menfaatineydi, çünkü böylece, şeytanla alışveriş ediyor diye suçlanamazdı. Bununla birlikte genelevcilik, böyle dıştan herhangi bir himaye görmeden de pek tehlikeli bir meslek değildi. Engizisyon, özel bir çıkarı olmadıkça, genelevlere aldırmıyordu. Kendi hesaplarına, tehlikeyi göze alarak çalışan fahişeleri kovalıyordu, çünkü bunlar büyücü olabilirlerdi; ama bir genelevcinin memuru gibi çalışan kadınların, şeytanla birleşmesi imkânsızdı tabiî, namuslu vatandaşlarla birleşeceklerdi, bu yüzden de önlenemezlerdi. Genelevciler, dinden dönmüş rahibeler, evli kadınlar ve zührevî hastalıklı kızlar istihdam edemezlerdi - bu yasakları uygulamak da çoğu zaman güçtü.

Bununla birlikte, hiç bir vatandaş, genelevleri polisin nezareti altında tutmayı hoş görmüyordu. Bu kadınların gerçekten refahını istiyorlardı, kadınlara her ne kadar "özgür" deniyor idiyse de, aslında yarı hapistiler. Mesleğinden bıkmış olan ve

doğru yola girmek isteyen bir günahkâra, toplumun kapılarının kapanmaması gerekti. Kilise, bu çabaları destekliyordu; 1198 de Papa İnnocent III, iyi niyetli vatandaşların fahişe erle evlenerek, onları doğru yola koymalarını öğütlüyordu. Tabiî hizmetçi olarak, ya da daha yüksek bir görevle, şehirlilerin evlerine girmeleri, ha deyince olamazdı; ilkin, bir çeşit âraftan geçmeleri gerekti, böylece, yeniden disipline ve düzene alışırlardı. Ama dünya, onların nedamet ve evrim yolunu elden geldiği kadar pürüzsüz, engelsiz yapmak istiyordu. Bu amaçla, evlerini kapamadan, bazı yerlere nâdim olan günahkârlar için, "Magdalena Yuvaları" kurmuştu.

Viyana'da, St Jerome'daki Nâdimler Evi - halk buna Ruh Evi derdi - bu çeşit kuruluşların bir örneğidir. Birkaç zengin vatandaşın özel teşebbüsüyle ondördüncü yüzyılın başlarında kurulmuş, 1384 de Dük Albrecht III tarafından "nâdim kadınlar" kuruluşu olarak bir belge verilmişti. Dışardan görünüşü bir manastırı andırıyordu, ama içindekilerden aşırı derecede hiç bir riyazet beklenmiyordu, ne cinsel perhizde bulunmaları, ne de kendilerini yoksulluğa adamaları isteniyordu. Öyle iane alıyordu ki, çok geçmeden, Viyana'nın en zengin kuruluşlarından biri oldu. Şehir dışındaki bağların en iyisi onun malıydı. Nâdimler kendileri için muhteşem bir kilise kurdular, evlendikleri zaman epey para alıyorlardı. Ruh Evi'nin eski "güzel hanımları"ndan çoğu namuslu vatandaşlarla evlenmiştir.

Eğitici metodun böyle iyi sonuçlar verdiğini görerek, İmparator Frederick III, 1480 tarihinde, bağlarının mahsullerini satabilmeleri için bir perakendeci ehliyeti vermek tedbirsizliğinde bulundu. St Jerome Kuruluşu, canlı bir takım olaylara sahne oldu. Kadınların çoğu, Maria Kleeberger acında bir Baş Nezaretçi sörün önayak olması üzerine eski işler ne döndü, bu sör, bir yandan eski işine devam ederken, öte yandan Kuruluşun sahibi, Laubinger ile evlenmişti; bu olay Viyana'nın çoğunluğu protestan iken, Reformun karışıklık devresinde yer alıyordu. Bunun sebep olduğu kepazelik Ruh Evi'nin sonu oldu. İflâh bulmaz nâdim kadınların odalarında, artık, Viyana'yı yeniden katolik yapan ve eski düzeni getiren Fransisken keşişler oturuyordu. Ondan sonra şehirde bir sürü genelev açıldı, ama artık Magdalena Evleri yoktu.

Kadınevleri ve hamamlar

Orta çağ'arın sonuna doğru, tıpkı eski Roma İmparatorluğunda olduğu gibi her şehrin bir **lunapar'ı** vardı. Almanca konuşulan bölgelerde bu gibi yerlere, **Freuenhaueser** (kadınevleri) deniyordu, bu nötr ve suya sabuna dokunmayan ad, başka ülkelerde de kullanılmıştır. Ev, genellikle Kiliseye yakın bir kenar sokakta olurdu. Üzerinde herhangi bir işaret yoktu, ama herkes nerede olduğunu bilirdi. Eski zamanda olduğu gibi, bu işle birlikte, içki satışı yapılmıyordu, ama yeni bir atraksiyon eklenmişti. Hamamlar, eski Roma'daki gibi büyük malikâneler içinde değildi, bunların çoğu kıyafet değiştirmiş genelevler, ufak tefek meskenlerdi. Bu gibi yerlerin kabul yeri salon değildi, içine beş altı kişi alacak büyüklükte leğenlerdi, yüzmek için değildi bunlar, fiziksel temas tadı içindi. Kadınlar, misafirlere çıplak çıkarlar ve onları büyük bir ihtimamla ağırlarlardı. Daha samimî tadlar için, daha büyük banyolar da vardı, ancak müşteriler, ziyaretlerinin esas amaçlarını gerçekleştirmek için kuru bir odaya çekilmek isterlerse, o başkaydı. İki yüz bin nüfusu sayesinde, Avrupanın en büyük şehri olan Paris'te, onbeşinci yüzyılın başında, bu tip otuz yer vardı.

Büyük şehirlerin hepsinde, polisin bakına bir sürü iş açan kaldırım orospuları da vardı. Yetkilileri esas uğraştıran şey, bu kadınların giyimiydi: mesele orospuların güzellik'erini teşhir edip etmemesi değildi, namuslu kadınlarla karıştırılmamaları meselesiydi. Bu bakımdan da, eski Roma'dan örnek alındı. Eski Roma'da kaldırım orospuları, namuslu kadınlardan ayrılsınlar diye, sadece uzun bir **tunica** giyerlerdi. Bununla birlikte, mesele daha karmaşık bir durumdaydı, moda sık sık değiştiği için, orospuların giyeceği elbiselerin hep yeniden gözden geçirilmesi gerekiyordu. 1425 sıralarında, örneğin Paris'in **filles de communes** denen orospuları, altın renkli kemer takamaz, bol etek ve kürk yakalı mantolar giyemezlerdi. Kürk kenarlı elbiseler özellikle yasak edilmişti, çünkü yüksek sosyete kürk kenarlı elbiseler giyiyordu. Her çağın kendine göre derdi vardır. Ama ister kürklü olsun, ister kürksüz, kadınevleri ve hamamlar, müşteriden yoksun kalmıyorlardı; müşterilerin çoğu da, evinde karısı olan evli kimselerdi. İhmal edilen bir kadın ne yapabilirdi? Şövalyelik kural-

larına göre ve bu kuralların vaadlerine rağmen, bütün yapabilecekleri şey kendi akıllarına başvurmaktı. Aslında, muhtemelen rahat içinde yaşayan Parisli bir burjuva olan bir "şövalye", cinsel eğitim konusundaki bir kitapta, zekî bir kadının, kocasının gece çıkışlarına nasıl engel olduğunu anlatıyor. Kadın odanın dışına yanan bir mum ile su ve havlu koyar, koca eve dönünce kadın hiçbir şey söylemez, sadece ellerini yıkamasını rica eder. Koca öylesine utanır ki, bir daha evden çıkmaz.

8

AÇILMA

Rönesans devri, kelimenin tam anlamıyla insanlığı açmıştır: bu, insan vücudunun açığa çıkmasıyla olmuştur. Bin yıldan beri ilk olarak, insanlar kendilerini tabiatın yaratmış olduğu gibi görmeğe başladılar. Bu buluş, aynada aksini görerek değil, yerden çıkarılan eski kırık mermer heykeller ile olmuştur. Roma harabeleri içinde kendilerini oyalayan birkaç mimar ve heykeltraş tarafından olmuştur ilk buluşlar; bunlar tanrıların ve iri yarı atletlerin bir takım kaba saba tasvirleriydi. Ama derken, ya Alban Hil's'de Grotta Ferrata'nın bir villâsında ya da başka bir görüşe göre, daha Güneyde Anzio'da, biri, bir mermer delikanlı heykeli çıkarmış ve bütün tenkitçileri susturmuştur. Bunun, bir Yunan Tanrısı tasvir ettiğinden şüphe yoktu, Okçu Apollo idi, ama savaşçı havası filân yoktu, bütün haşmetine rağmen yine de insan gibiydi. Erkeksi güzelliği, hoş gençliği, Winkelmann'ın sözleriyle, sonsuz baharı, kişileştirmişti sanki.

Eziyet dini, sahip oldukları bütün güzellikleri örtmelerini emretmeden, demek insanlar böyleydi, erkekleri, solgun zâhid şehidler olmadan, kadınlar ellerini, yüzlerini bile göstermiyecek derecede, mumyalar gibi kurşunî çarşaflara sarılmadan, insanlar böyleydi demek. Papa Julius II olacak olan Kardinal Giuliano della Rovere (heykel kendi arazisi içinden çıkmıştı), genç tanrıyı evine alacak ve sonradan Vatikan'daki Belvedere pavyonunda şerefli bir köşede yer verecek kadar (sonradan heykelin adı o yerin adıyla anılmıştır) özgür düşünceli ve sanatkâr kafalı bir kimseydi.

Bu arada, Apollo Belvedere, genç sanatçılar arasında gerçek bir devrim yaratmıştı. Bazılarının tabiî hayal etmiş olduğu, ama hiç birinin, kılık değiştirtmeden tasvir edemediği, çıplak insan biçiminin ideal tasvirini bulmuşlardı. O zamana kadar çıplak model Ortaçağdaki gibi ele alınmış bulunuyordu; tasvir edilecek olursa, biçiminin bozulması, karikatür halinde olması gerekiyordu, çünkü seyircide cinsel istek uyandırmamalıydı. İkinci şart

da, nasıl olursa olsun, bir yolunu bulup, günah ile ilgili bir şekilde gösterilmesi gerekti. Şeytanın çevresinde, erkek ve kadının, biçimi bozuk günahkârlardan meydana gelen freskolar halinde yapılmasına müsaade vardı; her ne kadar bütün cinsel özellikler, kıl, el veya yaprak ile, edepli bir şekilde örtülmesi tercih ediliyor idiyse de, Adem ile Havva, Cennetten kovulurken çıplak olarak gösterilebiliyordu. Ressamlar ve heykeltraşlar, bu edep zorunluluğundan artık kurtulmuş oluyorlardı. Apollo Belvedere'yi utançtan düşüp bayılmadan görmüş olanlar, modern biçimde bir Diyonizos veya Narcissus da görebilirlerdi. Azizler bile çıplak yapılabiliyor, "antikleştiriliyordu", yani insansı yapılıyordu. Leonardo'nun Vaftizci Yoanna'sı ile Bakkhus (ikisi de Louvre müzesindedir) sanki ikiz erkek kardeş gibidirler.

Çıplak kadın

Biraz duraklamadan sonra, yavaş yavaş kadınlar da açılmaya başlamışlardır. İlkin, boğazlarını sıkan şeritlerden kurtulmuşlardır. Boğaz ve boyun çizgileri serbest kalmıştır; derken, sanatçılar biraz daha aşağı inmişler, modellerine, karemsi bir **dekolte** yapmışlardır ki, çok geçmeden, göğüslerin yuvarlaklığı belirmeğe başlamıştır. Burada da gözde kadınlar Florence ve Ferrara ile Kitab-ı Mukaddesteki figürler arasında büyük fark yoktu. Madonna'nın resimleri, çok geçmeden bir adım ilerledi. Tanrının anası, Bebeğini sadece kucağına almakla kalmıyor aynı zamanda ona meme de veriyordu, bu da anne memesinin açığa çıkması demekti. Boltraffio, Solario, Andre del Sarto ve daha birçokları, bu samimî sahneyi, gittikçe dinsel özelliklerden kurtarıp, anne ve kadın özelliklerini belirtmeğe başlamışlardır.

Derken, birkaç yılmaz zihin, mitoloji sahneleri çizdikleri iddiasıyla bütün kadın vücudunu soymağa kalkışmıştır. Bununla birlikte, Floransalı ressamların, kendi cesaretlerinden korktukları ne de olsa bellidir. Antik Aşk tanrıçaları, zorla soyulmuş Ortaçağ rahibelerini andırmaktadır. Botticelli'nin Venüs Anadyomene'si midye kabuğu içinden öyle asık bir suratla çıkar ve ayıp yerlerini öyle utanarak örter ki, insan onu açık denizlerdeki korsanların eline düşen, şimdiyse manastıra çekilebilmek için giyinecek bir şey arayan, bir saflık meleği sanar. Berlin Galerisindeki, Umbriayalı ressam Signorelli'nin **Pan Okulu** adlı eseri,

çıplak erkekler arasında çırılçıplak bir kadın gösteren ilk eserdir.

Ama çıplak modelin şehevî sanatı Venedik'te doğmuştur. Sebep ne olursa olsun - Doğunun yakın oluşu, sığ göller iklimi, tüccar prenslerin zenginliği - Venedik, Olimpus'un ancak duyuları kışkırttığı süre ilginç olduğunu tereddüt etmeden kabul etmektedir. Donuk mermer çıplaklığını savunan olmamıştır burada; daha çok, gözün doyabileceği, gözalıcı giyim kuşamlar, renkli süsler püsler peşinden koşmuşlardır.

Giorgio Barbarelli adında - ilk biyografi yazarı (Vassari) Giorgione ya da Büyük George adını vermiş olup, sonraki dünya içinde de aynı adla tanınmıştır - Castelfranco'lu genç bir ressam antikitenin biçimsel gelenekleriyle, Venedik'in duyu zevklerini uzlaştırmayı başarmıştır. Kendisi bu göreve biçilmiş kaftandı. Venedikli bir patrisyenin oğlu olup, gençliğini şehrin dışında geçirmiş ama tahtını kaybetmiş Kıbrıs Kraliçesi Catarina Cornaro'nun lüks sarayına girebilmişti. Venedik'te Giovanni Bellini'nin stüdyosunda dehâsı çabucak gelişmiştir, aynı zamanda kendi, kibarlık ve şövalyelik örneği olarak tanınmıştır. Yakışıklı delikanlının çevresini kadınlar almıştır, ama o yüz vermemiştir hiç birine, esrarlı bir aşka bağ'ı kalmıştır. Sonunu bir aşk efsanesine bağlarlar: söylendiğine göre sevgilisi bir veba salgınına kurban gitmişti; ölüm döşeğinde onu öptüğü için kendisine de hastalık geçmiş ve genç yaşında hayata gözlerini kapamıştı.

Bütün bilinen, otuz iki yaşındayken vebadan ölmüş olmasıdır, ama bu kısa ömür dahi, onu Rönesansın en büyük ve etkisi geniş ressamlarından biri yapmayı başarmıştır. Arta kalan birkaç orijinal resminden biri, **Uyuyan Venüs** adındaki tablosu olup, şimdi Dresden'de bulunmaktadır: fonunda bir manzara olan bu tablo çırılçıplak bir kadın göstermektedir. Uzuvlarındaki nisbet, biçim, antikitenin en güzel heykelleri kadar mükemmeldir, ama kızıl sarı saçları, cildin altın sarısı rengi, mermerde erişilemiyecek, dolaysız, canlı bir insan yapmaktadır onu. Şimdi Louvre müzesinde bulunan **Kır Konseri** adlı tablosunda, Giorgione, çıplak kadın güzelliğini, arkasına iki giyinik erkek yerleştirerek daha belirli yapmaktadır - Manet'nin **Olympia** ile **Kırda Öğle Yemeği** adlı tablosuna kadar birçok ressamlar tarafından sonradan tekrarlanan, ama o zaman için yeni ve hayret verici olan bir şeydir bu. Erkekler giyinikken, kadın kendini çıplak göstermek-

tedir. Ortaçağda durum tam tersineydi: kadının vücudunun örtülü olması gerekti.

Kendisinden tam iki nesil boyunca daha yaşayacak olan Giorgione'nin hemşehrisi ve çağdaşı Tiziano Vecellio, çıplak model resmini ileri götürmüş ve uluslararası ün kazandırmıştır. İmparatorlar ile krallar, Titian'ın durmadan değişik şekillerini yaptığı "Yatan Venüsler"ini ele geçirmek için rekabet halindeydiler. Titian'ın kadınları, Giorgione'nin klâsik biçimlerinden daha tahrik edici ve daha fahişemsi tiplerdir. Bugün onları bambaşka bir ışık altında görmekteyiz: cilt-renkleri koyulaşmış, sarımsı kahverengi ise çıplaklığı duyu-üstü bir niteliğe çevirmiştir. Bununla birlikte bu resimler, Titian'ın çağdaşları için tamamiyle aslına uygun, cinsiyeti tahrik eden şeylerdi. Çoğunun, ünlü kadınların resimleri olması, erkekler için daha büyük ilgi kaynağıydı: Urbino düşesi, şimdi Uffizi'de bulunan **Urbino Venüs** adındaki tablosu için ressama poz vermişti.

İtalyan modası birçok ülkelere yayılmıştır. Alplerin kuzeyinde bile yüksek sınıftan olan hanımlar, ressamlara çıplak poz vermeğe başlamışlardır. Almanyada bu yeni sanatın ustası Lucas Cranach, Baba idi. İpince vekarlı kadınları, kendilerini, henüz Gotik sanatın sınırlamalarından kurtarmış değildir, ama Cranach bile bile onları elden geldiği kadar duyuya hitap eder yapmıştır. Çıplak, ufak tefek kadınların gözleri, bir kadın-evindeki kadınlarınki kadar şehvetlidir. Çıplaklıklarını daha bir belirtmek için Cranach, bazan onlara dalgalanan tüy şapkalar takmaktadır. Genel olarak Avrupanın aşk alanındaki öncüsü Fransa, bu devirde pek geride kalmıştır. Fransız sanatı oldukça geç başlamıştır çıplağa tapınmağa; bu hareket orada Louvre müzesinde, kimin yaptığı bilinmeyen Estrées kızkardeşlerin ikiz tablosuyla başlar. Burada, iki genç kadın, hamamda yanyana durmuş biri ötekinin memesinin ucuna dokunmaktadır; bu sembolik bir hareket olup, memesine dokunulan kardeş Gabrielle, kral sevgilisi Henri IV'den edindiği bir çocuğa hâmile olduğunu göstermektedir.

Ressamlar çıplak kadını bir hikâyenin esas konusu olarak işlemeğe başladıklarında ve böylece figürlere hareket verdiklerinde temsilî sanatın cinsel çekiciliği çok daha artmıştır. Arasında en tanınanı, "Hamamda Suzan" olan, bir sürü Kitab-ı Mukaddes, mitoloji ve tarih motifleri ele alınmıştır. Burada da başta giden bir Venedikli olmuştur; bu alandaki şaheser Tintoretto'nun, Viyana Kunsthistorisches Museum adlı müzesindeki

Susannah'sıdır; bacakları dikkatle aralanmış, gizli hiçbir şey bırakmayan şehvetli bir güzeldir bu; bâkirelikten başka her bakımdan övülebilecek bir resimdir. Ama bu da yetmemiştir. İnsanlar çıplaklığa alışmışlardı, her şeyini gösteren bir kadın ise artık insanı kışkırtmıyordu. Henüz cinsel birleşme resmi yapılmamış bulunuyordu, bu alanda da ilerlemeler vardı: Zeus'un aşkları ressamlara, kadının tepkisini, en üstün zevk duyarak kendinden geçtiği andaki yüz ifadesini yapmaları için fırsat vermiştir. Ustalıklarını, gözlemlerini ve cinsel tahayyüllerini gösterebilmek için Leda ile Kuğu, Danae ile altın sağanağı, Io ile bulut, Titian, Correggio, hattâ Michelangelo için bile kaynak olmuştur.

Tanrısal Aretino'nun soneleri

Mitolojik ve romantik bir takım süsler olmadan, tabiî bir olaymış gibi birbirlerine sarılan erkek ve kadın resmi yapılarak daha ileri gidilemez miydi? Yüksek yeri olan ve saygı gören üç sanatçı girişti bu işe - ne Venedikteydi bu teşebbüs, ne de, her şeyin değil de, birçok şeylerin yapılmasına müsaade edildiği, Floransa'ydı; Papanın şehri Roma'nın tâ kendisindeydi. Planı hazırlayan ressam, o zamanlar yirmibeş yaşlarında bir delikanlı olan, ama genellikle Rafael'in gerçek halefi gibi tanınan Guilio Romano'dur. Rafael'in gözde öğrencisi olmuştu, Vatikan'ın salonlarını ve localarını süslemede ona yardım etmişti, ve 1520 de Rafael'in ölümünden sonra, Kilisenin yüksek mevkideki üyeleri tarafından, kendisine dinî ünvanlar verilerek taltif edilmişti. Villa Lante'deki yaptığı süsler, aşk alanına uzanmışsa da, sonradan girişeceği teşebbüsün yanında hiç kalmıştır. Cinsel bir'eşmenin türlü pozisyonlarını onaltı resimle canlandırmaya kalkışmıştır. Ondan önce, başka genç ressamlar, kendi eğlence'eri için, buna benzer resimler yapmamış değillerdi tabiî, ama bu resimleri kendilerine saklamışlardı. Romano için, konunun güzelliği, yeniliğindeydi. Pompei, daha yeniden keşfolunmamış bulunuyordu, bu temanın Hint ve Pers temsilleri Batıya geçmemişti.

Guilio Romano, skeç'eri 1524 de tamamladığında, öyle memnun kalmıştı ki yaptıklarından, Roma'daki en usta hakkâk Raimondi'ye bakır baskılarını yapması için sipariş vermişti. Tabiî bunlar özel kimselere verilecekti, bununla birlikte, aralarından bazıları piyasaya çıkmıştı. Rönesansın Romasında hiçbir şey gizli kalamazdı. Birkaç gün içinde, haber Vatikan'a ulaşmış, Papa,

işgüzar bir papaz tarafından olup bitenleri öğrenmişti. Aslı bir Medici olan Clement VII, sanatsever bir kimseydi, ama böyle bir şeyin Roma'da olabileceğine hayret etmişti, üstelik Vatikan için çalışan sanatçılardan birinin elinden çıkmış bulunuyordu. Resimlerden daha utanç verici bir şey de, serlevhadaki yazıydı: **In quanti diversi modi, attudini e posituri giaccino i disonesti uomini con le donne** (zampara erkeklerin kadınlarla yatarkenki türlü pozisyonları).

Papa sanatçıların hemen tevkif olunup mahkemeye getirilmesini istemişse de, müsteşarlarından biri, kendisi şair ve diplomatik ajan olan Pietro Aretino araya girmiştir. Aretino, adı iyi tanınan bir kimseydi; daha geçenlerde Papaya bir övgü yazmış, mükâfat olarak da kendisine bir maaş bağlanmıştı. Bununla birlikte, birkaç hafta sonra, bu maaş kesilmişti, çünkü, Aretino, Giulio Romano'nun tasarısını bilip de gizli tutmakla yetinmemiş, her bir resmi için tasvirli birer sone yazmıştı. Bu kadarı olamazdı. Papa adamlarına ellerine geçirebilecekleri bütün bakır baskıları yok etmelerini ve ilgili herkesi tevkif etmelerini emretti. Bununla birlikte, bu arada Giulio Romano, Papa sarayına elçi olarak gelen Mantualı Kont Baldassare Castiglione'nin yardımıyla, Mantua'ya kaçmış bulunuyordu; Aretino da, Papanın bir akrabası Condottiere Giovanni de Medici ile birlikte kaçmış, Milano'ya sığınmıştı. Sadece en suçsuz olanı hakkâk Raimondi yakalanmış hapse atılmıştı, ama yetki sahibi iyi niyetli kimselerin yardımıyla o da çok geçmeden serbest bırakılmıştır.

Bununla birlikte, Papanın bu hareketi Romano'nun resimlerinin hepsinin ortadan kalkmasına sebep olmuştur, bakıra hakkedilmiş olan kopyalardan sadece bir tanesi kalmıştır, dendiğine göre de Roma'da Biblioteca Corsiniana kütüphanesinde emin bir şekilde saklı tutulmaktadır. "Giuliano Romano tipi", arasıra yapılmakta olan resimler (geçenlerde Fransa'da bir seri halde basılmıştır) aslında Aretino'nun metninin yardımıyla, geleneğe dayanan, yeniden tasvire çalışmalardır. Oysa Romano'dan daha az ürkek ve daha çok becerikli olan Aretino **Modi**'de bastırdığı eserlerini kurtarabilmiş ve gelecek nesillere bıraktırabilmiştir. **Sonnetti lussuriosi,** müstehcen edebiyatın en ünlü ve en çok aranan eserlerindense de, aynı zamanda tatsızdır da. Romano gibi büyük bir sanatçının resimlerinin, bu denli çiğ müstehcen-satırlar yazdırabilecek kadar, zekî ve okumuş Aretino gibi birini esinlemesi insanı şaşırtıyor. Sonelerde, Pompei **Pozisyonları** veya **Kâ-**

masûtra'nın şiiri, ya da Hintlilerin **Anangaranga**'sındaki esprinin hiç biri yoktur. Aretino sanki her resmin dinamik bir açıklamasını yapmaktadır. Söz konusu **Modo**'yu en ince teferruatına kadar anlatmaktadır, ama tek tük mitolojik atıflardan başka bütün şiirler, cinsel organların ve cinsel birleşmenin türlü kaba adlarının bir tekrarından ibarettir.

Aretino'nun 1527 de atelyesini kurduğu (Çok sayıda yardımcı kullanırdı) Venedik'te cinsiyet konusundaki tahayyüllerine daha serbestlik tanıyabilmiştir, çünkü burada onu engelliyecek hiç bir sansürcü yoktu. Venedik Devletine doğrudan doğruya tehlikeli olmayan her şey, istendiği gibi yazılabilir, basılabilir ve elden ele geçirilebilirdi. Sadece bu, Venediğin, Onaltıncı yüzyıl müstehcen edebiyatının merkezi olması için yetmiştir. Aretino bu serbestlikten alabildiğine faydalanmıştır. İçinde evli kadınların sadakatsizliğinden, rahibelerin şehvet düşkünlüğünden ve tam bir fahişe olarak yetişen bir kızın eğitiminden bahseden **Ragionamenti** adındaki baş eseri. **Sonnetti Lussuriosi**'den çok daha açık saçıktır. **Magdalena ile Julia arasında Söyleşi** adlı daha da açık saçık olan eseri Lukianos'un **Hetairae Söyleşileri** adlı eserinin kaba bir taklididir. Bu eserler de, bugün birkaç kütüphanenin "özel" bazı raflarında emin bir şekilde durmaktadır, oysa Aretino'nun çağdaşları bunları tamamiyle tabiî karşılıyorlardı. Yazara, hayatında **Il divino** (tanrısal) adını takmışlardır.

Aretino'nun, sırf bu yüzden ün salmamış olduğunu da söylemek gerekir. Türlü alanlarda kaygıları olan bir kimseydi, müşteri iyi para verdiği süre, verilen her türlü siparişi yapardı. Dindarlıkla dolu kitaplar da yazmıştır, örneğin üç cilt halinde **Humanita di Cristo** adlı eseri yazmıştır. Papa Julius III onu bağışlamış, alnından öpmüş, **Sonnetti**'lerin şairi nerdeyse Kardinal olacak duruma gelmiştir. Fransa kralı François I ve İmparator Charles V onu siyasî ajan olarak kullanmışlardır; Titian, Michelangelo (sonradan arkasına bıçak saplamıştır) gibi ressamlar dostlarıydı. Estetik ve ahlâk konusu ne zaman tartışılacak olsa, Aretino'nun sesi hemencecik duyuluyordu. Yine de, aslında cinsiyet şairi olarak tanınmıştır, Rönesans, ünlü kişilere hayatlarına uygun bir ölüm sebebi uydurmayı sevdiğinden, Aretino için de tipik bir hikâye uydurulmuştu: söylendiğine göre, bazı merhametli dostlar Venedik'te çapkın hayat sürmekte olan kızkardeşleri hakkında birtakım hikâyeler anlatmaktaymışlar, o sıralarda altmış-

beşinde olan Aretino'nun öyle komiğine gitmiş ki bu, kahkaha ata ata sandalyesinden düşmüş ölüvermiş.

Yaradılış ve Gelenek

Aretino'nun müstehcen şiiri ve maceralı hayatı çağına özel bir yaşayışı göstermekteyse de, oldukça aşırı bir örnektir. Genel ve devamlı bir ilgi çeken başka bir tarafı da, cinsiyet felsefesidir. Aretino inançlarının temellerini bir mektupla anlatmış olup, içinde **Sonnetti Lussuriosi**'lerini haklı çıkarmağa çalışmıştır.

Eskiden olsun, çağımızda olsun, şairler ve heykeltraşlar müstehcen eserler yazarak veya meydana getirerek zihinlerini oyaladıkları gibi - örneğin Palazzo Chigi'de teşhir olunan, bir çocuğa saldıran şu şehvetli heykel gibi - ben de şehvetli hatıralar uyandıracak sonnelere "Modi" lerimi yazdım, bunlar bakır basmaların altında okunacaktır; bütün ikiyüzlülere meydan okuyarak sana ithaf ediyorum onları. Gözlerimize en büyük zevk veren şeyi görmemize engel olan şu tiksinç fikri ve edep denen şeyi şeytan alıp götürsün! Bir erkek kadına nasıl biniyor, bunu görmenin ne zararı var sanki? Hayvanlar insanlardan daha mı serbest olmalı? Bana göre, cinsimizi sürdürmek için Toprak Ana'nın verdiği o âletin resimlerini boynumuzda, şapkalarımızda taşımalıyız.

Bu görüşleri bu kadar açık olarak söylemeğe, kimse cesaret edemezdi ama o sıralarda bu fikirden yana çıkanlar çoktu. **Humana non sunt turpia** - "İnsansı olanın utanılacak yanı yoktur": çoktan unutulmuş olan bu eski Roma vecizesi, yeniden rağbet kazanmıştı. Özellikle - insanlığın menfaati uğruna - bilimsel düşünceyi sarmıştı. Arapların büyük buluşlarına rağmen, (daha doğrusu Arapça yazan İranlı ve Yahudi doktorların) tıp, Ortaçağda pek ilerleyememişti, çünkü insanlar, vücudu yakından incelemeğe yaklaşmıyorlar, anatomisini bilmiyorlardı. Bu, teşrih olmadan olmazdı, kilise ise ceset'erin teşrihine karşı duruyordu. 1515 gibi epey ileri bir tarihte bile, Lorenzo de Medici'nin oğlu olan Leonardo da Vinci, Leo X gibi serbest fikirli bir Papanın hâkimiyeti altında bile, hastanelerde otopsi yapmaktan alıkonulmuştu.

Bununla birlikte, Padua Üniversitesi, ki o zamanlar Venediğin hâkimiyeti altındaydı, dolayısıyla da Roma'ya karşı bulunuyordu, daha çok aydın bir durumdaydı, bu bakımdan, Padua, modern anatominin beşiği olmuştur. Gerçek kurucusu, Padualı

ların daha yirmiüç yaşındayken kürsü verdikleri genç bir Brükselli bilgin Andreas Vesalius'tur. Altı yıl sonra, Vesalius, dünyanın önceden hiç görmediği bir eser koymuştu ortaya: İnsan vücudunun her tarafının gösterildiği ve eskiden görülmedik bir şekilde inceden inceye teferruatına kadar indiği büyük bir anatomi haritasıydı. Bu çağ açan eserin kapağında, Vesalius bir kadın cesedini teşrih ederken görülmektedir. Bir nesil önce, buna alçakça bir zındıklık diye bakarlardı, ama şimdi, karşı duranlar bile, karşısında eğiliyorlardı. Vesalius'un anatomisi cerrahide tam bir devrimin temellerini atmış oldu. Rönesans burada da öncülüğünü göstermiş oluyordu. İnsanlar, teşekkülât bozukluklarını, hasta uzuvlarını tedavi ettiriyorlar, hattâ özellikle burun estetik ameliyatı yaptırıyorlardı.

Her şeyden önce beden geliyordu. Rönesans ruhla ilgilenmiyordu pek, Padualı Pomponazzi gibi, bir sürü psikologlarından biri, cinsiyet psikolojisi konusunda hemen hemen hiçbir şey yazmamıştır. Cinsiyetin yorumu, şairlere ve yazarlara bırakılmıştı, onlar da Ortaçağ edebiyatında olmayan erkek-kadın arasındaki ruhî ilişkiler konusunda yeni bir şey söylememişlerdir. Cinsel yaşayış, özellikle İtalya ve Fransa'da, Rönesans edebiyatında, başta işlenen konulardandır, ama temel bakımından, mesele aynı meseledir: âşıkların arasında kanun ile gelenek durmaktadır; bir takım karışıklıklar ortaya çıkmakta, komik ve trajik durumlar olmakta ama sonunda cinsel içtepi daima üstün gelen kuvvet olmaktadır. Çatışmalar, Ortaçağdaki gibi faciayla sonuçlanmaz, mutlu sonuçlar tercih edilmektedir şimdi. Ortaçağda çıkmış bulunan, ama 1524 de, Shakespeare'den iki nesil önceki Luigi da Porto'nun, dokunaklı bir hikâyenin konusu yaptığı Romeo Juliet gibi tek tük trajediler yok değildir yine de.

Durmadan ele alınan iki konu vardır: kocasını aldatan evli kadınla, âşığıyla gizli gizli buluşan, annebabasının yasaklarına aldırmayan, çoğu zaman da evlenmeden kızlığını kaybeden genç kız. Taraflar yapılan fedakârlığı pek ciddî olarak görmemektedirler, bu bakımdan, Ortaçağ görüşlerinden ayrılan bir noktayı görmekteyiz; bununla birlikte, bu durumun hikâyelerde veya sahnede ikide bir ele alınması, burjuva çevrelerin bir kızın zifaf gecesine kadar bekâretini korumasını önemli gördüğünü göstermektedir.

Bir erkek, evlenmeden önce veya sonra, tabiî istediğini yapabilirdi; sadece evli erkekler, bazan karılarından ya dayak yer,

ya da başka bir cezaya uğrardı. Bu da yeni bir şey değildi. Sadık olmayan kocanın, karı tarafından fiziksel olarak cezalandırılması, Ortaçağın sonlarının halk edebiyatında, özellikle de Almanların karnaval güldürülerinde sık görülen bir sahnedir. Rönesansta, klâsik Roma komedisinden bir takım özellikler alarak gelişmişti. Cadı kocakarı eşler, bir bakıma erkeğin yeryüzündeki yargılanmasını gösterir. Bununla birlikte, bu gibi olaylar, daima güldürü alanında kalır. Bir kadın, kocası kendisini aldatıyor diye, bağını koparamazdı. Kadın gençse, kocasından, onu aldatarak öç alabilirdi; yaşı geçmişse, aşk kaçamaklarından eve geldiğinde, ya bir değnek, ya da süpürgeyle kapıda karşılamaktan başka bir şey yapamazdı.

Erkeklik iktidarı

Genellikle, Rönesans erkeksi bir çağdı. Zorunlu erkeklik ispatı, şövalye ve **minnesinger**'ler çağındaki gibi, artık kahramanlıklarla olmuyordu, erkek, cinsiyetiyle ispat edecekti erkekliğini. Rönesansın aşk edebiyatının, belki de en belli özelliği, bu nitelik üstünde durmasıdır. Erkekliğin cinsiyetle ölçülmesi, genç'ere, kendilerinden yaşlı kimslerden daha büyük üstünlük sağlıyordu. Genç erkekler, daima haklıydılar, çünkü, yatakta kendilerinden büyük kimselerden daha güçlüdürler - bu arada şunu da söylemek gerekir ki, Rönesans yazarları, sevişmeleri tam olarak cömertçe saymaktan geri kalmıyorlardı. Kocaya, bir gece süresince en çok üç kadarına müsaade vardı, ama onu seven âşık yedi veya daha çok becerebilirdi. Kadın genellikle, hiç bir yorgunluk göstermeden, bütün bunları kabul edebilirdi. Gece ne kadar ateşli geçmiş olursa olsun, ertesi sabah terütaze kalkar yeni maceralara hazır bir durumda olurdu.

Bu denli çok şey bekleyen kadınları tatmin etmek için, erkekler sık sık ilâçlara başvururlar, erkekliklerini arttırmak için ellerinden gelenleri yaparlardı. İtalya Rönesansının en ünlü komedisi, Machiavelli'nin **Mandragora**'sı, bu konu çevresinde döner, daha birçok oyunlar, büyülü bitkiler, muskalar ve başka vasıtalar konusunda doktorlara ve yardım seven komşulara yapılan başvurmalar işlenir. Komik etkiyi arttırmak için, çoğu zaman, yazar, yaşlı adamları kendilerinden çok genç kızlarla evlendirir, sonra bu adamlar kızların isteklerini nasıl yerine getirebileceğim diye düşünüp dururlar. Tabii, söylemeğe hacet yok,

başvurulan hiçbir vasıta işe yaramaz. Kadının biricik çaresi de, genç bir âşık bulmak olur.

Başka çağlarda olduğu gibi, burada da yine şu soruyu sormamız gerekiyor: bir çağın edebiyatı, içinde doğduğu çağı ne dereceye kadar yansıtır? Ne dereceye kadar eski günlerin ve başka ülkelerin etkileri altında kalmıştır, kendisi de, daha sonraki çağların âdetleri ve yaşayış biçimi üstünde ne dereceye kadar etki göstermiştir? Ondördüncü yüzyılın ortalarına doğru Boccaccio, baştanbaşa cinsiyet konusunda yazdığı yazılarda, hâlâ Ortaçağ ve yabancı illerin etkisi altında bulunuyordu. Napoli kralı Robert'in meşru olmayan kızı "Fiammetta"ya karşı tutkulu aşkı, aslında bir şövalyenin, asil sevgilisine karşı olan aşkının aynıydı. İfade ve biçim değişikliği bir yana, yazıların çoğu yabancı kitaplardan almadır.

Boccaccio aşkın Marko Polo'sudur. Napoli sarayında mutluluğuna erişmeden uzun yolculuklar yapmış değildir ama; Floransalı bir tüccarın meşru olmayan oğludur. Fakat aşk sanatının çoğu, Batıdan değil, Doğudan gelmedir. **Decameron** adlı eserini meydana getiren, zincirleme giden olaylar, Doğu üslûbuyla yazılmış olup, kökü Arabistan ve Hindistan'a dayanmaktadır. Bunların bazıları, ilk Provansal şiirinde bulunmaktadır, bazıları da antikiteden doğrudan doğruya gelmektedir. Boccaccio kendi gözlemlerini doğrudan doğruya tabiata dayanarak yapabilecek durumda idiyse de, denenmiş örneklere bağlı kalmayı tercih ediyordu: **Decameron**'un temelini teşkil eden 1348 yılındaki veba tasviri, Thucydides ile Lucretius'un etkisi altında olup, erotizminden pek ayrı değildir. Bununla birlikte, yavaş yavaş kendini kurtarmaktadır. Floransa'nın zengin şehirli evlerinde, ya da Napoli sarayında yaptığı kendi gözlemleri, antik veya klâsik konular üstüne dayanan hikâyelerinde işlenmiş, ya da **Cacrla di Diana** ve **Ninfale Fiesolano** gibi bağımsız hikâyelerinde kullanılmıştır.

Onsekizinci yüzyılda da filologlar, Boccacio üstünde çalışmış ve her bir hikâyesinin dayandığı çağı ve çıkış yerini bulmuşlardır. Rönesans adamları bu gibi inceliklerle ilgili değildi. Onlar koleksiyoncuydı, inceleyiciler değil. Boccacio'nun Truva'da, Priamus zamanındaki bir piskopostan söz etmesi ilgilendirmiyordu onları. Boccacio, onlar için genel bir ifadeydi. Aşk, herhalde daima onun tasvir ettiği gibiydi. Çizmiş olduğu karakterler ile maceralardan genel bir manzara, bir felsefe ortaya çıkmaktadır: esas mesele bir erkeğin belli bir kadına olan aşkı değil, cinsler-

den birinin ötekisini çekmesi meselesidir. Tekkarılı evlilikler başka bir kadın veya erkek ,insanın karşısına çıkıp da onu çekinceye kadar sürebilen bir kendi kendini aldatıştır. Bu, tabiatın insanlar için koyduğu bir kuraldır, buna karşı gelen budaladır. Boccacio'nun kendi, Aretino'dan önce şu sözlerle bu tabiat kanununu ifade etmişti: "Tabiat hiçbir şeyi amaçsız yaratmamıştır, bu asîl taraflarımızı da kullanalım diye vermiştir, çalışmaz bir halde bırakalım d'ye değil."

Meşru olmayan çocuklar

Rönesansın cinsiyet ahlâkına hükmeden natüralizmin sebebi, belki de bir bakıma, özellikle İtalya'daki yığınlar halindeki ölüm yüzünden olmuştur. Korkunç salgınlar, nüfusun büyük kısmını silip süpürüyordu. Üstelik, sonuçları İkinci Dünya savaşından daha kötü olan savaşlar da birçok insanın ölümüne sebep oluyordu. Papa Leo X'un zamanında aşağı yukarı doksan bin civarında olan Roma'nın nüfusu, 1527 de Charles V'in ücretli askerlerinin yağması sonunda otuz bine inmişti. Elli yıl sonra ancak kırk bine erişebilmiştir.

Halkın, çocukların meşru olup olmamasına aldırdığı yoktu. Evli erkekler arasında gayrimeşru çocuk sahibi olmayan hemen hemen kimse yoktu. Bu bölümde söz konusu olan ünlü kişilerden çoğu - Giorgione, Aretino, Leonardo da Vinci, Boccacio - evlilik dışı edinilmiş çocuklardı, üstelik özellikle bunları seçmiş değiliz. Büyük ressam ve şairlerin başka sınıflandırması da aynı manzarayı gösterir. Deha ve ustalığın meşru olmayan çocuklarda sık rastlandığını görmek mümkündür. Miras hakları olmadığından sanatkâr oluyorlar, hayatlarını alınlarının terleriyle kazanıyorlardı, babaları veya başka akrabaları bu çocuklara bakıyor, eğitim konusunda da bir çocuğun meşru olup olmaması üstünde durulmuyordu. Annebabası, doğumundan önce evli değillermiş diye ya da sonradan meşru kılınmışlar diye, kimse ne toplum dışı tutuluyordu, ne de saray dışı. Piç olmak, herhangi bir damga gerektirmiyordu toplumdan.

Meşru olmayan çocuklar, orta sınıf halkın evlerinden çok prens evlerinde oluyordu. Orada da meşru olmayan doğum konusunda toplumun hiç bir önyargısı yoktu. "Piç" kelimesi kullanılmaz olmuştu. Prensin evlilik dışı doğan çocukları, kız olsun erkek olsun, Saraydandı; prens ve prenses gibi muamele görü-

yorlardı. Ancak evlenme zamanı geldiğinde bazı güçlüklerle karşılaşabiliyorlardı. Meşru olmayan çocuklar bile, çeyiz ve para alabiliyorlardı, ancak idarî mevkilerde başa geçemiyorlardı. Bunun sonucu olarak, onlar da çoğu zaman birbirleri arasında evleniyorlardı. Meşru kardeşleri gibi büyük bir dakiklikle rütbe ve ünvan alan, meşru olmayan prens çocuklarından meydana gelmiş özel bir sınıf vardı. Bir dükün meşru olmayan çocuğu, başka bir dükün meşru olmayan çocuğuyla evlenirdi, ama erkek kendinden daha aşağı sınıftan bir kimsenin kızıyla evlenecek olursa, buna **mésalliance** deniyordu, yani küfüv olmayan biriyle evlenme demekti. Meşru olmayan çocukların evlenmeleri, büyük törenle, bütün ailenin huzurunda yapılıyordu. Papa Paul III'ün onüç yaşındaki oğlunun, İmparator Charles V'in meşru olmayan bir çocuğuyla evlenmesi, Rönesansın en şaşaalı bir töreniyle kutlanacaktı. Ama gelin, nikâhlarını kıyacak olan rahibin önünde "evet" dememişti; bu, genç güveyin meşru olmayışından değil, fazlasıyla geri zekâlı oluşundandı.

Meşru ile meşru olmayan arasındaki ayrılığın silinmesine yardım eden etkenlerden biri, Kilise Prenslerinin müstereddit davranışı olmuştur. En güçlü ve cesurca olan öncülük, sonradan Papa Alexander VI olacak olan Borgia Rodrigo Lanzol tarafından olmuştur. Kendisi daha Valencia başpiskoposu iken beş çocuk anası olacak olan, Rosa Vannozza dei Cattanei adındaki asil bir Romalı hanımla bir ilişki kurmuştu. Bu çocukların hepsinin de Rodrigo'dan olup olmadığını bilmiyoruz, ama geleceğin Papası bir **galantuomo**, yani kibar bir insandı; bütün çocukları kendisininmiş gibi kabul etmiş, onları prens ve prenses yapmağa çalışmıştı. Lucrezia adındaki kızı, oniki yaşındayken İspanya'nın ileri gelenlerinden biriyle nişanlandı. Bir yıl sonra, nişan bozularak, Lucrezia büyük Milano sülâlesinden Sforza diye biriyle evlendirildi. Bu evlilik de feshedildi, ileri sürülen sebep kocanın iktidarsız oluşuydu; ama çok geçmeden Lucrezia bir çocuk doğurdu. Bu çeşit olaylar hiç bir şekilde olağanüstü gibi görünmüyordu, Alexander VI'nın kendi, hayret verici bir açıklamada bulunarak işin üstünde durmasaydı, kimse babasının kim olduğunu sormayacaktı. Birbirini izleyen iki ferman çıkardı: birincisinde kendini Baba olarak ilân ediyor, ikincisindeyse oğlu Cesare olarak.

Fazlasıyla çekici olan Lucrezia, bu aşırı derecede yakın aile bağlarından, Napoli Kralının meşru olmayan oğlu Besaglia Dükü

ile evlenince kurtulabildi ancak; ama güzelliğini hâlâ kaybetmemiş olan kızkardeşine âşık Cesare Borgia, kayın biraderini kendi elleriyle boğdu. Yirmiiki yaşında Lucrezia, nihayet Ferrara Dükünün yanında rahata kavuştu - ondan sonra, onun hakkında hep iyi şeyler söylenir, kocasını seven bir kadın, sanat hareketlerini destekleyen ve iyi işler peşinde koşan bir kimse olarak bahsedilir. Otuz dokuz yaşında, erken ama rahat bir halde ölmüştür.

Evlilik içi ve dışı ilişkileri - üstelik iki katlı kızılbaşlık - Lucrezia Borgia'ya pek hak etmediği kötü bir ünvan vermiştr. Babasının ve kardeşinin iradelerine boyun eğen, karakterine pek uymayacak durumlara düşmek zorunda kalan, oldukça pasif bir kadın olduğu bellidir. Bu denli sürekli ün kazanmasının sebebi başkadır. İtalyan Rönesansı herhangi bir alanda beliren pek az kadın getirmiştir: kadınlar arasında ne önemli yöneticiler, kahramanlar, ne ilginç fahişeler, ne de hele ünlü ressam ve şairler vardır.

Bu son nokta dikkate değer, çünkü Ferrara, Mantua ve Floransa saraylarında, kadınların sınırsız bir hüner geliştirme ve gösterme imkânları vardı. Erkekler, Ortaçağın kadına tapınma âdetinden - o çocukça ve ikiyüzlü alışkanlıktan - kurtulmuşlarsa da, hiç bir zaman kadınlardan el-ayak çekmiş değillerdi. Kadınlara pek rağbet vardı, üst sınıf kadınlar tarihte önceden görülmedik derecede serbesttiler. Asil ve yüksek burjuva hanımları, Akademilere kabul olunuyorlar, iyi öğretmenlerde okuyorlar, felsefe, matematik, biyoloji dersleri almağa teşvik olunuyorlar, resim yapmak, bestelemek ve yazmak için büyük destek görüyorlardı. Ama bu alışılmadık serbestlikten elde edilen hasat pek önemsizdi. Herhangi başka bir çağdan daha çok dâhi yetiştirmiş olan bir çağda, ünlü düşünürler ve sanatçıların listesinde tek bir kadın adı yoktur. Kadın, şairin taptığı alçak gönüllü "ilham perisi" rolünde kalmıştır. Rafael'in metresi Fornarina gibi, sanatçının hayatına karıştıklarında, genellikle yükselteceklerine batırıyorlardı erkekleri. Pek büyük usta sanatçıların anormal cinsel hayat yaşamasının başlıca sebeplerinden biri de budur belki: Michelangelo genç erkeklerle düşüp kalkıyor, Leonardo da Vinci cinsiyeti tamamiyle kapı dışarı ediyordu. Rönesansta kadına ilk defa olarak sanat ve bilim alanında erkeklerle eşit olarak yarışması için fırsat verilmişti, ama sonuç fiyaskoyla bitmişti.

Yeni bir illet : Frengi

Cinsî hayat bakımından Rönesansın en önemli olayı, frengi-nin birden ortaya çıkmış olmasıdır. Aralık 1494 de, Kristof Kolomb ile mürettebatının Amerika'ya yaptıkları ilk yolculuktan dönüşünden yirmibir ay sonra Napoli'de yeni bir salgın başgöstermişti. Belirtisi pek acı vermiyen ve sonradan kaybolan bir çıbanın cinsiyet organlarında belirmesiydi; ama çok geçmeden hastanın ağzı yara olmaya başlıyor, orada burada kızartılar beliriyor, bacaklarda ve vücudun başka yanlarında iltihaplı, habîs yaralar çıkıyordu. İlkin bu hastalık vakaları, Napoli'de, kışlalarda bulunan Fransız Ordusu askerlerinde belirdiği için adına **morbus gallicus** ya da Fransız hastalığı denmiştir. Bununla birlikte doktorlar, çok geçmeden, önceden bilinmeyen bu hastalığın Fransadan gelmiş olmasına imkân olmadığını görmüşler, Okyanusun karşısındaki yeni bulunmuş ülke'erden İspanya yoluyla getirilmiş olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Napoli İspanya'ya bağlıydı, İspanya'yla alışverişi çoktu, Kristof Kolomb ile birlikte ilk Amerika yolculuğuna çıkan adamlar tarafından, Batı Hint adalarından getirilmiş olma ihtimali vardı.

İşin esası kesin olarak bilinmiyordu, çünkü Kristof Kolomb ile adamları Yeni Dünyaya doğru yeniden açılmışlardı. Ancak bir kaç yıl sonra Rodrigo Diaz de l'Isla adında bir İspanyol doktoru daha açık bazı veriler vermiştir. İlkin hastalık Birinci Miço Pinzon adında birinde görülmüştü, Hispaniola yolculuğundan dönüşte yer almıştı bu, o sıralarda yeni bulunmuş olan Haiti adasının adı Hispaniola idi. Batı Hint adaları Valiliğine kadar yükselen başka bir İspanyol, yazar Oviedo bu olayı doğrulamış, üstelik kendisini 1493 de Barcelona'da gördüğü Kristof Kolomb tarafından da doğrulandığını ileri sürmüştür. Bunlar önemli kanıtlardı, ama hastalığın bundan önce Avrupada olduğunu ve Yeni Dünyaya Kristof Kolomb'un mürettebatı tarafından götürüldüğünü destekleyen başka belirtiler de vardı. Frenginin nereden geldiği, cinsiyet hayatının bugünedek çözülmemiş meselelerinden biridir. Yirminci yüzyılın başlarında, ileri gelen uzmanlar, gerçeği ortaya çıkarmak için bir teşebbüse daha girişmişlerdir, ama herhangi kesin bir sonuç elde edememişlerdir; ekollerden biri, has-

talığın çıkış yerini Amerika'ya dayıyor, ötekisi de Eski Dünya'dan arta kalan bir miras olduğunu ileri sürüyor.

Frengi, Avrupada önce var veya yoktu, kesin olarak bilinen şey, onbeşinci yüzyılın sonlarına doğru, yeni bir veba salgını gibi Akdeniz ülkelerinde belirmiş olmasıdır. Çok geçmeden Alpleri aşmış. Düşman dost dinlememiştir. Fransız askerlerinin, daha dün deniz kenarındaki meyhanelerde orospulara ve fahişelere aşıladıkları hastalık, hemen ertesi gün, Alman ücretli askerlerine geçmişti. İlkin tipik bir asker hastalığı olan bu illet, çok geçmeden sivil halka da yayılmıştır, ve öyle tehlikeli bir durum göstermiştir ki, makamlar birtakım ikazlarda bulunmak zorunda kalmıştır. Daha 7 Ağustos 1495 de İmparator Maximilian, önceden hiç bilinmeyen, hiç bir yerde adı geçmeyen **pöse plattern** (kötü frengi) illeti üstüne bir beyanat vermişti.

Dindar imparator, hastalığın, o ana kadar ülkelerinin gördüğü gibi açlık veya deprem sonucu olmadığı, yeryüzüne tanrısızlaştıkları için ceza olarak gönderilen bir illet olduğu görüşünü ileri sürüyordu. Nitekim, insan cinsiyet şeytanına uymazsa, hastalıktan kurtulma imkânı vardı, ama bu bile kesin bir hal çaresi değildi. Sağlık ve tıp konusundaki bilgisizlik pek feciydi, hastalığın tamamiyle saf kızlara, hattâ çocuklara bile geçtiğini görüyorlardı. Bazan bütün bir aile bu hastalığa tutuluyordu. İmparatorun ikazı, ahlâk davranışları üstünde duyulur derecede etki göstermedi, ancak doktorların bu illet üstünde daha çok çalışmalarını sağladı. Alplerin her iki tarafında bu konuda büyük sayıda kitap çıktı; sadece 1495-1498 yıllarına ait on kitap elimizde bulunmaktadır.. En etraflı inceleme, Caspare Torrella adında bir İspanyol doktoru tarafından yapılmıştır, kendisi Vatikan'da Papa Alexander VI'nın doktoru olarak iş görüyordu, orada 1497 yılının sadece Eylül ve Ekim ayları içinde onyedi vakaya şahit olmuştu. Papalığın tören kâhyası, Paride de Grassi'ye inanacak olursak sonraki Papa, Papa Julius II'nin kendi de bu hastalığa yakalanmıştı.

Bu bakımdan, **morbus gallicus** adı gittikçe anlamsızlaşıyordu; şimdi, Roma hastalığı da denebilirdi pekâlâ. Bununla birlikte, çağın doktorları antik'i biliyorlar ve seviyorlardı. Antikite edebiyatında, hastalığın Hipokrates tarafından bilindiğine dair bazı belirtileri arayıp bulmuşlardı. Rönesansın en ileri gelen bilginlerinden biri Veronalı doktor Girolamo Fracastoro "Amerikan" ile "Antik" tezleri şairane bir biçimle karıştırmağa çalışmış.

hastalığın çıkış yerinin Amerika olduğunu ileri sürmesine rağmen, klâsik mitolojiden Yunan tanrıları ile süslemiştir hikâyesini. Verona'da 1530 da basılan didaktik tıbbî şiiri **Syphilides, sive morbi gallici libri tres** Haiti adasını korkunç bir kuraklığın sardığını, derken çoban Syphilus'un Güneş Tanrısına başkaldırdığını anlatmaktadır. Tanrı da bu dinsizlik karşısında yeryüzüne cezasını göndermiş, ilk olarak da çoban kurban gitmiştir. Şair tabiî, Greko-Romen efsanesindeki annesinin işlemiş olduğu günah yüzünden Apollo tarafından cezalandırılan, Niobe'nin oğlu Sipylus'dan almıştır adını. Ovidius'un bir baskısında adı "h" ile yazılmıştı, yani Siphylus olarak, Fracastoro da bundan almıştır adı, sonradan tıp aynı ad altında anmıştır frengi hastalığını.

Sadece Fransa, Niobe'nin oğluna bu şüphe götürür şerefi tanımada çekimser davranmıştır. Fransızlar **morbus gallicus** adını hiçbir zaman kabul etmemişlerdi, çünkü dünyaya bu illeti saran sanki onlarmış gibi oluyordu. **Mal de Naples,** Napoli hastalığı diyorlardı, kendilerinin ilk olarak almış oldukları yerin adıyla anıyorlardı, ya da sadece vérole diyorlardı. Voltaire bile bu konuda nükteli kısa bir şiir yazmıştır:

Quand les Français à tête folle
S'en allèrent dans l'Italie,
Ils gagnèrent à l'étourdie
El Gêne et Naples et la vérole
Puis ils furent chassés partout,
Et Gêne et Naples on leur ota,
Mais ils ne perdirent pas tout,
Car le vérole leur resta.

Delişmen Fransızlar
İtalya'ya gittiklerinde
Baskınla ele geçirdiler
Cenova, Napoli ve frengiyi
Derken her yerden kovuldular
Gitti elden Cenova, Napoli
Ama hepsi gitmiş değildi,
Ellerinde kalmıştı frengi.

Bununla birlikte, bir Fransız doktoru Jacques de Béthencourt hastalıklara, sebepleri göz önünde tutularak ad takılması gerek-

tiğini ileri sürdü, bu yeni illetin adının da **morbus venerus, aşk** tanrıçası **morbus venerus** olması gerektiğini söyledi. Bu isim çok yaygın olarak benimsendi. Rönesans doktorları frengi teşhisinde inkâr edilemiyecek derecede çalıştılar ve uygun devalar buldular: daha yirmi otuz yıl geçmeden Giovanni de Vigo adında bir İtalyan doktoru, dört yüzyıl devam edecek olan civa tedavisini buldu. Bununla birlikte, doktorlar tehlikeli bir yanlışlık yaptılar, sadece bir tek bu cins hastahk olduğunu yani frengi olduğunu düşünmüşlerdir, oysa tâ klâsik çağdan beri bilinen belsoğukluğunun, frenginin sadece bir belirtisi veya safhası olduğunu söylemişlerdir.

Antonius Musa Brasavolus adındaki bir doktorun sebep olduğu bu karışıklık, herhalde aynı kimsenin her iki hastalığa tutulması, ya da önce belsoğukluğu çeken birinin sonradan frengiye tutulması yüzünden olmuştur. Ama bu, tıptaki affolunmayacak tehlikeli yanlışlardan biridir. Çoğunun iyi geldiği, özellikle de Arap doktorlarının geliştirmiş bulunduğu belsoğukluğu tedavisi gittikçe ihmale uğruyordu. Belsoğukluğundan şüphelenilir şüphelenilmez, bunun bir frengi belirtisi olduğu sanılarak hemen civa tedavisine başvuruluyordu. Bu yanlış tedavi sonucu, esas hastalık iyileşmemekle kalmıyor aynı zamanda başka hastalıklar da çıkıyordu ortaya. Avrupada belsoğukluğunun alabildiğine artmış olması bu yanlış yüzündendir, tıp bilimi bu yanlışlığı ancak mikroskop, belsoğukluğunu meydana getiren gonokokus mikrobunu ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında bulunca kurtulabilmiştir.

9

AHLÂK DEVRİMİ

Rönesans, hukukta herhangi bir değişiklik yapmadan meydana gelen büyük devrimlerden biridir. Roma gelenekten kopan her şeye karşı çıkıyordu, ama değişim çok belirliydi. Kanun ile gerçek arasında, ne yapıp yapıp aşılması gereken bir uçurum vardı. Ya kanunun değişmesi gerekiyordu, ya halk ahlâk düzeninin, ya da daha iyisi, ikisinin birden. Bunu amaç edinen hareket Reform hareketidir. Roma'da dinleyecek kimse bulamayan reformcular kendileri için yeni kanunlar yaparak, Papadan kopmağa başladılar. Bu, Kurya meclisinin direnmesini arttırdı, çünkü yapılan her türlü kanun devrimi, başkaldıranlara tanınan bir ayrıcalık gibi geliyordu. Bu bakımdan baş vurulabilecek biricik çare, eski din hukukunu kuvvetlendirip, uygulamaktı. Bu tepkiye reform-karşıtı denir.

Her iki harekette de cinsiyet meselesi önde gelen meselelerdendir; özellikle de Kilisenin ilk kuruluşundan beri, mantarların bölünmesi meselesi gibi, durmadan ikide bir ortaya çıkmış olan, iki mesele vardır: bunlar, rahiplerin bekârlığı konusu ile evliliğin bozulamamasıdır. Bununla birlikte, başka meseleler de vardı: Kilise, ahlâksızlıktan maddî bir fayda elde edebilir miydi meselesi. Bu bakımdan Roma son derece geniş fikirliydi. Kurya meclisi St Peter kilisesini, klâsik örneğe uyarak, fuhuştan aldığı vergiyle yapmıştı: bu papanın maliyecisine, o zaman için büyük bir para olan 22.000 duka gibi bir para sağlamıştı - Leo'nun Almanyada endüljans satışının getirmiş olduğu kârdan dört misli fazlaydı bu. Fahişelerden biraz daha para koparmak mümkün olsaydı, bütün endüljans ticaretine hacet kalmazdı.

Bu ticaret dahi, çoğu kimse için cinsiyet alanında işlemiş oldukları günahların cezasını çekmekten kurtulma yolu gibi geliyordu. Kişi kilisenin para kutusuna para attı mı, en yakın geneleve iç rahatlığıyla gidebilirdi. Nedametini Roma için yapılacak

iyi işler uğruna verdiği parayla ispat ettiğine göre, zina yapan ârafta ateşler içinde yanarak temizlenmekten kurtulacaktı.

Kuryanın şu veya bu yolla cebine attığı para, kendilerini yoksulluğa ve bekârlığa adamış kimselerin tahammülü ötesindeydi. Bunlardan biri, vermiş olduğu sözü ciddiye alan Martin Luther adında bir keşişti. Roma'ya yaptığı bir ziyaret sırasında yüksek kilise üyelerinin yaşamakta oldukları sefih hayatı görmüştü. Bekârlık kuralı, sadece aşağı sınıf rahiplere uygulanıyordu: yüksek rütbelilerin bu konuda kaygılanacakları bir şey yoktu. Hepsi metres tutmamış veya fahişelere gitmemiş olabilir, ama gidenler ne ceza görüyorlardı, ne de tekdir. Küçük bir yüksek sınıfın menfaati uğruna iki düzen uygulayan bir rejimdi bu. Luther bu sınıftan olmak istemedi, onlar gibi davranmak istemedi. Her nekadar tanınmış bir üniversite profesörü idiyse de, kafası hâlâ keşiş kafasıydı. Kendilerini dine adayanların hepsi kurallara uymuş olsaydı, kendi de belki bütün hayatını sıkı bir riyazet ve cinsel perhiz içinde geçirebilirdi ama böyle olmadı. Roma iki türlü terazi kullanıyordu, buysa adalet duygusunu kışkırtıyordu.

Cinsel birleşme, rahiplik mesleğiyle uyuşmuyorsa, mantıken bu işe önce başlaması gerekenler baştakilerdi. Doğu Kilisesinde böyleydi durum. Evlenebilen aşağı sınıf kilise üyeleriyle, evlenemiyen piskoposlar arasında bir ayrılık vardı. Oysa Roma'da durum tam tersineydi: rahibin sınıfı ne kadar yüksekse bekârlığa o kadar aldırmıyordu; sadece resmî olarak evlenme denen şey yoktu. Bir ara sanki yüksek kilise üyeleri bu sınırlamadan kurtulacak gibi oldu; bu, bir sürü çocuk babası Papa Alexander VI, Kilise Devletini babadan oğula geçen bir monarşi haline getirmeyi düşündüğünde yer almıştır. Tasarının gerçekleşememesinin sebebi, herhangi manevî bir kaygıdan değil, kendi üyelerinin papalık tahtından olabileceği korkusu besleyen Orsinis, Colonna ve Savelli'ler gibi büyük Romalı ailelerin karşı koyması yüzündendir. Rahipler için evlenme yasağı, böylece kurucularının niyetlerinden başka türlü olmuş oluyordu: günahkâr şehvetliliğin bir yasağı değil, papalık monarşisinin seçici özelliğinin vasıtası oluyordu.

Bu koruma bile, Kutsal Denizi, yüksek asalet rütbeleri olan birkaç ailenin havuzu olmaktan alıkoyamamıştır. Luther, hareketine başladığında, sonradan papa olan Leo X, daha rahip bile değildi. Ama bir Medici idi ya, yeterdi. Daha yaşı otuz sekiz

idi, ama görünüşe bakılırsa kendisini bekârlığa adamada herhangi bir güçlük çektiği yoktu. İlgileri entelektüel ve sanat alanındaydı. Çevresindeki kimselerin yaşayış bakımından kendinden örnek almalarını istediği de yoktu. Sarayı herhangi bir prensin sarayı kadar dünyevî idi, saray da tabiî kadın gerektirirdi.

Protestan evlilik hukuku

Reform hareketinin yöneticileri, bekârlığın, o zamanki uygulandığı şekilde, Kiliseyi tehlikeye düşürdüğü fikrinde anlaşıyorlardı. Rahipler arasında cinsel eşitlik istiyorlardı, ama bu ideale, bekârlıkla erişilemezdi, biricik yol, rahiplerin evlenmesine müsaade etmekti. Böylece yüksek sınıf kilise üyelerinin metreslerine bir son verilebilir, aşağı rütbeli rahipler de Roma'ya karşı kin beslemezlerdi. Rahipler için evlenme meselesini yeniden ortaya atan Philipp Melanchthon'dur. Fazla ileri gitmiş değildir; bekârlığın geçici olarak askıda kalmasını, son kararın bir Kilise Meclisine bırakılmasını istemiştir. Melanchthon yirmi dört yaşındaydı, kendisi rahip de değildi. Bütün bilgisine rağmen, böyle bir konu üstünde karar verecek yetkide değildi. Bununla birlikte, çok geçmeden daha yetkili bir ses çıktı. Zürich'teki Büyük Katedral'in laîk rahibi Ulrich Zwingli, bekârlık kanununun kayıtsız şartsız ortadan kaldırılması amacıyla bir mücadele açmış bulunuyordu. Zwingli, söylediklerini aynı zamanda kendine de uygulayan ilk reformculardandı; Nisan 1524 de, kırk yaşındayken, bir yargıcın dul karısı Anne Meyer Reinhard ile evlendi. Roma kilisesinden hiç bir rahip, beş yüz yıldır böyle cüretli bir harekete kalkışmış değildi.

O'nu ertesi yıl Luther izledi. Luther'in zındıklığı daha da göze batan cinstendi. Afaroz edilmiş olan keşiş, Luther'in eserlerini okuduktan sonra, manastırından sekiz rahibe ile birlikte çıkmış olan Katherine von Bora adında sabık bir rahibe ile evlenmişti. Büyük güçlüklerden sonra Luther'in kendi şehri Wittenberg'de bir barınak bulmuştu. Genç, güzel ve zeki idi, yeni öğreti ve kurucusu onu çok çekiyordu. Luther, evlenmeğe karar verdiğinde, kendisi kırkiki yaşında idi, karısından onbeş yaş büyük bulunuyordu. Bununla birlikte, evlilik, son derece mutlu geçmiştir; altı çocuk doğmuştur. Ancak Luther'in 1546 daki ölümünden sonra, yoksul kalan Katherine zorluk çekmiştir, çünkü Almanyayı ıslah eden adam beş parasız, dilenci keşişler gibi ölmüştü.

Onaltıncı yüzyılın üçüncü büyük reformcusu Jean Calvin, Kuzey Fransa'daki hukuk memurlarından birinin oğluydu, o da evliydi; o sırada otuz yaşlarında bulunuyordu. Rahip veya keşiş filân olmadığından, onun için vicdan meselesi değildi bu. Bununla birlikte evlilik, hayatında kısa süren bir macera olmuştu; çünkü karısı olsun, biricik yavrusu olsun erkenden ölmüşlerdi. Özel hayatında, kadınlarla pek ilgisi olmayan, zayıf, hastalıklı bir bekârdı, bu görüşü, Cenevre'de yürürlüğe koyduğu cinsiyet kanununun sertliğinde yansır. Genç erkek ve kadınlar en zararsız eğlencelerden bile yoksun tutuluyorlardı; dans edenlere hapis cezası uygulanıyordu. Wittenberg'de bir eczane satın alıp da sonradan bir kitapçı dükkânı açan Lucas Cranach, Luther'in gözü önünde, çekici çıplak kadın resmi yapabiliyordu; bu hareket Calvin'in Cenevresinde yakılarak öldürülme cezasıyla sonuçlanırdı. Yine de, kendisinin örnek verdiği gibi, Calvin, yeni imanın rahiplerinin kanunî olarak evlenebileceklerini ileri sürüyordu.

Din öncülerinin verdikleri örnekler, reform'u destekleyen genç kilise üyeleri arasında, ister istemez cinsel bir devrim doğurdu. Bir nesil içinde bekârlık, Avrupanın protestan ülkelerinden kalktı; papazların karıları vardı artık. Cinsel perhiz kuralının kalkması, şüphesiz ki birçok rahip, keşiş, rahibe için yeni harekete katılma bakımından ilâve bir sebepti, onlara bekârlık yemini, çoğu zaman küçükken zorla ettirilmişti. Bununla birlikte, hepsi birden evlilik limanında karaya sağ salim çıkmadılar. Papalık Romasındakinden hiç bir şekilde geri kalmayan, cinsiyet yüzünden doğan bir sürü kepazelik olmuştur Protestan çevrelerde. Bu bakımdan, Reform-karşıtı olanların ellerine reform hareketinin başarısını cinsiyet şeytanına borçlu olduğunu ispat edecek bir sürü malzeme geçmiş bulunuyordu.

Rotterdamlı büyük hümanist Erasmus gibi biri bile bu suçlamaya katıldı. Erasmus çağında, dünyanın, üstünlüğünü kabul ettiği bir insandı. Romalılarla, reformcular arasındaki dengeyi öyle iyi tutmayı becerdi ki, her iki taraftan da saygı gördü. Reformun büyük dramının, tıpkı bir sahne güldürüsü gibi, keşişler külâhlarını fırlatıp atarak, rahibelerle evlenerek bir düğün töreniyle sonuçlandığını söylediği zaman, durum daha da ciddî oluyordu. Her nekadar bu sözler Luther'e yönelmiş idiyse de, Calvin, kendi erdemini göstermekten kendini alamadı, Luther gibi olmadığını belirtti. **De Scandalis** adlı eserinde, Yunanlıların ilkin Helen uğruna savaştığı gibi, Reform liderlerinin de kadınlar

uğruna ikinci defa bir Truva savaşı açtıklarından acıklı bir ifadeyle yakınıyordu; kendisininse bu gibi baştan çıkmalardan tamamiyle muaf olduğu teslim edilmeliydi.

Öyleydi de. Aynı zamanda, kimse bir ordu papazı gibi savaş alanında imanı uğruna ölmüş bulunan Zwingli'ye karşı bu şekilde suçlamalarda bulunamamıştı. Ama Martin Luther yaşadığı süre, hattâ öldükten sonra da düşmanları tarafından, mücessem bir cinsiyet-şeytanı gibi görülmüştür. Öldüğü zaman, bir rivayet yayılmış, mezarının boş olduğu ve korkunç bir kokunun çıkmakta olduğunu ileri sürmüşlerdir: bu gibi peri masallarına inanmayanlar arasında bile onu baş günahkâr gibi kabul edenler vardı, Roma'ya karşı olan bu hareketin esas amacı bekârlıktan kurtulmak içindi.

Luther'i cinsiyet bu denli yönetmiş olsaydı, bu kadar uzun bir süre onu bastırması imkânsız olurdu. Evlilik döşeğinde zifaf gecesi hiç bir kızla temas etmemiş olduğunu, tertemiz olarak geldiğini iddia etmiştir, kırk, hattâ daha uzun yıllık bir süre bâkir kalmasını haklı çıkaracak bir şey yoktur. Bu, onun için fiziksel veya psikolojik bakımdan iyi mi, kötü mü olduğu ayrı konudur. Kendisi kuvvetli, pek erkeksi bir adamdı. Gençliğinde çektiği ikide bir üzerine gelen kaygılı haller, yaradılışının dayanamadığı kendi kendine uygulamış olduğu bir disiplin yüzündendi herhalde. Sonunda, bu disiplinden kurtulmağa karar verince, cinsiyetin normal olarak ateşli olmadığı bir çağa gelmiş bulunuyordu. Normal bir cinsiyet hayatına dönüş, tabiî çok iyi oldu onun için; evliliğinin ilk yılları süresince psikolojik bakımdan çok daha dengeliydi, iç sükûnuna erişmiş olan bir kimse, meseleleri sükûnetle tartar ve çözüm çareleri için had noktalara gitmez.

Bu bakımdan da, gerçek bir Rönesans adamı olan Luther, son yıllarında cinsel sorunlar üstünde açıktan açığa konuşmaktan hiçbir zaman çekinmemiştir. Bunu ne ahlâka aykırı, ne de gizli kalması gereken bir şey gibi görüyordu; bugün doktorun sahasına giren şeyler üstünde bile rahatlıkla konuşuyordu. Evli çiftlere ünlü bir öğüdü vardır:

Haftada iki kere
Hakkıdır kadının
Ne bana zarar, ne sana
Yapar yılda iki kere elli iki.

Bu mısralar ekseri kısaltılarak okunur, ikinci mısra, önemli olmasına rağmen, okunmaz pek, "iki", kadının en azından isteme hakkı olduğu rakam yüzündendir bu. Böyle de olsa, sadece kendinden çok genç bir kadınla evli yaşlı bir erkeğin öğütüdür. Luther kırkikisinde evleneceğine, yirmiikisinde evlenmiş olsaydı, evlilik konusunda koyacağı kural başka türlü olurdu. Her ne hal ise, evlilikteki cinsel birleşme, her iki taraf için bir hak ve görevdi; kadının da hakkı vardı bunda. Bir evlilik kısır kalmışsa, kadına da, erkeğe tanıdığı hakları tanıyordu. Çocuk olmamasına sebep kadında değil de, erkeğin iktidarsızlığına dayanıyorsa, kadın kısır olduğunda nasıl koca başka bir kadın alabiliyorsa, kadın da, erkek iktidarsız olduğunda, başka bir kocayla evlenebilecekti. Eski Ahiddeki evlilik hukukuna bu dönüş, zina olmadığı zamanlar bile boşanılabileceğini gösteriyordu.

Hiç olmazsa istisnaî durumlarda, Luther'in boşanma konusunda dar kafalı olmadığı, Protestan arkadaşı Landgraf Philippe, karısı Saksonyalı Christine'i boşayıp da, başka biriyle evlenmek istediğinde görülmüştür. Luther ona izin vermiştir. Bu mesele epey gürültü kopmasına sebep olmuştur. Ama her nekadar boşanmanın kanunlaştırılması bazı yanlış anlaşmalar doğurmuşsa da, Reformun, evliliği bayağı kuvvetlendirdiği, çok geçmeden anlaşılmıştır. Yarı-Kanunî zinasıyla birlikte, şövalyelik romantizminin son sisleri dağılmış, yenen ve yatılan yerlerin ayrılmasını gerektiren ayrılık müessesesi ile birlikte gelen gizli ilişki kurmalar tabiî azalmış, bir erkeğin hem meşru, hem meşru olmayan çocuğunun olması artık tabiî karşılanmamağa başlamıştır. Yani kısacası evlilik daha temiz bir kuruluş olmuştur.

VIII. Henry'nin boşanması

Avrupada Reform'un sonucu olarak boşanma büyük tartışmalara sebebiyet vermeden kanunlaştırılırken, İngiltere'de doğrudan doğruya reform yüzünden olmuştur. Tabiî bu konuda rol oynayan başka manevî ve lâik etkenler de vardı, dış ve iç siyaset, iktidar siyaseti meseleleri, iktisadî menfaatler gibi başka şeyler de rol oynuyordu, ama Roma ile olan büyük çatışma doğrudan doğruya cinsiyet kanunundan türemişti: bir prens istediği kadar evlenebilir miydi, yoksa Papanın kararına boyun eğmek zorunda mıydı.

Boşanmanın genel olarak yasak edilmesi, Ortaçağda papalık

iktidarının en güçlü âletlerinden biri haline gelmişti. Papanın kendi bile, bir evliliği bozamazdı, ama ancak o, yalnız o, bir evliliği hükümsüz sayabilir (ki aynı yola çıkıyordu), böylelikle de, eski karı kocanın başkalarıyla evlenebilmelerini sağlardı. Bütün Katolik prensleri bu papalık imtiyazını kabul ettiklerinden, geçici yöneticilere karşı gerektiğinde kullanabilmek için Kuryanın elinde kuvvetli bir koz vardı. Prenslerin en güclüsünün bile, karısını boşayıp da başka biriyle evlenebilmesi için Roma'ya başvurması gerekti, Papa keyfinin dilediği gibi karar verirdi. Bu isteğin ardında çoğu zaman siyasî sebepler olduğundan - prens için yeniden evlenmek toprak sahibi olmak veya bir ulusla andlaşma yapmak yolu olduğundan - bu gibi vakalar Roma'da da yüksek siyasî meseleler gibi ele alınıyor, Kurya ise bazan bundan büyük menfaat elde ediyordu.

Evliliği bozabilme hakkının kullanılabilmesi papadan papaya değişiyordu, bazı papalar başkalarına nazaran daha cömert oluyorlardı .

Bununla birlikte, genellikle Roma, bu değerli imtiyazı dikkatle kullanıyor, aşırı derecede kullanarak değerini düşürmek istemiyordu. Dilekçe sahibi büyük güçlüklerle karşılaşıyordu. Dâvalar bazan yıllarca sürüyordu. Bir prensin yeni evliliğine fazla düşkün olması gerekiyordu zahmetine değebilmesi için; Roma'ya ancak bu amaçla başvurabiliyordu. Sadece karısından kurtulmaksa dileği, daha basit yollar ve vasıtalara başvuruyordu. Evliliğin hükümsüz olduğunun ilân edilmesi için açılan dâva, modern medenî hukukun ifadesiyle bir boşanma dâvası değil, yeni bir evlilik müsaadesi almak dâvasıydı, yoksa herkes prensin gelecekteki eşinin kim olduğunu biliyordu. Bu da, kadının bir prens sülâlesinden olduğu farzedilirse, karar gerektiriyordu tabiî.

Onbeşinci yüzyılın sonlarında, Fransa kralı XII. Louis, ilk selefinin dul kalan karısıyla evlenebilmek için, tahttaki selefinin kızı ile olan evliliğini hükümsüz ilân ettirmek için Papaya başvurmuştu. Aile hukuku bakımından durum epey karmaşıktı ama siyasî bakımdan açık ve basitti. İstenilen dul Brötanya Düşesi idi, Louis ise, Fransa'nın Brötanyayı kaybetmesini istemiyordu. Kendi çocuklarının evlilikleri konusunda din hukuku meseleleri alanında geniş fikirliliğini göstermiş olan Papa VI. Alexander, bu durumda da siyasî zorunlulukları tamamiyle anladığını göstermiştir. İki taraf için de faydalı bir anlaşmaya varıldığında,

Cesare Borgia'nın kendi krala evlenme ehliyetini getirmiş, böylece Brötanya da Fransa'nın kalmıştır.

Bu ictihaddan teşvik görerek, İngiltere kralı VIII. Henry, 1528 de Roma'ya bir elçi göndermiş, sarayındaki asil hanımlardan Anne Boleyn ile evlenebilsin diye, Aragonlu Catherine ile olan evliliğinin hükümsüz ilân edilmesi için talepte bulunmuştu. VIII. Henry Roma Kilisesinin dindar bir oğlu ve reforma kuvvetle karşı gelen biri olduğu için, Londra'dan gelen bütün talepler hoş karşılanıyordu; kendisi Luther'e karşı bir kitap da yazmıştı. Ama duruma daha yakından bakıldığında işin içinde bir takım karışıklıklar olduğu görülüyordu. Louis XII evliliğin feshedilmesini, evlendikten hemen sonra istemişti, iddiaya göre zifaf gecesinden önce olmuştu bu. Oysa VIII. Henry, Catherine ile hemen hemen yirmi yıldır evli bulunuyordu. Evlilikten altı çocuk olmuştu; bu çocuklardan sadece bir tanesinin sağ kalmış olması o günlerde tabii bir şeydi. Henry'nin, kendinden altı yaş büyük, çirkin İspanyol prensesi ile evliliği, tabiî baştan mutsuz bir evlilik olmuştu. Henry daha çocukken zorlanmıştı bu evlenmeye. Yine de kendisini avutmayı bilmişti. Anne Boleyn'in güzelliğine tutulmadan, ona meşru olmayan bir çocuk doğuracak olan, Elizabeth Blount adında başka bir asil kadın ile ilişkiler kurmuştu. Henry bu meşru olmayan oğlan çocuğu ile övünüyordu, çünkü aradığı kadını bulursa, tahta sağlam bir kimseyi bırakabileceğini doğrulamış oluyordu bu.

Kral için bu sebep, evliliğin bozulması için pek güçlü idi, ama Papanın, bu arada başka etkenleri de göze alması gerekiyordu. Kraliçe Catherine, dünyanın hüküm süren en kuvvetli ailesinden gelmeydi. Aragonlu Ferdinand ile Kastilyalı Isabella'nın kızıydı, daha da önemli tarafı İmparator V. Charles'ın teyzesi oluyordu; V. Charles ise, Papanın Reform'a karşı mücadelesinde büyük dayanağıydı. Oysa kralın, uğruna Catherine'in başından tacı alacağı şu Anne Boleyn de kim oluyordu? İkinci derecede İngiliz asaletine mensup önemsiz bir genç kızdı. Papa, Kilisenin hayatî menfaatlerini tehlikeye atarak, sonradan belki lütfunu başka bir kadından da esirgemiyeceği, hoppa bir beyin kaprisini mi yerine getirecekti? Bu sorumsuz bir davranış olurdu. Feleğin çemberinden geçmiş ciddî bir adam olan VII. Clement bu talebi geri çevirdi.

Bu geri çevirme Henry'yi kudurttu. Anne Boleyn de metresi olmağa yanaşmayarak kızgınlığını körükledi: İngiltere tacı başı-

na konmadan, âşığına kızlığını teslim etmek istemiyordu. Yapılması gereken şey, Papanın fikrini değiştirmekti. Henry bu amaçla Avrupanın bütün hukukçularını seferber etti. Dirayetli hukukçular onun için yeni yollar buldular; evlilikleri hiç bir zaman kanunî olmamıştı, çünkü Henry, onunla evlendiği zaman, Catherine, ağabeysinin dul karısı idi. Eski Ahidde bir yerde, kişiye, ağabeyin dul kalan karısını alması buyurulmaktadır, ama başka bir yer, baldızı veya kayınbiraderiyle evlenmeyi yasaklamaktadır. Oxford, Cambridge, Paris, Padua ve Bologna üniversiteleri bu konuda fikirlerini beyan ettiler, Roma'daki Fransız Büyükelçisi de Henry için araya girdi. Ama Papanın her şeyden önce İmparatordan yana çıkması gerekti. Kendisi bir Medici idi, Medici'ler Floransa tahtını kaybetmişlerdi, yeniden tahta oturmaları ancak İmparatora bağlıydı.

1539 yılının Eylül ayında, Papa ikinci fermanını söyledi: VIII. Henry'nin Aragonlu Catherine ile olan evliliği sahihtir ve feshedilemez. Durum başka türlü olsaydı Henry'nin Anne Boleyn'e karşı olan aşkı uçup gidebilirdi, her nekadar kız canlı ve çekici biri idiyse de, aman aman bir güzelliği yoktu, ama kral, dengesiz ve ateşli bir âşıktı.. Üstelik mesele bir kadın fethi meselesi olmaktan çıkmıştı. Kendi varlığını tebasına belirtmek zorundaydı, kendisinin İngilterenin kralı olduğunu ve buyruğunun yerine getirildiğini dünyaya ispat etmeliydi. Roma kendisine kolaylık göstermediğine göre yapılacak bir tek şey kalıyordu: Papayı tanımamak ve boşandığını kendi kendine ilân etmek. Böylece, kendisini İngiltere Kilisesinin başı olarak ilân etti, ve bir ilâhiyatçılar meclisi, Catherine ile olan evliliğinin hükümsüz olduğu kararına vardı. Artık Anne Boleyn nişan yüzüğünü takabilir, başına tacı koyabilirdi.

Üç yıl süreyle kendine Kraliçe demesine müsaade edildi. Bu arada sonradan Kraliçe Elizabeth olacak bir kız doğurdu, bir çocuk düşürdü, bir de ölü bir çocuk doğurdu; ama krala oğlan doğuramadı. Henry'nin kafasında bir takım şüpheler uyanmağa başladı. Belki de Anne'nın ona vâris doğuramaması erdeminin eksikliğindendi. Henry arayıp buldu. Kralla evlenmeden önce, Anne'ın başka biriyle gizlice evlendiğini, ve kocasını bir sürü âşıklarla aldattığını tanıtlayacak insanlar vardı. Anne'ın kendi amcasının yönettiği yirmialtı asilden meydana gelen bir mahkeme, onu suçlu ilân etti. Gerisini cellât halletti. Âşıklar, âdet üzerine, bir baltayla başlarının uçurulmasına katlanmak zorun-

daydılar. Kibarlığını elden bırakmayan Henry, Anne Boleyn için, işi bir kılıçla hallettirmek üzere, Calais'den bir uzman getirtti.

Sonraki yedi yıl içinde yorulmaz kralın dört evliliğinden biri tamamiyle aynı şekilde sonuçlandı, biri boşanmayla, biri de doğururken ölümle sona erdi. Ancak Henry elli yaşını aşmışken, tecrübeli bir dul tahtta kalmayı ve kral öldükten sonra sağ kalmayı başarabilmiştir. Kan ve cinsiyet cümbüşlerinin ayyuka çıktığı bir zamanda VIII. Henry'nin Sarayda dindarlığın hüküm sürmesi için çabası, hâkimiyeti altındaki rahiplerden bekârlık yemininde bulunmasını istemesi, kendisinin tâyin edeceği piskoposların karılarını bırakmaları da ilâve edilecek olursa, bütün Rönesans prensleri içinde en cüretlisinin portresini çizmiş oluruz.. Bununla birlikte, savaşlarda başarı kazandığı için tarihe büyük bir kral olarak geçmiştir, yirminci yüzyılda da film sanayii, onun gerçekten bir Don Juan olduğunu ortaya çıkartmıştır.

Trent Meclisinin temizliği

Reform suları Avrupanın yarısını kapladıktan sonra, Roma, İmparator Charles V'in teşvikiyle bu sulara karşı baraj kurmak için artık merhametsizce davranmağa başladı. Bir Kurul toplanacak, insanlara, özellikle de kilise üyelerine, eski dogmaları hatırlatacak ve bunun için ne gibi tedbirler alınması gerektiğini söyleyecekti. Hernekadar uzun aralarla Trent ve Bologna'da toplanmışsa da, onsekiz yıl (1545-1563) süren bu büyük meclisin kararları arasında cinsiyetle ilgili olanlar da vardı. Doğrusu pek aldırış edilmemiş olan, yüz yıl önce Floransa Meclisi tarafından alınmış olan bir karar, yeniden teyit edilmiş, evlilik kutsal, bozulamayacak bir bağ olarak ilân edilmişti. Evlilik bağını kuvvetlendirmek için, düğünlerin kutsal törenlerle yapılarak kilisenin kontrolu altına konması gerekmiştir. Bu, evlenmeyi daha güç yapıyor idiyse de, sonradan kolayca parçalanan, ikikarılılığa veya karı ve kocanın tamamiyle ayrılmasına yol açan düşüncesiz birleşmelere müsaade etmekten daha iyiydi.

Trent Meclisi iki yolla evliliği kutsamağa çalışmıştır: gizli evlilikler denen, yani törenle yapılmayan evlilikler geçerli sayılmayacaktı artık. Kâğıtlar kilisede üç kere asılacak, düğün töreninde, aralarında birinin, ya gelin, ya da güveyin tanıdığı bir kilise üyesi olan üç tanık bulunacaktı.

Cinsiyet hayatına balta indiren başka bir yenilik de, evlilik

adaylarının annebabalarından müsaade almalarıydı. Daha önceki meclisleri epey uğraştıran bu şarta uymak pek zordu, birçok ülkeler de buna sıkıdan sıkıya bağlı kalmamışlardı. Evlenmeden önceki bir şartın, Kilise kanunu haline getirilmesi, önemsiz bir şey değildi, çünkü geçmişte olduğu gibi, annebabanın hakları yanında büyümüş çocukların hakları yoktu artık. Özellikle oğlan çocuklar, babalarına bağlı kalmaktaydılar, ki bu eski çağların kanun sistemlerine dönmek oluyordu. Bazı ülkelerde, geçici yetkililer, bu Kilise kanununu teyid eder nitelikte bir takım kanunlar koydular yürürlüğe. Fransa'da, bu alanda Kral tarafından 1556 ile 1639 yılları arasında kararlar birbirini izledi. Babalarının izni olmadan evlenen oğullar ve kızlar, otomatik olarak mirastan mahrum bırakılıyorlardı, bu çarenin etkisiz kaldığı görülünce, bu gibi evliliklerin, cezası ölüm olan, tecavüz vakaları gibi kabul edileceği kabul edildi.

Trent Meclisinin kararlarının başka bir bölümü, rahiplerin evlilikleriyle ilgiliydi. Burada da muhafazakâr görüş, zafer kazanmış oluyordu. Almanya'daki büyük fikir ayrılığına rağmen, V. Charles her nekadar bekârlık kanununun kaldırılması öğütlemişse de, kilise üyeleri, yeniden, en sıkı bir şekilde bekâr kalacaklarına yemin etmek zorundaydı. En küçük bir suç bile affolunmuyordu. Müstehcen edebiyat inceden inceye izleniyordu; İtalya'da uzun süredir klâsikleşmiş Boccacio'nun **Decameron** adlı eseri yasak kitaplar listesine ilâve edildi. Resim ve heykelde çıplak model kesinlikle yasak edildi.

Saraylarının duvarlarının çıplak kadın resimleriyle dolu olduğunu herkes bildiği için, Meclis üyeleri olsun, kilise üyeleri olsun bu konuda sansürcü olabilecek nitelikte değillerdi. V. Charles, Titian'ın Venüslerinin meraklı koleksiyoncusuydu, dindar oğlu II. Philip ise bu işin daha da meraklısıydı. Philip'in Escorial'deki basit manastır eğitimi, çevresinde çıplak kadın görme merakını bugün dahi haklı çıkarmaktadır. Bununla birlikte kısa bir süre, Meclisin kararlarına bağlı kalınmıştır, hiç olmazsa halka açık olan apartımanlar bakımından.

Michelangelo ve Pantaloncular

Bu gibi temizlik hareketlerinde genellikle görülebileceği gibi, halk ilkin şehvetin özünün ne olduğunu, sanat ile müstehcenlik arasındaki çizginin nerede olduğunu merak etmedi. Sadece çıp-

lak olanın ahlâka aykırı olduğunu, silinip, örtülmesi gerektiğini düşündü. Bu yeni tedbir, sanatın en asil yuvası Vatikan'da uygulanmağa başladı, ilk kurbanı da Michelangelo oldu. Michelangelo, Sistine kilisesinin tavanını resimledikten yirmi beş yıl kadar sonra, Papa VII. Clement, aynı kilisedeki minberin arka duvarını resimlemesi için ona sipariş verdi. Usta sanatçıya konuyu kendisi verdi: başkaldıran meleklerin düşüşü ile yargı günü idi konu. Michelangelo, her zaman olduğu gibi, bu sefer de asil patronunun dileğine bazı karşı çıkmalarda bulundu, ama Clement'ın halefi III. Paul, aynı siparişi tekrar edince kabul etti. Konu, sadece çağın değil, aynı zamanda kendi dehasının ruhuyla da uyuşuyordu.

Michelangelo işinin hazırlıklarıyla uğraşırken, Pietro Aretino'dan övgü dolu bir mektup aldı, Venediğin adı kuşku uyandıran estetikçisi Yargı Gününü nasıl yorumlaması konusunda öğütler veriyordu. Michelangelo bu beyin kim olduğunu pek iyi biliyordu, düşman edinmek akıllıca bir iş olmazdı. Aynı incelikle cevap verdi, mektuba şöyle başladı: "Ustalar ustası, Büyük Üstad Pietro, kardeşim," ama bu kendisine sorulmadan konuşan öğütçünün sözlerine kulak asmadı, plânını tasarlamış bulunuyordu bile: Yargı gününü, bir vahiy havası içinde, Tanrılarla Titanlar arasında bir savaş gibi çizecekti. Resmindeki her resim - İsa, melekler, hattâ Meryem dahi - çıplak olacaktı. Plân pek cüretliydi, müthiş bir şeydi bu, ama Michelangelo kararından vazgeçmek istemiyordu. Papanın törencibaşı Giagio da Cesena buna karşı geldi; Michelangelo, resmini, cehennemin esfelesinde lânetlilerle birlikte yaparak onu cezalandırdı.

Yedi yıllık bir çabadan sonra dev eser tamamlandığında, Vatikan'da bir ürperti dolaştı, ama kimsenin usta sanatçıya bir şey demeğe dili varmıyordu. Tek cesur kişi Aretino Pietro idi. Müstehcen edebiyatçı Aretino, Sistine kilisesinin usta sanatçısına, onu müstehçenlikle suçlayan bir mektup yazdı: "Putperest heykeltraşlar, giyinik bir Diana demiyeceğim, çıplak bir Venüs bile yaptıklarında hiçbir zaman gösterilmeyen ayıp yerleri, hiç olmazsa bir el ile kaparlardı. İnancı, sanattan üstün tutan bir Hıristiyan, şehitlerin ve bâkirelerin çıplaklığına ve üretim organlarının teşhirine yasak bir manzara gibi bakar. İş öyle aşırı götürülmüştür ki, genelevlerin süsü kadınlar bile gözlerini kaparlar bunun karşısında, sanatınız, ulu bir kiliseye değil, bir geneleve yakışır."

Aretino'dan geldiği için, mektubun bir takım şantaj kokusu veren kişisel atıflarda bulunmasında hayret edilecek bir şey yoktur. Altmış yaşlarına doğru, Michelangelo, Febo di Poggio, Gherardo Perini, daha sonra da ince yapılı Tommaso di Cavalieri gibi yakışıklı gençlerle yakın dostluklar kurmuştu, yaşlı heykeltraş Tommasso'ya ateşli aşk soneleri yazmıştır. Aretino herhalde bunu öğrenmiş olacaktı, mektupta bir takım atıflarda da bulunuyordu. Adı kötüye çıkmış bir iftiracı ile şantajcının tehditlerinden daha önemli şeyler vardı düşüneceği. Yine de Aretino'nun mektubu sağır kulaklarla karşılaşmadı. Vatikan'daki Michelangelo'nun düşmanları homurdanmağa ve Yargı Günü adlı tablosunun Sistine kilisesinden çıkarılması için baskılarda bulunmağa başladılar. Rönesans Papalarının son papası III. Paul'ün hayatında bu işi beceremediler; ama 1555'de Engizisyon başı, Kardinal Giampietro Carafa, IV. Paul olarak papalık tahtına çıktığında, ilk görevlerinden biri, Michelangelo'nun Son Yargısını kilisenin duvarından çıkartmak oldu. Resim fresko olduğundan, bu hemen hemen yok edilmesi demekti onun.

Roma sanatçıları arasında bir protesto fırtınası koptu, içlerinde Rönesans ruhunun hâlâ canlı olarak kaldığı piskoposlar bu çeşit bir barbarlığın Vatikan'da olmaması gerektiğini ileri sürdüler. Yaşlı Papa, işgüzarlığını fazla ileri götürdüğünü gördü. Ama yine de amacından tamamiyle vazgeçmedi. Son Yargıdaki göksel konuklara elbise giydirilecekti; Meryem ile melekler uzun elbiseler giyecek, İsa ile azizler, hiç olmazsa bir arabezi takacaklardı. Michelangelo'nun öğrencilerinden Daniele de Volterra'ya verilmişti bu ince iş. Ustası, bu kilisenin yanında yeni yapılmış olan St Pierre kilisesini büyük bir iştiyakla boyamaktayken, kendisi iyi bir ressam ve heykeltraş olan Daniele (Michelangelo'nun en iyi büstleri onun elinden çıkmıştır) şekillere kabarık elbiseler giydiriyordu. Başka ressamlar onunla alay ettiler: adım **Il Braghettone** (pantaloncu) taktılar. Bununla birlikte, bu adı alan sadece o değildi, çünkü sonraki gözlemciler adamın fazla çekingen olduğunu düşündüler. Girolamo da Fano, Stefano Pozzi ve daha başka küçük çapta ressamlar bu terzilik işine devam ettiler. İki yüz yıl, türlü eller Michelangelo'nun şaheseriyle oynayıp durdu, sonunda lânetli cehennem bile örtüldü.

Yaşı ilerlemiş bulunan Michelangelo, başka bir iffet taslamayla daha karşılaşmak zorunda buldu kendini. Ferrara dükü

için **Leda ile Kuğu** adlı bir resim yapmıştı. O ana kadar Ferrara, İtalya'da en özgür düşünen ve sanat seven bir saray olmuştu. Ama şimdi, Roma'da başka bir rüzgâr esmekteydi, Engizisyon, bütün İtalya'ya şâmil olduğu söylenen bir mahkeme kurmuş bulunuyordu orada. Ferrara dükü aklını başına aldı, kendini hoş olmayan bir duruma düşürmek istemedi. Resmi Fransa'ya gönderdi, orada I. François'nın şatosunda güven altında kalacağına inanıyordu; ama yanılmıştı. Bir gün, sahte bir alçakgönüllülük rüzgârı esti François'nın sarayında. Michelangelo'nun resmi örtülerek bir yana kaldırıldı, derken XIII. Louis'nin erdemli bir bakanı günlerin birinde kazara bu resmi görünce, öyle büyük bir darbe yemiş oldu ki, yakılmasını emretti.

Reforma karşı olan harekette kurban giden resim sayısı, insan sayısından daha azdır. Giordano Bruno, Roma'daki çiçek pazarında zındıklık suçundan yakılmamıştı daha, Galileo'dan yeryüzünün güneşin çevresinde döndüğünü ileri süren sözünün geri alınması istenmemişti daha; yine de çıplaklığa tapınma almış yürümüş bulunuyordu. Caracci ile Caravaggio, Guido Reni, Francesco Albani ve daha yüzlerce çağdaş ressam, öyle büyük bir enerji ve tutkuyla çıplak vücut çizmeğe devam ettiler ki, bu resimlerdeki cinsel unsurlar, Rönesans ressamlarındakinden çok daha belirli oldu. Bununla birlikte, çıplak model yapanların Büyük Ustası kuzeydeydi, Peter Paul Rubens idi adı. Bütün Avrupa sarayları onu övmüş, nişanlarla taltif etmişti. Şehvet unsuru olmasına rağmen, sadece İspanyol resmi çıplak model çizmemiştir.

Don Juan

Reforma karşı duranlar, edebiyattan da cinsiyeti atamamışlardır pek. Şimdi moda olan kır oyunları, Machiavelli ve Aretino'nun güldürülerinden çok daha az müstehcen idiyse de, şehvet unsuru eksik değildi. Sahnede öpüşme her şeyin yerini alıyordu, bu yüzden bol bol öpüşmeler ve öpüşme konusunda tartışmalar oluyordu. Bununla birlikte, lirik şiirler ve aşk şiirleri bununla yetinmiyordu, Rönesanstaki kadar belirli ve açık bir şekilde aşkın gizli yollarını inceliyordu. Bir ilâh yatçı kurulu bazı yerlerini sansürden geçirdikten sonra, Boccacio'nun **Decameron**'una yeniden müsaade verilmişti, bu kitap başka yerlerde, hattâ İspanya'da bile taklit ediliyordu, İspanya'da Tirso de Molina'nın **Los**

Cigarrales de Toledo ile **Los tres Maridos Burlados,** evli ölümlülerin Trent Meclisinden bu yana değişmediğini göstermektedir.

Gabriel Tellé diye tanınan Tirso de Molina, ileride genel bir tip haline getirilecek olan edebî bir kahramanın da yaratıcısıdır: yani, yorulmak bilmez kadın avcısı, sonunda günahlarının kurbanı olan cinsiyet peşinde koşan macera adamı Don Juan'ın. Tiyatro için dörtyüzden çok oyun yazan Molina, herhalde **El Burlador de Sevilla y el Covidado de Piedra** (Sevilla'nın Alaycısı ile Taş Konuk) ilk olarak 1630 da oynandığında, ne büyük zafer elde ettiğinin farkında değildi. Kanları başlarına çıkmış şövalyelerin, kadın uğruna düello edip katil oldukları, sonunda da kötü bir âkıbete uğradıkları, melodramlardan biriydi.

Molina'nın Don Juan'ı Ortaçağ sıralarındadır; üzüntülü kahramanı Don Juan Tenorio, habisliklerini sadece Sevilla'da değil, aynı zamanda Napoli'de de işlemektedir. Sosyeteden bir hanımla, halktan iki kızı baştan çıkarmış bulunuyordu, şimdi de dördüncü kurbanını aramağa çıkmıştı. Bununla birlikte, özel günahkârlığı, kurbanların sayısında değil, daha çok, sinikliğindedir. Erdemli Dona Ana'nın babasını öldürdükten sonra, başka birinin üstüne atar şüpheyi, daha da kötüsü, öldürülen asil Don Gonzâle de Ulloa'nın taş kabartmasıyla alay eder. Derken Don Gonzale'nin ruhu, günahkârı eliyle yakalar ve alıp cehenneme götürür.

Bir zampara macerasından çok gece düellolarıyla, kilise avlusu hortlaklarıyla ve cehennem ateşiyle süslü, habis bir cinayet hikâyesidir bu. Bununla birlikte, dramın seyircileri, karşılarında hepsinin bildiği, ama önceden hiç bu kadar etli ve canlı olarak görmemiş oldukları bir kimse görüyorlardı, vicdansız cinsiyet azgınıydı bu. İçlerinde Don Juanlık kıvılcımı olan **caballerroslar,** sert paterfamilias'lar (pederşahiler), sevgililerini kendilerinden daha becerikli birine kaptıran oğlanlar, gizli gizli Don Juan isteyen saf bâkireler bile ikinci perdenin sonunda hep aynı fikirdeydi: şeytan alsın götürsün şu rezil herifi diyorlardı! Nitekim öyle de oldu. Üçüncü perdenin sonunda suç terazisi belirmişti, adalet yerini bulmuştu, ama polisin yardımıyla olmamıştı bu, çünkü yine başarısızlığa uğramıştı polis, daha yüksek yargıç sayesinde olmuştu.

Bu oyun büyük başarı kazandı. Sahnedeki ilk gösterisinden hemen sonra kitap halinde yayınlandı. İtalyanlar konuyu ele geçirdiler, Molière de onlardan devraldı, Lorenzo da Ponte Mo-

zart'ın operası için libretto olarak yazdı, Byron aynı konuda bir hiciv yazdı, Nikolaus Lenau melankolik bir havaya bürüdü konuyu, daha bir sürü kişi, gittikçe değişik nüanslarla işledi. Böylece Don Juan, cinsiyetin tabiî gücü gibi yorulmak tükenmek bilmiyordu.

Don Juan dünyayı ele geçirdikten sonra, dil bilginleri çıkış yerini araştırmak için incelemelere giriştiler. Pek öyle büyük bir yazar olmayan Tirso de Molina mıydı bunun yazarı, yoksa, Calderon gibi daha büyük bir dâhi miydi? Bir İtalyan edebiyat tarihçisi Don Juan efsanesinin, sadece İspanyol mahsulü olmadığını, özellikle İtalya'da olmak üzere bütün dünyada var olduğunu gösteriyordu. Bu, Sevilla'yı Don Juan'ın beşiği gibi göstermek isteyen ve bundan gurur duyan İspanyolların gururunu yaraladı. Molina'nın kahramanı Don Juan Tenorio'nun Sevilla'nın gerçek evlâdı olduğunu doğrulamak için, eski arşivleri karıştırdılar ve "orijinal"ini meydana çıkardılar: bu, Miguel de Manara adında zengin bir İspanyol vatandaşıydı, bir sürü aşk macerasıyla geçen hayatının sonunda Caridad manastırına çekilmişti, anıtı da Caridad kilisesinin karşısında nicedir durmaktaydı.

Alçakgönüllü bir tövbekâr olmadan, Manara'nın büyük bir günahkâr olduğu açıktı: kendi vasiyetinde şöyle diyordu: "Ben Miguel de Manara, binlerce menfurlukla, küstahça davranışlarla, zinalarla, küfürlerle, rezaletlerle, haydutluklarla Babile, Şeytanına ve Prensine hizmet ettim. Günahlarım ve suçlarım sayısızdır, bunları ancak Cenab-ı Hakkın bilgeliği bilebilir." Sonraki araştırmaların göstermiş olduğuna göre, Manara'nın gerçekten Sevilla'da doğduğu, ama Korsikalı bir ailenin çocuğu olduğu, esas adının da Vincentelo de Leca olduğu meydana çıkmıştır. Korsika o sıralarda İtalyanın olduğu için, orijinal Don Juan'ı yetiştirmiş olmanın şerefini birçok ulus paylaşabilir. 1955 yılının baharında daha, nâdim günahkârın aziz ilân edilmesi için birtakım konuşmalar yer almıştı.

Bu arada, kesin olan, Miguel de Manara'nın Sevilla'da 3 Mart 1627 de doğduğu, yani Molina'nın oyununun gün ışığı görmeden sadece üç yıl önce dünyaya gözlerini açtığıdır, ki ilk üç yaş Don Juan'ın kadın avcısı ve zampara diye adını yayması için yetmez. Edebiyatın Don Juan'ının, bu bakımdan bu özel örnekten vazgeçmesi gerektir.. Bununla birlikte, insan bir şairin dizginsiz muhayyilesinin mahsulü olmadığını rahatça kabul edebilir. Bu insan tipinin sahnede elle dokunulabilir bir biçimde göründüğü

bir çağda, başka ülkelerde olduğu gibi, İspanya'da da, derebeyler içinde olsun, daha aşağı kimselerde olsun, günahkâr hayatlarını bazan cehennem ateşi korkusu içinde sona erdiren birçok Don Juan vardı.

Saray sosyetesinde sapıklık

Bu devrin gerçek cinsiyet hayatına özel niteliğini veren, hadlere kaçmak ve sapıklıktan zevk duymaktır, ki bu davranışlar tabiî eğilimlerden çok, yeni ahlâk düzeni kurallarınca teşvik görmektedir. Babası Francesco Cenci'yi öldürme suçundan Monte d'Angeli'de 1599 da idam edilen Beatrice Cenci'nin mahkemesi Roma'daki yüksek sosyete hayatına korkunç bir ışık tutmaktadır. Baba, kızıyla günahkâr bir hayat yaşamıştı ve onu hapsetmişti. Ama Beatrice, ne Shelley'in saf meleğiydi, ne de Stendhal'in bu aile hikâyesinin romantikleştirilmiş yorumundaki kahramandı. Roma'nın iyi bir ailesinden olan bir kıza yakışmayacak şekilde ilişkiler kurmuştu âşıklarıyla. Durmadan tehlike konusu olan erkek kadın arası kanun dışı aşk ilişkileri üzerinde titizlikle durduğu için Roma'da, homoseksüel ilişkiler, özellikle kadınlar arasında pek yaygın bir durum almıştı. Çağın ahlâk düzeni konusunda en çok bilgisi olan Brantome, kendi öldükten sonra yayınlanan **Mémoires** adlı eserinde, özellikle de **Vie des Dames Galantes**'da, cinsiyet hayatının bu yanının teferruatlı bir tasvirini yapmıştır. O sıralarda genel bir ifade biçimi olan **donna con donna** (kadın kadına) sevici aşklarının özellikle İtalya'da pek yaygın olduğunu gösterir, bununla birlikte, İspanya'da da, üstelik, genellikle bu sapıklıkla pek ilgisi olmayan Fransa'da bile sık görüldüğü bellidir. Brantôme bu aşkın Fransa için yeni olduğu üzerinde özellikle duruyor: "Kaliteli asil bir Hanım"ın İtalya'dan getirmiş olduğunu söylüyor.

Genellikle ağzı pek sıkı olmayan Brantôme Kontunun, adını bir türlü söylemek istemediği bu kaliteli hanımın, Fransa'nın üç kralının annesi ve otuz yıllık bir süre ülkeyi bilfiil yöneten Catharine de Medici olduğu açıktır. St Bartholomew Arifesi katliamının gerçek müsebbibi olan Catharine, çağdaş tarihin en sanatkâr sadistlerinden biri olarak tanınmıştır, sorumlu olduğu kanlı işlerden hatırasını temizlemek boşa olur. Belki zalim davranışına sebep olan, engellenmiş cinsî hayatıdır diyerek suçu hafifletilebilir. Roma'da amcası Papa VII. Clément'in nezareti altında ye-

tiştirilmiş olup, on dört yaşında Fransa Kralı I. François'nın ikinci oğluyla evlenmek üzere Fransa'ya gönderilmişti. Bu cins başka evlilikler gibi bu evlilik de, bir iş mukavelesi havasındaydı. Aman aman bir çeyiz bile getirmemiş olan, ki bu bekleniyordu zaten, bu süklüm püklüm Floransalı küçük kıza kimsenin aldırdığı yoktu Fransa'da. İktidar sahibi Etampes Düşesi ile I. François'nın metresi Poitiers'li güzel Diane gibi kadınlar onu gölgeliyordu.

Catherine'in durumu, kocasının ağabeysinin ölümü üzerine tahta çıkmasıyla daha da güçleşmişti. Kocası II. Henri, karısından başka bütün kadınlarla düşüp kalkıyordu, onların esiri oluyordu. Diane de Poitiers babadan oğula aktarılmıştı, kendisinden onsekiz yaş büyük olmasına rağmen, kalbini ona kaptırmıştı. Henri ile Catherine'in evliliğinden on yıl süreyle çocuk meydana gelmemişti, kralın onu kısırlığı yüzünden boşayacağına dair dedikodular başlamıştı. Derken birden rahim bereket kazandı ve arka arkaya kocasına yedi çocuk doğurdu. Bununla birlikte, kocası hayatını 1559 da bir turnuvada kaybedinceye kadar gölgede bir kraliçe halinde yaşadı. Şimdi artık yaşlı rakibi Diane'ı atabilirdi. Kendisi artık erkeklerle ilgilenmiyordu - zaten erkeklere karşı hiçbir zaman büyük istek duymamıştı, istediği iktidardı.

Manş Denizinin öte yanında, başka bir soğuk kadın hüküm sürüyor, cinsiyeti iktidara değişiyordu - bu, VIII. Henry ile Anne Boleyn'den doğan İngiliz kraliçesi Elizabeth idi. Catherine de Medici, Elizabeth'in büyük rakibi oldu. Tutkusu Protestanlığı ortadan kaldırmak ve Katolik bir Avrupanın kadın yöneticisi olmaktı. Oğullarından birini İskoçya kraliçesi Mary Stuart ile evlendirdi, başka biri Polonya tacı giydi, kızlarından biri de İspanyol kralı II. Philip'in karısı oldu. Bununla birlikte, çocukları soysuzdu, bazıları cinsî sapıktı. Gözde oğlu III. Henri, acayip bir şekilde cinsiyetinde değişme olacağı yirmi üç yaşına kadar, hükümet işlerine metreslerini tercih eden bir zamparaydı. O yaştan sonra bütün cinsiyet ilişkileri erkeklerle olmuştur. **Mignons** dediği sevgili erkek dostları onu dünyaya rezil etmişler, alay konusu yapmışlardır Sonradan Fransa kralı IV. Henri olacak olan Navarre kralı ile evlenen Margot adındaki Catherine'in kızlarından biri, tatmin olmak bilmeyen bir cinsiyet manyağıydı. Tüketti̇ği erkeklerin sayısı öyle artmıştı ki, bu bakımdan serbest görüşlü olan kocası ondan ayrılmış ve boşamıştır.

Ülkelerin en ünlüsü İspanya Sarayında cinsel bozukluklar da-

ha da genişti. II. Philip'in oğlu Don Carlos'un Schiller'in dramıyla hiç ilgisi yoktur, benzerliği sadece adı bakımındandır. Catherine de Medici'nin kızlarından biri olan üvey annesine karşı açık yakınlığı, cinsiyet hayatının önemsiz bir olayıdır sadece. Daha çocukken bedeni sakattı, zihnen de kadın ve hayvanlara eziyet çektirmesini seven bir sadist idi. Daha on yaşındayken, aşırı davranışı öyle büyük kepazeliğe sebep olmuştu ki, büyük babası V. Charles onu kadınlardan uzak tutmayı öğütlemişti. Küçük kızları kırbaçlatıyor, derken kendisini ahırda atlarla birlikte kapattırıyor, hayvanları hadım ediyordu. Elinde daima kama taşırdı. Çocukluk devresi geçtikten sonra bile münasebetsizliklerinden kurtulan kadın yoktu. Bununla birlikte kendisi iktidarsızdı, denemiş olduğu sayısız ilâçlar da işe yaramamıştı. Avrupa sarayları durumu biliyorlardı, hiç bir prens bu deliye kızını vermiyordu. Siyasî entrikaya karışınca Philip onu hapsettirmişti. Erken ölmesi İspanya'yı bir canavar tarafından yönetilmekten kurtarmıştır.

İspanya tacının geçtiği, üvey kardeşi III. Philip, tebasının ahlâkıyla pek ilgilenmişse de, sarayındaki yaşayış her zamankinden daha sefih idi. Lütuflarını saraylı hanımlardan olsun, fahişelerden olsun esirgemiyen bir demokrattı gönül maceralarında. Otuz iki gayrimeşru çocuğu olmuştur, bu, Arap şeyhleri bir yana, o zaman için rekordu.

Oğlu IV. Philip, 1621 de tahta çıktığında, İspanya kefene büründü. Yeni kral bir softa olarak başladı işe, yüksek mevki sahipleri ve piskoposlar için lüks hayat yaşamamaları konusunda sıkı kanunlar çıkardı. İspanya'daki bütün genelevler kapandı, oburluk yasak edildi, ziyafet yemek listeleri sıkı kontroldan geçiyordu. Kral giyim konusu üstünde özellikle duruyordu. Daha II. Philip'in zamanında siyah ve ağırbaşlı olmuştu. Şimdi kadınlar, güzelliklerini saklamaları için daha sıkı tutuluyorlardı, erkekler bile çıplak dolaşamazlardı. Kralın kendi de, yatak odasına kadar uzanan sıkı bir disipline uydurmuştu kendini. Geceleri kraliçeyi ziyaret ettiğinde, kendisine terlik giymeye müsaade ediyordu etmesine, ama omuzlarına siyah bir palto alması gerekti; sağ kolunda uğur saydığı bir kalkan taşıyordu, elinde de şövalye kaması vardı, bu arada yatak odasının bakıcısı elinde bir mum bir de oturak taşırdı. İspanya sarayı merasimine kendini pek alıştıramayan karısı Avusturyalı Maria Anna bir mektubun-

da şöyle yazar: "İspanya kraliçesi olacağıma Graz'da en son rahibe olarak kalmayı tercih ederim."

Ama çok geçmeden neşe geri gelmişti Madrid'e, IV. Philip'in sarayı da, ondan önceki krallarınki kadar lüks olmuştu. Ziyafetler birbirini izliyor, giyimler gittikçe dekolteleşiyordu. Don Juan "Taş Konuk"u fethetmişti.

10

BULUŞLAR ÇAĞI

Burada bahsini edeceğimiz buluşlar, ne Amerikayla ne de Hindistan'a yapılan deniz yolculuğu ile ilgilidir. Buluşlar, cinsiyet bilgisi konusunda parlayan yeni ışıkla ilgilidir. Onyedinci yüzyılın ortalarına kadar insanın çıkışı hakkında bütün bilinen - doğuruş, döllenme ve embriyonun ilk safhalarının gelişmesi - Aristo'nun ikibin yıl önceki söylediklerinden biraz daha fazla gelişmiş durumdaydı. Her yeni öğreti, birtakım yanlışlıklar ve belli belirsiz varsayımlardan ibaret oluyordu. Çiftleşme olduğu zaman meydana gelen neydi? Nesil yetiştirme fiilinin fizyolojik etkisi neydi? Tohumu meydana getiren şey neydi? Döllenmeyi etkileyen, miktarı mıydı, yoksa bileşik olduğu maddeler miydi? Kadının vücuduna ne kadar girebiliyordu? Gebe kalma nerede ve nasıl oluyordu? Kadının gebe kalması için herhangi bir şekilde eğilimli olması mı gerekiyordu, bunda heyecanın rolü var mıydı? Yoksa dikkate alınacak biricik etken, fiziksel bir eğilim miydi ve bunu yöneten neydi? Kadın döllemede faal bir rol oynuyor muydu? Kendi de bir çeşit tohum çıkarıyor muydu, yoksa biricik faal kuvvet erkeğin tohumu muydu? Bundan sonra meyve nasıl büyüyordu?

Bir sürü soru ve bir sürü çözümü güç bilmece. Tabiat bu alandaki bütün sırlarını saklamağa karar vermişti sanki. Botanikçilerin olsun, hayvan yetiştiricilerinin olsun gözlemleri bile bilgiye fazla bir şey ilâve etmiyor, sadece insan sürecinin tamamiyle ayrı olduğu sonucuna götürüyordu. Genel halkın ilgilendiği şey, daha çok pratik alandaydı. Bilmek istedikleri şey döllenmenin en iyi ne zaman olabileceği, oğlan doğması için ne yapmaları gerektiği idi. Ama bilginler, bu soruya cevap veremiyordu. Cevap verseler bile, evli çiftlere öyle gülünç öğütler veriyorlardı ki, artık halk herhangi bir şey öğrenmek için soru sormayı bırakmıştı.

Tıbbın başka alanlarında büyük başarılar elde etmiş olan Ortaçağın en ünlü İngiliz doktorlarından olan Gilbertus Angli-

cus'un **Compendium Medicinae**'si, çocukları olmayan kocalara bir ot çayı içmelerini ve içerken de bir parşömen kâğıdı üstüne büyülü bir formül yazmalarını, aynı sözleri ayrıca bir kart üstüne yazıp boyunlarına asmalarını öğütlüyordu. Bu durumda, oğlan çocukları doğardı, ama aynı şeyi karıları uygulayacak olursa, doğacak çocuk kız olurdu. Rönesanstan sonra uzun süre kullanılmış olan bu vasıtaların yanında, bir müneccime başvurmak daha faydalı oluyordu onlar için, çünkü, hiç olmazsa çocuğun uğurlu bir burç altında doğması sağlanabiliyordu.

İlâhiyatçıları kaygılandıran en büyük soru embriyonun ne zaman ruh kazandığı idi. Ortaçağ kilisesinin en yetkili doktorlarından olan Thomas d'Aquin, bunun gebe kalındığı zaman hemen olmadığını söylüyor oğlanların gebeliğin kırkıncı günü, kızlarınsa sekseninci günü ruh kazandıklarını söylüyordu. Biyolojide bunu haklı çıkaracak en ufak bir şey olmamasına rağmen, bu vecizenin önemi büyük olmuştur çocuk düşürtmelerde, çünkü her nekadar kilise prensip olarak gebeliği önleyecek veya çocuk düşürtecek bütün vasıtaları yasaklıyor idiyse de, daha canı olmayan bir embriyonu yok etmek ile, Allah tarafından gönderilen ruhu olan bir cenini öldürmek arasında bir fark vardı. Her şeyden çok, tarihler arasındaki ayrılık, erkeğin üstünlüğünü doğumdan çok önce yetkili bir şekilde tanıyordu. Bunun öneminin büyük olmasının bir sebebi de, çocuk dünyaya geldiği zaman, annebabalar oğlanların kızlara nazaran daha olgun ruhları olduğunun farkında olmayışıydı. Tersine, küçük kızlar çoğu zaman küçük oğlanlardan daha erken gelişiyorlardı. Bununla birlikte, bu açıkça bir kendi kendini aldatış idi. Ruhun hayatıyla ilgili her şeyde oğlanlar öncelik ve üstünlük sahibi idiler. Böylece, bu oğlanlar, genellikle kızlardan daha önce okula gönderiliyorlardı.

Yumurtalık ile ilgili öğreti

Aquin'in esas kuramı her nekadar başka türlü ifade edilmişse de, temel bakımından Aristo'nun söyledikleriyle uyuşuyordu. Cinsiyetler birbirinden tamamiyle apayrı şeyler değildi. Her birinin, hayatta, kendine özel görevi vardı. Ama erkek tâ başlangıçtan itibaren kadına nazaran daha iyi donatılmış durumdaydı. Üretim süresinde de kadına nazaran daha faal ve daha önemli bir eş rolündeydi. O sıralardaki genel görüşe göre, döllenme her iki cinsin katılmasını gerektiriyordu. Kadın yalnız er-

keğin tohumunu almakla kalmıyor, aym zamanda dölleyici unsurun teşekkülüne yardım da ediyordu. Onsekizinci yüzyıla kadar, tabiat tarihçileri cinsel birleşme anında erkeğinki gibi ifraz olunan kadındaki bir tohumdan bahsetmektedir. Erkek ve kadının tohumlarının nasıl birleştiği, sonra ne olduğu belli değildir. En ileri görüşlü düşünürler bile bu soru üstünde tartışırken, belli belirsiz birtakım mecazî anlamlara kaçıyorlardı. En gözde olan fikir, tohumun bir nefes, sis veya buhar halinde dağıldığını söylüyordu, ama bu arada başka türlü düşünenler de vardı. Ölümünden sonra basılan bir eserinde Descartes, üretim sürecinin kimyasal bakımdan bira imaline benzediğini ifade etmektedir; bira imalâtında, biranın köpüğü başka biraları hazırlamak için maya olarak kullanılabilir. "Her iki cinsin tohumu birleşerek, bir biri üstünde maya etkisi göstermektedir."

Descartes tarafından ifade olunan bu "iki-tohum kuralı" kadınların, insanlığın geleceği üstüne büyük etkide bulunduğu bir çağa uygundu. Descartes'ın kendi de İsveç kraliçesi Christina'nın hizmetinde bulunuyordu. Bununla birlikte, bilim, daha basılmadan önce, bu kuramı olumsuz kılmıştır. Saldırı iki cepheden olmuştur. Ekollerden biri, önemli etkinin kadının yumurtası olduğunu ve üretimdeki erkeğin rolünün sadece kışkırtma olduğunu ileri sürmüştür. Öteki ekollere göre üretimdeki bütün önemli unsurlar erkekten gelmekte, kadının tohumu diye bir şey olmadığını söylemekte, kadın sadece üretimi meydana getiren, özellikle erkek mahsulünün bir haznesi, bir bakıcısı olarak rol oynamaktadır.

İki-Tohum kuramına indirilen ilk darbe, kan dolaşımını bulan William Harvey adında bir İngiliz tarafından olmuştur. Harvey, o sıralarda yetmiş yaşını aşmış bulunuyordu. Kendisinin başına bir sürü belâ gelmişti. Stuart'ların emrinde doktor iken, hastası Kral I. Charles'in başının uçurulması üzerine sürülmüştü. Bununla birlikte, Avrupadaki her biyolog, bu yaşlı adamdan çıkan sözlere dikkatle kulak veriyordu. Descartes'ın ölümünden bir yıl sonra, 1651 de, Harvey bilim dünyasında büyük tepkiler yaratacak olan hayvanlardaki üretimin üstüne bir eser yazmıştı. Eserin adı **Excercitationes de generatione animalium** idi. O ana kadar dokunulamıyacak bir durumda olan Aristo'nun öğretisine iki bakımdan saldırıyordu. Harvey bütün yaşayan varlıklara ortak bir sürecin var olduğunu, bunun da yumurtalık olduğunu,

tohumun bunda rolü olmadığını söylüyordu. Böylece dişi unsur üretimde önemli bir seviyeye yükselmiş oluyordu.

Aristo, aşağı hayat seviyesindeki canlıların organik olmayan örneğin çamurdan, toprağın su ve sıcaklık halinde bileşenlerine ayrılmasından meydana geldiğini söylemişti. Harvey, buna karşı çıkmıştır. Kendisi, yüksek sınıf memeli hayvanlar üstünde bir takım gözlemler yapmış bulunuyordu. Çağdaş biyoloji tarihçileri, Harvey'in görüşlerinin temelde pek radikal olmadığını ve Aristo'nunkilerle kolayca uzlaştırılabileceğini söylemektedirler. Ama çağdaşları olsun, sonraki nesiller olsun, onu bir devrimci olarak düşünmüşlerdir. Linnaeus, Harvey'in kuramının önemini şu vecizeye indirmiştir: **Vivum omne ex ovo** - her canlı şey yumurtadan çıkar.

Harvey ovizmin yaratıcısıdır. Ovizm, dişi unsuru üretimde daha önemli eş olarak ileri süren öğretidir. Bu sadece bir kuramdı, o kadar. Bununla birlikte, tabiat biliminde, hemen hemen genel bir kural haline gelmiştir; nitekim ilk olarak büyük içgüdüsel fikirler, varsayımlar ortaya çıkar, ispatlar ve belli birtakım vakaların dakik gözlemleri arkalarından gelir. Bu sefer de böyle olmuştur. Harvey, Aristo'nun düşüncelerine dokunulmazlık yasağını böylece ortadan kaldırınca çok geçmeden yumurtalık lehinde birtakım kanıtlar ortaya çıkmağa başlamıştır. En ışık tutucu bilgi Marcello Malpighi adında bir İtalyan bilimcisinin, tavukların yumurtalar üstünde yaptığı araştırmalardan elde edilmiştir. Çok geçmeden Raynier de Graaf adındaki bir Hollandalı anatomist daha da ilginç buluşlar yapmıştır. Tavşanların yumurtalıklarında döllenmeden sonra ilk günler içinde yer alan değişiklikleri göstermiş, insanlarda da aynı şeylerin olması gerektiği sonucuna varmıştır.

Spermanın bulunuşu

Ovistlerin zaferi tamam görünüyordu, ama pek kısa süreli oldu. 1677 de Ham adında bir öğrenci, ünlü optikçi Leeuwenhoek'e belgeveşekliği çeken bir adamın tohumlarını ihtiva eden bir şişe getirmiş, tohumu mikroskopun altına tuttuğunu ve birtakım küçük canlı varlıklar "**animacula**"lar görmüş olduğunu belirtmişti. Leeuwenhoek, genç doktorun bu sözlerini dikkatle dinlemiş, fakat büyük bir hayret göstermemişti. Çünkü mikroskop altında o ana kadar, o kadar olağanüstü şeyler görmüştü ki, artık onu hiç-

bir şey hayrete düşüremezdi. Daha on yıl önce görünürde saf, duru, bir yağmur tanesinde **infusoria** diye adlandırdığı birtakım minik canlı varlıklar görmüştü. Doktorun animalculası da, belki o yaratıklardandı. Ama zihni her şeye açık bulunuyordu. Tohumlardan birazını bir cam üstüne koyup değerli merceklerin altına sürdü.

Ham haklıydı. Kurşuni sıvı içinde, sayısız, minik, durmadan yer değiştiren canlı yaratıklar vardı. Yuvarlak vücutları, vücutlarından beş altı misli büyük, yılan balığının kuyruklarına benzeyen kuyrukları vardı. Kuyruk vurarak yüzer gibi hareketlerde bulunuyorlardı. Leeuwenhoek, onlara birkaç saat sonra yeniden baktığında hareket etmez olmuşlardı. Herhalde, bu süre içinde ölmüş olacaklardı. Ama biçimleri hâlâ açıkça belliydi, yaşamış oldukları şüphe götürmezdi. Bu animalcula, hasta bir adamın tohumundan geldiği için hastalığının özel bir belirtisi olması ihtimali vardı, çünkü her nekadar ovistler inkâr ediyorlar idiyse de, hayatın, gizli bir çürüme sürecinden türediğinin mümkün olabileceğini söyleyen birçok bilimci vardı. Bu yüzden, Leeuwenhoek sağlam erkeklerin tohumunda da aynı sonuçlara vardı: bir sürü canlı yaratık bir kum tanesinin kaplayacağı yerde, binlerle, durmadan kaynaşan canlı varlıklar vardı. Bunların, ilk gördüklerine nazaran, daha çok direnme gücü var gibiydi, ama ömürleri ısı derecesine dayanıyordu. Soğukta yirmidört saat içinde ölüyorlardı, sıcak yerde saklanacak olursa iki üç gün kadar yaşayabiliyorlar, fakat dördüncü gün hepsi ölmüş bulunuyorlardı.

Antonius van Leeuwenhoek uzman bir bilimci değildi. O sıralarda Hollandalılara özel olan gözlük yapma veya mercek bileme işleriyle uğraşan bir aileden geliyordu; çağdaşı ve hemşehrisi Baruch Spinoza da kozmogoni ve ahlâk sorunlarıyla ilgilenmeden bir gözlük camı imalâtçısıydı. Leeuwenhoek'in babası Hollandada yeter derece mercek bileyicisi olduğunu düşünerek, oğlunu bir kumaş tüccarının yanına çırak verdi. Antonius, aile mesleğine daha çok ilgi gösterdiği için, çok geçmeden geri geldi. Bu alanda olağanüstü bir ustalık gösterdi; bilediği mercekler rakiplerinkilerden çok daha keskindi. Uzun ömrü boyunca (Delft'de 1632 de doğmuş ve aynı yerde 1723 de ölmüştür) iki yüzden fazla mikroskop yapmıştır. Mikroskopların arasında en iyi olanlarını kendine saklıyordu, çünkü sadece büyüteç yapmak değildi kaygısı, bu mercekler sayesinde nesnelerin iç yapısına girebilmeyi ümit ediyordu. Eline geçen her şeyi inceliyor, fakat

özellikle, organik nesneler merakını kurcalıyordu. Bu alanda da, âlet imalinde gösterdiği dikkatle, o ana kadar varlığından haberdar bile olunmayan bir sürü şeye tanık olmuştu.

Bütünüyle alınacak olursa, Leeuwenhoek'in buluşu, bütün çağların en büyük buluşlarından biri sayılır. İlkel organizmaların tasviri sayesinde kendisine mikrobiyolojinin gerçek kurucusu olarak bakılmağa hak kazanmıştır. Bundan başka, kaslardaki çapraz çizgileri, diş kanallarını, helezoni yolları, ve bitkilerdeki merdivenimsi teşekkülâtı ilk anlayanlardandır. İleri yaşta büyük bir buluşta daha bulunmuştur. O da partenogenezis denen cinsiyetsiz üretim sürecidir. Her nekadar hiç bir üniversiteye gitmemişse de, ve Hollandacadan başka hiç bir dil öğrenmemişse de (Lâtince bile bilmiyordu) uzmanlar ona saygı gösteriyor, kitap bilgisiyle yüklü olmıyan bu ustanın kendilerinden daha kesin bir gözlemi olduğuna inanıyorlardı. Kuramlar üstünde uzun uzadıya düşündüğü yoktu, fakat çok keskin bir gözlemci gözü vardı. Ona incelenilecek bir konu verildiğinde, apaçık ve tamamiyle güvenilebilecek bir rapor alacaklarına inanıyorlardı.

Yine de, insan tohumunun hayat dolu olduğu, Leeuwenhoek'i tedirgin ediyordu. Kendisi bu canlı varlıkların tohumun temel bileşkenleri olduğuna, insandan geçinen bir çeşit parazit olmadığına inamıyordu. Bunlara **spermatozoa** dedi. Bununla birlikte bu soru, oldukça ince bir soruydu. Halk onun insan tohumuna burnunu sokmasını hoş karşılamıyabilirdi. Bütün bunlara rağmen, buluşunu bilim cemiyetine sunmayı, uzmanların kontrol ettikten sonra uygun bulurlarsa basmalarını düşündü.

Kasım 1677 de, böylece, Lord Brouncker'e başvurdu. Lord, o sıralarda Londra'nın Kraliyet Cemiyeti başkanıydı. Kraliyet Cemiyeti en özgür düşünen olmasa bile dünyadaki en ileri bilim topluluğuydu. Daha geçenlerde, en faal üyelerinden biri olan Henry Oldenburg, yetkililerin kuşkusunu uyandıran, Leeuwenhoek, Spinoza, Malpighi ve diğer yabancı bilginlerle muhaberatta bulunuyor diye kuleye kapatılmış ve aylarca orada tutulmuştu. Bununla birlikte, Kraliyet Cemiyetiyle temasta bulunmak başlı başına bir şeref şiydi. Dünyanın dört bir bucağından, bilginler araştırmalarının sonuçlarını Londra'ya gönderiyorlar, ve bu Cemiyetin fikirlerini bekliyorlardı. Alçak gönüllü, Delftli optikçi, Londra'daki büyük beylere karşı duyduğu saygıyı kendilerine belirtmek için çok zorluk çekti. Kendisini nerdeyse küçük düşürecek bir davranışla, amacının Kraliyet Cemiyetinin sayın üyeleri-

ni tedirgin etmek olmadığını söyleyerek itirazda bulundu. Gözlemlerini tiksinç ve rezilce bulabileceklerini tahmin ediyordu. Bu yüzden, buluşlarının basılıp veya basılmamasını, onların keyiflerine bıraktığını belirtmişti.

Bununla birlikte, Leeuwenhoek, çok geçmeden Londra'dan teşvik edici bir cevap almıştı, bu cevap onu çok şaşırtmıştı: araştırmalarını genişletmesi, hayvanlar, köpekler, atlar ve dörtayaklılar üstünde daha birtakım araştırmalarda bulunması isteniyordu.

Leeuwenhoek hemencecik bir aygır tohumu elde edemedi ama, çok geçmeden, köpekler ve tavşanlar üstünde gözlemlerde bulundu ve Londra'ya canlı ve ölü spermaların elle yapılmış resimleriyle birlikte bir yazı gönderdi. Bu, 1678'deki Kralî Cemiyetin zabıtlarında yer aldı. Modern cinsiyet biliminin tarihinde önemli bir adımdı: daha doğrusu Malpighi ile Graaf'ın eserini de dikkate alacak olursak, cinsiyet tarihinin başlangıcıydı.

Avrupanın bütün bilimcileri kulaklarını kabarttılar. Eşine rastlanmamış bir şeydi bu, hayvan üstünde yapılmış bir tecrübe değildi, evrensel önemi olan bir konuda canlı bir insan üstünde yapılmış araştırma sonucuydu. Bütün büyük üniversiteler, Leeuwenhoek'in tecrübelerini bir bir gözden geçirdiler ve her taraftan teyitler yağdı. Delftli cam düzleyicisi yine haklıydı. Papanın doktoru Lanchisi bile, Leeuwenhoek'e karşı hayranlığını gizleyemedi. Hemen hemen her çağda görülen birçok büyük deney ve buluşlarda olduğu gibi, karşı taraf daha sözlerini dile getirmeden, öncelik konusunda bir anlaşmazlık başgösterdi. Hartsoeker adında başka bir Hollandalı, spermaları üç yıl önce görmüş olduğunu ileri sürdü, dediğine göre ünlü doktor Huyghens'e göstermiş, fakat "aşırı bir alçakgönüllülük yüzünden" buluşunu bastırmamıştı. Bu kez, Leeuwenhoek de tutkuya kapıldı, kendisinin de spermaları yıllar önce mikroskopta görmüş olduğunu ileri sürdü. Aslı ne olursa olsun, bu büyük bilimsel başarının şerefi şüphesiz ki, tıp öğrencisi Ham ile cam düzleyicisi Leeuwenhoek'indir.

Döllenmenin sırrı

Spermaların bulunuşu, ovistler için büyük bir darbeydi, Aristo'yu izleyenler içinse bir zaferdi. Aristo'nun haklı olduğu apaçık görünüyordu: erkek unsuru tohum, hayatın gerçek kaynağıy-

dı. Yumurtanın teşekkülü için bir dış kışkırtma âleti değil, faal, üretici bir kuvvetti. Bütün gelecek nesilleri doğuran tohumdu. Memelilerin yumurtalıkları hakkında hemen hemen hiçbir şey bilinmediği gibi, insanın yumurtalıkları konusunda da, bilgi hemen hemen yoktu. Böyle bir yumurtayı o güne dek gören olmamıştı. Erkeğin torba derisine benzetme yapılarak bir dişi organa yumurtalık adı konmuştu. Ama yumurtalığın, gerçekte, embriyonun içinde gelişeceği yumurtaları kendinde bulundurup bulundurmadığı belli değildi. Karl Ernst von Baer'in memelilerde yumurta hücresini bulması için, bir elli yılın daha geçmesi gerekiyordu; ama tohumun içindekiler, mikroskopu olan herhangi bir kimse tarafından görülebiliyordu.

Bir su buharı gibi etrafa yayılan tohum **aura seminalis** varsayımına ihtiyaç yoktu artık. Spermalar, kendiliklerinden hareket edebiliyorlardı. Ama meyvenin geliştiği rahime kadar uzanabiliyorlar mıydı? Ovistler bu soruyu deşmeğe başladılar. Başlarında Harvey vardı, kendisi rahimde hiçbir zaman tohum görememişti. Öğrencileri arasında da gören yoktu. Yine Londra'daki Kralî Cemiyet bir kez daha yüksek hakem olarak işi ele alması için çağrıldı. Bu kez, Cemiyetin sekreteriydi Leeuwenhoek'e hitap eden. Kendisine, Harvey'in görüşünü paylaşan yetmiş ünlü doktor ve biyolog listesi gönderiyordu.

Leeuwenhoek kendinden emindi. Hayvan spermalarını çiftleşmeden sonra rahimde görmüştü, ama bunun kesinlikle kabul edilebilmesi için bir tecrübe yaptı. Birkaç kere çiftleştirdikten sonra, bir dişi köpeği öldürdü ve cinsel organlarını inceledi. Rahim ve rahme giden yol sperma doluydu.

Ovistler bir süre sustular. Erkek unsurunu savunanlar animalcula'cılar birinci raundu kazanmış durumdaydılar. Üretim sürecindeki kadının rolü Aristo'nun zannettiğinden daha da az önemli görünüyordu. Koyu animalcula'cılar, kadına sadece meyveyi besleyen bir etken olarak bakıyorlar, meyvenin kendisinin çıkış yerinin erkeğin tohumu olduğuna inanıyorlardı. İnsan varlıklarının ve et yiyen hayvanların yumurtalıkları olmadığını ileri sürüyorlardı; bu yanlış bir varsayımdı. Yeni bilim bunu bertaraf etmişti bile. Erkek, çocuk yapabilecek bir etkendi, kadının rolü ise çocukları taşımaktı ancak. Bütün görevi buydu doğuma kadar. Tabiat böyle buyurmuştu.

Ovistler üstün duruma çıkınca, içinde çocuğun embriyon halinde bulunduğu bir tavuk yumurtasının gelişimini tasvir eden,

Malpighi'nin benzetmesinden türetilen bir kadın yumurtalığı resmini teşhir etmeğe başladılar; bu kez animalculacılar, karşı çıkıp, çocuğun sperma içinde var olduğunu gösteren bir takım resimler çizdiler. Spermanın içi konusunda muhayyilesini işleten ilk kimse Hartsoeker'dir. Kendisi Leeuwenhoek'in buluşunu, çok daha önce bulmuş olduğunu ileri süren Hollandalıdır. Tohum mankenleri, Basle'li doktor Paracelsus'un **homonculus**'unu hatırlatır; herhangi bir kadına ihtiyaç olmaksızın, at gübresi, bazı kimyasal maddeler ve insan tohumu karışımından meydana gelen bir nesnenin esrarlı bir kuvvetle cam şişe içinde dünyaya getirilen bir laboratuar yaratığıdır bu homonculüs.

Bazıları alay etti bununla, bazılarıysa inandı. Çünkü yeni bilimsel buluşlar ile en aşağılık boşinanç arasında sadece bir adım bulunmaktaydı. Biyologlar, üretimde erkek ve kadın unsurlarının rolleri üstünde onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıllar boyunca kavga edip durdular. Her iki cinsi de nesillerin kuruluşunda eşit eşler olarak tanımaları için, daha çok uzun zamanın geçmesi gerekiyordu, çünkü erkeği kadından ya da kadını erkekten daha üstün tutan şüpheciler, şöyle diyebiliyorlardı: "Bana ilkin bir erkek hücresinin, bir kadın hücresine girişini gösterin, o zaman inanacağım."

1877 de, spermanın bulunmasından tam ikiyüz yıl sonra, İsviçreli bir biyolog H. Fiol spermanın bir deniz yıldızının yumurtalığına girişini görebildi. Yüksek seviyedeki hayvanlarda, döllenme sürecinin mikroskobik kanıtlarını ortaya çıkarmak daha da uzun sürdü. İnatçı şüpheciler insan var'ıklarındaki sürecin başka türlü olabileceğini ileri sürüyorlardı. Çünkü belirtilmiş olduğu gibi, erkek ve kadın hücrelerinin kaynaşması daha gözlemlenmemiş bulunuyordu.

Telegoni

Onyedinci yüzyılın ikinci yarısında cinsiyet biyolojisi alanındaki yeni bir çağ açan buluşlar, ilkin bilimciler tarafından büyük bir dikkatle izlenmeğe başladı. Bununla birlikte, sonradan ilgi gevşedi; bunun sebebi, sadece üstadların birbirleriyle anlaşamaması değil: aynı zamanda yeni bilginin pratik değerinin büyük olmaması idi. Dünya tohum ve yumurtalıklar konusunda şim-

di; eskisine nazaran çok daha şey biliyordu. Ama erkekler arasında, iktidarsız olanlar, yine iktidarsız, kadınların kısırları da yine kısır olarak kalıyorlardı, kimse inandırıcı bir açıklama yapamıyor, herhangi bir çare bulamıyordu. Bu bakımdan, halkın ilgisi başka yerlere kayıyordu, merak ettikleri bu yeni sorunların çözümüne sanki bilim daha çok yardım ediyordu.

Her şeyden önce şu acayip telegoni öğretisi vardı, bu öğretiye göre, kadının ilk gebeliği -ilk cinsel birleşmesi değil- sonraki bütün gebeliklerini etkiliyordu. İlk gebelik, kadının bedeninde öyle büyük değişiklik yapıyordu ki, bu değiş'kliklerin değişmez etkileri, sonsuzca sürüp gidiyordu. Bunun sonucu, aynı anneden doğan, ama babaları başka olan çocukların hepsi, birinci çocuğun babasına benziyordu. Bu öğreti, güya hayvan yetiştirmeden örnek alınarak meydana getirilmişti. Bugün dahi, birçok hayvan yetiştiricisi, saf kandan gelmiyen bir erkekle çiftleştirmenin, dişi hayvanın sonradan doğuracağı bütün yavruları üstünde kötü etkisi olacağına inamr. Her ne kadar öteki görüşleriyle uyuşmuyorsa da, William Harvey, onyedinci yüzyılın ortalarında bu kuramı kabul etti, bir bakıma da bilimsel bir temele dayamağa çalıştı. Sadece ilk gebe kalış, **primus conceptus** kadının yumurtalığında kimyasal değişiklikler yaratıyor, sonra kana geçerek, bütün vücuda yayılıyordu. Kadımn organizmasının artık bir daha kurtulamıyacağı bir enfeksiyon etkisi gibiydi. Oysa daha sonraki gebe kalışlar, daha sathî oluyor, sadece rahimi etkiliyordu.

Harvey gibi önemli bir adam, böyle bir beyanda bulunduğu için, öteki doktorlar çok geçmeden, telegoniye inanmağa başladılar. **Primus conceptus** öğretisi evlilik hayatındaki birçok acayip sürprizleri açıklayan büyüsel bir formül haline geldi. Kocalarını aldatmış olan kadınlar için güzel bir bahaneydi bu. Çocuk, kadımn gizli âşığına ne denli benzerse benzesin, kadın, işi talihe bırakabilir, kıskanç kocalar da kadının doğuracağı bütün çocukların başka aşklardan bile olsa, birincisine benz'yeceğine inanırdı. Bir bâkire ile evlenmiş bir erkek, karısı ne kadar aldatırsa aldatsın boynuzlanmış sayılmazdı, ama bir dul kadınla evlenen erkek, daha önceden boynuzlanmış sayılırdı, çünkü çocukları, gerçekte ilk kocasının çocuklarıydı. Ama bu meselenin daha ciddî bir yanı vardı, özellikle dullar için; çünkü dullar, bu durumda daha zor koca bulabiliyorlardı. Çocukları olmamış bile olsa, bir gebe kalma, bir çocuk düşürme ilk kocalarının dam

gasını yemiş olduklarını gösteriyordu. Bu damgayı bütün ömür boyunca taşımak zorundaydılar. Biyolojik bakımdan ikinci bir evlilik söz konusu olamazdı. Kan bağları üzerindeki görüşler, gittikçe karmaşık bir hal aldı, o ana kadar kavgasız gürültüsüz gelmiş olan binlerce evlilikte, babaların çocuklarla bağlı olup olmadıkları konusunda şüpheler uyanmağa başladı.

Harvey'in kuramı da bu kez daha az ciddî bir karmaşıklığa sebep oldu. Kan dolaşımının bulunuşundan beri, kan, tıpta moda haline gelmişti. Biyolojik sorunlarla ilgili olan St Paul'ün mimarı Sir Christopher Wren, ilk olarak damara ilâç zerk edilmesini öğütledi. Koyun kanı insan damarlarına aktarıldı; ihtiyarlar, gençlerden alınıp da kendi damarlarına verilecek kanlarla gençleşeceklerini umuyorlardı, ümitler gittikçe artıyordu. İnanıldığı gibi, insanın nitelikleri kanında bulunuyor idiyse, kan vererek karakterleri dengelemek mümkün olabilirdi. Sıcakkanlı, soğukkanlı, ihtiraslı kocalar, gevşek, isteksiz karılarla, ya da bunun tersi, gevşek, isteksiz kocalar, canlı, titiz karılarla, birbirleri arasında kan aktarılmak yoluyla huyları uygun bir hale getirilebilirdi. 1666 da kan aktarılması konusunda Richard Loberg tarafından yazılan temel bir eserle Kralî Cemiyet, bu işe başladı, sonradan Berlinli bir doktor, Sigmund Elsholz şöyle bir teklifte bulundu: "Birbirleriyle uyuşamayan eşler arasında kan aktarılması yer alırsa, bütün mutsuz evlilikler bir âhenk içine sokulabilir." Yazık ki, tıp kayıtları, bu geniş muhayyileli Almanın öğütünü ne dereceye kadar uyguladıklarını ve ne sonuçlar aldıklarını söylemiyorlar.

Siyasî aritmetik

Devletin ve Kilisenin, biyolojik araştırmanın, hattâ cinsiyet üzerindeki yeni kuramların yayılmasını engellememesi ilericiliğin ve bilim özgürlüğünün gerçek bir belirtisi olarak görülmelidir. Başka bakımlardan onyedinci yüzyıl, din uğruna savaşanların bitmiş olmasına rağmen, hiç de hoş görür bir çağ değildi; ama yeni mikrokozmos, mikroskop altında görünen dünya ve onun doğurduğu adamlar lâik ve dinî makamlarca, pek tehlikeli görünmüyor gibiydi. Özellikle İtalya'da, birçok kilise üyesi, laboratuar deneylerine katılıyor ve tabiî süreçler bilgisine, önyargısız yardımlarda bulunuyorlardı. Bununla birlikte, Devletin başka kaygıları vardı. Üretimde, erkeğin mi, kadının mı daha bü-

yük rol oynadığı, onu pek ilgilendirmiyordu: hükûmetlerin istediği, halkının çabuk ve sağlam olarak çoğalmalarıydı. Almanya'nın nüfusu Otuz Yıl Savaşlarından dolayı eksilmişti. Viyana ile Londra'yı veba kasıp kavurmuştu, başka ülkelerin nüfuslarıysa -özellikle İspanya- Amerika'ya doğru kaymaktaydı. O ana kadar, yoğun bir nüfusun gerçekleşmesini istemek, askerî sebeplere dayanıyordu. Ama şimdi iktisadî düşünceler de hesaba katılmağa başlanmıştı. Avrupanın her yerinde yetkililer, toprağı sürecek ve atelyeleri dolduracak, yeter sayıda yardımcı bulamıyacağından korkmaktaydı.

Büyük çapta sanayileşmiş ülkelerde, İngiltere ve Fransa'da, bu korkular daha da yoğun olarak duyulmaktaydı. Demokrasi, nüfusla ilgili kuramlar bu ülkelerde gelişmiş ve onsekizinci yüzyılın sonuna kadar, herhangi bir engelle karşılaşmadan rol oynamakta devam etmiştir. Kısaca söylemek gerekirse, nüfus yoğunluğu, bir memleketin zenginliği için elzemdi. Nüfus ne kadar fazla olursa, o kadar iyi olurdu. Nüfus, iktisadî refahın sonucu değil, iktisadî refah için elzem olan bir şarttı. Bu bakımdan, çocuk dünyaya getirmek veya bir ulusun kendi ülkesine göçmen kabul etmek, kaygı uyandıracak bir şey değildi; memlekete giren göçmenler, dışa göç edenlerden daha iyiydi. Kalabalık ailelerin, çoğu zaman küçük ailelerden daha zor iktisadî bir durumda yaşaması, insanları alıkoymamalıydı bundan. Önemli etken filân ailenin içinde bulunduğu şartlar değildi, millî zenginlikti, buna da doğum sayısının artışıyla erişilebilirdi. Aileler ne kadar kalabalık olursa, işgücü o kadar büyüyecek, insan o kadar ülke dışına mal gönderebilecek, memlekete de para o kadar çok akacaktı. Yani, çocuk yetiştirmek, memleketin servetini arttırmak demekti.

Zenginlikten kim faydalanacaktı? Bütün nüfus mu, küçük sayıda bir yüksek sınıf mı? Soru, nüfus kuramcılarını pek kaygılandırmıyordu, ya da şöyle bir dokunup geçiyorlardı, çünkü tehlikeli bir noktaydı bu. Çağ toplumsal sorunlarla pek ilgilenmiyordu. Yoksullar Kanununun daha Kraliçe Elizabeth devrinde İngiltere'de yürürlüğe konmuş olduğu doğruydu. Ama bu çeşit duygululuk, yeni iktisadî politika, ticaret ve sanayiin gelişimi için beslenen amaçlarla pek uyuşmuyordu, aileler büyük zorluklarla karşılaşacak olursa, anne-babalar durumlarını bir gün çocuklarını fabrikalara gönderip çalıştırtarak düzeltebilirlerdi, çocuklar bu işler için yeter derecede güclü olmasalar bile,

gider, baca temizleyebilir, para kazanabilirlerdi; çocuklara verilen ücret pek azdı. Bu yüzden çocuğa talep artmıştı, tabii bu durumda, kurnaz anne-baba, mümkün olduğu kadar çok sayıda çocuk meydana getirmeğe çalışıyordu.

Devlet adamları -İngiltere'de Cromwell, Fransa'da Colbert- bu siyaseti (ki bu sonradan merkantilizm diye bilinecektir) epey bir süre, görünürde başarıyla devam ettirdiler. Ama kuramsal temel yoktu. Bunu sağlayan adam Sir William Petty adında, Londra'nın sayfiyesinde çalışan bir terzinin oğlu olan bir doktordu. Fransa ve Hollanda'ya gitmişti, çok cepheli bir kişiydi. Tabiat tarihi üstünde olduğu gibi, müzik konusunda da ders verebiliyordu; daha otuzuna gelmeden İrlanda ordusunda Baş Cerrah olmuştu, bir kâhya olarak ta başarı göstermişti, kendisi de pratik spekülasyon sonucu büyük servet elde etmişti. Kralî Cemiyet'in kurucularındandı da aynı zamanda; cinsiyet bilimi alanında yüksek hakemlerden biri olarak iş gören çevreye mensuptu.

Bu türlü faaliyetlerden elde ettiği ders ve gözlemler, bireyin hayatının ve ölümünün bütün halkı etkileyen genel olgulardan daha önemsiz olduğunu, bu olgularınsa hesap edilebileceğine inanıyordu. Bütün bizim nüfus siyaseti diyeceğimiz bu ameliyeye, Petty, "siyasî aritmetik" dedi. Doğum ve ölüm istatistiği dakik olarak hesaplanacak olursa, -ki bunu kendisinden önce başka bir müzik öğretmeni John Graunt da denemişti- nüfusun yirmi ilâ elli yıl içinde ne kadar artacağını önceden kesinlikle söylemek mümkün olurdu, buysa ülkenin iktisadî gelişimi için pek önemliydi. Buna dayanarak tasarılar yapılabilir, sanayiler kurulabilir, el yordamıyla karanlıkta hareket etmek zorunda olmaksızın, memleket dışına ve içine yapılacak göçler düzenlenebilirdi.

Bu fikir yeni değildi, tıbbın ilerlemesine rağmen, ölüm hâlâ Tanrının elindeydi, kimse ölümün ne zaman olacağım önceden kestirmeye cesaret edemiyordu. Doğumlarsa, daha da belirsizdi. Kim bilebilirdi kaç çocuğu olacağını evlendiğinde? İnsan tanıdığı ailelerden birine baktı mı, doğan çocukların sayısının öyle düzensiz olduğunu görüyordu ki, bunu herhangi genel bir sonuca bağlamak hemen hemen imkânsız gibiydi. Bunu tâyin edecek unsur ister cinsel içgüdü, ister erkeğin iktidarı, ister kadının bereketi olsun, her şey yine tesadüfe kalıyordu: bazılarının çok, bazılarının az, bazılarınınsa hiç çocuğu olmuyordu. Bununla birlikte Petty, Londra gibi büyük bir şehirdeki, hattâ bütün memle-

ketteki doğum ve ölüm sayısındaki inip çıkmaların pek büyük olmadığını gösterdi, ama aynı olguların bir düzen üzere yer aldığını doğruluyor, bazı şeylerin kesinlikle kestirilebileceğini söylüyordu.

Petty'nin öğretisi büyük rağbet gördü. Söylediklerinin bazıları şüphe götürür bile olsa, üzerine yapı kurulabilecek bir temel sağlamıştı. Cinsiyet hayatı ile siyaset ve iktisat arasında ilk olarak ilişki kurulmuş bulunuyor, her türlü ahlâk kuralları ve bilimsel tesadüflerden ayrılmış oluyordu. Yalnızlığından tutup çıkarılmış, tabiî ve toplumsal süreçleri kapsayan, bilimsel bir düzenin bir bölümü haline getirilmişti. İşin yürüyüşünün henüz mükemmel olmadığı doğruydu, sadece vaftiz ve ölüm kayıtları kaynak olarak kullanılabiliyordu; bu bakımdan, araştırmalarda kilise üyelerinin oynadığı rol pek önemliydi.

Onsekizinci yüzyılın ilk yarısında, Petty'nin en önemli öğrencisi Johann Peter Süssmilch adındaki Berlinli bir papaz vardı. 1741 de yayınlanan **(Magnum opus)** şaheserine İlâhiyatla ilgili bir ad taktı: **Doğum, Ölüm ve Üretimde, İnsan Cinsinin İlişkilerindeki İlâhî Düzen.** Bununla birlikte, nüfus siyaseti, birçok bakımlardan İngiltere'deki öncülerine nazaran daha ileri sayılırdı. Süssmilch'in vardığı sonuçlar, İngilizlerin varmış olduğu sonuçlara pek benziyordu: insan ırkı sayısı, savaşlar, özellikle de salgın hastalıklar yüzünden azalmadığı süre, artar, bu, iyi bir şeydir, çünkü nüfusun artışı daha iyi bir refah demektir. Ancak yarım yüzyıl sonra Malthus adında başka bir kilise üyesi, bu ilkeye saldırmış, ve insanlığın gözleri önünde, eğer fazla süratle artacak olurlarsa, kendilerini bekleyen açlık hayaletini sallandırmıştır.

11

ÇAPKINLIK ÇAĞI

Otuz Yıl Savaşlarından Fransız İhtilâline kadar geçen yüz elli yıl, saray metreslerinin Altın Çağıdır. Tarih boyunca prenslerin, kanunî eşlerini sarayda olsun, siyasette olsun gölgede bırakan, birçok metres tutması tabiî çok görülen bir şeydir. Bütün çağlarda görülmüştür bu. Ama şimdi, metreslik bir kuruluş haline gelmişti. Kanunî karısından başka metresi olmayan bir hakan, ya acayip ya da barbar sayılırdı.

Danimarka Kralı o sıralarda büyük iktidar sahibi olan Rus Çarı Petro'yu alayla şöyle selâmlamıştı: "Tebrikler kardeşim; işittiğime göre, sizin de metresleriniz varmış." Bunun üzerine Petro pek kibar olmayan bir davranışla, şöyle demişti: "Benim orospularım, Haşmetmeabın metreslerinden bana daha az pahalıya mal oluyor." Bu çiğ cevap, Petro'nun daha Asyalılığından kurtulamamış olduğunu göstermektedir. Gerçek bir hakan olarak kabul edilebilmek için, haşmet bakımından Versailles Sarayıyla boy ölçüşecek saraylar yapmak yetmiyordu: gönül maceralarında da insanın cömert olması gerekiyordu. Petro'nun aşk maceralarının bol ve değişik olduğu doğrudur, fakat bu aşklar, daha çok rençber aşklarıdır; üstelik karılarına Ortaçağ zalimliğiyle davranırdı. Küçük bir taşralı asilin kızı olan ilk karısını bir manastıra kapatmıştı. İsveç savaşı sırasında Martha Skavronskaya adında Litvanyalı bir köylü kızı bulmuştu, bu kız bir Baltık protestan papazının evinde hizmetçilik ediyordu, sonradan, Rus Ordusunun genel amaçlarına hizmet etmiştir. 1670 de Landstörtzerin Courasche'sinde Grimmelshausen tarafından tasvir edilen piyasa kadınlarından biriydi: sert, ama iyi yürekli; ayyaş, istenileni geri çevirmeyen, samanlıkta, hattâ bayağı yerde yatıp uyumağa alışmış bir kimseydi. Petro ile on yıl yaşadıktan sonra, kendisiyle evlenmeye zorlamıştı onu.

Avrupanın öteki sarayları bu evliliğe çok yukardan bakmışlar, horgörmüşlerdi. Ortodoks kilisesinde vaftiz olduktan sonra

adı Katerina olacak olan bu kadını, Petro, savaşlarına birlikte götürürdü, sadece Batı Avrupaya yaptığı resmî ziyaretlerde onu yanına almazdı.

Kadın, kendisini avutacak bir kimse arıyordu; Petro'nun eski metreslerinden birinin kardeşi William Mons ile onu aldatmağa başlamıştı. Petro bunu anlayınca, Mons'u öldürttü. Bu manzarayı zorla görmesi için Katerina'yı cellât sahnesinde bulundurttu. Katerina, gülünç bir halde inkâr etmekte devam ediyordu. Petro, kadının âşığının başının turşusunu kurup bir cam kavanoz içinde kadının odasına koydu. Bu dahi Katerina'nın çelik azmini kıramadı. Rus Çarının kendi, kadının bazı şartlarını kabul etmek zorunda kaldı; yeniden birleştiler. Çar birkaç ay sonra, muhtemelen frengiden öldüğü zaman, Litvanyalı hizmetçi kız tahta çıktı, ve iki yıl süreyle kötü bir yönetici olduğunu, ama cinsel aşkını sayısız erkekler ile giderdiğini gösterdi.

Kendi çağında olsun, herhangi başka bir zamanda olsun, saray metresleri arasında Katerina'nın eşi yoktur. Tarihte hiçbir zaman bir hakanın kaprisi, zevki uğruna, en aşağı toplumsal sınıftan olan bir kadın, büyük bir ülkenin yöneticisi olmamıştır. Çağdaşlarının dediğine göre, Katerina'nın özel bir güzelliği yoktu, zekî bir kimse de değildi. Bizans İmparatoriçesi Theodora'ya benzemiyordu, Theodora her ne kadar kocasına hâkim idiyse de, hiç bir zaman yönetici durumuna gelmemiştir. Yedinci ve sekizinci yüzyıllarda, Batı Avrupadaki prenslerin metresleri, Kraliçe veya İmparatoriçe ünvanına erişme bakımından seleflerinden çok daha imkânsızlıkla karşı karşıyaydı. Son derece zekî ve ihtiraslı Louis XV'in metresi Madame de Pompadour bile bunu başaramamıştı. Madame XV diye tanınırdı, fakat **Reine de France** (Fransa Kraliçesi) olmamıştır. XVI. Louis'nin gizlice evlendiği Madame de Maintenon da Kraliçe seviyesine yükselmemiştir. Çünkü, özellikle bu çağda, cinsiyetin bu denli ilerlemiş şekilde, saraylarda büyük bir serbestlik içinde gelişmesi, sülâle konusundaki kaygılara ve gelenek engellerine karşı geliyordu.

Yatak asaleti

Fizyolojik bakımdan, prens veya prenseslerin, çokkarılılık veya kocalılığına hiç bir sınır konmamıştı. Ancak geri ülkelerde evlilikte sadakat bekleniyor, aranıyordu. Ama toplumsal bakımdan olsun, siyasal bakımdan olsun, cinsiyet hayatı, en güçlü

iktidar sahibi yöneticilerin bile boyun eğmek zorunda kaldığı, sıkı bir mertebe silsilesi tarafından düzenlenmiş bulunuyordu. Bir prensin cinsel birleşmede bulunduğu kadınlar, ya da prenseslerin yatak odalarına kabul ettikleri erkekler, üç sınıfa ayrılıyordu: refik veya refikalar, âşıklar ve zevk eşleri.

Refik veya refikanın hüküm süren veya sürmüş olan bir sülâleden gelmiş olması gerekiyordu. Ancak böyle bir birleşmeden meydana gelen çocukların miras hakları olabiliyordu. Prense çocuk doğurmayan refikalar, genellikle kovulmuyordu; bu çağda, onaltıncı yüzyıla nazaran, çok daha az evlilik feshedilmiş veya hükümsüz ilân edilmiştir. Bu bakımdan, cinsiyet hayatı daha gevşek idiyse de, evlilik bağı daha büyük saygı görüyordu.

Cinsiyet mertebe silsilesindeki ikinci yer, yönetici hakanının **maitresse-en-titre** veyahut gözdesi tarafından -erkek veya kadın resmî âşıktı bu- işgal olunuyordu. **Maitresse-en-titre,** bir bakıma eski Doğu ülkelerindeki ikinci derecedeki kadına tekabül ediyordu, fakat aralarında önemli ayrılıklar vardı. Şimdi sadece bir kadın vardı bu seviyede olan. Babil'deki gibi, aynı zamanda birden çok ikinci derecede kadın yoktu. Toplumsal hayatta, **maitresse-en-titre**'in durumu oldukça yüksekti, siyasî hayattaysa çoğu zaman rakipsizdi. Saraylılar, elçiler ve yabancı diplomatlar, istediklerini hakanın kendiliğinden elde edemeyince, yatak odasında, yardımını elde etmek ümidiyle, kadının hoşuna gitmeğe çalışırlardı. Avusturyalı elçi Kaunitz, Pompadour'u Fransa'nın Prusya'ya karşı savaş açması için kullanmıştır. Kendisine mücevher kakmalı bir yazı masasıyla, Maria Theresa'nın bir portresini göndermişti. İmparatoriçenin ona kendiyle bir seviyede baktığına inandırmak içindi. Bütün sözlerden daha güçlü olan cinsiyet yüzünden devlet işleriyle hiç ilgisi olmayan metresler bile çoğu zaman iç ve dış siyasetlerde önemli roller oynuyorlardı. Buna tipik bir örnek de, XV. Louis'nin son metresi Du Barry'dir, yabancı elçiler kendisini arar, yaşlı kararsız kraldan bir şey koparmak için ona başvururlardı.

Aynı zamanda, en güçlü metresler bile tamamiyle hakanın buyruğu altındaydı. Kanunî bir güvenleri yoktu, her an gözden düşebilirler ve saray çevrelerinden dışarı atılabilirlerdi. Bunlara, genellikle manastıra çekilmek kalıyordu; ama bir prensin sabık metresinin eğlenceli ve faal bir aşk hayatı yaşadığı, ya da mutlu bir evlilik hayatı sürdüğü de oluyordu.

Hernekadar Kralî hâmilerinin lûtfuna hayatlarının sonları-

na kadar mazhar olmayı başarmış birkaç metres varsa da, ilişki genellikle yıllar sürüyor ve normal bir evlilik hayatı gibi oluyordu. Birleşmelerden çoğu zaman çocuklar doğuyordu; XIV. Louis'nin La Vallière'den dört, Madame de Montespan'dan da sekiz çocuğu olmuştur. Çocuklar, anneleri gibi yüksek asalet ünvanları almışlardır. Bundan başka, metreslerin çoğu kendilerinin güçlü aile duygusu sahibi olduklarını göstermişler; kardeşlerin olsun, uzak akrabaların olsun, yağlı işler ve önemli ünvanlar kazanmalarını sağlayabilmişlerdir. Avrupa sarayları, çok geçmeden birtakım markizler, kontlar, prensler, dükler ile kaynaşmağa başlamıştır. Adlarını, mal ve mülklerini, krallarının cinsel ihtiyaçlarına borçlu oluyorlardı. Eski, toprak sahibi ve askerî asiller ve yeni çıkan **Noblesse de Bourse,** prenslerin metreslerinden gelen bir **noblesse de lit** (yatak asaleti) ile pekiştirilmiş bulunuyordu. Bu sınıfın ataları, yüksek aristokrasinin ünlü ailelerinin çoğunun şecerosinde vardır.

Batı ile Doğu arasında bu bakımdan pek az fark vardı. Ancak Doğu Avrupa ailelerinin kurucusu genellikle erkekti. Çünkü Büyük Petro'nun ölümünden sonra Rusya, yetmiş yıl süreyle hemen hemen hep kadınlar tarafından yönetildi; onsekizinci yüzyılda, St Petersburg sarayında haşmetle hüküm süren Katerina I, Anna İvanovna, Elizabeth Petrovna, Katerina II epey erkek tüketmiştir.

Özel bir başarıyla görevlerini yapan âşıklar, çok geçmeden kont ve prens oluyorlar ve bunların muhafız alayından bir subay veya basit bir köylü olması bir şey farkettirmiyordu. Prince de Ligne'e inanacak olursak, Katerina II, seksen iki erkeğe lûtufta bulunmuş, bütün bu erkekler mükâfatlarını alarak ayrılmışlardır.

Batı, özellikle de Versailles, pek bu kadar "demokratik" değildi. Buna sebep, krallar metreslerini seçerken geçmişleri konusunda fazla soru sorduklarından değil, sadece titiz davranmalarıydı. Hüküm süren kralın, halktan bir kadınla karşılaşması çok zordu. Eski rejim sırasında, kral, Napolyon'un yaptığı gibi, sokaktan herhangi bir kadın alıp da saraya sokamazdı. Saray, kralın dünyasıydı, kralın metresi olabilmek için de, bir kadının, her şeyden önce, bazı usullerle saraya girmesi gerekti. Zengin bir emlâkçının gayrı meşrû kızı La Pompadour, taşralı küçük çapta bir asil ile evlenmiş, XV. Louis'ye sezdirmeden yaklaşmış ve amacına erişmesi için her türlü kurnazlığa başvur-

ması gerekmiştir. Çapkınlık mesleğine bir şapkacı olarak başlayan Du Barry, yaşlı kralı teshir etmeden önce, bir kontun meşru karısı olmak zorunda kalmıştır.

Kralların metreslerinin çoğu saraylıydı. Çoğu zaman kralın gözü, kraliçenin fam dö şambrlarına ilişirdi; bu, bir hizmetçi, ya da kral ailesinin bir üyesi de olabilirdi. XIV. Louis'nin çağında Madam'ın sarayı, (Kralın baldızıydı bu), ünlü metreslerin imalâtçısı olmuştur. Bu topluluk, sadece La Vallière ve Madame de Montespan'ı yaratmakla kalmamış, aynı zamanda İngiltere'nin eğlence düşkünü kralı II. Charles'ın **maîtresse-en-titre**'si olan Louise Renée de Keroualle'yi de yetiştirmiştir. Kendisi Portsmouth Düşesi ünvanını kazanmış ve zamanındaki İngiltere - Fransa anlaşması müzakerelerinde önemli rol oynamıştır.

Kelimenin tam anlamıyla "hüküm süren" bu büyük metreslerden çok daha arka plânda, üçüncü sınıf kadınlar geliyordu. Bunlar, kralın gönlü dilediği zaman lütûf gösterdiği birtakım hazinelerdi: bir gecelik ya da, olsa olsa birkaç haftalık temasları oluyordu. Bunlar da "metres" diye tanınıyordu, tarih kitaplarında da adları bazen böyle geçerse de, görevleri herhangi bir fahişeden ayrı değildir. Bunlar, gizli arka kapılardan kralın yatak odasına alınır, karısı veya, daha da önemlisi, **maîtresse-en-titre**'si tarafından bilinmeden, kralın kendini eğlediği, özel bir odaya kabul edilirdi. Nâib, Orleans'lı Philips, Kraliyet Sarayındaki günlük işlerinden sonra dinlenmek üzere işret âlemleri düzenlerdi; bu âlemlere katılan kadın kahramanlar bunlardandı, XV. Louis'nin geyik parkında düzenlediği gece partilerinin dişi geyikleri böyleydi. Hernekadar aralarında ünlü adlar taşıyan kadınlar var idiyse de, bunlar saray toplumunun (sonradan ifade olunacağı gibi) **demi-monde**'unu teşkil ediyordu.

Kılık değiştirme ve CASTRATİ (hadımlar)

Zamanla, bu kadınlar, sahneden, dansözler, şantözler ve aktristler arasında seçilmeğe başladı. Bir saray tiyatrosunda çalıştıkları süre, bu hanımlar tabiî saray dünyasma aitti, bu dünya hizmetçiler salonundan ibaret bile olsa. Ama, özel tiyatrolardan olan meslek arkadaşları, çoğu zaman saray toplumunun gece eğlencelerine katılır ve hoş karşılanırlardı. Bunlar, saraylı beyleri büyülüyorlardı prenslerin kendilerini büyüleyemeseler bile, hiç olmazsa yüksek rütbeli saraylıları baştan çıkarabiliyorlar-

dı; bu, onların herhangi, özel bir fiziksel güzelliği veya dikkate değer zekâsı olması yüzünden değil, her zaman karşılaşılmayan cinsten oldukları içindi.

Sahnede kadın sanatçı yeniydi. İki bin yıldır, sahne bir erkek mesleği olmuştu. Eski çağlarda, kadın hiç bir zaman sahneye çıkmış değildi. Ancak bazı âdi pandomimler de boy göstermişti; bu pandomimler, sembal, flüt ve tamburin'den çıkan şehevî bir müziğ n eşliğinde, yavaş yavaş soyunan kadınların bir çeşit striptiziydi; bu, Amerikan striptizine benzerse de, Yunanistan'da ve Roma'da bu soyunma işi, bugünkünden çok daha ileri götürülmüştür. Kadın dansözler, akrobatlar ve flüt çalgıcıları özel eğlence partilerinde nasıl iyi karşılanmıyorsa, bu pandomimlere katılan kadınlar da pek hoş karşılanmıyordu. Bir çeşit gizli, kılık değiştirmiş bir fuhuştu bu. Bazı "yıldızların" nasıl büyük servetler yaptığının nedenini de açıklar bu. Roma Cumhuriyetinde Sulla zamanında bile, Diyonisia adında bir dansöz, iki yüz bin sesters yıllık gelir elde etmişti, bu bugünkü parayla 20.000 dolar civarındadır. Trajedide ve edebî güldürüdeki bütün kadın rolleri, çoğu delikanlı olan, erkekler tarafından oynanırdı.

Bu bakımdan, tâ baştan beri tiyatro, cinsel bakımdan daima bir kılık değiştirme işi olmuştu. Rönesans klâsik tiyatroyu canlandırıp da, kendisi de yeni sanat biçimleri geliştirmeğe başlayınca, ilkin, Greko-Romen geleneğine sadık kalmıştı. Shakespeare'in oyunlarında bütün kadın rolleri, hâlâ delikanlılar tarafından oynanıyordu. Onyedinci yüzyılın başlarında kral saraylarında gözde olan operalarda da (moda İtalya'dan geçmişti) erkekler kadın rolü oynuyorlar, kadın sesini taklid ederek **falsetto**'lar çalıyorlardı. Müzikçiler bu yolu tatmin edici bulmadılar. Bu yüzden, yeni bir çözüm yoluna başvuruldu: İtalya bütün Avrupa'ya **castrati** (hadım) ihracı yapıyordu, bundan önce bile kilise korolarındaki soprano sesler **castrati** tarafından söyleniyordu, bunlardan biri Hiyeronimus Rossinus 1562 de Vatikan'da Papalık korosuna katılmıştır.

Bazı **castrati**'lerin son derece başarılı bir meslek hayatı olmuştur. XIV. Louis'nin sarayında bir zamanlar hadım olan Abbé Malagni, Toskan dükünün elçisi olmuştur. Asıl adı Carlo Broschi olan Napolili Farinelli, daha da yükselmiştir. İyi bir aileden geliyordu, bununla birlikte, çocukken güzel sesi bozulmasın diye hadım edilmişti. Sahneye ilk olarak onyedi yaşında, 1722 tarihinde Roma'da çıktı. İmparator VI. Charles onu Viyana'ya ça-

ğırdı; sonradan Londra sahnesinde de büyük zafer kazanmıştır. Bununla birlikte meslek hayatının en parlak safhası İspanya'da geçmiş, **bel canto**'su **V. Philips**'in üzüntüsünü avutmuştur. V. Philip'in halefi VI. Ferdinand'ın saltanatı sırasında da aym şekilde el üstünde tutulmuş, siyaset alanında etkili kimselerden olmuştur. Bu yüzden, II. Charles'ın tahta çıkmasından sonra, İspanya'dan kovulmak zorunda kalmıştır. Düşmanları onu alaya almak için ad takmışlardır, ama kendisi, Bologna'da muhteşem bir saray kurmuş, yetmiş yedi yaşında gözlerini hayata kapayıncaya kadar bir bey gibi hayat sürmüştür.

Yaradılış ve **Mevsimler** adlı eserlerin bestecisi, çocukken hadım edilmekten zor kurtulmuştur. Viyana'daki St. Stephen Katedralinin korosunda çalışıyordu. Korobaşı, çocuğun güzel sesinin kaybolmasından korkarak, belki de Haydn'ı parlak bir meslek hayatına atmak kaygısıyla, onu hadım ettirmeği, daha doğrusu o sıralarda dendiği gibi "sopranolaştırmayı" düşünmüştür. Bununla birlikte, ilkin Haydn'ın babasına danışmayı uygun bulmuştur. Yaşlı baba, Viyana'ya koşmuş, ameliyatın yapılmış olabileceğini düşünerek, çocuğuna: "Sepperl, bir yerin acıyor mu, yürüyebiliyor musun?" diye sormuştur. İyi ki Sepperl'e daha dokunan olmamıştı. Babasının güçlü karşı çıkması sayesinde sesi boğulup çatlıyarak büyümüş ve normal bir cinsî hayat sürebilmiştir. Bununla birlikte, hayatı pek mutlu geçmemiştir.

Castrati, yani hadımlar, saraylarda, gözde olmakta devam etmiş, müzikçiler el üstünde tutmuş, bu ondokuzuncu yüzyılın başlarına kadar böyle sürmüştür. Napolyon'un Arien adlı bir İtalyan **Castrato**'su vardı; kendisine Moskova'yı yaktıktan sonra şarkı söylemesini istemişti. Rossini, 1825 de büyük başarıyla Londra'da sahneye çıkan **castrato** Velutiye hayrandı. Artık **castrato** sesinin kadınınkinin yerine geçen bir ses değil, bambaşka bir ses olduğu kabul edilmiş bulunuyordu. Bu arada kadınlar, sahnede özellikle de operada kendi hakları olan yeri ele geçirmekle kalmamışlar, üstelik, sahneden erkekleri kovmağa başlamışlardır. "Oğlan çocuğu elbiselerinin giyildiği roller", ya da "pantalonlu roller" gibi kızların delikanlı rollerine çıktığı, kılık değiştirip erkek gibi giyindikleri olmuştur; bunlar, bugün de operada sık sık görülmektedir. Özellikle Alman operası bu gibi rollerle doludur. Mozart'ın **Figaro**'sundaki Cherubino, Beethowen'in **Fidello**'sundaki Leonara, Richard Strauss'un eserleri arasında **Der Rosenkavalier**'deki Octavian, **Ariadne auf Naxos**'un giri-

şindeki besteci, **Arabella**'daki kadın kahramanın kızkardeşleri, cinsiyet kılığı değiştirmenin bazı örnekleridir. En ince zevkli ve büyük tecrübe sahibi yazarlar bile, hâlâ tiyatroya gidip, kadınların, göğüslerini düzleyen ve arka taraflarını daha bir belirten erkek elbiseleri giymelerinden zevk duyduklarına inanmaktadırlar.

Kadın sahneyi ele geçiriyor

Kızların oğlan kıyafetine girmeleri, çapkınlık çağından kalmadır; bundan, cinsî bakımdan kılık değiştirmeden sapıkça bir zevk duyuyorlardı. Kadınların, oğlan elbiseleriyle sahnede kendi kişiliklerini belirtmesi için, daha epey zaman geçecekti. Kadının sahneyi ele geçirmesi kolay olmamıştır. Saldırı hem en aşağı, hem de en yüksek toplum sınıfından yapılmıştır. Çarşıda ortaoyunu oynayan gezici oyuncular topluluğunun yöneticisinin, kızlarının olsun, karısının olsun oyuna katılmaları gerekiyordu; yoksa, topluluk para kazanamazdı. "Yüksek seviyedeki devrim", kadınların ilk olarak saray sahnesinde oynaması pek güç olmuştur. Dans salonunda başlanmıştır bu işe. Hanımlar sarayda dans edebilirlerdi. Böyle olduğuna göre, teknik birtakım âletlerle donatılmış bir sahnede, ya da yüksek bir pistte bale oynıyarak marifetlerini göstermeleri uygunsuz olmazdı. Birtakım çağdaş âtıflar ile, eski çağların tanrılarını ve kahramanlarını temsil eden allegorik baleler, saray çevrelerinde büyük rağbet gördü.

Kralların kendileri de bu gösterilere katılıyorlardı. Bir bakıma tebalarına karşı kendileri de bu rolleri oynadıklarından, mesleklerinden sayılırdı. XIV. Louis, **Le Roi Soleil** (Güneş Kral) adını, çocukken, onbeş yaşında, bir gece balesinde oynadığı rol sayesinde almıştır. sahneye çıkan ilk balerin kral değildir, çünkü babası, çatık kaşlı XIII. Louis, kendisinden önce, tercihan komik rollerde oynamak şartıyla sahneye çıkmış, balelerde oynamıştır. XIII. Louis'nin babası, IV. Henri de, büyük bir tutkuyla baleye düşkündü, kendisi her ne kadar dans etmek istemiyor idiyse de, sahnenin kenarında durur, balerinleri daha yakından seyretmek isterdi.

Balelerle ilgili ilk aşk hikâyeleri IV. Henri'ye atfolunur. Prova yapılmaktayken, bir gün, durup dururken içeri giren IV. Henri, bir de bakar ki, Amazonlardan biri, Mademoiselle de Montmo-

rency, mızrağını, kendinin bulunduğu yere doğru çevirmiş; durum naziktir. Kralın atalarından biri, -II. Henri'nin-, bir turnavada atılan bir mızrak ile can verdiği hatıra gelir. Ama bu kez her şey yolunda gider, dilber Montmorency'nin mızrağı demirden olmadığı gibi kalbi de sert değildir. Montmorency, saray bankerinin kızı Mademoiselle Paulette adında bir sosyete balerini ortaya çıkıncaya kadar, kralın metresi olmuştur. Mademoiselle Paulette, çapkın kralın son metresiydi. Meczup Ravaillac'ın bıçağını yiyip ölmeden kendisine uğramak üzere yola çıkmış bulunuyordu.

Fransız sarayındaki görgü kuralları, samimî çevrelerde bile, uygun bir mesafenin muhafaza edilmesi üstünde duruyordu; kraliçe veya prensesler dans ettiklerinde, balede herhangi bir erkek dansör bulunamazdı. Kral dans ettiği zaman da, hiç bir kadın sahnede görünmezdi. **Ballets mixtes** (Karışık baleler) ancak pek istisnaî durumlarda olurdu. Bu durumda, beyler -ama sadece en yüksek aristokrasiye ait olanlar- prensesle birlikte dans edebilirlerdi. Bu görgü kuralı, saray balesinde "kılık değiştirmeyi" âdet yapmıştır. Ya sadece erkek, ya da sadece kadın bulunacaktı sahnede; aralarından bazıları, karşı cinsin kılığına bürünmüş oluyordu. Ama sahnede kılık değiştirme insanı cinsî bakımdan daha kışkırtıyordu. Hareketler ne denli edepli olursa olsun, tiyatro, özellikle de bale, ihtiyarın, gencin, tepkisiz kalamıyacağı bir aşk havası yaratıyordu. Hattâ herhangi bir rol oynamağa bile hacet yoktu. IV. Henri, zengin kavalyelere sahnedeki kadınlara nasıl yaklaşılacağını gösteriyordu. Çok geçmeden özel tiyatroların ve saray tiyatrolarının sahneleri arkasında, özellikle profesyonel aktrisler içeri girmelerine müsaade edildiğinde, ahlâk sınırlamaları kalktı. Çapkınlar, dansözlerin, şarkıcıların, aktrislerin soyunma odalarına girebiliyorlar, ya da onları aralarda, kişinin konuşabileceği, ya da görülmeden istediğini yapabileceği şekilde ayarlanmış olan kendi localarına çağırabiliyorlardı. Yazarlar, tiyatro localarının yaptığı toplumsal görev üzerinde yeterince durmuşlardır. Bunların şehevîlikleri daha da büyüktü. Paris tiyatrolarında onsekizinci yüzyılda, perdeyle kapalı, içinde rahat divanlar olan localar bulunuyordu.

Filles de l'Opera (Opera Kızları), koro kızları, ve **corps de ballet** (bale topluluğu) üyelerinden sadece dans etmeleri ve şarkı söylemeleri beklenmiyor, aynı zamanda loca kiralayan tiyatronun **habitués**'lerine (müdavimlerine) güzelliklerini sunmaları

da isteniyordu. Balerinlerin gözleri tabiî çok yükseklerdeydi. XIV. Louis'nin saltanatı sırasında, başta gelen üç balerinden ikisi, kazanmış olduğu ünü çapkın maceralarına borçludur. Bu üçünden en usta sanatçı Marie Sale yalnız erkeklerle ilgilenmiyordu: kendisi aynı zamanda bir seviciydi de. Rakibi, eski asil bir İspanyol ailesinden Brüksel'de doğmuş olan Camargo (amcası Engizisyon Başyargıcıydı), daha çok küçükken Comte de Melun adında biri tarafından baştan çıkarılmıştı. Daha sonraki âşıklarının ilginç listesinde Duc de Richelieu ile Comte de Clermont da vardır.

Üçüncüsünün, Barbarina'nın, aşk hayatı daha da maceralıydı. Esas adı Barbara Campanini'ydi. Çok küçük yaşta vatanı, İtalya'dan ayrılmış, birtakım acayip danslarla Paris'te tanınmıştı; bununla birlikte, bu dansları sayesinde, ehil kimseler tarafından gerçek güzelliği anlaşılmış bulunuyordu. Fransız asilzadeleri, İngiliz lordları, onun uğruna düellolara girişmişlerdi. Büyük Frederik, onu Berlin'deki operası için tutmuştu; bir aşk macerası yüzünden Venedik'te kalıp Berlin'e dönmek istemeyince, Frederik, Venedik Senatosuna resmen başvurmuş ve suçlunun iadesini istemiştir. İnanılmayacak gibi gelirse de, La Barbarina, Berlin'e zorla getirilmiştir.

Ama bu kapris çok geçmeden unutulmuştur. Berlin ve Potsdam Cemiyetinde işgal edeceği yer, ondan önce veya sonra, hiç bir artistin erişmemiş olduğu ve erişemiyeceği bir yer olmuştur. Pek kadın hayranı olmayan kral, ikide bir uğrardı evine; Başbakan Cocelli'nin oğluyla evlendiği zaman, bir türlü avunamamıştır. Kocasıyla birlikte Silezya'ya geçmiştir. Çok geçmeden evlilik bozulmuş, ama Barbarina'nın aşk hayatı da bitmiştir. Camargo gibi o da, hayatının akşamını, dindar biri olarak geçirmiştir. Asil hanımlar için, özellikle sıkı disiplini olan bir manastır kurmuş, kendisi de yöneticisi olmuştur, manastırda kadınlar, uzun, kurşunî tövbekâr elbiseleri giyerlerdi. II. Frederick William, bu hizmetleri karşılığında onu Barschau kontesi yapmış ve kalkanına **virtuti asylum** şiarının yazılmasına müsaade etmiştir.

Bu arada, Paris Operası bütün öncekileri aşan yeni bir yıldıza tanıklık ediyordu. Kendinden öncekilerden üstün olması sanat bakımından değildi; aşk maceralarının kopardığı türlü gürültülerdendi. Bu yıldızın adı, Marie Madeleine Guimard'dı. Eşi görülmemiş bir lüks hayat sürüyordu, ama sanatının ve güzelli-

ğinin ona sağlamış olduğu paranın büyük bir kısmı sanatçıların korunmasında sarfolmuştur. İhtilâl, ihtişamına son vermiş, büyük yoksulluk içinde ölmüştür. Edmond de Goncourt hikâyesini çok heyecanlı olarak kaleme almıştır. Çağdaşlarının çoğu, onu pek iyi anmazlar, çünkü aralarında prens ve düklerin de olduğu âşıklarının bazılarına frengi aşılamıştı. Bu hastalık aşk dünyasının büyük şahsiyetleri arasında çok rastlanan bir şeydi. Palatinate prensesi Liselotte, XIV. Louis'nin sarayı konusunda yazarken prens Frederik Karl von Würtemberg'in de Dechats adlı dansözden aynı hastalığı kapıp öldüğünü söylemektedir.

Bir mareşal, geçici evlilikler öğütlüyor

Yüksek sosyeteye girmiş, o seviyeye kolayca erişmiş ilk kişiler dansözlerdir; ama şarkıcılar, hele aktrisler de hemen onların peşinden yetişmiştir. Nâib Duc d'Orleans'ın yatağına kabul olunan hanımlar arasında (aile adı bilinmemektedir) Florence adlı bir aktris vardı. Bu birleşmeden doğan oğlan çocuğu, piskopos olmuş ve dük ünvanını almıştır. Fakat bununla da yetinmemiştir, bir **Pair de France** (Meclis Üyesi) olmak istemiştir. Buna erişememiştir ama, çünkü Duc de Saint Simon'un kötü niyetle belirttiği gibi, bir Fransız meclis üyesinin ne olduğunu bilmek gerekir, Nâibse onu meşru oğlu olarak tanımamıştı; bununla birlikte onu avutmak için Cambrai Başpiskoposu yaptı. Nâibin samimî çevresinin başka bir aktrisi Quinaut'ı, Duc de Nevers'i kandırmış, onunla gizlice evlenmeği başarmıştır. Hayranları arasında Voltaire'in de bulunduğu aktris Duclos, Comte d'Urès'in metresiydi. Voltaire'in oyunlarında rol alan trajik aktris Du Clairon çapkınlık içinde geçen özel bir hayat sürmüştür. Aşkları arasında Prince de Soubise, Duc de Luxembourg ve Marquis de Bissy de vardı. Rameau ve Gluck'un operalarında baş rollerde şarkı söyleyen şantöz Arnould, Comte de Brancas ile bir aşk macerası yaşamıştı. Kısacası, sahne ile yüksek sosyete çok iyi anlaşmış durumdaydılar.

Bununla birlikte, sahnede oynıyanlar parya sınıfından sayılıyordu. Kilise, onları dinsel törenlerden yoksun tutuyor, kutsal toprakta kendilerine yer ayırmıyordu: şehrin dışındaki günahkârlar mezarlığına gömülüyorlardı. Bu konuda hiç bir istis-

na yapılmıyordu, hattâ sadık ve erdemli olan Saksonya Kontunun metresi Adrienne Le Couvreur de vardı aralarında. Cinsel ilişkiler, hiç bir çağda toplumsal uçurumların arasında köprü kurulmasına bu çapkınlık çağındaki kadar yardım etmemiştir. Yatak odası yoluyla sosyetenin bütün yüksek çevrelerine giren kadınlar, yine de dışta kalıyorlardı. Başardıkları, başarabilecekleri -o da çok az görülürdü ya- en büyük zafer, miras hakkı olmadan evlenebilmeleriydi. Arasıra sosyetenin ileri gelenlerinden biri vicdanının kendisine azap verdiğini duyardı. Kendisi kudretli Elektor Augutus ile Königsmark kontesi Aurora'nın gayrı meşru çocuğu olan Saksonyalı Maurice, bu evlenme meselesi için bir çözüm yolu aramağa çalıştı. Geçici evlilikleri öğütleyen bir kitap yazdı.

Ona göre, evlilikler sadece birkaç yıl süreyle yapılmalıydı. Eşler kabul ederlerse, sözleşme uzatılabilirdi, ama hayat boyunca evlilik insanın kendisine ihanet etmesi demekti; tabiî olmayan bir zorlama oluyordu. Bu görüş, çağ için çok cüretliydi. Tepkisi **bon mots**'lara (esprilere) sebebiyet verdi. Fakat, her ne kadar XV. Louis'nin hizmetinde çalışmış olan yazarı "Maréchal de Saxe" Avrupanın en ileri gelenlerinden biri idiyse de, sarayda ciddiye alınmamıştır. Babasının, kendisini meşru olarak tanımasına rağmen, durumuna pek alışmadığını göstermek istemiştir belki de.

Sodomit'ler mezhebi

Çapkınlık çağı boyunca ve çapkınların kendi dünyaları içinde meydana getirilen cinsiyet alanındaki reform başka bir yöndeydi. Savunucularının sonradan sahibi olduklarını iddia ettiği bir şeydi: "Tabiata dönüş" hareketiydi. Jean Jacques Rousseau, bu söze toplumsal ve devrimsel anlamını vermeden çok önce, yüksek sosyete, bunu zorla iktisap etmiş ve ona göre yaşamağa başlamıştı. İddia olunduğuna göre, cinsel içgüdü tabiî bir şeydi; utanılacak bir yanı yoktu. Kadınlar aşk için yaratılmışlardı, ama sadece erkeklerin zevki için değil; kendilerinin de faal olarak sevmeğe hakları vardı: âşıklarını seçmeğe ve başka biri hoşlarına gidecek olursa, onunla değiştirmeğe hakları vardı. Eski dünyada ve Rönesansda olduğu gibi, aşk hayatında, zayıf cinsin erkeğe boyun eğmesi gerekmiyordu.

Erkekle kadın arasında herhangi bir seviye farkı düşünüle-

cek olursa -her ikisinin de aynı toplumsal sınıfa ait olduğu farzedilirse- bu durumda, ancak olsa olsa kadın daha yüksek olabilirdi. Kişisel yaşayışta olsun, kamu hayatında olsun, kadın, merkez bir yer işgal ediyordu. Her şey onun çevresinde dönüyordu. Akıllı bir erkeğin de kadınların hayatını mümkün olduğu kadar zevkli geçirtmek için elinden geleni yapması gerekti. Ama bu yeni kadına tapınma usulü, temel bakımından, Ortaçağdaki tapınmadan ayrıydı. Rokoko çağının kavalyesinin, sınasını romantik, hattâ mümkün olduğu takdirde, tabiatüstü bir kulluğa bürümek zorunda olduğunu düşünen **minnesinger** şövalyesiyle ortak hiç bir yanı yoktu. Şimdi halk, çok daha tabiî davranıyordu. Sevişme öncesi birtakım hazırlıklara girişmek için zaman harcamıyorlar, ve aşk maceralarını bir tutku dramı haline getirmeyi düşünmüyorlardı.

Başka her çağda olduğu gibi, bu çağda da tabiî faciayla sonuçlanan şeref ve namus meseleleri yok değildi. Fakat artık insanlar bir kadın uğruna başka erkekleri öldürmeyi veya kendi hayatlarını tehlikeye atmayı kahramanca bulmuyorlardı. Kadınlar uğruna yapılan düellolar ondokuzuncu yüzyıldakinden daha azdı; bu çeşit şövalyelik, ancak romantik hareketle yeniden moda olmuş, modern kapitalizmin gelişmesi kadını da ihtiva eden mülkiyet duygusunu yeniden uyandırdığında, yer almıştır. Aşk ve mülkiyet birbirleriyle uyuşamayan şeylerdir. Bir kadın kendini maddî menfaat yüzünden bir erkeğe verecek olsa bile, onun malı olmuyordu. Kendisinin de vereceği bir şey oluyordu. Karşılıklı bir zevk alış-verişiydi bu; bu durumda kendini satmış olmuyordu: kendini erkeğe gönlünün dilediği gibi ona davransın diye veriyordu.

Erkekler arasında aşk, tamamiyle yasaktı. XIV. Louis'nin saltanatı sırasında Versailles Sarayında son olarak büyük bir homoseksüellik skandalı meydana çıkmıştı. En yüksek asaletin bazı üyeleri, bu arada Conti prensi, Duc de Gramont ile Marquis de Béman da vardı. Üyelerinin, kadınlarla hiç bir ilişki kurmaması için yemin etmek zorunda olduğu, bir kulüp kurulmuştu. Paltolarının içinde, ayağının altına bir kadın almış ezen bir erkeği gösteren, altın bir haç vardı. Saray tiyatrosunun ve operasının müdürü Floransalı Jean Baptiste de Lully bu işe karışmıştı. Kendisine "Sodom Kralı" denmiştî, bu mezhebin izleyicilerine de Sodomitler deniyordu. XIV. Louis enerjik olarak işe karıştı ve

çok uzun sürecek olan bir yasakla bu topluluğu olsun, ve daha birtakım homoseksüel toplulukları olsun ortadan kaldırdı.

Tabiî bu, homoseksüelliği dünyadan yok etmiş değildi. Kadınların hüküm sürdüğü bu çağda, başka çağlardaki gibi, yaradılıştan olan birçok homoseksüel vardı, ama bu türlü eğilimleri olan erkekler, dostlarıyla gizlice ilişkiler kurmak zorundaydı. Gönülleri oraya doğru yönelmiş krallar bile (örneğin, dendiğine göre, Büyük Frederick bile) gizli davranmak zorundaydı. Homoseksüelliğe, gayrî tabiî olarak bakıyorlar, "kibar çapkınlığa" yakışmayan bir şey gibi görüyorlardı. Sebebi fizyolojik bile olsa, çağ bu gibi sapıklıklara karşı anlayış göstermiyordu. Yalnız görgü kurallarının birçok bakımdan Avrupaya nazaran bambaşka olduğu İngiltere'de, onsekizinci yüzyılda moda olmuştu.

Toplumsal hayattaki kadının hâkim durumu, yazarların ve ressamların kadını tanrılaştırması, erkeklerin epey yumuşak ve kadınsı davranmış olduklarını gösteriyor gibi. Bununla birlikte gerçek durum böyle değildi. Rokoko kavalyesi, ne kılıbıktı, ne de fiziksel bakımdan kadınsıydı. Rönesansta olduğu gibi erkeklik, artık bir erkeğin değerini göstermiyordu; kadınları tatmin etmek için bir erkeğin aygır olması gerekmiyordu. Bununla birlikte, erkek, bu bakımdan da, eşini tatmin etmeğe çalışıyordu. Kayıtların gösterdiğine göre, çapkınlık çağının erkekleri, bu bakımdan hiç bir şekilde eski zamana göre daha aşağı bir durumda değildir.

XV. Louis'nin Maria Leszcynska ile olan düğününün zifaf gecesi, Başbakan Duc de Bourbon, gelenek üzerine genç kraliçenin babası Polonya Kralı Stanislas Leszcynsky'ye durumu bildirmişti. Her şey yolunda gitmişti. (Kral) diyor yazı "Kraliçeyle birlikte yatağa gittiler ve gece boyunca yedi kere seviştiler. Kralın kendi, beylerden birini bunu bana söylemesi için gönderdi. Sonra kendisi de aynı şeyi doğruladı." Maria Leszcynska, kocasına on çocuk doğurdu. Louis'nin gayrı meşru çocuklarının sayısı da çoktu; Louis'nin, aşırı yaşadığı aşk hayatı yüzünden kendisini, fiziksel bakımdan olsun zihinsel bakımdan olsun, fazla yorduğunu ve mahvettiğini ileri sürmüşlerdir. Bununla birlikte, kral hayattan zevk alarak, altmış dört yaşına kadar yaşamıştır.

Perukalar ve çemberli etekler

XV. Louis zamanında, cinsiyet hayatı birçok bakımdan geçmişlerinin çağlarına nazaran daha tabiîydi. Bunun ispatı, en güzel ifadesini Bouché'nin resimlerinde bulan, artık moda olmuş olan kır şiirleri veya resimlerindeki yapma naturalizmde değildi. Kır sevgisi Rokoko çağının bir buluşu değildi. Son derece ahlâksal görülen, İtalya'nın onaltıncı yüzyılına dayanmaktadır. Cezvitler bunun üstünde durmuş, işlemiş ve İspanyol Engizisyonunun haşin sansür memurları, parlak mısralarla erkek ve kız çobanların birbirlerine güzel şeyler söylemesini uygunsuz bulmamışlardır. Fransız rokokosu onu sadece resimle ifade etmiş, kır sahnelerindeki şehevî havayı daha bir belirtmiştir. Bunların sadece sembolik olması değildi amaç. Ev dışında randevular, kırda veya bir ağaç altında tabiat maceraları artık moda olmuştu; yüksek sınıf beyler ve hanımlar dahi, yatak odalarının, zamparalık localarının dışında, bu gibi sevgilere kendilerini bırakıyorlardı.

Ama ev dışında aşk, hele çalılıklı bir parkta, XIV. Louis çağının muhteşem elbiseleriyle olamazdı. Büyük giyim reformunun başlangıcı XV. Louis'nin tahta çıkmasından daha önce olmuştu. Modadaki büyük değişiklik türlü yönlerde serbest bırakma eğilimleri gösteren Rejans devrinde olmuştur. Oldukça dakik olarak tarihi söylenebilir: 1718 sıralarında İspanyolların getirmiş olduğu ve XIV. Louis'nin modasını sürdürdüğü dik elbiselere ve davranışlara hanımlar karşı çıkmışlardı.

Madame de Maintenon'un etkisi altında, XIV. Louis, ihtiyarlığında disiplinci olmuştu. Ölümü halkın içini ferahlattı. İç işlerinde olsun, dış işlerinde olsun genel bir gevşeme oldu. Ağır, karmaşık kadın elbiseleri, daha hafif kumaşlardan yapılmış elbiselere yer verdi. Biçimlerini saran, vücutlarını kalıp gibi gösteren pamuk veya ince muslinden yapılmış elbiseler giyiyorlardı. Dekolteler aşırıydı. Bazan göğüsler de açığa çıkarılabiliyordu. Evdeyken bol bir **negligé** (gecelik) giyiliyordu. Etekler daha dar olup, bel daha az sıktırma oluyordu. Erkek modası da kendini yeni eğilime uydurmuştu. 1716 da yapılmış olan Watteau'nun **Indifférent**'ı pek dar biçilmiş, ipek ve kırmalı keten elbiseler içinde görünmektedir. Birkaç yıl sonra, iyi giyinen saraylı bir bey, kordelâ ve dantelsiz, hafif bir ceketle dolaşabiliyordu. Boyunlar gittikçe açıldı. Sadece bir eşarp yetmeğe başladı.

Göze daha da çarpan bir şey, saç kesimiydi. Uzun, tombul perukalar ortadan kalkmıştı; beyler şimdi sadece kısa ve ince bir örgüyle biten düz bir peruka takıyorlardı; bazı cüretli kimselerin hiç peruka takmadığı da oluyordu. Sadece saçlarını pudralamakla yetiniyorlardı. Kadınlar da saçlarını kestirmiş, kıvırtmıştı; bu, Roma İmparatorluğu zamanından beri görülmemiş bir şeydi.

Bu gibi davranışların çoğu gerçekte sadece bir moda kaprisiydi. Modaysa geçiciydi. Onsekizinci yüzyılın ortalarında burjuvazi, sarayın bol elbiselerini taklid etmeye başlayınca, Versaille'lı asîl hanımlar mizanpli yaptırmağa başladılar. Marie Antoinette'in zamanında saç tuvaleti kuleleri andırıyordu. Geniş, şişkin etekler de, içerden balena ve kamış çerçevelerle destekliydi. Şimdi bütün Avrupada kibarların elbisesi olan Fransız Krinolin eteği, **Vertugadin** veya **Vertugade,** reform karşıtı hareket sırasındaki eski İspanyol modasından gelmeydi. Bu kelime, aslında bir himaye, ya da hiç olmazsa bir erdem sembolünü ifade etmekte olan, bir çeşit, alabildiğine genişletilmiş Venüs kemeri olduğunu gösteriyor. Bununla birlikte, artık aşılmaz bir kale halinde değildi. Erkeklerin kolayca öğrendiği birkaç mahirâne eğip bükmeyle kaldırılabiliyordu. Altında bir erkek saklı olan Krinolin etek, karikatüristlerin en çok işlediği konulardan biri olmuştur.

Aşk oyunu, tabiatla oynanan bir saklambaç oyunudur; fakat arama pek uzun sürmemelidir; yoksa eş yorulur, sabırsızlaşır, ve daha kolay elde edebileceği eşler aramağa başlar. Bütün çağlarda olduğu gibi, bu çağda da gerçek **ars amandi** (aşk sanatı) aramayla bulma, geri çevirmeyle peki demek arasındaki dengeyi korumaktı; onsekizinci yüzyılın aşk edebiyatı da aşk hayatının heyecan ve zevklerinin tasvirinden hiç bıkmıyordu. Her nekadar çağın eğilimi öğreticiliğe yönelmiş idiyse de, yazarlar aşk konusunu şiir havasına bürüyorlardı. Cinsiyet üstüne kuru yazılar ilgi çekmiyordu: gözde olan en ince ruhsal heyecanların ve fiziksel davranışların eşit bir gerçekçilikle gösterildiği bir aşk ve macera romanı biçimiydi. Yaşamış olmalarını bu niteliğe borçlu olan Claude Crébillon ve Restif de La Bretonne gibi bazı yazarlar pek moda olmuşlar, Rokoko edebiyatı da böylece aşkî olarak tanınmıştır. Bununla birlikte, yaşamasını sağlayan psikolojik incelemesinin inceliğidir. İhtilâlden az önce yayımlanan Choderlos de Laclos'un **Liaisons dangereuses** (Tehlikeli Alâkalar)

adlı kitabındaki kadının aşk tepkileri, başka hiç bir kitapta bu denli inceden inceye gözlemlenip, tasvir edilmemiştir.

Cazanova muamması

Pek kesin bir amacı olan, fakat oyuncunun zevkini, karşısına engeller koyarak arttıran cilveleşme ve saklambaç oyunu, çapkınlık çağındaki aşk hayatının sadece bir cephesiydi. Öteki cephesiyse beklenmedik bir saldırıydı. Beklenmedik şeyler her iki eş tarafından dikkatle düzenleniyordu, çünkü tabiat insana aşkta da hesaba katılması gereken bir beyin vermiş bulunuyordu. Çapkınlık çağındaki cinsî hayat, sadece heyecanlardan türüyor gibi göründüğü zamanlarda bile entelektüel bir unsur ihtiva ediyordu. Zevk alınabilmesi için bir maceranın dikkatle düzenlenmesi gerekti, talim erkekler kadınlara saldırabilirdi, ama saldırma genellikle erkeğin muhayyilesinde olurdu. **Liaison dangereuses**'de kadının biri kendisine dayanılamıyan bir Don Juan gibi uzun süre kasılıp duran âşığına şöyle yazıyor: "Ey âhu vâh eden âşık, inanıyor musun ki eline geçirdiğin her kadın, sanki kendi istemeden vermiştir kendini sana?" - birçok sosyete kadınları da bu görüşe katılıyordu. Maceralarda aranan zevk bazan çok acayip biçimler alıyordu. Jean-Jacques Rousseau'nun kadın hâmisi Madame d'Epinay'in kızkardeşlerinden biri hayran kaldığı bir şarkıcıya ilk randevusunu yatağında vermişti.

Onsekizinci yüzyılın aşk hayatı, şüphesiz ki başka çağlardakine nazaran çok daha serbesttir. İnsan niye aşktan zevk aldığını, niye bir veya birçok âşığı olduğunu saklıyacaktı? Kalabalık saraylarda -Versailles'da on bin erkek ve kadın bulunuyordu- herkes, onun-bunun hakkında olan biten şeyleri biliyor, üstelik başka şeyler de uyduruyorlardı. Bu durumda insan, ne diye erdemli melek rolü oynıyacaktı? Erkekler de görünürde maceralarını gizli tutmuyorlardı. Çapkınlık maceraları hakkındaki hikâyeler anlatılarak zaman geçiriliyordu. Bununla birlikte, çapkınlık çağındaki aşk hayatı konusunda bugün bildiklerimizin çoğu, yazarları öldükten sonra basılan hâtıralar ve mektuplar veya gizli polis ve diplomatik kayıtlardan elde edilmiştir. Hâtıraların en ünlü iki tanesi XIV. Louis ile Rejans devrinin son yıllarını içine alan Saint Simon'un yirmi bir ciltlik hâtırasıyla XV. Louis ve XVI. Louis devrindeki bütün Avrupayı kapsayan hemen hemen aynı uzunlukta Cazanova'nın kendi hayat hikâyesi

- ondokuzuncu yüzyılın başlarına kadar yayınlanmamıştı, derken ikisi birden, hemen hemen aynı zamanda, 1820 ile 1830 tarihleri arasında çıktı. Bu hâtıraların ikisi de gençlik yıllarını hatırlayarak yeniden yaşamak isteyen yaşlı adamların eserleridir. Saint Simon'un hâtıratı (âdi burjuvazinin hâkim olduğu) XIV. Louis devrinin, dâhi gibi görünen bir gericisinin küstahlığını yansıtır. Oysa Cazanova'nın hâtıraları da bütün hayatı boyunca bir türlü tatmin olmamış ve en sonunda güzel kadınlarla geçirdiği birkaç değerli ânın hâtırasından başka bir şeyi kalmamış, üzgün bir adamın kalbini anlatır.

Casanova'nın, Don Juan'dan ayırt edilemiyecek bir duruma nasıl geldiği bir sırdır, bununla birlikte, kendisi ondan daha kibar ve hoş bir çapkındı. Meziyetleri sadece edebîdir; iyi bir yazardı, fakat dostları bir türlü inanmıyordu buna. O sıralarda dünyadaki en korkunç hapishane olan Venedik **piompi**'sinden kaçışını anlatması bir yana, yazılarının hiç biri zamanında dikkati çekmemişti. Çok iyi bir gözlemci olup, olağanüstü bir hâfızaya sahipti. Zamanının önemli şahsiyetleri hakkında ihtiyarlığında yazdığı hemen hemen her şey, başka kaynaklar tarafından doğrulanmaktadır. Ama ne de olsa, dünya sahnesinde ilerlemesi sadece yürüyerek olmuştur. Kişisel maceraları, şarlatanca doktorlukları, borsa oyunları oynatması, düzenlediği sahte piyangolar, alçakça yaptığı hırsızlıklar ve kendisini bir ülkeden bir ülkeye kovalıyan yetkililerle çatışmaları bugün gazete'erde okunabilecek havadislerden farksızdır; zamanında da böyle karşılanıyordu.

Aşk maceraları da önemsizdir. Çoğu sahneyle ilgilidir. Arasıra bir kıza tecavüz eder, ve bundan kızılderililerin bir kafatası ele geçirmesi gibi gurur duyar. Para sıkıntısı çektiği zaman saraylı hanımlara yaklaşır, ama jigolo olarak bile ikinci derecededir. Kendinden emin, yakışıklı, kadınlarda başarı elde eden, ama fethedilmeleri özel bir ustalık isteyen asîl hanımlarda pek başarı kazanamamış bir kimseydi. Belki de en cesur fethi, bir tümgeneralin kendini beğenmiş hanımıdır; bu, Polonya Belediye Reisinin karısıydı. Aşk macerasından yorgun düşmüş bir halde, Bohemyalı bir asilin şatosunda kütüphaneci olarak barınmıştır. Gününün, erkek ve kadın küçük maceracıları gibi yaşlandığında tövbekâr olmuş, kendini dindarlık havasına bürümüştür. (Önceden düşünmüş olabileceği) son sözleri şöyleydi: "Bir filozof olarak yaşadım ve Hıristiyan olarak ölüyorum."

12

TABİATA DÖNÜŞ

Çapkın dünya, beylerin ve hanımların dünyasıydı; ama bu hayatı yaşayabilen ve bu hayattan zevk alabilen ancak küçük çaptaki bir yüksek sınıf topluluğuydu. Halkın çoğunluğu bu denli yoğun ve yaygın bir aşk hayatı yaşayamıyordu. Çokkarılılık pahalıya mal oluyordu, halk da genel bir cinsel serbestliğe kendini atmağa hazır değildi. Böylece mal-mülk sahibi olan sınıfların cinsî gevşekliği, kendilerinden daha yoksul olan kişilerin gıpta etmesine değilse bile, garez bağlamasına sebep oluyordu.

Garez olan kimseler, iffet taslayan kimselerden değildi. Mevcut hukukî ve toplumsal düzene karşı bir mücadele olan Aydınlar çağını doğuran filozoflar ve yazarlar, inançlarının prensiplerine göre yaşayan azizler değildi. Bu alanda yönetici sınıfla çok yakından bağlı olup, maddî bakımdan da alabildiğine onların buyruğundaydı. Zengin kişilerin sofralarından dökülen ekmek kırıntılarını toplayarak, prenslerin ve asilzadelerin cömertliği sayesinde yaşarlardı. Çoğu, az bir gelirle geçinmek zorundaydı, fakat bazıları büyük ücretler alıyor, büyük beyler gibi yaşayabiliyor, pahalı metresler tutabiliyorlardı. Yaşlı asîl hanımlar özellikle cömert patronlardı, bu cömertliklerine sebep olan, daima sadece plâtonik bir davranış değildi.

Bu çeşit şartlar, entelektüelleri yıkıcı hareketlere sevketmez; üstelik aydınlar çağının öncü zihinleri, yaradılıştan ihtilâlci değillerdi. Eğitim, ikna ve edebî propagandanın -bir kelimeyle aydınlar çağının- halk skandallarını, barış içinde ortadan kaldırabileceğini ve toplum yapısını yeniden kalıplayacak kadar güçlü olduğunu sanıyorlardı. Bir dereceye kadar bu alanda başarı da göstermişlerdi. Fırtına kopmadan önce, Avrupada çok şey değişmiş bulunuyordu; Fransa'nın kendi de "burjuva" olmuştu. Aydınlar hareketinin izleyicileri arasında, daha devrimin başlarında faal olarak rol alan ve üstadlar tarafından toplum-

sal ve cinsel reformları uygulamağa çalışan, birçok asil genç vardı.

Bununla birlikte, Aydınlar Çağı, herkes için birörnek bir ahlâk düzeni amacını gerçekleştirmek için kuvvet kullanmak zorunda kaldı. Çapkın dünyanın ahlâkı -ya da ahlâksızlığı- bir sınıf ahlâkıydı. Yönetici sınıflar hiç bir zaman kendi ahlâk düzenlerini başka sınıflara kabul ettirmeğe çalışmamışlardır. Yoksa bu, kendi ayrıcalıklarından vazgeçmelerini gerektirirdi; tersine, aşağı sınıfların ahlâk düzenine kendi yaşayışlarının bulaştırılmaması konusunda titizlikle davranıyorlardı. Onsekizinci yüzyıl, her çağda olduğu gibi, kötülük, şehvet düşkünlüğü, evlilik bağında gevşeklik, cinsel aşırılıklar, kıza tecavüz, genç kimselere saldırma ve sapıklık konusunda kanun ve kurallar bakımından zengindi, fakat bunlara yüksek sınıfların boyun eğmesi gerekmiyordu.

Düşmüş kadınlar

Tabiî cinsel hayatta, kesin bir sınıf ayrılığı yoktu, çünkü cinsiyet her türlü engeli aşar. Burjuva ahlâkçıların muhayyilesini ve şevkini ateşliyen, sınırda olan birtakım olaylardı. Arasıra büyük beyler metreslerini aşağı sınıflardan alırlarsa buna karşı gelmiyorlardı; çünkü fazla tehlikeli bir durum çıkardı ortaya, hem ne de olsa o çeşit kadınlar öyle burjuva toplumunun merhametini gerektirmiyecek kadar bozulmuş kimselerdi. Ama daha yakından ilgilenmemiz gereken, bazı sınırda olan vak'alar vardır.

Bu vakaları ele alan **Roman de moeurs,** hemen hemen hep aynı konuyu işler: çapkın, metresinden daha yüksek toplumsal bir sınıftandır; erkek baştan çıkartıcı, kadınsa hafifmeşrepliğinin kendisini yıkacağı bir kurbandır; ya da kadın karşı koyar, böylece hikâye de mutlu bir şekilde sona ererdi. Kadın doğrusu her zaman saf bir melek değildi, ama erkek daima baş suçluydu. İçine cinsiyet şeytanının girmiş olduğu Mefisto unsuruydu. Sorumluluğun bu şekilde tayini yeni değildir. Eskiden elden geldiği kadar bütün suç kadına yüklenirdi. Yüzyıllar boyunca baştan çıkarıcı, Havva olarak tanınmıştı; şimdi baştan çıkarıcı Âdem idi.

Kadınların yönetici sınıfların toplumsal hayatında hâkim bir rol oynadığı bir devirde, burjuva edebiyatının, kadını kurban ola-

rak göstermesi acayiptir. Yine de kadın daima daha zayıf, daha eziyet çeken, acınması gereken, kanundışı tutularak, sürülerek, hattâ öldürülerek günahını ödeyen biri olarak gösterilir. Oysa erkekler işin içinden eli temiz çıkıyor ve yemesi gereken cezadan genellikle kurtuluyordu.

Düşmüş kadın konusu dünya edebiyatının başlıca **motif**'lerinden biridir; evlilikten önce kızlığa önem verilen her yerde görülür bu. Bununla birlikte, o sıralarda toplumsal açıdan ele alınıyordu. Erkek görüşüyle bile, eskisi gibi değildi artık. İspanyol Don Juanı her sınıftan kadını baştan çıkarmıştı, bütün kadınlar onun için birdi. Bir gecelik aşk konusu! Onsekizinci yüzyılın Don Juanları, hiç olmazsa edebiyatta aşağı sınıfların saf kızlarına özellikle el atıyor, bu yüzden de trajedi doğuyordu. Kendileri tarafından baştan çıkartılmış kızlar yine kendi sınıflarına ait bulunuyorsa hikâyenin sonu da başka oluyordu: nazik güzel kız, örtüye bürünüyor, ya da asil hanımlara özel, bir manastıra çekiliyor, öteki kadınlar gibi hayatlarının sonunu sefil bir şekilde bir genelevde veya cengelde mahvolmak üzere sürgün olarak bitirmiyordu.

Kadınlar konusundaki yeni toplumsal roman örneğini yaratan adam, Abbé Prévost d'Exiles adında bir Katolik rahiptir. 1735 de **Histoire du Chevalier des Grieux et de Manon Lescaut** adındaki kitabını bastırdığında frer mezhebine mensup bir papaz ve asker olarak maceralı bir hayat yaşamış bulunuyordu. Vatanından kaçmış, sınıf ayrılıklarının Fransa'dan daha belirli olduğu İngiltere'de yerleşmişti.

Daha sonraki dünya, Manon Lescaut'yu aşk edebiyatının baş yerine koymuştur. Bununla birlikte, çağdaşlar, başka türlü bir ahlâk düzeniyle ilgili romanı tercih ediyorlardı, bu da Samuel Richardson'un **Pamela or Virtue Rewarded** (1740) adlı kitabıydı. Bu bir hizmetçinin hikâyesiydi - çok okumuş ve kuvvetli kalemi olan bir kızdı, çünkü bütün kitap, erdemli kadın kahraman tarafından yazılmış mektuplarla doludur, kendisi kendi cinsinden olanlara benzemeyip, her türlü baştan çıkarmaya karşı durmuştur. Kitabın adının gösterdiği gibi, erdem, mükâfatını görmektedir. Pamela, kendisini bir türlü başka şartlar altında ele geçirem'yen genç bir kontun kanunî karısı olmuştur. Pamela yüzyılın en başarılı romanlarından biriydi. Abbé Prévost onu Fransızcaya tercüme etmiş, kitap İngiltere'de olduğu gibi, Avrupada da büyük başarı elde etmişti. Voltaire onu dram haline koy-

muş, Goldoni iki oyununu onun üstüne kurmuş ve başka onüç yazar daha, Pamela'yı sahneye çıkarmıştı.

Richardson, acele bir roman daha yazdı, bu seferki adı **Pamela In Her Exalted Position** idi; derken bir roman daha izledi bu da **the History of Clarissa Harlowe** idi, baştan çıkarılmaya karşı koyamıyan ve bu yüzden ailesi tarafından reddolunan bir kızın korkunç kaderini işliyordu. Rousseau, Gellert, Lessing ve hattâ Goethe, Clarissa'dan ilham almıştır.

Düşmüş kadın edebî tema'sı üstüne yapılan varyasyonlar, basit tekrarlar amaca erişmeyi sağlıyamıyordu. Edebî nitel'ği ne denli yüksek olursa olsun, bu çeşit romanlar ve dramlar kamu üstünde pek ahlâk etkisi yapmamıştır. Halk bu gibi romanları, kötülük cehenneminde yanmadan birkaç saati hoş geçirmek için okurdu. Çağının cinsel düzenini etkilemek isteyenin, istediğini açıkça söylemesi gerekir; düşündüğü olumlu reformları açıkça belirtmelidir.

Bu konuda fikir ayrılığı çıktı, İngiliz Püritenlerinin Kraliyet sarayındaki cinsel serbestl ğe karşı söyleyecek sözleri yoktu; modası geçmiş, Filistin ahlâkından başka bir şeyle karşı koyamıyorlardı: karıların kocalarına boyun eğmeleri gerekti, kendilerini el işleriyle, çocuklarıyla oyalamaları gerekti. Kızlar evde oturacaklar, tığ kakacaklar, babaları kendilerini evlendirinceye kadar alçakgönüllülükle söz dinleyerek bekleyeceklerdi. Özel bir yemeği beğenmeleri bile yakışık almıyordu. Ahlâkçıların İngiliz ailelerinin babalarına verdiği öğütler bunlardı, orta sınıf halktan kadınlarsa buna göre yetiştiriliyorlardı. Bir İngiliz sosyologu şöyle diyor: "Kadınlar 1750 de yüzyıllardır görülmemiş bir şekilde aşağılık bir duruma düşmüş idiler; hiç bir faydaları yoktu, eğitilmemişlerdi, yapmacıklı idiler, ahlâkları sahteydi, alçakgönüllülükleri yapmaydı.

Avrupada Frederik'in Berlininde, Maria Theresa'nın Viyanasında ve hattâ Paris'te işler bambaşka durumdaydı. Saray sosyetesinin kendisini eğled'ği ve güzel kadınların güzelliklerini teşhir ettiği şatoların ve parkların duvarlarının hemen ardında, mutlak bir pederşahi yönetimin yer aldığı, hemen hemen her şeyin erkeğe müsaade olunduğu, kadının hiç bir hakkı olmadığı, en küçük bir sapmanın, bir kızın acınmadan hemen sokağa atılmasına sebep olduğu zengin burjuva aileleri yaşıyordu. Bir yanda aile vardı, öte yanda ise fuhuş. Fuhuşa iyi gözle bakılmıyordu,

ama namuslu aile babaları, ister istemez, fahişelerin müşterileriydi. Orta bir durum hoş görülmüyordu.

Rousseau'nun cinsiyet ahlâkı

Jean-Jacques Rousseau pek cüretli bir teşebbüsle çıkmıştı yola; burjuva toplumunun modası geçmiş zalim aile hukukunun yerine yeni ve daha liberal bir cinsiyet kanunu koymaktı amacı. Temel fikirleri basitti - tenkitçilerine göre hattâ fazlasıyla basitti. Aşkın insan varlıklarını bir araya getirmesi tabiatın takdiridir, birbirini seven iki insan varlığı da, birlikte yaşamalı ve bir aile kurmalıdır. Ama mülkiyet üstüne kurulan toplumsal düzen, bu saf, temiz insan ilişkisini bozmaktadır. Mülkiyet menfaati, aşkın tabiî bağına karşıttır. Bu durumda evlilik bir ticarî kuruluş haline gelmekte ve bozulmaktadır. Bununla birlikte tabiat başkaldırmaktadır. Sonucu da zina yüzünden ailenin bozulması olmaktadır. Aile dışardan zorla kuvvetlendirilemez, ancak evlilik, ait olduğu tabiî temel üstüne kurulursa, birbirlerini seven iki kimse serbest olarak ve hiçbir engel tanımadan birleşirlerse olur bu.

Bununla birlikte, Rousseau'nun "Tabiata Dönüş"ü, eşlerden birinin gönlünün dilediği zaman son vermesiyle kısa süren bir ortaklıkdaki serbest aşkı ifade etmemektedir. İnsan yaradılışına en uygun olan biçimin tekkarılılık olduğuna inanıyordu, kendisi Cenevre'de doğmuş, Kalvinist bir dünyada büyümüş, Calvin'in mukadderat öğretisini aşk hayatına da uygulamıştı. Birbirleri için yaratılmış olan kadın ve erkekler, eninde sonunda birbirlerini bulacaklar, bulduklarında da bir daha ayrılmayacaklardı. Bu tanrının iradesi olduğu gibi, aynı zamanda tabiatın da iradesiydi, bozulmamış tabiat kanunundan başka bir şey olmayan ahlâk kanununun da iradesi buydu; insanın mutluluğundan başka amacı olamıyacak olan aklın da istediği buydu zaten.

Çağın modasına uyarak, Rousseau, evlilik ve aşk üstündeki fikirlerini mektup biçiminde bir roman halinde işledi; bu roman, **Yeni Héloïse** adını taşıyordu. **Julie, Yani Yeni Héloïse,** istemiye istemiye başka birine verilmişti. Kendisi başka bir erkeği seviyordu. Kocası basit, iyi kalpli bir adamdı, ama kızın eski âşığını evine almak gibi büyük bir basiretsizlikte bulunmuş, ister istemez durum da bambaşka bir hal almıştı. İki âşık korkunç ruhî acılar içinde kıvranır, fakat tabiat gelenekten daha güçlüdür.

Kadının kalbi zinaya hazır bir duruma gelmişken, bir felâket gelir başına - o zamanki ahlâk düzeni için bu felâket, tersine bir nimettir aslında - bu olay kadını utancından kurtarır; ailece gezinmeğe çıktıkları bir gün, çocuğu suya düşer, Julie de suya atlayıp onu kurtarır, fakat bu arada kendi hayatını da kaybeder.

Abélard'ın sevgilisi esas Héloïse'inkinden çok daha az dramatik olan bu basit hikâye, çağımızın zevkine uymayacak derecede bir duygululukla anlatılmıştır. Romandaki herkesten asillik sızmaktadır - bununla birlikte felâket yer almaktadır. Niçin? Çünkü toplumsal kuruluşlar bozuktur. Yine de bu eserde Rousseau henüz sınıfları kızdırabilecek bir şey söylememektedir. Her nekadar bütün kötülüklerin başı olduğuna inanıyor idiyse de, şahsî mülkiyetin kaldırılmasını, boşanmayı ya da kilise kadar sert bir davranışla mahkûm ettiği zinayı savunmuyordu. **La Nouvelle Héloïse** adlı bu kitabın girişinde şöyle der: "Kamu ahlâk düzeninde ıslak edilmesi gereken bir şey varsa, o da ilkin aile ahlâk düzeninden başlanması gerekt ğidir. Bu da tamamiyle babaların ve anaların üstüne düşmektedir."

Başka bir deyimle, kuruluşları düzeltmek için insanın ilkin insan yaratıklarını düzeltmesi gerekiyordu. Buysa eğitimle olurdu ancak. Bununla birlikte, 1762 de bir yıl sonra, **Émile** adındaki büyük eğitim romanı çıktıktan sonra, Rousseau, mevcut kuruluşlara dokunmadan, insan varlıklarının değiştirilmesinin imkânsız olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Eğitim reformu lâikleşme gerektirdiğinden, kendisine zındık denmiştir. Emniyeti elden bırakmamak için, kitabına sansür konmayacak b r yerde, Amsterdam'da bastırmıştı. Sorbonne tarafından olsun, Fransa'nın Yüksek Şûrası tarafından olsun mahkûm edilmiş, **Parlement** ise yakılmasını emretmiştir. Rousseau'nun kendi, zar zor kaçabilmiştir. Vatanı İsviçre'de, hattâ liberal Hollanda'da bile rahat bırakılmamıştır.

İyi sosyete, yazar hakkında daha çok şey bilmiş olsaydı, **La Nouvelle Héloïse** adlı kitaba bu denli merak göstermezdi. Rousseau'nun kendi, dünyaya yeni bir cinsiyet ahlâk düzeni getirebilecek ideal kimse değildi. Birçok bakımdan çağdaş Casanova'ya benzeyen düzensiz başıboş bir hayat sürmüştü yıllarca; ama daha da önemlisi kendi cinsel hayatının da baştanbaşa bozuk oluşuydu. Hayatının sonuna doğru bunları eşsiz bir dakiklikle kâğıt üstüne dökmüştür. **Confessions**'u (İtiraflar) ve **Les**

Rêveries d'un promeneur solitaire'i (Bir yalnız gezerin hayalleri) cinsel edebiyat kitapları arasında en ilginç olanlarındandır.

Rousseau ağır bir anne-oğul kompleksi içindeydi - Freud'ça ifade edilmek gerekirse, Oidipus kompleksine sahipti. Sophokles, **Oidipos Tyrannus** adlı oyununda: "Çoğu erkek, kendini annesinin kollarında görmüştür" der. Rousseau annesini hiç tanımamıştı; kendisi doğduğunda o ölmüştü. Doğumundan birkaç gün sonra ölmüştü annesi; yokluğunu alabildiğine duyuyordu, bütün hayatı boyunca bir "anne" aramıştır, anne gibi kendisine bakacak, çocukluğunda tadamadığı şefkati kendisine verebilecek birini aramıştır. Kendisi erkekler dünyası içinde büyümüştür. Babası Cenevreli bir saatçiydi, ona aldırdığı yoktu. Onu bir rahibin evinde oturan bir amcaya bırakmıştı. **Mademoiselle Lambercier** adında yaşlı bir hizmetçi vardı rahibin evine bakan. Çocuk Rousseau da onun bakımına bırakılmıştı. İlk olarak bir kadınla karşılaşıyordu! Küçük çocuk, kadının yatağına çıkıyor, annesiymiş gibi serbestçe davranıyordu. Ona her ne zaman dokunsa büyük zevk duyuyor, hattâ tokat yediği zaman bile tad alıyordu. Büyük saygı gören bu hanıma karşı davranışı skandala sebep oldu. Rahip onu kovdu, ahlâksız, iflâh olmaz biri gibi dışarı attı.

Jean-Jacques bundan böyle bir macera hayatına başladı. Yakışıklı bir delikanlı olmuştu, birçok güzel kız elde edebilirdi; ama kızlar onu çekmiyordu. Cinsî arzusunu istimna ile tatmin ediyordu ve bu sırada hayalindeki Mademoiselle Lambercier'yi düşünüyordu hep. Bütün hayatı boyunca bir istimnacı olarak kalmıştır; genellikle kendisinden yaşlı olan kadınlarla cinsel birleşmeleri, onun için aslında aşkî bir ruh hayatı hayallerine ara verilmesiydi. Yirmibir yaşına geldiği zaman, otuzbeş yaşında, Madame de Granges adlı bir kadın, onu, karşı cinse olan aşkın sırlarına alıştırdı. **Confessions** adlı eserinde, bunu, ilk normal sevişmesini, başkaldırdığı yaşantılardan biri olarak anlatır: "Sanki yakın akrabamla günah işlemişim gibi bir his duydum" der. Madame de Varence metresi olmuştu, daha doğrusu kadın çocuğu zorla ele geçirmişti, Rousseau için kadın, sadece bir **maman** (anne) idi. Madame de Larnage adında ikinci tanıştığı bir eş de gene aynı tipteydi, kendisinden çok daha yaşlı bir kadındı. Çocuğun üstüne atılıyor, onu zorla yatağa çekiyordu. Bununla birlikte, bu sevişmelerden daha büyük zevk almağa başlamıştı.

Daha Venedik'te Fransız Elçisinin sekreteri olarak kısa bir süre çalıştığı sıralarda, aşağılık çapkınlık hayatına kaçamaklar

yapmıştı, onu buna götüren sadece meraktı ve başka yapılacak şey de yoktu; Doges şehrine gelen herkesin Venedi'in dünyaca meşhur fahişelerine saygı göstermesi gerekiyordu. Fakat Rousseau, tabiî bu gibi maceralar için yaratılmamıştı. Gitmek istemiyen ayaklarını zorla sürükleyen dostları, onu ilkin Padouan adında kendini beğenmiş bir fahişeyle tanıştırdığı zaman Rousseau tamamiyle tepkisiz kalmıştı. Hastalık kapmak korkusundan da olsa, nerdeyse elini sürmeden kaçıp gidecekti. Ancak kadın, karşılığında bir şey vermeden ondan bir duka kabul etmeye yanaşmayınca, erkekliğini kadına vermeyi kabul etmiştir, ama hemen ardından bir doktora gitmiş, kendini muayene ettirmiş ve herhangi bir hastalık kapmadığından emin oluncaya kadar üç hafta kadar oraya buraya koşup durmuştur.

Venediğin güzeliyle geçirdiği ikinci macera daha da acınacak cinstendi. Ateşli Zulietta adındaki bu kadın ona daha çok çekici gelmişti fakat kadın soyunduğunda, memelerinin birinin ucu olmadığını dehşet içinde görmüştü. Bu acaip olay üstüne düşünürken Zulietta kızgınlıktan kudurmuş ve uygun sözlerle onu kovmuştu: **Lascia le donne e studia la matematica** (kadınları bırak, git de matematik oku sen). Rousseau matematik okumadığına sonra pişman olmuştur. Manon Grimm ile Duc Coburg-Gotha'nın şapel papazı onu Paris fuhuşunun en pis yerlerine kadar götürmüştür, bu ziyaretten sonra korkunç bir başağrısı içinde kıvranmıştır. Talihini, bir de yüksek sosyetede denemeğe çalışmıştır. Kendisini konukseverlikle karşılayan Montmorency Şatosunun çapkın metresi Madame d'Epinaye ona göre pek cılızdı. Görümcesi Kontes de Houdetot ile olan dostluğu da platonik bir flörtten ileri gitmemiştir. Bu aydın kadının evlilik bağına sadık olmadığını biliyordu. Bir şair markinin metresiydi. Yüzü çiçek bozuğuydu, vücudu da hiç de hoşuna gitmiyecek kadar cılızdı. İri göğüsleri olan, iri yarı kadınlardan hoşlanıyordu - bu tabiata dönüş programının bir kısmıydı.

Terkedilmişler evi ve çocuk öldürme

İlgisini uzun yıllar çeken biricik kadın - aslında Rousseau'nun kendisini sevdiği yoktu - Thérèse Levasseur adında küçük bir Parisli çamaşırcı kadındı; onunla birlikte yaşamaktan faydalanmak bile istemeyen, önemsiz, minnacık bir kızdı. Evine hizmetçi

gibi bakıyor ve bütün akrabalarını yavaş yavaş içeri alıyordu (böyle eziyet çeken Jean-Jacques Rousseau gibi daha birçok büyükler vardır). Rousseau onu tanır tanımaz kendisine ondan hiç bir zaman ayrılmayacağını söyledi, ama evlenmiyecekti de, vermiş olduğu her iki sözde de durmuştur. Her nekadar ihtiyarlığında tanık dostlarının bulunduğu bir çeşit evde yer alan evlenme töreni yapmışsa da Thérèse Levasseur hiç bir zaman onun kanunî karısı olmamıştır.

Nüfus memurlarından ve kilise evliliklerinden duyduğu tiksintinin sebebi, belki de felsefî görüşleriyle açıklanabilir, ona göre aşk hiç bir yetkilinin ilgilenmemesi gereken kişisel bir işti. Ama Rousseau dünyanın yanlış anlayacağı başka bir şekilde de uygulamıştı bu ilkeyi. Thérèse Levasseur ona beş çocuk doğurdu; beşi de Rousseau'nun emri üzerine, annesi istemediyse de, (babası bir kez olsun yüzlerine bakmamıştır) terkedilmişler evine bırakıldı.

Rousseau **Confessions** aldı eserinde, bunu yaparken, hiç bir vicdan acısı duymadığını yazmaktadır, çocuklar için en iyi olan şeyin bu olduğunu söylemektedir: "Bir vatandaş ve baba olarak davrandığıma inandım. Kendimi Platon'un Cumhuriyetinin bir üyesi olarak gördüm." Kendi öğretisine karşı geliyor diye onu mahkûm etmek kolaydır, çünkü ahlâksal ve cinsel öğretileri Platon'un gelecekteki kollektif Devletinden tamamiyle ayrıydı. Bununla birlikte, Rousseau'nun davranışı, kendi durumundaki bir adam için, tehlikeli iktisadî şartlar altında pek acayip bir davranış değildi, üstelik dostları olsun, sayısız düşmanları olsun, bu davranışa karşı herhangi bir şey söylememişlerdir.

Meşru veya gayrimeşru yeni doğmuş çocukları Terkedilmişler evinin dışına bırakmak, onsekizinci yüzyılda Fransa'da pek yaygındı. Bu konuda çok dakik veriler vardır. Buffon'a göre Paris'te terkedilmişler evlerine bırakılan çocukların sayısı 1745 de 3233 den, 1766 da 5604 e yükselmiştir. 1772 de Paris'te 18,713 çocuk doğmuştur, bunların 7676 sı terkedilmişler evine bırakılmıştır. (Polis kayıtlarının gösterdiğine göre) çocukların iki bin kadarı terkedilmişler evi olmayan taşra bölgelerinden gelmişse de, yine de Paris'teki doğmuş olan çocukların aşağı yukarı üçte birinin anne babaları tarafından terkedilmiş ve kamunun merhametine bırakılmış olması hayret vericidir.

Bu iş, annebabalar için çok kolay oluyordu. Bebek, terkedilmişler evinin kapısındaki döner bir sandığa konarak hemen içeri alınıyordu; Rousseau'nun çocukları da ebe tarafından böyle bırakılmıştır. Ama çocuğu açıktan açığa vermek de mümkündü. Kimse annesinin babasının adını sormazdı. Duygusuz, ya da fazla sinirli anne babalar Ortaçağın barbarca âdetini uyguluyorlardı, kilise kapılarının ve hastanelerin önüne çoğu zaman keskin bir soğuk havada çocuklarını bırakıyorlardı, bebeklerse daha kimsenin görmesine fırsat olmadan ölüp gidiyordu. Ansiklopedistlerden d'Alembert, Notre Dame kilisesinin kapısının önünde canlı olarak bulunmuş, terkedilmiş bir çocuktu.

Terkedilmişler evi özellikle bir Fransız kuruluşu değildi. Eski çağlarda olsun, Ortaçağda olsun, bütün Avrupada vardı, bununla birlikte, Kuzey ülkelerde bu evler çok geçmeden yetimhaneler halini aldı ve formalitelere daha çok dikkat gösterilmeğe başlandı. Öte yandan Lâtin ülkelerinde terkedilmişler evi çağımıza kadar esas niteliğinde kalmıştır. Yani, yeni doğmuş çocuklarını yetiştiremiyen veya yetiştirmek istemiyen annebabalar, herhangi bir isim bırakmadan ve herhangi kanunî bir cezaya uğratmadan çocuklarını bırakabiliyorlardı. Hayırseverlik tarafı bir yana, Devleti bu konuda son derece serbest yapan ayrıca bir de nüfus siyaseti meselesi vardı. Onyedinci yüzyılda olduğu gibi onsekizinci yüzyılda da, Devletler nüfuslarını artırmak için çok güçlük çekiyorlardı, gelecekteki askerlerin parmakları arasında kayıp gitmesini istemiyorlardı. Rousseau'nun zamanında çocuklarından kurtulmak isteyen yoksul veya vicdansız annebabaların başvurduğu yöntemler günümüzün ahlâkına aykırıdır tabiî; o zamandaki çocukların kabulü için yapılan teşkilâtlar dahi esas problemi toplumsal bakımdan olsun nüfus siyaseti bakımından olsun, çözümlemiyordu; bununla birlikte, o çağ için bir nimet sayılırdı, zamanın ahlâk düzeninin sonuçlarını bir bakımdan daha iyi bir duruma getiriyordu.

XV. Louis'nin hoppa Fransasında, hattâ Fransız İhtilâlinden önce, son beş on yıl içinde, itibardan düşmekten korkarak evli olmayan annelerin çocuklarını, ya da kendilerini öldürdüğü konusunda bir kayıt yoktur. Öte yandan, aynı çağdaki Alman edebiyatı bu konularla doludur. Goethe'nin çocukluk arkadaşı Baltık Alman şairi Lenz, iki oyununda bu konuyu ele alır: Bu oyunların adları **Der Hofmeister** (1774), **Die Soldaten** (1766) dır. Goethe bile bunu son derece önemli bulmuş ve **Faust** adlı oyununu bu

konu çerçevesi içinde işlemiştir. Gretchen'in mukadderatı, bir şair muhayyilesi sonucu değildir. Herhangi pratik bir çözüm yolu olmayan pedagogları ve doktorları şaşırtan önemli ve iç yakıcı bir meseleydi. Fransız sistemini getirmek için birtakım teşebbüsler yapılmasına rağmen, Elektoral Hesse'de ve Danimarka'da muhalefetle karşılaşmıştır. Savunucuları ahlâksal gevşeklik için bir prim koymayı teklif etmişlerdir. Bu durumda sadece eski vecize kalmıştı: "Zavallı kızları baştan çıkartmayın, baştan çıkartıcıyı cezalandırın" - bu da bir şeye yaramamıştır.

Perde kapanmadan az önce, Fransa'da büyük bir hicivci doğmuş, son bir kez eski rejimin beylerine gerçek yüzlerini göstermiştir. Edebiyatta Beaumarchais adı altında tanınacak olan Pierre Auguste Caron (kendi Rousseau'dan daha da beter bir örnek olmasına rağmen) dünyaya parlak kurallar öğütlemeğe kalkmıştır. Büyük bir maceracıydı, **Le Mariage de Figaro** adlı eserini yazmadan önce kadınlarla bir sürü maceralar yaşamış, türlü yaşantılar duymuştu. Bununla birlikte, sosyete tenkidinde öyle esprili ve üslûplu bir ifade kullanmıştır ki, alay ettiği kurbanları bile bunları dinlemiş ve gülmüştür. Başlıca karşı çıktığı şey, hizmetlerinde çalışan yoksul kızları baştan çıkarmalarıydı. Gelinin bekâretini ilk olarak kendileri bozmak istiyorlar - Lope de Vega ikiyüz yıl önce İspanyol sahnesinde bu suiistimali cezalandırmıştı, Fransa'da hâlâ bazı mal mülk sahiplerinin böyle davranmakta olduğu görülüyordu - daha da kötüsü güzel bir hizmetçiyle karşılaştıklarında başkasıyla evlenmesine hiç izin vermiyorlardı. Beaumarchais bu çeşit cinsel zorbalığı bezgin kont Almaviva, desiseli hizmetçi Suzan, becerikli uşak Figaro ile göstermiştir. Emniyeti elden bırakmamak için olayı hayalî bir Sevilla'da geçirtmiştir. Bununla birlikte, Marie Antoinette devrinin Paris'ine tekin olmayacak bir şekilde benzetmiştir. Tabiî, erdem kazanıyordu zaferi, kendi aralarında evlenmeyi ve asiller tarafından rahat bırakılmalarını dileyen **tiers état**'nın işçi erkek ve kadınları da böylece başarı kazanmış oluyorlardı. Saflığın baştan çıkarılması konusunda onsekizinci yüzyılda yazılmış olan bir sürü oyundan **Le Mariage de Figaro** öz bakımından gerçeğe en az yakın olanıdır belki de; özellikle, kişi yazarının kim olduğunu düşünürse. Bununla birlikte, amacına erişmişti: koltuklarda oturmuş büyük beyler, hiç böyle sahneden kendilerine bu denli gerçek noktaların söylendiğini duymamıştı o ana dek. Yine de

bütün gösterilenleri bir şaka gibi karşılayabiliyorlar, alkışlayabiliyorlardı.

Antifeminizm (kadın aleyhtarlığı) devrimi

Figaro'nun ilk sahneye konmasından beş yıl sonra, alay, ciddî olmuştu. Bütün feodalite hakları, hiç olmazsa kanun ile, ortadan kaldırılmıştı. Artık bir Almaviva, hiç bir şekilde evlenmek isteyen hizmetçilerine engel olamayacaktı. Hizmetten ayrılırken kendisine hiç bir şekilde evlenme için bir ücret ödemiyeceklerdi. Ama şimdilik cinsiyet hayatında bi'ricik değişen şey buydu.

Kaybolan savaşları izleyen devrimlerde olduğu gibi, bu değişiklik birdenbire olmamıştı. Taht henüz yerindeydi, asiller koltuklarında ve şatolarında oturmaktaydılar. Ancak birkaç korkak dışarı kaçmış ve parasını ülken'n dışında bir yere bırakmıştı; çoğunluk Bastille'in işgalinin büyük bir isyan değil. küçük çapta bir başkaldırma olduğuna inanıyordu. Doğrusu toplumsal hayat daha sâkinleşmişti; tarihî 14 Temmuz gününü izleyen ilk kış, eskisinden daha az parlak geçmişti. 1790 Şubatında Comtesse de Sénesse "Kukuleta giym'ş bir Paris"ten bahsetmektedir. "Ne balo var, ne bir şey. Herkes evinde, artık konser verildiği filân da yok." Başka çağdaş yazarlar eğlence düşkünü hanımın biraz aşırı gittiği kanısındadır. Yine birtakım bayramlar, eğlenceler düzenleniyordu. Salon, opera ve komediler eskisi gibi sürüp gidiyordu.

Zevki olan beyler hâlâ uzun yelek ve kısa pantolon giyiyorlar, İngiliz modasına uygun olarak, kısa yelek ve uzun pantalon giyerek sosyetede boy gösteren bir avuç delikanlıyla alay ediyorlardı. Bununla birlikte, erkek giyiminde yeni bir çağın müjdecisi olan bu moda yeniliği İhtilâlden önce yer almıştı. Önceleri **sans culottes** deniyordu bunlara. Bu uzun pantalonlular anlamına geliyordu, çok geçmeden bu terim sokak ihtilâlcileri için kullanılan küçültücü bir anlam kazanmıştır.

Ancienne Régime'i kökünden söküp atmak isteyenler cinsiyet alanındaki reform konusuyla ilgilenemiyecek kadar meşguldüler. Çoğu bu alanda herhangi bir reform da istemiyordu. Her ihtilâl gibi, Büyük Fransız İhtilâlinin başları da son derece ahlâksal idi. En üstün iyi, erdemdi. Feodal toplum kötünün tâ kendisiydi. Jean-Jacques Rousseau'nun öğretmiş olduğu gibi, insan,

yaradılıştan erdemli olduğu için, erdem tasfiye edilmiş olan şeyin yerine kendiliğinden gelirdi.

Erdem, insanın memleketini ve ulusunu sevmesi, gencin ihtiyara, çocukların annebabasına saygı göstermesi demektir. Erkek ile kadın arasındaki ilişki konusunda durum pek o kadar açık değildir. Birçok iyi kalpli ihtilâlciler için erdem kavramı, eski **roman de moeurs**'den pek az değişikti. Şehvet düşkünlüğü ve zina toplumsal bozulmanın belirtileriydi; bunlar eski rejime aitti, yeni toplumsal düzende bunlara yer verilmemeliydi. Bununla birlikte, aynı sebepten kadınlara da fazla imtiyaz tanınmamalıydı. Ondört Temmuzdan sonra erkeklerle birlikte bir sürü mükemmel kadın da yürümüştü ve ihtilâlin güçlü izleyicileri olarak kendilerini göstermişlerdi. Ne var ki, eski rejimdeyken kadın tanrılaştırılmıştı. Sırf bu sebep yüzünden kuşkuyla karşılanıyorlardı.

Böylece ihtilâl **a priori** olarak antifeminist idi. Kamu hayatında kadınlara herhangi bir yer vermeğe yanaşmayan Rousseau'nun ilkelerini izliyorlardı. İhtilâlin ilk manifestolarında, kadın hemen hemen hiç geçmez. Meşrutiyet meclisi tarafından Bastille'in işgalinden üç hafta sonra ilân edilen **Droits de l'homme et des citoyens** (insan ve vatandaş hakları)'na bazan insanî ve medenî haklar denirse de doğru değildir, çünkü kadınlar, birçok siyasî haklardan uzak tutulmuştu. Ne faal olarak, ne de pasif olarak, kadınlar, hak kazanmış değildi. Yüksek bir mevkiye gelemiyorlardı. Halk meclislerinin galerilerinde, parlâmentoda, mahkemelerde, şiddetle araya girmeleriyle kendilerini belirten kadınlar, siyasetçiler tarafından istenmedik konuklar olarak görülüyordu. Ulusal Konvansiyon meclisinde galerideki kadınların sükûtu muhafaza etmeleri için ilânlar yapıştırılmıştı.

Yine de **tricoteuses** (örgü örücü)'lerin gürültülü ve belli bir biçimi olmayan yığını, kadın cemiyetlerinin ilk siyasî olanını meydana getirmiştir. Erkeklerin kulaklarına daha yakından hitap edebilmek için, kendisine **Société Fraternelle des Deux Sexes** (Kadın ve Erkek Kardeşlik Cemiyeti) adını takmıştı. Kurucusu taşralı bir aktristi, kuruluşun melodramatik bir havası vardı. Üyeler uzun erkek pantalonları giyiyorlardı, aralarında çoğu, savaşçı ruhlarını göstermek için, kemerlerinde tabancalar taşıyorlardı. Siyasî gösterilerdeki davranışları son derece radikaldi. Bununla birlikte, ihtilâlciler bu sokak Amazonlarına kuşkuyla bakıyorlardı. Özellikle siyaset hayatına el atmak isteyen yüksek

veya orta sınıf mensubu kadınların, gittikçe tepkinin yay ve âleti haline geldiğini görünce. Roma'nın etkisi altında bir Cumhuriyetçi olan Madame Roland sağcı parti **girondistes'**lerle ilişki kurmuştu. İlkin şevkli b r ihtilâlci olan Charlotte Cordaye da **girondiste**'lere yaptığı saldırıların öcünü almak için Jacoben kulübünün başkanı Marat'yı öldürmüştü. Her iki kadın da hayatlarını 1793 de Giyotinde vermişlerdir.

Hemen hemen aynı sıralarda aynı kader Olympe de Gouges'un de başına gelmişti, bu kadın, ihtilâlin başında kadınlar için eşit hakları savunan bir yazardı. İnsan Hakları Beyannamesinden örnek alarak aynı şekilde bir kadın hakları beyannamesi yazmıştı. Fakat Fransa'da bu pek az tepki göstermiştir. Bununla birlikte fik rleri İngiltere'deki Kadın haklarını etkilemiştir. 1792 de İngiliz kadın haklarının manevî atası Mary Wollstonecraft yıkıcı kitabı **a dedication of rights of women**'ı bastırmıştı. Aynı yıl Königsberg Beledine başkanı Theodor Gottlieb von Himmel (kendi, Kant'ın bir arkadaşıydı) **On the position of women in the bourgeois society** adında bir kitap yazdı. Batı Avrupada kadın haklarını savunacak kadar pek ileri gitmedi. Ama bir başlangıçtı. Bu başlangıcın herhangi dişe dokunur bir sonuca varmadığı doğrudur. 1793 de daha yeni açılmakta olan bir durumdayken Paris kadınlar kulübünün yasak edilmesiyle siyasî feminizme balta inmiş bulunuyordu.

Medenî evlilik ve Boşanma Kanunu

Her şeye rağmen Fransız İhtilâli cinsiyet hukukunda da büyük işler başardı. İlkin, gönüllüler için evlendirme memuru karşısında medenî nikâh kıyılmağa başladı, sonra 20 Eylül 1792 de biricik geçerli evlenme biçimi oldu. Aynı zamanda boşanma da kanunlaştırılmış bulunuyordu. Boşanma talebi İhtilâlin getirdiği bir şey değildi. Zaten evliliğin pek cidd'ye alınmadığı **ancien régime**'in süratli davranışlarından ileri geliyordu. Daha 1789 da bu soruyu ileri süren ve boşanmayı gücle savunan ilk kimse Duc d'Orleans'dır. İhtilâlci parlâmentonun burjuva üyeleri bu sorun üstünde pek ilgi göstermiyorlardı. Boşanma prensibi lehinde çoğunluk elde edilebilmesi için uzun uzun tartışmalar gerekecekti.

Bununla birlikte, Fransa'daki bu hareket boşanma hakkının reformdan beri var olduğu, ama pratikte icrası çok güçleştirilmiş olduğu protestan ülkelerde de yayıldı. Hele İngiltere'de bo-

şanma, zenginin bir ayrıcalığı haline gelmişti. Çünkü her dâvanın uzun ve pahalıya mal olan bir şekilde parlâmento tarafından tasvibi gerekiyordu, ancak zina ve iktidarsızlık boşanma sebebi olarak kabul ediliyordu. Yeni Fransız hukuku birlikte yaşamağa devam etmek istemiyen çiftlerin boşanmasını çok kolaylaştırdı. Karı kocanın evliliğin bozulmasını istediklerini belirten, bir yazılı beyan vermeleri yetiyordu; sebeplerini yetkililere bildirmiyebilirlerdi de.

Karamsarlar bir boşanma salgını olacağını düşündüler; ama böyle bir şey olmadı. Yeni kanunun uygulanmasından ilk onbeş ay içinde, Paris'te, aşağı yukarı 6.000 boşanma oldu. Paris o sıralarda 700.000 kişilik bir nüfusa sahipti, 100.000 den fazla da çift vardı. Bu gözönünde tutulacak olursa, boşanma hakkından faydalanan nüfusun ancak küçük bir kısmı olmuştur. Evliliğin bozulmasını engelleyen şeyin sadece gelenek olmadığı çıkıyordu ortaya. Koyu ihtilâlciler, kendilerine şehvet düşkünleri denmesini istemiyorlardı. Paris'in Genel Savcısının sözlerini hatırlarsak, "evlilik ne bir boyunduruk, ne de bir zincir" idi, bununla birlikte hükûmet, vatandaşların arasındaki evlilik bağlarının korunması konusu üstünde atalarından çok daha önemle duruyordu. Yeni ulusal bayramlardan biri de, evli çiftler bayramıydı. Aile yeni Devletin temeli olacaktı, boşanmayı gerekli gören çiftler, boşanır boşanmaz başkalarıyla evleneceklerdi, çünkü ihtilâlci Fransa'nın öncüleri nüfusun artması konusunda eski rejimin devlet adamlarından daha titizlikle davranıyorlardı.

Çocuğa gebe kalmak, doğurmak, bir vatan ödeviydi; özellikle Cumhuriyet yabancı düşmanlarla kendini karşı karşıya görüyordu. Kadınlar Paris sokaklarında, üzerinde **citoyennes donnez des enfants à la patrie, leur bonheur est assuré** (ey kadın vatandaşlar çocuklarınızı memleketinize verin, mutlulukları güven altındadır) yazılı dövizlerle geçit resmi yapıyorlardı. Dövizlerin vaad ettiği gibi çocukların geleceği gerçekte ne güven altındaydı, ne de kolaydı. Ama teslim edilmelidir ki, bu bakımdan da İhtilâl hükûmetleri eski hükûmetlerden çok daha şey başarmıştır. Terkedilmişlik sistemi ıslah edilmiş ve daha iyi toplumsal bir temel üstüne oturtulmuştu. Kendileri yetiştiremiyecek durumda olan aileler, çocuklarını **Service des enfants assités**'ye teslim edebiliyorlardı. Orada çocuklar devlet hesabına yetiştiriliyor, eğitiliyor ve ailelerinden tamamiyle ayrılmış olmuyorlardı. Bu reformdan sonra terkedilmiş adsız çocukların sayısı çok azaldı. Paris'te İh-

tilâl sırasında yılda 4000 kadardı, eski rejimde şehir oldukça daha küçükken, yirmi yıl öncekine nazaran yarısıydı.

Tabiî bu reformlara karşı güclü suiistimaller ve sonrasının ne olacağı belli olmayan yenilikler söylenebilir. Kurnaz iş adamları, Devletin evlilik politikasından bayağı sermaye yapmışlardı. Paris'te Liardot ilk olarak **Bureau de confiance** adı altında bir evlenme bürosu kurmuştu. Bu büro evlenebilecek yaştaki kızlar barındıran bir pansiyonda bulunuyordu. Bu teşebbüs öyle başarı sağladı ki, Liardot çok geçmeden **Indicateur des Mariages** adlı, iki haftada bir çıkan bir gazete yayınladı. Derken bu büro çok geçmeden müşterilerin dans ettiği, kumar oynadığı ve herhangi ciddî bir evlenme düşüncesi olmadan kadınlarla tanıştığı bir eğlence kulübü haline gelmişti. Bununla birlikte, Liardot'nun fikri tutundu ve bundan cinsiyet hayatının para getiren bir kolu gelişti.

Fahişelerin fiyat listesi

Bütün ihtilâllerde olduğu gibi, şimdi de fuhuş son derece artmıştı. Fransa'da propaganda ve basın artık serbest olduğundan dünya - ve sonraki nesiller - o ana kadar bilmedikleri bir sürü şeyler öğrendiler bu kuruluşlar konusunda. 14 Temmuzun ilk yıldönümünde **maisons de randez-vous** dedikleri genelevlerde birtakım fiyat listeleri asıldı, kendi hesaplarına çalışan kadınların fiyatları da ayrıydı; listenin başında şöyle yazıyordu: **Tariffe des filles de Palais Royal, lieux circonvoisins, autres quartiers de Paris avec leurs noms et demeures** (Palais Royal çevresinde veya Paris'in başka bölgelerindeki kızların adres ve adlarıyla birlikte fiyatını gösterir liste). Paris'e ulusal bayramda gelen, özellikle de özgürlük aşkıyla cezbolunan sayısız ziyaretçilere bu şekilde bilgi vererek, bir anavatan hizmeti yaptığına inandığını söylüyordu listeyi yapan.

"Özgürlük"ten ne kastedilmiş olursa olsun, liste uzun ve çekiciydi. Madame Dupéron ile dört genç kızına yapılan vizite, öğrendiğimize göre yirmibeş franktı (O sıralarda frank altın franktı) Oysa **Victorine** veya **Paysanne**'a yapılan ziyaret altı frankla bir kadeh içkiye mal oluyordu. Özel bir ünü olan La Bacchante adındaki kadının dereceli bir tarifesi vardı, delikanlılar için altı, yaşlı beyler için oniki franktı. Tabiî özel birtakım sosyal nitelikleri olan ve kendilerinin lüks apartımanları olan çapkın bayan-

lar da vardı, sonra Paris'te kaldığı süre turist eğlendirecek kadınlar da vardı. Kotzebue'nin komedilerinden biri bu konuyu işler.

Polis çapkınlığa bir dereceye kadar hareket serbestliği tanıyordu, ama parlâmentoda şimdi oturmakta olan yeniler daha sertti. 1791 Temmuzunda Meşrutiyet meclisi edebe ve kamu düzenine aykırı hareket eden fahişelerin tevkif olunabileceğini söyleyen bir kanun çıkardı. İki yıl sonra Paris şehir parlâmentosundaki Jacobin'ler bir temizleme hareketine giriştiler. 1793 Temmuzunda bir akşamüstü **demi-monde**'un merkezi olan Palais Royal'in çevresi polis tarafından kordon altına alındı. Kadınlar ve ziyaretçileri çok korktular, ama polis, Venüs tanrıçalarının kayıtlarını inceledi sadece. Bununla birlikte, birkaç ay sonra mesele daha bir ciddiyetle ele alındı. Erdemli ve enerjik Chaumette, temizlik hareketini bizzat kendi ele aldı ve Paris'in kaldırımlarını, Robespierre'in hâkimiyeti altındaki Terör devrinin en zirveye çıktığı bir sırada günahkârlardan temizledi. Kendisi gider gitmez onlar yine işlerine döndüler ve Paris'in görmüş olduğu ve göreceği en aşırı davranışların hüküm süreceği bir devre başladı.

13

İKTİDAR ZEVKİ

Büyük Fransız İhtilâli bir kadın tarafından fetholunmuştu - üstelik bir İspanyol kadını tarafından. Kendisine ve kızkardeşlerine yapılmış olan haksızlığın öcünü alıyordu. İşlemin belli bir mantığı vardı: ihtilâl her şeyin kadınlar etrafında döndüğü ve kadınların sadece erkekler üstünde değil, aym zamanda Avrupanın en büyük ülkeleri üstünde de hüküm sürdüğü bir sıradaki rejime ve bir toplum biçimine karşı insanların ayaklanmasıydı. Avusturya ve Rusya'daki gibi kendilerinin tahta kanunî bir şekilde oturup hüküm sürmeleri konusunda diyecek yoktu, ama tahttan uzak tutulmuş, işlerini yatak odalarında çeviren kadınların bulunduğu Fransa'da ülke üstündeki etkileri - bu etki ister La Pampadour, Du Barry gibi metreslerin, ister Marie-Antoinette gibi evli kraliçelerin olsun - kötüydü. Böyle bir rejim fazla devam edemezdi. Yaradılıştan kadın düşmanı olmayan, Devletin biçiminin değişmesinin lehinde olmak şöyle dursun, herhangi toplumsal bir devrim bile istemiyen kimseler 1789 da bunu duymuşlardı.

İhtilâl bu beklenen şeyleri gerçekleştirmişti. Kadınlar, iktidarı elinde bulundurdukları yerlerden sürülmüşlerdi. Beş yıl içinde, iki yüzyıl içinde kazanmış oldukları her şeyi kaybetmişlerdi. Kendilerine tanınan biricik eşit hak, giyotinde mahvolma hakkıydı. Bu kadere uğrayan kadınların çoğu, ister istemez kendilerine düşeni kabul ettiler; aralarından çoğu erkeklerden daha cesaretle ve erkekçe çıktılar yargıç karşısına. Bununla birlikte, aralarından biri bunun yanlış bir yol olduğunu düşündü. Mesele asilce ölmek değildi, cellâttan kurtulmaktı. Bunu düşünen kadın kendini Fransa'da iş gören en kötü, kana susamış ve herhangi bir prensibi olmayan sabık çırak Tallien'e verdi.

Notre Dame de Thermidor

Bıçak boğazına dayanmışken, ümitsiz bir halde bu çareye

başvuran kadın yirmibir yaşında bir markiz idi. Kızlık adı De Juana Maria Ignacia Theresia Cabarrus idi; babası aslında Pirene'nin kuzeyinden gelmiş olan fakat İspanyol vatandaşı olup para işlerini idarede göstermiş olduğu hizmet karşılığında III. Carlos tarafından Kont yapılmış olan Madrid'in zengin bir bankeriydi. Theresia ancien régime'in son yılları içinden kibar sosyetenin görgü kurallarını öğrenmek için annesiyle birlikte Paris'e gelmişti. Onbeş yaşındayken evlendi. Kocası babası kadar zengin ve yine ünvanını onunki kadar yakın bir geçmişte almış Theodore de Fontenaye adında bir Fransız marki'siydi. Genç marki ne Adonis kadar yakışıklıydı, ne de bir koca örneğiydi. Karısını aldatıyordu, karısı da onu aldatıyordu, fakat birbirlerine garez bağlamıyorlardı. Evlilik de, Bastille'in işgali olayı yer almamış olsaydı pekâlâ başarılı bir şekilde devam edip gidecekti.

Marquis de Fontenaye evine metres olarak bir tezgâhtar kız alarak kendi kafasına göre halk ile kardeş olmuştu. Theresia İhtilâlle cilveleşiyordu. Paris'teki olaylar onu öyle ateşlemişti ki, hemen hemen her İhtilâlciye kalbini veriyordu. Güzel İspanyolun cömertliğinden faydalanan çoktu. Elden ele geçiriliyordu. Doğrusu erkekleri pek seçmiyor değildi. Halkın tuttuğu erkekleri tercih ediyor, genellikle de radikallere karşı olan kimseleri seçiyordu. İşler Paris'te çığırından çıkmağa başladığı zaman, gerektiğinde kendi vatanına kaçabilsin diye İspanya sınırına yakın olan Bordeaux'ya taşınmayı daha akıllıca buldu. Martinique'e gidip de yeni bir hayat yaşamayı teklif eden Marquis de Fontenaye'den ayrıldı. Bu hoşuna gitmiyordu. İşleri elden bırakmaya niyeti yoktu, daha yükseklere çıkmaktı amacı. Paris'i fethetmek istiyordu, İhtilâlle elde edemezse bunu, o halde ihtilâle karşı çıkarak gerçekleştirmeliydi.

Birkaç ay daha orada salon ihtilâlciliği oynamağa devam etti; ama bu iş için, Güneyde bile zaman geçmiş bulunuyordu. Bir gün apartımanın kapısının mühürlenmiş olduğunu gördü. Bir de tevkif müzekkeresi iliştirilmişti. Saklanmağa çalıştı, ama boşunaydı, birkaç gün sonra hapse atıldı. Bununla birlikte talih ona gülmüştü. Proconsul gibi gururlu bir ünvan taşıyan Bordeaux kumandanı, daha önce ayartmış olduğu, sözde bir ihtilâlciydi; adı Jean Lambert Tallien idi. Ne yaptı yaptı, kendisini onun huzuruna çıkarttı, ertesi gün de metresi oldu. Bu işini halletmişti. Şimdi genç markizin adı Cloyenne Cabarrus idi kendisi sadece özgürlük içinde değildi, aynı zamanda hâmisi kasap ödevini gör-

mekteyken, herkes tarafından rağbet gören kendisine kur yapılan Bordeaux'nun taçsız kraliçesiydi. Bir iki dostunu giyotinden kurtarmayı başardı, ama Tallien fazla merhamet gösterdiği takdirde Paris'te kendisinden şüphelenileceğini düşünerek, sinirleniyordu. Bir keresinde Grand Théatre'daki bütün seyirci kütlesini tevkif ettirdi ve ikiyüz kişiyi bir ihtilâl mahkemesi karşısına çıkartarak muzafferane bir şekilde Paris'e: "Bir aristokratlar yuvasını tahrip ettim" diye rapor verdi.

Bu cânice iştiyakı onu kurtarmadı ama. Paris'te kendisine güvenilemiyecek bir kimse olduğunu ve ihtilâl aleyhindeki kimselerle cilveleşen bir kadınla ilgisi olduğunu biliyorlardı. Paris'e kendisini doğrulaması için çağrıldı. Şimdi artık Bordeaux Theresia için de fazla ateşli geliyordu. Birlikte genç bir âşığını da alarak, gizlice Paris'e gitti, orada rezistans hareketine katılmak daha kolay olurdu. Bununla birlikte, çok geçmeden tutuldu ve Robespierre'in kendi tarafından imza edilmiş olan bir tevkif müzekkeresi kaçmalarına son verdi. Robespierre'den gelen bir müzekkere genellikle ölüm demekti. Kendisinin o sıralarda hayatını kurtarmak için çabaladığı ve metresini açıktan açığa reddettiği Tallien'e meydan okur bir mektup yazdı hücresinden: "Polis daha demin yanımdan ayrıldı. Bana yarın mahkemeye çıkacağımı haber verdi. Bu tabiî giyotine gidiyorum demektir. Ama dün akşam gördüğüm düşle uyuşmuyor bu: Robespierre yerinde yoktu artık, bütün hapishaneler açılmıştı; ama senin özel korkaklığın sayesinde bu düşü gerçekleştirmeye muktedir kimse kalmayacak yakında Fransa'da." Theresia'nın sözleri Tallien'i harekete geçirdi. Bu son şansıydı. Hâlâ Konvansiyon meclisinin bir üyesiydi. Yarınından emin değildi. Ancak Robespierre'e yapılacak âni bir saldırı onu kurtarabilirdi.

Olmayacak şey oldu. Tallien kadar kan ve pisliğe bulanmış bir demagogun ithamları, "bozulmaz"ı yıkmayı başardı. Bununla birlikte herkes biliyordu ki, bu başarının gerçek sahibi Tallien değil Theresia Cabarrus idi. Paris esprisi, çok geçmeden, kadın için bir şeref ünvanı buldu. Robespierre Thermidor diye bilinen yeni takvimdeki ay içinde iktidardan düşmüştü; Theresia'ya da, Notre Dame de Thermidor adı taktılar. Neticede bir aziz gibi kadına tapılmağa başlandı. Ardından gidenler daha dün hayatlarından korkan, şimdi yeniden başa geçmiş bulunan genç aristokrat ve burjuva çocuklarıydı. Bunlara **Jeunesse Dorée** deniyordu.

SEXA : Bir hastalık

İlk zafer sarhoşluğu geçtikten sonra, Theresia kararsız hâmisi ile evlendi ve Madame Tallien oldu. Bununla birlikte, bu, aşk hayatına herhangi bir değişiklik getirmedi. Daha önceki kocasını nasıl aldattıysa, yeni kocasını da aynı şekilde aldatmağa devam etti. Daha sonrakileri de muhtemelen aldatacaktı. Cinsel iştahı d nmek bilmiyordu; hiç bir erkek gerektiği gibi onu tatmin edem yordu. Kendisi hernekadar şüphesiz zekî ve azimli bir kadın idiyse de, ne espri bakımından, ne de hoşluk bakımından göze çarpıcı değildi. Gerçek çekiciliği fiziksel idi. Çünkü bütün çağdaş yazılar kendis nin olağanüstü güzelliğinden söz etmektedir. Hâlâ bir sürü portresi elde vardır. Fakat tam olarak hangisine benzediğini söylemek kolay değildir. Her portresinde başka türlü görünmektedir. İlk resimlerinde hâlâ bir rokoko matmazelinin örnek gülümsemesi vardır; daha sonra oturaklı, mağrur bir ana gibi, sapına kadar bir kraliçe gibi görünmektedir.

Her ne hal ise bu moda değişikliği için şüphesiz ki daha çok kendi sorumludur. Madame Tallien, kadınların antikite tanrıçalarına, erkeklerinse, bir Venedik karnavalının figürlerine benzediği **Directoire** modasının yaratıcısı olarak kabul edilmektedir. Hanımların elbiseleri artık dikilmiyordu. Sadece vücutlarına sarılıyordu, mümkün olduğu kadar da çıplak et bırakıyorlardı dışarda. Göğsü tamamiyle açık bir aktris Paris'in sokaklarında yürüyünce merakla bakıyordu herkes. Herhangi bir kepazeliğe meydan verilmiş olmuyordu. Sosyete hanımlarının davranışları da başka türlü değildi pek. Sözde klâs k elbiseler ile birlikte renkli perukalar vardı ki, bu herhalde Neron'a pek gıpta ettirirdi; Madame Lange'in yirmi perukası vardı, Madame Tallien'in ise otuz, ancak portresi yapılırken poz verdiği zaman kendi güzel parlak siyah saçını dökmesini tercih ederdi. Perukanın tepesinde koskoca bir cokey kepi vardı, ucu da kayık tabak gibi duruyordu.

Bu modaya uyan hanımlara **les merveilleuses** (harikalar) deniyordu, Madame Tallien'in kendi de **La Merveilleuse des merveilleuses** (harikalar harikası) idi, kendisini veya kızkardeşlerini güzelleştirecek her hafta yeni bir şey çıkarıyordu. Modaya göre erkek de acayip giyiniyordu; kendilerini alabildiğine sarmaları gerekti. Yaz kış boğazlarının çevresinde altı kere dolanması gereken, sadece burunu gösteren bir boyunbağı sarmaları gereki-

yordu; aynı zamanda ihtiyaçları olsun olmasın **lorgnons** (kelebek gözlük) kullanıyorlardı. Bununla birlikte, her şeyden çok halk devriminin bitmiş olduğunu göstermek için, özel kibar bir dil kullanmaları gerekiyordu. Öylesine "bıkkın" idiler ki, "r" harfini telâffuz etmek bile istemiyorlardı; her cümlenin sonunda **c'est incoyable ma paole d'honneu** (doğrusu inanılacak gibi değil valla) diyorlardı, bu yüzden kendilerine **incroyables**'lar (inanılmayacaklar) dendi.

Bu yenilikler ortaya çıkmaktayken, Paris gazeteleri **sexa** denen yeni bir hastalıktan bahsetmeğe başlamışlardı. Bu yeni bir zührevî hastalık değil, sadece moda olan bir hastalıktı. **Sexa** kelimesi **qu'est-ce que c'est que ça?** (Bu nedir) sorusunun esprili bir kısaltmasıydı. Bununla birlikte, seks konusunda yapılan kelime oyununu haklı çıkarıyordu. İhtilâl ile Napoleon'un diktatörlüğü arasındaki **Directoire** devri cinsiyet ile yüklüydü. Bu devir kes'nlikle kadının hâkim olduğu bir devirdi.

Kraliçe de aşırı derecede hızlı Madame d'Tallien idi. Fransa'yı devrinin terröründen kurtaran kadın; dıştan bakıldığında hâlâ Rousseau'nun "tabiî" üslûbuna uygun, köşke benzeyen bir evde otururdu. Buraya **La Chaumière** denmiştir. Bununla birlikte içinde Empire (İmparatorluk) devrinin soğuk ve klâsik şaşaası teşhir olunuyordu. Theresia'nın en yakın dostu Joséphine Tascher de la Pagerie adında, Martinique'den gelme bir melez idi. Bu hanım, Martinique'den ayrılmadan önce 1794 de Giyotinde can veren Comte de Beauharnais adında biriyle evlenmişti. Dul kadın gine de kendini avutma yolunu bulmuştu. Âşıklarının listesi Theresia'nınki kadar uzundur. Arada pek önemli adlar da vardır. Hele bir keresinde turnayı gözünden vurmuştu: Vicomte de Barras'ın metresi olmuştu, bu adam ihtilâl sırasında aşırı radikal biri olmuş, fakat zamanla taraf değiştirmiş, Tallien'i bir yana atmış, şimdiyse hükûmetteki en zengin ve en kudretli kimse idi.

Theresia dostunun bu egzotik mükâfatı uzun süre elinde tutmasına müsaade etmedi. Başka çağlarda bu çeşit bir rekabet büyük kıskançlık sahnelerine yol açardı, ama **Directoire** rejiminde işler dostça hallolunuyordu. Tutku olmayacaktı; iyi değildi! "Değiş, değiş, küçük ağaç!" Madame Tallien kocasını boşama zahmetine girmeden daha **Directoire**'ın ve **Generallissimo**'nun üyesi Barras'ın **maîtresse-en-titre**'i oldu.

İyi kalpli ama kurnaz Josephine de Beauharnais Barras'ın kumandasında kendini iyi tanıtmış, yükseltmekte olan genç bir

topçu generalinin gönlünü elde etti. Adı Buonoparte idi, (aile adı Korsika'da böyleydi) bu adam büyük şeyler başaracaktı. Bununla birlikte, o zamanki en yüksek Paris sosyetesinden gelen Josephine'in bu parasız subayla evlenmesi ona epey çabaya mal oldu; bu adam çok geçmeden Madame Tallien'den yeni bir üniforma için kumaş rica etmiştir. Barras ile Theresia, düğününde tanık olarak bulunup acı şeyi tatlılıkla yutmasına yardım ettiler.

Chaumière çevresinde hüküm sürmekte olan serbest cinsel ahlâk, sosyetenin başka sınıflarına da geçti. İhtilâl sırasındaki mahrumiyetler ve izleyen eşi görülmemiş derecedeki para enflâsyonu sırasında burjuvazi iç dengesini kaybetmiş bulunuyordu. Burjuvazinin kadın ve kızlarından gelen bu doğru olmayan rekabetin etkilerini ilk duyacak olan, işlerine sekte vurulmuş bulunan fahişelerdi, bu devrede polisin kendileriyle hiç ilgilenmemiş olmasına rağmen yine de işleri sekteye uğramış bulunuyordu. Boşanma nisbeti alabildiğine artmıştı. Boşanmış erkek ve kadınlarsa, İhtilâl sırasındaki gibi hemencecik yeniden evlenmiyorlardı. Fransa, ancak gayrimeşru çocukların doğmasıyla nüfus seviyesinin düşmemesini sağladı.

İspanyol sinekleri

Directoire toplumu dünyanın eskiden ya bir türlü karşılaşmak istemediği, ya da kilit altında tuttuğu bir şahsiyete yer verecek kadar gevşek bir topluluktu - bu şahsiyet Marquis de Sade idi; sonradan "sadist" adı, cinsel sapıklıkların en tiksincine verilecektir.

Her nekadar kendi sabık bir ihtilâlci ve aristokrat idiyse de - o çevrede son derece gurur duyulan iki sıfat idi bu - kötü ün salmış olan Marquis'nin hiç bir zaman **Chaumière**'e alınmamış olduğu görünmektedir; ama zamanını çok ilginç ve hoş geçiren başka bir çevre bulmuştu kendine. 1795 de ünlü boğaz düşkünü Grimode de la Reynière **Diner des Mystificateurs** adı altında Palais Royal'de bir yemek kulübü kurmuştu. Bu kulübün üyeleri sadece sofranın zevklerinden faydalanmıyorlar, aynı zamanda bir takım yöntemlerle özellikle de aşk ilâçlarıyla başka kimselerin beyinlerini döndürmek için uğraşıyorlardı.

Bu çeşit meşum sanatlarda deli marki'den daha ustası bulunamazdı. Yirmibeş yıl kadar önce, sadizmden diplomasını almış bulunuyordu. Marsilya'daki bir geneleve gitmiş, iki fahişe

ye şarap ve l'kör içirmiş, sonra kendilerine içinde kuvvetli kantarid dozu bulunan şeker vermişti. Kantarid son derece tehlikeli bir münebbihtir. İspanyol sineğinden elde edilen kantarid cinsiyeti tahrik edici ilâç olarak tâ eski zamanlardan beri kullanılmaktadır. Eskiden de, çoğu zaman, bu ilâcın birtakım kazalara, tehlikeli sonuçlara sebep olduğu görülmüştür. Bu kez etkisi feciydi. Kadınlar yerlerde yuvarlanıyor, acı içinde kıvranıyor, sokaklardan halk koşup gelinceye dek çığlıklar içinde depreşiyorlardı. Biri kendisini pencereden atarak ağır yaralar almış, bir başkası bedeninin içinde birtakım yanıklara uğramıştı.

Aix'deki mahkemede ilk tanıklar bu kanıtları vermiştir, Marquis de Sade, tatlıların kadınlara yedirilmesinde kendisine yardım eden uşağı ile birlikte kaçmıştı. Mahkemeyse gıyabî karar alarak onları zehirle cinayet suçundan mahkûm etmişti. Bu yargı, modern dünya için fazla sert görünebilir, çünkü Marquis'nin niyeti tabiî cinayet değildi. Tanıkların verdiği cevaplar doğru bile olsa - ki bu sonradan şüphe konusu olmuştur - suç cinayet suçu değil, bir katliam suçuydu.

Marquis'nin ayrıca cinsî suçu vardı zaten. Dört yıl önce, Paris'te genç bir subay iken, sokakta kendisinden para dilenmekte olan genç bir kızı ayartıp sayfiye evine götürmüştü. Kızı bağlamış, bir bıçakla tehdit etmiş ve vücudunda birtakım yaralar açmıştı. Dediğine göre bu da sadece bir şakaydı, bir **mystification** idi. Aslında yer almayacak olan bir ölümün korkusunu çeken bir kimseyi seyretmekten doğan bir heyecandı amaç. Nitekim kurbanı kendisini kurtarmayı becermiş ve pencereden atlayarak kaçmıştı. Skandal büyüktü, Paris'de kısa bir süre hapisten sonra, de Sade'ı ortadan kaldırabilmek için yüksek mevkilerin araya girmesi gerekiyordu.

Bu durumda da Marquis'nin ailesi hayatını kurtarmak ve hapisten çıkarmak için ellerinden geleni esirgemediler. Comtes de Sade kontları Provans'ın en ileri gelen asillerindendi: (En büyük oğlan çocuğu daima Marquis adını taşırdı). Marquis'nin babası Rusya'da Fransız elçisi olarak bulunmuştu, oğlu Bresse, Bugey, Valmorey ve Gex şehirlerinin genel valilik ünvanını babasında tevarüs etmiş bulunuyordu. Daha önceki suç mahkûmiyetine rağmen kral kendisine bir süvari albaylığı verdi. Şimdi nasıl Sade'lar tutardı da kendilerinden birinin zehirle cinayet suçu işlediğini itiraf edebilirlerdi?

Uzun bir entrikadan sonra, Aix'deki ölüm mahkûmiyeti hüküm-

süz kılınmış ve Marquis nerdeyse bir şehit, bir gazi olarak gösterilmişti. Aleyhinde yapılan bütün ithamlar kaldırılmıştı, sadece "aşırı sefahat" ve mahkemeye çıkmaktan imtina suçundan yoksullar sandığına elli lira ödemesi gerekmiştir. Birinci mahkûmiyet belki fazla sertti, ama ikincisi hemen hemen onun suçsuz olduğunu ilân ediyordu. Tabiî bu birkaç beyin menfaati için adaletin sapıklığı idi. Yine de **Ancien régime** sırasındaki adaletin kendine özel yöntemleri vardı. İnsan bir kez kanunun dişlisine paçasını kaptırmamış olsun, yetkili düşmanları da varsa - ki Sade'ın düşmanları çoktu - kolay kolay bir daha kurtulamazdı. En geç 1779 Mayısında serbest bırakılması gerekiyordu, ancak 1790 da Ulusal Meclis, usul hukukuna göre hapsolmamış olan birtakım mahpusların çıkarılmasını emrettiğinde özgürlüğüne yeniden kavuşabilmiştir.

Marquis de Sade'ın romanları

Onyedi yıl süreyle hapis yatması sinirlerini alabildiğine bozmuştu Marquis de Sade'ın, ama karşı koymasını bir türlü kıramamıştı. Hapisten çıkmasıyla birlikte sıhhati de yerine geldi. Öyle ki eski sadistik eğilimlerinden iyileşmiş gibi görünüyordu. Büyük bir ailenin kızı olan eski metresiyle sükûn içinde yaşıyordu ve kendini içinde bulunduğu dünyaya uydurmak istiyordu. İhtilâlcilerin, Şatosunu yağma etmiş olmasına rağmen kızmadı; **ancien régime** sırasında daha beter durumlar yaşamıştı, ama şimdi, elli yaşında ilk olarak hayatını kazanmağa başlamıştı.

Bastille'de, düşünülebilecek her türlü sapıklık biçimlerini anlatmağa çalıştığı bir roman yazmağa başlamıştı. Şimdi profesyonel bir yazar haline gelmişti. Birtakım değersiz oyunlar yazmış bulunuyordu, bunlardan bir tanesi Théatre Français'de sahneye konmuştu. Ama heyheyleri yine üstüne gelmek üzereydi. Hayatta olmasa dahi, hiç olmazsa kâğıt üstünde, macera peşinde gitmeğe çalışıyordu. Muhayyilesini cinsiyet ve şiddet bir türlü bırakmıyordu ve bu iki içtepi bir yerde birbiriyle kaynaşıyordu. 1791 de adını koymadan **Justine ou les Malheurs de la Vertu** adındaki romanlarının ilkini ve en ünlüsünü yayımladı. Bu karalama parçasının niye bu denli ün salmış olduğunu anlamak güçtür, çünkü Abbé Prévost altmış yıl önce **Manon Lescaut** adlı roma-

nında çıkardığı modadan beri onsekizinci yüzyıl edebiyatının düşmüş kadınlar hakkındaki **romans de moeurs**'lerden biriydi sadece. Bununla birlikte, de Sade, Prévost'nun mükâfat ve mücazat sistemini tersine çevirmektedir. Kötülük mükâfat görmekte, erdem hor görülerek batırılmaktadır, dünyanın gidişi böyledir.

Marquis de Sade, Parisli bir banker olan babalarının ölümünden sonra yalnız başına kalmış ve hayatını kendinin kazanması gerekecek olan iki kızın başına gelenleri anlatmaktadır. Juliette adındaki abla daha güçlü ve daha sağlam bir karakterdedir. Yüksek sınıf bir geneleve girer, müşterilerinden biriyle evlenir - tabiî müşteri bir konttur çünkü Sade'ın romanları eski rejimin'n en yüksek sosyetesini işler. Derken kadın kendine bir vasiyetname yazdırtır ve adamı zehirler. Daha birçok yüksek mevkili ve rütbeli kimseleri batırır. Sonunda Fransa'nın en yüksek hükûmet adamlarının birinin metresi olur.

Öte yandan küçük kızkardeşi erdemini korumaya çalışmış, utangaç, yumuşak Justine, tecavüze uğrar ve haksızlıkla itham olunarak hapse atılır. Hapisten ancak bir hapishane arkadaşının işlediği müthiş bir kundakçılık sonucu kurtulur. Bununla birlikte, bu da işine yaramaz. Çünkü çok geçmeden yine kontlar ve uşaklar ellerini ayaklarını bağlarlar dört ağaç arasına gererler, aç köpeklerin saldırmasına bırakılır. Derken bir cerraha sığınır, cerrah da onu canlı canlı teşrih etmeğe kalkar. Manastırda bile bir türlü rahat edemez, keşişler üstüne saldırır. Sonunda kılıçla kadın başı kesme ihtisası yapmış olan nefis bir zalimlik örneği cinsî bir caninin eline düşer. Bu kaderden de kurtulur, ama sırf sağ kaldığı için yığınlar katilinin suç ortağı olmasından şüphe edilerek haksız yere ölüme mahkûm edilir. Bu üslûpta yazdığı (daha az heyecanlı romanlar da yazmıştır) ikinci romanı **Juliette ou les Prosperités des Vices** adlı kitabında, de Sade, ablanın hayatındaki daha birtakım maceraları anlatmaktadır. İçindekilerin ölürken çekeceği acıdan zevk duymak için bir köy evini ateşe verir; bir İngiliz kadını tarafından kurulmuş, Fransa'nın nüfusunu azaltma hareketine katılır; İtalya'ya kaçar ve Papayı Fransız İhtilâli fikrine alıştırmaya çalışır; karısı korkunç kraliçe Marie Caroline'in suç ortaklığıyla Napoli kralı IV. Ferdinand'ı soyar. Kral Ferdinand ile karısı Fransa'nın amansız düşmanlarıdır. İngiltere'yle bir anlaşma yapmış bulunmaktadırlar. Buna sebep kısmen İngiliz bakanının karısı sonradan Lord Nelson'un metresi olacak olan çıplak dansöz Lady Hamilton'un marifetiyle

olur. Böylece roman siyasî bir hiciv ile sona erer. Bu roman 1796 da **Directoire** rejimi altında halkın İhtilâldeki gibi dehşetlerle artık ilgilenmediği, eğlenmek istediği zamanda çıkmıştır.

Ama çağdaş ilginin tehlikeleri vardır. De Sade **Zoée et ses deux Acolytes** adında Madame Tallien ve Joséphine de Beauharnais hakkındaki hafif kılık değiştirmiş romanını yazıp, konsül Bonaparte'a da bir kopyasını göndermek cüret nde bulunduğu zaman cezasını bulur. Bir gün, güya **Zoée** için değil de **Juliette** yüzünden yayınevinde tevkif olunur, böylelikle de bir insanın monarşi devrinde olduğu gibi, şimdi de hapse girebileceğinin farkına varır. Mahkemesi bile edilmez, bir polis varakası ile hapishaneden hapishaneye atılır. Serbest bırakılması için sayısız dilekçeler gönderir, ama arasıra sahne oyunlarını seyretmesine müsaade edildiği bir tımarhaneye koydurulmasını başarabilir sadece. Burada yetmişdört yaşında, 1814 de ölür.

Sonraki nesil Marquis de Sade'ı bir canavar gibi tanıtmıştır. Bununla birlikte, hayatını gözden geçirecek olursa, insan, onu adı çıkmış cinsiyet cânileri sırasına koymak için herhangi bir sebep göremiyor. Gençliğinde Paris ve Marsilya'da işlemiş olduğu suçtan başka, sadistik herhangi bir davranışı olmamıştır. Onu engelleyen kanunun son derece sıkılığı olabilir, ama birkaç yıllık serbest hayatında bile kendisinden daha sonraki büyük yazarların da yapacağı birtakım durumları sadistçe tasvip etmekten başka bir suç işlememiştir. Sadece kalem tutan bir sapık olmuştur.

Napolyon'un aşk stratejisi

Marquis de Sade devlet işlerine burnunu sokmasaydı ve Joséphine hakkında düşmanca sözler kullanmış olmasaydı, Napoléon belki de artık kimseye zararı dokunamıyacak bir durumda olan yaşlı adama karşı daha az sert davranabilirdi; çünkü Fransa'nın yeni efendisi ülkeyi bir keşiş-rahibeler ülkesine çevirmek istemiyordu. Tebasının cinsî hayatlarına karışmıyor, hele cinsiyet alanındaki edebiyata elini dokunmuyordu. Fransa Napoléon'un saltanatı altında tabiî bir polis devletiydi ama, bu sıkılığı cefahatle yumuşuyordu. Paris Emniyet Müdürü Dubois, fahişeleri düzenli tıbbî bir teftişe tâbi tutarak, övülecek bir yenilik getirdi ama fahişelerin bu iş için bir ücret ödemesi gerektiğinden, bu ücretlerin bir kısmı Emniyet Müdürünün kendi cebine giriyordu.

Her alanda durum aynıydı; para ve nüfuz sayesinde kişi diktatörlüğün herhangi bir kararını lehine çevirebilirdi. Kadın için iş daha kolaydı; o aynî olarak ödeyebilirdi ücretini.

Napoléon'un birinci İmparatorluğu ilkin, her şeyden önce bir askerî devletti, subaylar ve askerler burjuvazinin karılarına ve kızlarına nasıl davranırlarsa davransınlar, İmparator, sivil halkın askerlerin ilgilendiği şeylerle ilgilenmemesini istiyordu. Askerî sınıf bu bakımdan olduğu gibi, başka bakımlardan da imtiyazlı bir sınıf olacaktı. Napoléon, askerleri sancak altında tutmanın en iyi yolunun onlara cinsî bir serbestlik tanımak olduğunu düşünmüştü; bu bakımdan askerler sadece savaş alanında birtakım suçlar işlemekle kalmıyor - ki bu normal olarak karşılanabilirdi - aynı zamanda cinsî birtakım suçlar işledikleri gibi kendi vatandaşlarına karşı kışlalarda da bir sürü suçlar işliyorlardı.

Bu büyük askerî başarı devresi sırasında bile, Fransızların çoğu, Korsikalının fetih arzusunun hizmeti uğruna kendi hayatlarını feda etmek için can atmıyorlardı. 1810 da Fransa'da 160.000 kişi askerlikten kaçtığı veya kaçak barındırdığı için ceza yemiştir, çoğunu ele geçirmek mümkün olmamıştır, bu yüzden ailelerine 70 milyon altın frank tutarında bir ceza ödettirilmiştir. Askerleri teşvik için Napoléon onlara istedikleri kadar şarap ve ekmek verirken, sivil halk, yokluk içinde kıvranıyordu. Bununla birlikte, bu bile onları çekmeye yetmiyordu; asker aynı zamanda kalbini de tatmin edecek bir şey arıyordu.

Bunun sonucu olarak Napoléon'un ordusunda Otuz Yıl Savaşları'nı hatırlatan bir çeşit "kırmızı-ceket" ahlâkı türemişti. **Chroniques Scandaleuses,** Napoléon'un askerlerinin Paris'in göbeğinde güpegündüz işledikleri bir sürü cinsel suçlar, kamu ahlâkına aykırı gelişler, sadistçe şiddet kullanışlarla doludur. Kendilerine tamamiyle yabancı olan bir kadına bir keresinde altı asker saldırmış, zavallıyı sonradan Seine ırmağına atmışlardı. İşler çok kötü gitmeye başlayınca, hükûmet ya yeni bir karar çıkarır, ya da askerî yetkililer araya girerdi, ama yazılı olmayan bir hukuk vardı, bu hukuka göre, kurallar ve yasaklar sadece aşağı rütbeli subaylar içindi, onları uygulayanlar için değil. Kolordu subaylarındaki cinsel ahlâk askerlerin başka rütbelileri arasındakinden farksızdı. Gerçek bir savaşçının "çapkın" olması gerekiyordu. Bu demekti ki, göze çarpan her kıza asılınacaktı. Üni-

formanın cazibesi yetmezse ona **manu militari** uygulanacaktı, yani (zorla ele geçirilecekti).

Napoléon'un kendisi de subaylarına kötü örnek oluyordu. Mesleğine ilk başladığı zaman, kendisi âşık olarak pek utangaç ve beceriksizdi, kadınlarda pek başarı elde edemiyordu. Bir keresinde terfi edebilmek için, parası yüzünden altmış yaşında bir kadınla evlenmeye kalkmıştı. Bununla birlikte, iktidara geçince boşa harcadığı zamanları kazanmağa çalıştı. Kudret her şeye kadir gibi görünüyordu. Napoléon, kadınları sanki kendi malıymış gibi kullanıyordu. Sipariş ediyor, karşı gelecek olurlarsa zorla getirtiyordu. Bir gece, bir hafta, bazan da birkaç ay onları tutar, sonra gönlü dilediği zaman gönderirdi - kadının kocası var da isteğine karşı koyuyorsa onu dışarda bir göreve sürerdi, tıpkı Neron'un yaptığı gibi.

Bazı kocalar bu alışverişten faydalanıyordu ama genellikle Napoléon rakiplerine pek cömertçe davranmıyordu. Mısır seferinde canı sıkıldığı zaman Kahire'deyken yaverine at gezisi sırasında görmüş olduğu bir Fransız teğmeninin karısını getirmesini emretti. Kadın kocasını sevdiği için kendini hemen teslim etmek istemedi. Teğmen tehlikeli bir deniz seferine gönderildi, kendisine küçük bir gemi verilerek, İngiliz Ablukasına gitmesi, oradan da Malta'ya geçmesi emredildi. Çok geçmeden İngilizlere esir düştü, sonra Napoléon aşağı rütbeli subayın karısını istediği gibi avutabildi.

Mutlak diktatör olduktan sonra bu gibi kuvvetli yollara başvurması gerekmiyordu. Kadınların kendileri boynuna atılıyorlardı. Herhangi bir aktris, şarkıcı veya yeni sosyetenin hanımının en yüksek tutkusu bu büyük adamla birlikte bir gece geçirmekti. Bununla birlikte, bu sıralarda bile Napoléon sokaktaki genç kadınlara el atmaktan zevk duyuyordu. Berlinli bir kızın (genellikle Güneyli kadınları tercih ederdi) aşk galerisinde yer alması böyle olmuştur. Berlin'e girdikten sonra Napoléon bir geçit resmi düzenlemişti. Emniyet tedbirleri çok sıkıydı, yanında annesiyle birlikte genç bir kız, ne yapmış yapmış, İmparatorun huzuruna çıkıp kendisine bir dilekçe sunmuştu. Kızın olağanüstü bir güzelliği vardı. Napoléon şöyle bir göz attı, tamamdı. O gece mâbeyincisine kızı Charlottenburg sarayındaki karargâhına getirmesini emretti. Annesi sofada bekleyecekti, İmparatorun huzuruna sadece kız girecekti. Bu ziyaret sabaha kadar sürdü ve sonunda Napoléon, kıza iki yüz altın verdi. Mâbeyincisine açıktan açığa

kızı çok çekici bulduğunu, fakat Fransızca tek kelime konuşmadığı için pek sıkıcı olduğunu söyledi.

Birkaç ay sonra Constant, kızı, fahişelerin iş gördükleri Palais Royal'e yakın bir sokakta gördü. Kadın ona ilginç maceralarını anlattı. Bir Fransız albayıyla evlenmişti, tabiî kendi vasıtasıyla terfi edebilmeyi düşünüyordu adam, ama kızın elinden herhangi bir şey gelmediği için, bu adam da onu bırakmış, onun da hayatını kazanması için başka bir yol araması gerekmişti. Napoléon kızı yeniden aratmayı düşündü, fakat sonradan fikrini değiştirdi, kendisine dört bin altın frank daha gönderdi ve mümkün olduğu kadar çabuk Berlin'e dönmesini söyledi.

Napoléon'un bu şekilde lûtufta bulunduğu kadın sayısı çoktur. Düzinelercesini bilmekteyiz - buna sebep, tabiî bir bakıma hayatının özellikle yakından incelenmiş olmasıdır, ama aynı zamanda kendisi de bu konuda sır saklayan cinsten değildi. Samimi dostlarına türlü aşk maceralarını herhangi bir şey saklamadan açıktan açığa anlatırdı, çoğu zaman kendilerine, maceralarını anlatan muntazam bültenler verirdi. Tabiî daima bunlar zaferlerden bahsediyordu. Gözünün iliştiği hiç bir kadın ona karşı koyamazdı. Ama kendisi özellikle cinsî bakımdan çekici değildi. Kadınlar ona ya ihtiras yüzünden, ya da korkudan teslim ederlerdi kendilerini ya da Avrupadaki en güçlü adamla olacakları geceden kendilerine bir fayda gelebileceğini düşünürlerdi.

Napoléon'un kendisi hızlı bir âşıktı. Karşısına yeni bir kadın geldiği zaman kudurmuş gibi saldırırdı. Ama bazan daha da nazik davrandığı olur, kadınları âşık gibi okşayarak gönüllerini almasını bilirdi. Onlara ateşli aşk mektupları yazar, rahatsız olduklarında ziyaretlerine gider, gönüllerini alırdı. Ama kafa yordukları zaman sertleşir, hattâ kabalaşırdı. Kadınlara kendi emri altındaki askerler gibi davranırdı. Ne de olsa pek fark yoktu aralarında, bütün zevki başkalarına emretmekti.

Bununla birlikte, kendi bir sadist değildi. Başkalarının acı çekmesinden zevk almazdı. Birlikte yattığı eşlerin kendisinin almış olduğu zevk kadar zevk almasını istiyordu. Gözü pekti, ama zalim değildi. Çapkınca maceralarında bazan delikanlı oyunlarına başvururdu. Olgun bir erkek iken bir gece istediği bir kadının penceresine tırmanmıştı. Bir Don Juan olmak istiyordu, ama ne yazık ki sadece bir Napoléon idi. Kadınlar da erkekliğine ve baştan çıkarıcılığına değil, dünyada kapladığı mevkiye tutuluyorlardı. Aşk hayatının iç trajedisi buydu.

Tanrının onu kadınların gözdesi olarak yaratmamış olduğu için, kendi erkekliğini kadınlara belli etmek istiyordu. Bu durumda kendini de kendi gözünde doğrulamış olacaktı. Yıllar boyunca her gece kadın değiştirdi; sevişme anlarında başbaşa kalacağı birtek kadın olurdu sadece. **Ancien régime** ve **Directoire**'da olan işret âlemlerinden nefret ediyordu; ama yalnız kalacağı o tek kadın kendisiyle birlikte, kendini tam olarak erkeğe verecek cinsten olacaktı. İş ve zihin temerküzü kabiliyetini yormadan, büyük bir İmparatorun, generalliğini, devlet adamlığım ve idareciliğini bu denli yoğun bir cinsî hayatla uyuşturabilmesi gerçekten hayret vericidir. Gücünü dikkatini âniden herhangi bir an başka insanlara, nesnelere veya başka ilgilere çevirebilme kabiliyeti vardı. Bu nitelik bile her şeyi açıklamaz. Bir dâhinin de uykuya ihtiyacı vardır.

Napoléon bu bakımdan da istisnaî miydi acaba? Bakılırsa değildi. Öteki kadınlardan daha uzun süre metresliğini yapmış olan Comédie Française'den Mademoiselle George, Napoléon'la yaşadığı aşk gecelerini ince teferruatına kadar anlatmıştır. Kadın Napoléon'un cinsel isteğini tatmin ettikten sonra, Napoléon bir çocuk gibi rahat uyurmuş, başı kadının göğüslerinde yastıkta durur gibi sabaha dek durur, sabahleyin de uyandığı zaman dinlenmiş ve taptaze kalkarmış.

Bir imparatoriçenin fethi

Hernekadar Napoléon arasıra eski metreslerine döner idiyse de, kadın değiştirmek onun için ille de gerekti. Bu onun üç kadına gerçekten uzun yıllar bağlı kalmasını önlememiştir: bu kadınlar Joséphine de Beauharnais, Polonyalı kontes Marie Walewska ve Habsbourg arşidüşesi Marie-Louise'dir. Joséphine kendisinden altı yaş büyüktü. Sırf bu yaş farkı yüzünden bile olsa daha genç kadınlara bakmak zorunda kalıyordu. Joséphine'in ilk evliliğinden doğan kızı Hortense da kendi annesinin aksini görüyordu, kendisinden onbir yaş küçük olan güzel ve cazip kızkardeşi Pauline ile olduğu gibi bu kızla da, plâtonik bir aşk hayatı yaşamıştır. Yakını ile sevişme düşüncesinin onu kaygılandırdığı yoktu; bu gibi düşünceler kendi adını taşıyan kanun külliyatında var ama bu kanunu yazan için sözkonusu olamazdı.

Polonya vatanseveri Marie Walewska **femme fatale**'i (âfeti) idi, siyaset alanında kendisini etkilemesine müsaade ettiği biricik

kadındı bu. İlkin "Polonya'yı Rusya'nın boyunduruğundan kurtarmak" şiarıyla başlayan ve Moskova faciasıyla sonuçlanan, sonu olacak Doğu Avrupa siyasetine onu sürükleyen bu kadındır. Tatlı güzel Polonyalı kadının sadece fiziksel güzelliği değildi onu etkileyen, Napoléon'dan bir çocuk edinerek iktidarının ispatını yapmıştı. Çok az önce kendisinin olması muhtemel olan bir çocuk doğurmuştu metreslerinden biri, fakat annesi pek hoppa, züppe kadının biriydi, üstelik sahtekârlıktan iki yıl hapiste yatmış, yeni çıkmış bulunan bir serserinin karısıydı. Napoléon bu şüpheli çocuğu kont yapmış ve vasiyetinde prenslere lâyık bir miras ayırmıştır, ama açıktan açığa babası olduğunu söylememiştir.

Marie Walewska konusunda bu gibi şüpheler beslemesi gerekmiyordu. Çocuk ancak onun olabilirdi, bu sülâle meselesini kesin bir şekilde belli ediyordu. Joséphine ile olan oniki yıllık evliliğinde çocuk doğmamıştı. Joséphine'in ise eski evliliğinden çocukları olduğu için, bu durumda kusur kendinde gibi görünüyordu. Hep itham etmekte olduğu bu kusuru şimdi haklı çıkarılmış bulunuyordu. O andan sonra karar kesinleşmişti - Joséphine'i boşayacak ve büyük saraylardan birinin bir prensesiyle evlenecek, böylece tahtına, asil kandan gelen birini oturtacaktı. Diplomatik evlilik tellâlları ilkin Rus prensesesini düşündüler, bu Çar Aleksander'in onaltı yaşındaki kızıydı. Fakat Petersburg tereddüt içindeydi, Metternich muhtemel bir Fransız Rusya anlaşmasından korkarak araya girmiş, yerine Avusturya'nın İmparatoru Francis'in onyedi yaşındaki kızını teklif etmişti.

Marie-Louise, Napoléon'un gözde kadın tipi değildi. Kaskatı bir kızdı, kırk yaşındaki damattan bir karış uzundu. Ne var ki, Paris'te her an eli altında olabilirdi. Bu evlilik sözleşmesi sanki bir ton balık siparişi gibi bir iş mukavelesiydi. Evlilik, vekâlet ile Viyana'da oldu. Damat gitmedi. Sonra Marie-Louise bir Devlet arabasıyla Paris'e gönderildi. Bu evlilik de çok gözü olmuş olmasına rağmen, Napoléon'un zihni pek rahat değildi. Hayatında ilk defa olarak sadece resimlerde gördüğü ve hakkında sözler dinlediği biriydi, üstelik gerçek bir prensesdi.

Bu da onun için yeni bir şeydi. Bundan önce aşk maceralarında pek yükseklere çıkmamıştı. Gecelerini paylaştığı kadınların çoğu birtakım aktrisler, opera şarkıcıları, dansözler idi (bunların arasında bir de ip cambazı vardı), orta sınıftan küçük kızlar, aşağı rütbeli subay karıları, saraylı hanımlar, arasıra da eski

aristokrasiye ait kadınlardı. Varlığı veya yokluğu tamamiyle kendisine dayanan küçük sarayların prenseslerine el atmamıştı daha. Yani cinsiyetle siyaseti hep ayrı tutmuştu. Marie Walewski, ne de olsa resmî bir mevkii olmayan, onu herhangi bir şekilde taahhüt altına sokmayan bir kadındı. Ama şimdi cinsiyet hayatını **raison d'État**'nın (devletin) emrine veriyordu. Böylece kendini İspanya-Avusturya saray görgü kurallarına uydurmak, hattâ yatakodasında bile o şekilde davranmak zorundaydı.

Kadınlarla olan ilgisi sırasında bile hiç bir zaman fatihliğini unutmayan bir adam için bu fazla geliyordu. Yeni eşini evine göndertmesi yetmiyordu. Onu gid'p bulacaktı, daha düğün çanları çalmağa başlamadan karısı yapacaktı. Haber vermeden Marie-Louise'i karşılamak üzere yola çıktı. Yolda arabasına atladı ve geceyi onunla birlikte Château de Compiègne'de geçirdi, sivil ve kilise törenlerinden çok önce evlenmiş bulunuyordu. Ertesi sabah çevresindeki bir dostuna şöyle dedi: "Bir Alman bulun aziz dostum! Dünyadaki en iyi karılar, iyi, basit ve gül kadar taze."

Marie-Louise'in basitliği uzun sürmedi. Napoléon Elbe adasına sürüldüğü zaman, kendisini çok geçmeden ailesinin kavalye olarak göndermiş bulunduğu Adam Adalbert von Neipperg adındaki Avusturyalı bir süvari generalinin kolları arasına attı. Resmen Napoléon'un karısı olarak kalmasına rağmen âşığına gayrimeşru bir çocuk doğurdu. Bu hatanın sonuçları yüzünden epey canı sıkılıyordu, ama Viyana'daki Saray Neipperg'in bu davranışı için bir şey dememişti; tersine, bir sürü taltifte bulunulmuştu. Napoléon'un macerasını tasfiye etmeyi daha da kolaylaştırmış oluyordu.

Napoléon da avuntu arıyordu. Kaderin bütün zalimliğine rağmen kalbi hâlâ genç ve romantikti. Elbe adasında üç metresi vardı, hattâ hasta halde St Hélène'deyken bile ilkin bir cenaze levazımatçısının onbeş yaşındaki kızıyla, sonra daha birçok kadınlarla ilişkiler kurmuştur. Yine de erotik kuğu şarkısının bir büyüklüğü vardır. Vasiyetnamesinde - bırakacak pek bir şeyi kalmamıştı - Marie Louise'e dantelâsıyla, kalbini bırakmıştır. Kalp şarap içine konarak muhafaza edilip, İmparatoriçeye gönderilecekti, bu yazmış olduğu gibi "onu çok sevdim hiç sevmemezlik etmedim"i ispat içindi.

14

POLİS DEVLETİ VE AŞK

Napoléon'un düşüşü tarihin büyük dönem noktalarından biridir. Sonra gelen, tabiî başka bir çağa aittir. Bu, acaba cinsiyet tarihi için de varit midir? "Bundan böyle yeni bir cinsiyet hayatı başlıyor" dedirtecek kadar 1815 den sonraki cinsel ilişkiler konusundaki kanunlar, ahlâk düzeni ve görüşler değişmiş miydi?

Tabiî bu çeşit sorulara insan elinde bir kronometre ile cevap veremez. En büyük askerî ve siyasî olaylar bile insan varlığının en güzel bölümü olan cinsiyet hayatına genellikle doğrudan doğruya etkide bulunmaz. Milvian Köprüsü savaşı bile, (ki bu savaş Roma İmparatorluğunda Hıristiyanlığın zaferi demekti) kendi başına cinsiyet hayatına birdenbire, bir devrim getirmemişti. Waterloo'dan ne beklenebilirdi? Napoléon'un savaşları din savaşları değildi. Napoléon'un İmparatorluğu, bugünkü anladığımız anlamda, totaliter bir rejim de değildi. Napoléon, tebasının özel hayatlarına, elinden geldiği kadar karışmamağa bakmıştı.

Bu çeşit özgürlük, şimdi bitmiş gibi görünüyordu. Zafer kazananlar, İhtilâl yıllarından Napoléon'un çağına kadar yaşamış gelmiş olan her şeyi tasfiye etmek istiyorlardı. Bu, tamamiyle başarılamadı. Yirmi beş yıllık kökten bir değişme, birden temizlenemezdi. Bununla birlikte, bazı şeyler bir kalemde silinebilirdi.

Fransa'da, cinsiyet hayatındaki en önemli değişme, boşanmanın ortadan kalkması oldu. Bu, yeni Bourbon hükûmeti tarafından alınan tedbirlerin ilklerindendi. Boşanmış kişilerin yeniden evlenmesine müsaade eden kanun daha 1816 da yürürlükten kaldırılmıştı. Şimdi, evli çiftler ancak bazı durumlarda ayrılabiliyorlardı, buna **séparation de corps** (vücutların ayrılması) deniyordu. Herhangi bir aşırı davranış veya "zarar"ın ispat edilmesi gerekti bunun için, baş sebep de kadının zina yapmasıydı. Kocanın zina yapması kadına boşanma hakkı vermiyordu, tâki koca metresini evine almış ola. Kadın kocasının metresiyle birlikte aynı

dam altında yaşamağa zorlanmıyordu; kadınlara verilen biricik imtiyaz buydu.

Mahkemelerin pratikteki tatbikatı kocanın imtiyazlı durumunu yavaş yavaş sınırlamağa başlamıştı. "Zarar"dan anlaşılan, özellikle, ev dışında zina halinde suçüstü yakalanmalardı. Bununla birlikte, kâğıt üstünde, bu korkunç kanunlar, sadece restorasyon devri boyunca değil, Louis Philippe zamanında, İkinci İmparatorluk devrinde de, hattâ 1884 de boşanma yeniden ihdas olununcaya kadar Üçüncü Cumhuriyet devrinde bile, yürürlükte kaldı. Sonra, zina durumlarında eşler boşanma ile ayrılma **séparation de corps** arasında istediği şıkkı seçebilmeğe başladı. Dinsel sebepler yüzünden genellikle ikinci şık seçiliyordu. Bu, modern çağa kadar süregelmiştir; ancak eşler gözünü kapayıp görmemezliğe gelerek, birlikte yaşamak isterlerse, başkaydı.

Diğer Avrupa ülkeleri de, açıktan açığa, eski rejimin düzenine uymağa başladılar. Kutsal Andlaşma, muzafferlerin meydana getirdiği birlik, Fransız İhtilâli tarafından yıkılmış olan Hıristiyan ahlâk düzenini yeniden ihdas ettiği için büyük gurur duyuyordu. Bununla birlikte, ihdas edilmiş olan şey Pompadour'un ahlâk düzeniydi. Biricik ayrılık bu ahlâk düzeninin zengin burjuva çevrelerine yayılmış olduğu idi. Hükûmetler bu konuda hoşgörüyle davranıyorlardı. Vatandaşın biricik ödevi, sadece, söz dinler bir vatandaş olmak ve kalabalık olmayan bir üst sınıfın işi olan kamu işlerine burnunu sokmaması idi. Fakat cinsiyetle ilgili konularda oldukça serbest idi. Devlet, şimdi vatandaşının ne yaptığını bilmek istiyordu sadece; ama bu, makamları herhangi bir tehlike altına sokmadıkça, devlet gizli polisin gözü altında, aşk içgüdülerine serbestlik tanıyordu. Bu, her şeyden önce bir bakıma Napoléon'un mirasına konmuş diyebileceğ miz birinin yönetici ilkesi haline gelmişti.

Yatakodasında casusluk

Avrupayı ıslah eden adam, eski moda bir kavalye idi: Clemens von Metternich adında, Avusturya hizmetinde bulunan, Ren vadisinden gelmiş olan biriydi bu. Napoléon'dan dört yaş daha küçüktü. Viyana'daki kongreye başkanlık ettiği zaman, kırkbir yaşında bulunuyordu. Edep ve ahlâkın gerektirdiği gibi, kendisi büyük bir sülâleden gelen, asîl bir hanımla evli olup ,yedi çocuk babasıydı; ama karısından

ayrı yaşıyordu. Diplomatik görevleri ile kişisel eğilimleri başka kadınlara da kur yapmak zorunda bırakıyordu onu. Sadece kudretli bir adam değil, aynı zamanda yakışıklı biriydi de, üstelik, kendisine aslında olduğundan daha bir şeytanca hava vermekten zevk duyuyordu. Onun için kadın fethetmek güç değildi; fakat sevgililerini seçerken Napoléon'dan daha titiz davranıyordu. Krallıkla ilgili olmaları ve siyasî bakımdan faydalı olmaları gerekti. Çünkü yatakodasında bile, muhalefet konusunda olsun, müttefikleri üstünde olsun, bilgi edinmek için çırpınırdı. Cinsiyet hayatı, siyasetin başka şekilde bir devamıydı sadece.

Paris'te, Avusturya elçiliği sırasında, Napoléon'un kızkardeşlerinden biri olan Caroline Murat ile sevişmişti. Bir süre, Napoléon'un gecelerine zevk katmış olan, General Junot'nun karısı Duchesse d'Abrantès de kendisini ona teslim edenler arasındaydı. Kendisi Fransız İmparatorluk sarayındaki en boşboğaz kadınlardan biriydi. Viyana Kongresi sırasında Metternich'in gözdesi olmadan önce bir İngiliz casusu ile ilişki kurmuş bulunan bir de Sagan düşesi vardı, bunun kızkardeşi Talleyrand'ın sevgilisi idi. 1818 de, Aix-la-Chapelle'deki kongrede, Metternich, artık on yıl süreyle Egeria'sı olarak kalacak olan, Rus elçisinin karısı Prenses Lieven ile dostluk kurmuştu. Rus prensesi ile Avusturya başbakanı arasındaki yazışma ancak 1936 da yayınlanmıştır; kadının, kendisine İngiliz sarayından epey dedikodu aktardığını, ama aynı zamanda bol bol siyasî bilgi verdiğini de göstermektedir.

Ama Metternich de, gönlünü kazanan hanımlarla, hayret verici derecede konuşkan oluyordu. Viyana'da kongre sırasında bile en yakın meslek arkadaşı Friedrich von Gentz, günlüğünde şöyle demiştir: "Saat yedide Metternich ile birlikte akşam yemeği yemeğe gittim. Bütün saray fahişeleri oradaydı. Başka kimseye ihtiyaç yoktu. Son hafta içinde Metternich bu kadınlara bütün siyasî sırları vermişti. Bu kadınların bildikleri insanı hayretler içinde bırakıyor." Viyana polisinin gizli bir raporu (başbakan bile gözleniyordu) bu konuda daha çok şey söylemektedir: "Metternich aşk ve yaralı bir gurur yüzünden çıldırmış. Her sabahını boşa geçiriyor, saat onda kalkıyor, daha giyinmeden, Sagan'ın dizi dibine koşuyor, beş altı saatini orada geçiriyor." (Baltık'taki kadın dostlarından biri olan) Prenses Bagration, ihmal edildiği için Metternich'den öç almak üzere, Avusturya aleyhinde bütün bildiklerini, duyduklarını rapor ediyor."

Metternich'in kendi, hiç bir zaman kadınlara bu denli bağlı

olduğunu kabul etmek istemezdi. Başka erkeklerin de, kadınlara bağlı olduğunu görüyordu. Kadınların siyasete karıştırılmaları ve aracılık yapmaları isteniyordu, böylece bilgi toplayarak, rakibin silâhları ele geçirilebilirdi. Bu yöntemleri iç siyasete de uyguladı. Kadın polisler, devlette önemli bir yer tutuyordu. Tabiî kadınlara resmî görevler verilemezdi; bu geleneğe aykırı olurdu, devrime karşı bir şey olurdu, yani Kutsal Andlaşmanın ilkelerine karşı gelinmiş olurdu. Fakat kadınlar erkekleri gözleyebilirler, onlardan bilgi alabilirler ve âşıklarının zayıf anlarında, kendilerine söylemiş oldukları şeyleri polise aktarabilirlerdi.

Tabiî, bu pis işe her kadın katlanmıyordu; bu bakımdan, en iyi ajanlar polisten korkacak şeyi en çok olan kimselerdi, yani fahişelerdi. Metternich'in Viyanası bu sistemi alabildiğine geliştirmiştir, öyle ki, teknik bakımdan, Paris'te Napoléon'un Emniyet Bakanı Fouché tarafından geliştirilmiş metodlardan çok daha üstündü. Metternich'in Fouché'si 1817 den 1848 e kadar, otuz yıl, Viyana'nın baş polisi olacak olan Kont Josef Sedlevitzky idi.

Avrupanın en büyük aşk piyasası

Viyana kongresinin parlak açılışından sonra Metternich Viyana'yı sadece siyasî bakımdan değil, aynı zamanda toplumsal bakımdan da Avrupanın başkenti yapmayı düşünüyordu herhalde. Tasarısı bu idiyse, başarısızlıkla karşılaşmıştır. Londra erkek modasıyla ilgili meselelerde örnek olarak kalmıştır. Dandizm İngiltere'nin buhar makinası kadar önemli bir ihraç konusu olmuştur. Kadınlarla ilgili olan her şeyde, Paris, üstünlüğü elde tutmuştur.

Viyana sadece bir bakımdan Paris'i geçebilmiştir: Metternich devrinde dünyanın en büyük aşk piyasalarından biri olmuştur. Viyana'nın nüfusu daha 400.000 e erişmemişken, 1820 sıralarında şehirdeki fahişe sayısı 20.000 idi. Bu çok büyük bir rakam gibi görünüyor. Her fahişeye nüfustan yedi sekiz erkek düşüyordu. Ama Viyana'da toplanmış olan bu fahişeler, her şeyden çok o sıralarda pek faal olan turist işiyle ilgileniyorlardı. Aynı zamanda fahişeler ihraç da olunuyordu, çünkü eski Roma'daki gibi Viyana'ya gelen ziyaretçiler, "serbest kızları" uzun süreler kiralıyabilir, alıp götürebilirlerdi. Bir kadın tellâlı ve mama ordusu, müşterilerin zevkine yardım ederdi. Muhabbet tellâllığının cezası

çok azdı. Sokağın ortasında pek göze batar bir şekilde suç işlenmezse, bu hareketler suç sayılmıyordu.

Polis bu ticareti alabildiğine destekliyordu, çünkü fahişeler aslında onların yardımcısıydı. 1820 ile 1840 yılları sırasında Viyana fahişelerinin kraliçesi, Sedlenitzky'nin özel olarak koruduğu kahverengi saçlı Henriette Rothman idi. Elendbastei'deki (Sefih kovuk) evinde "çalışıyordu", evinde yer alan lüks işret âlemleri ile hiç de uyuşmayacak bir ad idi bu. Bu kadını ele vermek boşunaydı, çünkü polisin bir numaralı ihbarcısı olduğundan dokunulmazlığı vardı. İstediği yüksek ücretin ona **Tausendguldenkraut** ünvanı kazandırmış olduğu aynı işi gören bir Henrietta daha vardı. Devriye gezerken özengili çizmeler giyerdi. Bazan da erkek elbiseleri giyerdi, ama hiç bir zaman polisle çatışmamıştır. Meslektaşlarından biri, ehil çevrelerde "ebedî bâkire" diye tanınırdı, çünkü - gebe kalmak korkusundan olacak - erkeklere normal cinsel birleşmeden başka her şeye müsaade ederdi.

Viyana fuhuşunun bu güzel çiçekleri bile, özel bir nezafet sahibi değildiler. Tuna'da Doğulu bir zevk hüküm sürüyordu: iriyarılık, şişmanlık, Paris'e göre daha gözdeydi. Viyana'nın en ünlü aşk kadınlarından biri, iri yarılığı yüzünden "fil kız" **Elephantedweibl** adını alan bir kadındı. Viyana sokakları ince verem tipinde **la dame aux camélias**'larla dolu değildi. Evde vatanda yeter derecede verem vardı zaten. Her üç aileden biri veremdi. Güzelliklerini satışa çıkaran kadınlar hiç olmazsa, sağlam görülmeliydiler. Hâlâ aynı hastalık olduğuna inanılan frengi ve belsoğukluğu alabildiğine yaygın bir durumdaydı. 6000 ilâ 7000 arasında kadın, zührevi hastalık yüzünden her yıl Viyana'daki üç devlet hastanesine kabul olunurdu. Bunların çoğu fahişeydi.

Başka bakımlardan da Metternich'in Avusturya'sının istatistikleri, çapkınlık çağındaki Fransa'yı geride bırakan bir ahlâksızlık gösteriyordu. 1811 de Viyana'da her dört meşru çocuğa bir gayrı meşru çocuk düşüyordu; 1847 de bu oran 1:2 ye yükseldi. 1821 ile 1840 arasında Avusturya monarşisinde hemen hemen bir milyon terkedilmiş çocuk kaydedilmiştir. Yirmi yıl içinde anne-babalar tarafından terkedilmiş çocuk sayısı iki misline çıkmıştı. Bunun bir sebebi de terkedilmişler evlerinin artmış olmasıdır, aynı zamanda Metternich'in rejimi altında aile hayatının da gittikçe bozulmakta olduğunu da göstermektedir.

Acıdan zevk alma

Fransız tarihçisi ve siyasetçisi Paléologue, Metternich için romantik demiştir. Bu sıfatın doğru olup olmadığı tartışılabilir, çünkü Avusturya başkanı ister bir vilâyetin, ister bir kadının fethine kalkışmış olsun, her şeyden çok gerçek amaçlarla ve elle dokunulabilecek faydalarla ilgileniyordu. Sınırlarını genişletmek istiyordu, ama romantiğin bir özelliği olacak olan sınırı aşmak istemiyordu. Bununla birlikte, şüphe yoktur ki, çağdaşlarından romantikleri meydana getiren devlet adamlarının en başta gelenidir. Çünkü çoğu kimse için romantiklik, gençlerin, tâbi oldukları siyasî kölelikten ve onlara zorla kabul ettirilen faaliyetsizlikten kaçmak demekti. Savaş sıralarında bunlara tahammül edilebilirdi. Ama uzun barış devrelerinde yerine başka bir şey koymaları gerekti.

Bu şey, erotiklik olduğu süre, koruyucu bir acı çekme kılığına bürünmüştü. Aşk, dünyadaki en güzel şeydi, fakat mutsuzluk getirirdi - ağızlarda dolaşan bir nakarat halindeydi bu. Aşk kendisiyle birlikte, daima acı da getiriyordu, üstelik kadın, âşığın yalvarmalarına yakarmalarına sağır kaldığından, ailesinin engel olmasından, ya da âşığın önüne başka bir engel çıkmasından ileri gelmiyordu bu acı, bu temalar onsekizinci yüzyıl aşk hikâyelerinin başlıca konuları olmuşsa da, artık ikinci plâna geçmiş durumdaydı. Sevgiliye erişmek de acıya sebep oluyordu, hattâ erişilmemiş bir sevgilinin verdiği acıdan çok daha büyük bir acı veriyordu.

Bütün konuşulanlar, aşkın verdiği acılar, eziyet çekmeler ve gönül azaplarıdır. Bu **Weltschmerz** şiirinin kurucusu Lord Byron'du; Kuzey Amerika'dan Kafkaslara kadar taklitçileri oldu. Belkemiği veremi Heine'yi "mezar döşeğine" götürmeden çok önce, büyük acıları konusunda küçük türküler yazmış bulunuyordu. Alfred de Musset sanki acıya tapıyordu - acı ve mutsuzluk hâtırası geçmişteki bir zevkin anısından çok daha değerliydi:

Bana dünyada biricik kalan şey
Arasıra ağlamış olduğumdur.

Ölünceye kadar askerî disiplinin övücüsü olan Alfred de Vigny: "İnsan acısının haşmetine âşığım" diyecek kadar ileri gitmişti. Burada sözü edilen acı; şairleri, kendi kovuklarına çekilmiş dert-

li kimseler değildi, çok rahat hayat süren ve her türlü zevke özellikle de cinsiyetle ilgili olan zevklere kendilerini koyuvermiş bulunan kibar, genç, asîl beylerdi. Ama acı çekme bir meslek ve zevk alma icabı haline gelmişti. Bir şairin içten acı çekmesi şarttı, yoksa gerçek bir şair olamazdı. Yüzyılın döneminde ve 1830 sıralarında havayı etkilemekte olan bu mazoşist özelliktir. Sadece eski nesil, bunun sapıklık olduğunu duyuyordu. Seksen yaşında bulunan Goethe, romantikleri: "Zayıf, hastalıklı, hasta" diye ilân etmiş ve şu formülü koymuştu: "Klâsik sıhhatlidir, romantik hastadır."

Gözde şairlerinin dışarı dökülen acılarını yutan binlerce erkek-kadın okuyucu mazoşist miydi? Acıları, kendilerininmiş gibi hissediyorlar mıydı? - kendilerinin duyduğu, ama ifade edemediği şeylerin ifadesi miydi, yoksa estetik bakımdan seyirci miydiler, ya da şairlerin ruhlarının azaplarından büyük zevk alan sadist kimseler miydi? Bu soruların cevabını vermek kolay değildir. Şüphe yoktur ki, 1830 ile 1840 yılları arasında, romantik çağın sonlarında, halkın sadistik eğilimleri daha bir belirmişti. Şairler ve yazarlar ise bu konuları işliyorlardı. Balladlarda, oyunlarda ve romanlarda bol bol kan akıyordu. Bir kadın uğruna öldürmeyen veya kendini öldürtmeyen kimse gerçek bir kavalye sayılmıyordu.

Bu ahlâk düzeni, edebî ahlâk düzenlerinin çoğunun kurulmuş olduğu, sadece geçmişteki ahlâk düzenine uygulanmıyor, aynı zamanda şimdiye de uygulanıyordu. Tabanca ile düellolar kibarlık sayılıyordu. Yükselmekte olan orta sınıf için, bir onur ve sınıf gururuydu. Şehirli ve kasabalı, hiç bir şekilde, bir kadının şerefini savunmada aristokrattan geri kalmamalıydı. Birçok zina işleyen kadınlar ve hiç olmazsa aynı sayıdaki boynuzlanmış kocalar düelloda hayatlarını veriyorlardı. Bu romantik çatışmalarının kurban listesinde iki büyük Rus şairi de vardır. Bunlar, Puşkin ile Lermontov'dur.

Zekâ ve ruhun cinsel çekiciliği

1789 İhtilâli ve Napoléon savaşları çağıyla karşılaştıracak olursak, Romantik Çağ, birtakım karşıt akımlarına rağmen, 1815 ilâ 1848 arasında geçen yıllar, kadın niteliğinin üstün geldiği bir çağ sayılabilir. Erkekler duygululuğa kendilerini bırakıyorlar, kadınlar, gittikçe erkeksi nitelik kazanıyor ve üstün duru-

ma geçiyorlardı. Erkekler, kadınlara tapınıyordu, fakat durum ne çapkınlık çağındaki gibiydi, ne de Ortaçağdaki kadına tapınılan devirdeki gibi. Eski çağlarda, kadın, erkek yerleştirdiği için işgal ederdi yüksek mevkiini, cinsel bakımdan daha çok istekli, daha az disiplinli olup, bunun ücretni ödemesi gerekiyordu. Kadına toplumsal mevkiini veren **jus maternum** değildi, sadece sevgilinin hakkıydı. Erkek isteyerek ona boyun eğiyordu, çünkü bu boyun eğiş, cinsel zevkini yükseltiyordu. Ama şimdi, kadın, kendi başına yolunu açmağa başlamıştı. Zekâsı, enerjisi sayesinde bugüne dek sadece erkeksi alanlara inhisar etmiş olan şeylerde başarı kazanarak ilerliyordu.

Şüphe yoktur ki, cinsiyetin kendisine bahşetmiş olduğu imtiyazlardan faydalanıyordu. Böyle yapmadığı zamanlar -tamamiyle cinsiyetle ilgisiz yollardan hareket etmeğe çalıştığında- bir fikre başvurmadan, zekâ ve akıl yoluyla hareket edebilme ümidiyle işe kalkıştığında, ya da kendisini kasden çirkinleştirdiğinde, erkeklere sadece gülünç bir konu oluyordu. İngiltere'deki blue-stocking dedikleri kadın entellektüellerin başına bu gelmişti. Avrupadaki kadınlar, eğitimin başlı başına yeterli olmadığını biliyorlardı. Kendileri korkuluk gibi ortaya çıkacak olurlarsa, ne edebî eğilimin, ne de zekânın kapıları açmıyacağına inanıyorlardı. Erkeğin kalesine ancak ve ancak, genç erkekleri elde ederek, özellikle de çok gençlerini ele geçirerek, onlar üstünde bir çeşit anne yetkisi kullanarak erişebilirlerdi. Bununla birlikte ne metres olmak istiyorlar, ne evli kadın durumunda bir hizmetçi olmak istiyorlardı. İstedikleri, eşit arkadaşlar olmaktı, yatakta olsun, masa başında olsun, bir olmaktı.

Bu yolda gidecek olan ilk kimseler, iki Alman orta sınıf eşiydi, bunların ikisi de tanınmış bilginlerin kızlarıydı. Bununla birlikte, bu, Fransız İhtilâlinden biraz serbestlik almış olan Romantik Çağın başlangıcının karmaşık devresinde yer alıyordu. Göttingenli tanınmış bir şarkiyatçının kızı olan Caroline Michaelis genç yaşında dul kalmış ve entellektüel-erotik bir macera hayatına başlamıştı. Mainz'de İhtilâlden yana olan "Kübist"lerle iş görmeğe başlamıştı. Bir Fransızdan gayrımeşru bir çocuk edinmişti. Derken tevkif olunmuş ve kendisi Prusyalılar tarafından siyasî bakımdan olsun, ahlâksal bakımdan olsun, şüpheli görülerek hapsedilmişti. Bir yerden bir yere kovalanmış, doğ-

duğu Göttingen şehrinden bile sürülmüştü. Sonunda şair Wilhelm August Schlegel'in kolları arasına atılıp, onunla evlenmiş ve kendisinden on iki yaş küçük olan filozof Schelling ile evlenmek üzere de ondan boşanmıştı. Edebî alanda verdiği eserler azdır, fakat edebiyat tarihçileri Romantiklerin Jena Topluluğunu esinleyen bir dâhi olarak görmüşlerdir. Jena da Caroline'in, Dorothea Veit adında bir rakibi vardı: bu filozof Moses Mendelsohnn'un kızıydı. Dorothea, zengin bir Frankfurtlu banker kocasından kaçmıştı, iki çocuğu vardı, kaçtıktan sonra, August Wilhelm'in kardeşi genç filolog Friedrich Schlegel ile oturmağa başlamıştı. Kendisi adamdan dokuz yaş büyüktü, altı yıl birlikte yaşadıktan sonra Paris'te evlendiler. Değersiz bir roman yazmış, Madame de Staël'in **Corinne**'ini çevirmiştir; bu arada Madame de Staël, August Wilhelm Schlegel ile birlikte Avrupa turuna çıkmış bulunuyordu. Fransız İsviçrelisi olarak doğmuş, evlendikten sonra İsveç vatandaşlığına geçmişti. Kendisi Rousseauvari bir romantikdi; parklarda şairlerle ve bilginlerle, entellektüel konularda konuşmaktan zevk alan, arasıra da bazı kır aranağmeleri yapan bir **Grande Dame** (hanımefendi)ydi. İhtilâlde çekmiş olduğu bütün güçlüklere Napoléon'un kendisine eziyet çektirmiş olmasına rağmen, seven ve anne şefkati olan bir kalbi vardı; kırk beş yaşında, yarı yaşında olan bir adamla evlenmişti. Dış dünyada, Madame de Staël Alman Romantik Hareketinin müjdeçisi olmuştur. Almanya onun için bir hayalciler ülkesiydi. Aşkta da herşey yüksek ve uluydu; ruhun saflığı, ve derinliği Avrupanın başka ülkelerindeki kanun ve gelenekle sınırlanmış olan davranıştan daha serbest bir davranış gerektiriyordu. Oniki yıl sonra aşk üstüne yazdığı eserde Stendhal'de, Rousseauvari bir ruhla yargılamasına rağmen, cinsiyet hayatındaki ulusal ayrılıkları oldukça gerçekçi gözle görüyordu. Gelenek ve boş gururla bozulmuş olan Fransa'nın cinsel ahlâk düzenini Protestan Almanya'daki tabiî basit aşk hayatıyla karşılaştırıyordu; Almanya'da, gençler, babaları birbirleriyle çene çalarken, anneleri de saf birtakım oyunlarla vakit geçirirken dans edebiliyorlar, serbest çe dostluk kurabiliyorlardı. Bernese Oberland'daki mahallî âdet onun daha çok hoşuna gitmişti. Orada delikanlılarla kızlar, annelerinin babalarının rızasıyla birbirlerine uygun olup olmadıklarını anlamak için evlilikten önce birbirlerini deniyorlardı.

Stendhal, kişinin eşini seçebileceği ve evliliğe hazırlanabileceği en iyi yöntemin evlilik öncesi cinsel birleşme olduğunu söy-

lüyordu. Evli bir kadının her şeyi yapabileceği, ama kızın hiçbir şey yapamıyacağı bir ülke olan Fransa'da bu çeşit bir öğüt pek cüretli sayılırdı, nitekim iyi de karşılanmadı. Beş yıl sonra, o sıralarda daha tanınmayan bir genç yazar olan Balzac tarafından **physiologie du mariage** (Evliliğin fizyolojisi) gibi, kışkırtıcı bir ad altında yayınlanan bir kitaba halkın tepkisi daha dostça olmuştu. Bir dünya bilgeliği maskesi altında, hemcinslerine Balzac'ın verdiği öğüt, Stendhal'inkinden pek farklı değildir: bir erkek evlenmeden önce kadın fizyolojisini ve anatomisini inceleyebilmelidir - tabiî bu, tıp kitaplarından değil, canlı örneklerden olacaktı.

Balzac'ın evlilik üstüne bu kitabı, hemen hemen atasözü haline gelmiş vecizeler ile doludur: örneğin, "kendini yakalatan kadın, kaderini hak etmiş demektir", ya da "bir evliliğin geleceği, ilk geceye bağlıdır." Sonunda, evliliğin kadın için değil, erkek için yaşlılıkta işe yarayacak bir şey olduğunu söyliyerek kendini avutmaktadır: "Erkekler yaşlanmasaydı, evlensinler demezdim." Bununla birlikte, Balzac bu aydın başarılarından başka, bu kitapta olsun, başka kitaplarda olsun, cinsiyet hayatının psikolojisine veya fizyolojisine pek az yardımda bulunmuştur. Onun gücü başka alanlardaydı.

Ara cins : George Sand

Aşk hayatının kanunları, mekanik biliminin kanunlarından çok daha karmaşıktır. Bunları işleyen, fizikle psişik arasındaki en ince ilişkileri ortaya çıkaran ve bunları bir tabiat tarihçisinin dakikliğiyle anlatan Galileo bir kadındı: bu kadının adı Aurore Dudevan idi, kızlık adı Dupin'dir. Bu kadın, George Sand takma adı altında, yüzlerce roman yazmıştır. Bu romanların çoğu bugün okunamıyacak haldedir. Ama bazıları, özellikle başlangıçta yazdığı eserler, sadece edebiyatta değil, aynı zamanda cinsiyet biliminde de devamlı bir yer tutacak bölümler ihtiva etmektedir. Kendisi aşkta salt mutluluk arayan bir romantikti, ne var ki aradığını bulamamıştır. Kendisini bir sürü erkeğe vermiş, fakat hiç biri onu tatmin edememiştir. Zevk ona acı veriyordu, aşk acılarını hatırlamaktan da zevk almıyordu. Kendisi bir mazoşist değildi, gerçekten acı çekiyordu, birçok erkek meslekdaşları ve âşıkları gibi, ideolojik sebeplerden, züp-

pelikten veya ahlâklılıktan değildi bu, böyle olması huyu yüzündendi: iki cinsiyet arasında kalmıştı.

Fizyolojik bakımdan, kadın olduğuna şüphe yoktur. Üstelik kendisi hoş ve güzel bir kadındı da. Kapkara saçları, kara gözleri vardı, ince çizgiliydi, narin, nisbetli bir vücudu vardı. O sıralarda resimlerde moda olan Capri'li balıkçı kızlarına benziyordu. Bununla birlikte şeceresi Kuzeye dayanır, ünlü bir soydan gelmekteydi, bununla epeyce övünürdü. Dedesinin dedesinin dedesi Elector Augustus, güçlü dedesinin dedesi Saksonya Mareşali Mauritz, dedesiyse pek zengin bir asilzadeydi, babası Napoléon'un ordusunda çapkın bir subaydı. Şecerenin kadın yanı daha az asildi; birleşmelerin çoğu kanun dışıydı, Bununla birlikte, yine de nitelikli bir asil kadınla başlıyordu Brandenburg-İsveç'li kontes Aurora von Königsmark'dı. Ama kadın eşler, gittikçe halk sınıfından olmağa başlıyordu. George Sand'ın annesi, kızının pek sevgiyle çizmediği tasvir doğruysa, en aşağı sınıftan bir şarkıcıymış. "Bura Çingenelerinin soysuz serseri ırkındandı."

George Sand'ın âşık değiştirmesindeki serbestliğini açıklayan sebeplerden biri de, bu ataları olsa gerek. Ama soydan gelen ahlâk nitelikleri hakkında ne biliniyor ki? İlk günah ile ilgili bir gen henüz bulunmamıştır. Ne de bazı çocukların atalarına cinsel bakımdan niye benzediğini açıklayacak psikolojik kanunlar bulunmuştur. Her ne halse, George Sand herhangi bir çingene ortamında büyümedi. Aile şatosunun damı altında yetişti. Bir manastır okulunda eğitildi, bu arada başkaldırdığı filân olmadı. Onsekiz yaşında, genç, zengin bir baronla evlendi. Her şey düzen içinde gidiyor gibiydi; bir çocukları oldu. Aurora ona şefkatli bir ana gibi davranmıştır hep.

Derken ilk âşığı bir yargıç kâtibi çıktı ortaya. Öyle utangaçtı ki bu, Lourdes'da bir mağarada sadece öpebildi. Ondan sonraki âşığı daha müteşebbisti; Aurora'nın ikinci çocuğunun babası olması pek muhtemeldir. Jules Sandeau adındaki bir yazar olan, sıkıcı ve kıskanç bir koca yanında tatsız bir taşra hayatı sürmesinden vazgeçmesini öğütledi ona. Kadın bohçasını toplayıp Paris'e geldi. Hayatını kazanmak için yazmağa başladı, derken hayatının sonuna kadar günde yirmi sayfa yazdı. Mesleğini çok ciddiye alıyor, kendisi gibi düşünmeyen erkeklerden nefret ediyordu. Bu kadar çok çalışmasının sebeplerinden biri de, maddî bakımdan âşıklarına bağlı olmak istememesiydi.

Onların olmağa tenezzül ediyor idiyse de, kelimenin tam anlamıyla onlara üstün olmak istiyordu.

Birkaç gün olsun, birkaç yıl olsun, birlikte yaşadığı erkeklerin tamamiyle boyun eğmelerini istiyordu, bu cinsî konularda da böyleydi. Bu bazan zorluklar çıkarıyordu. Erkekler samimî temaslarda yönetici eşlik rolünden vazgeçmek istemiyorlardı. Amaca erişinceye kadar erkekler hâlâ aşağılık birer köleydiler, ama bir kere istediklerine eriştiler mi, hain, kaba, ilgisiz oluyorlar, sadece kendi zevklerini ve rahatlarını düşünüyorlardı. Balzac'ın kendilerine öğretmek istediği derslerden hiçbir şey öğrenmemişlerdi. Kadının anatomisiyle fizyolojisi onları ilgilendirmiyor gibiydi.

Lélia adındaki bir romanda, George Sand geceleri yer alan aşk acılarını hiç bir kadının o âna kadar anlatmadığı bir şekilde, açıkça anlatır. Bu tutkulu itiraflardan biri:

Onun yanında yatarken bir çeşit garip, çıldırtıcı bir duygu duydum, bunu hiç bir öpücük tatmin edemezdi... O, tatmin olmuş, memnun, uyuyakalmışken, ben yanında hareketsiz yatıyordum. Böylece saatler geçmiş olmalı. Onu uyurken seyrettim. Öyle güzel geliyordu ki bana bu erkek!.. Şiddetli bir tutkunun onu uyandırdığını duydum. Derken beni kollarına aldı ve okşamağa başladı, o âna kadar tamamiyle kendimi verememiş, tadına doyamamıştım. Acılarımın hayal kırıklığına uğratıcı isteğine dayandım, çünkü beni avutamıyacağım pek iyi biliyordum. Bazan düşlerimde onunla birlikte alıp götürüldüğümü görürüm... Derken anlatılamıyacak şehvet suları üstünde yüzerim, fakat kollarımı boynuna dolar, göğsü üzerine düşer, belli belirsiz sözler söylerim. Ama uyandığında da mutluluğum uçup gitti, yine erkek buldum, erkek... kaba, açgözlü bir yaban hayvanı gibi ve korku içinde kaçtım, ama arkamdan izledi, ara verdiğim uykusunun ücretini istiyordu, bayılmakta olan, yarı ölü bir kadından vahşi zevkini alabildi.

George Sand'ın kendisinden başka biri olmayan **Lélia**, acaba cinsel içtepisini kimin üzerine yöneltiyordu? Erkeği, kendine karşı olan hayranlığını tatmin etmek amacıyla onu bir kışkırtıcı olarak mı kullanıyordu? Düşlerinde, ve isteklerinde kendi yanında yatmaktan başka bir şey yapmasını istemediği bir adam mıydı dilediği? Belki ikisi de değildi aradığı, bir türlü erişe-

mediği bir kadındı. Erkek adı kullanması, erkek gibi giyinmesi ve sigara içmesi, belki de ilkin dikkati çekmek içindi. Bununla birlikte, pek bu kadar propagandaya da ihtiyacı yoktu. Herkes onun kadın olduğunu biliyordu; ilk romanları onun ününü salmasını sağlamıştı. Ama erkek gibi giyinip davranmakta devam etmesi de, kendindeki erkeksi davranış unsurunun bir belirtisiydi. Erkekliği, sadece dış davranışlarla bulmuyordu ifadesini. Çok güzel aşk mektupları yazdığı bir de kadın dostu vardı; ama bir Parisli aktris olan bu hanım, bir gazetecinin karısıydı. Aynı zamanda şair Alfred de Vigny'nin de metresiydi. Sevicilikle ilgisi yoktu.

George Sand'ın başka kadın dostlukları da, plâtonik dostluktan daha ileri gitmemiştir. Dış dünya onu bir erkek avcısı, yutucusu, vahşi bir nemfomanyak sanır, oysa gerçekte hiç bir erkek onu tatmin edememiştir. 1830 yıllarında bu ünlü kadınla birlikte yatmak entellektüel zaferin tacı gibiydi. Herkes bunu başaramamıştır. Uzun süre kendisine kur yapmış olan Heinrich Heine'yi geri çevirmiştir. Belki de onun yedi yaş büyük olması yüzündendi bu, kendine göre onu pek yaşlı görmüş olabilir. Duygularını kışkırtacak genç vücuda ihtiyacı vardı. Hemen hemen bütün âşıkları kendisinden daha gençtir. Ama bu kaprisli Turandot prensesinin karşısında ne gençlik, ne zekâ, ne de güzellik para ediyordu.

Yirmi üç yaşında Alfred de Musset, onun tarafından iktidarsızlıkla suçlanmıştır. Birlikte Venedik'e gitmişler, Musset orada hastalanıp, ateşler içinde kıvranırken, George Sand ona bakan doktoru ile kendisini aldatmıştır. Çok geçmeden Brüksel'de başka bir ad altında yayınlanan **Camiani ou deux nuits d'excès** adlı, baştan aşağı müstehçen olan romanı, Musset'nin George Sand'dan öç almak için yazdığı söylenir. Bu yanlıştır; hiç bir zaman Musset bu kadar aşağı düşmemiştir. Tatsız olan cevabı melânkolik ve şairâne **Nuits** eserinde bulunur. Avuntusuz bir hali kalmamıştır; düşesler, ve güzel aktrisler George Sand'ın kendisine yapmış olduğu ihaneti unutmasına yardım etmişlerdir, fakat şiirinde kendisi, daima büyük bir "acılar adamı" olarak kalmıştır.

Sanat alanında çok daha fecisi, George Sand'ın Chopin ile olan ilişkisinin sonudur. Aşk başladığında kadın otuz beş yaşlarındaydı, Chopin ise genç bir Polonyalı kızla nişanlı olup, yirmi yedi yaşlarında bulunuyordu. Bir süre baştan çıkmadı, derken

dişi aslanın pençesine düştü. George Sand ona anne gibi davrandı, ama bu zorba kadınla yaşamak Chop'n'e bir hapishanedeymiş hissi veriyordu. Bu hapishanede onu avutan ancak George Sand'ın kızı maceracı Solange olmuştur. Sonunda on yıl süren bir hapisten kendini kurtardığında, bitkin bir haldeydi. Başka dâhiler bu kadının kaprislerine pek boyun eğmek istemiyorlardı. **Carmen**'in yazarı Prosper Mérimée bütün Paris'te bir Don Juan olarak tanınırdı, George Sand'ı ablukaya almıştı. Ama sonuç başarısız oldu. Kendisiyle birlikte iki gece geçirdikten sonra kadının buzlarını eritememiş, o da çekip gitmişti. O, Prosper Mérimée'yi suçlamış, Mérimée de George Sand'ı suçlamıştır. Kadın sonradan "Beni sevmiş olsaydı" diyor, "beni kendi hâkimiyeti altına alırdı; ben de kendimi bir erkeğin hâkimiyetine verir kurtulabilirdim. Ama özgürlük beni yiyip bitiriyor." Ama ilk tepkisi bir horgörüştü, en samimî yaşantılarını dostlarına anlattığı açıklıkla, horgörür bir davranışla, şöyle demektedir: "Geçen gece Mérimée'yleydim; pek aman aman biri değil." Victor Hugo acele bu sözleri her yere yaymıştır. Mérimée'ye aptal gibi bakılmağa başlanmıştır; aslan terbiyecisinin sanatı bile George Sand'de işe yaramamıştı.

Franz Liszt'i de elde edememiştir. Liszt, metresi kontes d'Agoult'ya sadık kalmıştır. Frankfurtlu banker Begmann'ın torunu ve Cosima Wagner'in annesi olan Marie d'Agoult, Romantik Çağın birçok kadını gibi, kocasını bırakıp, birlikte kaçtığı erkekten oldukça yaşlıydı. O da bir erkek adı altında yazı yazmağa çalışıyordu, ama her bakımdan kadındı. George Sand, Liszt'in kendisini çektiğini saklamamıştır. Talihli rakibine, yorumlamak için Freud'ü gerektirmiyecek kadar açık bir ifadeyle konuşmuştur: "En büyük isteğim, Franz Liszt gibi kendisine, hiç bir âletin dayanamıyacağı birinin vura vura çaldığı, bir piyanonun altında yatmaktı." Kontesin nöbet beklemesi muhtemelen onu başka bir hayal kırıklığından daha kurtarmıştır.

Gelinlerin tek veya toplumsal olarak teftişi

Romantik Çağda olduğu kadar eskiden, hiç bir zaman, şiir ve müzik, mezar'a bu denli cinsel bir çekicilik göstermemişti. Şiir ve müzik, aşk iksiri gibi iş görüyordu. Kadınları bitkin düşürüyor, erkekleri aptallaştırıyordu. Bu gibi hârika yaratıcılar, hattâ daha büyük çapta yorumcular, Tanrının istidatlı kişileriy-

di, -çoğu zaman bunların ikisi birarada- bütün aranan. Virtüozlar çağın krallarıydı. Bir sosyete hanımı, gönlünü bir piyaniste kaptırdı mı, taçlı bir baş tebaasındaki birinin karısını metres olarak aldığında nasıl koca bir şey diyemiyor idiyse, bu durumda da kocanın bir şey demeğe bir hakkı olmuyordu.

Sanat ve cinsiyet alanında serbestliğin hoşgörüldüğü çevre sınırlıydı. Bunu genellemek doğru olmaz. **Petit bourgeois** (Küçük burjuva) çevrelerinde anne-babalar, kızlarından birini, bir şairin ilham perisi olarak alması veya bir ressamın model olarak kullanması böylece, **vie de bohème**'e kayması halinde, kuduruyorlardı. Küçük üstün sınıf ile küçük adamlar yığını arasında prensipten şaşmayan ve kendine sağlam bir güveni olan gerçek burjuvazi vardı ki bu, Fransa'daki 1830 Temmuz İhtilâlinden beri her yerde gittikçe daha kuvvetlenmişti. Para siyasî iktidar sağlamıştı onlara. Avusturya ve Prusya'da olduğu gibi, başarı kazanmak gelecek için ümit veriyordu onlara. Bu, paraya daha büyük değer verdi. Paranın malın-mülkün üstün tutulması, sırf bir madrabazlık ahlâkı değildi. Eski sınıfın imtiyazları tehlikeye düştükten sonra, para biricik ölçü haline gelmişti.

Yeni değerler aile hayatını da etkiliyordu. Aile şimdi eskisinden çok daha fazla mal-mülk üstüne kurulmuştu. Oğulun kiminle evleneceği, kızın kime varacağı son derece önemliydi. Ailesinin kimin olacağına çok dikkat ediliyordu. Çeyiz başlıca etken haline geldi. Artık yeni bir kuruluşa yardım değildi amacı, toplumsal bir farkın belirtisiydi. Kızına prensler gibi çeyiz düzebilen adam, ya da böyle bir çeyize konabilen damat en toplumsal mevkii kazanıyordu. Romantik Çağdaki kadar, hiç bir çağda, para evlilikte bu kadar söz konusu olmamıştır.

Evlenmenin ticarî hale konması, kızların ücret karşılığı, kendileri istemeden satıldıklarını göstermez; bu gibi durumlar artık tarihe karışmıştı. Ailelerin kendileri damadın toplumsal bir manzara içinde seçilmesini tercih ediyorlardı. Tabiî evlenmek isteyen biri, müstakbel kayınbabasına, kızını istemek üzere yaklaştığında, aklı başında olan bir babanın kabul etmemeğe hakkı vardı. Para unsurunun sağladığı toplumsal sınırlar içinde gençlerin eşlerini kendilerinin seçmesine müsaade ediliyordu.

Seçilecek adayların sınırlı olduğu küçük şehirlerde ve taşrada bireysel gelin teftiş âdeti uzun süre yürürlükte kalmıştır. Güvey olacak aday akrabalar, tanıdıklar, çoğu zaman da evlendirme komisyoncuları tarafından kızın anne-babasının evine götü-

rülür, görücülüğe başvurulurdu, ya söz kesilir, ya da hemencecik nişan yapılırdı. Güvey, kızın anne-babası tarafından baştanbaşa incelendikten sonra ancak, aile tarafından kıza gösterilirdi.

Bununla birlikte, yavaş yavaş bu bireysel teftiş -komik taraflarıyla ve sayısız trajik sonuçlarıyla ondokuzuncu yüzyılın romanlarında işlenmiş bulunmaktadır- bir çeşit topluluk halinde teftiş halini almıştır. Evlenecek yaşta olan kızlar, aileleri tarafından, ya da hiç olmazsa annelerin nezareti altında, uygun damatların bulunabileceği yerlere götürülmeğe başlanmıştır. Zenginler için en iyi yer, içmelerdi. Romantik Çağda moda olan en büyük içmeler Baden-Baden'deydi. İyi bir eş bulmak için millet, Paris'ten bile oraya akın ediyordu. Bununla birlikte, orta sınıflar başarıdan emin olmadan, bu gibi bir yolculuğun masraflarını karşılayamıyorlardı. Malî durumu pek yerinde olmayan ailelerin kızlarının en iyi damat arıyacakları yer yine balolar oluyordu.

Kulüpler veya cemiyetler tarafından herhangi bir sebeple veya kamu yararına düzenlenmiş balolar şehirlerde evliliğin kaynağı oluyordu. Süslü püslü balo elbiseleri, özellikle sanatkârane yapılmış yelpazeler, belli bir dans için önceden adlarını yazdırdıkları dansörlerin programları, dans dersleri -ki bu çağda birçok yeni dans çıkmıştı- bu çağın toplumsal hayatında büyük rol oynamıştır. Berlin'de kamu baloları, sarayın operasında ve tiyatrosunda her hafta yer alırdı. Çağdaş kayıtları okuyacak olursak, sonradan 1918 de olacağı gibi, gerçek bir dans salgını başlamıştı Avrupada. Bununla birlikte, durum aynı değildi. 1820, 1830 ve 1840 yıllarındaki balo hevesi, erkeksiz geçen savaş yıllarından sonra, âni bir şehevî gevşeme değildi; rasyonel bir temele dayanıyordu. Kişi gelecekte evleneceği eşi baloda tanıyordu. Zengin burjuvaların kızlarını baloya götürmeleri girişmiş oldukları aşırı masrafları haklı çıkarır.

Skandal yaratan bir dans : Vals

Şimdi moda olmaya başlıyan yeni danslar eskilerinden çok daha şehevîydi. Cinsel bakımdan en heyecan vericisi valsdi. Dans ile cinsiyet daima birlikte gitmiştir. Ama aralarındaki nisbet zaman zaman değişmiştir. Batıda Hırstiyanların zaferinden beri iyi sosyetelerde Bakka dansları edilmez olmuştu. Onyedinci ve onsekizinci yüzyılların saray dansları, -ki o sıralarda cinsel ha-

yat alabildiğine serbest bırakılmıştı - özellikle muhafazakârdı. Kavalye yalnız kolunu veya elini hanıma uzatırdı: başka her türlü temas uygunsuz görülürdü. Sadece köylüler birbirlerini omuzlarından ve bellerinden tutarlardı; şehirlerdeki aşağı sınıftan olan halk bile bu gibi kaba davranışlardan çekinirdi.

Beylerin eşlerini bellerinden tutup, salonda son süratle fırıl fırıl döndüğü, kamu baloları ancak onsekizinci yüzyılın sonlarına doğru yer almağa başlamıştır. Valsin kendisi de - aslında çabuk yapılan danslardan biriydi, iki adım atılıp bir zıplanıyordu, ya da dönülüyordu. Bununla birlikte, valste dönüşün güzel bir şekilde olması için epey zaman geçmesi gerekti. Çünkü 3/4 tempoda dönmek kolay değildi, özellikle bunun için yazılmış uygun müzik daha yoktu. Ancak Weber **Dansa Davet** (1819) adlı parçasında tempoyu bulduktan sonra, ve Josef Lanner ile "vals kralı" Johann Strauss valslerini besteledikten sonra, dans gerçek temposunu bulmuştur.

Sadece müzik ve koreografi bakımından değil, her şeyden çok şehevî etkisi bakımından yeni bir şeydi bu. Çiftler, polkadaki gibi, ya da hızlı yapılan başka danslardaki gibi, birbirleriyle yarış etmiyorlar, sıçrayıp durmuyorlardı. Erkeğin kolu eşini belinden sarıyor, kızın eli omuzunda, başbaşa dans ediyorladı. Çabuk yapılan danslarda bu fiziksel temas, bir sarılma haline geliyordu, öyle ki, böylece denge sağlanmış oluyor ve insan düşmekten kurtulmuş oluyordu. Bu gittikçe bir sarılış halini aldı. Çiftler birbirlerine dakikalarca sarılmış kalabilirler, birbirlerinin gözleri içine bakabilirler, bir kadril'deki gibi eşini başka birine geçirmeden, yapılması gereken figüre dikkat etmeden, süzüşürlerdi. Valste çift aslında tek bir vücut oluyordu. Duvar boyunca oturan anneler, kızlarını böyle mutlu bir halde bir gence sarılmış, dans ettiğini görerek ve ertesi sabah nişanlanacaklarını umarak sevinç içinde bakarlardı.

İster istemez bu yeni şehevîlik biçimine itirazlarda bulunuluyordu. Avrupaya yayılmakta olan Tuna'dan gelme bu kötülük dansına karşıkoyan sadece püritenler değildi. Hiç de bir erdem örneği olmayan Lord Byron da bu çeşit cinsel serbestliğe karşı uyarmada bulunmuştu. Genellikle, İngiliz züppeleri dansa iyi gözle bakmıyorlardı. Bunu bir çeşit aşağı tabaka eğlencesi sayıyorlardı. Ama Paris'te bile karşıkoyma güçlü oldu. Ateşli çağı geçmiş bulunan Alfred de Musset, aristokratik bir estetikçi

olmuş, sosyetenin genç kızlarının kendilerini böyle teşhir edici zevklere vermemelerini ve herkesin ortasında erkekler tarafından kendilerini okşatmamalarını ikaz ediyordu. Bu romantik salonlar tanrısı bile cinsiyetin gücüne karşı bir şey yapamıyordu, üstelik anne ve babaların çoğu, gençlerle anlaşmış durumdaydı. Vals yüz yıl moda olarak kaldı.

Kinsey'in bir öncüsü

Aileler ne kadar dikkatli olurlarsa olsunlar, yeni erkekle tanışma şeklinin, tabiî birtakım tehlikeleri vardı. Gençler dansla kışkırtılarak fazla ileri gider de gizlice randevulaşırlarsa, belki de kız için kötü sonuçlanacak olan birtakım cinsel birleşmelere kalkışacak olurlarsa, ne olurdu? Burjuvazi hâlâ bir kızın evlenmeden önce bâkire kalması üstünde duruyordu. Bunun ne dereceye kadar başarıldığını tahmin etmek güç, çünkü, zifaf gecesinde kendinin ilk kişi olmadığını gören bir kocanın, dâva açmak, iddiada bulunmak için pratikte herhangi bir temeli olmuyordu. Anne-babanın büyük bir kaygısı vardı, kızlarının çok erkenden bekâretlerini kaybetmeleri değildi bu, gayrımeşru çocuk doğurmalarıydı; çünkü bu durumda evlenme ihtimalleri de, ailenin namusu da uçup gitmiş oluyordu. Hebbel'in **Maria Magdalena**'sı (1843) küçük bir burjuva ailesindeki bu çatışmayı anlatır; ama durumları, iyi orta sınıf ailelerin görüşü de aynı durumdaydı.

Bununla birlikte, kadınlar için evlilikten önce cinsel birleşme yasağı, evliliğin saflığını sağlamaktan çok, tekkarılılığı yıkabildiği içindi. Çokkarılılığın güçlü sebeplerinden biri olan merak, böylece evlilik hayatına aktarılmış oluyordu. Evlenmeden önce başka erkeklerden birtakım tecrübeler edinmiş ve erkekler arasında büyük ayrılık olmadığını bilen kadınlar, evlilikten sonra, yeni bir erkeğin taze bir yaşantı heyecanı vereceğini bekleyen tecrübesiz kimselerden çok daha sıkı olarak tekkarılılığa bağlı kalıyorlardı. Fransa'da kadınların zina yapmasının sebeplerinden biri de budur. Çünkü yirminci yüzyılın başlarına kadar orta sınıf ailelerin kızları, evlilikten önce çok sıkı bir disiplin altında tutuluyor, çoğu manastır okullarında veya yatılı okullarda eğitiliyordu.

Tâ Ortaçağdan beri kadın sadakatsizliğinin Fransız edebiyatında sık olarak işlenmesi olayı, zinanın bir Fransız özelliği ol-

duğu intibasını arttırmıştır. Boşanma istatistiği, polis kayıtları, ve sosyologların gözlemleriyle cinsel alışkanlıklar araştırıcılarının edindiği sonuçlar, durumun tam tersi olduğunu göstermektedir. Birçok bilim cemiyetinin üyesi bulunan Biedermayer, devrinin Alman dokümanlarının birinde yazar Kinsey'in bir öncüsü gibi görülmektedir. 1840 yıllarında, yüz evli çiftde özel bir araştırma yapmış, ve 100 den kırk sekizinin mutsuz, otuz altısının ilgisiz olduğunu, -ki bu ahlâka aykırıdır, çünkü buna rağmen eşler birlikte barış içinde yaşamaktadırlar- sadece on beşinin mutlu, sadece bir tanesinin tam erdemli olduğu sonucuna varmıştır. Aynı yüz evlilikte yapılan başka bir sınıflandırmaya göre, elli bir tanesi "gevşek ve bozuk ahlâklı", on dördünün ise "bile bile ahlâka aykırı" olduğunu görmüştür. Mutsuz evliliklerin otuzunda erkek, on ikisindeyse kadın suçluydu. Evliliklerin on beşinde meslekten fahişelik veya tellâllık yer almıştı.

Bu hayret verici rakkamların dakikliğini garanti edemeyiz. Zina konusunda dakik istatistikler elde etmek bugün dahi zor olduğuna göre, o zamanlar hayli hayli güç olmuş olsa gerek. Ama bu ahlâksal, ahlâka aykırı ve tamamiyle bozuk evliliklerin yüzdeleri doğru olmasa bile, ve gözlemlenen vaka sayısı güvenle bir genelleme yapabilmek için küçükse de, bu araştırma yine de gösteriyor ki, zina, Almanya'da da, kocalar arasında olsun, kadınlar arasında olsun, sık rastlanan bir şeydi. Fransa'yla karşılaştırıldığında biricik ayrılık, Almanya'da tahammül edilemez hale gelmiş evliliklerin bozulduğu, geri kalanlara da bir acıma cübbesinin örtüldüğüdür. Kanunun eşlerin birbirlerine dayanamıyacak şekilde nefret etmesini bir boşanma sebebi olarak gördüğü Prusya'da, boşanma çok kolaydı. İki taraf rıza gösterdiği takdirde, evliliğin bozulmasına müsaade ediliyordu. Kendi evliliği çocuksuz olan dindar Kral IV. Frederik William, boşanma kanununu düzeltmek istemişse de, herhangi bir başarı elde edememiştir. Haşin kral, tebaasını kötü ünlü evlerden dahi çekmek istiyordu. Bazı özel yaşantıların etkisi altında kalmış olabilir; her ne halse, kendisi frengi yüzünden felce uğrayarak ölmüştür. Tebaasının ahlâkını düzeltmek için giriştiği çabalar, 1844 de Berlin'de genelevlerin kapatılmasıyla sonuçlanmıştır. Büyük Frederik zamanında 1780 de, Berlin'de herbirinde yedi veya sekiz kız bulunan yüz kadar bu gibi ev vardı. Yüz elli bin kadar nüfusu olan bir şehir için bu, oldukça yüksek bir rakkamdı. Yine de III. Frederik William'ın hâkimiyeti altında polisin, ara-

lıksız faaliyette bulunması sonucu, bu sayı pek azalmıştı. Tam yasak yürürlüğe konduğunda, sadece yirmi altı genelev kalmıştı, fakat bunların bazıları büyük kuruluşlardı. Kayıtlı fahişe sayısı 240'dı.

Genelevlerin kaldırılmasının sonuçları her zamanki gibi oldu, - Fransa'da 1946 da, genelevler kapandığında görülen sonuçlar, randevuevlerinin ve sokak fuhuşunun artmasıdır. Sokak fuhuşu konusunda özellikle Berlin, Avrupa başkentlerinin en başta geleni olmuştur.

15

İFFET TASLAMA VE DEMİ-MONDE

1848 İhtilâli eski günahkârları silip süpürmüştü. Viyana'da Metternich ile Emniyet Âmiri Sedlnitzky, halkın gazabından paçalarını zor kurtarmışlardı. Yardımcıları olan güzel kadınlar, artık erkek elbiseleri giyip, muhafız alayına gönüllü olarak katılıyorlardı. Münich'te, I. Ludwig, Lola Montez adındaki "İspanyol" dansözüne (aslında İskoçyalıydı) olan aşkıyla ödemiştir tahtını. Lola Montez, kadınların oy hakkını savunan bir kimse olmuştur.

Bir süre, bütün Avrupada bir püritenlik rüzgârı esmiştir. Ama barikatlardan değil, ihtilâl olmayan bir yerden, İngiltere'den gelmiştir bu rüzgâr. 1837 de onsekiz yaşında bir prenses çıkmıştı İngiltere tahtına. Birçok iyi vatanseverler kaygı içindeydi. Ne olacaktı şimdi? İngiltere'nin yine erkeklerle gönlünü eğlendiren, tahta bir varis bırakmayan bâkire bir kraliçesi mi olacaktı? Ya da tam ters yoldan yanlış işlemiş olan Kraliçe Anne gibi bir kraliçeleri mi olacaktı? O sıralarda, diğer ülkelerde bulunan kadınların verdikleri örnekler pek teşvik edici değildi. Marie-Louise, Parma Düşesi, hernekadar kendisi Avusturya İmparatorunun kızı, ve bir zamanlar Napoléon'un karısı olmuş idiyse de, saray mâbeyincileriyle, doğacak çocuğun miras hakkı olmıyacak bir şekilde iki kere evlenmişti, bundan başka bir fahişeye karşılıksız çek vermesi yüzünden acele Fransa'dan uzaklaşması gerekmiş olan Jules Lecomte adında bir Fransız edebiyatçısıyla da ilişki kurmuştu. İspanya'nın kraliçe nâibi Marie-Christine daha da ileri gitmişti: muhafız alayından bir er ile evlenmiş, ve onu Rianzares dükü yapmıştı.

Bununla birlikte, bu korkular çok geçmeden yatıştı. Bu gibi şeyler İngiltere gibi bir yerde olamazdı. Genç Kraliçe Victoria erdemli, çalışkan ve devlet işleriyle uğraşan biri olduğunu gösterdi. Yirmi yaşındayken, kendi yaşındaki Coburg prensi, yeğeni Albert'i çağırttı ve ona âşkını ilân etti, bir kraliçenin üstün-

lüğünün gerektireceği şekilde resmî olarak kendisiyle evlenmesini istedi. Örnek bir evlilik oldu bu. Victoria, kocasına birbiri ardından dokuz çocuk doğurdu. Refakat prensi öldüğü zaman kırk yaşındaydı, Victoria ise bir daha çıkartmamak üzere dul elbiselerine büründü.

Ölümden daha güçlü olan bu sadakat başlı başına hârikalar yarattı. Daha 1825 gibi yakın bir tarihte, bir İngiliz kralı, herkes tarafından kepazelik gibi görülen yöntemlere başvurarak karısını boşamıştı. Victoria devrinde boşanma sarayda söz konusu olamazdı, boşanmış koca ve karılar Buckingham Palace Sarayına kabul olunmazlardı. Yabancı kuvvetler bile bu kanuna boyun eğmek zorundaydılar: boşanmış olan hiç bir diplomat St. James'in sarayında rağbet görmüyordu. Bu yazılı olmayan hukuk, bugüne dek yürürlükte kalmıştır.

İngiltere ânî karışıklıklar ülkesi değildir. Victoria çağının ahlâk değişmesi dahi, gözle görülmeden, birtakım zecrî kanunlar gerektirmeden, yavaş yavaş kendiliğinden olmuştur. Cinsiyet herhangi bir zorla ortadan kaldırılmamıştır, ama incitilmemesi gereken bir kazazede gibi alçıya konmuştur. Kanun ancak arasıra halkı erdem yoluna sokmak için iş görmüştür. Sarayın verdiği örnek, kötülüğü "sözü edilemez" gibi görmek, yabancıların toplumsal boykotu daha güçlü silâhlardı. "Şoke eden" şeyin ne olduğunu, hemcinslerinin edep duygusuna neyin aykırı geldiğini bilen herkes ister istemez, erdemli olurdu. Ahlâksal bakımdan uyuşma yukardan gelme emirlerle olmaz; bir şeyi tanımağa dayanır.

Üstelik Victoria çağındaki İngiltere'de bile kimse halktan bedenlerini ihmal etmesini ve keşişler gibi yaşamasını istemiyordu. Canlılıklarını belirtmek için yeter derecede fırsatlar vardı. Politika arenası onlara açıktı, hiç kimse ticarete karışmıyor, isteyen parasını delice sarfedebiliyordu. Dünyanın yarısı İngiltere'nindi, İngiliz gezginleri her yerde büyük saygıyla karşılanıyordu; insanın canı biraz eğlenmek isterse de, Paris hemen karşı daydı. Vatanda tek-tük sınırlamalara katlanma zorunda olan sağduyulu bir adamı avutmak için hesaplanmıştı bütün bunlar. Dört duvar içinde, kimse ne yaptığını sormuyordu. Bazı şeylerin konuşulmaması gerekiyordu; bütün istenilen sadece buydu gerçekte.

Gretna Green demircisi

Hâlâ herkesin katılacağı bir şekilde tartışma konusu olabilen

cinsel sorular, (ki bunlar bazan parlâmentonun da dikkatini çekiyordu) pek saftı; örneğin, zengin, genç İngilizlerin İlhak'dan beri, gizli evliliklerin yapıldığı, İskoçya sınırındaki Gretna Green hikâyeleri. Hakkında bir sürü efsanelerin birikmiş olduğu Gretna Green'in ünlü demircisi, aslında bir demirci değildi, kendisi bir tütüncü olup aynı zamanda sulh hâkimiydi de, bu yüzden de evlilik akdi icra edebiliyordu. Bazan da aynı işi balıkçılar veya örücüler görüyordu. İskoçya adaleti, İngiltere'de de tanınabilen evlilik cüzdanı vermeğe yetkili olduğundan, daha sonra Amerikan çiftlerinin işine yarayacak olan Meksika'daki boşanma fabrikaları gibi, Gretna Green'de de acele evlilikler için bir evlilik fabrikası kuruldu. İşini bilen evlendirme memurları, içinde sadece yeni çiftlerin ilk aşk zevklerini tadabileceği, bir zifaf odası bulunduruyordu.

Aslında bu, resmî ahlâk düzeni bakımından da olsa, pek istisnaî bir kuruluş değildi. Çünkü Gretna Green'e yolculuk yapabilecek genç çiftleri, evlilikdışı cinsel birleşme günahından alıkoymuş oluyordu. Bununla birlikte, Victoria çağındakiler aşk maceralarına pek iyi gözle bakmıyorlardı. Hernekadar Kilise evliliği zorunlu değildiyse de, evliliğin ailelerin huzurunda, ya da hiç olmazsa, onların rızasıyla resmî bir şekilde yer almasını istiyorlardı. Üstelik Gretna Green'de birtakım ikikarılılık durumları ortaya çıkmıştı. Aldatıcılar bu kuruluştan faydalanıyorlardı, aynı zamanda hiç evlenmeğe niyeti olmayan, zifaf odasını sadece bir randevu odası gibi kullanan çiftler de vardı.

Ondokuzuncu yüzyılın ortalarına doğru, bu kır havasındaki aşk türbesi çevresinde fırtına bulutları dolaşmağa başlamıştı. Kaç çiftin orada zifaf gecesi geçirdiğini bize söyliyecek kayıt yoktur, ama oradaki mahallî kilise üyelerini kaygılandıracak kadar çok olmuş olması gerek. Londra'da asil bir Lord sözcü olmuş, bu günahın kaynadığı yere İngiltere'nin savaş açmasını istemiştir. Teşvik olunan ikikarılılık, baştan çıkarma, ve piç doğurmanın kaynağı olan yerin akıl almıyacak bir durumda olduğunu ilân etmiştir. Öte yandan Avam Kamarası daha çok işin mâlî yönüyle ilgilenmiştir. Üyelerden biri Gretna Green evliliklerini iki sınıfa ayırmıştır: gelinin parası olduğu zaman, erkek evliliğe geçerli diye bakıyor, kadın yoksul olursa evliliği inkâr etmeğe kalkıyordu. En ılımlı ahlâkçılar bile bunun anlamının farkındaydı, Parlâmento bundan böyle evlilik adaylarından hiç

olmazsa birinin İskoçya'da evlilikten önce en az yirmi bir gün oturmuş olmasını şart koşuyordu.

Bu Gretna Green evlilik fabrikası için ağır bir darbeydi, ama onu yoketmiş olmuyordu. Sabırsız çiftler emellerine İngiltere'den daha çabuk erişmek ümidiyle sınır aşmağa devam ediyorlardı. Artık geçerli evlilik cüzdanı verilmediği ilân edilince çoğu hayal kırıklığı içinde geri dönüyordu; ama ehliyet verme olmasa dahi, tarihî zifaf odasının, yine de kendine özel romantik bir güzelliği olduğunu görüyordu.

Shakespeare sansürden geçiriliyor

Gretna Green'e yapılan saldırıdan daha da önemlisi, müstehçen edebiyat konusunda yapılan kovuşturma olmuştur. Bu gibi durumlarda her zaman olduğu gibi, erdem bekçileri herhangi edebî bir değeri olmayan gerçek pis şeylere yöneliyordu. Başyargıç edebî özgürlüğe karşı her türlü harekete itiraz ediyordu. Dumas Fils'in yazdığı **La Dame aux Camélias** (Kamelyalı Kadın)'a benzer kitaplara dokunulmayacaktı, çünkü o sıralarda, Paris'in bir yosmasının hayatını anlatıyordu, bu güveni aldıktan sonra Parlâmento görünürde zararsız bir kanunun çıkmasına 1857 de rıza gösterdi. Bununla birlikte, bu sonradan Zola'nın **La Terre** (Toprak) adlı kitabını satan bir kitapçının tevkifini haklı çıkarmışsa da, seksen yıl sonra, James Joyce'un **Ulysses** adlı kitabı aynı kanun tarafından mahkûm edilmiştir.

Yetkililerin başlıca kaygısı, hiç bir müstehçen edebiyatın İngiltere'ye dışardan sokulmamasıydı. Öyle ki, elyazısıyla olan kitaplar bile yasaklanmıştı. Bir aşk şiiri yazmış olan bir şairin İngiltere'ye girişinde eseri bavulundan alınır, şiirine el konurdu; bu çok görülen şeylerdendi. Gümrük memurlarının ahlâksal eğilimine karşı herhangi bir şey söylenemiyordu.

Tabiî, çok geçmeden erdemli kişiler, erkek veya kadın modern okuyucuların namusuna dokunacak herhangi bir şey olup olmadığını anlamak için bütün klâsik edebiyatı da incelemeğe başladılar. Oldukça büyük bir hasat elde ettiler bundan. Temiz bir kafası olmayan kişilerin eline düşecek olursa, Kitab-ı Mukaddes'in de çok tehlikeli bir kitap olduğu görülmüştü; diğer İngiliz şairleri de aslında ahlâk bozucu kimselerdi. Bunların en kö-

tüsü de Shakespeare'ydi. Her okumuş İngiliz'in ezbere bildiği bir sürü yer çıkarıldı eserlerinden. Aynı muamele **Robinson Crusoe** adlı kitaba da uygulandı. Polisin kanatları altına fazla dikkatli olarak edebiyatı aldığı zaman daima görülebileceği gibi, saf, müstehçen edebiyat Victoria çağında gizlice gel şti, kendisi birinci sınıf müstehçen yazar olan Edwards Seller, Pisanus Fraxi takma adı altında şehevî bir edebiyat kataloğu yayınladı. Bu, Reade'in daha tam kataloğu onun yerine geçinceye kadar, İngiltere'de standart eser olarak kalmıştır.

Ahlâk konusundaki kanunların sadece ılımlı bir etkiyle işe karıştığı üçüncü bir konu da, fuhuşa karşı savaştı. Bu bakımdan, Londra'nın eski bir geleneği vardı. Çünkü onyedinci yüzyılda Paris, sonradan Viyana başa geçinceye kadar, Avrupa'nın en büyük aşk piyasası olmuştu. Kraliçe Victoria'nın saltanatı sırasında, polis istatistikleri Londra'da 7.000 fahişe olduğunu göstermektedir, iki milyonluk bir şehir için bu oldukça normaldi. Resmî olmayan rakkamların bu tutarı daha da arttırdığı ve Ehniyet Âmirinin kendisinin kabul ettiği gibi, 933 genelevle 848 randevuevi olduğu doğrudur, bu rakkamlar fahişe sayısının daha çok olduğunu göstermektedir. Çünkü Londra, daima çok sayıda sokak fahşesi barındırmıştır.

Resmî "savaşın" kurbanları her şeyden önce sokak fahişeleriydi. Kapalı kapılar arkasında yapılan şer hareketleri günahtı tabiî, ama hiç olmazsa erdemlinin gözünü incitmiyordu. Böylece genelevlerin kurulması teşvik olunuyor, içindeki fahişelerin başına nelerin geldiğini, oraya nasıl gittiklerini soran olmuyordu. 1880 yıllarına kadar fahişeliğe teşvik yüzünden kimse ceza yememişti, oysa fuhuşun kendi bir kamu kepazeliği olarak cezaya tâbiydi.

Bacaksız kadınlar

Herhangi dıştan bir zorlama olmaksızın, sadece toplumsal baskıyla kendisini kabul ettiren iffet taslamadan daha âdi herhangi bir kanun yoktur. Cinsiyetin yasak olduğu başka devrelere benzemeyen bir şey vardı, o da Victoria çağının erotik olmayışıydı: aslında romantik çağdakinden tamamiyle ayrı, bir çeşit aşk romantizmi kazanmıştı. Aşk maceraları tamamiyle tekkarılı olmalıydı, kişi de sadece bir nokta üzerinde yani evlilik üstünde duracaktı. Müsaade edilen bütün cinsel ilişkiler, sadece

nişanlanırkenki öpüşmeydi. Daha sonra terzilerin gelin elbisesi dikmeleri de nedimelerin gelinin kuyruğunu taşıması moda oldu.

Cinsiyetle ilgili şeyleri görmemezlikten gelmek, örtmek, giyim konusunda bile birtakım acayipliklere yol açtı. Romantik çağda İngiltere'deki kadınlar tıpkı başka yerlerde olduğu gibi, ayak bilekleri üstünde bağlanan uzun farbelâlı dantel pantalonlar giyerlerdi; merdivenlerden çıkan bir kadının etekleri altında bu pantalonların görülmesi, ya da eğilirken görünmesi, herhangi bir utanç konusu olmuyordu. Victoria çağında hanımların bacakları yoktu. Kadınların herhangi bir şekilde alt uzuvlarını olduğunu gösterecek bir şey, yürürken bile olsa, itiraz edilir bir şeymiş gibi görülüyordu. Kadının vücudunun alt kısmının anatomisi de "şoke edici" olarak görülüyordu. Belin altında bir etekten başka şey yoktu; daha doğrusu en kuvvetli rüzgârlara dayanabilecek şekilde iyice kolalanmış etekler dizisi vardı.

Bununla birlikte, bu giyim problemini çözmüş değildi. Bacaklar düzinelerce jüplerle kapansa da, bütün bu tahkimat sistemi nin uğruna inşa edilmiş olduğu vücudun o kısmını yine de hâmisiz bırakıyordu. Bu bakımdan uzun paçalı donlar giymekten başka çare kalmıyordu. Ama erkeklerin bilmemesi gerekti bunu. Resimli ilânlar bu iççamaşırını sanki bir deliği yokmuş gibi tek bir parçadan müteşekkil gibi gösterm şlerdir. "Karınsız kadınlar" sirk çadırlarında soytarılar tarafından taklit ediliyorlardı, bu iffet taslayanların idealini gösteriyordu.

Bununla birlikte, iffet taslamanın ciddî tarafı da vardı. Kadınların kendileri de bunun acısını çekiyorlardı. Genç bir kız şöyle dursun, evli, namuslu bir kadının bile, doktor tarafından muayene edilmesine, ve doktorun, gerektiğinde bütün vücuduna bakmasına müsaade etmek edepsizlik oluyordu. Doktorlar muayenehanelerine birtakım mankenler koyuyorlar, hastalar ağrıyan yerlerini bu mankenler üstünde gösteriyorlardı. Derken doktor ağrıyan yere elbise veya iççamaşırı üstünden dokunuyordu - böyle de olsa, tabiî hastanın kocasının veya annesinin yanında bulunması gerekti. Bir kadının yabancı bir adamın odasına girmesiyle, doktorun muayenehanesine yalnız başına gitmesi arasında hiç bir fark yoktu.

İffet taslamanın başka bir sonucu da, cinsel sağlık bilgisinin olmayışıdır. Victoria çağında İngiliz sanayii bütün uygar dünyaya sağlık ile ilgili birtakım cihaz vermişti. İlk modern yüznumaralar, banyolar ve duşlar İngiltere ve İskoçya'dan gel-

miştî, ama tahret leğenleri -Pompadour çağından gelen bir Fransız buluşuydu- Büyük Britanya'da bilinmiyordu. Tenasül uzuvlarının ikide bir yıkamak genç bir kızda temiz olmayan birtakım düşünceler uyandırabilir, hiç olmazsa, istimna etmesine yol açardı. Sırf bu, Victoria çağındaki evlerde kullanılmamasının sebebi olmağa yetmiştir.

Yine de oğlanlar ve genç kızlar, tabiat icabı, (anne-babaları istedikleri kadar zihinlerini cinsiyetten uzaklaştırmağa çalışmışsalar da), bildiklerini okuyorlardı. Yakında yapılan araştırmaların gösterdiğine göre, erkeklerin yüzde seksen beşi çocuklukta veya delikanlılık çağında istimna yapmışlardır. Daha eskiden de biliniyordu istimna. Onsekizinci yüzyılın sonunda doktorlar ve öğretmenler bu konu üstünde pek ciddî olarak duruyorlardı. Çoğu buna marazî bir alışkanlık olarak bakıyor ve şiddetli metodlara başvurulması gerektiğine inanıyorlardı. Victoria çağında İngiltere'deki sanayi bu meseleyle ilgilenmiş, bu konuda kendi cevaplarını vermiştir. Geceleri oğlan çocuğunun tenasül uzvuna uydurulan ve iyiden iyiye kilitlenen bir çeşit kafes yapılmıştı; bunların bazıları üstünde dikenler de vardı.

İmparatorluk tahtında erotomani

İffet taslamada aşırı gitme Avrupada sadece istihzayla karşılanmıştır, ama bu aşırı derecede ahlâka düşkünlük rüzgârı, İngiltere'den esmiş olmasına rağmen, Manş denizinin öte yanında da birtakım izler bırakmıştır. İngiltere dünyanın en ileri gelen kudretiydi, kuvvetse genellikle daima modeli olarak alınmıştır. İngilizlerin ahlâk ve cinsî âdetleri üstündeki görüşleri mübalâğalı görülebilir, fakat kibar olduğu kabul ediliyordu: centilmen olmak isteyen herkesin bunlara kendisini uydurması gerekiyordu.

Kendini gerçek bir centilmen olarak göstermeyi acele olarak gerekli gören biri, Fransa tahtına çıktığından, Fransız sosyetesi İngiltere'den çok daha kıymet veriyordu buna. Başlarda Napoléon III., Saraylar tarafından bir maceracı olarak görülmüştü, ilk özel hayatı da siyasî hayatta gösterm'ş olduğu davranışı gibi, pek güven telkin etmiyecek cinstendi. Kırk yaşına basıncaya kadar bekâr kalmış olması, Fransız tahtına geçmek isteyen biri için iyi bir belirti değildi. Kendisi büyük amcası gibi utanmaz bir zampara olarak tanınmıştı. Sürgünlük yıllarında

ve Ham'daki şatosunda dahi halktan birtakım kadınlarla ilişkiler kurmuş, bir sürü gayrımeşru çocuk edinmişti.

Üstelik herkes biliyordu ki, (esas adı Elizabeth Anne Harryet olan) Henriette Howard, Londra'da metresi olmuş, onu Paris'e kadar takip etmiş, kendini hâlâ Reisicumhur olarak görmekte olduğu yıllarda yeni bir Pompadour gibi, Saint Cloud Sarayında yerleşmişti. İktidara geçmeden önceki son yıllar içinde prens Louis Napoléon'u malî bakımdan destekleyen o olmuştur, aynı zamanda Bonapartist propagandayı da o finanse etmiştir. Fransız tahtında iddiası olan kimse için sarfettiği bu para yekûnu çok büyüktü: kayıtlara göre, tahminî iki milyon sterlin civarındaydı. Bu para Miss Howard'ın Haymarket Theatre tiyatrosundaki kısa süren mesleğinin getirdiği para olamazdı. Rivayetlerin birine göre, zengin bir İngiliz olan eski âşığı, ona mirasını bırakmıştı - bu gibi şeyler İngiltere'de Victoria çağında yer almaktaydı. Başka bir rivayete göre de, birçok hâmi, ona bu zenginliği sağlamıştı. En son araştırmaların gösterdiğine göre, kendisinden bir çocuk edinen Francis Mountjoy Martin adında muhafız alayından zengin bir subaydan elde etmiştir.

Bu gibi karışık geçmişi olan bir kadın, Fransa İmparatoriçesi olmak için Joséphine de Beauharnais'den daha az uygun görünüyordu. III. Napoléon bunun farkına vardı, ve Miss Howard da saygıdeğer kralî geleneğe uygun bir şekilde şerefle kovuldu. Kadın yaptığı masrafları faizleriyle birlikte aldı, üstelik büyük bir malikâne, bir şato sahibi oldu, ayrıca belki kendisinin çok daha önem verdiği bir şey olan Comtesse de Beauregard ünvanını kazandı. Kendisi yokken, oturduğu daire arandı ve büyük âşığı ile ilgili bütün mektuplar ve kâğıtlar kayboldu. Bununla birlikte III. Napoléon kendisinden gözyaşı akıtmadan ayrıldı, ve sâbık metresine başka bir âşığı Eleonore Vegeot'dan edindiği çocukların bakımını verdi. Biraz dinlendikten sonra Miss Howard kaderine boyun eğdi. Böylece İmparator da geçmişteki birtakım izlerin kirletmediği bir hakandan bir ulusun bekliyeceği şekilde, tertemiz bir evlilik hayatına başlayabildi.

Yeni İmparatorun sırdaşları onun için bir sürü güzel prenses bulmuşlardı bile. Bunlar arasında yönetici hakanların kızları bulunmuyor idiyse de, Kraliçe Victoria'nın bir yeğeni vardı, ayrıca bir İsveç prensesiyle bir de Hohenzollern ailesinden bir kimse, Paris'te toplanmış bulunuyordu. Ama şimdi, artık kırk beş yaşlarında olan diktatör, varlığı istenmedik evlilik komisyon-

cularının ümitlerini hayal kırıklığına uğrattı. Kendisi seçmiş bulunuyordu eşini: bir İspanyol kızıydı bu, daha doğrusu Eugen'e de Montijo adında kendisiyle birlikte birkaç yıldır flört etmekte olduğu, Granada'dan Parisli bir kız ile evlenmek istiyordu. Tuileries sarayı şaşırıp kalmıştı. Fransız İmparatoru böyle kendi küfüvünden olmayan bir kimseyle evlenirse, Avrupa sarayları ne diyeceklerdi? Hernekadar Mademoiselle de Montijo İspanya'nın büyük ailelerinin birinden geliyor ve kızkardeşi Alba Dükü ile evliydiyse de, yine de damarlarında kral kanı yoktu.

Napoléon'un gönlünü çoktan vermiş bulunduğu bu kadının eski hayatı hakkında pek bir şey bilinmiyordu. Fakat rivayetler pek güven verici değildi. Kadın yirmi yedi yaşlarında bulunuyordu. Genç bir prensese uygun olmayacak bir şekilde de erkek sosyetesinden epey tecrübe elde etmişti. Yıllardır, annesi, kızına iyi bir koca bulmak için, onu Avrupadaki moda olan bir sürü kaplıcalarda dolaştırıp durmuştu. Madame de Montijo, Malaga'da iflâs etmiş bulunan İrlandalı bir şarap tüccarının kızıydı. Kendisi evlilik sadakati üstünde fazla durmamış gibi görünmektedir, ve günün birçok asîl hanımları gibi, ünlü yazarların yanında bulunmakla kendini avutmağa çalışmıştır: Stendhal samimî dostları arasındaydı. Mérimée ise âşığı olmuş ve müşaviri olarak kalmıştı. Napoléon amacını yerine getirirse, Eugénie de annesine benzerse, Fransız sarayı devamlı bir skandal yatağı haline gelmez miydi? Fransa yine Madame de Tallien gibi bir İspanyol tarafından mı yönetilecekti?

Napoléon'un akrabaları, bütün bakanları ve müşavirleri bu evliliğe karşıydı. Dışişleri Bakanı protesto için istifa etti; sonradan İmparatorluğun elçisi olacak olan Prévost-Paradol adındaki kaynakçı, evliliğin "bir erotomanyak'ın hayali" olduğunu ilân etti. Bugün dahi benimsenen genel fikre göre, Napoléon, güzel İspanyolu metresi olması için ikna edemeyince amacını yerine getirmenin biricik çaresi olan evliliği kabul etmek zorunda kalmıştı. Bununla birlikte, Napoléon'un Eugénie de Montijo'yu gerçekten metresi olarak isteyip istemediği veya buna erişebilip erişemiyeceği konusunda bir kanıt yoktur. Belli olan bir şey varsa, annesinin zorlamasıyla Eugénie'nin ne pahasına olursa olsun, evlenmek istemiş olmasıdır. Kendisi hoppa züppe bir kız gibi yaşadı ve hayranım cinsel bakımdan tatmin etmedi; fakat kendisinin de kabul ettiği gibi, gençliğinde romantik maceralara karşı çekingen davranmamış ve kendisinden çok

daha az tutkulu ve hattâ daha dindar birçok kadın gibi yönetici prenslerin ısrarına karşı koyamamıştı. Ondokuzuncu yüzyılda bile büyük bir ülkenin yöneticisinin **maîtresse-en-titre**'liği hâlâ çekici bir mevkiydi.

Napoléon'un bu durumda da bir erotomanyak olarak davranmadığı belliydi. Daha çok bir iktidar monomanyağı olarak hareket ediyordu - çevresinin ve geleneğin iradesine boyun eğmek istemeyen biri olduğu gibi, cinsiyet alanında da boyun eğmek istemeyen bir diktatördü. Napoléon bir Avusturya İmparatorunun kızıyla, Joséphin'i boşadıktan sonra evlendiği zaman, eski sülâle kurallarına boyun eğmekteydi. III. Napoléon, her türlü zoru reddediyordu. Evlenmesi gerekmeksizin zaten bir bakıma bir sülâlenin mirasçısı olduğundan değil, herhangi bir prensip tanımak istemeyişindendir. Cinsiyet alanını da içine alacak olan yeni bir kişisel diktatörlük biçimi kurmak istiyordu. Mutlakiyetçi bir kral, sadece gönlünün dilediğini almağa değil, aynı zamanda istediğinin karısıyla evlenmeğe de yetkiliydi. 22 Ocak 1853 de Fransa'nın ileri gelenlerine tahtından verdiği söylevde Napoléon açıkça hiçbir şey gizlemeden cinsel öğretisini duyuruyordu:

"Akdetmekte olduğum evlilik, eski siyasal geleneğe uygun değildir. Bu özellikle bir üstünlük göstermektedir. Yeni Avrupanın yeni prensibi sayesinde eski sülâlelerinin seviyesine erişmişse bir insan armasını daha eski yaparak ve her ne pahasına olursa olsun, krallar ailesine girmek için yol açmağa çabalıyarak kendini kabul ettirmez. Yürüyeceği doğru yol, daha çok nerden geldiğinin hep farkında olması ve açıktan açığa Avrupanın önünde, madem ki büyük bir ulusun oyu onu bahşetmiş, asil bir ünvan olan parvenu ünvanını kabul etmesi gerektir... Fransa'ya derim ki, birtakım faydalarla birlikte aynı zamanda fedakârlıklar da gerektirecek olan bilinmeyen bir kadına, sevdiğim ve saydığım bir kadını tercih ettim."

Paris'teki bu söylevin kesin bir sonucu oldu; bundan sonra kimse, İmparatorluğun emrine karşı çıkmağa cesaret edemedi. Fransa'nın zorba kralının atmış olduğu adımı haklı çıkarmak için kullanmış olduğu bu yüksek perdeden cümleler ve demokratik bahanelere başka saraylar gülümsedi, fakat eski sülâleler bile bu olmuş-bitmiş şey karşısında boyun eğdiler; Eugénie saygıyla

İmparatoriçe olarak tanındı ve muhaliflerin beklediğinden daha iyi bir şekilde rolünü oynadı. Buna kendisi bile şaşırmıştı. Notre Dame'daki taç giyme töreninden sonra; kızkardeşine şöyle yazıyordu: "Dünden beri "Haşmetmeap" diye hitap olunuyor bana. Sanki bir komedi oynuyormuşum gibi geliyor." Çok geçmeden, yine de nasıl gerçek bir İmparatoriçe olacağını öğrendi, sarayı parlaktı, Tuileries ve Saint Cloud saraylarındaki bayramlar, XIV. Louis'nin Versailles'indeki kadar şaşaalıydı. Sık sık yer alan kıyafet balolarında İmparatoriçe Diana gibi giyinmeyi tercih ediyordu, ama artık erkeklerin peşinden koşmayı bırakmıştı. Erkeklerin de onun peşinde koşmasına bırakmıyordu. Bir eş ve anne örneği olmuştu. Hernekadar gerçek kocasını gerçekten sevmemişse de, ve durmadan kendisini aldattığının farkında idiyse de, ona daima sadık kalmış, saraydaki hanımların da daima alçakgönüllü ve erdemli olmalarını istemiştir.

Cinsel siyaset

Bütün bunlara rağmen Fransız İmparatorluk Sarayında bol cinsel maceralar yer alıyor idiyse de, bunun suçu tamamiyle kocasınındır. III. Napoléon evlendikten sonra bile bir türlü iflâh olmaz erotomanyak olmağa devam etmiş, bu ihtiyarlığına kadar sürmüştür. Yabancı saraylar, İmparatorun bu zayıflığının farkında olup, faydalanıyorlardı. Önüne yem atıldığında hemen kapardı, sonradan başka durumlarda reddedeceği şeyleri kabul ederdi.

Bu sanatın en cüretli tatbikçisi Savoie'nın başkanı olan Kont Cavour'di. Cavour, İtalya'nın birleşmesi için çalışıyordu, ve bu büyük amacına götürecek hiç bir vasıtaya başvurmaktan çekinmiyordu. Yolundaki yapacağı şeylerden biri Avusturyalıların Lombardi ve Venedik'ten atılmasıydı. Buysa, aslında Napoléon'un lütfunu gerektiren, Fransa'nın yardımı olmaksızın olmazdı. İmparatorun İtalya'nın uğruna kendi tarafına çekmesi için Cavour kendi ondokuz yaşındaki güzel yeğeni Kontes Castiglioni'yi Paris'e gönderdi, özellikle Napoléon'u kafese sokması için talimatlarda bulundu. Bunu nasıl yapacağı kendisine aitti; en uygun yolu kendisinin seçmesi gerekiyordu.

Genç kontes durumu anlamıştı. Sadece bir yol vardı, çok geçmeden de o yola başvurdu. İmparator o sıralarda elli yaşında bulunuyordu, tıpkı bir öğrenci gibi genç İtalyan'a gönül

verdi. İnce görevin sadece birinci perdesiydi bu, kontes de amcasının diplomatik hünerine sahip değildi. İşe pek doğrudan doğruya ve gizli yollara başvurmadan girişti. Üzerinde sayısız kırmızı yürekler işli bir manto içinde Tuileries Sarayına gitti ve İmparatoriçenin huzurunda Napoléon'a öyle tedbirsizce davrandı ki, sabırlı, sâkin Eugénie bile kendini tutamadı. Kontesin güzelliği ve tuvaletinin gözalıcılığı büyük gürültüler koparmıştı. Davranışı ise skandala sebep olmuştu. Birtakım hediyeler koparmağa çalıştı, hattâ vücudunun ücreti olarak Napoléon'dan para bile aldı, fakat görevinin gerçek amacı konusunda konuşmağa gelince, Napoléon söylediklerini dinlemedi bile.

Bununla birlikte, cinsî diplomasi İtalya'nın işine yaradı. İmparatorla güzellik kraliçesinin Passy villâsında gizlice buluşmaları, hiç olmazsa İmparatoriçenin öte yana eğmiş olduğu teraziyi dengelemeyi başardı. İtalya'nın birleşmesi, ister istemez Roma'nın etkisini azaltacaktı, dindar İspanyol ise buna tamamiyle karşıydı. Rakip uluslarla, rakip kadın gönlüleri arasında kalmış Napoléon kendisine sadece birkaç güzel aşk saati sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda iki de vilâyet kazandıran İtalya'nın çözüm yolu lehine karar verdi.

Bulvarlarda çıkan bir fırtına

Yüksek siyaset işlerine karıştığı zaman, Eugénie pek talihli olmuyordu. Bu yüzden halk arasında pek beğenilmiyordu. Yine de ahlâksal etkisi büyüktü, birçok çevrelerde İmparatordan daha güçlüydü. Vermiş olduğu örneğin havası Londra'daki sarayda kinden pek farklı değildi. İffet taslama Paris'i de ele geçirmişti. Napoléon, Ingres'in son eseri **Türk Hamamı** adlı tablosunu satın aldığında Eugénie bu "şer" resmini sanatçıya geri vermesini istedi. Genç nesil arasında sadece birkaç yabancı, hâlâ kadım çıplak ve kılık değiştirmemiş bir halde göstermeğe cüret ediyordu. Örneğin ihtilâlci Courbet iki sevicinin birbirine sarılıp yatmış halde resmini yapmıştı; ama Sedan'dan sonra, Place Vendôme'daki Napoléon'un sütununu devirecek olan Courbet beş para etmez bir adam diye düşünülüyor ve bütün resmî çevrelerden uzak tutuluyordu. Resimlerinin hiçbiri 1855 Paris Dünya Sergisine katılamadı.

Edouard Manet de aynı sefihler galerisine konmuştur. Salon için **Le bain** (sonradan **Jeunesse sur l'herbe** olmuştur adı) adın-

da bir resim göndermek cüretinde bulunmuştu; bu resimde mitolojideki gibi kılık değiştirmiş şekilde değil, tamamiyle gerçekçi, iki giyinip kuşanmış erkekle, yerde oturan çıplak bir kadın vardır. Bu "iğrenç müstehçenlik parçası" tabiî kabul edilmemişti. Derken olmadık bir şey yer aldı: modern olan her şeyle ilgilenen İmparator, Manet'den yana çıktı ve resmin yeni ekolün diğer resimleriyle birlikte salonun dışında teşhir edilmesi için emir verdi: Eugénie'nin partisi homurdandı. Resimde saray hanımlarının portrelerini yapan Franz Winterhalter gözdeydi.

Heykeltraşlık üstünde esen kutsallık rüzgârı daha da üşütücüydü. İncir yapraklarıyla örtünmek yetmiyordu; tanrıların ve kahramanların giyinik olması gerekiyordu. Uzun esvaplar içinde ilham perileri, bilgelik ve tarım tanrıçaları Venüs ile Adonis'in üstüne çıktı; estetik değerlere önem verilmez oldu. Ev ön cephelerinin süslenmesi için gözde modeller Atina'daki Erechtheion'dan alınmış edeplice giyinik Karyatit'lerdi. Yeni giyim kurallarına uymak istemeyen heykeltraşlar, en ince anatomik teferruatı gösterebilecekleri hayvan örneklerini tercih etmeğe başladılar. Bu şekiller için büyük talep oluyordu. Yarısı insan, yarısı balık deniz tanrılarının ve çıplak su perilerinin hükmettiği meydanlar ve parklar şimdi tunçtan vahşi domuz, kaplan ve aslanlarla doluydu.

İkinci İmparatorluğun başlıca heykeltraşı Jean Baptiste Carpeaux, yeni Paris Operasının cephesi için dansı temsil eden ve diyonizyak bir şevk içinde kendilerinden geçmiş çıplak kadınlardan müteşekkil topluluğu yaptığında, düzenli bir kızgınlık fırtınası esti. Bulvarda çıplak kadınlar! Kepazelikten başka bir şey değildi bu! Heykeller mermerden dahi olsa farketmezdi. Carpeaux ile ona sipariş vermiş olan Operanın mimarı Garnier birden boyun eğmediler bu tepkiye, ama bir vandalizm hareketiyle ders almak zorunda kaldılar. Bir sabah bir de baktılar, bütün dans eden topluluk baştan aşağı mürekkeple örtülmüştü. Daha fazla saldırılardan korumak için, savunucuları, eseri Opera binasının içine, balenin fuayesine alınmasını teklif ettiler; ama bu teklif de bir sürü protesto ulumalarına yol açtı. Balerinler kendilerini dine adamış vesta bâkireleri değildi. Ama dans sanatına bu şekilde leke sürmek hem mesleğe, hem de şahsî şereflerine dokunuyordu. Dansözler **tutu** giymek zorundaydı (koskoca bir tül etekti bu) aynı zamanda sıktırma bir cambaz elbisesi ve

şekillerini pek belirtmeyecek olan bir de korse giymek zorundaydılar.

Halktan daha çok, fuayede **corps de ballet** seyreden abone biletli saygıdeğer ve zengin müşteriler, tiyatrolarında -taştan da olsa- çıplak dansözlerin bu "şoke edici" etkisi altında kalan genç hanımlardan yana çıktılar. İmparatorluk Operasının müdürleri zor durumdaydı. Carpeaux'nun **La danse** adlı eserinin binanın cephesinde geçici bir süre kalmasına müsaade edildi. Bununla birlikte, bu geçici çözüm yolu devamlı oldu. Bu arada 1870 savaşı oldu, Opera binasındaki işler askıda kaldı, bu arada da sanattaki çıplaklık görüşleri değişti. Böylece dansa leke sürdüğü idd'a edilen bu anıt bugün dahi **Place de l'Opérada** Paris'te bulunmaktadır. Bunun Paris ahlâk düzenini bozduğu bir daha ileri sürülmemiştir.

Paris'in göbeğinde bu denli iffet taslama olduğuna göre, taşra şehirlerinin daha hassas olmuş oldukları kolayca anlaşılır. Yüzyıllarca Fransız edebiyatı zina konusunda serbestçe yazmıştı, bununla birlikte Flaubert **Madame Bovary** adlı eserinde sıkıcı bir evlilik hayatının hapishanesinden kendisini kurtarmağa çalışan, ama kendinin mahvına sebep olan taşralı bir kadının portresini çizdiği zaman savcı araya girmiş ve Flaubert'i ahlâksızlık suçundan yargılatmıştı. Flaubert pek saygıdeğer bir burjuva olduğu için, sıkı bir takbih ile paçasını zor kurtarabilmişti. Çağın en önemli lirik şairi olan Beaudela're **Les Fleurs du Mal** adlı eseri için cezaya çarptırılmıştı ve hemen hemen yüz yıl kadar 1949 da mahkemeler yeni bir karara varıncaya dek, şiirler ancak sansürden geçirilmiş bir şekilde yayınlanabilmiştir. Xavier de Montép'n ve genç Catulle Mendès gibi daha az tanınan yazarlar edebî günahlarını hapishanelerde çekmişlerdir.

İki çeşit alt sosyete

Halk tiyatroya karşı biraz daha hoşgörüyle davranıyordu, ama o zaman da müstehçen bir kelime söylenmemesi, ve kadın günahkârların sahnede cezalarını çekmeleri gerekiyordu. Modern ahlâk oyununun üstadı Alexandre Dumas idi, kendisi **Üç Silâhşörler,** ve **Monte Kristo** adlı kitapların yazarının oğluydu. Fransa'nın dışında genç Dumas bile pek cidd'ye alınmıyordu, ama vatanında plâtonik bir ağırbaşlılıkla ahlâk savunan bir kimse olarak görülüyordu. Açık saçık konular işleyerek seyirciyi

kışkırtmağa çalışmıyor, vecizeli birtakım **bon mots'lar** söylemiyor, aile hayatını kuvvetlendirmek ve evlilik kuruluşunu para bağlarından ve Romantik Akımın işlemiş olduğu yanlışlardan kurtarmak istiyordu. İlk ve en sürekli macerası 1848 de bir roman halinde yayınlanmış, 1852 deyse, sahneye konmuş olan, 1853 de de **La Traviata** adı altında Verdi tarafından opera olarak bestelenen **La Dame aux Camélias** adlı eseridir. **La Traviata** asaleti ve kırık bir yürek yüzünden değil, meslekdaşlarının çoğu gibi veremden yakın geçmişte ölen Marie Du Plessis adındaki Parisli fahişenin hayatını duygusal olarak yeniden canlandırmıştır. Son eserlerinde Dumas, romantik melodramı bırakmış ve gerçeği oldukça değiştirerek Paris sosyetesinin iffet taslamasını, ikiyüzlülüğünü, iki hayat yaşamasını ve evlilikle fuhuş arasındaki bütün dereceli safhalarını anlatmıştır.

Bütün kadınlar sadık birer eş, ya da meslekten fahişe değildi. Bu iki kutup arasında 1855 de Dumas'nın **demi-monde** (altsosyete) kelimesini kullandığı kalabalık bir bölge vardır. **Demimonde** (aslında bu oyunlarının birinin adıdır) dünyanın sonradan kabul edeceği anlamından başka bir anlamda kullanılmıştı, **demimonde**'un şimdiki anlamı şüpheli kadınları ve mensup oldukları âlem'i ifade eder. Aslında fahişelerden ahlâk bakımından yüksek, ama pek namuslu sayılmayacak eski kadınlar sınıfını ifade etmektedir. İnsanlar evlilik erdeminden birdenbire cinsel lânet cehennemine düşmez. Çoğu yavaş yavaş iner, kimi de aradığı adamı bulduğu zaman yükselir. Bazıları da ömürleri boyunca bu iki cepheli hayatı sürerler.

Demi-mondaine kelimesi, Dumas'nın kullanmış olduğu anlamda, kendini alçaltan, cinsiyet manyağı kadını ifade eder; ilk hatasından sonra bozulan iyi bir ailenin genç kızı, sonradan ailesi tarafından reddedilir, özellikle de kocasından âşığına kaçan, tatmin olmamış kadını ifade eder, herhangi maddî bir fayda düşünmeksizin, tamamiyle tutkusu yüzünden böyle hareket etmiş olsa da namusunu lekelemiş sayılır. Toplum, bireyden güclüdür ve toplumun ahlâksal kanunlarına karşı gelen kadın da, kendini mahvetmiş olur. Romantik yazarlar bunun farkında olamadılar. Romantik karşıtı olan Dumas da bu basit gerçeği yeniden çağdaşlarına hatırlatmayı denedi.

Ahlâk düzeni aslında Victorianizm'den başka bir şey değildi. Evlilik sadakatinden gizlice yapılmış olan bir kaçamak, hoş görülebilirdi, ama evlilik kuruluşuna karşı gelme hiç bir zaman hoş

görülemezdi! Aynı adı taşıyan acıklı komedideki önsözde Dumas, **Demi-monde**'da kanunî kadının durduğu yerden başlamaktadır; kanunî kadının başladığı yerde de bitirmektedir. Namuslu kadınlardan halk skandallarıyla ayrılmaktadır, fahişelerdense para bakımından.

Dumas'nın ikazı aslında yirmi yıl daha geç olmuş oluyordu **Demi-monde**'u ağır bir şekilde tanımlaması Balzac'ın **La Femme de Trente Ans** (Otuz Yaşındaki Kadın) adlı eserini yazdığı çağa daha uygun olabilirdi. Baronesse Dudevant (George Sand), genç bir edebiyatçıyla kaçmış bulunuyor, Comtesse d'Agoult ise kocasını bırakmış, Franz Liszt ile birlikte yaşıyordu. Bu gibi vak'alar İkinci İmparatorluk devrinde hâlâ yer almaktaydı, ama gittikçe azalıyordu. Kilisenin etkisi yeniden kuvvetlenmişti, üstelik kadınlar kocalarını bırakıp kaçmadan malî konular üstünde uzun uzun düşünüyorlardı, tavanarası romantik aşk maceraları gözde değildi artık. Bir âşığın ilk ödevi, metresini hiç olmazsa alışmış olduğu şartlar içinde yaşatmaktı. Uğruna kendisini mahvedecek de olsa, kendisinin bir **Chevalier sans Reproche** (Kusursuz Şövalye) olduğunu ispat etmiş oluyordu. Ama kavalyeler de bazı şartlar ileri sürüyordu. Kendi haklarını istiyorlar, bağımsızlık üstünde duruyorlardı: artık gönül verdikleri kadınlar uğruna düellolarda şereflerini kurtarmıyorlar; üstelik istedikleri zaman bir maceraya son verme hakkını kendilerine tanıyorlardı.

İyi sosyetenin hanımları ne kadar maceracı olurlarsa olsunlar, tabiî bu şartları kabul edemiyorlardı. Bu iş için bir kadının bütün hayatını bu mesleğe sarfetmiş olması gerekiyordu. Tabiî âdi orospular değil, ama nefis güzellikteki **articles de luxes** (lüks eşyalar) sosyal ekspertiz ve belli bir eğitimi olan aşk için yaşayan, fakat hiç bir zaman ev sahibeliği rolünü elden bırakmıyan kimselerdi. Dumas öteki sınıflarla hemen hemen hiç ilgisi olmıyan bu sınıfa âtıflarda bulunuyordu, bu sınıf için kullanıyordu **demi-mondaine** kelimesini. Bu isimde horgörücü bir taraf vardı: bütün bunlara rağmen, bu çeşit bir **demi-mondaine**'e insanın hayran kalmaması elden gelmiyordu. Bunlar bir **élite** (seçkin zümre) teşkil ediyorlardı; mesleklerinin şampiyonlarıydı.

Bunlar arasında en başarılı olanlar Paris'te **Les Lionnes** (Dişi Arslanlar) diye tanınıyordu. Yaşama standardı, yüksek sınıflardaki gibiydi. Kendi arabaları, binek atları ve villâları vardı. Bunların çoğu günün tanınmış edebî münevverlerinin sık sık uğ-

radığı edebî salonlara başkanlık ediyordu. Sarayda en saygı gören beyler, bunları ziyarete gelirlerdi, üstelik gece değil, gündüzleri. Masalarında oturup yemek yemek tehlikeli değildi, bu ille de cinsel bir ilişkinin olduğunu ifade etmezdi. Onları bu şekilde tutan zengin bir âşıkları olurdu, lütûflarını bir iki kişiye daha da verirlerdi, fakat samimî dostlarının sayısı gerçek erdem içinde sosyetenin birçok kadınlarınınkinden daha büyük değildi.

Herhangi başka başkentlerde olduğu gibi, Paris'te de bundan daha önce gerçek **hetairae** vardı elbette, fakat İkinci İmparatorluk devrinde eskisinden daha çok büyük bir rol oynamışlardır. Bunların ünleri birdenbire kazanılmış olmuyordu. Bugünkü film yıldızlarınınki gibi birtakım basın-ajanları vardı. Moda gazeteleri operada veya at yarışlarında giymiş oldukları tuvaletlerden bahsederdi; çok önemli bir olayı yazmıyacak bile olsalar, **Figaro** gazetesinin sütunları onların adlarını yazmada kusur etmezdi. Patronları bu gibi metreslere sahip olmakla iftihar ederdi. Kendileri de bu çeşit ilâna muhtaçtı, çünkü yeni bir âşık her an gerekebilirdi.

La Païva'nın akik merdiveni

Çapkınlık, müzik gibi uluslararası bir sanattır. "Dişi arslanlar"ın çoğu yabancıydı, seçkin müşterileri de zengin yabancılar teşkil ediyordu. Bunun ünlü bir örneği (kızlık adı Emma Church) olan Cora Pearl'dir. Bu kadın, gerçek mesleğini bulmadan Offenbach'ın **Yeraltında Orfe** adlı eserinde sahneye ilk çıktığı zaman, başarısızlığa uğrayan bir oyun oynamıştı. Sahneden toplamaların birisi de Marguerite de Bellanger'dir ki, bir zamanlar müşterileri arasında III. Napoléon da olmuştur; daha sonra İngiltere'de evlenmiş, son günlerini Touraine'de bir şatonun saygıdeğer metresi olarak geçirmiştir. La Païva'nın yükselmesi daha da parlak bir şekilde olmuştur, kendisi dünyaya Moskova'da küçük bir tüccar kızı olarak gelmişti, ölürkense Silezya'da Schloss Neudeck Türbesi'ne, Donnersmarck Henckel Kontesi olarak gömülmüştür.

Païva adı İkinci İmparatorluğun bir lüks ve cinsel serbestlik sembolü olarak yaşamıştır. Kızlık adı Lachmann olan Thérèse Villouing o kadar kolay erişememiştir zaferine. Çok genç yaşta doğduğu şehirde bir Fransız terzisine varmıştır, evlilik görünüş-

te pek mutlu olmamıştır. Çocuk doğurduktan hemen sonra pılısını pırtısını toplayıp kaçmıştır, ancak nereye kaçtığı bilinmemektedir. Derken İstanbul'da, Viyana'da, Berlin'de görülmüştür. Büyük kaplıcalardaki gazinolarda sık sık rastlanmıştır, fakat kendi durumunda olan çok k mse vardı, bu şekilde bir hayat sürmesi ne talihli olduğundan, ne de aşk yüzündendi.

1841 de romantik bir hayat yaşamak isteyen bütün kadınların hac yeri olan Paris'de görülmüştür. Orada bile ilk adımları kolay atamamıştır, bir gün çaresizlik içinde Champs Elysées'de oturmuş iken iki iyi g yinmiş bey yaklaşmıştır yanına; biri (vakayı anlatan odur) Arsène Houssaye adında tanınmış bir yazar, ötekiyse kendisini bir zamanlar Bad Ems'de tanımış olan ünlü Avusturyalı piyanist Henri Herz idi. Houssaye onu bir gece için almış, Herz ile olan ik nci buluşması daha uzun süreli olmuştu. Her nekadar hiç bir zaman kanunî yoldan evlenmemişlerse de, Bay ve Bayan Herz olarak uzun yıllar birlikte yaşamışlardır. George Sand ile Chopin'in, Kontes d'Agoult ile Franz Liszt'in salonlarıyla boy ölçüşecek bir müzik salonuna başkanlık etmiştir. Bu arada Herz, uzun bir Amerika yolculuğuna çıkmış ve onun yokluğunda Thérèse de, para bakımından olsun, gönül bakımından olsun pek cömertçe davranmıştır. Araları açılmış, kadının yen den hayata başlaması gerekmiştir. Önceki yıllar içinde yapmış olduğu toplumsal temaslar bu yeni başlangıcı kolaylaştırmıştır. Jules Lecomte-Napoléon I'in dul karısı Marie Louise'i Parma'da avutmuş olan Don Juan - onun basında propagandasını yaptı ve romantik çağın ilk şahsiyetlerinden biri şair ve eleştirici Théophile Gautier de ona daha büyük hizmetlerde bulundu. Eksik olan b ricik şey elbiselerinin faturalarını ödeyecek paraydı, fakat Londra'ya yaptığı bir ziyarette Lord Stanley'in gönlünü fethetmiş, bu meseleyi böylece halletmiştir. İlk kocasının ölümü Marquis Araujo de Païva ile evlenerek kelli felli bir ad kazanmasını başarmıştır. Marki sonradan Portekiz'e dönmüştür. Artık Madame Païva'nın bir "dişi arslan" olabilmesi için gereken her şeyi vardı.

Lûtfuna mazhar olmak isteyen Guido Henckel von Donnersmarck adındaki genç bir Prusyalı kont ilkin kadın tarafından kaba muamele gördü, fakat babasından büyük bir mirasa konduğu ortaya çıkınca durum yeni bir ışığa büründü. Genç hayranının arkasından Berlin'e gitti ve kendisine anne sevgisi gösterdi; çünkü kadın onbir yaş daha büyük bulunuyordu. Bununla birlik-

te, sonradan bu yaş farkı kâğıtlar üstünde dörde indi. Paris'e döndükleri zaman hâlâ kiralık idi. Lüks bir apartımanda oturduğu doğruydu ama ressamların prensi, Eugène Delacroix, edebiyatın Papa'sı Sainte Beuve ve gözde filozof Hippolyte Taine'i kendisinin olmayan bir salonda kabul etmesi gerekiyordu. Kont Henckel von Donnersmarck bu işi halletmek için çalıştı. Yardımıyla, Paiva, Champs Elysées'de bir zamanlar ihtiyaç anında Henri Herz'in karşısına çıkmış olduğu bankın tam karşısında büyük bir arsa aldı. Artık gençliğinin hülyasını gerçekleştirebilirdi; bir zamanlar acı çekmiş olduğu bu yerde, Paris'te şaşaa bakımından eşi olmayacak olan bir saray dikmeyi düşündü. Sarayın yapılması on yıl sürdü, iç süslemesi konusunda inanılmayacak rivayetler çıkmağa başladı, dediklerine göre milyonlarca altın frank yutmuştu bina. La Paiva'nın devlet yatağı ileri sürüldüğüne göre yalnız yüz milyon altın franka mal olmuştu. Sonradan arkadaşı, dostu Théophile Gautier'nin kendisi banyodayken içeri bir göz atmasına müsaade ettiği zaman, adam: "Binbirgece sultanlarına lâyık!" diye bağırmıştır. Ertesi gün bütün Paris bu haberle çalkalanmıştır. Daha da merak çekici bir şey akik merdivendi, bunun için komik oyun yazarı Emile Auger'ye şu yazının yazılmasını teklif etmişti (bu Racine'in bir vecizesinden serbestçe yapılmış bir adaptasyondur): "Kötülüğün de erdem gibi dereceleri vardır." Paris, "Hotel de Paiva" denen bu yapıya sanat değeri meşkûk zengin bir esere sahip olmuş oluyordu. Bununla birlikte sonradan tarihî bir eser olarak muhafaza edilmesi uygun görülmüştür. Bu arada Henckel von Donnersmarck aynı zamanda sevgilisine Pontchartrain'de tarihî bir şato almıştı. 1870 savaşından sonra ona hepsinden daha değerli bir armağan verdi, bu bir nişan yüzüğüydü. Paiva bu sıralarda elli iki yaşındaydı, erkekse daha kırkını yeni aşmış bulunuyordu.

Gününün ileri gelen maliyecilerinden ve en başarılı iş adamlarından biri olan soğukkanlı, hesabını bilen Guido Henckel von Donnersmarck gibi bir adamın, servetini bu denli bir kadın uğruna harcaması çelişken gibi görünür; namuslu, sığ kafalı vatandaşlar için hayret konusudur. Champs-Elysées'deki saray yalnız üç yıl içinde bin işçi ücretine mal olmuştu. Kont Henckel von Donnersmarck'ın Silezya'daki ocakçıları bir Parisli yosmanın dileklerini yerine getiren asil efendilerinin keyfini yerine getirmek için on milyon saat yeraltında çalışmaları gerekmişti.

Her zaman olduğu gibi suçlu Âdem değil Havvaydı. Ondoku-

zuncu yüzyılın ikinci yarısında La Païva kadar acı saldırıya uğrayan hiç bir kadın olmamıştı. Bununla birlikte, savunucuları da olmuştur. Samimî hayranlarının çevresinin dışında bile. Son yıllarında, iş alanında kafası iyi işlediği düşünülüyor, kocasına milyonlara mal olmasına rağmen, aynı zamanda ona birçok milyon kazandırdığı da söyleniyordu. Belli olan bir şey varsa, o da La Païva'nın büyük iş kadını olan tek tük çapkın hanımlardan biri olmasıdır.

16

DOĞUM KONTROLU

Her çağın kendine göre kâbusu vardır. Bin yıl önce insanlar dünyanın sonu geldiğine ve Yargı Gününün hemen köşede kendilerini beklemekte olduğuna inanıyorlardı. Beşyüz yıl önce insanlar büyücülerden ve boynuzlu şeytanlardan korkuyorlardı. Bugün bir avuç delinin hidrojen bombaları patlatarak gezegenimizi havaya uçurabileceklerini düşünerek titriyoruz.

Ondokuzuncu yüzyılın büyük korkusu da nüfusun aşırı derecede artmasından ileri geliyordu. İnsana bu korkuyu salan, kendisi görünürde pek iyi yürekli olan, Thomas Robert Malthus adında bir İngiliz Kilise adamıydı. Bununla birlikte, göründüğü kadar pek iyi kalpli değildi, çünkü aşırı nüfus kuramı sonunda parası olmayanın var olmaması, hele çocuk doğurma hakkının kendilerine verilmemesiyle sonuçlanıyordu. Zaten cinsel birleşme, üretim kaygısıyla yapılmadıkça günah sayılıyordu, yoksulun cinsel istek duymaya hakkı yoktu. Kısacası cinsel birleşme refah içinde olanların bir ayrıcalığıydı.

Malthus bunu böyle açıkça koymadı ortaya: sonuç çıkarmayı başkalarına bıraktı. Kendisi, problemi ahlâksal açıdan ortaya koyuyordu. Bu şekilde, kuramı daha bilimsel, daha centilmence görünüyordu. Dediğine göre insan varlıkları, insanların gittikçe daha hızlı olarak çoğalmasına, tarlalardaki mısırlardan, çayırlardaki hayvan sürülerinden daha süratli artmalarına sebep olan kaçamadıkları cinsel bir içtepinin tutsaklarıydılar. Bütün sefaletin sebebi buydu, savaşların, kötülüklerin sebebiydi. Bu şekilde nüfus, sağ kalabilme vasıtalarıyla, kabataslak bir ilişki haline getirilmiş oluyordu. Bu sonuçlar pek esef edilecek cinstendi. Fakat kaçınılmaz bir şeydi, yoksullar cinsel içtepilerini tutamadıkları, geçimlerini sağlayamadan çocuk meydana getirdikleri sürede yapılacak bir şey yoktu.

MALTHUS : Tavşan ile Kaplumbağa

Yeni Yoksullar Kanunu üstündeki tartışmanın Malthus'a bu fikri vermiş olması manidardır. Kendisi hiç bir zaman yoksulluk çekmemişti. Babası zengin, iyi eğitim görmüş bir centilmendi. Oğlunu da iyi yetiştirmişti, her bakımdan, izleyeceği rolü çocuğu için düzlemişti. Gençliğinde Baba Malthus, Rousseau, Condorcet ve Aydınlar çağının daha birçok münevverleriyle muhabere etmiş, onların eşitlik ve ilerleme üstündeki görüşleri kendi zihninde derin kökler salmıştı. Yoksullara verilen ücretin hiç yoktan iyi birşey olduğu düşüncesindeydi. Bununla birlikte, oğlu, zihinleri çelikleşmiş, kalpleri Fransız İhtilâlinden sertleşmiş ve İngiliz Hükûmeti tarafından alman en alçakgönüllü toplumsal siyasi tedbirleri, pleblere, halk tabakasına verilen birer imtiyaz gibi gören, yeni İngiliz nesline aitti. Genç Malthus'un yoksullara yardım konusundaki başlıca itirazı bunun bir boşa harcama olduğuydu. Böylece ne oluyordu? Yoksullar gittikçe daha çok çocuk yapıyorlar, eskisinden daha da kötü bir duruma düşüyorlardı.

Baba ile oğul gece gündüz tartıştılar ve birbirlerini bir türlü kandıramadılar. Bununla birlikte, baba oğlunun böyle zekî fikirler ileri sürmesinden ve bunlardan bütün bir kuramsal sistem çıkarmasından gurur duyuyordu. Ona şöyle dedi: "Yaz bakalım, başkaları ne düşünecek bu konuda." Ama, daha geçenlerde küçük bir taşra kilisesini üstüne almış, geçimini oradan sağlayan bir genç papaz için çok tehlikeli bir adımdı bu, üstelik bu denli karşı konabilecek bir kuramı açıktan açığa ortaya atıp savunmak daha da tehlikeliydi. Böylece Malthus'lar, baba oğul, oğulun yazdığı nüfus meselesi üstündeki denemeyi ad koymadan bastırmağa, adının da siyasî bir havası olmaması üzerinde anlaştılar.

Bu tedbirin çok yerinde olduğu ortaya çıktı sonradan, Malthus'dan önce başka siyasî iktisatçılar, aynı düşünceleri ileri sürmüşlerdi, ama Malthus'un ortaya çıkarış şekli olağanüstü bir dikkat çekti ve epey gürültü kopardı. Genç Malthus yazarlığı kabul etmeye hazırdı, fakat iş bununla bitmiyordu. Hiçbir kanıt getirmeden ortaya bir varsayım atmış bulunuyordu. Böyle bir kanıt elde edebilmesi için elinde malzeme yoktu bir kere. Kararını verdi, cüppesini çıkardı ve babasından temin ettiği bol parayla, insan varlıklarının yaşama vasıtalarından daha hızlı çoğaldığını ispat etmek için bilgi toplamak üzere Avrupada yıllarca gezdi durdu.

O sıralarda kesin bir kanıt elde etmek güçtü, çünkü herhangi bir yerde tarımsal üretim konusunda güvenilebilecek istatistik yoktu. Bununla birlikte, Malthus yolculuktan dönüşte kuramının sağlam olgular üstüne dayandığı izlenimini uyandıracak derecede birtakım rakamlar getirdi. Bu rakamların yorumlanmasında ve gözlemlenmesinde kendisi oldukça serbest davrandı. Birkaç nüfus istatistiğinden şu sonuca vardı: herhangi karşı bir etken olmadığı süre nüfus her yirmibeş yılda bir iki misline çıkmaktadır, öyle ki 2000 yılında yalnız Avrupada 50 milyardan çok bir nüfus olacaktır, oysa iki milyar insan için bile yeter derecede yiyecek olmayacaktır. Tabiî bunun önlenmesi gerekti. Bu yüzden insanlık gelecekte açlık, yokluk ve hâlâ var olan birtakım yiyecek kaynaklarını elde etmek için amansız savaşlar ile eksilecekti.

Malthus bu dehşet manzarasını çizmekten çekinmedi. Şimdi epey kalınca bir kitap olan eserinin ikinci baskısında, (bu kez kendi adıyla beş yıl sonra basılıyordu) yoksulluktan nasıl kaçmak gerektiğini anlatıyordu yoksullara: "Tavşanı uyutabilirsek, kaplumbağanın ona yetişme ihtimali vardır."

Malthus'un tavşanı son derece ahlâksal bir varlıktır. Kendisini cinsel içgüdülere kaptırmaması gerekir. Bunun için iki şık vardı: ya cinsel perhize girilecek, ya da genç tavşanlar yetiştirilecekti. İnsanlar tavşanlara nazaran daha akıllı olduklarından, ama ahlâksal bakımdan aynı zamanda daha az güvenilir olduklarından Malthus onlara başka bir öğüt daha veriyordu: evlilikte cinsel içgüdülerini tutamazlarsa, ellerinden geldiği kadar geç evlenmeleri gerekti. Evliliğe kadar bâkir kalmaları şarttı. Malthus birçok kimsenin bunu pek zor bulacağım biliyordu. Ama sağlam iradeli ve anlayışlı insanlar için bunun, güclerini aşan bir şey olmadığım göreceklerine inanıyordu. Kendisi kırk yaşına kadar evlenmiyerek örnek verdi vatandaşlarına; bilindiğine göre o ana kadar bekârlıktan ayrılmamıştır.

Malthus hiç bir surette insanların cinsel birleşmelerinin sonuçlarını önleyecek bir işe girişmemelerini söylüyordu. Nüfus siyasetini, dolayısıyla da toplumsal problemi çözecek biricik kanunî yol, ahlâk, kendini tutma ve perhizdi. Cinsel birleşmede kullanılan her türlü çocuk önleyici vasıtaların reddedilmesi, ilkin, kendisine bir ahlâk düşmanı gibi bakan çevrelerde bile Malthus'a başarı sağladı. East İndia Company şirketi kendileri tarafından finanse edilmekte olan bir kolejde, kendisine modern tarih ve ik-

tisadî ekonomi kürsüsünü verdi. Académie Française des Sciences Morales et Politiques ile Prusya'nın Akademie der Sissenschaften kendisine fahrî profesörlük verdiler. Avrupanın birçok yerinde siyasî ekonomi öğretmenlerinin çoğu öğretisinin bütün noktalarını ve sonuçlarını kabul etmiyorlar idiyse de, genellikle aynı fikirde olduklarım ileri sürdüler.

Bazı ülkelerde, özellikle Avusturya'da ve Güney Almanya'da hükûmetler Malthus'un öğretisinden pratik birtakım faydalar elde etmeğe çalıştılar, ya da hiç olmazsa kendi tebalarımn özel hayatlarına karışmak için bir bahane olarak kullandılar. Onsekizinci yüzyılın sonuna doğru evlilik genellikle teşvik edilen bir kuruluş haline geldi. Çünkü geniş ailelerin devlet için askerî bakımdan olsun, iktisadî bakımdan olsun faydalı olduğu düşünülüyordu. Metternich çağında yetkili makamlar evliliği daha güçleştirdiler, evlenmek isteyenler, devamlı bir mesleği veya herhangi bir geçim yolu olması şartıyla izin almak zorundaydılar. Yoksulluk maaşıyla geçinen kimselere genellikle izin verilmiyordu; ama aynı zamanda siyasî sebeplerden de geri çevrildiği oluyordu. Bu sistemin kalıntıları birinci dünya savaşından az önce hâlâ Avusturya'nın hükmü altındaki topraklarda ve Bavarya'da yaşamıştır. Subayların ve memurların, genellikle evlenmeden önce izin almaları gerekiyordu. Örneğin Prusya orduşunda subaylar kendileri veya gelecekteki karıları bol miktarda geçinecek parası olmadığı süre yüzbaşı rütbesine erişmeden evlenemiyorlardı.

Bu sıkmaların, Malthus'un anlamında, nüfus üstünde büyük bir etkisi olmadı. Bir kere daha görüldü ki, evlenmek böyle zor olunca gayrimeşru çocuk sayısı da artıyordu; evlilik izin sisteminin gevşediği veya ortadan kaldırıldığı yerlerde gayrimeşru doğumlar azalıyor, meşrular çoğalıyordu. Böylece doğuranların sayısı değişmemiş oluyordu, ancak çocukken ölenlerin sayısı, meşrular arasında daha azdı.

Neomalthusculuk ve Öjenik

Malthus öğretisinin yaratmış olduğu en güçlü yankı İngiliz imalâtçıları arasında oldu. Buna sebep imalâtçıların riyazetçi kimseler oluşu veya işçilerinin keşişler gibi yaşamalarını istemeleri yüzünden değildi. Malthus gittikçe daha keskin bir şekil almakta olan ücretler üstündeki kavga için birinci sınıf bir kanıt ortaya koymuş oluyordu. İşçilerinin kötü durumu için suçla-

nacak kimse işverenler değildi. İşçi sınıfının çocukları fazlaydı. İktisadî durumlarını düzeltmek de kendi ellerindeydi. Tavşan, eşini düşünmeden uyumağa alıştırılabilirse her şey düzelirdi. Ama tavşan bir türlü ikna olmak istemiyordu. Malthus'un kuramında engel buydu.

Çok geçmeden kuramda daha başka eksiklikler olduğu da görüldü. Büyük Britanya'daki gibi, sanayisi süratle gelişen bir ülkede bile, yeter derecede yiyecek bulma başka bir konuydu. Esas mesele Malthus'un kuramının başarı elde edememesi, kimsenin kuramı uygulamak istemeyişindendi. Ne yoksulluk, ne fazla çalışmak bunu değiştirmiyordu. Çalışan bir erkek veya kadın işçi fabrikada oniki saatlik çalışmasından sonra evine döndüğünde bitkin bir şekilde yatağa düşüyor, ama tavşan yine uyanıyordu. Halkın nüfus meselesine cidden saldırmak ve işçilerin durumunu düzeltmek istiyorsa başka yollara başvurması gerekti. Cinsel perhiz konusunda uluorta sözler yetmezdi.

Malthus'un hayatında izleyicileri bu yüzden koyu Malthusianizmden ayrıldılar ve Neo Malthusianizm denen yeni bir şeklini geliştirdiler. Malthus'un aşırı nüfus artışı kuramını kabul ediyorlardı ve toplumsal sebeplerden dolayı doğum sayısını azaltmanın gerekli olduğu üstünde duruyorlardı, fakat bunu cinsel içgüdüyü ortadan kaldırarak başarmayı, ne pratik, ne de istenir bir şey görüyorlardı. Cinsel içgüdü, tabiî bir şeydi, ortadan kaldırmak tabiata aykırı olurdu. Sırf çocuk doğurmamak için cinsel perhizde bulunmak, tabiata aykırı bir istek olduğundan aynı zamanda da ahlâka aykırı oluyordu.

Onlara göre mesele, geniş ailelerin cinsel birleşmede bulunmak şartıyla çocuk sayısını az olarak muhafaza edebilecekleri vasıtalar bulmakla çözümlenebilirdi. Cinsel içgüdü ile üretim içgüdüsü aynı şey değildi. Bu içgüdüler toplumsal düşünce ve kaygılarla ve tarafların rızasıyla birbirinden ayrı tutulmalıydı. Yoksula yardım etmek için, onlara gebeliği önleyecek birtakım koruyucu metodlar konusunda bilgi yaymak gerekti.

Bu tezi açık bir şekilde savunan ilk kimselerden biri de toplumsal reformcu Francis Place'dir. Kendisi 1822 de **Illustrations and Proofs of the Principle of Population** adlı bir kitap bastırmıştır Londra'da. Place'ın aynı zamanda gebelik önleyici metodlar konusunda bilgi veren birtakım broşürlerin dağıtımından da sorumlu olması muhtemeldir. Birkaç yıl sonra Londra'da **What is love?** (Aşk nedir?) adlı kadınlar için bir elkitabı çıkmıştı. Ge-

beliğin nasıl önleneceği konusunda daha ince teferruat ihtiva ediyordu.

Propaganda, İngiltere'den çok geçmeden Amerika'ya atladı. Doğumun teknik yollarla kontrolu konusunda bu ülkede ilk savunucu ünlü filantropist'in oğlu Robert Dale Oven adında, İngiliz doğumlu toplum filozofu idi. 1830 da basılan **Moral Physiology** (Ahlâksal Fizyoloji) adlı kitabı, adı sayesinde saygıdeğer bir dikkat sağladı. Bununla birlikte, bir Amerikalı doktor, Dr. Knowlton, o zaman bilinen gebelik önleyici metodların teferruatlı bir tasvirini yapmış, fakat kovuşturma ile birlikte, mahkeme ilkin onu para cezasına çarptırmış sonra da hapsetmişti. Yine de Massachussetts eyaletinde ceza gören yazarın kitabı Amerika'nın başka yerlerinde serbestçe dolaşabilmiş ve ahlâkın nöbetçi köpekleri sakıncalı görülünceye dek kırk yıl kadar kitapçılarda satılmıştır.

Genel olarak İngiltere, (her nekadar çağ, iffet taslamayı başka alanlarda büyük zaferler halinde kutlamakta idiyse de) Neo Malthusianizm ile özellikle çatışmamıştır. Malthus öğretisi bugün bütün eğitim görmüş, okumuş çevrelerde bilinen bir şeydir. Doğruluğu genellikle kabul edilmektedir ve herkes bunu insanın kendi keyfine bırakmıştır. Yetkililerin biricik talebi bunun sadece edep dahilinde kullanılmasıydı. Neo Malthusianizm kuramı propagandası böylece birtakım biçim sıkılarına boyun eğmek ve sözlerle hokkabazlık yapmak zorunda kalmıştır. Yazarı büyük başarılar kazanmış bir doktor, George Drysdale olan, bu hareketin önemli eseri **The elements of sociol science**'dır. Meraklı halk yine de işin aslını açığa çıkarabilmiştir. Londra'da 1854 de bastırılan bu kitap, yalnız İngiltere'de otuzbeş kere basılmış ve on yabancı dile çevrilmiştir. O sıralarda halk Darwin'in **Origin of Species** adlı kitabından daha çok ilgi göstermiştir bu kitaba.

Darwinizme gösterilen ilginin önemli sebeplerinden biri de öğretideki büyük çaptaki cinsel etkendir. Genel konuşmalarda olsun, toplumsal hayatta olsun, uzaktan bile ilgili olsa, cinsiyetle ilgili olan her şeyin ortadan kaldırılmasının tabiî sonucu cinsel merakın tamamiyle bilimsel eser ve problemlere inhisar etmiş olmasıdır. Bu arada şunu da söylemek gerekir, Darwin, kendisinden "yaşama için savaş" temel fikrini almış olduğu Malthus'a olan borcunu daima kabul etmiştir. Darwinizm ve Neo Malthusianizm başlangıçta aynı bilgi ağacının iki dalı değildir sadece, aynı zamanda mantıkî bakımdan da birbirleriyle yakından ilgili

görünüyordu. Aşırı nüfus kontrolu için önleyici tedbirler ve yaşama şartlarını yükseltme, Darwin'in öğretisiyle pek uyuşuyordu. Bu alanda "en uygun olan", yaşama çabasında sağ kalabilmek için en iyi imkânlara sahip olandı, oysa sayısız çocuk doğurmayı Tanrının iradesi gibi kabul eden sayısız kafalar kendilerini yoksulluğa ve mahva sürüklemiş oluyorlardı.

Ailenin sınırlandırılması fazla ileri götürülmiyecekti. Neo Malthusianizmin başlangıcında kimse hadlere gitmeyi öğütlemiyordu, hareketin amacı sadece annelere babalara, kendileri için olsun, ulus veya bütün insanlık için olsun dünyaya yetiştiremiyecekleri sayısız çocuk getirmenin zararlı olduğunu göstermekti. Yönelinen amaç, nicelikten çok nitelikti; esas mesele hayat çabasına uygun sağlam çocuk yetiştirmek ve büyütmekti. Tabiat tarihinin ve toplumsal sağlık bilgisinin özel bir kolu, öjenik bilimi, kendisini bu büyük probleme adadı. Bunun temelleri de yine İngiltere'de ondokuzuncu yüzyılın ortalarında atılmıştı. Öjeniğin gerçek kurucusu Darwin'in yeğeni olan antropolog Francis Galton'dur. Kendisi aynı zamanda irsiyet bilgisi konusunda da yardımlarda bulunmuştur.

Annie Besant

Bütün bunlar en ufak bir gizleme olmadan, açıktan açığa sürüp gidiyordu - sadece bu, Victoria çağındaki İngiltere'nin, sanıldığı gibi, ikiyüzlü yapmacık bir alçakgönüllülük içinde olmadığını gösterir. İnsanlar fazlasıyla iffet taslıyor ve birçok noktalar üstünde dar kafalı davranıyorlardı, fakat biyolojik meseleler ve toplumsal etkileri konusunda büyük ilgi gösteriyorlar ve anlayışlı davranıyorlardı. Bu konular İngiltere'de dünyanın herhangi başka bir yerinden daha serbestçe tartışılabiliyordu. Neo Malthusçular 1860 dan beri ismi pek parlak olmayan the National Reformer adındaki dergiyi çıkarıyorlardı. Bununla birlikte içindekiler pek açık olarak anlatılıyordu. Dergi, resmî herhangi bir müdahale olmaksızın onyedi yıl çıkmakta devam etti. Yetkili makamlar, aslında bir hiç olan bir olay yüzünden tedirgin olup çığın büyümesine başlatmasalardı, çıkmakta devam da edecekti.

Müstehcen edebiyat taraması yapan biri, Bristol'da bir kitapçıda Dr. Knowlton'un **Fruit of Love** adlı bir kitabını buldu. Bu kitap elli yıldır defalarca basılmış, kimse aleyhinde bir şey söylememişti. Derken, işgüzar bir polis müfettişi bu kitap yüzünden,

kitapçıyı, müstehcen edebiyat dağıtıyor diye yargılatmış, mahkeme de adamı suçlu bulmuştu. Bu güya edebî özgürlüğe ve cinsiyet hayatındaki serbestliğe karşı düzenlenmiş bir saldırı değil, sadece tesadüfî bir şeydi. Bununla birlikte **The National Reformer**'in yazı işleriyle uğraşan yöneticileri tedirgin olmakta haklıydılar, çünkü dergilerinde devam etmekte olan propaganda Knowlton'un eski kitabındaki sözlerden çok daha ileri gidiyordu. Derginin sahibi ve yazı işleri müdürü Charles Bradlaugh, buna kızarak, karşı saldırıya geçti. Gebelik önleme metodlarının yayınlanmasının İngiltere'de kanuna uygun olup olmadığını anlamak ve bu işi kökünden halletmek için, Knowlton, kitabını hemen yeniden bastırmayı düşündü.

Bu sadece kitap yüzünden çıkan bir skandal meselesi değildi. Büyük bir prensip meselesi işin içine giriyordu. Savcı yeniden işe el koydu. **Fruit of Love** da yargılandı ve altı ay hapis ve 200 sterlin para cezasına çarptırıldı. Bu yargı İngiltere'de yaygın bir öfkeye sebep oldu. Bradlaugh'un görüşlerine katılmayan insanlar bile, inançları üzerinde göstermiş olduğu bu denli cürete hayran kaldılar. Knowlton'a 44 yıl önce hapsi boylattıran Massachussets eyaletinin Cambridge'deki Harvard Üniversitesinde bulunan Amerikalı bilginler topluluğu kitabı yeniden bastırdı. Bradlaugh'un aleyhine olan hüküm uzun süreli olmadı. Temyiz Mahkemesi, Londra'da, aynı yıl sadece teknik sebepler yüzünden de olsa kararı bozdu. Ne de olsa bu Neo Malthusçular için büyük bir zaferdi. İngiltere'deki herhangi bir yetkili makamın buna karşı çıkması için epey uzun sürenin geçmesi gerekti.

Bu mücadeleye şevk veren kimse bir kadındı. Kendisi Annie Besant adında acayip olduğu kadar faal de olan bir kadındı. Adı sonraki nesiller tarafından başka sebeplerden dolayı daha iyi tanınır. 1933 yılında çok yaşlı bir halde ölen bu öncü teozofik bir hareketin başlarından olmuştur, kendisi "Yeni Mesih" Krişnamurti'nin bulucusudur. Daha sonra Hindistan'ın bağımsızlığını savunmuştur. Bununla birlikte, ilk savaşı cinsiyet siyaseti alanında olmuştur. 1847 de Londra'da doğmuştu, fakat babası İrlandalıydı ve İrlanda'nın kavgacı niteliğini kızına geçirmiş bulunuyordu. Kız İngiliz Kilisesinin dindar bir üyesi olarak yetiştirilmişti, yirmi yaşındayken Frank Besant adında bir köy papazıyla evlenmiş, birkaç yıl sonra da ondan ayrılmıştı. Bu ayrılma, ilkin inançları bakımından olmuştu. Annie Besant Serbest Düşünürler'dendi, Bradlaugh'ın üye olduğu Londra'daki ileriçi en-

telektüeller çevresine katılmıştı. Çok geçmeden Bradlaugh ile birlikte çalışmağa başlamış, az sonra da Egeria'sı olmuştu. O sırada ilgilendiği veya inandığı şey ne olursa olsun, huyu daima hadlere gidiyordu, Neo Malthusianizm konusunda da bir uzlaşmaya yanaşmıyordu. İnsanın inandığı şeyi itiraf etmesi, onun uğruna savaşması, düşmanın gözünden saklanmağa çalışmaması, ve makamların gözü önünde birtakım bahaneler aramağa kalkışmaması gerekti. Sözünü sakınmadan birçok makaleler yazdı, başkalarının propagandalarının sorumluluğunu da üstüne almak için ısrar etti. Böylece Bradlaugh ile birlikte kovuşturmaya uğradı, onunla birlikte ve onun gibi mahkûm olduktan sonra, Temyiz Mahkemesi tarafından beraet ettirildi.

Artık günün kahramanı olmuştu, bu durumdan nasıl faydalanılması gerektiğini de biliyordu. Mahkeme daha karara varmamış bir durumdayken Malthusçu Topluluğun Londra'da kurulmasını düzenledi. Bu savaşçı topluluğun amacı, doğum kontrolu konusunda tam bir tartışma özgürlüğüne kavuşmak ve halk arasında "bütün pratik metodlara dayanarak nüfus kanunu, sonuçları, görgü ve ahlâk kuralları üstünde olan etkisi konusunda bilgi" yaymak idi. George Drysdale'in kardeşi tanınmış bir doktor Topluluğun başkanlığını üstüne aldı, Annie Besant da sekreteri, aynı zamanda gerçek harekete getirici kuvveti oldu. Bunu izleyen yirmi otuz yıl içinde, önce Hollanda ve Almanya'da olmak üzere Avrupanın her yanında buna benzer birtakım kuruluşlar kuruldu.

Annie Besant'ın Topluluktaki görevi doğum kontrolu konusunda edebî propaganda yapmak olduğundan kend'ne epey zaman kalıyordu. **Law of Population** adlı eseri 175.000 nüsha satmıştır. Kadınlar için yazılmış bir Neo Malthusçu el kitabı yarım milyon kopyadan fazla satmıştır, Annie Besant dikkatini başka yerlere çevirdikten çok sonra bile, okuyucuları bu kitabı incelemeğe devam etmişlerdir. Bu olağanüstü kadını harekete getiren kuvvet, küçük bir topluluğun eğlence konusunu, bir yığın hareketi haline çevirmişti.

Yoksulluğa çare

Günün şartları Neo Malthus'çuluk için uygun olmasaydı, en canlı bir hareket bile böyle bir tepki yaratmazdı. Bütün Avrupada yine ciddî bir iktisadî buhran hüküm sürüyordu, ve bu kötü

durumu düzeltmek için hükûmetler pek bir şey yapmıyorlardı. Yüz binlerce insan her yıl Amerika'ya göç ediyordu. Aileye herhangi bir ilâve, milyonlarca erkek ve kadın için yüklerinin dayanılmaz şekilde artması demekti. Çocuk sayısı fazlalığı bir nimetten çok, bir lânet haline gelmişti. Alman siyasî iktisatçısı Gaston Schmoller gibi ılımlı bir kimse bile köylülere fazla kalabalık aileleri olmamasını öğütlüyordu: "bu bir kültürün yarı-uygar safhasına özel olan bir dogmadır."

Tâ başlangıçtan beri Malthus'un öğretisine gücle karşı koymuş olan (o sıralarda genç olan Engels, "utanç verici, alçaltıcı bir öğreti" demişti buna) sosyalistler bile ne yapacaklarını şaşırdılar ve dillerini tuttular. Geleceğin sosyalist devletinde herhangi bir nüfus problemi olmayacağına dair söz vermek işçileri avutmuyor, hele işsizler için hiçbir şey ifade etmiyordu. Şimdilik başka bir iktisadî sistem altında yaşamaktaydılar ve başka bakımlardan olduğu gibi, cinsî hayatlarında da bu olguyla yetinmek zorundaydılar. Ama ne yapacaklardı? Başkanları bir şey demiyordu. Günün en tanınmış sosyalist kitabı August Bebel'in **Woman and Socialism** (Kadın ve sosyalizm) adlı kitabında "proletarya sınıflarının durumları ne kadar kötü olursa, genellikle, çocukların sayısı daha çok oluyor" diye okuyorlardı, fakat bu vecize onların işine pek yaramıyordu.

Öte yandan Neo Malthus'çular, onlara yardım etmeye söz veriyorlardı. Cümleyi tersine çevirip şöyle diyorlardı: "Çocuklar ne kadar çok olursa, proletaryanın durumu da o kadar kötü olur." Neo Malthusçu propagandanın bütün ağırlığı ilkin yoksulluk problemine yönelmişti. Britanya'daki Topluluğun resmî organı **The Malthusian,** şu kelimeleri şiar olarak almıştı: "Yoksulluğa karşı haçlı seferi." Topluluğun başkanı da: "Sadece korunmak şartıyla cinsel birleşmede bulunmak, yoksulluğu ortadan kaldırmak için yeter" diyecek kadar ileri gitmişti.

Başka ülkelerde de propaganda bu şiar altında yönetiliyordu. İngiliz hareketi üstünde Almanca ilk kitap (1880 de basılmıştır) Neo Malthusianizm, dilenciliğe çare adını taşıyordu. O sıralarda herkes "dilenciliğin" ne olduğunu biliyordu: yığınların yoksulluğuydu. Günün en büyük problemi buydu. Fakat bu yığın fenomenine karşı öğütlenen başka çarelerden ayrı olarak, Neo Malthusçular herkesin kendi başına uygulayabileceğini söylüyordu. Ne plebisite ihtiyaç vardı, ne iktisadî sistem değişikliklerine, ne devrimsel kanunlara, ne pahalıya mal olacak devrimlere, ne

de kamu yardımına. Herkes kendi problemini kendi yatakodası içinde çözebilirdi. Devletin sadece gebelik önleyici metodları kanunlaştırması yeterdi, hattâ o bile ille de gerekli değildi, çünkü mekanik veya kimyasal vasıtalara başvurmadan gebeliği önlemek için türlü yollar vardı.

Gebelik matematiği

Gebeliği önleme konusundaki en iyi denenmiş "tabiî" metod cinsel birleşmeden geçici bir süre vazgeçmekti, fakat bu Malthus'un öğütüne göre olmayacak, insan, ömrünün büyük bir kısmını bekâr geçirmek zorunda kalmayacak, ve cinsel istek zayıflamaktayken evlenilmeyecekti. Kadının âdetlerini dikkatle kollaması gerekti, iki âdet arasında belli bir süre cinsel birleşmede bulunmazsa iş halledilmiş oluyordu, çünkü gebelik ancak kısa bir safha içinde yer alıyordu. Bu metod pek eskiydi: İ.S. II inci yüzyılın başlarında Roma'da yaşamış olan Yunan doktoru Efesli Soranus antikitenin en önemli kadın hastalıkları uzmanlarından biriydi. Bunu bilmiş ve anlatmıştır; ama Yunanlılar ve Romalılar tarafından bilinen birçok şey gibi unutulmuş, sonradan daha sonraki yüzyıllar içinde yeniden bulunmuştur. Malthus herhalde bilmiyordu bunu, yoksa öğütlerdi, çünkü ahlâksal ilkelerine karşı gelmiyordu bu.

Daha da önemli bir şey Katolik kilisesinin gebeliği önleme konusundaki her türlü sunî ve zorlama yolları kesin bir şekilde yasaklamasıydı. Bu metoda karşıydı. 1760 yıllarında bu konuda düzenli konuşmalar yapılmağa başlandı. Vatikan'la anlaşmış olduğu belli olan Rheims Kardinal Başpiskoposu bir Fransız doktorunun sorusuna bu yolu açıktan açığa bir kilise mektubunda tasvip etmişti. Almanya'da Katolik pastoral tıbbın ileri gelen bir temsilcisi olan Doktor Capellmann tarafından öğütlenmiştir, sonradan buna Capellmann kuralı denmiştir.

Bununla birlikte yumurtanın ne zaman döllendiği konusunda ve bir kadının önceden kaç gün perhizde bulunması gerektiği üstünde epey anlaşmazlık vardı. Uzmanların çoğu gebelik nisbetinin âdetten hemen sonra en çok olduğu üstünde duruyorlardı. Bu da meslekten olmayanlara tabiî bir şey gibi geliyordu; âdet kadının cinsel organlarını gevşetiyor böylece gebeliği kolaylaştırmış oluyordu.

Capellmann, özellikle gebeliğin ne zaman olacağı konusunda

dikkatle duruyor, artık çocuk istemiyen evli çiftlere beş gün cinsel perhizde bulunmamalarını öğütlüyor, bunu da bir önceki âdetin başlangıcından hesaplıyor ve emniyet tedbiri olarak bir öncekinden üç dört gün önceye kadar hesaplıyordu, buysa yirmisekiz günlük normal âdet devresinin onyedi onsekiz günü cinsel perhizde bulunmak demekti - birçok gençten istenmesi oldukça güç bir şey oluyordu. Üstelik ünlü uzmanlar Capellmann'ın kuralının fizyolojik olgularla çelişken bir durum gösterdiğini ileri sürüyordu: bir önceki âdetin başlangıcıyla oniki ilâ onyedi gün arasındaki devrenin gebe kalmaya en uygun devre olduğunu düşünüyorlardı.

Sonradan yapılan araştırmalar bu tarihi daha da ileri atmıştır. Yeni hesaplara göre geriye doğru sayılıyordu, Ogino gebelik için "kritik" zamanın gelecek âdetten onaltıyla oniki gün öncesi arasında olduğunu söylüyordu. Bununla birlikte emniyet tedbiri için gebe kalmak istemiyen kadınların bundan üç gün önce cinsel perhize girmeleri gerekiyordu. Sperma'nın ömrü cinsel birleşmeden sonra üç gündü. Böylece her devrenin başlangıcından ondokuz gün öncesinden oniki gün öncesine kadar perhizde bulunulması gerekiyordu. Böylece emin olunabilirdi. Doktor Knaus adında başka ünlü bir uzman başka hesaplar yaparak aynı sonuçlara varmıştı, daha kesin olarak gebeliğin normal bir âdet devresinde ancak beş gün olduğunu ileri sürüyordu, yani gelecek âdetin normal olarak beklendiği tarihten onsekiz ile ondördüncü günü arasında olduğunu söylüyordu.

Bir süre Ogino ve Knaus kuralı, doktorlar arasında olsun, meslekten olmayan kimseler arasında olsun epey yetkili sayıldı; sonra bunun da güvenilemiyecek bir şey olduğu görüldü. Amerikan doktorları şimdi başka bir temele dayanarak hesaplamaktadır bunu. Döllenmenin kritik zamanının âdetten sonraki sekiz ilâ ondördüncü günü olduğunu söylemektedirler, ondört ilâ yirmidördüncü gün arasında, yani âdetten önce on ilâ onbir gün içinde gebe kalınamıyacağını söylemektedirler.

Görmüş olduğumuz gibi gebelik matematiği hâlâ birtakım sırlar ve belirsizlik içindedir. Hattâ âdet zamanlarını hatıra defterine çok iyi kaydeden kadınlar için bile. Kadınların çoğu için, bununla birlikte, cinsel hayatın tabiî süreçleri için bu çeşit hesaplamalar yapmak çok güç geliyordu. Basit kimseler yanlış da olsa parmak hesabı yapabilecekleri başka kurallar istiyorlardı. Bu kuralların en basiti kadınlar arasında meme emzirirken gebe kalınamıyacağı inancıydı. Hernekadar bu faraziyenin defalarca

yanlış olduğu, ya da hiç olmazsa pek güvenilemiyecek olduğu ispat olunmuşsa da, yine de kök salmış, özellikle taşra bölgelerinde çok tutunmuştur. Malthus'un kuralları gözdeyken bir Fransız doktoru devletin bütün kadınlarının üç yıl çocuk emzirme zorunda olmasını ileri sürmüştü; o zaman aşırı nüfus olmayacağını söylemişti.

Bu gebeliği önleme farazî metodu, fabrikalarda ve bürolarda kadın işçi sayısının artmasıyla ve böylelikle kadınların çocuklarını emzirmeleri imkânsızlaşınca gözden düştü. Fakat matematik bakımdan dahi aileyi sınırlamak için yanlış bir metoddu. Her kadının, her bir çocuğunu onsekiz ay emzirdiğini farzedecek olursak ve bu süre içinde gebeliğin yer almamış olduğunu düşünsek, yirmi yaşında evlenen bir kadının on çocuğu olabilirdi.

Böylece dıştan herhangi bir müdahaleye, bir âlete, bir ilâca muhtaç olmadan biricik gebelik önleyici metod William Goodwill'in zamanından beri tıbbın diyeceği gibi **coitus interruptus** (yarıda kesilen cinsel birleşme) olmuştur; yani, erkeğin uzvunu kadının uzvundan çıkarıp meni'yi dışarı akıtmasıdır. Ondokuzuncu yüzyılda, özellikle Fransa'nın taşra bölgelerinde bu sık sık uygulanmaktaydı. Buna **Onanisme conjugal** (evlilik istimnası) deniyordu. Böylece insanın aklı tabiatı yenmiş oluyordu, ama aynı zamanda zevk de yarıya inmiş oluyordu. **Coitus interruptus** eskiden nörologlar arasında çok kötü görülüyordu, bunun kadında soğukluğa, eşlerde de nevroz hastalıklarına sebep olabileceği düşünülüyordu. Bugün doktorların çoğu pek o kadar zararlı görmemektedir, fakat gebeliği önlemek için ideal bir metod olmadığı da kabul edilmektedir.

Erkekleri kilit altına koymak

Cinsel içgüdünün tutulması çok güç olduğundan, dıştan birtakım zorlamalarla bunu başarma teşebbüsüne geçildi. Söylemiş olduğumuz gibi, Ortaçağın sonlarına doğru, kıskanç erkekler karılarına bekâret kemerleri taktırıyor, yolculuğa çıktıklarında da anahtarını birlikte götürüyorlardı. Şimdi mesele çocuk sayısının nasıl sınırlanması gerektiğiydi, bu yüzden onların da değeri kalmamıştı, çünkü erkekler de kadınlar kadar cinsel içgüdülere kendilerini koyuveriyorlardı. Malthus'un ikazlarına dikkat edilecek olursa, o zaman mantıken erkeklerin de kilit altına konması gerekiyordu.

Nitekim 1820 de Dr. Weinhold of Halle an der Saale adında biri meraklı olduğu kadar çok okumuş bir adamdı, bu nüfus problemini bir metodla, Malthuscu anlamda çözmeyi ileri sürdü. İyi yürekli bir adam olduğu için hemen erkekleri hadım etmeyi düşünmedi. Sadece öyle bir kafes içine sokulacaktı ki, cinsel birleşmede bulunmayacaklardı. Bunun için bir ameliyat gerekiyordu, ama kendisine göre zararsız bir ameliyattı bu. Kendisi bu metodu gençlerde fazla istimna yapan kimselere uygulamıştı. Nitekim Malaya'da ilkeller tarafından, yaygın bir şekilde uygulanan aynı zamanda da Roma'da bilinen bir ameliyattı, "infibulation" deniyordu buna. Weinhold şöyle diyordu:

Ameliyatın kendisi tıpkı madenî mühürün lehimi gibi hem kolay, hem acısızdır. Gulfe ileri doğru çekilerek çift delikli bir madenî levha arasına nazikçe sıkıştırılacaktı, öyle ki, bir kurşun tel cevheri ihtiva eden, içi delik bir iğne, batırıldığında hissedilmiyecekti; tel çekildikten sonra, eğilecek, böylece yanındaki taraflara sıkıştırılamıyacaktı; her iki uç bir araya getirilecek ve küçük bir lehim değneğiyle lehimlenecekti. Bir mercimek büyüklüğünde olan lehim soğur soğumaz, katı bir nesne karşısına konacak; küçük bir madenî mühür üstüne bastırılacak, buysa sonradan emniyet altında tutulacaktı. Bu "infibulation"u açmak ve sonradan kapamak imkânsız olacaktı, yoksa gelecek teftişte anlaşılmış olurdu.

Lehimlemenin başlıca amacı "evlilikten önce neslin üremesini önlemekti". Bu "ispat olunabilecek şekilde evlilik dışı çocukları kanunî bağımsızlık yaşına erişmeden geçindirebilecek imkânları olmayan kimselere uygulanacaktı. Aynı zamanda, hiç bir zaman bir aile geçindirebilecek bir mevkiye erişemiyen kimselere de hayatları boyunca uygulanacaktı."

Ne Prusya devleti, ne de herhangi başka bir hükûmet bu teklifi kabul edebilecek bir şekilde katı yürekli davranmadı. Nüfus problemi de böylece çözülmemiş olarak kaldı. Neo Malthusçular cinsiyet içgüdüsünün istenmedik sonuçlarını önlemek için daha yumuşak yollara başvurdular. Özellikle **condom** (prezervatif) kullanılmasını öğütlüyorlardı. Bu kendinin bir buluşu değildi. Yine Romalılarda, çok eskiden vardı. Bu âletten Antonius Liberalis'in **Metamorphoses** adlı eserinde bahsedilmektedir. Bununla birlikte, ilk tam olarak anlatılması, bunu muhtemelen yeniden bulmuş olan Gabriele Fallopis adında büyük bir İtalyan doktoru tarafından olmuştur. Frengi üstüne yazdığı kitapta, mikrop kap-

mağa karşı, erkek uzvuna takılacak olan belli bir ilâca batırılmış bir çeşit torba öğütlüyordu. Sonra, yüzyıllarca, bugün de kullanıldığı gibi başlıca zührevî hastalıklara karşı kullanılmıştır. Bununla birlikte, teknik bakımdan son derece mükemmelleştirilmiştir. Fransa'da genç koyunların **coceum**'unun en ince zarından yapılmaktadır. "Fransız böbrekleri" bütün dünyaya ihraç edilmiştir.

Ondokuzuncu yüzyılın sonuna doğru bu hayvanî madde kauçuk ile yer değiştirdi, bu ilk önce teknik bakımdan bir geriye dönme oluyordu, çünkü yeni araç daha kalın oluyor ve daha çabuk patlıyordu. Bununla birlikte, talep öylesine büyüktü ki seri imalâta geçilmesi gerekmişti, çünkü sadece frengiyle belsoğukluğuna karşı kullanılmıyor, aynı zamanda evlilikte veya evlilik dışında gebelikleri önlemek için de kullanılıyordu.

Kadınlar için önleyici teknik

Condom gibi daha birtakım şeyler sperma'nın rahime girmesini önlemektedir. Dolayısıyla yumurtalıklara da gidemiyorlar, böylece döllenme yer almıyordu. Ondokuzuncu yüzyılın bütün buluşları hemen hemen bunlardı. 1818 de F. M. Wilde adında Berlinli bir doktor ilk olarak rahime konan lâstik halka metodunu ileri sürmüş, fakat yine de tam güvenilir olmayan ve rahatsızlık verici bu çeşit âleti kullanabilmek için epey zamanın geçmesi gerekmişti. Halkanın esas bulucuğu, genellikle, Mensinga adında Flensburglu bir doktora atfolunur. Kendisi 1881 de yazmış olduğu **İhtiyarî Kısırlık** adlı eserde rahim ağzına kapamak için yeni bir model anlatmıştır. Kendisi oldukça sinirli biri olduğundan bunu ilkin C. Hasse adı altında takma adla yayınlamıştır. Fakat buluşu tam zamanında olmuş oluyordu, çünkü Neo Malthusçuluk Almanya dışında yayılmaktaydı. Mensinga çok geçmeden ün saldı. Adı da Anglo-Sakson ülkelerinde halka yerine kullanıldı.

Az sonra Rendell adında bir İngiliz kimyageri kendi imal ettiği bir çeşit rahim süppozituarı ile gebelik önleyici âletlere bir ilâvede daha bulundu. Bu, kadınların rahime cinsel birleşmeden önce koyacakları kakao yağı ile kininden mürekkep küçük bir topaktı. Bulucusu, bunun gebeliği önleyeceğine inanıyordu. Hernekadar bu tabletlerin etkisi belirsiz idiyse de, eski Mısırlılara yabancı olmayan önleyici bir tekniğin kolunu açmış oldu. Yani gebelik önleyici kimya dalını. Bir buluş ötekini izledi, her

biri de, spermaları hareketsiz bırakıp, kesin bir şekilde öldürdüğünü ileri sürüyordu. Spermalara karşı düzenli bir savaş açılmıştı. Tabletler, merhemler, sıvı ilâçlar, podralar, kimi zararsız, kimi tehlikeli, kısmen etkili bazan etkisiz kalan bir sürü şey ya dükkânlarda açıktan açığa, ya da gezgin satıcılar vasıtasıyla kadınlara satıldı. Bu metodun büyük etkisi olmadı, sadece bazı ilâçlar tahrişatta bulunuyordu, yanlış konan bazı âletler de mükoza zarını incitiyordu.

Bazı durumlarda olmasa dahi, yığınların uygulaması için daha da etkili olan bir şey, cinsel birleşmeden sonra yıkanmaydı. Bu da eski Romalılar tarafından biliniyordu, fakat ondokuzuncu yüzyılda İngiltere'de gürültü koparmış olan yine aynı Amerikalı doktor Charles Knowlton tarafından ortaya çıkarılmıştı. Knowlton oldukça basit bir solüsyon ile lavaj öğütlüyordu, ama sonradan hafif bir mikrop kırıcı dezenfektan hattâ bayağı su bile yetmeğe başladı, çünkü kimyasal maddeden çok mekanik temizlemeydi rol oynayan. Birçok ülkelerde kadınlara sağlık merkezleri tarafından verilen **irrigator**'lar birinci sınıf gebelik önleyici bir metod olduğunu gösterdi, birçok ilgililer de doğum nisbetindeki azalmayı buna yormaktadırlar. Bu aynı zamanda gerekli cihazların en zararsızıdır.

Birçok şarlatan doktorların yüzyıllarca önce yapmış olduğu tecrübelerden sonra, hiç olmazsa şehirlerde, kadınlar gebeliği önlemek için hemen hemen hiç bir ilâç kullanmamağa başladılar. Fakat çocuk düşürmek için (çoğu çok tehlikeli olan) ilâç kullanma hâlâ pek yaygındır. Bununla birlikte Amerika'da doktorlar - oldukça büyük başarıyla - gebelik önleyici dahilî olarak kullanılan ilâçlar üstünde birtakım araştırmalarda bulunmuşlardır.

1820 yıllarında, kendisi inanmış bir Malthusçu olan İngiliz filozofu John Stuart Mill şöyle demişti: "Büyük pratik problem böylece doğum sayısını nasıl sınırlamayı bulmaktır." Yüzyıl sonra problem yine tamamiyle çözülmeden kalmış oluyordu. Fakat yapılmış olan ilerlemeler öyleydi ki, istenmiyen gebelikler sayısı son derece azalmıştı. Eşlerin birinde fizyolojik engeller olmadığı süre, gebelik artık insanın gönlüne kalmış oluyordu; artık cinsel birleşmenin kendiliğinden olan bir sonucu değildi. Cinsel içgüdü ve üretim içgüdüsü Roma İmparatorluğu zamanından beri hiç bir zaman erişilmemiş derecede birbirinden ayrılabilmişti.

Kanunda temelli bir değişme olmaksızın, cinsel bir devrim olmuş oluyordu. Bunun sonuçlarının etkisi, bundan böyle hem kamu hayatında hem de kişinin özel hayatında görüldü. Fransada 1840 yıllarında, İngiltere'de 1880 yıllarında ve Batının birçok uygar ülkesinde çağımızın başlangıcında, doğum sayısında düşme Malthus'un günündeki çabuk nüfus artışı nisbeti kadar bir belâ hal'ne geldi. Cenaze levazımatçısıyla ebenin sık sık uğradığı kalabalık ailelerden iki üç çocuklu küçük ailelere geçmek, gittikçe çoğaldı. Artık çocuk yapma makinesi olmaktan çıkmış olan kadınlar için, yaşama şartlarında kökten bir değişme ifade ediyordu bu. Kadınlar eskiden zaman bulamadıkları kamu veya ev işleriyle daha çok ilgilenebiliyorlardı. Artık hizmetçilere bağlı değildiler, çoğu da evlilikten sonra bile bir meslekte çalışmağa devam edebiliyordu. Kadınların gerçek haklarını kazanması yatakodasında ve banyoda cinsiyet hayatının aklîleştirilmesiyle olmuştur.

17

AŞK TANRISI SAPITIYOR

Kaç türlü cinsel anormallik olduğunu kimse bilemez. Ama sapıklık sayısının nesilden nesile değişeceği pek muhtemel değildir. Yine de ondokuzuncu yüzyıldan yirminci yüzyıla geçiş sırasında, dünya sanki birdenbire sapıklarla dolmuştu. Sadistler, mazoşistler, fetişistler, narsistler, erkek ve kadın homoseksüeller, nemfomanyaklar, satirler, sodomitler, nekrofiller ve daha sayısız sapıklık, sadece büyük şehirlerin lâğım çukurlarını doldurmakla kalmıyor, aynı zamanda namuslu taşra şehirlerini, okulları, kulüpleri, sosyetenin en yüksek çevrelerini ve proletaryayı sarmış bulunuyordu.

Nereden çıkmıştı bütün bunlar? Bugün güvenerek söyleyebiliriz ki, bunların çoğu muhayyileden çıkmıştır. Birkaç ilgi çekici bireysel vaka, cinsel acayipliklere halkın dikkatini çekmiş bulunuyordu; çevrelerinde dolaşan gayrimeşruluk kokusu tamamiyle normal kimselerin sapıklardan örnek almasına sebebiyet veriyordu, böylece kadın veya erkek, her iki kişiden biri anormal gibiydi. Cinsiyet konusuyla bu denli ilgilenen ve kendi buluşlarıyla bu kadar yanılan pek az çağ olmuştur. Dıştan görünüşe bakılacak olursa, bir sapıklar çağıydı bu; gerçekte, eğilimleri normalden ayrı olan kimseler için bir eziyet çağıydı.

Bununla birlikte, geçmiş nesillere nazaran iffet taslama çağı değildi. Her şeyden konuşabilmek, her şeyi bilmek **(chic)** sayılıyordu. Bununla birlikte çağın ideal "dünya adamı", bekâreti de ihtiva etmek üzere, her türlü modaya aykırı davranışa karşı dönen başka çeşit bir hoşgörmezlik yaratmıştı. Bir genç kız ilk gecesini kocasına saklayacaksa ve erkeğin isteğini daha önce yerine getirmezse, insanlar kızın cinsel yapısında bir anormallik olduğundan şüphe ediyorlardı.

Bu değişiklikler durup dururken ortaya çıkmadı tabiî. Bir önceki neslin cinsiyetle oynamış olduğu saklambaç oyununun bir tepkisiydi. Genç nesil çocuk gibi muamele edilmeğe karşı baş kaldırmıştı; özellikle, kadınlar yeni çeşit yaşama şekli üstünde

ısrar ediyorlardı. 1900 yılının kadın haklarını kazanmış kadını, erkeklik taslayan bir kadın değildi, kadınlığını unutarak, kadınlar için siyasî haklar uğruna savaşan biri değildi. Açıktan açığa cinsî idi, ama cinsiyetine güveniyor, ondan gurur duyuyordu. Erkeğin hiç bir bakımdan kendisine üstün olmadığına inanmıştı. Ama tarihin doğuşunda kaba kuvvet ve kurnazlıkla elde edilmiş olan imtiyazları kötüye kullanıyordu. Bu imtiyazların sonu açıktan açığa gelmiş gibiydi. Kadınlar üniversite, ders salonlarında oturuyorlar, lâboratuarlarda çalışıyorlar, oyunlar oynuyorlar, bisiklete biniyorlar, hattâ eskrim yapıyorlardı, böylece girmiş oldukları her alanda olağanüstü başarılar elde ediyorlardı. Çoğu kendi çabaları ve hünerleri vasıtasıyla kendilerini mâlî bakımdan bağımsız bir duruma getirmişler, ailelerine bağlı olmak, ya da bir kocanın karısı veya bir adamın metresi olmak ihtiyacında değillerdi. Bu onlara istedikleri şekilde bir cinsî hayat sürebilmeleri için tamamiyle hak veriyordu. Bundan doğan cinsî serbestlik temelde başka çağlara nazaran epey değişiklik gösteriyordu. Romantik değildi, gerçekçiydi, ama onsekizinci yüzyıldaki kadar ticarî de değildi. Kadın artık erkek tarafından satın alınacak veya kiralanacak nesne değildi.

Bununla birlikte, bunun cinsiyet hayatına vermiş olduğu güçlü bireysel eğilim çağın demokratik fikirleriyle uyuşmuyordu. Eskiden doğuşları veya hünerleri yüzünden ayrılan kadın ve erkekler cinsî hayatlarında da genel görgü kurallarını görmemezlikten gelebiliyorlardı. Şimdi başka kimseler gibi onların da kanunun genel hükümlerine uymaları gerekiyordu. Bununla birlikte büyükler böyle boyun eğmek istemiyorlardı, bu yıllara özellikle kötü ve çürümekte olan bir çağ damgasını vuran birtakım cinsî çatışmalar ve skandallar meydana çıktı.

Mayerling faciası

En ilgi çekici vakalar Habsburk monarşisinde olmuştur. Nerdeyse altmışına merdiven dayamış bir kral ve artık cinsiyetle ilgisi kalmamış olan bir adam rızasıyla hattâ dendiğine göre İmparatoriçenin önayak olmasıyla kendisinden yirmi yaş kadar küçük bir saraylı aktris ile bağ kurmasının, Avusturya İmparatoru tarafından resmen taşınmakta olan **Apostolik Haşmetmeap** ünvanıyla uyuşturulması çok güçtü. Ama tahtın mirasçısı arşidük Rudolf'un yaşama şekli en sadık kralcılar tarafından bile tenkit-

lere uğradı. Rudolf kendisine bir kız doğuran Belçikalı bir prensesle evliydi, ama o ana kadar tahta erkek bir varis doğurmamıştı. Bu sülâle bedbahtlığını avutmak için başka kadınların koynunda avuntu arıyordu.

Aşk maceraları havadan daha çabuk değişiyordu. Habsburg sülâlesinin başka arşidüklerine yardımda bulunan, hem de kadın, resmî bir muhabbet tellâlı vardı. Yakından ilgilendiği kimseler arasında Viyanalı kokot Mitzi Caspar da vardı. Ama Saraydaki başka hanımlardan da lütuflarını esirgemiyordu. Bunlardan biri prenses Aglaia von Auergsberg ile bir şey yüzünden araları açıldı. Kızın kardeşi İmparatora şikâyet etti ve aile şerefini kirletmiş olan adamdan dâvacı oldu. İmparator prensip olarak iddiayı kabul etti. Fakat tahtın mirasçısı prensle normal bir düello, tabii imkânsızdı. Anlaşılmazdı, üstelik haberin yayılmasını önlemek de imkânsızdı. Taraflar bu işi gizlice halletmeğe rıza gösterdiler, yani bir "Amerikan düellosu" yapılacaktı. Düellocular birbirlerine kurşun atmayacaklar, sadece kurşun seçeceklerdi. Beyaz kurşunu seçen kurtulacaktı, siyahı seçense altı ay içinde dünyadan ayrılacaktı. Kader haklıdan yana çıktı, prens Auersberg beyaz kurşunu seçti, tahtın mirasçısı ise siyahı.

İlkin Rudolf sanki hiçbir şey olmamış gibi hayatına devam etti. Fakat, devrenin biteceği gün yaklaşmaya başlayınca, sinirleri gittikçe bozuldu ve dengesini kaybetmeğe başladı. Birtakım siyasî entrikalar düzenliyor, gecelerini gittikçe artan kâbuslu düşler arasında geçiriyordu. Onu avutmak ve düşüncelerini başka yöne götürmek için İmparatoriçenin yeğeni Kontes Larisch-Wallersee ona Barones Maria Vetsera adında, onyedi yaşında bir kız tanıştırdı. Kız, prenses Auersberg gibi büyük bir sülâleden gelmiyordu, özel bir güzelliği de yoktu, ama gençliğine rağmen aşk sanatında epey tecrübeliydi, doğulu bir çekiciliği vardı (annesi İzmirliydi) son derecede boyun eğer bir kimseydi.

Küçük barones defalarca gizli bir kapıdan Hofsburg'a alındı. Birkaç gün haşmetmeabın zihni parıldar gibi oldu, ama çok geçmeden ümitsizlik krizleri yine uğramaya başladı. Zihni açık olduğu zamanlar, bu kaçınılmaz teşebbüsten kaçmak için çaresiz çabalara girişiyordu. Babasından gizli olarak prenses Stephanie ile olan evliliğin feshedilmesi için talep etti; o zaman belki prenses Auersberg ile evlenebilir ve yaşamasına devam edebilirdi. Vatikan sorusunu cevaplandırmadı. Bir gün tahtın mirasçısı prens kendi mektubunu Papadan gelen menfî cevaplı bir mektupla bir-

likte babasının elinde gördü. Babası bu davranışından dolayı dehşet içindeydi.

Bu arada Rudolf'un kafasında daha kötülük dolu bir karar olgunlaşmaktaydı. Şeref borcunu ödemeye ve siyah kurşunun hükmünü kendi uygulamağa hazırlanıyordu. Ama yalnız gitmiyecekti ölüme, kendisiyle birlikte bir de kadın almak istiyordu. Birisinin kendisiyle birlikte paylaşması gerekti ölümü. Bu fikir zihninden bir türlü çıkmıyordu. İşkence içinde geçirdiği gecelerinde kendisiyle birlikte kalan kadınlara, birlikte ölmeyi teklif etti, fakat bu vahşi teklifi kötü bir şaka olarak kabul ederek onu geri çeviriyorlardı. Küçük bir kadın ancak - Maria Vetsera - kabul etti. 30 Ocak 1889 sabahında Mayerling'in avlama locası uşağı, Rudolf'un yatakodasının kapısına vurunca cevap alamadı. Kapı kırılıp girilince Avusturya tahtının mirasçısı otuz yaşındaki Prens, İmparator Franz Josef'in biricik oğlu kafatası parçalanmış bir şekilde yatağında yatıyordu, yanında da cansız Maria Vetsera yatıyordu. Otops'nin gösterdiğine göre Rudolf önce âşığını sonra da kendisini vurmuştu. Bununla birlikte, halkın ve dünyanın bu denli seçkin bir kişinin işlemiş olduğu suçu öğrenmemesi gerekti. İmparator ailesinin, hükûmetin ve polisin ilk aklına gelen düşünce, skandalı nasıl örtecekleriydi. Maria Vetsera'nın cesedi, yolculuğa çıkıyormuş gibi giydirildi, bir arabaya kondu ve geceleyin komşu kasabadaki bir mezarlığa gizlice götürülüp oraya gömüldü. Böylece şeref kurtulmuş oluyordu.

Şimdi taht murisinin ölümüne de uygun bir örtü çekmek kalıyordu. Bu güç bir görevdi. İlk söylenen şey kalp sektesinden ölmüş olduğuydu, sonradan tabanca kazasıyla öldüğü söylendi. Herkes Rudolf'un intihar etmiş olduğunu duyunca ancak, resmî olarak kabul edildi - ama bu konuda fazla bir şey söylenmedi. Ölmeden önce bir kadını öldürmüş olduğu, monarşi var oldukça resmi bir devlet sırrı olarak kaldı. Franz Josef kendi kafasına göre nedametini çekti. Mayerling Şatosunu kısmen yıktı, yerine bir Karmelit manastırı yaptırıldı. Şimdi ölüm yatağının bulunduğu yerde bir kilise durmaktadır.

Polisin son bulmuş olduğu kayıtlara göre açıklanan Mayerling faciası budur. Eskiden Rudolf'un intiharı arkasında siyasî bir saik olduğundan şüpheleniliyordu, ama bugün, tâ başlangıcından sonuna kadar bir cinsiyet dramı olduğunda şüphe yoktur. Dünyanın görmüş olduğu en karmaşık ve en korkunç dramlarından biridir. Büyük bir İmparatorluğun varisinin siyah ve beyaz mer-

mi hikâyesiyle hayatını bu denli tehlikeye atması öyle inanılmaz görünüyor ki bir A'exandre Dumas bile bunu muhayyilesinde canlandırırken duraklardı. Ama bütün böyle operamsı ve romantik şekline göre, ondokuzuncu yüzyıldaki âdet olan cinsiyet kavgaları uğruna yapılan düellolaın sadece bir tanesidir.

Cinsiyet psikolojisi bakımından Mayerling faciasının son perdesi daha ilginçtir. Görünürde birbirinden ayrılamıyacak şekilde birbirine bağlı iki insanın aşk trajedilerinden biridir sadece. Çoğu zaman olduğu gibi erkek kendine revolveri çevirmeden kadını da öldürse, psikolojik bakımdan çifte intihar sayılır - Hindistan'ın sati'si gibi bir tekkarılılık aşırılığıdır. Ama bu durum başkaydı. Rudo'f ile Maria Vetsera ayrılamıyacak şekilde birbirlerine bağlı değillerdi. Kız için tabiî son derece romantik bir aşk yaşantısıydı. Rudolf ise peri hikâyelerindeki prensti, uğrunda kendini kahramanca feda etmesi gereken âşıktı. Ama erkek için Maria Vetsera herhangi bir kadındı. Daha bir önceki geceyi metresi Mitzi Caspar ile geçirmişti.

Belki de Rudolf bir kadını feda ederek intihar korkusunu yenmek istemişti. Bir kadını öldürecek olursa ölüme kaçmaktan başka çaresi kalmazdı, bununla birlikte katilin cesaretinin yenildiği birtakım vakalar da olmamış değildi. Ama Avusturya'nın varis prensi korkak değildi. Hayatına son vermesi için cesaret nin yok olduğunu gösteren hiçbir şey yoktur. Katli, bir intihar ile birlikte yapma musallat fikri, bir kadının onunla ölmesi, sadistik içtepilerinin birden parlaması, cinsî hayatının kendisini götürmüş olduğu tuzaktan bir öç alma şekli olma ihtimali daha çoktur. Kadınlar suçluydu - tabiî kendisi ölmek zorunda olduğundan kendini suçlu bulmuyordu - böylece bir kadının kendisiyle birlikte ölmesi ve kendi ölümünü daha kolaylaştırması gerekti.

Mazoşizm

İntiharla öldükten sonra, Hıristiyanlık töreniyle gömülebilmesi için Rudolf'un cesedi üstünde otopsi yapan doktorlar, zihin dengesizliği ihtimali gösteren Rudolf'un kemiklerinde birtakım patolojik değişiklikler olduğu teşhisine vardılar. Oysa bilimde, ne o zaman, ne de bugün, bir cesedin teşrihiyle, ölümün bir delilik krizi sırasında olup olmadığı anlaşılamamaktadır. Ama o zaman da biliniyordu ki, teşhis edilebilen birtakım anatomik teşekkül bozuklukları ve belirtiler ile birlikte uyuşmayan birtakım yaradı-

lıştan cinsel eğilimler ve sapıklıklar vardı. Avusturya'da özellikle, bu herkesçe biliniyordu. Mayerling faciasından birkaç yıl önce Avusturyalı bir psikiyatr ilk olarak bütün cinsî hastalıklar alanını tam bir incelemeden geçirmiş bulunuyordu. O sıralarda başka işlerle uğraşmakta olan Sigmund Freud idi bu. Cinsî sapıklıklar ve bozukluklar konusundaki modern öğretinin kurucusu bir polis doktordu, adı Krafft Ebing idi. Kendisi Mannheim'da doğmuştu ama uzun yıllardır, ilkin Graz'da, sonra Viyana'da çalışmıştı, Viyana'yı özellikle cinsel patoloji üstündeki müşahedeleri bakımından zengin bir alan olarak görüyordu. Cinsiyet hayatındaki türlü anormallikleri sistemli bir şekilde sınıflandırmış, bazıları için muhtemel açıklamalarda bulunmuş ve böylece yeni bir bilim kolu kurmuştu.

Krafft Ebing sapıklığa karşı gerçek bir eğilime, hastalık olarak bakıyor ve başkaları gibi bir kötülük olarak görmüyordu. Bununla birlikte kendisi son derece ahlâksal bir kimseydi ve ahlâksal işgüzarlığıyla yanlışlık yaptı - bir psikolog için tuhaf bir yanlışlıktır bu - patolojik cinsel davranışın bütün inceliğini açık bir şekilde Lâtince yazdı. Müstehcen edebiyat düşkünleri birtakım sözlüklere sarıldılar ve Lâtinceyi anlamağa çalıştılar. Krafft Ebing'in ağır bilimsel kitabı böylece halk arasında tanındı ve 1902 de öldüğü zaman oniki kere yayınlanmış bulunuyordu. O günden beri de daha birçok kere basılmıştır.

Krafft Ebing'in bu denli ün salmasının özel niteliği mazoşizmin tasvirini açık bir şekilde yapmış olmasındadır. Aym zamanda bütün dünyada kullanılmakta olan mazoşizm kelimesini de yaratmış oldu. Bu konu Krafft-Ebing'in **Psychopathia Sexualis** adlı eserini yazdığı Graz'da özellikle pek iyi biliniyordu. 1870 den sonra Ritter Leopold von Sacher-Masoch adında bir Avusturyalı birtakım roman ve kısa hikâyeler yazmıştı. Bu hikâyelerde bir adam cinsî ihtiyaçlarını bir kadının kendisine acı vermesini sağlayarak tatmin ediyordu. Sacher-Masoch'un kendisi böyle biriydi. Böylece Krafft-Ebing bu sapıklığa, bu ünlü yazarın, hattâ hayatında, adını vermeyi uygun buldu. Kendisine bu konuda saldırıldığmda Sacher-Masoch'un hasta bir adam olduğunu, hastalığın namussuzluk olmadığını söyledi. Böylece Sacher-Masoch, maceraları ve edebî eserleri - bu kez öldükten sonra - başkalarının acı çekmesinden türeyen cinsel zevki anlatmak için kullanılan "sadizm" kelimesinin babası Marquis de Sade gibi dünyaca tanındı. Sadizm ile

mazoşizm ikizdir, birbirini tamamlar, bu iki adamda da ortak birçok noktalar vardır nitekim.

De Sade gibi Sacher-Masoch da eski asil bir aileden geliyordu. Şeceresi tâ İspanya Hidalgosuna, Don Macias Sacher'e dayanıyordu, bu şahıs 1547 de Mühlberg'de İmparator Charles'm ordusunda savaşmış, yaralanarak Bohemya'da yerleşmişti. İspanyolun nesli Avusturya'da yüksek mevkiler işgal eden kimseler doğurmuştur. Leopold'un babası, iktidar sahibi, kendisinden korkulan bir adamdı. İlkin Lemberg'de Emniyet Amirliği yapmış, sonra Prague'ın Stadhauptmann'ı olmuş, daha sonra da Graz'da Emniyet Amirliğine yükselmişti; oğlu 1836 da Prague'da doğmuştu.

Annesinin niteliklerinde herhangi bir irsî zayıflık gösterecek durumda değildi. Kadının babası Lemberg üniversitesi rektörü profesör von Masoch idi. Kendisi kamu sağlık işlerinde değerli yardımları olan bir doktordu. Von Macosh'un oğlu olmadığı için İmparator damadının her iki adı kullanmasına müsaade etti. Böylece kusursuz bilgin mazoşizmin atası olmak zorunda kaldı.

Kürk ve kırbaç

Leopold von Sacher-Masoch son derece istidatlı bir çocuktu, babasının ve dedesinin mevkileri hayattaki yolunun engellerden temizlenmesini sağlamıştır. Yirmi yaşındayken Graz üniversitesinde tarih öğretmenliği yapmağa başlamıştır. Akademik özelliğinden başka genç yaşta tarihî roman ve komedi yazarı olarak da ün salmıştı. Özel hayatında bir taşra Don Juanı hayatı yaşıyordu, sonradan onu acıklı bir durumda bırakarak kaçacak olan bir doktorun karısıyla bağ kurmuştu; ama kendisini aktrislerle ve yazarlığına hayran olan başka kimselerle avutabiliyordu. Her şey tıkırında gider gibiydi.

Bununla birlikte, Sacher-Masoch otuz yaşına vardığı zaman, kendisinde bir değişiklik duydu. Kendinden daha güçlü bir kadın aramağa ve bulmağa başladı. En büyük zevki de, kendini onlara mutlu olarak teslim etmekti. Ayakları ucunda köpek gibi yatar, kendisine kötü davranılmasını, küçük düşürülmesini isterdi; kadınlar ne kadar şiddetli davranırlarsa zevki de o kadar artardı. Bütün hayatı boyunca içindekileri dışarı aktarmaktan zevk duyarak edebî eserlerine bu duyguları katmıştır: 1870 de basılan bir kısa hikâyeler kitabı olan Das Vermächtnis Kains (Habilin mirası)

adlı eserde zalim kadınlarla aşağılık adamların tasvirini yapar. Arasıra ahlâksal f kirler ileri sürer fakat bu kadınla erkek arasındaki ilişkinin kendi cinsel ihtiyaçlarını karşıladığı açıktı.

Bu hikâyenin en ünlüsü "Kürkler içindeki Venüs"tür. Haşin, erkeksi kadın Vanda, âşığı Severin'e bir tuzak kurar, onu bağlatır, derken elinde bir kırbaç önünde dik lir. Bundan sonra bütün mazoşist edebiyatın düzenli malı olacaktır kürkle kırbaç. Kırbaç şehvet âletidir, kürkse erkeğin fetişi. Ama Sacher-Masoch'un ilk hikâyelerinde sadistik unsur, kadının haşinliği daha güçlü ise de - daha sonraki h kâyeleri tamamiyle mazoşist unsurlarla doludur: cinsel zevk, acı çektikçe, âşığı kendisini sopayla dövdükçe ve her türlü işkenceye tâbi tuttukça orgasm derecesine yükselmektedir. İşte, Kırbaç Altında adlı hikâyesinden bir örnek:

Kutsal bir aşk gecesinde kadının ayakları dibine uzanmış büyük bir vecd içinde yalvarıyordu ona: "Kötü davran bana ne olur, ki mutluluğum sürebilsin, zalim ol bana, tekmele, öp."

Güzel kadın, eğilerek âşığına yeşil gözlerinden buz gibi, canavar gibi garip bir bakış fırlattı, derken odanın karşı tarafına yürüdü, samur kürkle süslü kırmızı satenden muhteşem bir elbise giydi ve tuvalet masasından koca köpeğini cezalandırdığı kısa saplı uzun bir kırbaç kaptı.

"İstedin," dedi. "Al öyleyse."

"Vur bana" diye bağırdı âşığı, hâlâ diz çökmüş yalvarır durumda.

Barones (Sacher-Masoch'un h kâyelerinin çoğu aristokratik çevrelerde geçer) âşığını bağlamak ister, ama o bu teklifi, küçük gören bir davranışla geri çevirir, yoksa kırbaçlanması kendisine sanki zevk vermiyormuş gibi bir durum ortaya çıkarır. Derken barones onu kırbaçlamanın kendisine zevk vermediğini söyler, çünkü onu çok sevmektedir. "Ama" diye ilâve eder, "sevmediğim bir adamı kırbaçlamak... büyük zevk olurdu." Bu zevk ayrılığına rağmen âşıklar bir hatıra resmi çektirirler, kadın bir divana yaslanmış, kürk içinde, elinde bir kırbaç, erkekse ayakları dibindedir.

Sacher-Masoch'un imalâtı hemen hemen bu seviyededir. Belli bir muhayyilesi ve akıcı üslûbu olan Marquis de Sade'ın romanlarından edebî bakımdan pek farklı değildir. Masoch'taki hikâyeler daima kırbaç sahneleriyle doludur; gerisi hayalden yoksun

sosyete paçavralarıdır, yine de Sacher-Masoch, zamanında büyük bir yazar ve öncü bir psikolog olarak tanınmıştı. Daha kırk yaşına gelmeden, 1874 de yayınlamış olduğu Avusturya İmparatorluğunun biyografik sözlüğü kendisine yedi sayfa ayırmaktadır. Yirmibeşinci yazarlık yıldönümünü kutladığında kendisine tebrik gönderenler arasında İbsen, Björnson, Victor Hugo, Zola, Alphonse Daudet, Pasteur, Gounod, Rubinstein ve Avrupanın edebiyat, sanat ve bilim alanlarında ileri gelen daha birçok kimseleri vardı. Bugün dahi kendisinin duçar olmuş olduğu sapıklığı olan birçok kimsenin tapındığı put halindedir. Bugün dahi gazetelerdeki kişi sütununda "Severin", arasıra bir Vanda ilânı koyar (bu **Kürklü Venüs**'ün baş kahramanlarından biridir).

Verlaine ile Rimbaud

Sacher-Masoch bir bakıma çağın genel kadınsı cephesini yansıtıyordu, ama tipik bir Doğululuğu vardı yine de. İnsan ilişkilerinin bir buyurma ve söz dinleme dünyası içinde geçtiği, kırbaç yiyen bir kurbanın kendisine kırbaç vuran eli saygıyla öptüğü, polis kılıçlarının ve düğümlü kırbaçların yer ettiği bir dünyada geçer cinsel hayalleri. Batıda **Decadence** edebiyatında sık görülen homoseksüel bir gizli hava vardır; bunların en önemli temsilcileri Verlaine ile Oscar Wilde'dir. Bunların ikisi de herkesce bilinen homoseksüellerdi.

Fransız Decadence'ının büyük sanatçısı Verlaine, cinsel bakımdan bir canavardı. Kendisinde homoseksüel olsun, karşı cinse karşı olsun birçok eğilimler vardı, fakat homoseksüellik onu daha çok etkiliyordu. Erkeklerle veya kadınlarla daima sinirli ve öfkeliydi. Vücudunu frengi berbat etmiş, beynini içki parçalamış, kendini bile bile aşağı düşürmüş ve kendisinden geçenen, onu soyan fahişelere dayanmak zorunda kalmıştı. Ün salınca, bütün Avrupa, kendisini çağın en büyük şairlerinden biri diye selâmlayınca artık toparlanacak durumda değildi.

Ailesi oldukça iyi halliydi, bir subayın oğlu olan Verlaine'in öyle çeşitli eğilimleri vardı ki, doğrusu her nekadar ilk ve en ağır çarpılışı homoseksüellik yüzünden olmuşsa da, tam bir homoseksüellik kurbanı denemezdi. Kendisine yakın olan genç bir şairle tanışmıştı, adı Arthur Rimbaud idi bu şairin; birlikte homoseksüel bir hayat sürmeğe başladılar. Edebiyat tarihçileri hâlâ kimin kimi kışkırttığı üstünde durmaktadırlar. Fakat çoğu her

ikisinin de birbirini kışkırttığı üstünde ısrar etmektedir. Uğruna karısını terkettiği Verlaine'in mutluluğu pek kısa süreli olmuştur. İki arkadaş birbirlerine bıçak çekmişler, sonra Verlaine Rimbaud'ya ateş etmiş ve bu yüzden de, bir Belçika hapishanesinde iki yıl yatmıştı.

İçinde entelektüel kaygıların rol oynadığı, Verlaine'in cinsel maceralarının sadece biridir bu. Arasıra geçirdiği maceralardan başka ikinci bir erkeği dost edinmesi, basit, ondokuz yaşında bir köylü çocuğuyla olmuştur. Üçüncü homoseksüellik devresi ise taşrada Paris'ten getirttiği erkeklerle düşüp kalktığı devredir. Derken parası bitmiş, bu iğrenç ve aşağılık bohem hayatı yaşayan kimse için, kendisini genç erkeklere bağlamaktan çok kadınlarla ilişkiler kurmak daha kolay olmuştur. Cinsel hayatı başladığı gibi bitmiştir, yani karşı cinse olan bir çekicilikle, yine de hayatının ve eserinin bütününden ayrılmaz bir bölümü olan homoseksüel devreler sıktır.

Oscar Wilde'in trajedisi

Oscar Wilde'ın hayatı Verlaine'inkine, sadece ucuz Paris otellerinde büyük yoksulluk içinde geçen son safha bakımından benzer. Normal geçen bir hayattan sonra, yavaş yavaş yükselmiş, tanınmış, derken birden homoseksüel bir dostluk yüzünden düşmüştür. Kırk yaşlarında bulunan Wilde 1894 güzünde - Wilde hakkında herhangi bir şey bilinmiyordu o sıralarda - ya da hiç olmazsa İngiltere'de anormal eğilimleri konusunda bir şey söylenmiyordu - her nekadar Victoria çağının başlarında "Şoke edici" diye mahkûm edilmişse ve artık Oscar Wilde zamanında açıktan açığa tartışılıyor idiyse de, bu konu iyi bir sosyetede yasaktı. Oscar Wilde acayip, sinik bir züppeydi, kimse tarafından ciddiye alınmıyordu, ama özel hayatı konusunda bir şey denemiyordu. Orta sınıftan bir kadınla evlenmişti, iki de çocuk babasıydı. Gizli isteklerine atıfta bulunan hiçbir şey yoktur şürlerinde veya denemelerinde.

Wilde, Salomé'nin sapıklığı hakkında Fransızca olarak bir oyun yazmıştı, bu oyunu Sarah Bernhardt Londra sahnesinde oynamayı teklif edince Saray Mâbeyincisi ruhsat vermedi. Bununla birlikte, bu olay sonradan Wilde'ın komedileriyle eriştiği başarı sayesinde unutuldu. Ancak iki yıl sonra hatırlandı, Salomé'nin İngilizceye çevirisi Aubrey Dearsley'in tahrik edici resimleriyle

basıldı; bununla birlikte, Oscar Wilde, bu yayınlanmadan doğrudan doğruya sorumlu değildir. Aristokrat bir aileye ait olan genç bir İngiliz şairi Lord Alfred Douglas yapmıştı bu çeviriyi. Bu, Wilde'ın geri çevrilmiş eseriyle artık ilgisiz olmadığını gösteriyordu.

Böylece Londra'daki edebiyat çevrelerinde bile 1894'ün sonlarına doğru, Lord Alfred Douglas'ın, Wilde'ın mütercimiden daha başka bir şeyi de olduğu dedikoduları yayılmağa başladı. İtham, Lord Alfred'in babası Marquess of Queensbury tarafından yapılmıştı. Wilde o sıralarda Kuzey Afrika gezisine çıkmış bulunuyordu. Cezair'de genç bir Fransız yazarıyla tanışmıştı, homoseksüel eğilimlerini kendisinden saklamayan André Gide idi bu. İkisi de Londra'da Wilde'ı tehdit eden tehlikeden açıkça konuştular. Gide kendisinden yaşlı olan Wilde'ı ikaz etti: "Dönersen ne olacak? Biliyor musun kendini nasıl tehlikeye attığını?" Wilde, kısaca ve daima kendinden emin bir şekilde: "Bilmemek daha iyi... Mümkün olduğu kadar ilerlemeliyim." dedi.

Londra'ya döndüğünde Marquess of Queesnsbury'ye iftira suçundan dâva açtı, ve dâvayı kaybetti. Polis mahkemenin dışında kendisini tevkif etmek üzere bekliyordu. Mahkemesi oldu ve gayritabiî bir kötülük yüzünden - İngiliz kanununa göre "büyük edepsizlik" yüzünden - iki yıl hapse mahkûm oldu. Bu başarısızlık Wilde'ın yaratıcı kabiliyetini yıkmadı: hapiste **De Profundis** ve **The Ballad of Reading Gaol** adlı iki eser yazdı. Hapisten çıktıktan sonra bir bohem hayatı sürmeğe başladı. Avrupada 1900 yılında ölünceye kadar sürttü. İngiltere'de mahkemesinden önce seyirciyle dolup taşan oyunları tiyatro repertuarından kaldırıldı, kitapları dükkânlardan toplandı. Toplum ahlâksal bir yargıda bulunmuş oluyordu.

Wilde'ın hüküm giymesinin genel birtakım yankıları oldu. Bütün İngiliz **dekadan** hareketinin beline kazmayı indirmiş oluyordu. Yayınevleri, yazarlar, sanatçılar sinirlenmeğe başladılar. Bunların arasında en istidatlısı ve en cesuru Beardsley, kurşun kalem ve mürekkeple yaptığı resimlerle olsun, **Under the Hill** adlı romanında olsun, p'şman olarak geri döndü. Veremden ölürken son arzusu şu oldu: "Bütün müstehcen resimlerim yok edilsin". Bu arada kanun son derece sıkı uygulamyordu. Havelock Ellis'in **The Psychology of Sex** adlı kitabı bile, ki bu kitap Krafft Ebing'inkinden sonra bu alanda en önemli eserlerden biridir, yasak edildi.

Homoseksüeller

Homoseksüellik ithamları özellikle II. William sırasındaki Almanya'da nüfuzlu kimselere saldırmak ve ayaklarını kaydırmak için açıktan açığa kullanılan gözde bir yöntem idi. Yüzyılın dönümü sırasında homoseksüellerin nüfusa oranı geçmiş çağlarındakinden daha yüksek değildi herhalde, fakat davranışları ve etkileri daha göze batar cinstendi. Yabancılar tarafından parmakla gösteriliyorlardı. Fransızlar homoseksüelliğe **le vice allemand** (Alman kötülüğü) diyorlardı. Almanya'nın homoseksüelliğe karşı kanunları çok sıkıydı ama daha çok gençlerin baştan çıkarılmasında, gerçek bir skandal yaratıldığında küçük kimseler için tatbik ediliyordu.

Yine de hükûmette olsun, orduda olsun, yüksek mevki işgal eden kimselerin çoğunun igttikçe anormal alışkanlıklar edindiği daha çok diplomatik alanda olduğu konusunda dedikodular dolaşmağa başladı. Haklarında başka kusurlu bir taraf olmadıkça sırf bu sebepten dolayı onları yerlerinden almak ve mahkeme etmek doğru muydu? Çoğunluk doğru olmadığını düşünüyordu. Özellikle serbest çevreler kişinin özel hayatına fazla karışmamağa bakıyordu. Başka bakımlardan İmparatorluk Almanyası serbestlik içinde değildi. Cinsiyet konularında başka ülkelere nazaran daha serbest ve hoşgörülü olması büyük bir imtiyaz gibi görünüyordu.

Bununla birlikte, saygı gören bir Berlin gazetesi **Die Zukunft** İmparatorluk sarayında kralı sorumlu müşavirlerden uzak tutan ve kendisini fecî kararlar almasına zorlayan - daha da tehlikelisi ilerde kararsızlık siyasetine yol açma ihtimaline götüren - bir homoseksüeller klik'i olduğunu açıklıyordu. Hiç bir zaman açıkça halledilememiş olan bir nokta da İmparatorun bu homoseksüellerin niçin etkisi altında kaldığıdır. Çünkü II. William cinsel bakımdan tamamiyle normal idi. Bundan şüphe yoktur. Yine de homoseksüeller İmparatorun sırdaşı olmayı başarmışlardı, çevresini almışlar, ikinci bir hükûmet kurmuşlardı, hattâ tam bir hükûmetti bu, çünkü İmparatorun kendisi, kendi bakanlarından çok onlara kulak veriyordu.

Bu şekilde homoseksüellik meselesi başka bir kılığa büründü. Kimse bir Saray sapıklar klik'ini hoş karşılamak istemiyordu; karşılayamıyordu da.

İmparatorluğun gözünü açacak olan adam bu tehlikeli neslin iktidarını kıracak olan kimsenin büyük bir vatan ödevi yapmış olacağı düşünülüyordu. Büyük bir cesaretle Die Zukunft'un yazı işleri müdürü Maximilien Harden homoseksüellere karşı ikinci önemli bir kanıt ileri sürdü. Sarayda kötülük yapmak isteyen bir avuç homoseksüel değildi sadece; esas tehlike Almanya'nın içinde ve dışında her yeri saran homoseksüel topluluklardı. Uluslararası bir kardeşlik kurmuşlardı, sırf bu yüzden homoseksüellerin olduğu yerde ihanet olabilirdi. Bu bakımdan homoseksüel eğilimli diplomatlar özellikle tehlike gösteriyordu.

Harden'in temiz üslûbuyla **catamitler** - böyle deniyordu homoseksüellere - öyle bir arkadaşlık kurmuşlardı ki masonluktan veya herhangi bir dinî mezhepten daha güçlü olup, bütün inanç, devlet ve sınır duvarlarını aşan bir bağ kurmuş, en uzak en yabancı kişiler bir kardeşlik toplumu içinde, her türlü saldırı ve savunmaya hazırdılar. Bu çeşit insanlar her yerde vardı: sarayda, orduda ve donanmada yüksek rütbeli subaylar arasında, büyük gazetelerde, tüccarların ve öğretmenlerin kürsüsünde, hattâ Baroda bile vardı. Tabiî bunların hepsi ortak düşmanlarına karşı birleşmiş durumdaydılar. Bunların çoğu normal kimselere başka cinsten "yetersiz olarak olgunlaşmış" varlık olarak bakıyorlardı.

Homoseksüel saraylılar XIV. Louis'nin sarayında bir kardeşlik kurduklarında ikiyüz yıl önce de aynı sözler söylenmişti. Şimdi de aynı teşebbüslerde bulunuluyordu. 1901 de Kont Günther von der Schulenburg adında bir kont şu sözlerle başlayan birtakım seçkin tarafçılara şu sirküleri göndermişti: "Sizin seviyenizde ve zevklerinizde olan bir kimsenin aşağıdaki sayfalarda asil homoseksüellerin birliği hakkında fikirlerini söylemesini rica ederim." Bu asillerden meydana gelen acayip topluluğun başlıca amacı toplumsal idi ama ünvanlı homoseksüellerin menfaatlerini de gözetliyecek silâhlı bir kardeşlikti de aynı zamanda. Bu amaç için üyelerin aidat ödemeleri gerekti; başka gereken bir şey yoktu. Şöyle bitiyordu kitap: "Asil zihinli homoseksüellerin desteği olmadan, bir şey yapamam."

Bu, Devlete tehlikeli olmaktan çok, komik görünüyor, ama Harden'in ileri sürdüğüne göre, Kont von der Schulenburg'un kendi bu çevrede tâli bir şahsiyetti. Ortaya konması gereken, başlıca aktörlerdi. Bunların en nüfuzlusu Prens Zu Eulenburg und Hertefeld idi; kendisi pek önemli bir kimse olduğundan değildi böyle olması, İmparatora en yakın olduğu içindir, Herren-

haus'un bir üyesi bulunuyordu. Vaktiyle Bavarya'da Prusya bakanlığı yapmış Viyana'da da Almanya elçisi olmuştu. Şimdi artık resmî bir mevkîî yoktu, fakat sarayda kendini rahat hissediyordu. İmparatorun çıktığı bütün uzun yolculuklara birlikte gidiyor, kulağım iyi kullanıyor ve tam bir güven telkin etmiş bulunuyordu. Harden'in peşini bırakmadığı, aslında bu adamdı.

Eulenburg olayı

Eulenburg'un acayip eğilimlerini, işinden uzaklaştırılan Bismarck söylemiş bulunuyordu Harden'e. Bununla birlikte, bu çok eskidendi. Üstelik Bismarck'ın atıfları pek genel ifadeyle söylenmişti. Harden saldırıya, vazifesinden atılmış olan, dışişleri bakanlığının uzun yıllar **Eminence Grise**'liğini yapmış bulunan Von Holste'n özel müşaviri, daha somut veriler verdiğinde ancak başlayabilmiştir. Teşebbüs yine de belirsizdi, çünkü homoseksüeller işlerini açıktan açığa yapmıyorlardı. Prens Eulenburg'un zevklerinin anormal olduğu görünüyordu, fakat bu işi yaparken yakalamak çok güçtü, ancak bu şekilde hukukun karşısına getirilebilirdi. Harden böylece son derece dikkatle savaşmağa dikkat etti. **Die Zukunft**'da 1906 da Saray **camarilla**'sına karşı yazılan makaleler normal okuyucunun anlayamayacağı şekilde karanlık birtakım atıflardan meydana gelmişti. Bununla birlikte, bu konuyu bilenler, ne denmek istendiğini pekâlâ anlıyorlardı, belki de atıfların amaçlarını da seziyorlardı, İmparator da gerekli sonuçları bundan çıkarabilirdi. Bununla birlikte, Saray herhangi bir harekette bulunmadı. Derken, Harden açıktan açığa konuşmağa, bazı adları yazmağa başladı. Bu da Eulenburg'un kendisini dâva açmasına yol açtı.

Aym Oscar Wilde'ın dâvası gibi bir durum ortaya çıkmıştı, ama başlangıcı biraz başkaydı. Eulenburg yeminle bütün iddiaları reddetti. Mahkeme de Harden tarafından ortaya konan kanıtın ispat için yetersiz olduğuna karar verdi. Bir Berlin mahkemesi Harden'i iftira suçundan dört ay hapse mahkûm etti, bununla birlikte bu, işi halletmedi. Harden ikinci bir yola başvurdu: başka bir gazete tarafından kendisine yapılan saldırılar, dâvayı yeniden açma fırsatını verdi ona, bu kez Münich'teki bir mahkeme bakacaktı dâvaya. Talih yaver gitti. Berlin'deki mahkemeden sonra üst Bavarya bölgesinden bir sütçü tanık olarak

çağırıldı, boşboğazlıkta bulunan sütçü: "Benimle homoseksüellikte bulundu" dedi.

Camarilla sözü üstünde anlaşmazlık - sütçü, bunun cinsî hayat sözlüğünden herhangi bir terim olduğuna inanıyordu - sorunun anahtarını sağlamış oldu. Tanık açıktan açığa konuşabiliyordu, çünkü artık ceza yiyemezdi - hattâ **camarilla**'da bir rolü olmuş olsa bile - çünkü çok eski bir olaydı. Hikâyeye göre kendisi ondokuz yaşında bir oğlan çocuğuyken olmuştu. O sıralarda Starnberger See denizinde çalışmakta olan bir gemideyken "kibar bir bey", ki bu Philippe Eulenburg'dan başka kimse değildi, kendisine birtakım iltifatlarda bulunmuş, sonunda da istediğini elde etmişti. Eulenburg cömert bir dost olarak davranmıştı. Genç denizciye 1500 mark vermişti - bütün bir yıllık ücretinden daha çok bir paraydı bu - daha sonra şatosuna davet etmiş, kendisini pek iyi ağırlamıştı. İkinci bir tanık bulundu, bu kez Starnberger'li bir balıkçıydı bu. Onun da başına aynı olay gelmişti. Bu Eulenburg'un yalan yere yemin ettiğini gösteriyordu. Nitekim kanun harekete geçti, ama kendi mahkemeye çıkamıyacak kadar hastaydı, böylece hukukî cezadan kaçtı, ama bu bir şey farkettirmezdi. Ahlâk bakımından mahkûm olmuştu, artık sarayda müşavir rolünü oynayamazdı. Harden amacına erişmişti; **Camarilla** ortadan kalktı. II. William'ın, çevresinden homoseksüeller uzaklaştırıldıktan sonra, daha iyi bir durumda olup olmadığı ayrı konudur. Ama Eulenburg olayının monarşiyi gözden düşürmekte büyük rolü olmuştur, Almanyadaki asillerin yöneticiliği de gözden düşmüş, böylece başka bir Devlet biçimine yol açmıştı.

Halk üstünde etkileri daha da büyüktü. Homoseksüellik dâvaları (Eulenburg dâvasından başka dâvalar da vardı ki herhangi bir sonuca varmadan bitmiştir - bu İmparatorun yaveri, Berlin valisi Kont Kuno von Moltke'nin dâvalarıdır) yıllarca memlekette tartışılan bir konu olmuştur. Bu konuyla hemen hemen hiç ilgisi olmayan milyonlarca insan, homoseksüel ilişkilerin en ince noktasına kadar öğrenmek istiyordu. Erkekler arasındaki tabiî olmayan kötülüğe (kadınlar arasındaki aynı şekilde davranışlar cezalandırılmıyordu) karşı olan Alman Ceza Kanununun 175 inci maddesi sakız haline geldi ağızlarda.175 lilerden olup olmadığını millet birbirine merakla soruyordu.

Kendi alanında muhtemelen en ileri gelen Berlinli seksolog

Magnus Hirschfeld, Almanya'da en tanınan kimselerden biri oldu. Hirschfeld bütün "cinsel ara safhaları" da ihtiva etmek üzere homoseksüelliğin her türlü biçim ve derecelerini ifade etmek üzere "Üçüncü Cinsiyet" kelimesini yarattı. Bu teknik ifade çok geçmeden herkesçe bilindi. Magnus Hirschfeld "üçüncü cinsiyet"in üyelerinin suçlular gibi muamele görmemesini, kanun tarafından korunmasını ileri sürdü, ama tanıklık için sık sık bir uzman olarak ortaya çıkması, halkın gözünde gizli birtakım şeyleri ortaya çıkaran, yasak cinsel ilişkileri açıklayan biri olarak tanıttı onu. Günün gizli şeyleri açığa çıkarma manisi, Münich'in mizah dergisi **Simplizissimus**'da karikatürize edilmiştir. Weimar Şairleri anıtı Goethe ile Schiller'i elele vermiş, ayakta gösterir: karikatürde Goethe dikkatle elini çekerek Schiller'e şöyle der: "Fr'tz bırak! Bak Magnus Hischfeld geliyor!"

Homoseksüellik üstüne yapılan tartışmalar, kovuşturmalar sonunda, normal insan, cinsel bakımdan yabancı olan kimselere karşı daha büyük tiksinti duydu. Üçüncü cinse karşı şu sınır çizgisi uygulanıyordu. Herhangi bir şekilde her herhangi bir zamanda homoseksüel bir suç işlemiş olan herhangi bir kimse resmen boykot ediliyordu - bu yüzden cinsel azınlık daha birbirlerine yaklaşmıştır. Bununla birlikte, homoseksüellik üstüne tartışmanın üstünde başka bir etki yarattığı birçok normal insan da vardı. Merak ve ilgi uyandırma, onları da üçüncü cinsin sapıklığına çekiyordu. Bu **acemiler** ya da sahte-homoseksüeller gerçek homoseksüellerin konuşmasını, davranışlarını ve görgü kurallarını taklit ediyorlar, böylece dünyanın, özellikle de Almanya'nın cinsel anormalliklerle dolu olduğu ve çağın bir sapıklık çağı olduğu izlenimini uyandırmak istiyorlardı.

Göz zevki

Bu yıllar süresi içinde bile, Paris, karşı cinse olan aşkın başkenti olmakta devam etmiştir. Cumhuriyet Devrinin ilk yıllarında biraz geriledikten sonra, sosyal hayat, yine muhteşem lüks ve eskisinden daha çok uluslararası bir hale gelmişti. 1900 yıllarına **la belle époque** (güzel çağ) denmesi boşuna değildir; gerçekten **la belle époque** idi - tabiî Paris'in sunduğu şeylere gücü yeten kimseler için.

Bu parlaklık ve lüks şehri içinde kadın yine hüküm sürüyordu. İnsanlar dünyanın dört bir bucağından Paris'e akın akın geliyor,

güzel, şık kadınları fethetmek, seyretmek istiyordu. Fethetme kabiliyeti ya da satın almak için parası olmayan kimseler hiç olmazsa gözlerini alabildiğine tatmin etmiş oluyorlardı.. Şehevîliğin bu bölümü de ustaca teşkilâtlandırılmış ve ticarî bir hale konmuştur.

Normal cinsel birleşmede bulunmayanlar arasında, **voyeurs** (dikizci) denen öyle kimseler vardır ki, karşı cinsten olan kimselerin çıplak vücudunu seyretmek, cinsel organlarına bakmak, hattâ başkalarının birleşmelerini seyretmek başlıca zevkleridir. Göz zevki, cinsel zevklerin ilk safhasıdır.. Bazı durumlarda ama, son safhası da olmaktadır, çünkü sevişme eylemi şu bu sebepten fazla ileri gidememektedir. İster bu arada istimnada bulunsun, ister menisi gelsin veya gelmesin, normal, son eylemin yerine geçmektedir. Çoğu zaman bir **voyeur** canlı bir kadın ihtiyacı da duymaz: bir resimle yetinir. Böylece çifte bir yer değiştirme oluyor. Bununla birlikte bu yer değiştiren şehevîlik anormallik özelliği değildir. İleri karakolların birinde, bir er, duvarına çıplak bir kadının resmini iliştirirse, bu yüzden sapık bir **voyeur** olmaz, görmek duyusundan başka bir şeyi kalmamış olan yaşlı bir adamın böyle davranması da onun sapık olduğunu göstermez.

Bu alan pek geniş olup, türlü dereceler ihtiva etmektedir; istekler türlü türlüdür. Paris'in Turist sanayii bunu hesaba katmış, herkese parasının ve zevkinin müsaade ettiği kadar istediğini temin etmek için elinden geleni yapmıştır - müstehcen çıplak resimlerden tutun da, müzikhollerdeki rövülere, ya da vodvil sahnesindeki striptizlerden, gerçek **voyeurs**'ler için nefis gösterilere kadar. Zengin olmayanlar için birtakım otomatik makineler yapılmıştı. Bunlar sayesinde bir kadının soyunuşu ve giyinişi hareket ettirdikleri resimlerle görülebiliyordu.. Zengin müşteriler için daha başka zevkler de vardı. Birtakım lüks genelevler vardı, burada kızlar, erkekle kadın arasındaki türlü birleşmeleri gösterirlerdi, bu iş için tiksindirici birtakım deri âletler kullanırlardı. Müesseseler bir çeşit mistik bir rakam üstünde anlaşmışlardı (bu eski Hindistan'ın âdetlerini hatırlatır) otuziki pozisyon olacaktı, ne bir eksik, ne bir fazla. Daha da meraklı olan turistler Paris'in dışındaki sâkin parklara götürülür ya da sevişen çiftlerin yakından seyredilebileceği evlere alınırdı.

Bununla birlikte, ancak küçük bir **voyeurs** topluluğu bu gibi acayip zevklerden hoşlanıyordu. Normal bir turist sahnede gördüğüyle yetiniyordu. Bu ilkin pek ileri gidilmiş gibi görünmüyor-

du. Rövülerde ve kabarelerde bugünküden daha müstehcenlik var idiyse de, sahnede daha edepli davranıyorlardı. Dansözler veya şarkıcı kızlar göğüslerinin birazını gösterecek olsalar büyük cüret sayılıyordu. Teşhirciliğin en yüksek noktası Moulin-Rouge ve Tabarin'de yapılan kan-kan dansıydı, bu dansta kızlar çoraplarının üstündeki tabiî güzelliklerinin bir kısmını gösteriyorlardı. Bununla birlikte, bu dans o zamanlar öyle yapılıyordu ki, cinsiyeti kışkırtmaktan çok, akrobatik hareketler halinde oluyordu.

Sahnede kadının ilk olarak çırılçıplak görülmesi, Folies Bergère'de 1912 de olmuştur. Bir an için gözükmüştür sadece. Skandaldan korkuluyordu, ama halk kısa zaman içinde tiyatronun bu denli zenginleşmesine alıştı ve Birinci Dünya savaşından sonra her Paris rövüsünün programında çıplak kadın figürleri görünmeğe başladı. Londra'da bile, kıpırdamadığı süre, kadın, çıplak olarak sahnede gözükebiliyordu; heykel gibi kıpırdamadan durması gerekiyordu - sanat işiydi bu, İngiliz uzmanları böyle karar almıştı; ancak çıplak vücudun hareketi seyircide ahlâka aykırı düşünceler uyandırabilirdi. Fransa'da tersine, güzel çıplak kadınların hafif hafif uzuvlarını hareket ettirmesinin tamamiyle estetik bir şey olduğu, normal zevkleri olan bir kimsenin ince duygularını zedelemiyeceği düşünülüyordu. Bütün memleketlerden akın akın Paris'e geliyorlar, Paris'teki çıplak rövüleri seyrediyorlardı, bu da Fransa'nın estetik görüşünü doğruluyor gibiydi.

18

BİLGİ ZAFERLERİ

Geçen bölümde patolojik tarafı ele alınmış olan çağ, cinsiyet alanında ve cinsiyet tıbbında büyük araştırmaların yer almış olduğu bir çağdı. Yaradılıştan olan bir eğitim halindeki cinsel anormalliklerin nasıl ortadan kaldırılması veya nasıl değiştirilmesi konusunda değildi bu araştırmalar, daha çok, doğrudan doğruya veya dolayısıyla cinsiyet hayatından türeyen fiziksel veya zihinsel birtakım başka hastalıklar konusundaydı. Her şeyden önce eski boş inançlardan kurtulmak ve yeni bilgiler edinmek gerekti. Bu bakımdan devrimsel ilerleme ondokuzuncu yüzyılın sonuyla yirminci yüzyılın başında olmuştur.

Buluşların ve tedavi metodlarının en önemlisi, zührevi hastalıklar alanındaydı. Elli, ya da yüz yıl kadar önce bu belâların ne ifade ettiğini bugün hayal etmek güçtür. Yeni mikroplarla ilgili rakamlar büyük şehirlerde alabildiğine artıyordu. Örneğin Kopenhag'da 1875 ile 1885 yılları arasında 100.000 nüfusa 416 frengi vakası düşüyordu, 500 de yumuşak şankr çıbanlı insan vardı, bunların bazıları frengi başlangıcı olabilirdi, çünkü teşhis koymak henüz kolay değildi. Bu, bir nesil içinde aşağı yukarı her üç kişide bir erkek veya kadın bu hastalıklardan birine tutuluyor demekti.

Başka büyük şehirlerde de durum aynıydı. 1900 de Prusya'da zührevî hastalıklar konusundan yapılan bir sayım, Berlin'de bir tek yıl içinde 10.000 kişinin belsoğukluğu, 6000 kişinin ise frengi tedavisi gördüğünü açığa çıkarmıştı. Bununla birlikte, birçok yetkili uzmanlara göre bu rakamlar işin aslından daha azdı. Bu alanda ileri gelen uzmanlardan biri olan Blaschko'nun tahminine göre, Berlin ve Hamburg'da erkeklerin yüzde 37'si, 15 ilâ 50 yaş arasında frengiye tutulmakta ve her bir erkek bir kereden fazla olmak üzere belsoğukluğu çekmekteydi.

Zührevî hastalıkların kurbanları

Bu tahminler belki biraz mübalâğalı idi, ama öyle bile olsa erkek - tabiî dolayısıyla da birçok kadın - nüfusunun yüksek bir nisbeti, hayatları boyunca, zührevî hastalıklardan birine tutulmuş oluyordu. Küçük şehir ve kasabalarda mikrop geçirme tehlikesi daha azdı: öte yandan, hasta olanlar, kısmen tembellik yüzünden, kısmen de doktorun karşısına çıkmaktan mânasızca utandıkları için tedavi edilmekten kaçınıyorlardı. Yetersiz tedavi gören, ya da hiç görmeyen vaka sayısı çoktu. Görünürde cinsiyet hayatıyla ilgisi olmayan ama aslında yine de zührevî hastalığa dayanan birtakım başka sonuçlar vardı.

En göze çarpan sonuç, frengiden meydana gelen sinir ve akıl hastalıklarındaki artıştır: sokaklarda acayip burunlu kimselere çok rastlanıyordu, ya da yürürken adımlarını aşırı derecede ileri atıyorlardı, çünkü vajö-motör sistemi kontrolunu kaybetmişti. Bu, doktorların **tabes dorsualis** dediği, meslekten olmayan halkın belkemiği veremi diye bildiği korkunç hastalığın şaşmaz belirtisiydi. Frengin'in son safhalarından biriydi, buna tutulanlar hastanede geçirmek zorundaydı son günlerini, ya da Heinrich Heine gibi bir "mezar döşeğinde". Daha sık görülen bir şey de, artan felçlerdi, buna beynin yumuşaması deniyordu, kaçınılmaz bir surette idyoluğa götüren frengi mikrobunun etkisiydi. En ileri gelen zihinlerden bazılarına musallat olmuştur: 1890 yıllarındaki kurbanlar arasında Guy de Maupassant ile Friedrich Nietzsche de vardı. 1903 yılında ölen besteci Hugo Wolf ve elli yıl kadar önce ölen Donizetti de kurbanlar arasındaydı.

Belsoğukluğunun da sonraki etkileri yıkıcıydı. Pek öldürmüyorsa da, özellikle kadınlarda uzun süren iyileşmez birçok dahîlî şikâyetlere sebep olurdu. Alman menşeli bir Amerikan doktoru olan Emil Noeggerath, içinde belsoğukluğunun kısır kalan evliliklerin başlıca sebebi olduğunu ileri sürdüğü, bir makale yayınladı. Genellikle kadına mikrobu aşılayan koca olduğundan, bunun da zifaf gecesinde yer aldığından "balayı belsoğukluğu" terimini kullanmıştı. Ama ne yazık ki doğru yolda olan oydu, ötekiler değil, çünkü meslekdaşları bunu küfür gibi kabul etmişlerdi. Daha sonraki araştırmalar bir evliliğin kısır kaldığı, ya da sadece bir çocuk yapabildiği vakaların yüzde 20-30'unun sebebini belsoğukluğu olduğunu göstermiştir (Noeggerath bu nisbeti yüzde 90 olarak göstermişti).

Zührevî hastalık almış yürümüş bir durumdayken, dünya, eli kolu bağlı, bir şey yapamadan duruyordu. Birçok ülkede bu hastalığa bir şerefsizlik diye bakılıyor, gizlenmesi daha uygun görülüyordu. **Hayaletler** adlı oyununda İbsen soya geçen frengi konusunu sahnede ele alınca estetikçiler olsun, ahlâkçılar olsun tiksinti duymuşlardı. Ana oğul, baba kız arasındaki cinsel ilişkiler yüksek trajedide tartışılabilirdi - Sophokles örneğini vermişti - ama frengi yasaktı.

Kamu sağlık makamları ellerinden geleni yapmış olduklarına inanıyorlardı, fahişelik konusunda yeni kurallar koymuşlardı. Eski tartışmalar yeniden alevlenmişti: genelevlere müsaade edilecek miydi edilmiyecek miydi, sokak fahişeleri nasıl tıbbî muayeneden geçirilecekti. Ama bu gibi tedbirlerin büyük şey farkettirmediği çoktan beri biliniyordu. 1884 den beri genelevlerin kaldırılmış olduğu Berlin de, Paris kadar mikrop içindeydi. Genelev mahallesi olan Marsilya, sokak fuhuşunun hüküm sürdüğü Hamburg kadar kötü durumdaydı.

Zührevî hastalıklar problemi sadece bu açıdan hallolunamazdı. Artık bu fahişelere özel bir şey olmaktan çıkmış, gerçek bir yığın hastalığı haline gelmişti. Zengini yoksulu, evlisi bekârı, her türlü meslekten ve yaştan kadın ve erkek bu hastalığı çekiyordu. Her ülkede, binlerce insan, son derece bulaşıcı dereceye yükselmiş hastalığı çekiyor, yüzbinlercesi ilerlemiş frengi ve müzmin belsoğukluğundan muzdarip bulunuyordu. Profesyonel fuhuş kökten kazınacak bile olsa, dünyayı zührevî hastalıklardan kurtarmış olmazdı. Bu durumu kontrol altına alabilmek için tıp biliminin yeni ve etkin ilâçlar bulması gerekiyordu.

Albert Neisser'in gonokok mikrobunu buluşu

İlk başarılı darbe belsoğukluğuna indirildi. Bu alanda 1870 yıllarına kadar bilim, zifirî karanlık içinde, el yordamıyla hareket etmekteydi. Belsoğukluğunun ayrı bir hastalık olmadığı sadece frenginin başlangıç safhası olduğuna inanarak Rönesans çağında doktorların işlemiş olduğu feci yanlışlık, inatla sürdürülmekte idiyse de, kafalarda şüpheler uyanmağa başlamıştı. Yüzyılın başlangıcından beri bunun yanlış olduğunu ortaya çıkarmak için, özellikle Fransa'da, birtakım tecrübelere girişilmiş bulunuluyordu. 1812 de Toulon'da bir hapishaneye bağlı olan Jean François Hernandez adında bir doktor, tecrübe amacıyla birine başka

birinden aldığı gonokok mikrobunu aşılayabilmiş bulunuyordu. Kurbanlar hüküm giymiş caniler olduğundan, bunlara istediği gibi davranabilirdi. Hernandez'in metodu hem ilkel, hem de şiddetliydi. Belsoğukluğu çeken kimselerin belini insan kobaylarının mesanesine koyduğu zaman, adamlar derhal belsoğukluğu belirtileri gösteriyorlar, frengiyle ilgili hiç bir âraz görülmüyordu. Bu ameliye, mikrobun böyle erkekten erkeğe aktarılması tabiî değildi. Normal olarak, erkek kadından alırdı bu mikrobu, ya da kadın erkekten; ancak seviciler arasında ya da sağlık şartlarının pek kötü olduğu yerlerde ayni cinsler birbirbilerine geçirebilirlerdi.

Doktorlar ve tıp öğrencileri Toulon tecrübesini kendi bedenleri üstünde denediler, kendilerini kadınlardan aldıkları gonokok mikrobuyla bulaştırdılar. O anın heyecanı içinde, hastanelerdeki hastalar bile, kendileri bilmeden ve rızaları alınmadan bu mikroba aşılandılar. Sonuçlar aynıydı, ama hâlâ tam bir sonuç çıkarılamıyordu, çünkü öyle kimseler de vardı ki, belsoğukluğu mikrobu alan bazı kimselerde kendince veya doktorlarca bilinmeyen frengi de bulunabiliyordu, böylece mikrobun zerkinden sonra, frengi ve belsoğukluğu ârazları birlikte ortaya çıkıyordu. Bu yüzden doktorların çoğu belsoğukluğu çekenlere frenginin tedavisi olan cıva tatbik ediyorlar, belsoğukluğu müzminleşinceye kadar mevzî tedaviye girişmiyorlardı.

Belsoğukluğunun ayrı bir hastalık olduğunu belirten kesin kanıt Breslau Üniversitesi kliniğinde bulunan daha yirmi dördündeki bir asistan tarafından ortaya kondu. Adı Albert Neisser olan genç, Robert Koch'un renk-tekniğini zührevî hastalıklar araştırmasında ilk kullanan kimseydi. Bir belsoğukluğu hastasının menisini cama sürdü, kuruttu ve metilik boyayla menekşe rengine boyadıktan sonra yüksek randımanlı bir mikroskoba tuttu. Böylece bilmece birden aydınlığa çıkıverdi. Menide ortadan yarık, minik kahve taneleri gibi birtakım yuvarlak hayvancıklar vardı. Belsoğukluğunu meydana getirenin bu mikro-organizmalar olduğu belliydi. Neisser sebep ve sonuçtan söz etmiyecek kadar alçak gönüllüydü. 1789 da kendisi tarafından yayınlanan buluşu üstündeki kısa raporda, bu çeşit mikrokokun belsoğukluğunda karakteristik olduğunu söylemiştir sadece. Gözlemleri ancak yüzlerce klinik ve laboratuar tarafından doğrulandıktan ve belsoğukluğunun sebebini bulduğuna şüphe kalmadıktan sonra ancak - bugün

bütün tıpta kullanılmakta olan - gonokok adını vermişti belsoğukluğunu meydana getiren mikroba.

Neisser'in buluşunun önemi pek büyüktü. Belsoğukluğuyla frengi arasındaki ilişki konusundaki eski tartışmaları halletmekle kalmıyor, hiç olmazsa erkeklerde hastalığın iyileşmiş mi, iyileşmemiş mi olduğunu anlamak için ele bir metod da vermiş bulunuyordu. Türlü tecrübeler sonunda, bir hastada artık gonokok mikrobu olmadığı görüldüğünde, doktor gönül rahatlığıyla ve eşi için hiç bir tehlikesi olmadığını bilerek, hastasına normal cinsel birleşmede yeniden bulunabileceğini söyleyebiliyordu.

Mikroskopik teşhis kadınlarda daha zordu, çünkü hastalığın bütün dış belirtileri kaybolduktan sonra bile, gonokok mikrobu, kadının cinsel organlarının içinde uyur durumda bulunabiliyordu. Görünürde sıhhatli olan bir kadın bir de bakıyordunuz göz iltihaplı bir çocuk dünyaya getiriyordu - bu korkunç bir hastalık olup, sonunda çocuğu kör yapar. Neisser'in buluşu bu göz hastalığının sebebinin belsoğukluğu mikrobu olduğunu açıkça belirtmiş oluyordu. Bu yüzden, göz de aynı belsoğukluğu tedavisine tâbi tutulmalıydı.

Uzun tecrübelerden sonra 1884 de Leipzig'de Credé adında bir kadın hastalıkları uzmanı, basit ve etkin bir ilâç buldu; bütün yapılacak iş yeni doğan çocuğun gözlerine (annede ister belsoğukluğu şüphe edilsin, ister edilmesin) göbek bağının kesilmesinden hemen sonra gümüş nitrat solüsyonu damlatmaktı; bu çocuğun kör olmasını önlüyordu. Credé'nin tedavi metodunun başarısı büyüktü. Sıkıdan sıkıya bunun uygulandığı yerlerde, yeni doğan bebeklerde belsoğukluğu kayboluyordu. Birçok âmâlar evinin kapıları kapandı, çünkü o ana kadar bu evlerin içinde bulunan âmâların çoğu, doğumda, ya da daha önce annelerinden almış oldukları belsoğukluğu yüzünden kör olmuşlardı. Yirminci yüzyılın başında Almanya'da hâlâ belsoğukluğu yüzünden kör olmuş olan 6000 kişi bulunmaktaydı, bu sayı gittikçe azaldı, bu gibi vakalar gittikçe ender görülmeğe başladı. Annebabadaki belsoğukluğundan, çocuk körlüğü vakasına rastlanılırsa, bu ebenin ihmali ve bilgisizliğin yüzündendi.

Büyüklerdeki belsoğukluğu tedavisinin ilerlemesi için elli yılın daha geçmesi gerekiyordu. Derken sülfamid, özellikle de 1929 da İskoçyalı bakteriyolog Alexander Fleming'in bulduğu penisilin ve daha başka antibiyotikler doktorların kısa bir süre içinde belsoğukluğunu yenmesini sağladı; çoğu zaman bir tek iğne yeti-

yordu, müzmin vakalarda bile çabuk ve tam bir iyileşme görülüyordu. Bununla birlikte, kamu sağlığı üstündeki etkisi pek o kadar köklü olmadı, oysa tedavideki ilerleme başka şeyler ümit ettiriyordu. Bir kere tedavi olmak istemeyen, ya da geç başvurup binlerce kişiye hastalığı aşılayan sayısız insan vardı. Ayrıca zührevî hastalıktan korkma azaldı, böylece evlilik dışı cinsel birleşmeler de ister istemez arttı, bu da, tabiî mikropların daha çok yayılmasına yol açtı.

Ehrlich-Hata 606

Frengiyle savaşmak daha zor oldu. Yirminci yüzyılın başlangıcına kadar, tıp hemen hemen üçyüz yıldır hiç bir ilerleme kaydetmemişti pratikte. Yavaş yavaş frenginin tâli sonuçları öğrenilmiş, hafifletici birtakım ilâçlar bulunmuştu, ama hastalığın kendi, hâlâ kasıp kavurmaktaydı insanları. Bir kere hastalığı almış bulunan kimsenin yirmi otuz yıl sonra felce uğrayabileceği, idyo olabileceği, atar damar hastalığına duçar olabileceği, ya da herhangi başka bir şekilde Frenginin tâli etkileriyle mahvolabileceği imkânını göz önünde bulundurması gerekiyordu. Cinsiyet hayatıyla ilgili olan kurtarıcı etken frenginin dördüncü safhasındayken o kadar kolay, soydan soya aktarılamamasıydı. "Dördüncü devre" frengililer, kendilerini herhangi bir tedaviye tâbi tutmamış bile olsalar, hemcinslerine pek mikrop geçirememekteydiler; bu bakımdan yaşlı fahişeler gençlerden daha az tehlikeliydi. Bununla birlikte, hastalık bu safhaya varmadan önce tek bir frengili, sayısız sağlam kimseye mikrop aşılayabilmekteydi.

Pek ender görülen vakalar dışta kalmak üzere, frenginin insandan insana doğrudan doğruya yapılan temas sonucu geçtiği belliydi; ama enfeksiyonu neyin meydana getirdiği bilinmiyordu. Pasteur ile Koch, yolu açalıdan beri bir düzine kadar hastalık mikrobu bulunmuştu ama en güçlü mikroskoplar ve en ustaca boyama metodları frenginin sebebini bulmağa yetmiyordu. Bakteriyologların çoğu bunun sonradan virüs denecek olan pek mikroskopik minik hayvancıklar tarafından meydana geldiğine inanmaktaydı. Bununla birlikte ışık bir kez daha karanlıktan çıktı. Başka mikroplardan ayrı olarak frengi mikrobu ışıkta görülemiyordu. Görülebilmesi için mikroskobun karartılması gerekiyordu. Bu ilginç fikri ilk bulan Fritz Schaudinn adında Doğu Prusyalı bir zoolog idi..

Shaudinn doktor değildi, bu yüzden de itibarı mesleğinde pek yüksek değildi; büyük Robert Koch kendisini sevmezdi. Mikroplarını incelemeden ve boyamadan öldürmeyen, yalnız yaşayan bir adamdı. Bu metodlardan ne fayda elde edilebilirdi ki? Yine de Schaudinn'in gözü önünde karanlığın mikroskopik alanında yeni bir dünya doğuyordu. Frengililerin vücutlarında bir tornavidanın kıvrıntıların benzeyen bükük birtakım mikroplar vardı (bunlara Schaudinn aynı anlama gelen bir kelime kullanmıştır: **spirochaeta pallida**). Bunlara sadece frengililerde rastlanıyordu, bu yüzden, frengiye sebep olmaları pek muhtemeldi, cinsel birleşmeyle birbirlerine geçiriyordu insanlar. 1905 de Schaudinn büyük buluşunu yayınladıktan sonra, Hamburg'daki Tropikal Sağlık Bilgisi Enstitüsüne tayin olmuştur. Birkaç ay sonra orada ölmüştür, otuz beş yaşında ölmesine sebep olan şey kendisine amibli dizanteri tecrübesinde mikrop zerk edişidir.

Schaudinn'in frengi mikrobunu bulması, her nekadar büyük bir şey idiyse de, gonokok mikrobununki gibi tedavi imkânı büyük değildi, çünkü spiroketler her hastada ya da hastalığın her safhasında bulunmuyordu. 1906 da Berlinli bir bakteriyolog August von Wassermann pratik değeri büyük olan bir buluş yaptı, kan testiyle frengi mikrobunun şüphelenilen kimselerde bulunup bulunmadığı anlaşılabiliyordu. Wassermann reaksiyonu olumlu ise hastalığın kesinlikle var olduğuna işaretti; bununla birlikte, olumsuz ise tam olarak bunun tersini doğrulamıyordu. Bu sınırlamaya rağmen, doktorların kısaca dedikleri gibi "Wassermann" sayısız vakalarda önemli rol oynamış ve başkalarına bulaşmasını önlemiştir.

Ama teşhisin ilerlemesi işleri pek halletmedi. İstenen şey daha etkin tedavi usulleriydi. Bu alanda da büyük ilerleme Almanya'da oldu. Paul Ehrlich, metodlarında, Schaudinn'inkinden daha kişisel ve bilime uymaz şekildeydi. Öğretmenleri hiç bir zaman kimyager olamıyacağını ileri sürmüşlerdi, ve sınıfta bırakmışlardı; bununla birlikte, daha genç bir delikanlıykan kemoterapi alanında çağ açan öyle buluşları olmuştu ki, kendisine karşı duranlar bile, ona başvurmak zorunda kalmışlardır. Bir bilim spekülâsyoncusu gibiydi, bazan da gözlemlerinden olmadık sonuçlar çıkarırdı. Bununla birlikte, hiç bir zaman kuram yapıp durmakla vakit geçirmezdi. Yorulmadan deneyler yapıyor, başkalarına anlamsız gelen birçok kimyasal madde karışımları yapıyordu. Laboratuarda "oynama"nın gerekli olduğuna inanıyordu - yani

muhayyilenin dizginlerini koyuvermek tarafcısıydı. Kendi, eserine "kimya-oyunu" demiştir ki, tenkitçileri çoğu zaman alay etmek için aleyhinde kullanmışlardır bu kelimeyi.

Yine de 1909 da (ellibeş yaşına gelmiş olup Frankfurt am-Main'de bir deney enstitüsünün başı olmuştu) kimya-oyunu sayesinde, o gün bugün milyonları dertlerinden kurtarmış ve hayatlarını uzatmış olan bir tedavi buldu frengiye karşı. Bu salvarsan idi. Bu gelişigüzel bir oyun sonucu olmayıp, arsenik müştaklarıyla yaptığı uzun birtakım seri deneyler sonunda olmuştur. Ehrlich yaptığı şeyleri dikkatle kaydederdi, buysa aynı alanda yapmış olduğu 606 ncı deneyiydi. Sahachiro Hata adında bir Japon asistan kendisine yardım etmekte olduğundan bu preparata (çok geçmeden herkes tarafından kullanılacak olan) Ehrlich-Hata 606 laboratuar numarasını vermiştir.

Salvarsan ile elde edilen başarı hayret vericiydi. Kendisi Berlin'de Zührevî ve deri hastalıkları Üniversite kliniği müdürü olmuş bulunan şüpheciliği elde bırakmayan Albert Neisser'in öğrencilerine, göğsü üzerinde "Sev, Acı çek, Unut" kelimelerinin dövülmüş olduğu bir atleti gösterdiğini hatırlarım. "Bakın beyler" demişti Neisser, "bu hastanın şiarı buydu, şimdi gerçekleşmiş bulunuyor: aşksa aşkım yaşadı, acı çekmekse, frengi ile çekti, unutmaksa salvarsanla unuttu."

Derken her yeni ilâçta olduğu gibi, birtakım hayal kırıklıkları başgösterdi. Salvarsam kullanma tekniği pek karmaşıktı, doktorlar işin ehli oluncaya kadar korkunç kazalar yer aldı. Bununla birlikte Ehrlich zaferini kazandıktan sonra bir köşeye çekilmiş oturmuyordu. Üç yüz deney daha yapmıştı, 914 üncüsünde daha az tehlikeli ve daha kolay eriyebilir bir madde buldu, bunun adı da neo salvarsan oldu. Bu şeklinde preparat bütün dünyada kullanılmıştır.

Hastalığın âraz larını ilk safhadayken ortadan kaldırıyor ve başkalarına bulaşma ihtimalini son derece azaltmış oluyordu; bu konuda hiç bir şüphe yoktu. Yine de esas mesele hallolmuş değildi: hastalar gerçekten iyileşmişler miydi, yoksa her şeye rağmen frenginin tâli, çoğu zaman öldürücü sonuçlarını beklemek zorunda mıydılar? Bunu ancak zaman gösterebilirdi. Cevap beklenmedik bir şekilde olumlu oldu. Vücut hareketlerinde düzensizlik (ataksi) tamamiyle kayboluyordu, ondokuzuncu yüzyılın gazabı, felç olsun, frengiden meydana gelen başka hastalıklar olsun, gittikçe görülmez olmuştu. Henüz onbinlerce yeni vaka gö-

rülüyordu, ama bunlar da yıl geçtikçe azalıyor, ve bulaşma tehlikesi nisbeti de gittikçe düşüyordu. Almanya'da 1909 da 215.000 yeni frengi vakası vardı; 1927 de bu rakam 75.000 e inmiş, 1934 de ise aşağı yukarı 43.000 kişi kalmıştır. Onbeş yıl içinde böylece, yeni enfeksiyon nisbeti yüzde seksen düşmüş bulunuyordu. O gün bugün belâ bu alanda da etkin rol oynayan antibiyotiklerle azaltılmış bulunmaktadır; uygar uluslarda, tıpkı bugünkü cüzzamın durumu gibi, bir hatıra haline gelmesi pek muhtemeldir; bu cinsiyet hayatının gazabı ortadan kalkacaktır.

Çocuğun cinsiyet hayatı

Doktorlar zührevî hastalıkları fethetmekteyken, dünya cinsiyet hayatıyla ilgili başka birtakım hastalıkların da olduğunu öğrendi - bu kez psişik nitelikteydi hastalıklar. Bu, insanı acayip duruma düşüren buluş, cinsiyet araştırmasının başşehri olan Viyana'da oldu, ama bu buluş adı tanınmış, sözü her yerde kabul olunan biri tarafından olmadı, küçük bir meslektaş topluluğu çevresinden başka yerde tanınmayan bir sinir hastalıkları mütehassısı olan Sigmund Freud idi bu.

Freud'un kuramı saçma görünüyordu: ileri sürdüğüne göre, en çok görülen sinir rahatsızlıklarının çoğu, özellikle histeri ve obsesyon nevrozu hastanın çocukken geçirdiği bir **trauma**'dan ya da bir şok'dan doğuyordu. Bu, çoğu zaman çocuğun aşk içtepilerine gerilen engelden, dolayısıyla da içine geri atılmasından, ya da herhangi bir şekilde amacına erişememesinden ileri geliyordu. Olay sonra unutuluyor, ama bilinç altında yaşamağa ve iş görmeğe devam ediyordu, böylece fiziksel felç doğurabilecek derecede birtakım marazî kavramların ve inhibisyonların teşekkülüne yol açıyordu. Doktorun işi hastaya ilk geçirmiş olduğu hatıraları hatırlatmaktı, o zaman hasta kompleksinden kurtuluyor ve çoğu zaman tamamiyle iyileşmiş oluyordu.

Kökleri bilinçaltında olan ve **katarsis** ile yok edilebilen birtakım sinir bozuklukları olduğu çoktan beri bilinmekteydi; (Katarsis zihnin yükünü boşaltmak, hafifletmek anlamına gelir) ancak, eskiden bu işle doktorlardan çok şairler ve rahipler uğraşırdı. Ama hastalığın esas kökünün çocukluktaki cinsel bir yaşantıya dayanması inanılmayacak gibi bir şeydi. Çocukluk izlenimlerinin yirmi otuz yıl sonra birtakım marazî ârazlar doğurmasının - nasıl frengi yıllar sonra felç yaratıyorsa - mümkün olduğunu farzetsek

bile, bu izlenimlerin niteliğinin cinsel olduğu nerden belliydi? Cinsel hayatın ergenlik çağı ile başladığı açık bir şeydi. Daha önce kızların olsun, oğlanların olsun, cinsel organları herhangi bir görev görmeyecek kadar gelişmemiş durumdaydı. Ama fiziksel ön şartlar olmadan zihin etkileri yaratılamazdı. Bu, her ekolden doktor için açıkça kabul edilen bir şeydi. Bundan şüphe edecek olan bir deli olmalıydı.

Freud bu karşı çıkmalarla yılmadı. Sağlam, hasta, birçok kimselerin zihinlerinin başka alanlarını araştırmağa başladı. Hastalarına rüyalarını anlatmalarını söylüyor, kendi rüyalarını inceliyor, hepsinde de cinsel fikirlerin ağır bastığını görüyordu. İnsan uyuduğu zaman bile, cinsiyet ayakta duruyordu. Bununla birlikte, cinsel içgüdünün türlü kılıklardan ortaya çıktığı doğruydu. Bir rüya, gerektiği gibi yorumlanmadan önce öğrenilmesi gereken, bir semboller diliyle ifade ediyordu kendini.

Her günkü işlediğimiz küçük yanlışlar ve yanılmalar gibi hiç dokunulmamış bir alanda da durum aynıydı - bunlar dil sürçmeleri, yazıda yanılma, isim ve nesnelerin adlarını unutma veya karıştırma gibi şeylerdi. Bunların hepsinin kökünde cinsiyet vardı; garip, bilinmeyen oyununu oynuyordu. Davranışı çoğu zaman zararsızdı ama Ortaçağ cinsiyet şeytanı gibi ekseri kötü niyetliydi. Erkekleri tedirgin ediyor, kadınları daha da rahatsız ediyordu, bunları zihinlerinde geri itecek olsalar, içlerinde pek olağanüstü yollarla tepinip duruyor ve zihinlerini bulandırıyordu.

Freud ellisine merdiven dayamışken bu sükûn bozucu şeye gücle saldırmak istedi, ama Ortaçağ şeytanı gibi afaroz ederek değil. Cinsel içgüdü insan yaradılışının bir bölümüydü. Yapılacak şey, açığa çıkarmaktı ve en zararda bulunduğu yerde ele alınmalıydı: yani çocuklukta. 1905 de Freud **Cinsiyet Kuramı Üstüne Üç Deneme** adlı eserini yayınladı, bu kendisinin de sonradan belirttiği gibi, tam bir cinsiyet kuramı değildi, sadece "psikanalizin kabul etmek ve teyid etmek zorunda olduğu şeyleri içinde bulundurmaktaydı." Yine de bu kitap Freud'un öğretisinin temelini teşkil eder.

Sigmund Freud dünyayla ilgisi olmayan akademik bir bilgin değildi. O sıralarda halkın ilgisinin nereye toplandığını biliyordu. bir dereceye kadar eserini de ona göre ayarlamıştır. Üç denemenin birincisinin sadece adı (Cinsî sapıklıklar) o sıralarda büyük ilgi konusu olan bir noktaydı. Büyüklerdeki cinsî sapıklıklar üstüne önemli bir şey söylediği yoktu, ama bu, onu gerçek ilgi-

lendiren tema olan çocuklardaki sapıklıklar konusuna götürecek bir bahaneydi sadece.

Ama çocuklarda sapıklık diye bir şey var mıydı ki? Sapıklık kelimesi bir kere normal yoldan sapmış bir durumu gösterir, ki bu azınlığı ifade eder. Cinsiyet konularında insanlık son derece demokratiktir: karar çoğunluğundur. Çoğunluğun davranışları ve eğilimleri normal, onlardan ayrılmak da anormaldir. İnsanların çoğu homoseksüel olsalardı homoseksüellik normal, karşı cinse olan ilgi de anormal ourdu, hattâ üretim yine şimdiki gibi bile olsa. Bu bakımdan esas kural çoğunluktur. Ama Freud'a göre herkeste sapık duygular vardır. Büyükler veya başka çocuklar tarafından baştan çıkarılırsak çocuklar "çok-çeşitli-sapık" olabilirler. Bununla birlikte, genel olarak insanlar çocuklukta cinsel bakımdan herbiri aşağı yukarı büyüklerdeki sapıklıklara tekabül eden birtakım belirli safhalardan geçerler.

Freud bu ameliyeyi, "Çocuk Cinsiyeti" gibi meydan okuyucu bir adı olan ikinci denemede anlatır, bu kuramının çekirdeğini ifade eder. Çocukluk cinsiyeti belki de Freud'un en büyük buluşudur bazılarının düşündüğü gibi. Her neyse, bu fikir tamamiyle yeniydi, ondan önce bir doktor veya pedagog cinsiyetten bahsetmiş, hattâ çocuklukta cinsel faaliyetten söz etmiş bile olsa. Eski gözlemcilere göre bu faal cinsel eğilim, tehlikeli bir turfandalık, ya da kötü bir soysuzlaşmaydı, ya da çocuğun ondan zorla kurtarılması gerektiği bir kötülüktü. Oysa Freud bunlara tamamiyle normal şeyler olarak bakıyordu.

Her insan varlığı (Freud'un "libido" dediği) bir cinsiyet içgüdüsüyle doğar, açlığın giderilmesinde olduğu gibi bu ihtiyacın da giderilmesi yanında birtakım fiziksel zevkler duyulur. Cinsel faaliyetin tohumu yeni doğan bebeklerde bile vardır. Bir süre gelişmekte devam ederler, derken çocuğun cinsiyet hayatı üç ilâ dört yaşlarında kendini açıkca belirtinceye kadar, bir yana atılmış halde kalırlar. Çocukluk cinsiyetinin bu "çiçek açma" zamanı, ki bu genellikle beş yaşına kadar sürer, erginliğe kadar sürecek olan bir uyuma devresine girer. Nisbî cinsel sükûn devreleri bile, cinsel gelişme ve sonraki zihin hayatı için önemsiz değildir. Bu sıralarda ağır zihin çatışmaları ve bozuklukları meydana gelir.

Büyüklerin cinsiyet hayatı üretim organlarında toplanmışken meme emen çocuklarda ve küçük çocuklarda fiziksel bakımdan daha yaygındır, bununla birlikte başlıca "şehevî bölgeler"e yani çocuğun değmesinden veya hareket etmesinden zevk aldığı vü-

cudun bazı kısımlarına dağılmıştır. Meme emen bebekler bile dış cinsel organlarıyla oynamaktan zevk alırlar - oğlan çocuklar penisiyle, küçük kız çocuklar da bızır ile - buna Freud istimna demektedir. Çocuk istimnasının ikinci safhası dördüncü yaşta başlamaktadır; üçüncüsü ise ergenlik çağının bilinen istimnasıdır.

Bununla birlikte, cinsel organlarla oynama, çocukluk cinsiyet hayatının sadece bir biçimidir, en özel yanı da değildir. Çocuğa daha büyük zevk veren iki şehevi bölge daha vardır: ağız ile makat. Böylece Freud "ağız" safhasından bahsetmektedir, bu safhada ağız, özellikle dudaklar ve dil cinsiyet organının yerini almaktadır, daha sonraki "makat" safhasında libido makat faaliyetiyle tatmin olmaktadır; daha açıkça söylemek gerekirse, bağırsağın mukoza zarının şehevî bir şekilde kışkırtılmasından.

Ağızla şehevî zevk duyma, en ilk safhalarında, yemek yeme, annenin veya sütninenin hattâ biberonun lâstik memesini emme halinde belirir. Açlıkla libido henüz ayrılmamış durumdadır, ikisi de aynı amaca yönelmiş bulunmaktadır. Bebek sanki yutacakmış gibi kendini besleyen memeye atılır. Sanki cinsel-objesini kendi içine almak istermiş gibi bir davranıştır bu, bu yüzden Freud ağızdan alınan şehevî zevke oldukça zorlama bir sıfat olan "yamyamca" kelimesini kullanmıştır. Bununla birlikte sonradan besi alma ihtiyacı meme emme zevkinden tamamiyle ayrılmaktadır - herhangi bir nesneyi, özellikle de parmağı emmek tercih edilmektedir. Freud'a göre bir parmağın emilmesi cinsel bir iştir.

Büyük sapıklarda, sadece pederastlarda değil, aynı zamanda sadistlerde görülen belirtiler "makat" safhasında görülmektedir. Freud böylece ikinci cinsiyet-öncesi safhaya "sadistik-makat düzeni" demektedir. Çocuklar abdestlerini tutarlar; pislikle ilgili her şey onlara zevk verir; üstlerine başlarına ederler, kendilerinin malıymış gibi onunla istediklerini yapabilirlermiş gibi kakalarım çıkarmak istemezler. Ama bu arada mazoşist unsurlar da belirmektedir: her nekadar acı veren bir kışkırtma meydana getiriyorsa da, çoğu çocuk makat bölgesini ıslatır.

Oidipus Kompleksi

Bu dahi çocukluk cinsiyeti repertuarını tamamlamamaktadır. Her çocukta cinsel bir kâşiflik vardır. Bilgi açlığı erkek veya kızkardeşi olduğu zaman daha canlı olur. Yeni şeyin nereden ve nasıl ortaya çıktığını bilmek isterler, bazan pek ilginç anatomik

fikirler edinirler. Ama aynı zamanda yeni doğan bebeğin yapısının kendininki gibi olup olmadığını da merak ederler. Özellikle cinsiyet organlarıyla ilgilenirler. Küçük bir oğlan çocuğu, yeni doğan bebeğin de penis'i olmasını bekler, çocuk kız ise, tabiî bir sebep göremediği bir kusur, bir eksiklik olarak görür. Kafasınca sanki bebeğe bir şey yapılmış, orası kesilmiştir, bu onu korkutur. Bu da Freud'a göre "hadımlık kompleksi" doğurur ki, sonradan ciddî zihnî bozukluklarına yol açabilir. Kızlar erkek kardeşlerinin kendilerinden ayrı yapılmış olması vakıasına karşı daha az hayret ederler. Olsa olsa kız kardeş kendinde olmayan şeye özenir, kendinde de olsun ister.

Çocuğun kendi kız ve oğlan kardeşleri olmazsa, cinsiyet organları ve bunların ilgili olduğu cinsiyet ayrılıkları sorusuna başka çocuklar cevap verir. Çocuklar hem **voyeurs** (bakıcı) hem de **egzibisyonist** (teşhirci) dir. Görmek ve kendilerinde olan şeyi göstermek isterler. Oğlanlar özellikle cinsiyet organını gösterirler. Freud bir "penis safhası"ndan söz eder - bu cinsel övünme, bazan hastalık derecesine varır, narsisizm gibi veya daha başka cinsel sapıklıklara ve nevrozlara yol açabilir. Freud'a göre sapıklıkla nevroz yakından bağlıdır birbirine. İkisi de çocukluk cinsiyetinden kalmadır. Çocukluğa özel cinsel faaliyetlerden biri "tesbit" olursa, kişi bundan kurtulamazsa, sapıklıklar doğmaktadır; bununla birlikte, bu çeşit faaliyetlere olan eğilim yenilmez de, çoğu zaman ceza ve tehdit ile insanın içine geri itilirse, istek böylece görünüşte tamamiyle ayrı nitelikte birtakım zihnî inhibisyonlara çevrilir, böylece nevrozlar doğar. Freud ünlü bir cümlesinde şöyle der: "Nevroza menfî bir sapıklık denebilir."

Çocuğun cinsel hayatı, annenin veya sütninenin memesini emmesi dışta kalmak üzere "kendi-kendini tatmin edici" dir; kendini kendi vücuduyla tatmin eder. Bununla birlikte, bu başka kimselere karşı cinsel eğilim veya tiksinme duymaz demek değildir. Başka çocuklara karşı homoseksüel veya normal eğilimlerin ergenlik çağından çok önce duyulduğu çoktan beri bilinmekteydi. İyi yetişmeye büyük önem veren ve gençlerdeki şehevî duygulara karşı şiddetle davranan toplum çevreleri, çocuğun şehvetini büyüklerin evlenmesinde veya başka fırsatlarda, "gelin güvey" oyunlarıyla kışkırtmaktadırlar - ama bunun saf çocuk oyunu olduğunu, cinsiyetle ilgisi olmadığını farzederler hep.

Freud, başka kimselere karşı olan cinsel içtepinin de çocuk-

luğun ilk çağlarında belirdiğini, ilkin çocuğa en yakın kimselere karşı olduğunu - anneye babaya, kardeşlere olduğu gibi sütninelere, hizmetçilere, öğretmenlere de - söylemiştir. Ona göre mükemmel, cinsiyetle ilgisi olmayan bir aşk yoktur aileye karşı. Özell kle çocuğun anne babaya karşı olan aşkı özel bir şehevî nitelik gösterir. Üstelik aynı guruplaşmalar belirir. Bunların en çok görüleni ve belirli olanı Oidipus Kompleksidir, oğlanın anneye karşı olan aşkıdır bu, annenin yakınlık gösterdiği baba veya erkek kardeşlerden de kıskanılır. Kızda buna benzeyen komplekse - yine Yunan mitoloj sinden alınmış olan E'ektra Kompleksi denmekted'r - bir kız babaya şehevî olarak bağlandığında olur; kız annesinin yerini almak istemektedir, böylece kocasından ayrı tutmak istemektedir; hattâ "babasının ona çocuk vermesini, doğurtmasını" ister.

Çocukların cinsel hayalleri belli bir şekilde tekkarılı değildir. Oğlan annesiyle kız da babasıyla zihnen günahkâr bir ilişki kurmuş olsa bile, birbirlerinin gözüne girmeğe çalışırlar. Bir oğlanın çok sayıda kızkardeşi varsa, çoğu zaman aralarından birini seçer, onu gözde kardeşi yapar ve kendisine herhangi bir âşık gibi şehevî olarak davranır; aynı şekilde, bir kızın çok sayıda erkek kardeşi varsa, çoğu zaman sevgisini bir tanesi üstünde toplar, kızkardeşleri gizli âşığı olmak üzere aynı kimseyi seçmişse, yine aynı kıskançlık duyguları duyarlar. Freud'un çocuk yuvasında - ki homoseksüel eğilimler pek yaygındır - ailenin içindeki şehevî ilişkilerin karşı cinse yönelmiş olması insanı şaşırtabilir. Bununla birlikte, öyle de olsa, yakın akrabalar arasında ilişkiler bakımından iki kat anormallik yine mevcuttur. Freud'a inanılacak olursa, görünürde normal olan her aile, en sapık ihtirasların kaynağıdır.

Freud'a karşı çıkanlar ve izleyicileri

Freud'un cinsiyet kuramına, bu denli yaygın bir şekilde, hasta bir zihnin doğurduğu bir ürün gibi bakılması tabiîdir. Marquis de Sade ile Sacher Masoch, Freud ile karşılaştırıldığında ortaya ne çıkıyordu? Onlar, birkaç canavar, birkaç sapık tasvir etmişlerdi, ama insanların çoğunluğunun tamamiyle başka hayat sürdüklerini daima belli etmişlerdi. Oysa Freud istisnayı kural haline getiriyordu. Bütün çocuklar canavardı, ya da canavarlığa adaydı. Anneler, babalar ve öğretmenleri öfke içinde kudurup duruyorlardı. Bu kadar korkunç bir beyanı nasıl ispat edecekti?

Freud'un halka gösterdiği kanıt doğrusu pek dişe dokunacak cinsten değildi: çocukların hayatı üstünde birkaç ilginç gözlem, belki de gelişigüzel gözlemlenmiş bazı süreçlere atıflar, bunlar "makat-sadistik" safhadaki inatçılık veya sadece yaramazlık olabilirdi; o ana kadar tıpta görülmedik bir şekilde cinsiyet hayatlarına ve aile ilişkileri üstünde bir sürü soru sorarak araştırma yapılmış olan bazı kimselerin teferruatlı hayat hikâyeleri. Freud'un kanıt olarak ileri sürdüğü şeylerin hemen hemen çoğu genellikle bilinen şeylerin bir yorumundan ibaretti - üstelik pek cüretli bir yorumdu da. Çocukluk cinsiyeti fikrine iki yoldan varmıştı: ilkin, çocukların kendi vücutlarından aldığı zevkli duygularla, büyüklerin sapık cinsel eylemleri arasında belli belirsiz bir benzetme yaparak; sonra da çocukların annelerine babalarına karşı olan duygularını bir çeşit hadım-aşkı veya hadım-nefreti (ki bunlar iktidarsızın cinsel belirtileriydi) olarak yorumlayarak.

Hiçbir şey, kesin bir şekilde doğrulanmış olmuyordu. İnsan ister inanır, ister inanmazdı bunlara: Doktorların çoğu inanmıyordu. 1910 da Hamburg'daki Psikiyatri Kongresinde genel tartışma sırasında biri Freud'un kuramları konusunu açmağa kalktığında, kongre başkanı Wilhelm Weygandt onu durdurarak şöyle demiştir: "Bu bilimsel bir kongrenin uğraşacağı konu değildir, polis işidir." Birçok psikanalist yetişmiş, Freud Viyana Üniversitesinde kürsü profesörü olmuştu, aradan on yıl geçmişti, buna rağmen hâlâ Berlin Üniversitesi Psikiyatri kliniği tarafından tanınmıyordu, aynı durum Avrupanın daha birçok üniversitelerinde de varitti. Kitapları bile, Krafft-Ebing'in bilgince yazdığı karanlık yazılarından çok daha açık olarak yazılmış olmasına rağmen yavaş satılıyordu. Dört yıl içinde **Cinsiyet Kuramı Üstüne Üç Deneme** adlı kitabının birinci baskısının üç bininin hepsi satılmış değildi. Freud sadece bir şarlatan olarak görülmüyor, aynı zamanda çocukluk safiyetine iftirada bulunmuş ve saf çocuk sevgisini kirletmiş bir alçak diye de bakılıyordu.

1885 den beri Viyana Üniversitesinde ders vermekte olan Freud'a karşı bilginlerin çoğunun ters davranmasının özel sebepleri vardı. Öyle bir zamandı ki bu, psikolog ve psikiyatrların en büyük tutkuları, beden ile zihin arasında ilişki kurabilmekti. Her zihin eyleminin beyinde veya sinir sisteminde belli bir karşılığı olması gerekti. Cinsiyet hayatıyla ilgili olayların fiziksel köklerini koparıp çıkartmak pek önemli geliyordu. Bir cinsiyet fizyo-

lojisinin, bir cinsiyet anatomisinin, olmadığı bir psikoloji olabilir miydi?

Buna Freud gittikçe artan bir terslikle cevap verdi, psikanalistlerin, fiziksel dünyayla ilgilenen bilgi dallarının yardımına gelmesini bekleyemiyeceğini söylüyordu. Salt psikolojik kavramlarla hareket etmesi gerekti ve "kendisine yabancı birtakım anatomik, kimyasal ve fizyolojik faraziyelerden uzak durması" gerekiyordu. Kendisi bir fizyolog ve anatomist olarak işe başlamış olan birinden bu sözleri duymak, alay gibi geliyordu. Freud'un ortaya koyduğu terimler de öğrencileri tarafından kolayca anlaşılabilecek cinsten değildi, öğretileri de muhafazakâr meslekdaşları arasında bu ifadelerle kolayca yayılamazdı. Bazan edebî yorumlarda bulunurdu, örneğin Oidipus kompleksi gibi mecazlar kullanırdı, ama çoğu zaman, halkı inciten kaba ve açık ifadelere başvuruyordu.

Bununla birlikte, kuramına karşı yapılan başlıca itiraz cinsel unsuru abartmasıydı. Tenkitçiler psikanalizin "pan seksüalizminden" söz ediyorlar, her şeyi cinsel saikle yorumlamakta olduğunu ileri sürüyorlardı. Freud buna cevap verebiliyor, "ben içgüdüsünü" libido ile birlikte kabul ettiğini ileri sürerek, bunları hayat ve ölüm içgüdüleri gibi birbirinin karşısına koyuyordu. Yine de, bu karşı çıkmada öyle bir şey vardı ki, Freud panseksüalizm olmasa dahi hiç olmazsa cinsiyet manisinden hastaydı; bir çeşit cinsel **voyeur** idi, sadece cinsel süreçleri gözlemleyen ve ortaya çıkaran biriydi. Libido'ya fazla önem vermesi en önemli izleyicilerinin kendisinden ayrılmasının nedenini açıklar.

Viyanalı psikolog Alfred Adler en güçlü kuvveti cinsiyette değil, çoğu zaman aşağılık kompleksinin bir sonucu olan iktidar isteğinde görüyordu. Freud'da bu harekete getirici kuvvet de eninde sonunda cinseldi ama "makat-sadistik safhada" ikinci bir rol oynuyor ve "hadımlık-kompleksinden" çıkan narsistik eğilimlerde arka plânda kalıyordu.. Adler için şehevîlik, fethetmek ve yönetmek isteyen iradenin bir biçimidir; ben'in boyun eğmesi bile, başka bir insana üstün gelmek isteyen dolaylı bir yoldur. Adler aynı zamanda çocukluk cinsel hatıralarının gerçekliğinden ve samimîliğinden şüphe etmektedir: "Nevroz hastası hatıralarından mustarip değildir - onları kendi uydurur." Ona göre zihin bozuklukları geçmişin karanlığından doğmaz, hâlâ bilinçaltında uyumakta olan bir amaçtan doğar. İnsanın kendi kendini beyanı unsurların başıydı. Fikir ayrılığı bu denli büyük olunca, Freud ile

işbirliği yapmak imkânsızlaşmıştı, böylece Adler ayrıldı.

Bundan az sonra - 1913 de - Freud'un izleyicilerinden bir başkası İsviçreli psikolog C. G. Jung da ayrıldı. Jung hâlâ libido ifadesini bırakmamışsa da, ona yepyeni bir anlam vermiş bulunuyordu.. Jung'un libidosu zihin enerjisinin bütününü ihtiva etmektedir, bütün mümkün olan kuvvet ve içtepileri, bu arada İnsanlara ortak, dinsel ve halk arasında yaşamakta olan büyüsel fikirleri de ihtiva etmek üzere ifade etmektedir (bu kuramı, Freud'u kendisinin bir düalist olduğunu, cinsel isteklerle ben'in isteklerini benimsediğini, Jung'un ise bir monist olduğunu söylemeğe zorlamıştır.) Jung, zihin hayatında cinsel bir unsurun varlığını inkâr etmemektedir, ama libido kavramını cinsiyetten öylesine soymuştur ki, Freud ile ilgili hemen hemen hiç bir yanı kalmamıştır. Kendisi daha sonra ispirtizma üstünde incelemelere girişmiş, bu da çağın eğilimi yüzünden izleyicilerini arttırmıştır.. Bununla birlikte, kendi psikanaliz metodlarını şizofreni gibi ağır akıl hastalıklarına uygulayan ilk kimselerdendir..

Teferruat bakımından Freud'a en yakın olan Avusturya ekolü herhangi bir libido kavramına ihtiyaç göstermeden hareket etmek istemiştir. "Psikanaliz" kelimesi de, çıktığı ülkede (şunu da söylemek gerekir ki çıkmış olduğu ülkede fazla tutulmamıştır) arasıra Freud tarafından da kullanılan "derinlikler psikolojisi" gibi başka bir ifadeyle yer değiştirmiştir. Bu bütün karşı konabilecek unsurlardan kurtarılmış bir Freudçuluktur - sanki ev içinde terbiye edilmiştir - biraz da Adler ve Jung karışımından meydana gelmiştir.

Freud'un öğretisi, ilk doğduğu şekilde bugün ölmüş değildir. Büyük bir kısmı tıpta hâlâ öğretilmektedir, 1910 da Freud'u afaroz etmek için konuşan bir psikiyatrın kitabında en sık adı geçen yazarlardan biri Freud'dur. İngilteredeki, özellikle de Amerikadaki etkisi Avrupadakinden çok daha büyüktür. Tıp ve psikolojiden öteye gitmektedir. Darwin'in zamanından beri tabiî bilimlerden doğmuş olan hiç bir öğreti, Freud'un cinsiyet kuramı kadar zihin, edebiyat, eğitim ve hattâ günlük konuşma alanlarında yankı yaratmamıştır. Bu bile, Oidipus kompleksinin veya hadımlık-kaygısının doğru olması için yetmez.

Bununla birlikte, kendi içinde tutarlı bir cinsiyet sağlığı ve hastalığı sistemi kurmayı başaran ilk kimsedir. Yapıdaki bazı taşlar devrilse bile, yapı bir bütün olarak ayakta durmakta, bu da büyük ve yılmaz bir düşünürün sayesinde olmaktadır.

19

KADIN HAKLARININ KAZANILMASI

İki yüzyıl bir süre cinsiyet, siyaseti etkilemişti, ama siyasetin cinsiyet üstünde pek etkisi olmamıştı. Bununla birlikte, ancak siyasî kararların çözebileceği bir sürü cinsî problem yığılmış bulunuyordu. Birinci Dünya Savaşının sonucu yaratmıştı bu durumu... Dört büyük imparatorluk: Alman Cumhuriyeti, Avusturya Macar Monarşisi, Çarlık Rusyası ve Osmanlı İmparatorluğu yıkılmış bulunuyordu; Ren'den Dicle ırmağına kadar dünya, açıktan açığa başkaldırmış durumdaydı. Birçok yeni devletler türedi, eski devletler bile kendilerine başka anayasalar yaptılar; herkes yeni temeller üstüne yeni bir hayat kurmak istiyordu. Buna paralel tabiî bir şey de, cinsiyet hayatı konusundaki kanunların yeniden gözden geçirilmesiydi.

Zafer kazanan devletler, tabiî, kökten bir değişmeye ihtiyaç olduğuna, pek inanmıyorlardı; ama onlarda bile reform'a hazır bir durum vardı. Her iki alanda da tartışmalara hâkim olan ortak payda "özgürlük" kelimesiydi; başlıca amaç, kadınların, kendilerini eski çağlara bağlayan her türlü kayıtlardan ve menfaatlerine aykırı şeylerden kurtarmaktı. Her memleketin, bunu kendine göre anladığı doğrudur; yine de, her memlekette, Devlet ve iktisadî sistemlerden ayrı, liberal bir nitelik eğilimi görmek mümkündü.

1918 den sonra kamu ve meslek hayatında kadınların tam eşit olması, savaştan elde edilen tecrübelerle doğrulanmış gibi görünüyordu. Birinci Dünya Savaşında askerî bakımdan hemen hemen tamamiyle erkekler dövüşmüştü, bu arada kadınların rol oynadığı bazı partizan ve ihtilâlci faaliyetler de yer almış bulunuyordu. Ama cephenin gerisinde kadınlar, barış zamanında kendilerine müsaade edilmeyen birçok işlerde "erkek rolü" oynamışlardı. Sadece bu hareketleri, tam bir eşitlik istemelerini haklı çıkarıyordu. Bütün Doğu memleketlerinde ve Batı memleketlerinin çoğunda hem aktif, hem de pasif imtiyazlar verilmiş

ti; buna önceden karşı durmuş olan dindar ve muhafazakâr çevreler, şimdi kadınların tabiat ve gelenek icabı muhafazakâr görüşlere doğru eğildiklerini görüyorlar ve kadınların oy hakkı kazanması için çaba gösteriyorlardı; bunu kaale almıyan Sol taraf bile, prensip bakımından onları destekliyordu.

Parlâmentoda oy hakkı ile birlikte kadınlar, eskiden kendilerine kapalı olan kamu ve meslek hayatında mevkiler işgal etmeğe, yüksek yönetici mevkilere tâyin olunmağa başladılar. "Devlet adamı" sözünün modası geçmiş olduğu anlaşılmıştı artık, siyasî ve yönetici kabiliyeti olan gerçek "devlet kadınlarının" sadece taç'ı başlar arasında olmıyacağını da görmüşlerdi. Anglo-Sakson memleketler, ilk olarak mantıkî sonuçlara varmışlar ve kadınları yönetici mevkilere tâyin etmeğe başlamışlardı. Biraz karşı koymadan sonra, o âna kadar sadece yatak odalarında veya salonlarda çalışmalarına müsaade edildiği bir mesleğe, siyaset mesleğine atılmaları benimsendi. Kadınların, elç'lerin ve bakanların altın sırmalı üniformaları olmadan, onlar kadar iyi veya kötü, iş'lerini becerdikleri görüldü. En güçlü karşı koyma, kadınların baroya alınması konusunda oldu, çünkü tarafsız olup olamıyacaklarından şüpheleniliyordu; ama hiç olmazsa her yerde yargıç muavinliği ve jüri üyesi olmağa başladılar, - bu özellikle cinsel dâvalarda pek önemliydi; çünkü kadınlar genellikle erkeklerden daha serttir.

Kadınların anayasada hak kazanmaları savaşı 1920 yıllarında b'tti. Kadınlar, kadınlar ülkesi olan Fransa'da ancak İkinci Dünya Savaşından sonra hukuk alanına girebilmişlerdir. Genellikle değişiklik çabuk olmuştu. Bir UNESCO raporuna göre, 1955 yılında kadınların oy hakkı olmadığı ancak 15 ülke vardı: Avrupadaki bu devletler, İsviçre ile Liechtenstein'di. On onbeş yıl, kadınlara siyasî bakımdan, binlerce yıl önce erişmedikleri bir kazanç sağlamış oluyordu.

Bununla b'rlikte, bu şekilde çözümlenmiş olan şey, meselenin sadece bir yanıdır, üstelik pek önemli yanı da değildir belki. Kadınların, evlilikte, aile hayatında, evlilik öncesi cinsel birleşmelerde, gebe kalmak ve doğurmak konusunda karar verirken karşılaştıkları kayıtlar onlar için çok daha önemlidir. Burada mesele sırf kadınların erkeklerle aynı hakları olması değil, kadının c'nsiyet haklarının tam olmasıdır. Onlara neler müsaade ediliyor, neler edilmiyordu? Her şey kanunla düzenlenemez. Devlet her türlü yasağı kaldırsa da, bu, tam bir özgürlüğe ka-

vuşmuş olduklarını göstermez. Töreler, din, iktisadî ve toplumsal sınırlamalar cinsiyet ile ilgili her konuda büyük rollerini oynarlar. Ama hukuk ile adalet (karşı gelinse bile) yine de kişinin, boyun eğmek zorunda olduğunu bildiği sınırları çizer.

Türkiye'de kadın hakları

Birinci Dünya Savaşı ve onu izleyen yıllar içinde, cinsiyetle ilgili kanunlarda yapılan değişiklikleri, gerçek cinsel bir devrim dedirtecek kadar kökten olduğu iki memleket vardır. Bunlar Rusya ile Türkiye'dir. Her ikisinde de Din ile Devlet işleri yakından birbiriyle ilgiliydi, günün cinsiyet kanunu da, hemen hemen tamamiyle eski din hukukuna dayanıyordu. Oysa şimdi, her ikisinde de Din işleriyle Devlet işleri tamamiyle ayrılmış bulunuyordu artık: cinsiyet kanunu bir Devlet kanunu olmuştu. Ama çizilen paraleller sadece buraya kadar doğrudur, bundan öte, cinsel devrimlerin amaçları ve metodları tamamiyle ayrıdır.

Bugün, Türkiye'deki cinsel devrimin, varılan sonuçlar bakımından daha köklü, daha uzun süreli ve daha uzak görüşlü olduğunu biliyoruz. Aynı zamanda en az orijinal olanıydı da. Aslında Türkiye Batı dünyasının evlilik ve aile hukukunu almış oluyordu. Kâğıt üstünde bu iş, kolayca halledilmişti, 20 Nisan 1926 da Türkiye Büyük Millet Meclisi yeni bir medenî hukukun kabulü için karara varmıştı, bu medenî hukuk, bazı önemsiz değişmeler bir yana, o sırada Batı Medenî Hukuklarının en yenisi ve moderni olan İsviçre Medenî Hukukunun bir kopyasıydı. Mustafa Kemal, 1918 den itibaren çokkarılılığı ve erkeğin başka birtakım imtiyazlarını yoketmek için bir seri reform hareketine girişmişti. 1926 yılının Medenî Hukuku tekkarılılığın biricik geçerli evlilik biçimi olduğunu söylüyordu. Zengin sınıflar bile -pratikte bu kanun aslında onlara dokunmuştur- tekkarılılık yasağını kolayca benimsemişlerdi.

Bin yıllık dinî evlilik hukukunun kalkmasıyla, eski rejimin dış belirtileri de değişmiştir. Erkekler fes giymiyecekler, kadınlar peçe takmıyacaklardı. Yüksek sınıf Türk hanımlarının kullandığı yaşmak, doğrusu erkeğin şehvetine karşı pek cılız bir zırhtı. Venedik maskesinin gizlediği yerleri, gözlerle burnun üst yarısını açık bırakıyordu. Üstelik öyle ince kumaştandı ki, kadının her bir çizgisi meydandaydı. Bununla birlikte, yirmi yıl süreyle Abdülhamid devrinde kadının sokakta yabancı erkeklere

ağzını göstermesi iyi karşılanmamıştır. Kadınların peçe takmaması kanunu da -bu izin değildi, boyun eğilmesi gereken bir kanundu, yoksa cezaya uğranırdı- kolay ve çabuk olmuştur. 1926 yazında artık hiç bir Türk şehrinde peçeli kadın görülmez olmuştu; ancak taşra bölgelerinde kadınlar, alışkanlık yüzünden, erkeğin yaklaştığını görünce yüzlerini mendille örterlerdi.

Batıda, Türk kadınlarının peçeden kurtulması sadece pitoresk bir olay gibi görülmüştü. Türkiye'nin, dış davranışlar bakımından modernleşmesi umurlarında değildi. Yeni Türkiye'ye bırakılmış olan alanda aşağı yukarı on dört milyon kişi yaşıyordu, dışta ise eski âdetlere ve eski evlilik hukukuna iyiden iyiye bağlı 250 milyon müslüman vardı. Suriye'de, Irak'ta ve Mısır'da hiç bir müslüman kadın kendini peçesiz teşhir etmezdi; İran'da kadınlar, kalın siyah örtülere bürünürlerdi, tıpkı alt dünyanın gölgeleri gibi. Bununla birlikte, Türkiye'nin verdiği örnek, bu memleketlere de geçti. Birbiri ardından, bu memleketler, kadınların örtünmesini zorunlu kılan Ortaçağ geleneğinden kurtuldular. Öteki rejimler, Mustafa Kemal'in rejimi gibi kökten olmadı. Yönetici sınıfların ve yargıçların hanımları peçeyi attılar, dekolte elbiseler içinde halkın içine çıkmağa ve eğlenmek üzere Avrupaya gitmeğe başladılar. Halktan olan kadınlar, ilkin bu davranış karşısında hayret içinde kaldılar, fakat zamanla onlar da, gelirleri müsaade ettiği nisbette, kendilerini onlara uydurmağa, elbiselerini batılaştırmağa başladılar.

Özellikle Mısır'da, spor hareketleri ve kadınların askere alınması, gelenekten kopmayı kesinleştirdi. Genç müslüman kızlar caddelerde şortlar içinde geçit resmi yapıyorlardı. Erkekler alıştı buna, artık kadının çıplak baldırını görmek cinsel bir kışkırtma konusu olmuyordu. Doğunun cinsî bakımdan aşırı derecede kışkırtılmaya hazır olmasının, değişen zamana karşı koyamıyan sırf bir alışkanlık işi olduğu meydana çıktı. Elli yıl içinde erkekleri batılılaştı.

Eskiden kalma birtakım kalıntılar ister istemez yaşadı. Bugün dahi Müslüman kadınların çoğu iktisadî bakımdan erkeklere bağlıdır, sırf bu, erkeklerin kadına karşı zayıflıklarıyla biraz yumuşayan, cinsî bir mertebenin kurulmasına yetmektedir. Ama gelişimin eğilimi kesindir. Çokkarılı evlilikler hâlâ Kuzey Afrika'da ve Arabistan'da yaşamaktadır, ama Ortadoğu memleketlerinden kalkmaktadır. Bu bakımdan da, Mustafa Kemal'in ba-

şardığı, sadece ulusal değil, aynı zamanda uluslararası bir devrim de olmuştur.

Sovyet Rusya'da evlilik

Batılılaşma Türkiye'deki cinsiyet devriminin amacıydı, oysa Rusya için başlangıç noktasıydı. 1917 Aralığında, Bolşeviklerin zaferinden birkaç hafta sonra yeni hükûmet kilisede evliliği ortadan kaldırdı -o zamana kadar biricik hukukî şekli buydu- ve medenî evlilik kanunu koydu. Aynı zamanda boşanma da serbest oldu, iki taraf rıza gösterdiğinde, nüfus memuruna bildirmek yetiyordu. Taraflardan sadece biri istiyor, öteki istemiyorsa, mahkemenin karar vermesi gerekiyordu. 1792 Fransız Hukukuna yakından benziyor idiyse de, büyük devrimsel bir hareket olmasına rağmen, sadece geçici bir tedbirdi. Yeni Sosyalist Devletin ilkelerine uyuyor muydu bu? Aralarında bu konuda büyük fikir ayrılığı vardı.

Nitekim Rus İhtilâli patlayınca, Marksistlerin cinsiyet hayatı üstünde birörnek bir öğretisi yoktu. Sadece burjuva toplumundaki evliliklerin, kapitalist etkilerle soysuzlaşmış olduğu ve şahsî mülkiyetin kalkması ile para için evlenmelerin, aile esaretinin ve fuhuşla kadınların sömürülmesinin ve aşağı düşürülmesinin kendiliğinden kalkacağına inanıyorlardı. Bir amaç varsa, o da iktisadî hayatla cinsî hayatı birbirinden ayırmaktı. Cinsiyet hayatı iktisadî olmaktan çıkarılacaktı, böylece saf, tabiî bir hale gelecek, erkeğin açgözlülüğü ve zorbalığı yüzünden bozulmuş biçimini düzeltecekti.

Bu, elbette pek ulu ve asîl bir niyetti, ama yeni bir cinsî hayat düzeni için yeterli bir temel değildi. Her şeyden önce şu soru sorulmağa başlandı: tabiat erkekleri nasıl yaratmıştı? Yaradılışta tekkarılı mıydılar, yoksa çokkarılılığa mı eğilim gösteriyorlardı? Aile tabiî bir topluluk muydu, yoksa iktisadî sistemlerin bir mahsulü müydü?

Kendisi erdemli bir koca ve baba olan Karl Marx bu konular üstünde pek durmamıştı. Bunların en yetkili cevabı, Friedrich Engels'in son eserlerinin birinde vardı. Engels, altmış dört yaşında bastırdığı **Origin of the Family** (Ailenin Menşei) adlı eserinde kendisinin tekkarılığa bağlı olduğunu ilân ediyordu: "Cinsel Aşk niteliği bakımından inhisarcı olduğundan, hernekadar bu

inhisarcılık bugün sadece kadınlarda tam olarak gerçekleştirilmişse de - cinsel aşk üstüne kurulan evliliğin de tekkarılı olması gerekir". Engels, geleceğin Sosyalist devlet'nde erkeklerin de çok geçmeden tekkarılı olacaklarına inamıyordu. "Eğer, şimdiki, kadınların erkeklerdeki alışılagelmiş sadakatsizliğine katlandıran iktisadî şartlar -kendi geçimleri, özellikle de çocuklarının geleceği konusundaki kaygı- ortadan kalkarsa, bütün tecrübeler gösteriyor ki, kadınların erişmiş oldukları bu eşitliğin sonuçları kadınları çokkocalı yapmaktan çok, erkekleri gerçekten tekkarılı yapacaktır."

Engels bile her evli erkek veya kadının kalbinde aşkın sonsuzca sürmediğini biliyordu. "Sadece aşk üstüne kurulmuş evlilik ahlâksal ise, sadece aşkın devam ettiği evlilik ahlâksaldır." Bu yüzden tehlike çıkış kapısı olan boşanmaya müsaade edilmelid r, ama bu zina işlendikten sonra değil, zinanın işlenmesini önlemek için. Evli çiftlerin karşısına zorluk çıkarılmamalıdır, "bir boşanma dâvasının gereksiz birtakım pisliklerinde bocalamaları" önlenmelidir.

Temel bakımından, Rus İhtilâlinin ortaya koyduğu kanunlar, bu ilkeleri izlemişt r. Bununla birlikte, ihtilâlcilerin hepsi bunu benimsemiyorlardı tabiî. İhtilâlin ileri gelenleri hernekadar şehvet düşkünü kimseler değil idiyse de, çoğu Engels'in tekkarılılık içgüdüsünü fazla ileri götürdüğü, burjuva-romantik evlilik ideali fikirlerinin fazla etkisi altında kalmış olduğunu düşünüyorlardı. İktisadî öğreti sahipleri daha ağır birtakım itirazlarda bulunmuştu. Devlet gelecekte (şimdilik imkânsızdı) çocukların maddî geçimini üstüne alsa bile, tekkarılılığın eski aile bencilliğinin yaşama ihtimali yok muydu, ve bu kollektifleştirilmiş iktisadî sistem ile uyuşabilir miydi?

Bu konular üstünde yıllarca tartışıldı. Kesin sonucu Lenin get'rdi, ailenin muhafazasını, ve tekkarılı olmasını istiyordu. 1924 de Lenin'in ölümünden sonra muhalefet yine başkaldırdı. Sanayileşme ve kollektifleşmedeki ilerlemeler aynı yönde gidiyordu; karı veya koca başka bir şehirde çoğu zaman pek uzakta iş bulduğu için milyonlarca evlilik bozulmuştu. Evli çiftler ömürleri boyunca birb'rlerinden ayrı kalıyorlar, birinci evliliklerini bozmadan başka cinsel ilişkiler kuruyorlardı. Metres hayatı alabildiğine arttı, bunu mesken darlığı da destekledi. Evlilik kuruluşu kendiliğinden ortadan kalkıyordu.

1927 yılındaki evlilik kanunu boşanmayı daha kolay bir hale getirerek bunu destekledi. Cinsel bakımdan serbest olarak erkeğin kadınla yaşaması evlilik gibi görülüyordu. Başka bir kadınla yaşamakta olan bir kocanın boşanmak için ya da mahkemede dâva açmak için karısının rızasını almasına ihtiyacı yoktu, nüfus memurluğuna, (ZAGS)'ye haber vermek yetiyordu. Az sonra kadın boşanmış olduğuna dair bir haber alıyordu. Kadının kocasının haberi olmadan kurmuş olduğu ilişkilerde de durum aynıydı. Bütün işi nüfus memurluğu görüyordu. Bu ünlü "boşanma posta-kartlarının" devridir. Biçim bakımından tekkarılılık hâlâ yürürlükteydi Rusya'da, ama pratikte, serbest aşkın bir çeşit kanunileştirilmesiydi bu, hattâ fuhşun bir örtüsü olarak iş görüyordu.

Bu sistemin doğurduğu türlü suiistimaller, aşk ve aile trajedileri halkın tepki göstermesine sebep oldu. Ama daha da önemlisi, bu kısa süreli evliliklerin, Devlete Kremlin'in istediği kadar çocuk sağlamamasıydı. İktisadî şartlar düzelmişti, dış siyasî durum da gittikçe daha çok tehdit edici olmuştu. Devletin işçilere, askere ihtiyacı vardı, yeni neslin kalabalık olması için kaygılanıyordu. Ömür boyunca evlilik, ne de olsa bunu en çok sağlayabilecek bir kuruluştu. 1936 da eski kanunların tam tersine, yeni kanunlar kondu. Nüfus memurlukları ancak iki tarafın rızasıyla boşanmayı kaydedebiliyorlardı. İlgili tarafların kayıtlarına boşandıkları yazılıyordu - bunu önleyici en önemli şey de - boşanmalara dereceli bir vergi konmasıydı. Birincisi elli, ikincisi yüz elli, üçüncüsü ve sonrakiler herbiri üç yüz rubleye mal oluyordu. Bu pek az işçinin toplayabileceği bir miktardı.

Temmuz 1944 de, İkinci Dünya Savaşının sonlarına doğru, boşanma daha da güçleşti. Usul hukuku Batıdaki gibi olmuştu. Boşanmak isteyen bir kimse ilkin mahkemeye başvuracaktı; mahkeme, tarafları uzlaştırmağa çalışacaktı, ancak bu mümkün görülmediği zaman boşanma kararına varılıyordu. Aynı zamanda alınan ücretler de arttırılmıştı, çok boşananlar için 2.000 rubleye kadar yükseliyordu, böylece mühendisler, yazarlar, ve yüksek memurlar ancak birkaç kere boşanma lüksüne erişebilirdi. Onlar bile mahkemelere sık sık başvurmamayı istiyorlardı, çünkü boşanmanın adı kötüye çıkmıştı. İyi bir Sovyet vatandaşı o gün bugün iyi, sağlam bir evlilik hayatı sürmektedir.

Devletin çocuk düşürme kontrolü

İlgili başka alanlarda, cinsiyet politikası evlilik hukukuyla aynı şekilde gelişiyordu. Başka ülkeleri en çok hayrete düşüren şey, Sovyetlerin çocuk düşürmeyi kanunîleştirmiş olmasıdır. Marksistler, ılımlısı olsun, aşırısı olsun, çocuk düşürmeyi bozuk bir iktisadî sistemin sonucu olarak görmüşlerdi. Bununla birlikte, sosyalizm bayrağını çeken ilk modern devlette istenmeyen bir çocuğun alınması için müsaade isteyenler kadınlar oluyordu. Şartların son derece zor olduğu doğruydu; kadınların çoğu yetiştiremiyeceklerinden korktuğu için çocuk doğurmamak istemesinde haklıydı. Bununla birlikte, kadınların hak kazanması bakımından, bu davranışı acayip görenler vardı. Kadınlara tam bir özgürlük vaadetmiş olan bir rejim, onları kendileri istemediği zaman çocuk doğurmağa zorlayamazdı.

Hükûmet, doktorlara başvurdu. Bazıları karşıydı, bazılarıysa çocuk aldırmanın Devletin kontrolü altına alınmasının, kadınları gizli, kanuna aykırı birtakım ameliyatların tehlikesinden koruyacağını düşünüyorlardı. Bu kanıt doğrulandı ve 18 Kasım 1920 de cinsel tarihte bir dönüm noktası olan bir karar alındı. Antikite çağından beri ilk defa, büyük bir ülke, bir devlet hastahanesinde doktor tarafından yapılmak şartıyla çocuk aldırmaya müsaade etti. Yapılan resmî açıklamaya göre, önceki gizli ameliyatlar hastaların yüzde ellisinde kan zehirlenmesine sebep olmuştu; yüzde dördü de ölümle neticelenmişti. Bu bakımdan, bazı Batılı gözlemcilerin inandığı gibi, yeni kanun "bir kadının kendi vücudu üstündeki hakkı" değil, sadece bir kamu-sağlık tedbiriydi.

Bunun pratik sonuçları sınırlı oldu, hiç olmazsa ilk başlarda, çünkü iç savaştan ve Polonya savaşından sonra Rusya'da çocuğunu aldırmak isteyen kadınları yatırtabilecek yeter derecede hastahane yoktu.

Bu karar onaltı yıl yürürlükte kaldı. Ancak 1936 da boşanma kanununun sıkılaştırılmasıyla birlikte, çocuk aldırma, nüfus siyaseti bakımından kanundışı oldu. Önemli bazı istisnalar vardı, hamileliğin devamı annenin sağlığını ciddî şekilde bozacak nitelikteyse veya anne-babanın birinde soya geçebilecek bir hastalık varsa, iş değişiyordu. Kanuna karşı gelen doktorlar bir ile iki yıl hapis cezasıyla cezalandırılıyorlardı. Kadın için ce-

za ağır değildi, birinci seferinde ihtar alıyor, ikinci seferindeyse para cezasına çarptırılıyordu.

Stalin'in ölümünden sonra Sovyet Cinsiyet Hukukunda yeni eğilimler görülmüştür. 17 Ağustos 1954 tarihli bir karar, hamile kadının, çocuk düşürme bakımından kanunî sorumluluğunu kaldırmış, 23 Kasım 1955 de de Yüksek Sovyet Şûrası, çocuk düşürme konusundaki yasağı tamamiyle lağvetmiştir. Bununla birlikte, resmî önsözde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin amacının çocuk düşürmeyi teşvik değil, tersine, anneliği korumak olduğu belirtilmiştir. Bu amaca erişmek ve kadınlarda vicdan ile kültür zevkini uyandırmak için alınan tedbirler, çocuk düşürme yasağını kaldırabilmiştir.

Bununla birlikte, bu yeni usule göre de, ameliyatın, bir devlet hastahanesinde yapılması gerektir. Gizli düşürtmeler yapan doktor veya ebeler on yıla kadar hapis cezası yiyebilirler. Makamların, yeni sistemden, nüfus siyaseti alanında da iyi sonuçlar almayı beklediği açıktır, çünkü eski sistemde doğum nisbeti hızla düşmekteydi.

Doğurma zorunluğu üstünde mücadele

Sovyetler Birliğinden başka hiç bir memleket, kadının çocuk düşürmesini kanunîleştirmemiştir. Çocuk düşürme ağır bir suç olarak görülmekted'r, bazı ülkelerde suçlular pek ağır hapis cezalarına çarptırılmaktadır. Yardımda bulunmak veya suça göz yummak da cezayı müstelzimdi. Kadın gebe kaldı mı, bir kere, özgürlüğü elden gitmektedir; meyvesini doğurması gerektir. Kanunun bugünkü durumu böyledir.

Bununla birlikte, Birinci Dünya Savaşından hemen sonra bile reform isteyen sesler Batıda yükselmeğe başlamıştı. Çocuk düşürme yasağından değil, çocuk doğurma zorunluluğundan bahsediyorlardı. Savunucularıysa, doğurmanın tabiatın temel bir kanunu olduğunu ileri sürüyorlardı. Doğum zorunluluğu bir tabiat kanunu idiyse de, her yıl milyonlarca kadının buna karşı geldiği belli bir şeydi. Çocuk aldırmalar gizli olduğundan, tam rakkam elde etmek zordu, ama çocuk düşürmelerden veya başka belirtilerden anladıklarına göre, doktorlarca bu nisbet çok yüksek olup, gittikçe de artmaktadır. Hemen hemen bütün Batı memleketlerinde yüzyılın başlarında başlayan doğum nisbetindeki azalma, gebelik önleyici vasıtalardan ileri gelmiş değildir, bunun sebe-

bi, büyük sayıda çocuk aldırmadır. Bütün uzmanlar bu konuda hemfikirdir.

Çocuk aldırma Amerika'da pek yaygındı. Amerikalı doktorlar, şehirlerin çoğunda aldırılan çocuk sayısının, hemen hemen doğan çocuk sayısı kadar olduğuna inanıyorlardı. Avrupada Paris geliyordu başta. 1910 sıralarındaki tahmînler 100.000 civarındaydı. Ama İmparatorluk Almanyası da pek geride kalmıyordu bu bakımdan. Berlin Üniversitesi Kadın Kliniği Başkanı Ernst Bumm çocuk düşürmelerin onda dokuzunun sun'î yoldan olduğunu, Almanya'da bir yılda çocuk aldırma sayısının 300.000'e vardığını söylemiştir; başkalarına göre bu sayı 500.000'dir.

Çocuk aldırma yekûnuna nazaran mahkemeye akseden vak'a, devede kulak kalıyordu. Almanya'da 1912 de, bir yıl içinde erişilen en yüksek vak'a sayısı 977 idi. Bu bile çocuk aldırmaların iki üç bini için varitti, çünkü dâvaların çoğunda ceza yiyen türlü kımseler vardı. Çoğu zaman beceriksizlik yüzünden mahkemelere düşülüyordu. B r enfeksiyon veya başka bir ihtilât yüzünden hastahaneye getirilen kadın, sonradan mahkemeye sevkolunuyor ve ağır cezaya çarptırılıyordu. Vak'aların büyük çoğunluğu cezadan kurtuluyordu. Başka ülkelerde de yazılı kanunla, prat kteki durum açıkça ayrıydı.

Çocuk aldırmanın lehinde veya aleyhinde olanlar, bu durum karşısında bu konuda yeni bir kanunun gerekli olup olmadığını düşünüyorlardı. Mevcut kanunlarda değişiklik talebi genelleşti, ama yapılacak reformun niteliği ve yönü üstünde fikir ayrılıkları vardı. Bazı ünlü hukukçular, hamileliğin başlangıcında bir iki ay içinde çocuğun aldırılabilmesine müsaade edilmesini söylüyorlardı, çünkü ameliyat bu sırada oldukça tehlikesizdir; fakat biyolojik bakımdan sakınca görülüyor, ceninin, yumurtalığın döllenmesinden sonra canlı olduğu ileri sürülüyordu.

Birçok çocuk yetiştirmiş bulunan bir kadın için, prensip bakımından çocuk aldırmayı kanunîleştirmek konusundaki teklif de pek destek görmemişti. İnce hesapların gösterdiğine göre, kısır kalan evlilikleri ve nüfus siyaseti unsurlarını da gözönüne almak şartıyla, her çocuk meydana getiren evlilik, ortalama olarak beş yaşına kadar üç çocuk yetiştirirse yeterdi; nüfus bu durumda azalmakla kalmaz, aynı zamanda doğumlar, ölümlere nazaran biraz daha fazla olurdu. Devlete bu çapta yardım etmiş olan bir kadının daha çok çocuk yapmak isteyip istememesi kendine bırakılmalıydı. Hernekadar bu fikir nüfus siyaseti bakımın-

dan kusursuz idiyse de, ahlâkçılar, anneliği, bir nicelik ifade eden görevle, küçük düşürmek olur diye karşı çıktılar. Dar gelirli kadınların çocuk aldırmaları da kanun koyucular tarafından hoş karşılanmamıştır. Bir yargıç, filân vak'ada ne gibi karar alacağını düşünürken, bunu dikkate alabilirdi, ama kanun çocuk aldırmayı yoksul sınıfların bir ayrıcalığı yapamazdı, üstelik eskidenberi en çok çocuk yapan ve böylelikle nüfusu arttıran bu sınıftı.

Genellikle hemfikir olunan biric'k nokta, iyiniyetli, ama yanlış bir faraziyeydi; çocuk aldırmalarda kadın kurban sayılıyor, ona yardım edenler de câni olarak görülüyordu. Çoğu memleketlerin kanunları bu bakımdan değiştirildi. 1923 de, Fransa başladı bu işe, bir sürü ağır ceza koydu: çocuk almaya sebep olan ve yardım edenler ağır hapse mahkûm olacaktı, kadın sadece hapis cezasına uğruyor, yumuşatıcı durumlardaysa yalnızca para cezasına çarptırılıyordu. 1926 da uzun tartışmalardan sonra kabul edilmiş olan Alman Ceza Kanununun 218 inci maddesi de aynı yöne yönelmişti. Eskiden çocuk alma cezasıyla ilgili ağır hapis cezaları, hapse çevrilmişti, ancak çocuk düşürtmeyi meslek yapmış olanların durumu başkaydı, kadınsa bir gün hapisle kurtulabiliyordu.

Genellikle, Weimar Cumhuriyetinin ceza sistemi, doktorlara karşı kovuşturma açmakla yetiniyordu, özellikle de gebe kadınların korkuları ve zorlukları yüzünden yıpyip şişkolaşan cebe kadınlara. Hitler zamanında çocuk doğurma zorunluğu bir Devlet şiarı haline gelmişti. Eski ağır hapis cezaları yeniden konmuş olup, amansızca uygulanmaktaydı. Kadınlar da pek ağır cezalara çarptırılıyorlardı, Führer'ine çocuk yetiştirmiyor diye açıktan açığa teşhir ediliyorlardı.

Bazı memleketlerde, ancak yakın zamanlarda, bu probleme daha insanca ve akla yatkın bir çözüm yolu aranmağa başlandı. Bu işte, başta olanların küçük devletler olması, tabiî tesadüfî değildir, iktidar siyasetine atılma tutkuları yoktur onların. Tarafsız İsviçre, doktorların başka memleketlerde yıllardır elde etmek istediği bir yenilik getirmiştir: bu, tıbbî "sakınca" dedikleri şeydir. Gebelik kadının hayatını tehlikeye düşürüyor ve sağlığını tehdit ediyorsa, çocuk alınmasına müsaade edilmektedir. Bununla birlikte, bunu uygulamadan önce, vak'ayı üstüne almış olan doktorun, resmî başka bir doktorla konsültasyon yapması gerektir. Rahmindeki hayatı yokeden kadını beş yıl hap-

se göndermekle tehdit eden bugünkü Avusturya'da da pratikte bu usûl tatbik edilmektedir.

İsveç daha ağır toplumsal sebepler istemektedir, aynı tıbbî muayeneden geçecektir, aynı zamanda bir de öjenik teste tâbi tutulacaktır, böylece irsî bakımdan bir tehlike olup olmadığı anlaşılacaktır. Finlandiya da, çocuk almak konusunda aynı şartları uygulamaktadır. Kuzey Devletlerinin çocuk aldırma üstündeki kanunları, böylece, 1936 daki Rus kanunlarına benzemektedir. Bununla birlikte, Batı Devletlerinin çoğu, bugün hâlâ çocuk aldırmayı, hangi sebep ve şartlar altında olursa olsun, bir suç olarak görmekte, ama bu arada yüzlerce binlerce kadın, hergün bu işe başvurmaktadır. Aynı kültür dünyasından da olsa, insanların, cinsiyet hayatının bu en önemli meselelerinden biri üstünde görüşleri ayrı ayrıdır.

Doğum kontrolü

Tabiî, herhangi bir sebepten -kişisel, sıhhî, toplumsal veya iktisadî sebeplerden- doğumun kontrol altına alınmasını isteyen kimseler, daima gebelik önleyici şeylerin kullanılmasından yana çıkmışlardır. Amerika'da Margaret Sanger adında bir hemşire, Neo Malthusçu harekete 1914 de yeni bir hız vermiştir; bunu "doğum kontrolü" gibi bulaşıcı bir şiarla yapmıştır. Kendisi kalabalık bir ailedendi, evinde yoksulluk ve hastalık çekmişti, küçük yaştayken de annesini kaybetmişti. Daha genç bir kadınken, onun böyle "Gönüllü annelik" bayrağını çekmiş olmasının sebebi bu da olsa, propagandasındaki, toplumsal görüş, çok geçmeden kişisel görüş tarafından gölgelenmiştir. Evli çiftler, özellikle de kadınlar çocuk isteyip istememekte serbest olmalıydılar. Doğum kontrolü devletin işi değildi, kişinin kendi bileceği bir şeydi. Kadınların bu kontrolü yapabilmesi için yardım görmeleri gerekti. İleri sürdüğüne göre, özellikle çocuk edinmek istemiyen yoksul ailelere, iyi bir şekilde öğüt verilmeli ve yardım edilmeliydi.

Mrs. Sanger, oy toplama için giriştiği kampanyada, birtakım nümayişler düzenlediği ve, sessiz yürüyüşler yaptığı için, defalarca tevkif olunmuş, ama hiç bir zaman hüküm giymemiştir. Doğum Kontrolü Topluluğu adı altında kurmuş olduğu teş-

kilât da çok sayıda üye kaydetmiştir. Hemen hemen Kuzey Amerika'nın her büyük şehrinde "danışma merkezleri" vardır, (bunların sayısı yavaş yavaş altıyüze yükselmiştir) buralarda, kadınlar hem çocuk doğurma, hem de gebeliği önleme konularında öğüt alabilmektedirler. İngiltere'de bu gibi aile-plânlama kliniklerinden ikiyüz tane kurulmuştur. Anglo-Sakson ülkelerindeki halkın danışma büroları sistemi İskandinavya'da da kök salmıştır. Devlet bunların işlerini kolaylaştırmıştır. Eczacıların gebelik önleyici vasıtalar bulundurması ve satmaları, doktorların da bunların nasıl kullanılması gerektiğini bilmeleri gerekiyordu.

Başka Avrupa memleketlerinde gebelik önleyici vasıtaların satışı, hattâ bu konuda danışma bile, birtakım güçlüklerle karşılaşmıştır. En ağır kanun 1920 de Fransa'da yürürlüğe konmuştur, o sıralarda Birinci Dünya Savaşındaki kayıplardan sonra, doğum nisbetindeki düşme, özellikle tehdit edici görülüyordu. Bu kanunun kaldırılması ve doğum kontrolünün ihdası konusundaki çabalar, Fransa'da yakın zamanlarda büyük muhalefetle karşılaşmıştır, bu muhalefet sadece dindar ve muhafazakâr çevrelerden olmamıştır, aynı zamanda komünistler tarafından da olmuştur; bu çevrelerin sözcüsü Maurice Thorez ve karısı Jeannette Vermeersch "Neo-Malthusçuluğun anarşist metodlarına" karşı pek sert olarak konuşmuştur.

Doğum kontrol hareketi, yakın geçmişte, Asya'nın yoğun nüfusu olan memleketlerinde, halk arasında değilse bile, hükûmetler arasında büyük başarı kazanmıştır. Özellikle Hindistan, nüfusunun artmasını -yılda beş milyon artmaktadır- önlemek için ve daha iyi yaşama şartlarına kavuşabilmek için doğumu kontrol altına almak istemektedir. İlkin Gandhi'nin bir kadın öğrencisi -kendisi Sağlık Bakanıydı- sun'î vasıtalara başvurmadan bunu gerçekleştirmek istemiştir, cinsel perhizde bulunulmasını Ogino-Knaus kuralının uygulanmasını, evli çiftlerin, kadının ancak gebe kalamıyacak olduğu devrelerde cinsel birleşmelerde bulunmalarını söylüyordu. Çoğu okumamış olan kadınların âdetlerinin tarihlerini bilebilmeleri için makamlar yeşil ve siyah boncuklu tesbihler dağıttılar, cinsel birleşmenin tehlikeli olmadığı günler için yeşil, gebe kalmılabilecek günler için siyah boncuklar vardı. Ama bu yardımla bile gebelik aritmetiği zordu. Bazı kadınlar, bu tesbihlere, gebe kalmalarını önleyecek birtakım fetişler diye bakıyor, bazıları hesap yapacaklarına, boncuklarla ineklerini süslüyorlardı.

Bu tecrübe işe yaramayınca, Nehru'nun hükûmeti daha rasyonel bir yönteme başvurdu ve en son Amerikan metodlarını uygulamağa kalkıştı. Bunların da cahil Hintli kadınlara uygulanması zordu, böylece yapılacak en iyi iş; birtakım halk merkezleri açıp, kadınlara yardımda bulunmak oluyordu. 1956 da on milyon dolara mal olan büyük bir Devlet teşkilâtı kuruldu, Anglo-Amerikan modeline uygun, iki, üç bin klinik açıldı.

Pakistan, Singapur, Tayland ve Japonya da, devletin finanse ettiği, doğum kontrol merkezleri kurmuş olup, kadınlar, buralarda ücretsiz olarak öğüt ve gebelik önleyici vasıtalar alabilmektedir. Japonya, ebelerin ve hemşirelerin, kadınlara, gebeliğin nasıl önleneceği konusunda öğüt vermelerini istemekte, hükûmet ise gebeliğin nasıl önleneceğine dair eğitici filmler göstermektedir. Doğum nisbetinde hızlı düşüş, bu metodların işe yaradığını göstermektedir. Komünist Çin bile uzun tartışmalardan sonra doğum kontrolü siyaseti üstünde karar vermiş görünmektedir.

Gönüllü ve zorunlu kısırlaştırma

Kısır evliliklerin sıklığı ile karşılaştırılacak olunursa, sun'î yoldan yapılan kısırlaştırmaların öneminin pek az olduğu görülür, ama burada yer verilmeyecek derecede de ender değildir. Kadınların ameliyatla kısırlaştırılması, önemli bir ameliyat gerektirir, sırf bu sebepten de olsa kadınların çoğu böyle bir ameliyata yanaşmamaktadır. Ama röntgen ışınlarının bulunmasından hemen sonra, tohumun olsun, yumurtalığın olsun, teşekkülâtının ışınlarla önlenebileceği görülmüştü. Özellikle kadınlarda geçici veya sürekli kısırlık meydana getirmek mümkündür. İlkin bu buluştan zengin kadınlar faydalanmıştır, ama X ışınlarıyla kısırlaştırma, başkalarına da geçmiştir. 1954 de İsveç'te 1768 kadın kendisini kısır yaptırmıştır, kendini kısırlaştıran erkek sayısı sadece 79'dur. İsviçreli bir doktor, proleteryadan 187 kadın üstüne bir rapor yazmıştır, bu kadınlar çocuk yapmak istemeyen kimselerdi, gönüllü olarak tedaviye gelmişlerdi.

Gönüllü kısırlık ölçü olarak alınacak olursa, babalık içgüdüsünün, analık içgüdüsünden daha kuvvetli olduğu sonucuna varmak gerekiyor. Hernekadar bugün ameliyatın eski hadımlaştırma metodlarıyla ilgisi olmayıp, zararsız ise de, pek az erkek bu işe girişmektedir. Başvuranların çoğu, zaten birkaç ço-

cuğu olan ve karılarına başka çocuk doğurtma zahmeti vermek istemiyen erkeklerdir. Erkeklerin bu işe katlanmamasının sebebi, sadece artık çocuk yapamıyacaklarından değil, aynı zamanda sperma yollarının bağlanmasıyla bir daha erkeklik görevini göremiyeceklerinden ve hem fiziksel, hem de zihinsel bakımdan haremağası olacaklarından korkmalarıdır. Bazı uzmanların ileri sürdüğüne göre, bu tehlike, pek yoktur, erkeğin cinsel birleşmede bulunabilmesi ile çocuk yapabilmesi ayrı ayrı şeylerdir, çocuk yapamaması erkekliğine halel getirmez.

Bu alanda elde edilen tecrübeler -savaştaki kazalar bir yana- ondokuzuncu yüzyılın sonundan beri Amerika'da zorla hadım edilen câniler veya geri zekâlılardan elde edilmiştir. İlkin bütün organizmayı etkileyen eski hadımlaştırma metodu kullanılmıştır. Böylece 1898 de Kansas eyaletinin bir akıl hastanesinde, dünyaya idyolar gelmesine sebep olmasın diye 48 genç adam hadım edilmişti. 1909 da California eyaleti akıl hastalarının hadımlaştırılmasını zorunlu kıldı. Bununla birlikte, bu arada İndiana eyaletinde Jeffersonville'deki bir hapishane doktoru, H. O. Sharp, vazektomi'yi bulmuştu, bu sperma kanalının bir bölümünün kesilmesiyle oluyordu; bu ameliyat sabıkalılarda, özellikle de cinsel suç işleyenlerde kullanılmaktadır.

"Irkın pislenmesine" karşı bir silâh olarak gören Hitler'in Almanya'sı bir yana, Avrupa, zorunlu kısırlaştırmayı kabul etmekte çekimser davranmıştır; bu sadece insanî kaygılar yüzünden değil, aynı zamanda irsiyet üstündeki bilgimizin, devletin bu kuvveti kullanmasını haklı çıkaracak kadar ileri durumda olmayışındandır.

Gençleşme ve cinsiyet değiştirme

Sanat ve Tıp biliminin yardımıyla, cinsiyet hayatını kişinin istediği gibi düzenleme çabaları, başka yönlerde de büyük ümitler çıkarmıştır ortaya. İnsanların esrarlı birtakım abdest almalarla, ilâçlarla, ameliyatlarla gençleşme konusundaki eski hayali -bir Mısır papirüsünde İ.Ö. onyedinci yüzyılda bundan bahsedilmektedir- 1 Haziran 1889 da ünlü Fransız fizyologu Brown-Séquard, Paris'deki **Société de Biologie**'nin karşısına çıkıp, kendisini yirmi yaş gençleştirdiğini iddia edince, gerçekleşmiş gibi göründü. 72 yaşında bulunan Brown-Séquard, önceden fiziksel bakımdan veya başka bakımlardan tamamiyle ihtiyar görünür-

ken, birdenbire, elli yaşına inmiş gibiydi, meslekdaşlarına büyük memnunlukla kendisine skrotum hülâsası zerk ederek, erkekliğini de kazanmış olduğunu söylüyordu.

Orada bulunan doktorlar başlarını şüphe içinde salladılar; zavallı Brown-Séquard'ın birtakım şehevî-ihtiyarlık hayallerine kapıldığını sandılar. N'tekim kendinde tatbik ettiği bu mucizevî tedavi başka yaşlı erkeklerde kaydadeğer bir değiştirme meydana getirmemişti. Bununla birlikte, bu tecrübe, biyoloji biliminde yeni bir alan açmış oldu: hormonlar öğretisini doğurdu. Sadece salgı bezleri, skrotum ve yumurtalıklar değil, aynı zamanda vücudun başka organları da cinsel sistemin çalışması üstünde büyük etkisi olan, hormon denen bazı iç salgılar çıkarmaktadır. Bazı hormonlar kışkırtmakta, bazılarıysa yatıştırmaktadır. 1915 de İspanya'da Maranon adında biri, bir kadının âdetten kesilmesi sırasında, özellikle de gebe kalma ve âdet görme kabiliyeti sona erdiğinde, vücutta birtakım salgıların yer aldığı, bunların sadece yumurtalıklarla değil, aynı zamanda tiroid, böbreküstü bezleri, özellikle de hipofiz bezlerinin salgılarıyla da ilgili olduğunu göstermişti.

Bunu izleyen, on onbeş yıl içinde, Amerika'da Allen ve Corner, Almanya'da Butenandt, ve daha başkaları cinsiyet hormonlarının kimyasal bileşkenliği üstüne epey ışık tuttular: bunların bazılarını sentetik olarak yapmak da mümkündü. Bu hormonlarla sayısız deneyler yapıldı, bazıları da ilginç sonuçlar verdi. 1930 da Migliavacca skrotum hülâsasının kadın organizmasını da etkilediğini gösterdi, az miktarı, yumurtalığı kışkırtıyor, büyük miktarıysa yatıştırıyordu. Sonradan, etkisinin dolaylı olarak, hipofiz yoluyla meydana geldiği gösterilmiştir. Ama kadınlar, yumurtalık bozukluklarından erkeklerin yardımı olmaksızın kurtulabilirler. Kendileri de normal olarak androjen denen "erkek" hormonları çıkarmaktadır, bunlar muhtemelen erkeksi niteliklerin sebebidir, bazı yaşlı kadınlarda görülen sakalın sebebi de budur.

Bugün erkeklerde ve kadınlardaki faaliyetleri azaltma veya -bu daha çok istenmektedir- arttırmak için, hayat değişikliklerindeki güçlükleri yatıştırmak için, bazan, hattâ âdetten kesilmeyi birkaç yıl uzatmak için birçok hormon ilâçları vardır. 1910 da Karin Michaelis **The Dangerous Age** (Tehlikeli Çağ) adlı kitabında âdetten kesilmek üzere olan bir kadındaki ruhî sıkıntıları anlattığında, romanın kahramanının uzman bir doktora baş-

vurması gerekti, böylece kaygılarının çoğu kolayca ortadan kalkardı. Bununla birlikte, kadınların esas bekledikleri şey, - çocuk doğurabilme yaşının uzatılabilmesi ve âdetten kesilme sırasında fiziksel değişmelerin olmaması - henüz gerçekleştirilmiş değildir.

Avusturyalı fizyolog Eugen Steinach ve (Fransa'da çalışan) Rus Serge Voronoff'un ameliyat metodları da işe yaramamıştır ihtiyarları gençleştirmek için. Bazı vak'alarda, üretici ikt darı kazandırmak ve iktidarsızlığı önlemek mümkünse de, başarının sonucu pek şüpheli, maliyeti de çok yüksekti bu teşebbüsün tutunabilmesi için. Gençleşme ameliyatı zengin kimselerin şüpheli bir imtiyazı halinde kalmıştır. Yapılmış olan ilerlemelere rağmen, cinsiyet hayatının fiziksel şiddeti ve süresi hormonların bulunuşundan beri uzatılmıştır denemez.

Cinsiyetlerin ayrılması üstünde etkili olabilecek, cinsel organları değiştirebilecek metodlar konusunda yapılan tecrübelerden daha büyük ümitler beklenmiştir. Bu alanda da Steinach öncülerdendi. Sigmund Freud gibi bir yetki bile, Steinach'ın, tecrübelerinden birinde, bir erkeği kadın, kadını da erkek yapabildiğini doğrulamıştır, "hayvanın psiko-seksüel davranışı, somatik cinsel özelliklerle değişmekte, ve bunların içindeki değişmelerle birlikte yer almaktadır."

Bu deneyler Avrupa, Amerika ve Japonya'da gittikçe ileri götürülmüştür. Bezlerin alınmasıyla veya aşılanmasıyla hormonların zerkiyle, kurbağalarda, kuşlarda, farelerde ve tavşanlarda büyük çapta cinsel değişiklikler meydana get rilmiştir. Bu deneyler, daha az başarıyla, geçenlerde maymunlar üstünde de yapılmış bulunmaktadır (1950 de Dantschakoff tarafından); 1948 da Davis ve Potter tarafından insan cenini üstünde de yapılmıştır. Her başarılı deneyden sonra halk, artık, istedikleri gibi, oğlan veya kız çocuk edinebileceğini düşünerek sevinmiştir, bu durumda cinsiyetinden bıkmış yetişkin bir kimse de istediği zaman kadın veya erkek olabilecekti.

Gazetelerde arasıra görülen vak'alar, kadının erkek, erkeğin kadın yapılması olayları sadece anormal kimseler konusundadır, bunlar, ara cinsler olup, cinsel özelliği bir yönde daha fazla gelişmiş olan kimselerdir, hormonlarla veya ameliyatla iyi edilebilirler. Normal bir kimsenin tamamiyle cinsiyetini değiştirmekten çok uzağız henüz, aynı zamanda ceninin cinsiyetini de istediğimiz gibi tâyin edemeyiz. Ceninin her iki cinsiyete de eği-

limi olduğunu destekliyen kanıtlar vardır. Cinsiyetin nasıl tâyin edildiğini pek iyi bilmiyoruz, hormonların bunda büyük rol oynaması mümkündür, ama buna kesin bir şekilde nasıl müdahale edilebileceği bilimin henüz çözemediği meselelerdendir. Bilmece çözülür de, insanlar kaç erkek, kaç kız çocuğu isterlerse yapabilecek duruma gelebilirlerse, bu, cinsiyet alanındaki tarihte bilinen devrimlerin en büyüğü olur.

20

BİR HAYALİN SONU

İnsanlığın cinsiyet hayatı tek yollu bir cadde değildir. Her çağda birtakım karşı akımlar, çarpışmalar, kesişmeler ve trafik kazaları yer almıştır; kanun koyucular boşuna akımı tek yöne doğru çevirmeğe çalışmışlardır. Sıkı bir tekkarılılık sistemini uygulamağa çalışan insanlar, bambaşka kuralların geçerli olduğu, kenar yollardan çıkan trafiği önleyememişlerdir.

Bu eski tecrübe, Amerika'da bir kez daha bunu ispat etmiş bulunuyor. Daha bir nesil kadar önce, Amerika Birleşik Devletlerinin cinsî âdetleri, Avrupa memleketlerininkinden tamamiyle ayrı gibi görünüyordu. Her büyük çaptaki göçün, kendisiyle birlikte, çıkmış oldukları memleketin evlilik sadakatini, evlilik öncesi cinsel birleşme ve fuhuş alanındaki âdetlerini de getirmiş olduğu doğrudur. Güney Devletler'nde, özellikle Fransız göçmenlerin n kalıntılarının hâlâ yaşadığı New Orleans'da hayat, kuzeydekinden biraz daha gevşekti; İtalyan göçmenlerinin bulunduğu bölgelerde; doğum nisbeti Almanların yaşadığı bölgelerdekinden daha yüksekti. Bununla birlikte, cinsel bakımdan da, Amerika'nın "eritme potası" birleştirici etkisini göstermişti. İngiliz kolonicilerinin puritanizm ruhu, Devletin ahlâk kurallarını tayin etmiş ve bütün başka eğilimleri buna boyun eğmeğe zorlamıştır.

Cinsel ahlâk düzeninini standartlaştırılması konusunda atılan en son adım, Mormonların çokkarılılık âdetinin yasak edildiği 1887 de olmuştur. Bundan sonra, cinsiyet hayatının yönetici kurallarından dışarı çıkan hiç bir Devlet, mezhep ve topluluk kalmamıştır. Cinsiyet konusundaki kanunların çoğu Federal Hükûmet tarafından değil, Devletler tarafından konuyor, böylece Avrupa memleketlerindekinden daha çeşitli bir durum gösteriyordu, ama kanunlardaki ayrılıklar, bütün memlekete yayılmış bulunan kuvvetli, toplumsal baskı tarafından düzeltiliyordu. Cinsel gevşeklik öyle bir damga vuruyordu ki, buna karşı ne fiziksel gü-

zellik, ne zekâ para etmiyordu. Amerikan edebiyatı, Baudelaire'-in bahçesindeki gibi zehirli çiçekler yetiştirmedi, Amerikan resmi cinsiyete saygı duruşunda bulunmadı. Hiç bir Amerikalı Fragonard, Manet veya Toulouse-Lautrec ahlâk düzenini tehdit etmedi. Çıplaklık amatörleri resimleri ancak Avrupadan kaçak olarak getirtebiliyorlar, ya da el altından elde ediyorlardı.

Cinsel ahlâk düzeninin yazılı veya yazısız kurallarına karşı gelen erkek ve kadın yok değildi tabiî, ama bunlar acınmadan afaroz ediliyorlardı. Cinsî unsur Amerika'daki kadar hiç bir memlekette iş, özellikle de siyaset hayatında, rol oynamamıştır. Amerika tarihi cinsiyet skandallarından ne kadar yoksulsa, mâlî skandallar bakımından o kadar zengindir. İç veya dış siyasette hiç bir Amerikan devlet adamı, baştan çıkartıcı bir kadının hâkimiyeti altına girmemiştir. Amerika Birleşik Devletlerinin otuz dört Başkanından sadece biri -James Buchanan- bekârdı; bununla birlikte, hiç bir kadın işlerine karışmış değildir. Washington cinsiyet şeytanına karşı sanki muaf bir durumdaydı.

Savaşta aşk

Fosilleşmiş Victoria Çağındaki İngiltere'ye benzeyen bu bâkirlik ve evlilik sadakatinin örnek ülkesinde bile, Birinci Dünya Savaşında, dört milyon erkek sancak altına çağrıldığında, cinsiyet başını kaldırmağa başlamıştı. Savaş, Amerikalılara kendininkilerden başka karı ve kocalar olduğunu göstermiştir; bunun sonucu 300.000 boşanma olmuştur. 1920 yıllarının altın yağmuru Amerika'nın o âna kadar görmediği şekilde aşkı ticarî bir duruma getirmişti, 1930 yıllarının üzüntüleri de, Avrupanın hiç bir zaman görmemiş olduğu gizli bir fuhuşa yol açmıştır. Yine de püritanik iffet taslamanın örtüsüne dokunulmamış bulunuyordu. Uzman psikologlar, askerî makamlara, cinsiyetin uzun bir savaş boyunca soğukhava deposunda saklanamıyacağını İkinci Dünya Savaşı sırasında açıkladıkları zaman, parçalanmıştı bu örtü. Napoléon'un, Mısır seferinden bu yana bir ordunun cinsî ihtiyaçları hiç bir zaman bu denli bilimsel olarak dikkate alınmamıştı. Gerçek cinsî hayatın yerine bir sahne cinsiyeti geçiyordu: güzel aktrisler, film yıldızları, şehevî şarkılar ve yarı müstehçen şakalar...

Bu göz ve kulak yoluyla tatmin, savaş boyunca genellikle iyi yürümüştü. Cinsiyet alanında aşırı davranışlar ender görülüyor-

du, homoseksüellik pek yaygın değildi, maneviyat da kuvvetliydi. Bununla birlikte, o âna kadar cinsiyet eğitiminin dayanmış olduğu ilkelerden vazgeçmek gerekiyordu. Askerlerin dikkati cinsiyetten uzaklaştırılmamıştı. Tersine, onunla besleniyordu. Broadway ve Hollywood'un "cinsiyet-bombaları" tekkarılılığın yerini aldı. Bunlar, dört yıl süreyle milyonlarca erkeğe cinsiyet hayatının bir aynası olarak gösterildikten sonra, erkeklerin terhis oldukları zaman aşk mutluluğunu sadece kendi yuvalarında arayacakları beklenemezdi.

Avrupada, ilk savaş sonu yılları, cinsiyet daha bir yatışmış durumdayken, uzun süredir birikmiş ve sun'î olarak kırbaçlanmış olan cinsiyet Amerika'da Avrupanın 1900 yıllarını hatırlatacak derecede yüksek bir gerilim halindeydi. Söylemesi caizse, Amerika cinsel keşifler seferine başlamış bulunuyordu.

Eskiden hasıraltı edilen veya küçümsenin fahişelerle olan maceralar, şimdi gürültü koparan skandallara sebep oluyordu. Sürülerle Amerikan öğrencisi, kız kolejlerine baskın yapıyor, başka mükâfat elde edemezse bile, kızların iç çamaşırlarını yağma ederek, ganimet olarak alıyorlardı. Sahne ve hafif edebiyatta üstün gelen cinsel konulardı - bu, yıllardır cinsiyet hayatının trajik ve gülünç cinsel çatışmalarıyla ilgilenmiş olan Fransız dramının, konusunu başka alanlardan almağa başladığı bir anda oluyordu. Eskiden cinsel kışkırtma vasıtalarını ithal eden Amerika, şimdi müstehçen edebiyatın baş ihracatçısı olmuştu. 1920 yıllarında İngiliz romancısı Elinor Glyn tarafından ortaya atılan Amerikan "seksapeli", dünyayı film yoluyla fethetmişti.

Kinsey'in açıklamaları

Amerikalıların iştahları, Amerikan zooloji bilgini Kinsey'in **homo** (insan) türünden olan dişi ve erkeklerin cinsel davranışı üstüne yazmış olduğu iki kitapla daha da artmış oldu. Amerika'da o âna kadar tamamiyle bilimsel hiç bir kitap bu denli ilgi görmemişti. Kadınlarla ilgili ikinci cilt daha basılmadan 200.000 kitap sipariş edilmiş bulunuyordu; Kinsey, kitabını meraklı okuyucular için kolay bir şekilde yazmamış olmasına rağmen oluyordu bu. Raporları, 5.300 erkekle, aşağı yukarı 6.000 kadar kadının, cinsiyet hayatı üstünde yapmış olduğu yaygın araştırma sonucu elde ettiği istatistiklerin kuru bir yığınından ibaretti. Kitabın adının ifade ettiği şeyin tersine, bu, **homo** türü-

nün bir incelemesi değildi, sadece Kuzey Amerika'daki türle ilgiliydi, üstelik sadece beyaz kadın ve erkekleri ele almıştı. Kinsey, Birleşik Amerika'nın zencilerini bir yana bırakmıştı, sadece ırk önyargısı yüzünden değil, aynı zamanda araştırmaya ara vermemek ve sonuçları daha karmaşık yapmak için.

Bütün sınırlılığına rağmen, Kinsey'in kitabı, cinsiyet hayatı üstüne yazılmış en bilgi verici kitaplardandır, ve Amerika'da buna karşı gösterilen merakı haklı çıkarmaktadır. Amerikalılar, Kinsey'in ve asistanların soruşturmaları sonucu hayret içinde, otuz yaşına varmamış olan erkeklerin yüzde seksen altısının kadınların da yüzde 43 kadarının evlilik öncesi cinsel birleşmede bulunmuş olduğunu görüyordu. Daha da hayret verici bir şey, kanunun yasak ettiği cinsel faaliyetlere erkeklerin yüzde doksanyedisinin başvurmuş, yüzde yetmişinin fahişelerle birleşmiş, evli erkeklerin yüzde kırkının da karılarını aldatmış olduğunun ortaya çıkmasıydı. Başka hayret verici bir şey de, sapıklığın sık sık yer almış olmasıdır. Araştırma, hernekadar Krafft-Ebing veya Freud'ün'kiler gibi hasta ve ün salmış sapıklar arasında olmayıp, görünürde normal kimseler arasında yapılmış ise de, soru sorulan erkeklerin yüzde otuz yedisinin, kadınlarınsa yüzde ondokuzunun, hayatlarında birtakım homoseksüel maceraları olmuş olduğu, ve her altı Amerikalı çiftlik amelesinden birinin hayvanlarla cinsel birleşmede bulunmuş olduğu ortaya çıkmıştır.

Kinsey raporlarının yayınlanması, Amerikalılar için bir hayalin sonunu gösteriyordu. Profesyonel böcek bilgini Kinsey, cinsel bakımdan gûya perhiz yapan veya namusu lekesiz kadınların ahlâk düzeni arkasında neler olup bittiğini ortaya koymuştu. Muhabbet tellâllığı ve fuhuş, baştan çıkarma ve sapıklık konusundaki sert kanunların, tıpkı evlenmek isteyen adaylara öğüt vermek, evlilik mutluluğunu sürdürmek ve cinsel ahlâk düzenini korumak için kurulmuş olan kamusal veya kişiye ait birtakım kuruluşlar gibi işe yaramadığı görülmüştür.

Kinsey, bir Kristof Kolomb değildi. 1920 ve 1930 yıllarında birçok Amerikalı araştırıcı, aynı şekilde birtakım araştırmalarda bulunmuşlardı - bununla birlikte Kinsey'inki kadar büyük çapta değildi bu araştırmalar, kullanmış oldukları teknik de Kinsey'inki kadar mükemmel değildi. Bununla birlikte, elde edilen sonuçlar pek tedirgin edici değildi. K. B. Davis tarafından 1920 yıllarında yapılan bir soruşturma 2.000 kadının, ancak yüzde yedisinin evlilikten önce cinsel birleşmede bulunduğunu göster-

mişti. Bunu izleyen on yıl içinde, Amerikan kadınlarının namusu daha lekeli bir duruma gelmişti, bununla birlikte, bu, birçok şeyin elden gittiği iktisadi buhran sırasında olmuştu. Zifaf yatağına giren her dört kadından birinin bâkire olmadığı görülmüştü. Terman'a göre, 1909 dan sonra doğan bütün yeni evli çiftlerin üçte ikisi, zifaf gecesinden önce memnu meyveyi tatmışlardı, ama bunların çoğu nişanlılarıyla olmuştu, bu hernekadar ahlâk düzeni bakımından suç idiyse de, öldürücü bir günah sayılmıyordu. Terman kara kara düşünüyordu, durum böyle gittiği takdirde, 1955 yılında Amerika'da evlenen hiç bir kızın bâkire olmıyacağını görüyordu, genç kadın sayısının yetersiz oluşu yüzünden, bunu daha da doğrulanmış gibi görüyordu.

Amerika'da nişanlı çiftler arasında cinsel birleşme bile, Avrupadakinden daha azdı. Yüzyılın başında, Saksonya'da bir istatistikçi, bu konuda acayip bir araştırma yapmıştı; bunu yaparken Amerikan metodundan daha inandırıcı bir metod kullanmıştı. Bir evlilikteki ilk çocukların doğum tarihini anne-babanın evlenme tarihiyle karşılaştırmış ve Saksonya ülkesinde, tarım ve sanayi işçilerinin üçte ikisinin çocuklarının evlilikten önce rahime düşmüş olduğunu görmüştü; evlilik öncesi cinsel birleşmeden doğan çocuklar, memurlar arasında yüzde kırk bir, hukukçu ve doktorlar arasında yüzde otuz, kilise üyeleri, öğretmenler ve subaylar arasında bile yüzde onbeş olduğu meydana çıkmıştı. 1938 de İngiltere'de evlilikten önce rahime düşen çocuk sayısının, gayrımeşru çocuk sayısının iki misli olduğu görülmüştü.

Cinsiyet hayatının başka alanları konusunda, savaş öncesi Amerikan rakkamları da pek hayret verici değildi. Homoseksüel ilişkiler gençler arasında sıktı, ama Freud bunun geçici, normal bir safha olduğunu öğretmenlere öğrettiği için, bu ciddiye alınmamıştır. Amerikalıların karşı cinse olan faaliyetleri büyük çapta değildi, Avrupalılarınkinden belki de daha aşağıydı. Terman'ın hesaplarından birinde, 1920 yıllarındaki erkekler bile, Luther'in evli çiftler için öğütlediği, haftada iki kere cinsel birleşmede bulunmuyorlardı. Ama bu erkekliklerinin zayıflığından değildi, genç Amerikalılar, güclerini işe ve spora sakladıkları içindi. Hacı göçmen ataları kadar softa olmamalarına rağmen, Avrupadaki kendi yaşlarındaki kimselere nazaran, daha ılımlı ve disiplinliydiler.

Sovyet rejiminin ilk yirmi yılında Rusya'daki prensip (bir

bakıma bugün de böyledir) iktisadî hayatı kontrol altına almak, cinsiyet hayatını, Devletin menfaatlerine uygun bir şekilde serbest bırakmaktı. Amerika'daki resmî prensip, bunun tam tersidir: serbest iktisadî faaliyet cinsiyet hayatını düzenlemektedir. Cinsel birleşme isteyenin ilkin resmen eşiyle evlenmesi gerekti. Evlendirme memurunun rızası yetiyorsa da, sırf toplumsal sebeplerden de olsa Kilisenin kutsaması da isteniyordu.

Devlet ve Kilise, Amerika'da, evlenmeyi son derece kolaylaştırmıştır. Gece-gündüz. ne zaman istenirse, başvurulabilir evlenmek için. Bir evlenme izni, en geç beş gün içinde alınabilmektedir; birçok Devletlerde bekleme denen şey de yoktur. Ücret önemsizdir. Bütün sistem, kadın-erkek bütün Amerikan vatandaşlarının gizli cinsel birleşmede bulunmaması, ancak resmî kanaldan geçtikten sonra birleşebilmeleri için düzenlenmiştir. Bunu ihmal ederlerse daima ceza görmemektedirler, ama Devlet, evlilik dışı cinsel birleşmeleri gücleştirmek için elinden geleni yapmış bulunmaktadır. Her otel kapısının ardında evli olmıyan çiftleri yakalamak için adam bulunmaktadır. New York'da bu yüzden, birkaç yıl hapis yatılabilir.

Nevada'nın boşandırma fabrikaları

Bütün bunlara rağmen, Amerikan hukuku Avrupanınkinden daha yumuşaktır. Birlikte yaşamak istemiyen evli çiftlerin, hayatlarını zindan etmek istememektedir. Birleşik Amerika bütün Batı memleketlerinden daha liberal bir boşanma kanunu uygulamaktadır, bu kanun yürürlüğe konduğu zaman, Sovyet Rusya bu bakımdan daha sıkı bir durumdaydı. Kırksekiz Federal Devlet'in üçü bir yana, hepsi "zalimlik"i boşanma sebebi olarak kabul etmektedir. Bu, kocanın ille de karısını dövmesi demek değildir, ya da kadının kocasının gözüne göztaşı atmış olması anlamına gelmez. "Zihinsel" zalimlik de evliliği imkânsız kılacak bir suç olarak görülmektedir. Bir film yıldızının kocası, karısının başarılarına aşırı derecede veya pek az bir ilgi gösteriyorsa, boşanma için yeterli sebep olarak görülmektedir.

Bütün Devletler bu kadar gevşek değildir tabî. En sıkı boşanma kanunu New York'dadır, hemen hemen Avrupanınkine yakındır, dolayısıyla da Avrupadaki önyargılar hüküm sürmektedir. Evli bir çift zina yapmamışsa, ama yine de boşanmak istiyorlarsa bir zina durumu uydurmaları gerektir, bu işi kolaylaş-

tıracak birçok acente vardır. Buna başvurmıyacak kadar para ve zamanları varsa, kısa bir süre ikametgâhlarını değiştirmeleri yeter.

1920 yıllarında zengin Amerikalılar, acele boşanmak istediklerinde, Meksika'nın güneyindeki Yucatan'a giderlerdi. Uzman avukatlar, onları evlilik boyunduruğundan para karşılığı kurtarıverirdi. Amerikan makamları bu Meksika'nın özel ulak işlemini tanımamağa başlayınca, sanayiinin bu önemli kolu başka alanlardaki gibi, Federal topraklara yerleşti. Rocky Mountains'ın batısındaki Nevada eyaleti, karmaşık durumdan faydalanarak, Birleşik Amerika'nın her yanından yardıma muhtaç kimselere kapılarını açtı. Nevada eyaletinde altı ay oturmak, boşanma için yetiyordu, oysa Birleşik Devletlerin başka eyaletlerinde bir iki yıl ikamet gerekiyordu.

Parlak bir fikir olduğu görüldü bunun. Güzel dağlık sayfiye yeri olan Reno, bütün Amerika'nın boşanma merkezi oldu. Komşu olan ve daha çekici bir güzelliğe sahip Las Vegas, sonradan ona taş çıkartmıştır, ama sanayi o kadar gelişmektedir ki, her iki eyalet için de yeter derecede müşteri vardır. İnsanlar, tedavi için içmelere gidiyormuş gibi, ya Reno'ya, ya da Las Vegas'a gitmektedir; altı ay içinde derdinden kurtulmakta ve yeni bir hayata başlamaktadır. Bu bakımdan da, Nevada büyük imkânlar sağlamaktadır. Orada evlenmeden önce kan muayenesi yaptırmaya bile hacet yoktur, ki bu Amerika Devletlerinin çoğu tarafından şart koşulmaktadır. Nevada dünyanın en ünlü boşanma fabrikalarına sahip değildir sadece, aynı zamanda, evlilik piyasası da almış yürümüştür orada. 1953 de 52.000 nikâh kıyılmıştır, oysa eyaletin kendinde evlenecek yaşta sadece 6.000 bekâr kadın vardı. Tabiî Nevada'nın boşanma sanayi büyük tenkitlere uğramıştır, bir ara hattâ, Reno'nun da Yucatan gibi olacağından korkulmuştu. Bununla birlikte, 1942 de Yüksek Şûra, Nevada Boşanma Kanununun geçerliliğini kabul etmiştir.

Bu kararın önemi pek büyüktür, özellikle Nevada'nın devamlı müşteri kaynağı olan Hollywood'lular için. Film dünyasının başta gelenleri, özel hayatlarında, boşanma uzmanları olmasına rağmen, bilgilerini sahnede kullanamamaktadırlar, çünkü film produktörü bu konuyu ele alamaz. Amerika Birleşik Devletlerinin tiyatrosunda ve edebiyatında da boşanma meselesi gerçek hayattaki öneminden çok daha aşağı bir yer işgal etmektedir.

Acayiptir, Batı dünyasının boşanma bakımından başta gelen ülkesinde, boşanma kelimesi yasaktır.

Boşanmanın açıktan açığa tartışılması ilgiyi uyandırır ve evliliğin temelini daha da yıkar korkusu, istatistiklere bile dokunmaktadır. En iyi mâlî ve iktisadî istatistikleri olan, en karmaşık toplumsal olgular, en gizli heyecanlar ve cinsiyetin en gizli eylemleri konusunda veri elde etmek için en ileri araştırma metodlarına sahip bir devlet olan Amerika, kendi sınırları içinde kaç boşanmanın yer aldığını bilmemektedir. Hiç olmazsa Washington bilmediğini iddia etmektedir. Federal Devletlerin hiç biri, boşanma konusunda istatistik yapmamakta, en önemli konulardan biri olan boşanma alanında hiç bir rakkam vermemektedir. Bu bakımdan tahminler bütün Amerika için belirsiz ve çelişkendir.

Resmî tahminlere göre, 1949 dan beri boşanma yekûnu yılda 400.000'dir; bu, savaş sonrası 610.000'e çıkmıştır. Her yerde olduğu gibi, Kuzey Amerika'da da, savaşı izleyen ilk yıllar içinde, evlilik ve boşanmalarda artma olmuştur; savaştan dönenler tarafından yaralı haldeki evlilikler bozulmuş, yenileri kurulmuştur. Bununla birlikte, evlenmeler ile boşanmalar arasındaki nisbet, savaşın sonundan beri hemen hemen değişmeden kalmıştır, yani 4 de 1 olarak. 1930 da bu 6 da 1, 1910 da 12 de 1 ve 1890 da da 18 de 1 idi. Boşanma nisbetinin devamlı olarak arttığı belli bir şeydir.

Kaç evliliğin boşanmayla sonuçlandığını söylemek daha güçtür, çünkü bir yıl içinde boşanmanın dört misli evlenme oluyorsa bu, her dördüncü evliliğin bozulduğunu göstermez. Bugün bozulan bazı evlilikler yıllar önce aktedilmiş olabilir. Ama son on yıl içinde aktedilen evliliklere dayanılacak olsa bile, nisbet yine ortalama olarak 4 de 1 dir.

Altın arama sanatı

Amerika'da hayat böylece, birbirini izleyen çokkarılılık diyebileceğimiz bir yola doğru gitmektedir. Evlilik ömür boyunca olmak üzere aktedilmektedir, ama Devlet güçlükler çıktığı takdirde, bir çeşit sözü geri alma hakkını tanımaktadır. Birinci ile ikinci veya ikinci ile üçüncü evlilikler arasındaki geçiş devrelerinde, çoğu zaman, ikikarılı durumlar çıkmaktadır ortaya, koca veya kadın boşanmadan, gelecekteki eşiyle cinsel birleşmelerde

bulunmaktadır. Bu Kinsey tarafından kaydedilen oldukça kabarık sayıdaki zina vak'alarını açıklar belki de.

Boşanmanın artması, özel olarak Amerika'ya ait bir şey değildir. Boşanma, Avrupada da almış yürümüştür. Boşanma sayısının 1939 dan önce pek az olduğu İngiltere'de savaştan sonra dört misli artmıştır. Bununla birlikte, iktisadî durum bakımından temel bir ayrılık vardır. Avrupada boşanma, kadın için faydalı bir şey değildir çoğu zaman. Amerika'da mahkemelerin tesbit ettiği veya tarafların mutabık kaldıkları nafaka miktarı öyle yüksektir ki, boşanan kadın iktisadî bakımdan bağımsız olmaktadır, bazan durumu pek iyi olmaktadır.

Boşanma, böylece eskisi gibi kadın için bir tehdit değildir artık, eskiden yapabileceği en büyük şey, getirmiş olduğu çeyizi geri alabilmesiydi. Bir zenginle evlenip çabucak ayrılmak meslek haline gelmiştir, birçok uzmanlar da bu işi büyük ustalıkla becermekted rler. Bu "altın aramanın" cinsel biçimidir, büyük refah içinde olan 1920 yıllarında öyle moda olmuştur ki, özel bir ad almıştır "Altın Arayıcılar", her zaman evlenmiyorlardı. Küçük bir skandal tehditi, bir nişan yüzüğünün yerini tutacak kadar para koparmaya yetiyordu. Bununla birlikte boşanma kolaylaşınca, boşanmanın izleyeceği evliliğin genellikle, daha faydalı bir yol olduğu görüldü.

Kısa süreli evlilikler, ondokuzuncu yüzyılın **demi-monde** kadınlarının kurdukları ilişkilerle karşılaştırılabilir; onların da zengin adamlarla ilişkileri yıllar sürüyor, ve kronolojik bakımdan bir çeşit birbirini izleyen çokkarılılık oluyordu. Bununla birlikte, tamamiyle aynı şey değildir. Çünkü zengin bir adamdan evlilik koparan "altın arayıcı", **demi-mondaine**'in erişemiyeceği bir mevkiye geçmekted r toplumda. Büyük bir gaf işlemedikçe evlendikten sonra, hattâ boşandıktan sonra bile toplumda yerini işgal etmektedir. Maddî bakımdan kendini başarıyla "boşattırmış" kişi eski zamanın zengin duluna benzer.

Tam olması için şunu da söylemek gerekir. Yüksek çapta altın arama, Amerika'da sadece kadınların mesleği değildir; Karib yan adalarından gelen diplomatlar, Kafkasyalı prensler ve bazı başka alanlarda ün salmış kişiler de bu işi başarıyla yürütmektedirler. Yüksek seviyedeki on bin kişi arasında zengin kadınların tutkusu, bu beylerden biriyle bir kerecik olsun evlenmiş olmaktır - esas amaç, çağımızın başlangıcında olduğu gibi, artık ünvan değildir. Göz konan dolar prenslerinin dördüyle beşiy-

le evlenen bazı tenis şampiyonları veya başka şampiyonlar da vardır.

Evliliğin cinsel ilkesi

Boşanmanın artmasında iktisadî sebepler önemli ise de, birçok vak'alarda ya hiç rol oynamamakta, ya da pek az rolü olmaktadır. Kinsey; çiftlerin, hattâ evlil'ğin ilk yıllarında dahi niçin birbirine yabancı olduklarını ve sonunda niçin boşandıklarını araştırmıştır. Bu yeni bir mesele değildir: geçen nesil süresi içinde Vandevelde'nin çok okunan kitabı **İdeal Evlilik**'in yayınlanması üzerine geniş çapta tartışılmıştır. Vandevelde gibi Kinsey de, evli çiftlerin, çoğu zaman en basit fizyolojik ve anatomik bilgiden yoksun olduklarını, bu bilg'sizliğin özellikle kadınlarda cinsel birleşmeyi engellemekte olduğu sonucuna varmıştır. Çoğu kadınlar, cinsel bakımdan ya istimna ile, ya da homoseksüel aşkla kendilerini tatmin etmekteydiler.

Kinsey'in ileri sürdüğü bu kanıt, çoğu zaman kadınların aleyhinde söylenen soğukluk niteliğinden onları kurtarmış oluyordu. Kinsey, Amerikan kadınlarının ancak yüzde onunun cinsel bakımdan tatmin olamıyacak durumda olduğuna inanmaktadır. Görünürdeki soğuk davranışların çoğu, ya kadının tam hazır olamamasından, ya da erkeklerin acemiliğinden ve bencilliğindendir. Kinsey'in bu tezi raporlarını tenkit eden Amerikan tenk tçileri tarafından tenkitlere uğramıştır; Avrupadaki kadın hastalıkları uzmanları veya psikiyatrlar da bunu desteklememektedir. Birçok uzmanların inancına göre, bütün kadınların yüzde altmışı aşağı yukarı soğuktur, cinsel birleşmeğe ya çocuk yapmak, ya da kocalarının evin dışında tatmin aramasını önlemek için boyun eğmekted rler.

Kinsey, evlilik öncesi cinsel birleşmede bulunmayı bir çeşit cinsel seçme ve cinsel eğitim olarak görmektedir. Böyle olmasaydı daha çok mutsuz evlilikler ve boşanmalar olurdu. Evlilikten önce cinsel birleşmede bulunmuş olan kadınlar eş olarak cinsel b'rleşmede bulunmamış olanlardan ne daha kötüdür, ne de çocuklarına ve kocalarına ötekilerden daha az bağlıdırlar. Ne kadar iyi düzenlenmiş olursa olsun, hiç bir evlenme piyasası, hiç bir danışma merkezi, (şimdi İngiltere'de olduğu gibi) hiç bir

Ulusal Evlenme Kılavuz Kurulu evlilik öncesi tecrübenin yerini tutamaz. Bilgi kuvvettir. Eskiden zifaf gecelerinde, tatmış olduğu kaynaklar ne kadar pis olmuş olursa olsun, bilgi sadece erkeğin elinde bulunuyordu. Bugün Amerikalı kadınların yarısı Avrupalı kadınların da hiç olmazsa üçte ikisi evlilikten önce bekâretlerini kaybetmişlerdir. Zifaf gecesi, her iki eş için o mistik havadan yoksun kalmıştır. Romantikler ve başkaları buna esefle bakabilirler, ama iyi tarafının olduğu da şüphe götürmez. Bilinmeyenin korkusu, "sipariş üzerine bekâret bozma" çevresinde toplanan birtakım inhibisyonlar (ki bunlar, çoğu zaman **vajinizm** gibi birtakım fiziksel rahatsızlıklara yol açar) ortadan kalkmış bulunuyor; tecrübeli kadınlar, evlendiklerinde cinsel bakımdan tâ baştan köle değil, eş durumundadırlar. Burda gerçekleşmiş olan kadın haklarının bir tanesinin daha, üstelik pek önemlilerinden birinin kazanılmış olmasıdır.

Evlilik öncesi cinsel birleşmelerin yaygın bir şekil almasıyla evlilik gittikçe Devletin tayin ettiği inhisarcı mevkiden uzaklaşmıştır. Yüzyılın başlangıcından beri değişiklik, özellikle Anglo-Sakson memleketlerinde pek göze çarpacak derecedeyse de, bunun şümulü abartılmamalıdır. Çoğu memleketlerde gayrımeşru çocukların sayısı yüzde 10, bazılarında da yüzde 20 olması, üstelik evliliklerden doğan ilk çocukların çoğunun evlenmeden önce rahime düşmüş olması, bekâretin evliliğe kadar muhafazasının çoğu zaman hayalî bir dinsel istek olmuş olduğunu gösterir.

Kanun koyucusu ve icracısı bunu çoktanberi dikkate almış bulunuyor. Antikitede ve Ortaçağda kızın, zifaf gecesinde bâkire olmadığı anlaşılırsa, koca tarafından bırakılması hemen hemen her yerde, ortadan kalkmıştır. Gelin veya akrabaları güveyi, karı olarak el değmemiş bir bâkire aldığını temin bile etseler, ve sonradan durumun böyle olmadığı ortaya çıksa, hayal kırıklığına uğramış koca, kızı gerisingeri ailesine göndermemektedir. Aldatılmış olmayı sineye çekmek zorundadır. Amerika'da sadece Maryland eyaleti bunu boşanma sebebi olarak görmektedir.

Kadın evlenmeden önce başka bir adamdan gebe kalmış da, bunu koca bilmiyorsa, durum başkadır. Birçok Amerikan eyaletleri ve Avrupa memleketleri bunu, evliliğin feshi veya hükümsüz ilân edilmesi için sebep olarak görmektedirler. Bununla birlikte, karısının kocasına boynuz taktırmış olması her yerde kocayı korumamaktadır. Fransa'nın medenî hukuku bugüne

dek alay konusu olmuş bir cümle ihtiva etmektedir: **"enfant conçu pendani le mariage a pour le père le mari"** (evlilik süresi içinde rahime düşmüş olan bir çocuğun babası kocadır). Zina açığa çıkmış da, koca babalığı kabul etmek istemiyorsa, özel bir yola başvurmak gerekir: sadece boşanma yetmemektedir. Çoğu memleketlerde kocanın başka bahçelerden topladığı meyveyi yuvaya getirmesi konusunda kadın daha çok korunmaktadır. Birçok memleketler, kocanın, başkasından edinmiş olduğu çocuğu, evlât edinmesini, kadın rıza gösterse bile, yasak etmiştir.

Bütün bu konularda, hukukî durum, memleketten memlekete değişmektedir. Başka hiç bir alanda insanları nasıl tekkarılı yapmalı konusundaki fikir ayrılıkları kadar ayrılık yoktur. Bugün hukukçular sadece bir noktada anlaşıyorlar: evlilik bir üretim kurulu değil, cinsel ortaklıktır. Üretme, istenen bir şeydir, ama şart değildir, oysa cinsel birleşmede bulunmak şarttır. Cinsel birleşme görevinde bulunmak istemiyen, ya da bulunamıyan kadın veya erkek, eş evliliğin bozulması için mürcaat edebilir, boşanma dâvası açabilir.

Cinsel birleşmede çocuk yapma ister kadere bırakılmış, ister tarafların isteğiyle olsun, çocuğu olmama, evliliğin feshini haklı çıkarmamaktadır.

Evliliğin cinsel niteliği, belki de en iyi İngiliz hukukunda belirtilmiştir. Bir evlilik, eşler arasında fiziksel birleşmeyle aktedilinceye kadar kesin olarak geçerli sayılmamaktadır. Eşlerden biri, bunu yapmak istemezse, ya da koca iktidarsızsa, evlilik fesholunabilir. Bununla birlikte, cinsel birleşme çocuk yapmamak kaygısıyla gebelik önleyici vasıtalarla dahi yapılsa, evlilik geçerli sayılır. Lordlar Kamarasının 1947 yılındaki kararnamesi bunu doğrulamıştır.

Cinsel ilkenin, üretim ilkesine üstün gelebilmesi için yüzyılların geçmesi gerekmiştir. Kısırlık yüzünden Roma'ya ikide bir başvuran prensler, kilise kanunlarıyla evliliklerinin feshini istemişlerdir; boşanma, Protestan ülkelerde kanunîleştirildikten sonra halk arasında yeni bir mesele çıkmıştır ortaya. Üretim tarafını düşünmeden sırf bir cinsel eşlik gibi görmek, evliliği küçük düşürmek olmaz mıydı? Gerçekten çocuk isteyen kadın ve erkekler uzun evlilik yılları süresince edinemedikleri çocukları başka eşlerden niçin temin edemesindi? Başka bir evlilik ile onlara bu fırsatı tanımak daha iyi olmaz mıydı?

Evlilikteki bu cinsel ilke konusunda yüzyılımızda da karşı

çıkmalar olmuştur. İngiliz filozofu Bertrand Russell, evlilik, kadının ilk gebe kalmasına kadar eşleri bağlamamalı demektedir. Russell çocuk yapmak istemiyen, ya da yapamıyan kimseler için başka türlü bir evlilik biçimi olmasını istemektedir. Amerikalı yargıç Lindsey de aynı fikri ileri sürmüştü. Çocuk yapmak istemiyen ve yapmıyan evliliklerin tarafların rızasıyla bozulmasını, boşanma için herhangi bir sebep aranmamasını ve nafaka diye bir şey olmamasını ileri sürmüştü. Bu teklifler Amerika'da öyle öfke doğurdu ki, Lindsey yargıçlığından atıldı. Russell da New York'daki Felsefe Kürsüsünden istifa etmek zorunda kaldı.

Fransa'da evlilik hukukunun kökten reformu, Birinci Dünya Savaşından beri tartışılmaktadır. Radikallerin sözcüleri, Paul ve Victor Marguerite ile Léon Blum gibi yazarlar meşru evlilikle, toplumun kapıdışarı ettiği serbest birleşmeler arasındaki kesin sınırın yıkılması için çalıştılar. Léon Blum'un evlilik üstüne yazdığı kitap muhafazakâr ahlâkçılar için kızıl bir paçavraydı, bu "yıkıcı niyetleri" olan adamdan daha kötü şeyler de beklenebilirdi. Ama otuz yıl sonra, Blum Başbakan olunca, enflâsyon ile uğraşmaktan cinsiyet hukukunu ele alacak zaman bulamadı. Cinsiyet hayatını yöneten kanunî şekilleri gerçeğe daha yaklaştırmak için yapılan sayısız teşebbüsler genellikle hep kâğıt üstünde kalmıştır. Değiştirmektense eski Kanun Levhalarını görmemezlikten gelmek daha kolay olmuştur. Kadınların evlilik öncesi cinsel birleşmede bulunmalarının artması, burjuva çevrelerde, özellikle öğrenciler arasında erken yaşta evlenme modasının çıkması profesyonel veya profesyonele yakın fuhuşu azaltmıştır, ama meseleyi ortadan kaldıracak çapta olmamıştır. Bunun en sadık müşterileri cinsel açlık içinde olan gençler değil, yetişkin evliler olmuştur.

Kadının namusunu fahişelik damgasından kurtarmak için, ve fahişelerin kendilerini de sömürülmekten kurtarmak için, Fransa ve Belçika, savaştan sonra, genelevleri kapatmıştır - ama bu kadınların herhangi bir mal gibi, iyi aydınlatılmış vitrinlerde Antwerp sokaklarında, Hamburg veya daha başka limanlarda teşhir edilmesinden alıkoyamamıştır. Japonya'da da kötü ünlü evler 1956 da kapatılmıştır, ancak geyşalara iş bulsunlar diye iki yıl mühlet verilmiştir. Komünist Çin, Rusya'dan örnek alarak, daha radikal yöntemlere başvurmuş, fahişeler için (Ortaçağda sık görülen bir şeydi bu) ıslâhaneler kurmuştur. Fransa'-

da misyonerler, fahişeleri aileler içine koyarak bambaşka bir hayata alıştırmağa çalışmıştır, ama bu alanda da hukukta önemli bir değişiklik yapılmış değildir.

Sunî ilkah

İşin fizyolojik tarafı, eski cinsel hukukun bile görmemezlikten gelemiyeceği bir mesele çıkarmış bulunuyor: bu, sunî ilkah meselesidir. Binlerce yıl, bütün evlilik hukukları, insan ırkının çoğalması için cinsel birleşmenin gerekli olduğu faraziyesine dayanmaktaydı. Ama yirmi, otuz yıldır, bu faraziyenin bilimsel bakımdan doğru olmadığı anlaşılmıştır, - bir kadın, doktorun zerkedeceği erkeğin tohumu sayesinde aynı şekilde gebe kalabilmekte ve dünyaya normal çocuk getirebilmektedir. İki insanın birbirine sarılması, üretim organlarının birbirine değmesi, herhangi cinsel bir heyecan gerekmemektedir yumurtanın döllenebilmesi için. Bu acıdır, ama gerçektir; sanıldığı gibi tabiat, şairler veya başkaları kadar romantik değildir. Tohumu verecek olan erkeğin, cinsî hayalini kışkırtması da gerekmemektedir. Tohum ister prezervatif içinden olsun, ister istimna sonucu olsun, ister prostatı masaj yaparak tamamiyle mekanik olarak alınan birkaç damla sonucu olsun, farketmemektedir.

Zerk tekniği de pek basittir. Tek gereken şey; temizliktir. Ameliyatı yapan doktor tohumu ister rahim ağzına bırakabilir, ister daha tecrübeliyse rahime dıştan verebilir.

Bu alanda en büyük tecrübesi olan Amerika'da, elli zerk gerekmektedir, bunlar çoğu zaman kritik an olan iki âdet arasında, gebeliğin en çok olma ihtimali olduğu zamanda verilir. Ameliyat, tabiî, âdetten kesilince bırakılmaktadır, ya da kimyasal testler gebeliğin başlamış olduğunu gösterdiği zaman; başarı elde edilemezse, iğnelere ertesi ay da devam edilmektedir. Bütün vak'aların aşağı yukarı yüzde yirmi beşinde ilk zerkten sonra gebe kalındığı söylenmektedir. Bu bakımdan gebe kalma şansı normal cinsel birleşmeden daha büyüktür. Bu hayvanlara yapılan sunî ilkahla da uyuşmaktadır.

İşin fizyolojik tarafı bu. Ama meselenin sadece bir yanı. Daha da önemli olan bir şey, kadının buna ne gibi şartlar altında başvurması, üstelik tohumu veren erkeğin kim olduğudur. Tabiî çoğunlukla başka yoldan çocuk edinemiyen kadınlar buna başvuracaklardır. Bazan fiziksel olarak cinsel birleşmede bulunа-

mıyan, ama gebe kalabilen kadınlar vardır. Bu durumda tohumu koca verebilir, örneğin uzun süre kadın ve koca ayrı kalmak zorundadır, ama çocuk isterler. Bu, çoğu zaman savaş sıralarında olur; İkinci Dünya Savaşı sırasında, Amerikan ordusundan bir sürü asker, karılarına zerk edilmek üzere tohumlarını göndermişlerdir.

Barış sırasında böyle uzaktan uzağa dölleme genellikle gereksizdir. En çok görülen durum da, kocanın kısır olmasıdır, her iki taraf da çocuk isterse buna başvururlar. Kısır olması demek, kocanın cinsel birleşmede bulunamaması demek değildir illâ de. Her ne halse, bu gibi durumda yapılacak biricik şey; sunî ilkahtır; bu durumda kadın, başka bir erkeğin tohumunu herhangi fiziksel bir temas olmadan, kocasının rızasıyla alır.

Tohum vericileri olarak hangi erkeklerin kullanılabileceği konusunda, Amerikan doktorları bazı kurallar ortaya koymuş bulunmaktadır. Tabiî bu gibi kimselerin bedenen ve zihnen sağlam olmaları, ahlâksal bakımdan normal olmaları gerekmektedir; soyunda herhangi bir anormallik olmıyacaktır. Daha bir emin olmak için, gençlerden pek alınmamaktadır, otuz beşini geçmiş kimseler tercih edilmektedir. Seçerken tamamiyle emin olamayız yine de, soyaçekim konusunda fazla şey bilinmemektedir, ama kadının koca seçerkenki kaçınılmaz talihinden daha tehlikeli değildir durum.

Bununla birlikte, başarılı bir sunî ilkah yapılabileceğine dair doktorun belge vermesi de yetmemektedir. Katolik kilisesi bu konuyu defalarca ele almıştır: Pius XI 1930 da, Pius XII 1949 da ve Mayıs 1956 da bereket ve kısırlık üstüne uluslararası kongrede bu konuyu ele almıştır. En son 1956 da özellikle Papa, kocanın kendi tohumuyla da olsa insanlara sunî ilkah yapılmasını mahkûm etmiştir. Bir evlilik mukavelesi evli çiftlere çocuk yapma hakkını vermemektedir, yeni canlı bir varlığı ancak "tabiî eylemler" meydana getirebilir, Kilise başkasından alınan tohumla ilkahı zina gibi görmektedir. Bazı lâik makamlar da aynı görüştedir. Zinanın yer alıp almadığına karar verecek koca değildir. Bu meselenin, özellikle Amerika'da büyük önemi vardır, çünkü eyaletlerin çoğu, zinaya, hapis cezasıyla cezalandırılabilecek bir suç olarak bakmaktadırlar.

Bütün bunlara rağmen başka erkeğin tohumuyla yapılan ilkah almış yürümüş olup, Amerika'da olsun, Avrupada olsun gittikçe yayılmaktadır. Tohum vericinin seçilmesi, genellikle dok-

tora bırakılmaktadır, koca veya kadın "kendi" çocuklarının babasının kim olduğunu bilmek istememektedirler. Verici de, tohumu kimin almış olduğunu bilmemektedir. Bu babası belirsiz olan doğumların yeni bir çeşitidir ki, herhangi acayip bir durum ortaya çıktığında, birtakım hukukî meselelere, duygusal çatışmalara yol açabilir. Bununla birlikte, çiftlerin çoğu, bu tehlikeleri ve engelleri göze almaktadır, çünkü bilerek çocuk yapmalarının evlât edinebilecekleri başka bir çocuktan kendilerine daha yakın olacağını düşünmektedirler.

Kadın fazlalığı

Sunî ilkah sadece çocuksuz çiftleri ilgilendiren bir şey değildir. Dullara ve evlenmemiş kimselere de uygulanabilir, kadın, evlenmek istemesine rağmen kendine uygun bir koca bulamamıştır örneğin. Cinsel birleşme olmadan ilkah olmak âdetten kesilmek üzere olan koca bulamamış herhangi bir erkeğe kendini vermek istemiyen evde kalmış kızlar için de bir çıkış yoludur. Bu şekilde birçok ruhî bozukluklar da halledilmiş olur.

Çocuksuz, yaşlanmakta olan kadının problemi bir bakımdan daha güç oluyor, çünkü Batıda (Hindistan'da durum tersidir), hemen hemen her tarafta, kadın, erkekten çoktur. Özellikle Almanya'da bu fark pek büyüktür: Almanya Federal Cumhuriyetinde 1955 yılındaki kadın sayısı üç milyondu, yani erkekten yüzde oniki fazlaydı. İngiltere'de kadınlar, erkeklerden iki milyon daha fazladır. Bu nisbetsizlik genellikle savaştaki kayıplardan olmuştur. Savaşta erkek kaybetmemiş ya da az kayıba uğramış olan memleketlerde bile kadınlar gittikçe artmaktadır. Hernekadar oğlan çocuğu kız çocuktan daha sık doğuyorsa da (ortalama rakam 104:100 dür) kadınlar ortalama olarak erkeklerden daha çok yaşamaktadırlar.

Amerika Birleşik Devletlerinde her yıl 100.000 oğlan daha fazla doğmaktadır kız çocuğundan, ama erkeklerin ölümü kadınınkilerden 200.000 fazladır. Böylece kadın nüfusu her yıl 100.000 artmaktadır. Bu gelişme hep böyle devam etmiyebilir, yoksa Amerika bir kadınlar ülkesi haline gelir, erkekler o kadar azalır ki, Mormonların çokkarılılığına dönmek zorunluluğu çıkar, ya da tohumun ölmesini önlemek için sunî ilkah yapmak zorunda kalınır. Fakat bu, o kadar ilerlemiştir ki, 1954 de bütün

nüfusta kadın fazlalığı sadece bir milyondu, 18 yaşından yukarı olanlardaysa 2 1/2 idi.

Erkeklerin her alanda azaldığı göze çarpmaktadır, kadınlar arasında evlilik dışı cinsel birleşmelerde bulunmanın başlıca sebeplerinden biri de bu olsa gerek. Geç koca bulan kadınların gençken yaptıkları cinsel birleşme, evlilik öncesi yer almıştır, ama başka milyonlarcası için cinsel yalnızlıktan kurtulmanın biricik yoludur. Boşanmanın artışının bir sebebi de, kadın sayısındaki artıştır; kadın o kadar çoktur ki, kocaları eş değiştirmeleri için baştan çıkarmaktadır. Boşanmış olan kadınların yeniden evlenme imkânı, böylece azalmaktadır; Amerika Birleşik Devletlerinde boşanmış da yeniden evlenmiyen kadınların, aynı durumdaki erkeklere nazaran sayısı, yüzde otuz daha fazladır.

Bu problemi, isteyen gönlü dilediği gibi ele alsın, ama tekkarılı evlilik, evlilik çağındaki erkek ve kadının aşağı yukarı aynı sayıda olduğu zaman uygulanabilir. Kadınlar yüzde on veya daha yüksek bir nisbette erkek sayısını aştı mı, çokkarılılığa karşı eğilim artmaktadır; kadınlar üstlerine ikinci bir kadın alınmasını kabul etmiyecek kadar gururlu olmadıklarından, (buna karşılık, büyük maddî mükâfat oldu mu, durum değişebilir) çokkarılılık, cinsel serbestliğe doğru yönelmektedir. Bu eğilimin biricik sebebinin sırf nüfus siyaseti olduğunu ileri sürmüyorsak da, en önemli sebeplerinden biri olduğu belli bir şeydir.

Cinsel içgüdü ve üretim

Cinsel içgüdüyle üretim içgüdüsü, cinsiyet hayatını hareketе getiren iki kuvvettir, ama bunların aralarındaki bağlar ve tepkiler sanıldığından çok daha karmaşıktır. Bunların hepsi, ahlâk düzeni, din, iktisadî şartlar, Devlet yetkisi, güzellik zevki, eğlence, macera aşkı veya insanın kendi kendine "ben'im" diyebilmesi gibi şeylerin etkisi altındadır. Bazı sınırlar içinde üretim içgüdüsünü ayarlamak, kışkırtmak, ya da yatıştırmak, cinsel içgüdüdekinden daha kolaydır. Son yirmi, otuz yıl içinde doğum sayısını yüzde 20, 30 hattâ 50 arttırmak mümkün olmuştur. Bunun için herhangi bir zorlama gerekmemektedir; Amerika'daki gibi refah, ya da Fransa'daki gibi kalabalık aileler için birtakım imtiyazlar aynı sonucu doğurmaktadır. Bu alanda çabuk başarı elde etmek bugün mümkündür, çünkü nüfusun hare-

ketleri, doğumu sınırlamayla yavaşlatılabilir. Bugün doğum nisbetinin artması dediğimiz şey, sadece doğum kontrolünün azalmasıdır; bunun cinsel içgüdüyle hiç bir ilgisi yoktur.

Kadınların üretici kabiliyetlerini tam olarak kullanmak istenseydi -erkeğinki sınırsızdır- doğumların sayısı arttırılabilirdi, sadece yüzde yirmi, otuz filân değil, yüzde üç yüz, hattâ daha da yüksek nisbette. Bununla birlikte, bu, yaşama şartlarında aşağı seviyeye düşmeğe sebep olurdu, kamu veya özel hayatta büyük devrimler meydana getirirdi. Kadın, sırf üretim için kullanılan hayvan seviyesine inerdi. Kimse bunun böyle olmasını istememektedir. Biricik ayrılık, bazı kimselerin bunu açıkça söylemesi, bazılarınınsa kabul etmek istememesidir, böylece cinsel içgüdünün sadece üretim için var olduğuna inanmaktadırlar.

Oysa insanlıktaki cinsel içgüdünün apayrı bir içgüdü olduğundan şüphe yoktur, teknikte ilerleme bunu üretim içgüdüsünden gittikçe ayırmakta, daha da bağımsız bir hale getirmektedir. Gebelik önleyici vasıtaların ve sunî ilkahın kullanılması bu iki içgüdüyü tamamiyle birbirinden ayırmayı mümkün kılmaktadır; insanlar, çocuk yapmadan istedikleri kadar birleşebilirler, ve cinsel birleşmede bulunmadan istedikleri kadar çocuk edinebilirler. Üretici eylem, cinsel eylemden tamamiyle ayrılmış durumdadır.

Bu tam ayrılığın gelecekte devam ettirileceği şüphelidir, ama eğilim iki içgüdünün birbirine bağlı olmaması yönündedir. Yüzyıllar boyunca, bir gecelik aşkın istenmedik bir çocuk meydana getirebileceği kâbusu altında yaşanmıştır, üretim içgüdüsü de evli eşin cinsel içgüdüsü tarafından ihanete uğrayacağı veya engelleneceği korkusu altında yaşamıştır. Bu korkuları yavaş yavaş bertaraf etmek mümkün olursa, herhalde esef edilebilecek bir şey olmaz. Cinsel içgüdüyle üretim içgüdüsünü, birini birine feda etmeden hem bireyin, hem de toplumun ihtiyaçlarına uygun bir şekilde belli bir sınır içinde tutmak daha da kolay olacaktır.

SON

İÇİNDEKİLER

1. BAŞLANGIÇTA KADIN VARDI 3
Hayvanın yeryüzünde belirtisi 4
Kadına tapınma 8
Tohum ve meyve 10
Jus Maternum ve Patria Potestas 12

2. KOCAN SENİN EFENDİN, SULTANINDIR 16
Sınıf ahlâkı 17
Mısır'da yakınlar arası evlilik 20
Hamurabi Kanunları 22
Tapınakta fuhuş 25
Onanizm (istimna) ve sünnet 28
Erdemli kadın (Sati) ve aşk sanatı 31

3. GÜZELLİĞE İNANÇ 35
Amazonlar 36
Estetik ve cinsiyet 38
Nüfus siyaseti 40
Evliliğin kuruluşu: Çeyiz 42
Atinada kadınların haklarını kazanması 45
Aristoteles'in kadınların aşağı seviyesi hakkında düşündükleri 47
HETAİRA: Gerçek ve hayal 48
Erkek fuhşu 51

4. SÖZDE-AİLE 56
Boşanmalar ülkesi 57
Lükresya ve Sabin kadınları 60
Annesiz oğullar 61
Pompei'deki dinsel oyunlar 63
Ovidius ve serbest aşk 65
İmparator Augustus'un cinsel trajedisi 69
Messalina'nın maceraları 72

5. GÜNAHKÂR BEDEN 75
Yeni evlilik dogması 78
Zina ve çocuksuzluk 79
Kadınların durumu 81
Maria Magdalena 84
Gula ile Libido 86
Riyazet çağı 88

6. ÇOKKARILILIK 92
Ayşe'nin devesi 93
Hırçın kızın yola getirilmesi 95
Çokkarılılığın derecesi 97
Kiralık karılar ve iki karılılık 100
Haremağalarının görevi 101
Haremdeki mertebeler silsilesi 103
Cinsel açlık 105
Kadının fendi erkeği yendi 106

7. GİZLEME SANATI 109
Bekâr kalma mücadelesi 110
Abélard'ın hadım edilmesi 112
Şeytanla alış-veriş 114
Büyücülerin çekici 116
Şövalyelik ahlâkı: Erdemli zina 119
Minnesinger'lerin cinsel başkaldırmaları 120
Aşk kurları ve bekâret kemerleri 123
Fahişelerin vesika almaları 125
Kadın evleri ve hamamlar 129

8. AÇILMA 131
Çıplak kadın 132
Tanrısal Aretino'nun soneleri 135
Yaradılış ve gelenek 138
Erkeklik iktidarı 140
Meşru olmayan çocuklar 142
Yeni bir illet: Frengi 145

9. AHLÂK DEVRİMİ 149
Protestan evlilik hukuku 151
VIII. Henry'nin boşanması 154
Trent meclisinin temizliği 158

Michelangelo ve pantoloncular 159
Don Juan 162
Saray sosyetesinde sapıklık 165

10. BULUŞLAR ÇAĞI 169
Yumurtalık ile ilgili öğreti 170
Spermanın bulunuşu 172
Döllenmenin sırrı 175
Telegoni 177
Siyasî aritmetik 179

11. ÇAPKINLIK ÇAĞI 183
Yatak asaleti 184
Kılık değiştirme ve CASTRATİ (hadımlar) 187
Kadın sahneyi ele geçiriyor 190
Bir mareşal geçici evlilikler öğütlüyor 192
Sodomitler mezhebi 194
Perukalar ve çemberli etekler 197
Cazanova muamması 199

12. TABİATA DÖNÜŞ 201
Düşmüş kadınlar 202
Rousseau'nun cinsiyet ahlâkı 205
Terkedilmişler evi ve çocuk öldürme 208
Antifeminizm (kadın aleyhtarlığı) devrimi 212
Medeni evlilik ve boşanma kanunu 214
Fahişelerin fiyat listesi 216

13. İKTİDAR ZEVKİ 218
Notre Dame de Thermidor 218
SEXA: Bir hastalık 221
İspanyol sinekleri 223
Marquis de Sade'ın romanları 225
Napolyon'un aşk stratejisi 227
Bir imparatoriçenin fethi 231

14. POLİS DEVLETİ VE AŞK 234
Yatak odasında casusluk 235
Avrupanın en büyük aşk piyasası 237
Acıdan zevk alma 239
Zekâ ve ruhun cinsel çekiciliği 240

Ara cins: George Sand 243
Gelinlerin tek veya toplumsal olarak teftişi 247
Skandal yaratan bir dans: Vals 249
Kinsey'in bir öncüsü 251

15. İFFET TASLAMA VE DEMİ-MONDE 254
Gretna Green demircisi 255
Shakespeare sansürden geçiriliyor 257
Bacaksız kadınlar 258
İmparatorluk tahtında erotomani 260
Cinsel siyaset 264
Bulvarlarda çıkan bir fırtına 265
İki çeşit alt-sosyete 267
La Paiva'nın akik merdiveni 270

16. DOĞUM KONTROLÜ 274
MALTHUS: Tavşan ile kaplumbağa 275
Neomalthusçuluk ve Öjenik 277
Annie Besant 280
Yoksulluğa çare 282
Gebelik matematiği 284
Erkekleri kilit altına koymak 286
Kadınlar için önleyici teknik 288

17. AŞK TANRISI SAPITIYOR 291
Mayerling faciası 292
Mazoşizm 295
Kürk ve kırbaç 297
Verlaine ile Rimbaud 299
Oscar Wilde'in trajedisi 300
Homoseksüeller 302
Eulenburg olayı 304
Göz zevki 306

18. BİLGİ ZAFERLERİ 309
Zührevi hastalıkların kurbanları 310
Albert Neisser'in gonokok mikrobunu buluşu 311
Ehrlich-Hata 606 314
Çocuğun cinsel hayatı 317
Oidipus kompleksi 320
Freud'a karşı çıkanlar ve izleyicileri 322

19. KADIN HAKLARININ KAZANILMASI 326
Türkiyede kadın hakları 328
Sovyet Rusya'da evlilik 330
Devletin çocuk düşürme kontrolu 333
Doğurma zorunluğu üstünde mücadele 334
Doğum kontrolu 337
Gönüllü ve zorunlu kısırlaştırma 339
Gençleşme ve cinsiyet değiştirme 340

20. BİR HAYALİN SONU 344
Savaşta aşk 345
Kinsey'in açıklamaları 346
Nevada'nın boşandırma fabrikaları 349
Altın arama sanatı 351
Evliliğin cinsel ilkesi 353
Suni ilkah 357
Kadın fazlalığı 359
Cinsel içgüdü ve üretim 360

İlk adamdan bu yana cinsî hayatı olmuş insanların. Çeşitli çağlarda, çeşitli ülkelerde, çeşitli biçimlere bürünmüş bu hayat. Çeşitli inanç ve göreneklere göre biçim değiştirmiş, yasalara bağlanmış. Bir yerde en büyük ayıp ve günah sayılan âdetler, başka yerde pek normal kabul edilmiş.

Tarih boyunca, hattâ tarihten önce elde edilen vesikaların incelenmesiyle baş döndürücü bollukta bilgiler çıkmış ortaya. İşte bu kitap size bu konuda tarihten önce ve sonra meydana gelmiş âdetlerin, tutumların, yasaların bir özetini çıkarıyor, konunun gerektirdiği bütün açıklık ve çıplaklıkla yepyeni bilgiler katıyor bilime.